KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AMERİKAN BASININDA TÜRK MİLLİ MÜCADELESİ (1918-1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah BERK

AĞUSTOS – 2020

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AMERİKAN BASININDA TÜRK MİLLİ MÜCADELESİ (1918-1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah BERK

ORCID: 0000-0003-2087-0006

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet OKUR

AĞUSTOS – 2020

TRABZON

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Abdullah BERK
27.08.2020

ONAY

Abdullah BERK tarafından hazırlanan "Amerikan Basınında Türk Milli Mücadelesi (1918-1922)" adlı bu Çalışma 12.10.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı'nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		**Karar**		**İmza**
Unvanı – Adı Soyadı	**Görevi**	**Kabul**	**Red**	
Prof. Dr. Mehmet OKUR	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu Mondros Mütarekesi'nin ardından 1918 ve 1922 yılları arasında Türkiye'de cereyan eden gelişmelerin Amerikan basınındaki yansımalarını ortaya çıkarmaktır. Bu süreçte ABD'nin bölgede üstlendiği rolle birlikte, Ermeniler başta olmak üzere Osmanlı coğrafyasındaki azınlık unsurların merkezinde yer aldığı olaylar, Amerikalı misyonerlerin tutumu ve Anadolu'nun işgaliyle Milli harekete yönelik Amerikan basınındaki yaklaşımlar ele alınmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinde kritik bir dönemi teşkil eden XIX. yüzyılda, özellikle Yunan isyanına karşı Avrupa'da olduğu gibi ABD kamuoyunda da büyük bir sempati oluşmuş, sonraki dönemde Amerika'da örgütlü bir yapı oluşturan Ermeni ve Rumlar da bu sempatiden fazlasıyla faydalanmıştır. Bu dönemde ABD'deki basın ve yayın organlarında bu unsurlara yönelik Hristiyanlık kimliğinin ön plana çıkarıldığı çok sayıda haber ve yoruma yer verilmiş, dolayısıyla hükümet ve kamuoyu Türklerin suçlandığı bu tek taraflı yayınların etkisi altında kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında okyanus ötesinde basın üzerinden Türklere karşı yürütülen örgütlü propagandanın yanında Müttefikler ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye yönelik politikasının ele alındığı bu çalışmada, Amerika'da yayımlanan çok sayıda gazete ve dergi başta olmak üzere arşiv kaynakları, Meclis Zabıtları ve bu dönemi konu alan araştırma eserlerinden yararlanılmıştır.

Aradan geçen yüzyılın ardından Türk halkının yürüttüğü bu soylu kurtuluş mücadelesini farklı bir açıdan değerlendirerek ABD basınında bu döneme yönelik yansımaları kapsamlı bir şekilde incelendiği bu çalışmanın her aşamasında bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet OKUR'a teşekkürlerimi arz ederim.

Ağustos, 2020 Abdullah BERK

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖZET

Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasından kısa süre sonra Osmanlı İmparatorluğu ile kurulan ilk münasebetler ticari faaliyetler temelinde başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte ilişkilerde bir kırılma yaşanmışsa da iki ülke bir birine resmi olarak savaş ilanında bulunmamıştır.

Bu döneme gelinceye kadar Osmanlı topraklarında yaşanan gelişmeler ABD tarafından yakından takip edilmiş, kamuoyunu yönlendirmede en etkili araç olan gazete ve dergiler gibi basın yayın organları, bölgeden iletilen haberleri kendi kamuoyuna tek taraflı olarak aktarmıştır. Öyle ki bu dönemde Fransız Devrimi'nin tetiklediği ve Avrupalı güçlerin destek verdiği azınlık isyanları ABD basınında Türklere yönelik kara propaganda aracına dönüşmüştür. Basının yönlendirilmesinde ise Amerikalı misyonerler, ABD'de ciddi lobi faaliyeti yürüten teşkilatlarla Ermeni ve Rum örgütler etkin rol üstlenmişlerdir.

Mondros Mütarekesi'nin ardından bu yöndeki haber ve yorumlar Batı'nın Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmede etkili bir araç haline gelmiş, okyanus ötesinde basına yansıyan haberler, Anadolu'nun parçalanarak taksim edilmesinde adeta "haklı gerekçeler" olarak kamuoyuna sunulmuştur. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan Milli Hareket'in ortaya çıkmasıyla Amerikan gazetelerinde görülen bu genel eğilim yavaş ama istikrarlı bir şekilde değişime uğramıştır. Nitekim Türklerin verdikleri kurtuluş mücadelesinde kazandıkları askeri başarılar, bölgeye gelen Amerikalı muhabirlerce anlaşılmaya ve takdir edilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı Milli Mücadele dönemini kapsayan tarih dilimi içerisinde Türkiye'de yaşanan gelişmelerin ABD basınına ne şekilde yansıdığı ve bu sürece etki eden faktörleri ortaya çıkarmaktır. Çalışma sürecinde Amerika'da yayımlanan ve geniş halk kitlelerine ulaşan çok sayıda gazete ve dergi incelenmiştir. Ayrıca konuyla ilgili arşiv dokümanları, kitap, makale ve tez gibi bilimsel çalışmalar gözden geçirilmiş, özellikle dipnotlar bağlamında dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, ABD Basını, Milli Hareket, Ermeni, Yunan.

ABSTRACT

Shortly after the United States of America emerged as an independent state, the first relations with the Ottoman Empire were started as the basis of commercial activities. Although there was a break with the outbreak of the First World War, the two countries did not officially declare war to each other.

Until that period, the events in the Ottoman lands were followed closely by the USA and media organs such as newspapers and magazines which were the most effective tools of directing the public, reported the news transmitted from the region to the public unilatterlly. Moreover, the minority revolts triggered by the French Revolution and supported by European Powers turned into a black propaganda tool against Turks in USA press during that period. In directing the press, American missionaries and Armenians and Greeks who were operating a forceful lobby activity in USA, played an active role.

After the Armistice of Mudros, the news and reviews in this direction became an effective instrument for the West to achieve their ambitions on Turkey. Thus, the news published in the press were presented to the public beyond the ocean as “justified reasons” for the division of Anatolia. However, with the emergence of the National Movement which started under the leadership of Mustapha Kemal Pasha, the general tendency in American newspapers began to change slowly but steadily. The military successes of the Turks in their struggle for independence have began to be understood and appreciated by American correspondents who arrived to the region.

The aim of this paper is to reveal how the developments in Turkey during the period of National Struggle reflected to the U.S. press and elicit the factors having an impact on this process. During this study, many newspapers and magazines reaching a vast majority of public published in USA have been analyzed. Also archive documents, articles, thesis and various books related to the subject have been reviewed and this process has been taken into consideration by way of annotations.

Keywords: Turkey, U.S. Press, National Movement, Armenian, Greek.

KISALTMALAR LİSTESİ

ABCFM	: American Board of Commissioners for Foreign Mission
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
p.	: Page
pp.	: Pages
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar arası
U.S.	: United States
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
Y.M.C.A.	: Young Women's Chiristian Association
Y.W.C.A.	: Young Men's Chiristian Association

GİRİŞ

1890'lı yıllarda her ne kadar telsiz telgraf ve sinema teknolojisi gelişim göstermeye başlamışsa da 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında dünyada en önemli kitle iletişim aracı yine basın olmuştur.[1] Dolayısıyla basın yayın oranlarının geniş kitleleri yönlendirmede önemli bir role sahip olduğunun farkında olan büyük devletler, siyasi emellerine ulaşma adına bu gücü etkin bir propaganda aracı olarak kullanmışlardır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemde Batılı güçler, bir taraftan sahada askeri bir savaş yürütürken diğer yandan kamuoylarını istedikleri doğrultuda yönlendirebilmek ve politikalarına uygun bir zemin yaratmak için basın üzerinden yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmüştür.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarında bir takım isyan hareketlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte bağımsız bir devlet kurma amacında olan azınlık unsurları da kendi iddialarını duyurma adına basın organlarını kullanmış ve ABD basını da bu yöndeki haber ve yorumlara geniş ölçüde yer vermiştir. Bu süreçte Ermeniler başta olmak üzere uzun yıllar Osmanlı coğrafyasındaki Hristiyan unsurlarla sıkı ilişkiler geliştiren Amerikalı misyonerler okyanus ötesindeki gazete ve dergilere gönderdikleri makale, mektup, tuttukları günlükler ve yazdıkları anı kitapları üzerinden Amerikan kamuoyunda kötü bir Türk imajının oluşmasına neden olmuştur. Bu dönemde isyan hareketlerinin ekseriyetle Hristiyanlık kimliği temelinde ele alınması Türkler aleyhine Amerikan basınında çok sayıda haberin yayımlanmasını kaçınılmaz kılmış ve dolayısıyla da azınlık unsurlara yönelik oluşan büyük sempati karşısında Türkler abartılı katliam haberleri eşliğinde sıklıkla suçlanan tarafta yer almıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında mağlup olan tarafta yerini alan Osmanlı Devleti ise savaş boyunca İtilaf Devletleri'nin basın üzerinden yürüttüğü bu sistematik propaganda savaşından nasibini almış, ABD basınında Türklere yönelik uzun süredir tekrarlanan ve olumsuz Türk imajını pekiştiren haberler yayımlanmaya devam etmiştir. Mondros Mütarekesi'nin ardından Batılı sömürgeci devletlerin zamanında Osmanlı coğrafyasını kendi aralarında taksim ettiği anlaşmaların tatbik edilmesi ve "Doğu Sorunu"'nun nihai bir çözüme kavuşturulması için müsait bir ortam oluşmuş, dolayısıyla da kamuoyunu ikna etme açısından bu sürece meşru bir zemin kazandırılması gerekmiştir.

---

[1] M. L. Sanders ve Philip M. Taylor,**British Propaganda During the First World War 1914-18,** The Macmillan Press Ltd., London, 1982,.p.2.

Bu kapsamda Osmanlı topraklarının parçalanma tartışmalarının yapıldığı ve Milli Mücadele'nin ilk kıvılcımlarının başladığı dönem içerisinde, okyanus ötesinde yayımlanan gazete ve dergiler Türklere yönelik yer yer eleştiri sınırlarını da zorlayan çok sayıda haber ve yoruma yer vermiştir. ABD basınında Osmanlı yönetimi altında yaşayan azınlıklara ait gerçekdışı nüfus iddiaları ve bu iddialara dayanan çeşitli haritaların yayımlanmasıyla Amerikan kamuoyu farklı bir şekilde yönlendirilmiş ve Türk tezleri adeta yok sayılmıştır.

Yukarda özetlediğimiz olayları da içerisine alan Türk-Amerikan ilişkileri ve Amerika'daki gelişmeler hakkında şimdiye kadar akademik ve bilimsel düzeyde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda Mine Erol'un *"Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi",*[2] Çağrı Erhan'ın *"Türk - Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökeni*", [3] Fahir Armaoğlu'nun "*Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri",*[4] Cemal Kutay'ın *"Türk Milli Mücadelesinde Amerika"*[5] ve Kenan Özkan'ın *"Milli Mücadele Dönemi Türk-ABD İlişkileri"...* gibi eserler dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Türklerin bağımsızlıkları uğruna destansı bir mücadeleye giriştikleri bir dönemi ABD basını üzerinden ayrıntılı şekilde irdeleyen bir çalışmanın yapılmadığı, mevcut çalışmaların ise ya tek bir gazeteye dayandığı veya yalnızca tek bir konuyu irdelediği görülmektedir.

Örneğin, Osman Ulagay'ın 1974 yılında yayımlanan *"Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı"*[6] adlı eseri Milli Mücadele dönemini konu alsa da kaynak olarak sadece *The New York Times* gazetesi ve üç farklı dergide çıkan haber ve makalelere dayanması, konunun daha yüzeysel bir seviyede kalmasına neden olmuştur. Söz konusu eserin ağırlıklı olarak haberlerin birebir Türkçe tercümelerinden oluşması ve bu konuda yapılmış tetkik eserlere yer verilmemesi ise Ulagay'ın bu eserinin akademik bir çalışma niteliğinden uzak olduğunu göstermektedir.

Ahmet Cenk Ekim'in, *King-Crane ve General Harbord Heyetleri'nin Faaliyetleri (The New York Times Gazetesi'ne Göre)* adlı Yüksek Lisans tezi ise Milli Mücadele dönemi içerisindeki manda tartışmalarına odaklanırken basın üzerinden ağırlıklı olarak sadece bir gazeteye *(The New York Times)* yer vermiştir.[7] Milli Mücadele döneminde Türkiye ile ilgili Amerikan basınının irdelendiği en dikkat çekici çalışma ise Hazel Kul'un *"Mondros'tan Gümrü'ye ABD Basınında Ermeni Meselesi (1918-1920)"* adlı eseridir. İlgili eser diğerlerinden farklı olarak çeşitli türden

---

[2] Mine Erol, **Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920**, İleri Basımevi, Giresun,1972.

[3] Çağrı Erhan, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, İmge Kitapevi, Ankara 2015.

[4] Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, TTK Basımevi, Ankara, 1991.

[5] Cemal Kutay, **Türk Milli Mücadelesinde Amerika**, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 1979.

[6] Osman Ulagay, **Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı**, Yelken Matbaası, İstanbul,1974.

[7] Ahmet Cenk Ekim, **King-Crane ve General Harbord Heyetleri'nin Faaliyetleri (The New York Times Gazetesi'ne Göre)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2010.

gazetelere dayanmakta ancak isminden de anlaşıldığı üzere yalnızca Ermeni Meselesi'ni konu alan haber ve yorumlara yer vermektedir.[8]

Amerikan gazetelerinin kaynak olarak kullanıldığı makale düzeyindeki çalışmalarda ise belirli olaylara dair sınırlandırılmış konuların irdelendiği ve az sayıda yahut yalnızca belirli gazete haberlerinin değerlendirmeye alındığı gözlemlenmiştir. Mustafa Çabuk'un *"Amerika Birleşik Devletleri Gazetelerinde Maraş Savunması"*[9] ve Sezen Karabulut'un *"Amerikan Basınında İzmir Şehrinin Yunanistan Tarafından İşgali"* [10] isimli makaleleri, bu dönemi kapsamlı bir şekilde incelemekten ziyade Milli Mücadele süreci içerisinde yaşanmış belirli olayların ele alındığı sınırlı sayıda habere dayanan çalışmalar olarak kalmışlardır.

Bir kısım örneklerini yukarda verdiğimiz bu çalışmalardan görüldüğü üzere şimdiye kadar Amerikan basını üzerinden Yüksek Lisans, Doktora tezi veya daha farklı bir bilimsel çalışma düzeyinde Milli Mücadele döneminin kapsamlı bir şekilde incelendiği her hangi bir eserin mevcut olmaması böyle bir çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak Milli Mücadele dönemi boyunca ABD basınında yayımlanan haberler taranmış ve bu dönem öncesinde Amerikan gazetelerdeki genel durum da göz önünde bulundurularak söz konusu haberlere etki eden unsurlar incelenmiştir. Amerika'da yayın yapan başta; *The New York Times, Evening Star, Chicago Daily Tribune, The Los Angeles Times, The Washington Post, New York Herald, The Boston Globe, The San Francisco Examiner…* gibi gazeteler olmak üzere 112 farklı gazete ve *Current History, The Literary Digest, Asia* adlı 3 farklı derginin taranmasıyla toplamda 3156 haber ve makaleye ulaşılmış, bunların arasından konumuzla ilgili olanlar tasnif edilerek 1000'in üzerinde haber Türkçeye çevrilmiştir.

Dolayısıyla ABD'de yayın yapan onlarca gazete ve yüzlerce habere ulaşılarak, bu ülkedeki basın organlarının Milli Mücadele dönemini ne şekilde ele aldığı ve izledikleri yayın politikasına etki eden faktörler daha kapsamlı bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu süreç içerisinde yayımlanan haberlerle ilgili yerli ve yabancı düzeyde tez, makale ve kitap gibi farklı türden eserler de incelenmiş, söz konusu haberlere konu olan bazı olayların çok yönlü bir bakış açısıyla aktarılabilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışma içerisinde birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılarak gerekli açıklamalar yapılmış ve Amerikan basınında yer yer izlenen taraflı bakış açısına yönelik çelişkilere de dikkat çekilmiştir.

---

[8] Hazel Kul, **Mondros'tan Gümrü'ye ABD Basınında Ermeni Meslelesi (1918-1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2019.

[9] Mustafa Çubuk, *"Amerika Birleşik Devletleri Gazetelerinde Maraş Savunması",* **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 17 (1), 2018, ss. 341-349.

[10] Sezen Karabulut, *"Amerikan Basınında İzmir Şehrinin Yunanistan Tarafından İşgali",* **Belgi Dergisi**, 1 (11),Kış 2016, ss.1-15.

Bu kapsamda hazırlanan çalışma dört bölüm halinde oluşturulmuştur. Söz konusu bölümler içerisinde basın üzerinden öne sürülen iddialar gerekli oldukça doğruluk derecesi ve sebep sonuç ilişkisi bağlamında dipnotlar vasıtasıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Birinci Bölüm'de Türk-Amerikan ilişkilerinin başlangıcından itibaren Milli Mücadele öncesi dönemde ABD basınında Türklere yönelik haber ve yorumlar ele alınmış ve bu sürece etki eden unsurlara yer verilmiştir.

İkinci Bölüm'de Mondros Mütarekesi sonrası yaşanan gelişmelerle birlikte Paris Barış Konferansı ve Sevr Anlaşması'na giden süreçte Türkiye üzerinde yapılan manda tartışmalarına değinilirken, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu dönemde izlediği politika da göz önünde bulundurulmuştur. Rum ve Ermeni iddialarının farklı bir boyut kazandığı bu süreç içerisinde ABD basını üzerinden yürütülen propaganda faaliyetleri de ele alınmıştır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa ve onun liderliğinde başlayan Milli Mücadele Hareketi'ne yönelik Amerikan gazetelerine çıkan haberler de incelenerek basının bu harekete yönelik başlangıçtaki tutumuna yer verilmiştir.

Üçüncü Bölüm'de ağırlıklı olarak Doğu ve Güney cephesinde Ermenilerle yaşanan çatışmalara değinilirken, Amerikalı misyonerlerin ABD basını üzerinden bu olaylardaki aktif rolüne dikkat çekilmiştir. Bunun yanında Karadeniz Bölgesi'nde başlayan Pontusçu ayaklanma ve buna karşı Türklerin başlattığı askeri harekâtın yansımaları Amerikan gazetelerinde çıkan haberlerle birlikte irdelenmiş ve bu dönemde Türk-Sovyet ilişkilerinin ABD basınında ne şekilde ele alındığına dair haberler de incelenmiştir.

Dördüncü Bölüm'de ise Trakya ile birlikte Batı Anadolu'da başlayan ve Mudanya Mütarekesi'yle sonuçlanan Yunan işgalinin Amerikan basınındaki yansımaları ele alınmıştır. Aynı dönemde Milli Mücadele Hareketi'ne yönelik yayımlanan haber ve makaleler de incelenmiş ve özellikle bu süreçte Mustafa Kemal başta olmak üzere Milli Hareket'in önemli isimleri tarafından ABD basınına verilen röportaj ve demeçlere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAŞLANGICINDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI DEVLETİ-ABD İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. ABD'de Türk İmgesinin Oluşumu ve Türk-Amerikan İlişkilerinin Gelişimi

Ortaçağ'dan bu yana Osmanlı Devleti'nin Hristiyan topraklarına akınlar düzenleyerek yeni ülkeler fethetmesi, Avrupa'da bir yandan korkuya diğer yandan ise öfkeye neden olmuştur. Bu süreç içerisinde Türkler adeta "şeytani" bir karakter olarak Hristiyanların zihninde yer etmiş ve "Terrible Turk" *(Korkunç Türk)* kavramı tüm Avrupa'da yaygın bir tanım haline gelmiştir.[11] Daha sonra bu algı, ortak din ve kültürel bağların da etkisiyle Avrupa'dan Amerika'ya yayılmıştır. Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilişkiler resmiyet kazanmadan önce Amerika'daki Türk algısı Avrupa menşeili yazılı kaynaklar vasıtasıyla şekillenmiş, dolayısıyla Avrupa ile uzun bir süre boyunca savaşmış olan Türklerin "barbar" ve "Hristiyan düşmanı" olarak nitelenmesi Amerikalılar arasında da geçerli bir tanım haline gelmiştir. Nitekim henüz Bağımsızlık Savaşı öncesinde İngilizlere karşı mücadele veren George Washington, düşmanı olan İngiliz komutanları kötülerken onları Türklere benzetmiştir.[12]

1789 yılında Amerika'da yayımlanan *Massachusetts Magazine* adlı dergide ise ticaret gemilerini vergiye bağlayan "Cezayirli zalim despotik yöneticilerin" İstanbul ile olan bağından bahsedilerek bu korkunç kişilerin sadece Türk yeniçerilerinden çekindiklerine dikkat çekilmekteydi.[13] Yine 1790'larda Cezayir'de esir düşen bir Amerikalı denizci "*Türklerin öğrenmeye karşı çok büyük bir nefreti vardır.*" diye yazmış, Türkleri cehalet içerisinde yaşayan bağnaz bir millet olarak tanımlamıştı.[14]

Amerika'nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışının ardından Doğu Akdeniz'de Osmanlı Devleti'ne bağlı Garp Ocakları (Tunus, Cezayir, Trablus) ile 19. yüzyılın henüz başında yaşadığı

---

[11] Justin McCarthy ve Carolyn McCarthy, **Turks and Armanians a Manual on the Armenian Question,** Assembly of Turkish American Associations, Washington D.C, 1989, p.72.

[12] Akdes Nimet Kurat, **Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)**, Doğu LTD Şirketi Matbaası, Ankara, 1959, s.23.

[13] Robert J. Allison, **Crescent Obscured The United States and the Muslim World 1776-1815,** The University of Chicago Press, 1995, p.33

[14] Aynı eser, p.47.

çatışmalar ise bu kötü şöhreti tasdik eden bir süreci de beraberinde getirmişti.[15] Bu dönemde Türk karakteri tiyatro sahneleri aracılığıyla da çeşitli oyunlarda canlandırılıyor ve Amerikan halkı bu gösterilere büyük ilgi gösteriyordu. Öyle ki 1805 yılında Trablus'ta yaşanan çatışmalardan birinde yedi Türk, esir alınarak New York'a götürülmüştü. Amerika'da ilk kez gerçek Türklerin varlığı, "*Türkler Oyun Sahnesini Son Kez Ziyaret Edecek*" ilanıyla halka duyurulmuş ve geniş kalabalıklar tiyatrolara bu esirleri görmek için davet edilmişti.[16]

Özellikle 1820 yılı sonrası başlayan Yunan isyanıyla birlikte Avrupa'daki *filhelenizm*[17] akımının Amerika'da da karşılık bulması, Türklere dair oluşan olumsuz algıyı pekiştirmişti. Öyle ki Türklere karşı Yunanlıların yanında savaşmak için bölgeye gelen Avrupalıların içerisinde Amerikan vatandaşları da görülmeye başlamıştı. Bunların arasında *Samuel Gridley Howe* adında Amerikalı bir doktor da vardı. Yunanlılara destek vermek için Boston'dan ayrılıp Yunanistan'a giden Howe, burada donanma içerisinde genel cerrah olarak bizzat görev alarak etkin bir rol oynamış ve bu isyana dair Amerika'da "A Historical Sketch of Greek Revolution" (*Yunan İhtilaline Tarihsel Bir Bakış)* adında bir de kitap çıkarmıştı.[18] Bu süreçte Amerika'nın resmi politikası uygulamada olmasa da söylem olarak çok farklı değildi, zira 1822 yılındaki konuşmasında ABD başkanı James Monroe Yunanlıların "*uzun süredir baskı ve zulüm altında*" yaşadıklarına dikkat çekerek onların yeniden özgürlüklerine kavuşmasına tüm Amerika'nın sempatiyle baktığını belirtmişti. 1827 yılında Osmanlı donanmasının Navarin'de yakılmasının ardından ise bir diğer ABD başkanı John Adams Yunanlıların mücadelesini överek onların "*çok ulvi bir amaç uğruna kanlarını dökmekte olduklarını*" söylemişti.[19]

Ancak 1830'da başlayan resmi ilişkiler sonucunda Osmanlı topraklarına uğrayan Amerikalı sayısının artmasıyla bizzat Türkiye'de bulunan Amerikalıların yazdığı kitaplarda olumlu bir Türk portresi çizilmeye başlamıştı. Buna en güzel örneklerden biri ise Amerikalı doğa bilimci Dr. James Ellsworth De Kay tarafından yazılan "Sketches of Turkey in 1831 and 1832" (*1831 ve 1832'de*

---

[15] Amerika Birleşik Devletleri'nin Kuzey Afrika ülkeleriyle olan ilişkisine dair detaylı bilgi için, bkz. Akdes Nimet Kurat, "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi,** II (2-3), Ankara, 1964, ss. 175-213.

[16] Allison, a.g.e. , s.33.

[17] Yunancada *filos* (dost) ve *Ellinas* (Yunan) kelimelerinin birleşmesiyle ortaya çıkan bu kavram anlam olarak Yunan dostu yahut Yunanperver anlamına gelmekte ve Yunan ile ilgili her şeye sevgi besleyen kişiler için bu tanımlama kullanılmaktadır. Bu kişiler tarihte Yunan'a olan hayranlıklarını ve sevgilerini belirtmek için yazılı ve sözlü eserler ortaya koymuşlar ve Filhelenizm akımını oluşturmuşlardır. Bu doğrultuda Yunan bağımsızlık savaşı olarak görülen 1821 yılında başlayan Mora isyanı Filhelenizm akımının en belirgin şekilde ortaya çıktığı dönemi oluşturmaktadır. Bu süreç içerisinde Filhelenizm, Yunan bağımsızlık mücadelesinde etkin bir rol üstlenmiş, sadece maddi yardım olarak değil Antik Yunan kütürüne duyulan hayranlık temelinde sanat ve edebi eserler üzerinden Osmanlı topraklarında yaşanan bu isyan hareketine manevi olarak da büyük destek vermiştir. Bkz. Esra Özsüer, "19. Yüzyul Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri", **Türkiyat Mecmuası**, 26 (2), 2016, s.330.

[18] James A. Field, **America and the Mediterranean World 1776-1882**, Princeton University Press New Jersey, 1969, p.122.

[19] Çağrı Erhan, "The American Perception of the Turks: an Historıcal Record",**The Turkish Yearbook of International Relations**, 31, 2000, p.82,83.

Türkiye'den Görünümler) adlı kitaptı. 1830'lu yılların başında Türkiye'ye gelerek İstanbul ve İzmir'de incelemelerde bulunan De Kay, Türkler konusunda geçmişte yazılanların aksine olumlu ve doğru şeyler yazarak Amerikalılara yeni bilgiler sunmuştu.[20] Kitapta Müslümanların sosyal hayatından, ölülerini nasıl gömdüklerine varıncaya kadar pek çok bilgi verilerek Türklerin olağan yaşamı olduğu gibi betimlenmiş ve Avrupa'da uydurulan hikâyelere adeta cevaplar verilmişti. Kitabın önsözünde ise yazar, o zamana kadar Amerika'da oluşturulan Türk algısına yönelik şu dikkat çekici ifadeyi kullanmıştı: "(…)Bundan sonraki sayfalarda bizzat kendi izlenimlerimi aktarmaya çalıştım. Türklerin kötü yönlerini abartıp iyi yönlerini gizli tutarak bundan büyük zevk alıyor gibi görünen benden önceki gezginlerin görüşlerini ise dikkate almadım".[21]

Her ne kadar Batı'nın klasik Türk algısına aykırı yayınlar ortaya çıkmışsa da bunlar ilerleyen dönemde yaşanan gelişmelerle birlikte cılız birer ses olarak kalmıştı. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarında cereyan eden isyan hareketleriyle birlikte Batı'nın dolayısıyla da Amerika'nın dikkati Türklere çevrilmişti. Bununla birlikte Amerikalı misyonerlerin bölgede yayılıp Hristiyan azınlıklarla geliştirdikleri ilişkiler ve ortak inanç faktörü, ABD'de Türklerin yeniden kötü şöhretle anılmasına zemin hazırlamıştı.

Türk-Amerikan ilişkilerinin başlangıç ve gelişim süreci Amerika'daki Türk algısının oluşumunda şüphesiz belirleyici bir etken olmuştu. Başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile İngiliz himayesinde yürüttüğü ticari ilişkiler 18. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde farklı bir evreye girmişti. 1783 yılında İngiliz İmparatorluğu'na karşı verdiği mücadelede bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıkan Amerika Birleşik Devletleri, İngilizlerin denetiminden kurtulmuş, dolayısıyla iç ve dış siyasette kendine özgü bir politika yürütmeye başlamıştı. Bu yeni süreçte önemli bir ekonomik pazar olan Doğu Akdeniz'de artık İngiliz bayrağı ve korumasından yoksun olan ABD, bölgedeki korsan saldırılardan ciddi oranda etkilenmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti'ne bağlı Cezayir, Tunus ve Trablus gibi ülkeler bu korsan saldırılar sayesinde bölgede etkin bir güç haline gelmiş ve diğer devletler gibi Amerika'yı da kendileriyle anlaşmaya zorlamıştı.[22]

ABD yönetimi hem bu duruma bir çözüm bulmak hem de ticarî faaliyet alanını hemen bütün Osmanlı coğrafyasına yaymak için Osmanlı merkezî yönetimle temasa geçme yollarını aramıştı. İngiltere başta olmak üzere Avrupalı devletlerin yoğun engelleme girişimlerine rağmen faaliyetlerini sürdüren ABD yönetimi, Londra Büyükelçisi Rufus King aracılığı ile önce Londra'daki Türk elçi Yusuf Agâh Efendi sonraki süreçte ise İsmail Ferruh Bey ile bir takım temaslarda bulunarak İstanbul'a bir temsilci atamak istemiş ve böylece Doğu Akdeniz'de yaşanan

---

[20] Kurat, a.g.e., s.23.

[21] James De Kay, **Sketches of Turkey in 1831 and 1832 by an American,** J&J Harper, New York, 1833, Introduction.

[22] Kurat, a.g.e , s.8.

mevcut sorunlara çözüm bulmaya çalışmıştı. Ancak aynı dönemde Fransa'nın Mısır'ı işgal girişimi dengeleri değiştirmiş ve ABD Kuzey Afrika ülkeleriyle doğrudan ilişki kurmak durumunda kalmıştı.[23] Nitekim Fransa, İngiltere ve Avusturya gibi Avrupa'nın büyük devletleri dahi Doğu Akdeniz'deki ticari faaliyette bulunan gemilerini bu tacizlerden koruma adına Osmanlı idaresinde olan bu ülkelerle bir süre ticari anlaşma imzalayarak uzlaşma yoluna gitmişlerdi. Artık müstakil bir devlet olan Amerika da bu sahada gelişen ekonomisine yeni ticari rotalar eklemek için diplomatik adımlar atmakta tereddüt etmemiş, 18. yüzyılın sonunda vergi verme karşılığında ABD ile bu ülkeler arasında bir dizi anlaşma yapılmıştı. Dolayısıyla Türk-Amerikan ilişkilerinin temelleri 18. yüzyılın sonunda yapılan bu anlaşmalarla dolaylı olarak atılmıştı.[24]

Bağımsızlığını yeni kazanmış bir devlet olan Amerika'nın askeri açıdan Avrupalı devletler kadar güçlü bir konumda olmaması bölgede diplomatik ilişkiye öncelik vermesinde önemli bir etken olmuştu. Ticari gelişim açısından deniz gücünün önemini gören Amerika Birleşik Devletleri, okyanus ötesinde daha etkin bir güç olma ve yaşadığı korsan saldırılardan korunmak adına donanmasını güçlendirme çalışmalarına başlamış ve Amerikan Kongresi 1794 yılında kalıcı bir deniz gücü kurulması kararı almıştı. ABD donanmasının çekirdeğinin oluşturulmaya başlandığı bu süreçte 1798 yılı sonuna gelindiğinde 12 savaş gemisi, 14 yelkenli ve firkateynle birlikte 4000'i aşan insan gücünden oluşan yeni bir deniz kuvveti meydana getirilmişti.[25] Esasında bu hazırlıklar ilerleyen yıllarda Doğu Akdeniz'de güç dengesinin ve dolayısıyla da Türk-ABD ilişkilerindeki rollerini de değiştirecekti.[26]

19. yüzyıldan itibaren Osmanlı limanları, özellikle de İzmir ABD gemilerinin Doğu Akdeniz'deki önemli bir uğrak noktası haline gelmişti. Öyle ki Amerikalı tüccarların bu bölgeye olan yoğun ilgisiyle birlikte ABD William Stewart'ı tek taraflı olarak İzmir'e konsolos olarak atamış ancak Babıâli bu tayini resmi olarak tanımaması üzerine Stewart Türkiye'yi terk etmek

[23] Mehmet Okur ve Mehmet Sait Dilek, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile Siyasi İlişki Kurma Girişimleri (1784-1820)", Deniz Ünver (Ed.), **International Turkish Art Workshop 14-19 April 2011 Jacksonville**, Florida, 2011, s.255.

[24] Kurat, a.g.e , s.8.

[25] Gregory Fremont-Barnes, **The Wars Of The Barbary Pirates: To the shores of Tripoli: the Rise of the US Navy and Marines**, Osprey Publishing, Oxford, 2006, p.27,28.

[26] Türk limanlarına uğrayan Amerikan savaş gemilerinin teknik anlamda üstünlüğünü kabul eden Osmanlı Devleti 1830 yılında imzalanan Ticaret ve Seyr-ü Sefain Antlaşması'nın ardından donanmasını güçlendirmek amacıyla Amerika'dan savaş gemisi yapımı için resmi olarak istekte bulunmuştur. Nitekim bu anlaşmadaki gizli bir maddeyle Navarin'de yok edilen Osmanlı donanması için ABD'den savaş gemisi satın alınmak istemiş ancak Amerikan Kongresi bu maddeyi onaylamayı reddetmiştir. Bkz. Charles Oscar Pauillin, **Diplomatic Negatitions Of American Naval Officers 1778-1883**, The John Hopkins Press, Baltimore, 1912, p.150; Field, a.g.e.,s.165; İlerleyen yıllarda Amerika'nın Osmanlı karşısındaki donanma üstünlüğü iyice kendini hissettirmiştir. Öyle ki Sultan Abdülhamit zamanında 1904 yılında Amerika'dan Mecidiye adlı bir gemi sipariş edilmiş Philadelphia'da inşa edilen gemi aynı yıl Amerikalı bir kaptan olan Ransford D. Bucknam tarafından İstanbul'a getirilmiştir. Bu dönemde Sultan Abdülhamit'in özel ilgisini kazanan Bucknam, modern bir donanma kurması amacıyla yıllık 12.000 dolar ücret karşılığında Osmanlı bünyesinde alınarak "Bucknam Paşa" sıfatıyla Türk donanma gücünün başında görevlendirmiştir. 1909 yılında İttihat ve Terakki'nin güç kazanmasıyla birlikte kendisi emekliye ayrılıp sivil hayata dönmüştür. 27 Mayıs 1915 tarihindeki ölüm haberi Amerikan gazetelerinde *"Amerikalı Türk Amiral Bucknam Paşa Öldü", "Türk Donanması Amiralini Kaybetti"* başlıklarıyla verilmiştir. Bkz. **The Sun**, May 30, 1915; **The Los Angeles Times,** May 30, 1915; **Sioux County Index**, Nov 27, 1914.

zorunda kalmıştı.[27] Bununla beraber Amerikalılar İngiliz tüccarlara tanınan haklar çerçevesinde ticari faaliyetlerini sürdürmeye ve kendilerine yönelik ayrı bir gümrük tarifesi uygulanmasını talep etmeyi sürdürmüşlerdi. 1823 yılı sonrasında iki ülke arasında bu konuda bir mutabakat sağlanmış ve İzmir'deki Amerikan konsolosunun durumu da resmiyet kazanmıştı.[28] İlerleyen yıllarda iki ülke arasındaki tek taraflı yakınlaşma hamleleri devam etmişti. Artık ABD, Osmanlı Devleti ile Karadeniz'e serbest çıkış da dâhil olmak üzere Türk kıyılarında diğer imtiyazlı devletlere tanınan haklar ölçüsünde bir ticaret anlaşması yapmak için girişimlerde bulunmuştu. Bir dizi müzakere sürecinden sonra 7 Mayıs 1830 yılında iki ülke arasında *Ticaret ve Seyr-ü Sefain Antlaşması* imzalanmış ve yaklaşık yarım yüzyıllık ilişki resmi bir mutabakatla neticelenmişti.[29]

Resmi olarak başlayan bu ilişki ağı, ilerleyen dönemde artarak devam etse de mevcut süreç ABD'nin isteği ölçüsünde gelişme gösterebilmişti. Nitekim anlaşmanın hemen ertesinde 1831 yılında Amerika İstanbul'a diplomatik bir temsilci göndermiş ancak Babıâli uzun bir süre bu diplomatik harekete karşılık vermemişti. Washington'a bir Osmanlı elçisinin atanması ise 1867 yılını bulmuştu. Esasında Osmanlı Devleti'nin diplomatik açıdan ABD'ye nazaran ilişkilerde bu denli geri duruşunda yatan muhtelif sebepler vardı. Zira Babıâli 'nin Avrupalı devletlerle modern anlamda diplomatik ilişkiler kurmaya başlaması henüz 18. yüzyılın sonunda ortaya çıkmış ve Avrupa şehirlerinde Türk elçilikler de bu tarihten sonra açılmaya başlanmıştı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin dış ilişkilerde oluşturmaya çalıştığı diplomasi sistemi henüz tam olgunlaşmamıştı. Üstelik Amerika mesafe olarak oldukça uzak bir coğrafyada yer almaktaydı ve Osmanlı Devleti'nin pek de iyi olmayan ekonomisi kısa vadede getirisi olmayan her türlü masrafın düşünülmesini gerektiriyordu.[30]

Bununla beraber Osmanlı coğrafyasındaki ekonomik pazar ve özellikle ABD'nin bölgedeki ticari faaliyetleriyle birlikte gelişen ilişkiler iki ülke arasında yeni anlaşmalar yapılmasına imkân vermişti. Bu kapsamda 1862'de yeni bir dostluk ve ticaret anlaşması imzalanmış Amerika Birleşik Devletleri'ne gümrük vergileri konusunda bir takım indirimler sağlanmıştı. [31] İmzalanan anlaşmalarla birlikte hem ABD'nin Türkiye'deki ticarî temsilciliklerinin ve konsolosluklarının

[27] Mehmet Okur ve Hazel Kul, "Amerikan Konsolos Raporlarına Göre XX. Yüzyıl Başlarında Trabzon'un Ticari Durumu ve ABD'nin Ticaret Odası Açma Girişimleri", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2015, (19), s. 122.

[28] Bu dönemde Amerikalı bir ticaret şirketi tarafından 1811 yılında İzmir'e gönderilen David Offley, Osmanlı yetkilileriyle gayri resmi temaslarda bulunmuş, ABD'li tüccarlara uygulanan gümrük vergisi konusunda indirime gidilmesine yönelik görüşmeler yapmıştır. Offley'in Babıâli tarafından tanınan resmi bir sıfatı olmasa da bu görüşmeler neticesinde Amerikan gemilerine uygulanan gümrük vergisi düşürülmüş ve sonraki süreçte İzmir'de yaklaşık 30 yıl kalacak olan Offley, Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesinde etkili bir isim haline gelmiştir. Özellikle 1830'da iki ülke arasında imzalan ticaret anlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Kurat, a.g.e., s.9.

[29] Erhan, a.g.e.,, s.127

[30] Aynı eser, s.142

[31] Orhan F. Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", **Belleten**, LI (200), 1987, s.934.

sayısı hem de iki ülke arasındaki ticaret hacmi bir hayli artmıştı.[32] 1850 yılı sonrasında ülkeler arasındaki yıllık ticari faaliyet bir milyon dolar olmuş, 1897 yılına gelindiğinde ise yedi milyon dolarlık bir rakama ulaşmıştı.[33] Özellikle 1870 yılından sonra Amerika'nın Osmanlı Devleti'ne yönelik ihracatında önemli bir artış yaşanmış, ABD'nin Osmanlı Devleti'ne silah satışına müsaade etmesi bu artışta büyük rol oynamıştı. Zira 1877 Osmanlı- Rus harbinde Amerika'dan önemli miktarda silah ithalatı yapılmıştı.[34]

II. Abdülhamit'in saltanatı boyunca Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri olumlu bir şekilde artarak devam etmişti. Bu dönemde Amerika'dan gelen temsilcilerle Padişah arasında dostane ilişkiler kurulmuş,[35] karşılıklı hediyeler gönderilerek diplomatik açıdan sıcak mesajlar verilmişti. Özellikle 1898'de Hint Okyanusu ve Büyük Okyanus'ta cereyan eden Amerikan İspanyol savaşında Osmanlı Devleti'nin ABD'den yana olan tutumu açık bir şekilde kendini göstermişti. ABD'nin Büyük Okyanus'taki adalar üzerinde egemenlik kurabilmesine yönelik II. Abdülhamit Halife sıfatıyla Filipinlerdeki Müslümanlara hitaben bir telgraf göndermiş, Filipinli Müslümanların Amerikalılara karşı direniş göstermemesini ve onlara karşı dostça davranmalarını istemişti. 1906 yılında ise iki ülke arasındaki diplomasi farklı bir evreye girmiş, ABD'nin İstanbul'daki elçilik makamı "Büyükelçilik" seviyesine çıkarılmıştı.[36]

1908 yılına gelindiğinde Sultan'ın askıya aldığı Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi, ABD Hükümeti tarafından memnuniyetle karşılanmış ve Osmanlı Meclisi'nin açılmasına yönelik Amerikan Senatosu ve Temsilciler Meclisi iyi dileklerini iletmişti[37]. Ancak 1914 yazında başlayan Birinci Dünya Savaşı, Türk-ABD ilişkilerinin gerginleşmesine sebep olmuştu. Bu dönemde Babıâli'nin yabancılara tanınan kapitülasyonları tek taraflı yürürlükten kaldırması, ABD tarafından hukuka aykırı bulunarak protesto edilmişti. Ayrıca Osmanlı topraklarındaki azınlıkların durumuna yönelik olumsuz yorumlar üzerine, Amerika'daki Osmanlı Büyükelçisi'nin Filipinlerdeki isyan

[32] ABD'nin Osmanlı coğrafyasına çok daha fazla yayıldığı bu süreçte İstanbul ve İskenderiye'deki temsilcilikler başkonsolosluk seviyesine, daha önce konsolos vekillikleri bulunan Selanik, Halep, Şam, Yafa ve Bursa konsolos düzeyine yükseltilmiştir. Nitekim Osmanlı Hariciye Nezareti'nin 1888 yılı dokümanlarına göre ABD'nin İstanbul ve İskenderiye'de başkonsoloslukları, İzmir, Bursa, Trabzon, Samsun, Adana, İzmir, Antep, Çanakkale, Sivas, İskenderun, Şam, Lazkiye, Beyrut, Kudüs, Yafa, Sayda, Süveyş, Portsaid, Selanik, Sakız, Rodos, İstanköy, Midilli, Filibe, Kandiye, Ozra, Hanya ve Resmo'da da konsoloslukları bulunmaktaydı. Okur ve Kul, a.g.m., s. 122-123.

[33] Thomas A. Bryson, **American Diplomatic Relations With the Middle East, 1784-1975: A Survey**, The Scarecrow Press, New Jersey, 1977, p.26.

[34] Köprülü, a.g.m, s.935.

[35] 1885 yılında ABD elçisi olarak İstanbul'a atanan Samuel Cox, anılarında dönemin Padişahı Abdülhamit'le olan münasebetlerinden bahsetmektedir. 16 Mayıs 1886'da Yıldız Sarayı'na kabul edildiğinde, hediye olarak yanında Amerika'daki anıtsal yapıları, köprüleri ve çeşitli manzaraları içeren fotoğraflar, nüfus kayıtlarına dair istatistiksel bilgilerden oluşan hediyeler getirmiş ve bizzat Sultanla çeşitli konularda sohbet etmiştir. Samuel Cox, **Diversions of a Diplomat in Turkey**, Charles l. Webster & Co., New York 1887, p.37.

[36] Kurat, a.g.e, s.37.

[37] Erhan, a.g.e, s.381.

hareketlerini işaret ederek Amerika'yı sert bir şekilde eleştiren açıklamaları Amerikan Dışişlerini kızdırmış ve Osmanlı elçisi ülkede istenmeyen adam ilan edilmişti.[38]

Amerika Birleşik Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında başlayan ilişkinin diğer bir boyutu da Protestan misyonerlerin okyanus ötesinden gelerek Osmanlı topraklarında başlattıkları misyonerlik çalışmalarıydı. ABD bir taraftan Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerini diplomatik adımlarla pekiştirirken diğer yandan din eksenli misyonerlik faaliyetleriyle Osmanlı coğrafyasına nüfuz etmeye başlamıştı. Osmanlı devlet yapısının ülke dâhilindeki farklı etnik ve dini unsurlara karşı gösterdiği hoşgörü ise bu faaliyetlerin daha etkin ve kalıcı bir nitelik kazanmasına zemin hazırlamıştı.

1820 yılında Amerikan Protestan misyonerlerinin İzmir üzerinden Osmanlı topraklarını ilk ziyareti,[39] Amerikan misyonerlik faaliyetlerinin gelişim evresinde olduğunun da bir göstergesiydi. Bu misyonerlik faaliyetlerinin planlı bir şekilde yürütülmesini sağlayan örgüt ise merkezi Amerika'da bulunan *American Board of Commissioners for Foreign Missions* (AFBMC) adındaki organizasyondu.[40] Bu örgütün kuruluş felsefesi özellikle sınır ötesindeki ülkelerde eğitim, sağlık ve sosyal yardım hizmetleri aracılığıyla Protestanlığı yaymaktı.[41] Bu kapsamda ilk olarak İzmir'e ulaşan Pliny Fisk ve Levi Parsons adındaki iki Amerikalı misyoner, çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Ermeni, Rum, Nasturi, Arap ve diğer Hristiyanların yaşadığı Filistin bölgesinde faaliyetlerini sürdürmek üzere yola çıkmıştı. Fisk ve Levi'nin Amerikan Board'dan aldıkları çok yönlü talimatlar ise yerel dilleri öğrenmeleri, bilgi toplamaları, bölgenin gelenek ve kurallarına riayet ederek çalışmalarını gizlice yürütmeleriydi.[42]

İlk öncülerin ardından Amerika'dan gelen misyonerlerin sayısı yavaş yavaş artmış, kurumsal anlamda faaliyetlerin sürdürülmesi adına Osmanlı topraklarında okullar açılmaya başlanmıştı. Bu kapsamda misyonerler özellikle Suriye bölgesinde Beyrut ve civarında uygun bir ortam bulmuş, 1827 yılına gelindiğinde burada 100'ü kız olmak üzere 600 öğrenciye hizmet veren toplamda 13

---

[38] Bryson, a.g.e, p.59

[39] Aslında bu bölgeye yönelik Protestan misyonerlerin ilk yerleşik ziyareti İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nde papaz olan *Henry Martyn*'in 1810 yılında bölgede faaliyet göstermesiyle başlamıştır. Kendisinin bu topraklardaki çalışmaları sırasında ölümüyle birlikte (mezarı halen öldüğü yer olan Tokat şehrindedir.) ismi İngiltere ve Amerika'daki Protestanlar tarafından simgeleştirilmiş ve sonraki dönemde adeta misyonerlik faaliyetleri için bir fırsata çevrilmiştir. Bkz. Joseph L. Grabill, Protestant **Diplomacy and the Near East Missionary Influence on American Policy, 1810-1927**, University of Minnesota Press, Minneapolis 1971, p.4 .

[40] Kısaca American Board ya da ABCFM denilen bu organizasyon 1810 yılında Massachusetts eyaletinde Andover Theological Seminary'deki (Papaz Okulu) öğretmenler ve öğrencilerin gayretleriyle Protestanlığın misyonerler aracılığıyla yabancı topraklarda yayılmasını sağlamak için kurulmuştur. Bu amaçla görev yapacak olanlar kendilerini hayatları pahasına bu kutsal göreve adamış kişilerden oluşmaktadır. William Strong, **Story of American Board,** American Board of Commissioners for Foreign Missions, Boston, New York, Chicago, 1910, ss.3-5; Çalışmamız içerisinde bu örgüt için "*American Board"* ifadesi kullanılacaktır.

[41] Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Anadolu'ya Bakışları", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, (3),1992, s.2.

[42] Grabill, a.g.e, p.6.

misyoner okulu açmışlardı.[43] Başlangıçta Amerika'daki Protestan cemaatine ait kiliselere yapılan bağışlarla finanse edilen bu misyonerlik ağı ilerleyen dönemde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki millet yapısına adeta musallat olmuş ve azınlıkların isyan hareketlerini besleyen önemli bir örgüt haline gelmişti.[44] Ancak yaşanan bu gelişmeler Türk ve Ermenilerden çok bölgedeki Katolik Hristiyanları rahatsız etmişti. Örneğin Marunî Kilisesi Piskoposu şehirdeki misyonerlere ev kiralayanları aforoz etmekle tehdit ederek Protestan faaliyetlerine karşı çıkmıştı.[45]

Diğer yandan Ortodoks Rumlar da durumdan memnun değildi. Türklerin din değiştirmelerinin İslam hukukuna göre ölüm cezası gerektirmesi de misyonerler için ayrı bir çıkmaz oluşturmaktaydı. Dolayısıyla Protestanlığın yayılmasında hedef kitle olarak Ermeni cemaati ön plana çıkmıştı. Katolik ve Gregoryen Ermeni Kilisesi ise misyonerlik faaliyetlerine karşı tepki göstermiş,[46] ancak bu tepkiler Amerikalıların Protestanlığı Ermeniler arasında yaymasına engel olamamıştı.[47] Amerikanlı misyonerlerinin özellikle Ermeni cemaati üzerine yoğunlaşması, [48] 19. yüzyılda Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrinde en önemli etkenlerden biri olacaktı. [49]

1830 yılında yapılan ticaret anlaşması ve sonraki yıl ABD'nin İstanbul'a bir elçi gönderilmesiyle birlikte misyonerlik faaliyetlerinin de hızı artmış, dini yayınlara yönelik İzmir'e bir matbaa götürülmüş, İstanbul ve Anadolu'nun farklı şehirlerinde okullar açılmaya başlanmıştı.[50] Özellikle İngilizlerin baskısı sonucu 1842'de Kudüs'te bir Protestan Kilisesi'nin kurulması diğer ülke misyonerleri gibi Amerika'dan gelen misyonerlerin de bölgedeki etkisini arttırmış, 1856 Islahat Fermanıyla birlikte mezhep değiştirmenin kolaylaşması Osmanlı topraklarında Protestan misyonerlere geniş bir alan açmıştı.[51]

---

[43] Strong, a.g.e, p.83.

[44] Grabill, a.g.e, p.14.

[45] Strong, a.g.e, p. 84.

[46] Robert Koleji'nin kurulmasında önemli çabaları olan ve yaklaşık 40 yılını Osmanlı Devleti'nde geçiren misyonerlik faaliyetlerinin önemli ismi Cyrus Hamlin anılarını yazdığı kitabında bu itirazlardan bahsetmiştir. 1839'dan sonra özellikle Ermeniler arasında misyonerlik çalışmaları yürütürken Ermeni Patrikliği ile sorunlar yaşamış, 1840'lı yıllarda Ermenilere yönelik Protestan öğretileri nedeniyle Patrik sekreteri Baron Nişan tarafından tehdit edilmiştir. Kendisine; okuldan ayrılmazlarsa eğitim verdiği öğrenci ve velilerinin hapse atılacağı söylenmiş, Hamlin ise Türk hükümeti aracılığıyla Patrikliğe karşı durmayı düşünmüşse de daha sonra Patrikliğin geri adım atmasıyla sorun çözülmüştür. Bkz. Cyrus Hamlin, **My Life and Times**, Congregational Sunday-School and Publishing Society, Boston and Chicago, 1893, p.213,214.

[47] İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler", **Amme İdaresi Dergisi**, XIV (3), Ankara, 1981, s.88.

[48] Amerikalı Protestan misyonerlerin Ermenilerle olan ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Seçil Akgün,"Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesindeki Rolü", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu**, Mayıs 1988, 1 (l), ss.1-13.

[49] Bu konu "Ermeni Meselesi'nin Ortaya Çıkışı ve ABD Basınında Yer Almaya Başlaması" başlığı altında ele alınacaktır.

[50] Köprülü, a.g.m, s.936.

[51] Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s.211.

Daha önce değindiğimiz gibi Amerikan misyonerlerinin faaliyetlerini özellikle Ermeni toplumu üzerinde yoğunlaştırmasıyla birlikte dini merkezler çoğunlukla Ermenilerin ağırlıklı olarak yaşadığı bölgelerde açılmaya başlanmıştı. Bu kapsamda; Antep (1848), Sivas (1851), Merzifon-Adana–Ceyhan (1852), Diyarbakır (1853), Talas-Maraş (1854), Harput (1855) ve Tarsus'ta (1859) yeni misyonerlik merkezleri açılmış, 1860 yılı sonrasında ise Amerikalılar Ermenilere Protestanlık adına kendi cemaatlerini oluşturarak faaliyette bulunma serbestliği tanımıştı. Bundan sonra aynı alanda ortak bir amaç etrafında Amerikalılar ve Ermeniler işbirliği halinde çalışmaya başlamıştı. Özellikle Antep'te 1848 yılında 8 kişiden oluşan bir cemaat mevcutken bu sayının 1869 yılında yaklaşık iki bin kişiye ulaşması Amerikalılar tarafından "mucize" olarak nitelendirilmişti.[52] Netice itibarı ile Osmanlı topraklarında bir Ermeni Protestan cemaatinin oluşmasında Amerikan misyonerlerinin etkisi çok büyük olmuştu.[53]

Osmanlı Devleti içerisinde adeta kök salmaya başlayan Amerikan misyonerlik okulları yüksekokul düzeyinde kurum açmak için de gayret gösteriyorlardı. Bir dizi hazırlık evresinin ardından 1863'de Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da Amerikan'ın ülke dışındaki ilk yüksekokulu olan Robert College *(Robert Koleji)* açılmıştı. Başlangıçta öğretim üyesi sayısı öğrencisinden fazla olan okul, Protestan inancına yönelik derslere öğretmen bulmakta zorlansa da zamanla din öğretilerinin de yer aldığı köklü bir kurum haline gelmişti. Diğer bir kurum ise 1866 yılında Suriye bölgesinde Beyrut'ta açılan Syrian American College'di *(Suriye Amerikan Koleji).* Sonraki dönemde ise 1871 yılında İstanbul Women's College *(İstanbul Kız Koleji)* açılmıştı.[54] 1878-1903 yılları arasında ise yüksekokul düzeyinde yedi kolej daha açılmıştı; Harput'ta Euphrates College *(Fırat Koleji),*Van'da American College *(Amerikan Koleji),* Antep ve Maraş'ta kız ve erkek kampüslerine sahip Central Turkey College *(Merkezi Türkiye Koleji)*, Tarsus'ta St. Paul College *(Aziz Paul Koleji),* Merzifon'da Anatolian College *(Anadolu Koleji*) ve İzmir'de International College *(Uluslararası Kolej).* Bu okullarda çoğunlukla Hristiyan ailelerin çocukları eğitim görüyor, çok az sayıda Müslüman öğrenci bu okullara gidiyordu.[55] Bu kolejlerde okuyanların önemli bir bölümünü ise Ermeniler oluşturuyordu. Nitekim 1900'lerin başında ABD basınına yansıyan bilgilere göre Amerikan kolejlerinde eğitim gören 1489 öğrencinin 771'i Ermeni'ydi.[56]

1886 yılına kadar geçen süreçte Osmanlı topraklarında açılan Amerikan okullarının sayısı 400'e yaklaşmıştı.[57] Amerikan Board tarafından yönlendirilen geniş misyoner ağı Osmanlı coğrafyası ve yakın bölgelerde de (Balkanlar, Kafkasya, İran, Mısır) eğitim faaliyetlerini hızla

[52] Grabill, a.g.e, p.15.

[53] Ortaylı, a.g.m, s.91.

[54] Halide Edip Hanım da 1908 yılında bu okuldan mezun olmuştur.

[55] Grabill, a.g.e, pp.23-26.

[56] **The Boston Globe**, Sep 5, 1903.

[57] Ortaylı, a.g.m, s.88.

arttırmaya devam etmişti. Bu bölgede 1920 yılı itibari ile Protestan misyonerlere ait 564 ilk ve ortaokul, 12 adet yüksekokul ve toplamda 35.000 civarında öğrenciye sahip bir misyoner eğitim ağı meydana gelmişti.[58] Bu kapsamlı hareketin ekonomik boyutu da kayda değer bir noktaya varmıştı. Öyle ki Türkiye çapında misyonerlerin eğitim alanındaki yatırım faaliyetleri 1916 yılı itibari ile 40 milyon dolarlık bir bütçeye ulaşmışken, tüm gayrimenkul ve eşyaların değeri ise 8 milyon doları bulmuştu.[59] Amerikalılar sadece eğitim üzerinden faaliyetlerini yürütmemiş, sağlık hizmetleri aracılığıyla da bölge insanıyla ilişki kurma faaliyetine girişmişti. Özellikle 1859 yılı sonrasında Anadolu'da faaliyet göstermeye başlayan Amerikalı doktorlarla birlikte, 1914 yılına gelindiğinde Osmanlı topraklarının farklı bölgelerinde açılan 9 hastane ve 10 dispanser Osmanlı topraklarında toplamda 40 bin civarında hastaya hizmet sunmaktaydı.[60]

Türkiye topraklarında misyonerlerin büyük bir hevesle giriştikleri bu "sosyal hizmet" seferberliği, Amerikan kamuoyunun bölge hakkında fikir edinmesinde çok etkili bir haber kaynağı meydana getirmişti. Zira eskiden bölge hakkında Avrupalı kaynaklar ve Amerikalı tüccarlar vasıtasıyla edinilen bilgilerin yanında artık hem din adamı hem de bilirkişi sıfatıyla bölgede faaliyet gösteren misyonerlerle bağlantı kuruluyor, bu kişiler ise Osmanlı coğrafyasında yaşanan olayları görevleri gereği çoğunlukla Hristiyanlık bakış açısıyla gerek Amerikan gazeteleri üzerinden gerekse yazdıkları kitaplarla kamuoyuna duyurabiliyorlardı.[61]

Netice itibari ile Türk-Amerikan ilişkilerinin başlangıç ve gelişim evrelerine bakıldığında, ticari ilişkiler düzeyinde başlayan münasebetler diplomatik adımlarla geliştirilmiş, neredeyse eş zamanlı olarak başlayan Protestanlık temelli misyonerlik faaliyetleri ise diplomatik ilişkilerin seyrinde sonraki bölümlerde de değineceğimiz üzere çok önemli bir etken olmuştu. Özellikle Osmanlı coğrafyasında yaşanan isyan hareketleri ve misyonerlerin azınlıklarla geliştirmiş olduğu münasebetler, ABD'nin Türklerle olan siyasi ilişkilerinin zaman zaman gerginleşmesine de neden olmuştu.

1.2. 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'ndeki Azınlık Hareketleri ve ABD Basınındaki Yansımaları

1.2.1. Girit İsyanı ve ABD Basını

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarında dikkat çeken gelişmelerden biri Girit'te yaşanan iç karışıklıklardı. Girit adası, Osmanlı Devleti'nin yaklaşık 26 yıl süren kuşatması sonucu 1669 senesinde fethedilen stratejik bir kara parçasıydı. Ancak sonraki dönemlerde devletin

[58] **New York Tribune**, Apr.3, 1920.

[59] **The Brooklyn Daily Eagle**, Apr 16,1916.

[60] Köprülü, a.g.m, s.937.

[61] Erhan, a.g.e., s.268.

zayıflamasıyla birlikte Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik hareketlerinden bu bölge de etkilenmiş, ada içerisinde bir takım huzursuzluklar baş göstermişti.[62] Yunanlıların 1821'de başlayan isyan süreci ve sonraki dönemde müstakil bir devlet olarak kabul edilmesi Rum nüfusunun yoğun olduğu Girit'teki huzursuzluğu tetikleyen önemli bir etken olmuştu. Özellikle 1856 yılında Islahat Fermanı'nın ilanı, adadaki Hristiyan halkın yeni mülkler edinerek daha da cesaret kazanmasına yol açmıştı. Bir taraftan Yunanistan'ın diğer taraftan Rusya'nın desteğini alan ada halkı, Balkanlar'da isyanları neticesinde muhtariyet kazanan milletleri gördükçe yer yer baskı ve kötü yönetilme bahanesiyle Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaktaydı. Bu başkaldırıya karşı ise Babıâli adadaki valinin yerine yenisini atayarak bölgedeki asayişi sağlayabileceğini ummaktaydı.[63]

1864 yılına gelindiğinde Yedi Ada'nın[64] Yunanistan'a verilmesinin ardından Girit'teki Rumların şikâyetleri tekrar artmaya başlamıştı. Adadaki Osmanlı valisi ise bu hareketlere karşı halka sükûnet çağrısı yaparak kışkırtmalara kapılmamaları tavsiyesinde bulunmakla yetinmişti. Mayıs 1866 yılına Girit'in farklı bölgelerinden temsilciler ortak bir kararla Islahat Fermanı'nda yer alan taahhütlerin yerine getirilmesi yönünde Padişah'tan talepte bulunmuştu.[65] Rumlar bu taleplerin karşılanması için aynı zamanda Avrupalı devletlere de başvurmuş ve yabancı konsoloslara şikâyet mektupları yazarak isteklerini yinelemişti. Osmanlı Devleti ise bu taleplerin bir kısmını kabul ettiyse de diğer talepleri yerinde bulmayarak reddetmişti. İsteklerine cevap alamayan Rumlar 28 Ağustos 1866'da "Girit Genel Meclisi" adına alelacele bir bildiri yayınlayarak aynı kökenden geldikleri Yunanlılarla birleşme kararı aldıklarını ilan etmiş ve "milli birlik" mesajı vermişti. Yaklaşık bir hafta sonra ise adadaki Osmanlı egemenliğinin sona erdiği, Girit'in artık Yunanistan'a bağlandığı ilan edilmiş ve Giritlilere silahlanma çağrısı yapılmıştı.[66]

Yunan isyanı sürecinde olduğu gibi, yaşanan bu gelişmeler Avrupa tarafından yakından takip edilirken Amerika da benzer bir bakış açısıyla olanları izlemekteydi. 1866 yılında Girit'e Amerikalı misyonerler henüz nüfuz etmese de adadaki Amerikan konsolosu William J. Stillman, Türklere karşı Rumların yanında yer almış ve Ağustos ayında isyancılar adına Amerikan başkanına

---

[62] Zekeriya Türkmen, "Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)" **OTAM**, (12), Ankara, 2001, s. 220.

[63] Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt VII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s.19.

[64] Korfu (Corfu), Kefalonya (Kefalonia), Zanta (Zante), Ayamavra (Lefkas), Çuka (Cerigo), Ýtaki (Ithika) ve Pakso (Paxos) ismindeki adalardan oluşan bu bölge, Mora yarımadasının kuzeybatısında, Arnavutluk'un güneyinde ve Adriyatik deniziyle Akdeniz'in kesiştiği bölgede yer almaktadır. 1800 yılında ise Rusya ve Osmanlı Devleti himayesinde bu bölge üzerinde "Yedi Ada Cumhuriyeti" adıyla bir siyasi yapı oluşturulmuştur. Bkz. Ali Fuat Örenç, "Yedi Ada Cumhuriyeti", **TDV İslam Ansikolpedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 43, İstanbul, 2013, s.384;Daha önce Fransa, İngiltere, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında el değiştiren Yedi Adalar, 1815 yılına gelindiğinde Viyana Kongresi kararları ile İngiltere'nin himayesine girmiştir. Yunanistan'ın kurulmasının ardından ise İngiltere, Fransa ve Rusya 19 Mart 1864'te Londra'da imzaladığı anlaşma maddelerinde Yunan devletinin sınırlarının genişletilmesi amacıyla Yedi Adalar'ın "tarafsızlık" taahhüdü altında Yunanistan'a bırakılmasını kararlaştırmış, Osmanlı Devleti ise kendi aleyhine cereyan eden bu süreci 8 Nisan 1865 tarihinde İstanbul'da imzaladığı bir anlaşmayala kabul etmiştir. Bkz. Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997,s.279.

[65] Karal, Cilt VII.,s.20.

[66] Armaoğlu, a.g.e**,** s.280,281

bir çağrıda bulunarak adanın Yunanistan'a bağlanıp özgürlüğüne kavuşması için yardım talebini iletmişti. Sadece adadaki konsolos değil İstanbul'da ikamet eden Amerikan elçisi Edward Joy Morris de yaşanan olaylara İngiliz ve Rusların müdahale etmesini isteyerek Babıâli'nin izniyle birlikte bir Amerikan donanma gemisinin adadan sivilleri tahliye etmesini Washington'dan talep etmişti.[67]

Amerikan basını ise adada yaşanan bu olayları "*Girit İhtilâli*" başlığı altında verirken uzun bir aradan sonra *filhelenizm* akımı tekrar kendini göstermiş, Rumların Türkler tarafından katliama uğradıklarına dair haberler yayımlanmaya başlamıştı. Bu iddialara göre 270.000 olan ada nüfusunun 250.000'i Hristiyanlardan oluşmasına rağmen 20.000 kişilik nüfusa sahip Müslüman azınlık yönetimi elinde bulundurmakta[68] ve asıl mesele de bundan kaynaklanmaktaydı.[69]

Söz konusu haberlerde, 1830'lu yıllarda kendi çabalarıyla bağnaz ve zalim bir otoriteden kurtulmayı başaran bu Hristiyan çoğunluğun, diplomasi yoluyla tekrar o gaddar yönetime bağlanmak zorunda kaldığı iddia edilmekteydi. Bu esaret sürecinde ise çiftliklerindeki öküze varıncaya kadar namusları ve şerefleri Müslümanların tasarrufuna bırakıldığına dikkat çekilerek bu baskı dönemi neticesinde ayaklanan Giritlilerin Kasım sonu itibari ile mücadelelerine devam etmekte olduğu öne sürülmekteydi. Ayrıca adaya her gün yeni gönüllülerin ayak bastığı ve yeni silahların geldiği belirtilerek kadın ve çocukları ölse dahi Giritlilerin teslim olmaya niyetleri olmadığına dair ABD kamuoyuna "zavallı" Hristiyanların durumu aktarılmaktaydı.[70]

Yunan isyanı sonrasında olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde Girit'e yönelik yardım kampanyaları düzenlenmekte ve Amerikan hükümetinden destek istenerek gazetelere bu yönde ilanlar da verilmekteydi. Bu ilanlardan biri de Yunan isyanında bizzat gönüllü olarak bölgede bulunan Amerikalı Doktor Samuel Gridley Howe'a gönderilen bir mektuptu. "*Atina'daki Merkezi Girit Komitesi'nden Bir Çağrı*" başlığıyla verilen haberde söz konusu mektuptan bazı bölümler şu şekildeydi:

> (….).Bu çetin mücadeleye başladıklarında, gözlerini Amerikan halkı ve Hükümeti'ne çevirmiş olan Giritli direnişçiler tüm Türk İmparatorluğu ve ayrıca Mısır'ın tüm gücüne karşı başkaldırarak meydan okumayı göze almışlardır ve eskiden olduğu gibi bu mücadeleye yönelik Amerikan ilgi ve desteğinin büyüklüğünden de emindirler.(…)

[67] Allison, a.g.e, p.29.

[68] Girit adasının nüfusu sadece erkeklerin sayımı neticesinde 1868 yılı itibari ile toplamda 55.000 civarında olup bunun 15.000'i Müslümanlardan oluşmaktaydı. Bkz. Karal, Cilt VII, s.18; Bununla birlikte farklı kaynaklarda bu dönem için nüfus miktarı değişkenlik göstermektedir. Bu tarihlerde nüfusun 200.000 civarında olduğu da belirtilmektedir, Bkz. Emin Ünsal, **"Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı"**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009, s.4.

[69] **Quad City Times**, Nov. 23, 1866.

[70] **New York Tribune**, Dec. 27, 1866.

Amerika'da duygularına ve ihtiyaçlarına tercüman olacak sadık biri aradıklarında doğal olarak akıllarına yardımsever Dr. Howe gelmektedir. Kendisi daha önce Yunan bağımsızlık savaşında uzun bir süre boyunca Yunanistan'da kalmış, Yunan mücadelesinin bir tarihçisi olarak etkili ve cömert hizmetleriyle Yunan ülküsünün gerçekleşmesine destek vermiş ve kendisini Helen halkının sevgi ve şefkatine adamıştır.(…)

Giritliler bağımsızlık mücadelesini kazanmaları halinde Amerikalı bağışçı dostlarına sonsuz şükranlarını sunacaklardır. Girit şu anki durumda azami miktarda silaha, cephaneye, erzaka ve ayrıca var olan Türk ablukasını kıyılarından defetmek için deniz gücüne ihtiyaç duymaktadır. İsteklerimizi sizin ve arkadaşlarınızın cömertliğine ve takdirine bırakıyoruz. Ülkemiz adına tarihinin bu en mühim anında bizim adımıza en muhtemel ve doğru olan şeyi yapacağınıza inanıyoruz. Sonuç olarak tüm saygımızla sizin filhelenizminize, sağduyunuza ve tecrübenize tam güvenimizi ifade ederken, hızlı bir cevapla onurlandırılmayı umuyoruz.[71]

ABD basınında Girit isyanına yönelik görülen diğer bir haber de ünlü yazar Victor Hugo'nun adadaki isyancıları destekler nitelikteki 2 Aralık 1866'da kaleme aldığı mektuptu. Amerika'da birden fazla gazetede yer bulan mektupta Victor Hugo, Türklere karşı direnme çağrısını birkaç kez vurgulamakta ve zaferin eninde sonunda geleceğini söylemekteydi. Girit'te "*bir Paşa'nın var olmasının akıl alır bir şey olmadığını*" belirten Hugo, Venedik'in İtalya ile bütünleştiği gibi Girit'in de Yunanistan'la bütünleşerek sorunun çözülebileceğini savunmaktaydı.[72]

Sonraki dönemde ise adaya gönderilen Osmanlı kuvvetleriyle isyancıların çatışmaya devam etmesi ABD basınında; "*Türklere Karşı Israrlı ve Kahramanca Direniş*" başlığıyla yer almıştı. Söz konusu haberde adadan gelen telgraflara işaret edilerek kadın ve çocukların Türkler tarafından katledildiği ve Türklerin yeni katliamlara hazırlanmakta olduğu iddia edilmekteydi.[73]

Olayların yatışmaması üzerine Ekim 1867'de Sadrazam Ali Paşa yanında bir heyetle birlikte bizzat Girit'e giderek incelemelerde bulunmuş, Avrupalı devletlerin adaya bir teftiş heyeti göndermesi ve plebisit yapılması önerisi ise reddedilmişti. Bunun yerine Ali Paşa adada genel bir af ilan etmiş sonrasında Girit'in muhtariyet kazanmasını mümkün kılacak bir ferman yayımlamıştı. Buna rağmen bir takım asi grupların çıkardığı küçük çaplı olaylar ise Osmanlı kuvvetlerince anında etkisiz hale getirilerek adadaki isyan süreci büyük ölçüde bastırılmıştı.[74]

Bu süreçte ABD basınında Girit ile ilgili haberler yayımlanmaya devam ederken bazı Amerikalı kişi ve grupların Girit'te yaşananlara müdahale ettiği açıkça görülmekteydi. Buna göre, "The Greek Relief Committee of Boston" *(Boston Yunan Yardım Komitesi)* Mayıs ayında Giritli mültecilere yardım için Yunanistan'a doğru yola çıktığı haberi verildikten sonra "*Hristiyanlık ve*

[71] **New York Tribune**, Dec. 27, 1866.

[72] **The Evening Telegraph**, Dec 28, 1866; **The Buffalo Commercial,** Dec 29, 1866; **Chicago Daily Tribune**, Dec 31, 1866.

[73] **Chicago Daily Tribune**, Aug 19,1867.

[74] Karal, Cilt VII. ,s.34.

özgürlük için mücadele eden Giritlilere” yönelik desteği nedeniyle Dr. Howe ve diğer Amerikalılara duyulan minnettarlıktan söz ediliyordu.[75]

Tüm bu yaşananların ardından adada geçici bir sükûnet sağlansa da Rum ve Yunan propagandası ABD topraklarında yayılmaya devam ediyor, bu kapsamda bağış kampanyaları düzenlenirken çeşitli kurumların bünyesinde konferansalar organize edilerek Amerikan halkına bölgede yaşananlar konusunda tek taraflı bilgiler sunuluyordu.

Bu konferanslarda yapılan konuşma metinleri ise gazetelerde yayımlanarak sadece katılımcılara değil tüm ABD kamuoyuna yönelik bir propagandaya dönüşüyordu. Örneğin Texas eyaleti Cooper Enstitüsü’nde bu kapsamda düzenlenen bir konferansta geniş katılımlı bir toplantı tertip edilmiş, *“Giritli Vatanseverlere Yardım İçin Cooper Entstitüsü’nde Büyük Toplantı”* altbaşlığıyla ABD basınına yansıyan bu toplantıda, ağırlıklı olarak Yunan ve Rum tezleri savunulmuştu. Sözkonusu konferansın bir bölümünde Osmanlı topraklarını ziyaret ettiğinden bahseden bir konuşmacı ise Müslümanların berbat geleneklere ve ağır bir vergi sistemine sahip olduğunu belirterek artık eski gücü kalmayan “*Korkunç Türk’ün”* Giritli Hristiyanları zulmetmekte olduğunu iddia etmişti. Türklerin adeta şeytanlaştırıldığı bu konuşmalar ise dinleyici kitlesi tarafından alkış toplamaktaydı.[76]

Netice itibarı ile Osmanlı coğrafyasındaki bu isyan hareketi ABD basınına tek taraflı ve Türk karşıtı bir bakış açısıyla yansımış ve Amerikan kamuoyu gerek tanınmış kişilerin beyanlarıyla ve gerekse bizzat Giritli Ruamlar tarafından Amerika Birleşik Devletleri’ne yapılan yardım çağrılarıyla Türk karşıtı bir propagandanın tesiri altına alınmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ise bu süreçte Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmama politikası izlese de yardım adı altında ABD vatandaşı olan kişiler Girit’teki olaylara müdahil olmuş ve bu amaçla hem ülke içinde hem de sınır ötesinde büyük gayretler göstererek isyancıları cesaretlendirmişti. Ancak Babıâli’nin bu dönemde (1867) Washington’a bir elçi ataması en azından ABD Hükümeti’nin izlediği resmi politikadan memnun olduğunu göstermiş ve iki ülke arasındaki diplomatik bağlar bu süreçte bir üst seviyeye taşınmıştı.[77]

1.2.2. Ermeni Meselesi’nin Ortaya Çıkışı ve ABD Basınında Yer Almaya Başlaması

19. asırda sanayi ve teknik üstünlüğü elinde bulunduran Avrupa ile yakın ilişki içerisinde olan Osmanlı Devleti bu dönemde bir yenileşme süreci başlatmış, bir taraftan Avrupa’ya öğrenci

[75] **The Saturday Evening Press**, Jul 25,1868.

[76] **New York Herald,** Jan 9, 1869.

[77] Bryson, a.g.e, p.29.

gönderirken diğer yandan da Batılı öğretmenleri kendi eğitim kurumlarında istihdam etmeye başlamıştı. Ancak içeride muhalif muhafazakâr kesimin baskısı ve dışarıda da özellikle Rusya ile yapılan savaşlar devletin yenileşme çabasını hem sekteye uğratmakta hem de reformlara harcanması gereken bütçenin önemli bir kısmının tükenmesine yol açmaktaydı. Avrupa ile olan ticari alışveriş hacminin en geniş seviyeye ulaştığı bu süreçten en kârlı çıkan kesim ise Osmanlı'daki Hristiyan tebaa olmuştu. Zira Avrupalılar ticarette özellikle Hristiyan Rum ve Ermenilerle çalışmayı tercih ederken, onların kayda değer bir oranda zenginleşmelerini de sağlamıştı. Ermenilerin Avrupalılarla yakınlaşması ve yukarıda değindiğimiz üzere Osmanlı topraklarındaki misyoner okullarının Ermenilerle olan yakın ilişkisi zamanla Türk ve Ermenilerin birbirinden uzaklaşmasına da yol açacaktı.[78]

Ancak Ermeni Meselesi'nin gündeme gelmesi daha sonraki dönemde; 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının patlak vermesiyle ortaya çıkmıştı. Bu savaşta Rusların Doğu Anadolu'daki bazı şehirleri işgal ederek burada yaşayan Ermenileri bağımsızlık vaadiyle kışkırtması bu sorunun başlangıcını oluşturmuştu.[79] 1878'de imzalanan Berlin Anlaşması ise Ermeni meselesine uluslararası bir boyut kazandırmıştı, zira anlaşma maddelerinde Ermenilerin yaşadığı bölgelerde Babıâli'nin ıslahat yapmasının öngörülmesi, Ermenilerin sonraki dönemde bağımsızlık için daha da cesaretlenmesine neden olmuştu. Nitekim 1880 yılından itibaren Ermeniler *Hınçak (1886)* ve *Taşnak (1890)* gibi çeşitli terörist ihtilalci parti ve komiteler kurarak örgütlenme yoluna gitmişlerdi. İngiltere, Rusya ve Fransa'nın vaatlerine kapılıp bu ülkelerin kendi çıkarlarına alet olan söz konusu örgütler, Avrupa'da olduğu gibi Amerika'da da yayımladıkları Ermenice gazetelerle Osmanlı Hükümeti'ni ve Türkleri aşağılayan yazılar yazmaya başlamışlardı.[80] Özellikle 1894-96 yılları arasında bu terör cemiyetlerinin Anadolu'da sebep olduğu kargaşa ve isyan hareketi tırmanışa geçmiş, bu süreçten Türk-Amerikan ilişkileri de olumsuz etkilenmişti.[81]

Daha önce değindiğimiz üzere Anadolu'da Ermenilerin yoğun oldukları yerlerde açılan Amerikan misyoner okulları bölgede bir Ermeni milli kimliğinin oluşmasına katkı sağlamış[82] ve

---

[78] McCarthy, a.g.e, p.13.

[79] Hüseyin Nazım Paşa, **Ermeni Olaylarının Tarihi I**, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 1998, s. XVII.

[80] **Ermeni Komitelerinin Amaçları ve Eylemleri (Meşrutiyetin ilanından Önce),** (Yayına Haz. Ahmet Tetik vd.), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, ss.10-12.

[81] Salahi Sonyel, "Disinformation: The Negative Factor in Turco-Armenian Relations", **Perception**, 4 (2), 1999, p.154.

[82] 1895-1896 yıllarında Doğu Anadolu'daki Ermeni ayaklanmasını bastırmakla görevli olan Sadettin Paşa, Amerikan misyonerlerinin Ermeni isyanındaki rolüne dikkat çekmiş, misyoner Merzifon okullarda Fen derslerinden çok Ermenilik şuurunu canlandıracak Ermeni tarihi, edebiyatı ve coğrafyasının okutulduğunu, Doğu Anadolu vilayetlerini de içine alan Kafkasya'dan Hazar Denizine, Azerbaycan ve İran'a kadar uzanan büyük Ermenistan haritasının mevcut olduğunu, köylere varıncaya dek Ermeni çocuklarının okula gitmesinin cazip hale getirildiğini ve dolayısıyla da bu misyoner okullarının uyguladıkları programın Osmanlı topraklarında bir fesat çıkarma amacı güttüğünü söylemiştir. Bkz. Metin Hülagü, "Osmanlı'dan Cumhuriyet' e Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye", **Journal of Islamic Research**, 20 (4), Nevşehir, 2007, s. 436; İstanbul Robert Kolejinin kurulduğu yıldan itibaren 40 yıl boyunca okulun müdürlüğünü yapan George Washburn da yazdığı hatıralarında okulda öğrencilerin Hristiyanlık öğretisinden başka mezuniyetlerinden sonra kendi milletlerinin liderleri olacak şekilde eğitildiğini ifade etmektedir. Bkz. Mehmet Okur,

kurulan ilişkiler neticesinde Amerikalı misyonerler yaşanan gelişmeleri kendi kamuoylarına hem yazdıkları kitaplar hem de gazetelere verdikleri demeçlerle duyurmuşlardı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'ndeki bu azınlık hakkında çok fazla bilgiye sahip olmayan Amerikan halkı, Ermeni meselesi hakkında tek taraflı bilgiler üzerinden haberdar olmaya başlamıştı. Öte yandan misyonerlik faaliyetleriyle bağlantılı olarak ABD'ye göç eden ve oraya yerleşen Ermenilerin sayısı artmış, bu insanların Osmanlı Devleti hakkındaki beyanları ve kendi lehlerinde yazılar yazmaları Amerika'da ilgi uyandırmaya başlamıştı.[83] Nitekim Anadolu'da yaşanan basit düzeydeki adli vakalar dahi ABD basınında yer bulmakta ve bu olaylardaki kişilerin etnik kimlikleri ön plana çıkarılarak Türkler suçlanmaktaydı. Bu tür haberlerin birinde Türkler tarafından kaçırılıp hareme alınan Hristiyan Ermeni kızlarına dair bir yazı yayımlanmıştı. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Hristiyan kızlarının sık sık Türkler tarafından alıkonulup zorla Müslüman yapıldığı ve dolayısıyla da Hristiyanların itiraz etmesinin önünün kesildiği iddia edilen haberde, Kayseri'de kaçırılmış olan bir Ermeni kız ve ailesinin acıklı hikâyesine detaylı bir şekilde yer verilmekteydi.[84]

Ermeni ayaklanmasının ilk ciddi işaretleri önceden kurulan örgütlerin organize ettiği isyancı grupların çıkardığı olaylarla kendini göstermişti. 1890 yılında Hınçak Komitesi tarafından İstanbul'da tertiplenen bir gösterinin ardından silahlı küçük bir grup Babıâli 'ye yürümek istemiş ve ardından güvenlik kuvvetlerinin müdahalesiyle dağıtılmıştı.[85] Ermeni Komitelerinin özellikle Doğu Anadolu bölgesinde kolayca isyancı grupları organize edebilmesi bölgede isyancılar açısından müsait bir ortam yaratmıştı.[86] Bu kapsamda Samsun limanına yakın olan Merzifon'u merkez seçen Ermeniler, 1892 yılından itibaren yurt dışında basılan isyana teşvik edici bildirileri Anadolu'da Kayseri, Çorum, Yozgat, Diyarbakır gibi şehirlere dağıtmaya başlamış ve bu bölgede Padişah'ı acziyet içinde olmakla suçlayan ilanlar duvarlara asılmıştı. Söz konusu ilanların Merzifon Amerikan Koleji duvarlarına da asılması sonucunda okulda görev yapan iki Ermeni öğretmen tutuklanmıştı.[87] Diğer tutuklanan Ermeni isyancılarla beraber bu iki kişinin yargılanması ve sonucunda idamla cezalandırılmalarına dışarıdan tepkiler gecikmemiş, ABD basınında bu kişilerin masum olduğuna dair misyonerlerin demeçleri yer almaya başlamıştı.

Buna göre Amerikan Board'ın bölge sekreteri Dr. C.H Daniels tutuklanan kişilerin yerel halktan olduğunu ve kendileriyle görüşme yapma isteğinin dahi reddedildiğini belirtirken, Merzifon Koleji müdürü Dr. C. C. Tracy özellikle bu iki Ermeni profesörün suçlu bulunmasının

---

"Büyük Güçlerin Ermeni sorununa Etkisi ve Ermeni Politikaları", **Ermeni Ayaklanmaları (1894-1909) Sempozyumu**, TTK Yayınları, Ankara, 2015, s. 29.

[83] Erhan, a.g.e., s. 307,308.

[84] **The San Francisco Examiner**, Apr 11, 1893.

[85] **Ermeni Komitelerinin Amaçları ve Eylemleri…**, s.11.

[86] McCarthy, a.g.e.,p. 41.

[87] Kâmuran Gürün, **Ermeni Dosyası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s.145,146.

sahte deliller ve yalancı şahitlerle mümkün olabileceğini iddia etmişti.[88] Aynı haberde Amerikan Hükümeti temsilcisi ise Amerikan Hükümeti'nin Amerikan vatandaşı olmayan bu iki profesör için verilen mahkeme kararına karışma yetkisinin olmadığını söylemekle birlikte dava sürecinde bu kişilere gerekli her türlü desteğin en üst seviyede verildiğine dikkat çekmekteydi.[89]

Sonraki dönemde Ermeni grupların saldırıları artarak devam etmiş, 1894 yılında Batman'a bağlı Sason bölgesinde büyük bir Ermeni çetesi Osmanlı yetkililerine özellikle de vergi memurlarına saldırmıştı. Bölgeye asker gönderildiyse de önceden dağılıp kaçan Ermeniler civardaki Müslüman köylerinde yaşayanları katletmiş ardından bölgeye sevk edilen Hamidiye Alayları[90] olaylara sert bir şekilde müdahale ederek isyanı bastırmıştı. Benzer ayaklanmalar ilerleyen yıllarda da devam etmiş, 1895'te Van ve Maraş bölgesindeki isyanlar Osmanlı kuvvetlerine ciddi güçlükler çıkararak iki taraftan da binlerce insanın ölmesine yol açmıştı.[91] Bu dönemde Ermeni ayaklanması neticesinde artan saldırıları bastırmakla uğraşan Osmanlı Devleti'ne karşı dış baskı artarken, İngiltere, Rusya ve Fransa gibi ülkeler yaşanan olayların soruşturulması için bölgeye temsilci göndermeye karar vermiş, neticede Ermeni isyanı uluslararası bir boyut kazanmıştı.[92]

ABD basını ise Ermeni çetelerin özellikle Doğu Anadolu'da başlattığı bu isyan hareketi için yine tek taraflı olarak Türkleri suçlamakta ve "*Korkunç Türk'ün Ermenilere yaptığı zulmü kabul etmediğini"* yazmaktaydı. Aynı haberde Osmanlı Hükümeti'nin Türkiye'deki Amerikan basınına sansür uygulama niyetinde olduğu belirtilerek, Amerikan gazetelerinde Ermenilerin katledilmesine yönelik bolca makale yazılması ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki etkin Ermeniler tarafından bu katliamlara karşı geniş katılımlı protesto mitingleri düzenlenmesinin bunda etkili olduğu iddia edilmekteydi. Diğer yandan Amerikan kongresi ve başkanın bu duruma yönelik bir çözüm bulması

---

[88] Sonraki dönemde yazılan bir Ermeni kaynakta (*The Armenian Revolutionary Movement*) Hınçak Komitesinden Aderbed'ın (Sarkis Mubehadciyan) söylediğine göre tutuklanan bu profesörlerden Profesör Thumanyan'ın 1891'den bu yana Hınçaklarla irtibatta olduğu ve bu grupla işbirliği halinde devlete karşı bir ihtilal planladığı açıkça belirtilmiştir. Bkz. Gürün, a.g.e. s.146.

[89] **The Los Angeles Times**, Jun 20, 1893.

[90] Hamidiye Alayları Doğu Anadolu'da merkezi otoriteyi güçlendirerek olası bir Rus saldırısına karşı tedbir alma ve artan Ermeni saldırılarını engellemek üzere kurulmuş, özellikle II. Abdülhamit'e yönelik suikast sonrası etkin bir şekilde kullanılan askeri bir teşkilattı. Bölgedeki Kürt aşiretlerinden oluşan bu silahlı birlik esasında askeri disiplinden uzak bir yapıdaydı. Grup komutanı ve subaylar eğitim almamış, modern askeri tekniklerden bihaber "başıbozuk" kişilerden oluşmaktaydı. Bkz. İlber Ortaylı, "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Ermeniler", Mehmet Metin Hülagü (Ed.), **Tarihte Türkler ve Ermeniler (Birlikte Yaşama Kültürü)**, C.3, TTK. Yay., Ankara, 2014, s.197; Cezmi Erarslan, "Hamidiye Alayları", **TDV İslam Ansikolpedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 15, İstanbul, 1997, s.462.

[91] McCarthy, a.g.e.,p. 41.

[92] Gürün, a.g.e., s.149; Hınçak Komitesi'ne mensup bir Ermeni ihtilalcinin Türkiye'deki en önemli misyoner kuruluşu ve eğitim müessesi olarak kurulan İstanbul Amerikan Robert Koleji'nin ilk müdürü Dr. Cyrus Hamlin'e söylediği; "*Hınçak birlikleri Türkleri öldürmek fırsatı arayacaklar, onların köylerini yakacaklar ve sonra dağlara kaçacaklar. Tahriklere tahammül edemeyen Müslümanlar bunun üzerine müdafaasız Ermenilere saldıracaklar ve onları o derece barbarlıkla kıyıma uğratacaklar ki Rusya, İnsanlık ve Hristiyan medeniyeti adına ülkeye girecek ve burayı ele geçirecektir"* şeklindeki sözleri sürecin nasıl planlandığını açıkça ortaya koymaktaydı. Okur, Büyük Güçlerin Ermeni sorununa Etkisi, s. 30.

için çağrı yapılmaktaydı.[93] Ermeniler üzerinden yürütülen bu Türk karşıtı propaganda çoğunlukla Hristiyanlıkla ilişkilendirilmekte ve buna yönelik yazılar Amerikan basınında sık sık yer almaktaydı. Örneğin Ermenilere yönelik Türklerin katliam yaptığı yönündeki haberler "*Korkunç Türk'ün Hristiyanlığa Karşı İşlediği Cinayetler*" başlığıyla duyurulmakta ve Amerikan kamuoyu sadece insani boyutta değil dini hassasiyetler üzerinden de olumsuz bir Türk algısına maruz kalmaktaydı.[94]

"Daha Fazla Dehşet" başlığıyla gazete sütununda yer alan başka bir haberde ise *"Türkler Yine Katliam Yaptı", "İntikam İçin Ermeniler Üzerine Kuvvet Yolladı", "Çocuklar Kızgın Yağa Atıldı"* gibi altbaşlıklar eşliğinde korkunç iddialar ortaya atılmaktaydı. Ancak bu iddiaların "Ermenistan" ifadesiyle Doğu Anadolu Bölgesi'nden gönderilen isimsiz bir mektuptan başka bir dayanak noktası yoktu.[95]

Amerikan gazetelerinde Ermeni isyanına yönelik bu tür haberler okyanus ötesinde de karşılık buluyordu. Bu kapsamda yayımlanan bir haberde ABD'deki bir kilisede konuşma yapan farklı Hristiyan din adamlarının Türk karşıtı demeçlerine yer veriliyordu. *Robert Macdonald* adındaki bir rahip konuşmasının başlangıcında *Konuşulmaz Türk'ün* Ermenilere karşı uyguladığı katliama sessiz kalan Avrupa ve Amerikanlıları Tanrı'nın bağışlamasını diledikten sonra 100.000 Ermeni'nin katledildiğini, kalan yarım milyonunun ise evsiz ve yarı çıplak dağlarda da aç susuz bir halde mahsur kaldığını iddia ediyordu.[96] Bu isyan sürecini *Hristiyanlık ile Müslümanlığın, haç ile hilalin, bağnazlık ile medeniyetin bir savaşı* olarak tanımlayan rahip, Hristiyan devletlerin olaya müdahil olarak boğazlara savaş gemileri göndermeleri gerektiğini söylemekte ve icap ederse Padişah'ı tahttan indirilmesiyle sorunun çözülebileceğini savunmaktaydı.[97]

Osmanlı topraklarında cereyan eden bu meselenin *Korkunç Türk'ün Hristiyanlığa Karşı İşlediği Suçlar*[98] ve *Korkunç Türk'ün Şok Edici Cinayetleri*[99] *gibi* başlıklar altında uzun makalelerle ABD gazetelerinde yer alması ve Amerika'da din adamlarının kiliselerde yaptıkları Hristiyanları kışkırtıcı açıklamaları, Amerikan kamuoyunu Türkler aleyhinde önemli ölçüde etkiler hale gelmişti. ABD basınındaki abartı öyle bir hal almıştı ki *New York Times* gazetesinde dönemin Padişahı II. Abdülhamit'in Hristiyanlara karşı bir cihat planlamakta olduğuna dair hiçbir kanıta

[93] **The San Francisco Examiner**, Nov 27, 1894.

[94] **Chanute Blade**, Dec 20, 1894; **Ponca Democrat**, Dec 28, 1894.

[95] **The Boston Globe**, Dec 20,1894.

[96] Bu dönemde Doğu Anadolu'daki Ermeni isyanlarına yönelik Avrupalı Devletlerin (Fransa, Rusya ve İngiltere) konsoloslarından oluşan bir heyetin bölgedeki araştırma yapma talebini Osmanlı Hükümeti kabul etmiş ve bu heyetin Temmuz 1895'te yayımladığı raporda Ermenilerin masum olduklarına ve katliama maruz kaldıklarına dair herhangi bir delil sunulamamıştır. Bkz. Gürün, a.g.e., s.149.

[97] **The Boston Globe**, Dec 16, 1895.

[98] **Opinion Tribune,** Jan 10, 1895.

[99] **San Francisco Call**, Nov 19, 1895.

yahut yetkili bir ağıza dayanmayan dedikodu düzeyindeki söylemler gerçekmiş gibi haber yapılmaktaydı.[100]

Amerika'daki bu yoğun ve sert üsluptaki Türk karşıtı propaganda Osmanlı Hükümeti tarafından da yakından takip ediliyordu. Nitekim 11 Kasım 1894'te Washington'daki Osmanlı elçiliğinden Hariciye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda; ABD basınında hemen her gün Osmanlı aleyhine çıkan Ermeni yanlısı yazılar olduğuna dikkat çekilerek gazetelerde sürekli Hristiyanlık vurgusuna atıf yapıldığından bahsediliyordu.[101]

Ermeni ayaklanmalarının yarattığı bu durum Türk-Amerikan ilişkilerinin de gerginleşmesine neden olmuş, yaşanan olaylarda Maraş ve Harput'taki Amerikan misyoner okullarının zarar görmesi üzerine Amerikan Hükümeti Osmanlı Devleti'nden 100.000 dolar civarında tazminat talep etmişti. Babıâli ise bu durumu kabul etmeyerek isyancı Ermeni grupları işaret etmişse de Amerikalı misyonerlerin İstanbul'daki ABD elçiliğine aksi yönde mektuplar göndermesi neticesinde Amerika'nın baskısı artmıştı. Bu doğrultuda Amerikan Hükümeti Osmanlı limanlarına birkaç tane savaş gemisi göndererek zararın karşılanması hususunda Babıâli 'ye gözdağı vermekten çekinmemişti.[102]

Aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin Washington elçisi Mavroyeni Bey, Hariciye Nezareti'ne 14 Aralık 1895 tarihinde bir yazı göndererek Osmanlı ülkesindeki misyonerlerin Ermeniler üzerindeki tahrikleri ve sonuçlarına değinmişti. Buna göre Osmanlı topraklarındaki Amerikalı misyonerler Gregoryen mezhebine mensup Ermeniler arasında Protestanlığı yayarak onlara dinî ve politik iktidar kazandırma çabası içerisindeydi ve bu durum büyükelçilik tarafından yakından takip ediliyordu.[103]

1896 yılına gelindiğinde tekrar seslerini duyurarak Batı'nın Osmanlı Devleti'ne müdahalede bulunmasını sağlamak isteyen Ermeniler 26 Ağustos'ta yaklaşık 20 kişilik bir grupla İstanbul'daki Osmanlı Bankası'na silahlı saldırı düzenlemişti. Bankanın güvenliğinden sorumlu askerleri öldüren gruba Hükümet müdahale etmek istemişse de yabancı elçilerin araya girmesiyle bu kişilerin sınır dışına çıkarılması sağlanmıştı. Baskın sonrası İstanbul'da Müslüman ve Ermeniler arasında çatışmalar da yaşanmıştı. [104] 30 Ağustosta olaylar yatışsa da Osmanlı bankası yakınlarına

---

[100] McCarthy, a.g.e.,p. 85.

[101] **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1819-1895) I,** (Yayına Haz. Recep Karacakaya,vd.), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2007, s. 147.

[102] Bryson, a.g.e., p.32; Erhan, a.g.e., s.329.

[103] **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1896-1919) II,** (Yayına Haz. Recep Karacakaya,vd.) Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara,2007, s.22.

[104] Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s.144.

Ermenilerin bomba atması, olayları tekrar tırmandırmış ve çatışmalarda her iki taraftan yüzlerce kişi ölmüştü.[105]

Yaşanan bu olay ABD basınında yer bulmuş, "*Anarşi Hüküm Sürüyor*" başlığıyla verilen bir haberde banka baskını sonrası İstanbul'da binlerce kişinin öldürüldüğünden bahsedilirken haberin detayında öldürülen bu binlerce kişinin Müslümanlar tarafından katledilen Ermeniler olduğu öne sürülmüştü.[106] *The New York Times* gazetesi ise binlerce kişinin öldürülmesine ek olarak, saldırgan grubun talepleri hakkında bilgi vermekte ve saldırganların taleplerini *Ermeni Devrim Komitesi'nin istekleri* olarak nitelendirmekteydi.[107] Ancak yine de olayı olduğu gibi veren az sayıda gazeteye de rastlanmaktaydı. Bu kapsamdaki bir haberde, Ermeni ihtilal partisi olan Hınçakların organize ettiği banka baskınında güvenlikten sorumlu jandarmaların öldürüldüğü, isyancıların bankanın pencerelerinden polise ateş açarak bir kısmını öldürüp diğerlerini yaraladığından bahsedilmekte ve Galata civarına atılan bir bomba neticesinde yine pek çok askerin öldüğü belirtilmekteydi.[108]

Netice itibari ile 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarında yaşanan geniş çaplı isyan hareketlerinden biri olan Ermeni ayaklanması özellikle 1877 Osmanlı Rus savaşı sonrası Batı dünyasında bilinir hale gelmiş, bu kapsamda kurdukları örgütlerle organize olan Ermenilerin Avrupa'dan destek gördüğü gibi bölgedeki Amerikalı misyonerlerle geliştirdikleri bağlar neticesinde etkinlikleri de artmıştı. Amerikan Hükümeti'nin Avrupa'daki olaylara karışmama üzerine kurduğu resmi politika ise Osmanlı topraklarındaki misyoner okullarının Ermenilerle iç içe geçmiş ilişkileri neticesinde etkilenmiş, iki ülke arasındaki münasebetler bu süreçte zaman zaman gerginleşmişti.[109] Diğer yandan ABD basınındaki Ermeni yanlısı yazı ve haberlerin yoğunluğu, Babıâli açısından da ciddi bir rahatsızlık sebebi olmuş, özellikle ilerleyen dönemde ABD kamuoyunun Türkler konusundaki olumsuz algısına temel oluşturacak önemli bir kaynak teşkil etmişti.

1.2.3 Bulgar İsyanıyla Birlikte Balkanlarda Yaşanan Gelişmeler ve ABD Basını

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan Balkanlar'daki Hristiyan milletler, bulundukları coğrafya itibari ile Avrupa ile ticari ve kültürel yakınlıkları sayesinde özellikle 19. yüzyılda organize bir şekilde ulusçuluk temelinde kültürel ve ideolojik örgütlenme sürecine girmişti.[110] Özellikle 93 harbinde (1877-1878) Ruslarla olan savaş sonrası Balkan topraklarında tam anlamıyla bir çözülme başlamıştı, zira bölgede hâlihazırda bir huzursuzluk mevcuttu. 1875 yılında Hersek,

[105] Gürün, a.g.e., s.165.

[106] **Buffalo Evening News**, Aug 28, 1896.

[107] **The New York Times**, Aug 30, 1896.

[108] **Daily Item**, Aug 28, 1896.

[109] Bryson, a.g.e., p.32.

[110] İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Timaş Yayınları, Ankara, 2016, s.83.

1876 yılında ise Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan bölgesinde çeşitli bahanelerle Osmanlı Hükümeti'ne karşı ayaklanmalar olmuştu. Bu durumu daha da alevlendiren Rusya'nın bölgedeki Panslavist politikası Balkan unsurlarını cesaretlendirmiş ve Osmanlı Devleti'nin Ruslara karşı savaş meydanında yenilmesiyle bölgedeki çözülme süreci hız kazanmıştı. Ayrıca Almanya ve Avusturya gibi büyük devletlerin bu süreçte Türkler karşısında yer alarak Rusya ile uyumlu bir yol izlemeleri, Osmanlı Devleti'ni bölgede yalnız kalmasına neden olmuştu.[111]

Savaş sonrası Ayastefanos Anlaşması'nın imzalanmasıyla Rusya'nın bölgedeki emelleri büyük ölçüde gerçekleşmiş, Balkanlar'daki Rus nüfuzu artık etkin bir güce ulaşmıştı. Anlaşmaya göre Sırbistan, Romanya ve Karadağ bağımsız birer devlet olarak ortaya çıkmış, Bulgaristan ise Osmanlı Devleti'ne bağlı geniş sınırlara sahip bir prenslik konumuna gelmişti.[112] Ancak Rusya'nın Doğu Avrupa'da etkinlik kazanması İngiltere başta olmak üzere diğer ülkeleri rahatsız etmiş ve bu durum Haziran 1878'de Berlin Kongresi'nin yapılmasına neden olmuştu. Bu kongrede Ayastefanos sayesinde Balkanlarda tehlikeli bir hale gelmeye başlayan Rus tehdidini özellikle İngiltere ve Avusturya durdurmaya çalışmıştı.[113] Netice itibari ile Berlin Kongresi'nde Balkanlarda bir süredir Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan uluslara Avrupalı devletlerin çıkarları doğrultusunda bağımsızlık ve muhtariyet gibi haklar verilerek Osmanlı Devleti'nin 19. asırda parçalanma sürecine girmesinde önemli bir adım atılmıştı.[114]

Balkanlardaki bu isyan hareketlerinde özellikle Bulgar isyanı Avrupa kamuoyunda Türk karşıtı bir propaganda oluşmasına neden olmuştu. Mayıs 1876'da başlayan isyanın Osmanlı Devleti tarafından sert bir şekilde bastırıldığına dair çıkan haberler İngiliz kamuoyunda geniş yankı uyandırmış muhalefette yer alan Liberal Parti'nin başındaki isim ve sonraki dönemlerde İngiltere başbakanı olacak olan William. E. Gladstone[115] ise Türkler aleyhinde oldukça sert demeçler vererek Osmanlı Hükümetini suçlamıştı.[116] Avrupa'da çıkan bu yöndeki haberlerden özellikle İngiliz menşeili kaynaklar, ortak dil sayesinde Amerikan kamuoyunda anında karşılık buluyor ve dolayısıyla da ABD basınında haber değeri taşıyordu. Bulgar isyanı Batı'daki Türk algısını o denli

---

[111] Oral Sander, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, İmge Kitapevi, Ankara 2016, s.249.

[112] Karal, Cilt VIII., s.67.

[113] Mehmet Gönlübol, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964, s.51.

[114] Sander, a.g.e., s.251.

[115] Türk karşıtı tutumuyla bilinen William E. Gladstone aynı dönemde (1876) Bulgar isyanıyla ilgili "*Bulgar Dehşeti ve Doğu Sorunu*" adıyla bir de kitap yayımlamıştı. Kitapta İngiltere'nin tüm enerjisini diğer devletlerle anlaşıp, Türklerin Bulgaristan'daki idari gücünü ortadan kaldırmaya harcaması gerektiğini belirten Gladstone, Türklere karşı eleştiri sınırlarını aşan şu sert ifadeleri kullanmıştı: "*Şimdi en olası şekilde Türkler zulümlerini yani bizzat kendilerini buradan götürmelidirler. Umarım, Zabitlerini, Valilerini, Binbaşılarını, Yüzbaşılarını, Kaymakamlarını ve Paşalarını tüm pılılarını pırtılarını toplayıp harap edip kirlettikleri bu eyaletten çekip giderler. Bu kurtulmayla, bu en kutsal kararla birlikte, ölen bir sürü insan için biz yalnızca bir telafi sağlayabiliriz. Bu telafi, iffeti kirletilmiş annelere, genç kızlara ve çocuklara, hakarete uğramış ve aşağılanmış bir medeniyete, Tanrı'nın yahut diğer bir deyişle Allah'ın kanunlarına, genel olarak insanoğlunun tüm ahlak duygusuna karşı yerine getirebileceğimiz bir telafidir sadece.*" , W. E. Gladstone, **Bulgarian Horrors and the Question of The East**, London, 1876, s.61,62.

[116] Armaoğlu, a.g.e., s.507.

etkilemişti ki Türkler için Avrupa'da olduğu gibi ABD basınında da sıklıkla kullanılan tanımlardan biri olan *Konuşulmaz Türk* ifadesi ilk kez bu isyanla birlikte ortaya çıkmıştı.[117]

1876 yılında patlak veren Bulgar isyanına dair ABD basınında çıkan haberlerde yine Türklerin aleyhinde birçok metin yer almaktaydı. Buna göre Bulgaristan'da 100'ün üzerinde köy Türkler tarafından yakılmıştı.[118] Bölgeden gelen mektuplara dayandırılan diğer bir haberde ise Türk zulmü neticesinde Bulgar köylerinde kadın ve çocukların öldürüldüğü hatta çocukların parçalandığı iddia ediliyordu. Aynı dönemde Sırpların Osmanlı Devleti'ne savaş açması, durumu daha da karmaşık bir hale getirmişti. Haberde resmi bir rapor olduğu belirtilerek Nova Varoş bölgesinde Sırpların saldırılarına karşılık Türklerin Hristiyan çocukları ve kadınları siperlerin önüne dizdiği ve Sırpların bu insanları öldürmelerine neden olduğu öne sürülüyordu.[119]

Bu yoğun Türk karşıtı propaganda karşısında Osmanlı Hükümeti'nin görüşlerine çok az yer verilmiş, Osmanlı Sadrazamı'nın bölgedeki olaylara dair demeci ABD basınında kısaca yer almıştı. Buna göre Sadrazam, Balkanlarda yaşanan aşırılıkların üzücü olduğunu belirtmekle birlikte toplu bir katliamın söz konusu olmadığını dile getirerek bölgede yaşayan Hristiyanların da Sırplara başkaldırdığını, Müslüman ve Hristiyanların birlikte Sırplara karşı durarak gösterdikleri sadakatin olağanüstü nitelikte olduğunu belirtiyordu.[120]

Balkanlarda yaşanan bu isyan sürecinde Ermeni Meselesinde olduğu gibi Amerikan misyonerleri Bulgar milliyetçiliğinin uyandırılmasında da önemli bir rol oynayarak özellikle 1870'li yıllarda bölgedeki Bulgar ayaklanmasını kışkırtan baş etkenlerden biri olmuştu.[121]

1850 yılından sonra Plovdiv'de (Filibe) Bulgar Ortodoks Kilisesi cemaati arasında yerleşmeye başlayan Amerikan misyonerleri, yaklaşık on yıl sonra Samakov ve Sofya gibi şehirlerde merkezler kurmaya ve okullar açmaya başlamış ve İncil'i Bulgarcaya çevirerek ilk Protestan topluluğunu örgütleme sürecine girmişti.[122] Bu dönemde Türkiye'deki misyonerlik çalışanları bölgeye giderek bu organizasyonun şekillenmesine katkı sağlamıştı. Robert Koleji'nin kurulmasında büyük gayret gösteren Cyrus Hamlin, yanında bir grupla birlikte 1857 yılında bölgeye bir keşif turu düzenleyerek, Bulgarlar arasında Protestanlığın yayılması konusunda olumlu

---

[117] Bu bilgi sonraki dönemde Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan basınında da yer almıştı. Habere göre "*Unspeakable Turk*" ifadesini ilk kez İskoç tarihçi Thomas Carlyle 1876 yılında kardeşine yazdığı ve basına da yansıyan bir mektupta Bulgarların yaşadığı zulme yönelik kullanmıştı. **Evening Star**, Aug 10, 1913; **The Washington Post**, Nov 24, 1914.

[118] **Chicago Daily Tribune**, May 27, 1876.

[119] **New York Herald**, Jul 17, 1876.

[120] **Chicago Daily Tribune**, Jul 18, 1876.

[121] Bryson, a.g.e., p.29.

[122] Grabill, a.g.e, p. 19.

yönde bir rapor hazırlamıştı.[123] Bu sayede kız ve erkeklere yönelik misyoner okulları Balkanların kuzey ve güney bölgelerinde yayılmasının ardından bu kurumlardan mezun olan bazı öğrenciler Amerika'ya gönderilmişti.[124]

Aynı dönemde Amerikalı misyonerlerce *Zornitsa* adında çoğunlukla dini içeriğe sahip bir dergi çıkarılmış ancak zaman zaman bu dergide Bulgar milliyetçilere ait makaleler de yayımlanmıştı. Diğer taraftan İstanbul'da misyonerlerin gayretleriyle açılan Robert Koleji'nde eğitim gören genç Bulgar öğrencilerin milli gururları Amerikalı öğretmenleri tarafından okşanırken, buradan mezun olanlar[125] memleketlerinde ulusçu fikirlerin yayılmasında önemli rol oynamıştı. Dolayısıyla 1870'li yıllarda Rusların bölgedeki Panslavizm temelli politikasının yanında Amerikan misyoner ve öğretmenler Bulgar milliyetçiliğinin oluşumunda önemli bir etken haline gelmişti.[126]

Misyonerlerin Balkanlardaki bu aktif çabaları karşısında Amerikan Hükümeti ise Yunan ve Girit isyanlarında olduğu gibi Bulgar isyanı sürecinde de Monroe Doktrini[127] çerçevesinde Osmanlı topraklarındaki meselelere karışmama politikasını resmi düzeyde sürdürmüştü.[128]

20. yüzyılın hemen başında Amerikan kamuoyunu meşgul eden diğer bir hadise ise *Ellen Stone* adında Amerikalı bir kadın misyonerin Bulgar sınırına yakın olan Makedonya bölgesinde kaçırılmasıydı. 3 Eylül 1901 tarihinde bir Makedon çetesi tarafından kaçırılan Stone ve yanındaki diğer kadın misyoner için saldırganlar başlangıçta 110.000 dolar fidye istemişlerse de daha sonra bu rakam 68.200 dolara kadar düşmüştü. Nihayetinde 172 günlük bir esaretin ardından Şubat 1902'de Bayan Stone ve arkadaşı serbest bırakılmış[129] ancak bu süreçte Türkler aleyhine ABD basınında geniş çapta haberler yer almıştı.

Amerikan gazetesinde yayımlanan bir haberde kaçırılma olayında Türkiye'nin de payı olabileceği belirtilirken Amerikan Hükümeti yetkililerinin Türklerin bizzat bu olaydan sorumlu

---

[123] Strong, a.g.e., p.212.

[124] Field, a.g.e., p.361.

[125] 1874 yılında Robert Koleji'nden mezun olan 25 öğrencinin 23'ü Bulgar'dı ve 1875 yılındaki Bulgaristan'da ulusçu ayaklanmaların fikri altyapısında bu kadronun önemli etkisi vardı. Bkz. Field, a.g.e., p.362.

[126] Erhan, a.g.e., s.287.

[127] Monroe Doktrini, 2 Aralık 1823'te Amerikan Başkanı James Monroe'nun Amerikan Kongresi'ne gönderdiği, yaklaşık yüz yıl boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasına yön veren ilkeleri ifade etmektedir. Buna göre; ABD, Amerika Kıtası'nda Avrupalı devletlerin sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmasına ve bu bölge içerisinde herhangi bir hâkimiyet kurma teşebbüsüne müsaade etmeyecektir. Buna karşılık Amerika Birleşik Devletleri de Avrupa devletlerinin sorunlarıyla ilgilenmeyecek bu kapsamda Avrupalı devletlerin kendi sorunlarını ABD'ye taşımasına da izin vermeyecektir. Özetle Avrupa, Amerikan yarım küresine karışmayacağı gibi ABD de Avrupa'daki gelişmelere müdahil olmayacaktır. Bkz. Armaoğlu, a.g.e., s.712

[128] Field, a.g.e., p.362.

[129] Strong, a.g.e., p.401.

olduklarına inanmaya başladığına dikkat çekiliyordu. Böyle bir durumun ise "*Korkunç Türk'ün*" Avrupa'daki gücünün azaldığı anlamına geleceği dolayısıyla da artık Ermeni katliamının ve misyonerlere kötü davranmanın sona ereceği iddia ediliyordu.[130] Diğer bir haberde hadisenin iç yüzünden bahsedilerek Makedon İhtilal Komitesi'ne bağlı bir grubun kaçırma olayını gerçekleştirdiği ve bunların amacının ise Makedonya topraklarını Türklerin hâkimiyetinden kurtarmak olduğuna işaret ediliyordu. Ancak ilginç olan şu ki aynı haberde yer alan karikatürde Ellen Stone'u kaçıran karakter bir Türk olarak resmedilirken kendisini bir Amerikan kovboyu takip etmekteydi. Bu sırada kaçmakta olan Türk'ün ağzından "*eğer işin içinde sıkı at süren biri varsa, ben yokum*" sözleri aktarılıyordu.[131]

Stone'un serbest kalmasından sonra ise İstanbul'daki Amerikan başkâtibi Spencer Eddy ABD basınına yaptığı açıklamada kaçırmanın fidye ile ilgili değil siyasi nedenlerden ötürü yapıldığını, sorumlu Makedon grubun bu hadiseyi önceden planlayarak ülküleri olan Makedonya'yı Türk hâkimiyetinden çıkarmak uğruna gerçekleştirdiklerini açıklamıştı. Bu süreçte Stone ve arkadaşına son derece iyi davranıldığı bilgisini vermeyi ihmal etmeyen Amerikalı yetkili, Makedonlar için bu hadisenin özgürlüğe kavuşmalarının ilk aşaması olabileceğini de söylemişti.[132]

Sonraki günlerde ise Amerika'ya dönen Stone bu konu hakkında makale ve "Six Months Among Brigands" *(Haydutlar Arasında Altı Ay)* adında bir de kitap yazmış, çeşitli konferanslarda konuşmalar yapmıştı. Bu süreçte ABD kamuoyunu Türk karşıtı söylemleriyle etkileyen Stone, Türkiye'yi suçlayarak 1878'deki Berlin Anlaşması'nın gerekliliklerinin yerine getirilmemesinin bu olaylara sebep olduğunu iddia etmişti. Bu kapsamda Bulgaristan, Arnavutluk ve Makedonya'da misyonerlik faaliyetlerini sürdürmüş, 1903 yılında Amerikan Dışişlerine yazdığı açık bir mektupta Türkiye'den tazminat alınmasını talep ederek Türkler aleyhindeki propaganda faaliyetlerinde önemli bir isim olmuştu.[133]

Sonuç olarak Balkanlarda yaşanan gelişmelerde özellikle Amerikan misyonerlerinin bölgedeki unsurlarla olan ilişkisi ve onlarla geliştirdikleri dini ve kültürel bağlar bölgedeki dengelerin Osmanlı Devleti'nin aleyhine dönmesine katkıda bulunmuş ve Amerikan kamuoyunda hem ABD basını hem de bölge üzerine yazılan kitap ve makalelerde Türk karşıtı bir algının oluşmasına neden olmuştu.

---

130 **Boston Post**, Oct 9, 1901.

131 **The Literary Digest**, Vol. XXIII, (October 19, 1901), p.457.

132 **Mansfield Advertiser**, Feb. 19, 1902.

133 Annetta Aiken Reeve**, The Diplomatic Involvement of the United States in the Macedonian Question from 1900 to 1903: the Kidnapping of Ellen Maria Stone,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Texas Tech University, 1972, p.114.

1.3. Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Amerikan İlişkileri ve ABD Basınındaki Yansımaları

1.3.1 Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Osmanlı ve ABD Basını

II. Meşrutiyet'in Temmuz 1908'de yeniden ilan edilmesinin ardından Osmanlı coğrafyasında yaşanan bir dizi gelişme devletin daha da zayıflamasına yol açmıştı. Bulgaristan'ın bağımsızlığıyla birlikte Balkanlarda Türklere karşı yeni bir ittifak oluşumu ortaya çıkmış, İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali, Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan'da Türkleri Avrupa'dan atma düşüncesini harekete geçirmişti. Makedonya için özerklik isteyen Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne savaş açması (I. Balkan Savaşı) Türklerin kısa sürede yenilgisiyle sonuçlanmış, sonraki süreçte ise Almanya, İngiltere, Rusya ve Avusturya gibi ülkelerin bölgedeki çıkar çatışmaları ve kurulan ittifaklar Birinci Dünya Savaşı'na giden süreci hızlandırmıştı.[134]

II. Balkan Savaşıyla Edirne'nin geri alınabilmesi Osmanlı Devleti için bir teselli doğursa da Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk, Ege Adaları ve Trablusgarp gibi yerlerin elden çıkması toprak kaybının yanı sıra devlet ve halkta psikolojik olarak büyük bir yıkıma neden olmuştu. Önceki dönemlerde olduğu gibi Batı'nın bu süreçteki Türk karşıtı yoğun propagandası, yenilgiyle birlikte Türklerin prestijine ağır bir darbe vurmuş, geçmişten gelen kin, nefret ve iftira temelli Avrupa siyaseti, savaş süresince din ve uygarlık kavramlarını bu sürece alet etmekten çekinmemişti.[135]

Birinci Dünya savaşı arifesinde Osmanlı coğrafyasında patlak veren bu olaylar dizisi Avrupa'daki nefret siyasetine paralel bir şekilde ABD basınında da yer almış ve geçmişte olduğu gibi *"Korkunç Türk" ve "Konuşulmaz Türk"* başlıklarıyla birlikte savaşta yaşanan gelişmeler yine tek taraflı bir şekilde aktarılmıştı. Özellikle Türklerin I. Balkan Savaşı'nda yenilgiler aldığı dönemde Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanların katliama uğrayacağı endişesi de ortaya çıkmıştı. Bu çerçevede ABD basınında "*Avrupalılar Türklerin Katliam Yapmasından Korkuyor"* başlığıyla verilen bir haberde yenilgiyle birlikte "*Osmanlı iblislerinin kana susadığı ve ülkelerindeki Hristiyanların gaddar bir muameleyi beklemekte*" olduğuna dair bir yorum göze çarpıyordu.[136] "*Balkan Armagedonu"* başlığına sahip diğer bir yorumda ise tarihin ve insanlığın değirmen taşları arasında ezilen *Konuşulmaz Türklerin* Tanrı'nın adaleti ve ağır silahlı öfkeli insanlar tarafından toz haline geleceği iddia edilirken bu savaşta Amerika'nın tüm kalbi ve umuduyla gerçekte Tanrı için savaşan kahraman Balkanlıların tarafında olduğu belirtiliyordu.[137]

---

[134] B.H. Liddell Hart, **History of the First World War**, Pan Books Ltd, London, 1972, p.15,16.

[135] Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt IX, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.350.

[136] **The Pittsburgh Press**, Nov 11, 1912.

[137] **Star-Gazette**, Nov 5, 1912; ABD basınında Türk karşıtı bu haberlerin arasında ilginç bir bilgi de yer almaktadır. Buna göre aynı dönemde Amerika'da yaşayan bir grup Türk, Washington'daki Osmanlı büyükelçiliğine bir telgraf yollayarak Balkanlardaki savaşta Türkiye için savaşmak istediklerini iletmişlerdir. Osmanlı Devleti büyükelçisi ise böyle bir duruma

İstanbul'daki paniğe de değinen bir başka haberde Valide Camii önünde bekleyen insanların fotoğrafının altında bu endişeli bekleyişin kademe kademe artarak ülkedeki Hristiyanlara yönelik korkunç bir katliama neden olabilecek bir fanatikliği tetikleyebileceğine dikkat çekiliyor ve söz konusu fotoğrafın yanında askeri kıyafet içerisinde mağrur bir şekilde poz veren Yunan Kralı'nın ebedi düşmanı olan *Konuşulmaz Türk*'e karşı sahada olduğu yazıyordu.[138] Tüm bu haberlere bakıldığında Balkan Savaşlarıyla birlikte Türkler hakkında basında çıkan yazılar adeta bir intikam dili kullanılarak sert ifadelerle ABD kamuoyuna aktarılıyordu.[139]

Birinci Dünya Savaşına giden süreçte her ne kadar Amerikan basınında aksi bir durum söz konusu olsa da Türk-ABD resmi ilişkilerinde normal bir seyir hâkimdi. 1911'de Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgali sırasında Babıâli Amerika'dan arabulucu olmasını istemişse de Amerikan Hükümeti Monroe Doktrini çerçevesinde bu olayın dışında kalarak tarafsız bir politika izleyeceğini Türklere iletmişti. 1912-1913 yıllarında Balkan devletleriyle Osmanlı Devleti arasında yaşanan savaşta ise Amerika Birleşik Devletleri bölgedeki vatandaşlarının mal ve can güvenliği için bölgeye donanma gemilerini göndermiş ve yine Babıâli 'den gelen arabuluculuk isteğine Amerikan elçisi W.W. Rockhill aracılığıyla ret cevabı vererek Avrupa'da yaşanan bir karışıklığa dâhil olmak istememişti.[140]

Ancak Birinci Dünya Savaşının Patlak verdiği 1914 yazına gelindiğinde Türk-ABD ilişkilerinde bir takım gerginlikler yaşanmaya başlamıştı. Bunlardan biri Haziran ayında ABD basınına da yansıyan Yunanistan'ın ABD'den *Missisipi* ve *Idaho* adında iki savaş gemisi satın almasıydı. Türk Hükümeti bu durumu resmi bir şekilde protesto etmiş, Beyaz Saray'a giden Osmanlı Devleti'nin Washington büyükelçisi A. Rüstem Bey,[141] ABD'nin Akdeniz'de barışı sağlamak için Yunanistan'ın donanmasını güçlendirmeyi bırakması gerektiğini Amerikan

gerek olmadığını Türkiye'nin savaşta yeteri kadar askeri olduğu cevabını vermiştir. Bununla birlikte New England bölgesinden pek çok Türk'ün Kızılay'a bağışta bulunduğu da aynı haberde geçmektedir. Bkz. **The Boston Globe**, Oct 22, 1912.

[138] **Buffalo Courier**, Nov 10, 1912.

[139] ABD basınında görülen bu tek taraflı duygusal bakış açısı sonraki dönemde Balkan Devletleri'nin kendi aralarında çatışmaya girmesiyle (II. Balkan Savaş) yerini şaşkınlığa bırakmıştı. Balkan uluslarının birbirini katletmeye başlaması üzerine Amerika merkezli *Carnegie Uluslararası Barış Vakfı* bölgede yaşananlar konusunda bir araştırma yapılmasına gerek duymuş bu kapsamda hazırlanan rapora göre Türklere yönelik katliam ve barbarlık ithamlarının gerçekdışı olduğu komisyon belgelerinde ispatlanmıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Büyük Devletlerin Balkanlara ve Balkan Savaşlarına Bakışına Dair Bir Rapor: Carnegie Vakfı Raporu (1914)**, (Yayına Haz. Mehmet Okur), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.

[140] Bryson, a.g.e., p.47.

[141] 1862'de Midilli'de doğan Rüstem Bey aslen Polonya asıllıdır ve tam adı Alfred Rustem'dir. Babası da Osmanlı Devleti'nde görevli olan Rüstem Bey, Müslüman olduktan sonra Ahmet Rüstem adını almıştır. Dürüst ve vatanperver bir karaktere sahip olan Rüstem Bey Osmanlı Devleti Dışişleri'nde hizmete başlamış, 1882 yılında Bulgaristan komiserliği Fransızca kâtipliğinde bulunmuş, 1886 yılında ise Amerika Birleşik Devletleri'ne maslahatgüzar olarak atanmıştır. Sonraki dönemde Türkiye'ye dönen Rüstem Bey Dışişleri'nden çeşitli görevler yapmış, 1912 yılında Balkan Savaşlarına bizzat asker olarak katılmıştır. 1914 senesinde tekrar ABD'ye gönderilen Rüstem Bey bu kez büyükelçi sıfatıyla görevine başlamıştır. Bu görevinin ardından ise Türkiye'ye dönmüş, Milli Mücadele Hareketi'nin başlamasıyla Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal'in yanında yer almış ve Sivas Kongresi'ne de katılmıştır. Bkz. Mine Erol, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyükelçisi A. Rüstem Bey**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1973, ss.7-15.

Hükümeti'ne iletmişti.[142] Buna karşılık açıklama yapan Amerikan Donanma Sekreteri, Türkiye'nin gemi satışına yönelik protestosunun ABD Hükümeti'nin kararını değiştirmediğini açıklamıştı. Hatta Başkan Wilson yaptığı açıklamada savaş gemilerinin satışından yana olduğunu belirterek bu satışın bölgedeki barışa yönelik bir hareket olduğunu iddia etmişti.[143]

Daha sonra açıklama yapan Osmanlı büyükelçisi ise satışın Yunanistan ve Türkiye arasındaki kuvvet dengesini bozacağını, Türkiye'nin sipariş ettiği ve yapım aşamasında olan iki savaş gemisinden[144] önce Yunanistan'ın bu gemileri almasının ona büyük bir cesaret ve üstünlük sağlayacağına dikkat çekmişti.[145] Görüldüğü üzere bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri bölgedeki güç dengesinin Yunanistan lehinde olmasına bizzat katkı sağlamış ve Türklerin itirazlarına kulak asmayarak tarafsızlık politikasına aykırı bir yol izlemişti.

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemde Osmanlı Devleti ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki münasebetler 1914 sonbaharında gerginleşmeye devam etmişti. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Hristiyanların özellikle de Ermenilerin katliama uğradıklarına ve tehlikede olduklarına dair Avrupa'da ve ABD basınında Türkleri kötüleyen haberler çıkmaya başlamış, İngiltere Osmanlı topraklarındaki Hristiyanları koruma adına ABD gemilerinin Türk sularında seyretmesini talep etmişti.[146] Bunun üzerine duruma tepki gösteren Osmanlı büyükelçisi A. Rüstem Bey, 8 Eylül 1914 tarihinde ABD basınına Amerika Birleşik Devletlerini de eleştiren sert açıklamalarda bulunarak öldürülen kişilerin sadece Hristiyan değil aynı zamanda Rus, İngiliz ve Fransızların desteklediği Osmanlı Devleti'ni zayıflatmaya çalışan siyasi provokatörler olduğunun altını çizmiş, ABD'nin Avrupa tarafından savaş tuzağına çekilmeye çalışıldığına dikkat

---

[142] **The Pittsburgh Press**, Jun 23, 1914.

[143] **Evening Herald**, Jun 23, 1914.

[144] Büyükelçinin bahsettiği gemiler muhtemelen Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den sipariş ettiği *Sultan Osman* ve *Reşadiye* adlı savaş gemileridir. İngiltere ise parası ödenmiş olan bu gemileri 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'ne teslim etmeyerek gemilere el koymuş ve Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı donanması denizlerde güç bir durumda kalmıştı. Bkz. Karal, Cilt IX, s.384.

[145] **The Sentinel**, Jul 11, 1914.

[146] 1914 yazında Osmanlı topraklarında cereyan eden bu olaylar ABD basınına sivil Ermenilerin katledilmesi boyutunda yansımışsa da bölgedeki hadise isyan boyutunda silahlı bir kalkışmaydı. Ağustos 1914'te Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilanının ardından Zeytun bölgesinde Ermeniler ayaklanmış, tüm Doğu Anadolu Bölgesi'nde isyancı Ermeni gruplar Rusların verdiği silahlarla gizlice yığınak yapmaya başlamıştı. Öyle ki bu yığınaklarda ele geçirilen silahlar Osmanlı ordusundakilerden daha moderndi ve Urfa'da o dönem için daha yeni bir teknoloji olan makineli tüfekler dahi ele geçirilmişti. Olası bir Rus saldırısına yardım amacıyla Ermenilere üniforma dâhil pek çok mühimmat da sağlanmıştı. Seferberlikte Türklerle birlikte silahaltına alınan binlerce Ermeni ise sonradan kaçarak ya isyancı gruplara katılmış ya da sınırdan Rus tarafına kaçmıştı. Amerikan misyonerleri ise zaman zaman bu isyancılarla Hükümet arasında arabuluculuk yapmaya soyunmuş ve Osmanlı Hükümeti'nin bu kaçaklara yönelik hukuki müdahalesini katliam şeklinde yorumlayarak 50 yıldan fazla süren yatırımlarının heba olacağı endişesine kapılmıştı. Aynı dönemde Osmanlı askeri yetkililerinin yazışmalarında sınır bölgesindeki Ermeni köylerine Rusların silah dağıttığından ve Ermenilerin Rusya'ya kaçmak için propaganda yaptıklarından da bahsedilmekteydi. Özellikle Ermeni Taşnak Partisi Türkiye'nin doğusunda bir Ermeni devleti kurma gayesiyle bölgeye yönelik Rus işgaline yardım için çoğunluğu Türkiye'deki Ermenilerden oluşan taburlar kurmuş ve bunlar savaş zamanında Ruslarla eşgüdümlü olarak hareket etmişti. Bkz. John A. DeNovo**, American Interests and Policies in the Middle East 1900-1939**, University of Minnesota Press, 1963, p.98; McCarty, a.g.e, pp.46-48; Gürün, a.g.e.,s.201.

çekmişti.[147] Söz konusu açıklamanın bir bölümünde ise Osmanlı Devleti'ndeki iç isyanlara yönelik taraflı bakış açısını ABD'nin Filipinlerde yaptığı insanlık dışı müdahaleler ve zencilere yönelik politikasıyla karşılaştırarak bu durumun adil olmadığını dile getirmişti.[148] Bunun üzerine Amerikan Dışişleri'ne çağrılarak izahat istenen Osmanlı Büyükelçisi'nin İstanbul'a geri çağırılması gündeme gelmişti.[149] Ancak Rüstem Bey açıklamasının arkasında olduğunu Başkan Wilson'a bildirerek geri adım atmamış ve iki hafta içerisinde ABD'den ayrılacağını duyurmuştu.[150]

Aynı dönemde iki ülke arasında yaşanan diğer bir sorun ise Osmanlı Hükümeti'nin kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldıracağını Eylül ayında ilan etmesiydi. 1 Ekimde yürürlüğe girecek olan bu düzenlemenin duyurulmasıyla birlikte Osmanlı topraklarındaki Amerikalılar endişeye kapılmış, Avrupa ülkeleri gibi Amerikan Hükümeti de bu tek taraflı uygulamanın geri çekilmesine yönelik protestoda bulunmuştu.[151]

Kapitülasyonların kaldırılması hakkında Eylül ayı başında ABD basınında açıklama yapan büyükelçi A. Rüstem Bey Osmanlı Hariciye Nezareti'nden aldığı telgraf aracılığıyla 1 Ekim'den itibaren Babıâli 'nin egemenliğini kısıtlayıcı tüm ayrıcalıkların Osmanlı Hükümeti tarafından kaldırılacağını duyurmuştu.[152] ABD gazetelerine yansıyan haberlerde özellikle misyonerler ve onların yürüttüğü faaliyetlerin bu durumdan kötü etkileneceğine dair yazılar yayımlanmaya başlamıştı. İttihat ve Terakki Hükümeti'nin bu politikasından endişe duyan New York'taki misyoner şefler bölgede görev yapan arkadaşlarından gelecek mektuplara göre hareket etmeyi planlamışlardı.[153]

Neredeyse bir asırdır Osmanlı topraklarında örgütlenerek geniş bir altyapı oluşturan Amerikan misyonerleri bölgedeki Hristiyanlarla ciddi ilişkiler geliştirmiş ve önemli bir teşkilat ağına sahip olmuştu. Bu kapsamda ABD basınına açıklamada bulunan Amerika'nın eski İstanbul başkonsolosu Charles M. Dickens, o ana kadar Osmanlı topraklarında yer alan misyonerlere ait milyon dolarlık yatırımı barındıran okullar, kolejler ve temsilcilik merkezlerinin Amerikan'ının

---

[147] **The Morning Post, Evening Star, Oakland Tribune, Buffalo Commercial, The Baltimore Sun**, Sep 8, 1914.

[148] Açıklamanın Amerika ile ilgili bir kısmı şu şekildedir: "*Birçok gazetelerin bu işte İngiltere ve Fransa'nın tarafını tutmasından beri, kendimi, şunu söylemeğe yetkili buluyorum ki, Amerika Birleşik Devletleri'nde her gün vuku bulan linçleme düşüncesi ve Filipinlerdeki Wate Cure denilen işkence hatıraları Türkiye'ye hücumda onu itiyatlı yapmalı idi. Çünkü İtalya'nın iktisadi rekabeti veyahut Filipinler'in katledilmesi ve hatta zencilerin tecavüzü ile mukayese edilirse, onun tahrik neticesinde yaptığı vahşilik hiç kalır. Hakikatte hiç vuku bulmayan bir şeyi sadece münakaşanın hatırı için olduğunu farz edelim. Zencilerin, Amerika Birleşik Devletleri'nin istilasını kolaylaştırmak için Japonlarla gizli anlaşmalarla birleştiği keşfolunsa, onlardan kaç tanesi bu hikâyeyi anlatmak için hayatta bırakılacaktı?*".Bkz. Erol, a.g.e, s.22.

[149] **The York Daily**, Sep 12, 1914.

[150] **The Star Press**, Sep 25, 1914.

[151] DeNovo, a.g.e., p.91.

[152] **Altoona Tribune,** Sep 11, 1914.

[153] **New York Tribune**, Oct 18, 1914.

güvencesinde olduğunu belirterek bu uygulamadan sonra bu durumun olumsuz bir şekilde değişebileceğine dikkat çekmişti. Aynı açıklamada Türklerin insani yönünü, zekâsını ve yeteneğini de övmeyi ihmal etmeyen Dickens, Türklerin Avrupalılara nazaran Amerikalılarla daha iyi ilişki içinde olduklarını da ifade ederek tüm misyoner okullarının Sultan'ın iradesince tanındığını dolayısıyla bunların kapatılmasının ise söz konusu olmayacağını belirtmişti.[154]

Sonraki günlerde kapitülasyonlar konusunda ABD basınına yansıyan bir başka haber İstanbul ve Beyrut'taki Amerikan kolejleriyle iletişimin ve para trafiğinin bu düzenlemeden dolayı kesildiği iddiasıydı. Buna göre Amerika'daki Protestan misyoner yöneticileri Türkiye'deki temsilcilikleriyle irtibat kuramıyor, Türkiye'deki Amerikan petrol şirketi Standart Oil aracılığıyla dahi çalışanlarına ulaşamıyordu.[155] Kapitülasyonların kaldırılmasıyla Müslümanların kendi inançları doğrultusunda Hristiyanlara kötü davranacakları belirten diğer bir haberde ise, İstanbul'daki mevcut Hükümetin meşru bir zemininin olmadığı, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın çılgın, maceracı ve eli kanlı bir diktatör olarak tüm inisiyatifi elinde tutuğu iddia ediliyordu.[156] Yaşanan tüm bu süreç içerisinde misyonerler ve onların yatırımlarıyla ilgili ciddi somut bir olay yaşanmamasına rağmen Hristiyan azınlıklara yönelik basında yer alan ihtimal düzeyindeki abartılı baskı ve katliam haberleri zaten kötü olan Türk imajını ABD halkı nazarında daha da olumsuz etkilemişti.[157]

Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Amerikalıların tepkilerini gören İttihat ve Terakki Hükümeti bu endişeleri gidermek için Amerikan misyonerlerinin yurt dışında açtığı ilk yüksekokul olan İstanbul'daki Robert Koleji'ne bir ziyaret düzenlemişti. Kapitülasyonların 1 Ekimde kaldırılmasının ardından düzenlenen bu ziyaret ABD basınında da yer almış İstanbul'daki Amerikan elçisi Henry Morgenthau[158] ilettiği mesajda kapitülasyonların kaldırıldığı gün bir dostluk mesajı kapsamında Enver Paşa'nın Amerikan eğitim kurumu olan Robert Koleji'ni ziyaret ettiğini belirterek kardeşi ve iki oğlunu da koleje kaydettirdiğine dikkat çekmişti.[159]

---

[154] **Press and The Sun-Bulletin**, Sep 17, 1914.

[155] **The Sun**, Sep 28, 1914; Tüm bu haberlere rağmen Birinci Dünya Savaşı süresince Türkiye'deki Amerikan okullarına yönelik Sivas ve Merzifon'da geçici olarak askeri amaçlı el koymalar yaşansa da bunlar kısa sürede misyonerlere geri verilmişti. Bunun dışında Osmanlı coğrafyasındaki misyoner okulları savaş süresince Türk Hükümetince kapatılmamış açık halde faaliyetlerini sürdürmelerine müsaade edilmişti. Bryson, a.g.e., p.59 ; **Star Gazette**, Jun 21, 1916; **The Brooklyn Daily Eagle**, Aug 6, 1916.

[156] **News and Observer**, Sep 27, 1914.

[157] Bryson, a.g.e., s.59.

[158] 1913- 1916 yılları arasında İstanbul'da ABD büyükelçisi olarak görev yapan Henry Morgenthau görevi boyunca ve sonraki süreçte Türk karşıtı bir tutum izlemiştir. Özellikle savaş sonrasında Ermeniler başta olmak üzere azınlıkların Türkler tarafından katledildiğine dair basına demeçler vermiş ve Türkiye'nin parçalanmasına yönelik tartışmalarda yaptığı açıklamalarla Amerikan gazetelerinde sıklıkla yer almıştır. İstanbul'daki görevinin ardından yazdığı *Ambassador Morgenthau's Story* isimli kitapta ise Ermeni yanlısı yorumlarıyla birlikte Türklerin yüzyıllardır bünyesi altında yaşayan milletlere katliam uyguladığını iddia etmiştir. Bkz. Henry Morgenthau, **Ambassador Morgenthau's Story,** Doubleday, Page & Company, New York, 1918, s.13.

[159] **The Wall Street Journal**, Oct 6, 1914; **The Washington Herald**, Oct 6,1914; Grabill, a.g.e., p.78.

1.3.2. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Katılması Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri ve ABD Basını

Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesinin ardından Amerika Birleşik Devletleri izlediği tarafsızlık politikasında bir değişikliğe gitmediği gibi Türklerin savaşa dâhil olmasını engellemek için de herhangi bir girişimde de bulunmamıştı.[160] Ancak İstanbul'daki ABD elçisi Morgenthau bu süre zarfında Washington'a ilettiği raporlarda Türkiye hakkında olumsuz beyanlarda bulunmuş, kendisinin özellikle Ermeniler konusundaki taraflı demeçleri ABD basınında yer almıştı.[161] Öyle ki savaşın devam ettiği dönemde Morgenthau'nun tehcir[162] sebebiyle göç eden tüm Ermenileri Amerika'ya davet ettiği ve bunun için beş milyon dolar gibi bir para harcamaya hazır olduğuna dair ABD basınında bir haber dahi yayımlanmıştı.[163] Sonraki süreçte yine bir Amerikan gazetesinde büyükelçinin demeci: *"Türkiye Hiç Olmadığı Kadar Katliam Uyguladı"* başlığıyla verilmiş ve Anadolu'daki Ermenilerin çoğunun Türkler tarafından katledildiğini belirten Morgenthau'nun geride kalanların hayatlarını kurtarmak için çabaladığı yazılmıştı.[164] Görevden ayrıldıktan sonra da Türk karşıtı demeçlerine devam eden Morgenthau, İstanbul'daki görevinden ayrılmasının nedenlerinden birinin Ermenilerin Türkiye'de yaşadıkları kötü koşulları ABD halkına anlatmak olduğunu belirterek Amerikalılara bölgeye yardım etme çağrısı yapmıştı.[165]

Aynı dönemde ABD'de Ermeniler üzerinden başlayan Türk karşıtı propagandaya itiraz eden bir isim de göze çarpıyordu. *Muftüzade Ziya Bey*[166] adında bu kişi *The New York Times* ve *New York Herald* gazetelerine gönderdiği iki ayrı mektupla olayları Türkler açısından ele alarak, yapılan suçlamaları reddetmiş ve Ermenilerin ihaneti karşısında Türklerin haklılığına vurgu yapmıştı. *"Ermenileri Tanıyan Bir Türk"* başlığı altında yayımlanan mektubunda Müftüzade Ziya Bey, ABD kamuoyunda başlatılan sözde Ermeni katliamı kampanyasının yanlışlığına vurgu yaparak kendisini bu konudaki düşüncelerini açıklamaya zorunlu hissettiğini belirtiyordu. Mektupta Anadolu'da Ermenilerin bulunduğu her yer için "Ermenistan" ifadesinin kullanılması sorgulanırken, Amerikan

---

[160] Laurance Evans, **Turkiyenin Parcalanmasi ve ABD Politikası (1914 - 1924)**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2003, s.18.

[161] Kurat, a.g.e., s.40.

[162] Tehcir Kanunu 27 Mayıs 1915 yılında Osmanlı Hükümetinin, Ermenilerin Doğu Anadolu vilayetlerinden, Zeytun'dan ve buna benzer yoğun bulundukları yerlerden Diyarbakır vilayetinin güneyine, Fırat nehri vadisine, Urfa Süleymaniye yakınlarına zorunlu olarak gönderilmelerini esas alan bir karardı. Yukarıda bahsettiğimiz silahlı kalkışmalar ve yabancı devletlerin bu olayları sürekli olarak istismar etmesi nedeniyle Osmanlı Devleti savaşta olduğu bir dönemde böyle bir karar almaya mecbur kalmış ve bu durum Batı dünyasında büyük tepkilere neden olmuştu. Bkz. Gürün, a.g.e., s.212,213

[163] **New York Herald,** Oct 2, 1915.

[164] **The Boston Globe**, Oct 13, 1915; **The Los Angeles Times**, Oct 13, 1915.

[165] **The Literary Digest**, Vol LII, (June 17, 1916), p.1782.

[166] Milli Mücadele döneminde Mondros Mütarekesi sonrasında Amerikan basınında tekrar karşımıza çıkacak olan Muftüzade Ziya Bey, Amerika'da ticaretle uğraşan İstanbul'lu bir Osmanlı aydınıdı. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ABD'ye yerleşerek New Orleans'lı bir kadınla evlenmiş ve yaklaşık 10 yıllık bir aranın ardından 1921 yılında eşiyle birlikte memleketi İstanbul'u ziyarete gelmişti. Aynı dönemde "The Speaking Of The Turks" *(Türkler Hakkında)* adıyla bir kitap da yazmış, Rum ve Ermenilerin Amerika'daki Türk karşıtı propagandalarına da değindiği kitabında, İstanbul üzerinden Türkiye'deki sosyal, siyasi ve ekonomik yapı hakkındaki izlenimlerini aktarmıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mufty-Zade K. Zia Bey, **Speaking of The Turks**, Duffield and Company, New York, 1922.

misyonerlerinin bu meseledeki rolüne dikkat çekiliyor ve Lord Bryce'ın Ermeniler konusundaki raporunun savaş ortamını anlatmasına rağmen birincil kaynaklara dayanmayan ve gerçeklerden uzak olduğunun altı çiziliyordu.[167]

Müftüzade Ziya Bey'e ait diğer bir mektup ise Ermeni yanlısı bir kişinin kendisine cevap verdiği başka bir yazıya karşılık kaleme alınmıştı. Bu yazısında da Ziya Bey, Türklere yönelik alışıldık suçlamalara tarihsel örnekler eşliğinde cevap vermeye çalışmıştı.[168] Ancak ABD basınında Ermeni meselesi konusunda Türk tezlerinin ancak bir mektup aracılığıyla duyurabilen yazılar aksi yöndekilerle kıyaslanmayacak derecede az yer tutuyordu.

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin ardından Amerika Birleşik Devletleri ile gerginliğe yol açan ve ABD basınında da yer bulan diğer bir hadise ise Kasım ayı ortalarında İzmir'in açıklarında demirlemiş olan *Tennessee* adlı ABD savaş gemisine Türklerin ateş açmasıydı. Özellikle Amerikan misyonerlerinin yoğun koruma ve insani yardım talebi üzerine ABD hükümetinin Türk karasularına iki savaş gemisini göndermesi muhtemelen Türk tarafında rahatsızlık yaratmış ve Türk tarafı İzmir kıyılarından ABD gemisine yönelik uyarı mahiyetinde birkaç top atışı yapmıştı.[169]

Yaşanan bu hadiseye yönelik Türklerin "düşmanca" eyleminin ABD başkanı Wilson'u rahatsız ettiği yönünde ABD basınına haberler yansımıştı. Bu gelişmeye dair verilen detaylarda ise aslında top atışının geminin kendisine değil gemiden ayrı hareket eden ABD bayraklı istimbota yönelik olduğu belirtilmiş savaş nedeniyle kapalı olan İzmir Limanı'na girilerek daha kötü bir facianın yaşanmaması için Türklerin uyarı atışı yapmış olabileceği ihtimalinden de bahsedilmişti.[170] Türklerden açıklama beklendiğini belirten diğer bir haberinde ise Amerikan Donanma Sekreteri'nin, Tennesse ve diğer ABD gemisinin kaptanına Washington'un talimatları dışında ABD hükümetini zora sokacak hiçbir eylemde bulunmamalarını dair mesaj yolladığı da belirtilmekteydi. Aynı şekilde İzmir Limanı'nın kapalı ve mayınlı olması nedeniyle Türklerin Amerikalıları uyarmak amacında olduğu ihtimaline de dikkat çekilmekteydi.[171] Neticede Amerikan Hükümeti'nin soruşturmaları ve yapılan diplomatik müzakereler sonucunda Amerika Birleşik Devletleri kendi yetkililerini uyararak liman girişleri konusunda Türk tarafının hassasiyetlerinin dikkate alınmasını bildirmiş ve mesele bu şekilde kapanmıştı.[172]

---

[167] **The New York Times,** Oct 18,1915; Muftüzade Ziya Bey Ermeniler üzerinden yürütülen propagandaya karşı öylesine çaba göstermiştir ki ilk yayımlanan mektubunda üç önemli paragrafın atlandığını belirterek gazeteye bir mektup daha yazmış ve eksik paragraflarının tekrar yayımlanmasını sağlamıştır. Bkz. **The New York Times,** Oct 19,1915.

[168] **New York Tribune**, Nov 9, 1915.

[169] Bryson, a.g.e, p.59.

[170] **The Seattle Star,** Nov 18,1914.

[171] **The Sun,** Nov 19, 1914.

[172] DeNovo, a.g.e., p.93.

Birinci Dünya Savaşı sürecinde İtilaf Devletleri içerisinde özellikle İngiltere, tarafsız olan ülkeler ve kendi kamuoyu üzerinde etki yaratmak için yoğun ve abartılı bir propaganda faaliyetine girişmişti. Bu kapsamda İngiltere'de Wellington House adında Dışişleri Haber Dairesi'ne bağlı bir ofis kurulmuş, tanınmış tarihçi Arnold J. Toynbee'nin de çalıştığı bu birim, savaş süresince İngiliz bakış açısının özellikle ABD'de yayılmasına yönelik yayımlar yapmıştı.[173] Bu amaca yönelik faaliyet yürüten önemli kişilerden biri de İngiltere'nin eski ABD büyükelçisi Viscount James Bryce'dı. Amerikan kamuoyunda sevilen ve güvenilen biri olarak anılan Bryce'ın Almanların Belçika'da katliam yaptığına dair yayımladığı rapor[174] savaş zamanı oldukça ses getirmiş, bu rapora bağlı olarak Belçikalı genç, yaşlı, kadın ve çocukların Almanlar tarafından öldürüldüğünü belirten haberler ABD basınında da yer bulmuştu.[175]

Bu dönemdeki yoğun propaganda savaşında Almanya'nın yanında savaşa giren Osmanlı Devleti de nasibini fazlasıyla almış, bu ofis aracılığıyla özellikle Ermeniler üzerinden Türkleri suçlayıcı pek çok yayın Amerika'da geniş kitlelere ulaşarak zaten olumsuz olan Türk imajını daha da kötü bir hale getirmişti. "The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire" (*Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilere Yönelik Muamele*), "Armenia and The War" *(Ermenistan ve Savaş)*[176], "Armenian Atrocities: Murder of a Nation" *(Ermeni Mezalimi: Bir Milletin Katledilmesi)* ve "The Murderous Tyranny of the Turks" *(Türklerin Kanlı Tiranlığı)* gibi çarpıcı isimlere sahip Türklerin şeytanlaştırıldığı yayınlar, Bryce öncülüğünde hazırlanarak Arnold Toynbee gibi tarihçilerin katkılarıyla kaleme alınmıştı. Üstelik bu kitaplar sadece yayımlanmakla kalmıyor, bu yayınlara yönelik reklam ve kitap tanıtım yazıları Amerikan gazetelerinde geniş özetler eşliğinde okuyuculara duyuruluyordu.[177] Söz konusu kitapların giriş kısmında ve önsözünde Bryce'ın kendisi de Türklerin Ermeniler üzerindeki "kanlı geçmişine" dair bilgiler veriyor ve dünyayı bu katliamı durdurmaya çağırıyordu.[178]

---

[173] Sanders ve Taylor, a.g.e., p.41.

[174] İlgili rapora dair ayrıntılı bilgi için bkz. Viscount Bryce, **Report of the Committee on Alleged German Outrages,** Macmillan & Co, New York,1915.

[175] McCarty, a.g.e., p.89; Bu dönemdeki propaganda savaşları öylesine abartılı bir hal almıştı ki savaş süresince gerçeklerden ziyade kitleleri istenilen şekilde yönlendirmek için her yol mubah sayılmaktaydı. Öyle ki Berlin merkezli *Lokal Anzeiger* gazetesi 1917 yılında İtilaf Devletleri tarafından ceset dönüştürme fabrikalarının kurulduğunu ve cesetlerden savaşta kullanılabilecek teçhizat malzemeleri üretildiğini iddia ederken, İngiltere'de *The Times* gazetesi ise Almanları ölülerden çorba yapmakla suçlamaktaydı. Bkz. Sanders ve Taylor, a.g.e., p.146.

[176] Yapılan propagandanın etkisine yönelik bilgiler yine bu kitabın satır aralarından öğrenilebilmektedir. Buna göre savaşın daha erken döneminde Fransa'dan 1500 civarında Ermeni Fransız Yabancı Lejyonuna katılmış Amerika Birleşik Devletleri'nden dahi gönüllü Ermeniler Fransa için savaşmaya bölgeye gelmiştir. Aynı kitapta tarafsız ülkelerdeki propaganda faaliyetlerinin bu katılımlara etkisinin büyük olduğu da belirtilmektedir. Bkz. A.P. Hacobian, **Armenia and The War**, Hodder and Stoughton, London, New York, Toronto, 1917, p.80.

[177] **The Chattanooga News,** Jan 19, 1917; **The Orlando Sentinel,** Aug 5,1917.

[178] Savaş sırasındaki İngiliz propagandası, özellikle tarafsız devletleri İngiltere tarafına çekme amacını taşıyordu. Ermenilere yapılan sözde zulümlere yönelik Almanların destek ve teşvikinden bahsedilerek tarafsız olan Amerika Birleşik Devletleri'nin kamuoyu, Alman ve Türk karşıtı yayınların etkisi altına alınmaktaydı. Bu yoğun propaganda faaliyetinin altında yatan amaca dair fikir edinme açısından Bryce'ın o dönemde yaptığı şu yorum dikkat çekicidir: "(…) *şurası açık ki bu kadim Hristiyan halkının geride kalanlarını kurtarmak dünya kamuoyunun özellikle de tarafsız milletlerin bir beyanında saklıdır, zira onlar Alman Hükümeti üzerinde muhtemelen baskı kurabilir ve katliamları*

Savaş boyunca devam eden bu yoğun propaganda ABD basınında da kendini göstermiş, İngiltere'nin eski büyükelçisi Bryce'ın demeçleri Amerikan gazetelerinde sıklıkla yer bulmaya başlamıştı. Buna göre Bryce, Amerika'ya Ermenilere yardım etmesi için yalvarmakta ve Türklerin kadın çocuk demeden uyguladığı katliamı özellikle ABD'nin insani sağduyusunun engelleyebileceğini iddia etmekteydi.[179] "*Türklerin Ermeni Katliamı Hakkındaki Gerçek*" başlığıyla çeşitli fotoğraflar eşliğinde Viscount Bryce'ın Türkleri suçlayıcı açıklamaları tam sayfa uzun bilgiler eşliğinde verilmekteydi.[180] Türklerin Avrupa'dan atılması gerektiği çağrısı da yapan Bryce, beş yüz yıl boyunca Hristiyan halkına eziyet çektirmekten başka bir şey yapmayan zalim Türklerin yönetme kabiliyetinin olmadığını ve savaşmaktan başka bir işe yaramadıklarını iddia ediyordu.[181] Savaşın sonucunda Türklerin akıbetine yönelik Amerika'ya tavsiyelerde de bulunan Bryce, Ermenistan'ın ve yakınındaki bölgelerin geleceğinin Amerika'yı yakından ilgilendirdiğine dikkat çekiyordu.[182]

Bryce'ın Ermeni yanlısı bu yoğun propaganda faaliyeti, yayımladığı bir raporla son halini almış Bryce Raporu adıyla bilinen ve propaganda çalışması olduğu açıkça belli olan bu rapora Amerikan basını geniş yer vermişti. Özellikle *New York Times* gazetesi ve onun bünyesinde yayın yapan *Current History* adındaki dergide söz konusu rapordan bölümler detaylı bir şekilde yayımlanmıştı.[183]

Bryce'ın Ermeni meselesine yönelik yayınlamış olduğu bu rapor esasında objektiflikten oldukça uzaktı, zira Bryce'ın çalışmasında kullanılan kaynakların bir kısmı gazeteler gibi Ermenilerin kendi yayınlarına dayanırken diğer bir kısmı da bölgedeki görgü tanığı sıfatıyla Amerikan misyoner örgütünden elde edilmişti. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi yaklaşık yarım yüzyıldır bölgede Ermenilerle sıkı ilişkiler geliştiren misyonerlerin bu samimi yakınlaşma neticesinde tarafsız davranmalarını beklemek daha önce yaşanan olaylarda görüldüğü üzere pek mümkün değildi.

Üstelik bu bölgedeki misyonerlik faaliyetlerinin finansmanına yönelik para toplanabilmesi Hristiyanların zor ve muhtaç bir durumda olmasıyla da bağlantılıydı. Dolayısıyla herhangi bir çatışma durumunda Ermenilerin Türkler tarafından katledildiği algısı üzerinden dini ve insani hassasiyetler kullanılırken silahlı bir Ermeni'den kesinlikle bahsedilmiyor aksine kadın, çocuk yaşlı

önlemelerini sağlayabilirler(...)". Bkz. Arnold Toynbee, **Armenian Atrocities: Murder of a Nation**, Hodder & Stoughton, London New York, Toronto, 1915, p.14.

179 **Star Tribune**, Sep 21, 1915.

180 **The Sun**, Sep 26, 1915.

181 **Chicago Daily Tribune**, Jan 27, 1917; **The Wilmington Morning Star**, Jan 27,1917.

182 **Evening Star**, Feb 25, 1917.

183 **The New York Times**, Oct 8, 1916; **Current History,** Vol.IX, (November 1916), pp.321-334.

demeden Türkler tarafından öldürülen bu mazlum Hristiyan milletin acıklı hikâyesi ABD basınına taşınarak bölgeye yönelik daha çok yardımın gelmesi hedefleniyordu.[184]

Birinci Dünya Savaşı süresince yürütülen abartılı propaganda faaliyetleriyle birlikte tarafsız olan ABD üzerinde etki yaratma politikası da düşünüldüğünde, savaş halinde olan binlerce kilometre ötedeki bir ülkeden tek taraflı olarak iletilen haberlerin doğruluk derecesi son derece şüpheliydi.

Bu süreçte bölgeden Amerikan gazetelerine sıklıkla açıklama yapan misyonerler bazen Türklerin lehinde söylemlerde bulunuyor gibi görünse bile hikâyenin sonu yine mazlum Ermenilerin katliyle neticelenmekteydi. Öyle ki Türkiye'de uzun yıllar kalmış olan Robert Chambers adındaki bir misyoner ABD basınına verdiği demeçte aslında Türklerin hepsinin kötü niyetli olmadığını, Ermenilerle birlikte dostça yaşadıklarını, hatta birçok Türkün Ermenileri evlerinde saklayarak onları katliamdan kurtardığını belirtmişti. Ancak aynı açıklama, Ermenilerin Türk dostlarına katliam söylentileri sonrasında bir talimatın gelmesi halinde ne yapacaklarını sordukları ve Türklerin cevabının bu talimata uyacakları fakat onları acı vermeden merhametle öldürecekleri iddiasıyla sonlanmaktaydı.[185] Netice itibarı ile Türklerin merhametine yönelik vurgu ancak onların öldürme şekli üzerinden ABD kamuoyuna aktarılmaktaydı.

Osmanlı Devleti içerisinde yaşanan olaylara dair yayın ve propagandalar Amerika Birleşik Devletleri içerisinde de karşılık buluyordu. Bu kapsamda Eylül 1915'te American Board öncülüğünde New York'ta "Armenian Relief Comittee" *(Ermeni Yardım Komitesi)*[186] adında bir organizasyon kurulmuştu. Daha sonra bu örgüt "American Committee for Armenian and Syrian Relief" *(Ermeni-Suriye Amerikan Yardım Komitesi)*[187] adıyla örgütlenmiş ve başkan Wilson'un desteği[188], Amerikan Kızıl Haç Örgütü ve Rockefeller Fonu'nun ülke çapındaki bağış kampanyasıyla birlikte savaş süresince toplam 11 milyon dolar gibi bir yardım toplayarak Ortadoğu'da önemli bir organizasyon haline gelmişti.[189]

---

184 Justin McCarthy, ''İngiliz Propagandası, Wellington Evi ve Türkler'', Hasan Celal Güzel (Ed.) Türkler Ansiklopedisi, Cilt XIII, **Yeni Türkiye Yayınları**, Ankara, 2002, s.847.

185 **The Standard Union**, Sep 14, 1916.

186 Misyonerler ve Papazlar gibi pek çok din adamının katıldığı bu örgütün Yahudiler gibi Hristiyan olmayan üyeleri de vardı. Ayrıca Amerika'nın İstanbul büyükelçisi Henry Morgenthau da bu örgütün üyelerinden biriydi. Bkz. **Literary Digest**, Vol LII, (June 17, 1916), p.1783.

187 Resmi adından faklı olarak genelde *"American Committee for Relief in the Near East"* adıyla da anılan bu örgüt ABD basınında ekseriyetle "Near East Relief" olarak geçmektedir. Çalışmamız içerisinde bu örgüt için "*Yakın Doğu Yardım Komitesi"* ifadesi kullanılacaktır.

188 Başkan Wilson Ermenilere yönelik 29 Kasım 1918'de yayınladığı yardım mesajında şöyle diyordu: "*Önceki evlerinde fena halde baskıya maruz kalmış olan bu halkın yeniden ayağa kalkması için Amerikan halkını şu ana kadar yaptıklarından daha cömert bir şekilde katkı ve yardım yapmaya çağırıyorum*". Bkz. **The Los Angeles Times**, Jan 18, 1919.

189 Şuhnaz Yılmaz, **Turkish American Relations, 1800-1952**, Routledge, New York, 2015, p.30.

Amerikan halkında bu duyarlılığın oluşması sadece yayınlarla değil fiili gösterilerle de desteklenmekteydi. Nitekim American Board öncülüğünde, Amerika'nın farklı bölgelerinde Osmanlı topraklarında yaşanan Ermeni olaylarına yönelik protesto gösterileri düzenlenmekte, Connecticut, Cleveland, Philadelphia ve California gibi eyaletlerdeki toplu gösterilerde ABD başkanı Wilson'a duruma müdahale etmesi çağrısı yapılmaktaydı.[190]

Amerikalıların bu çok yönlü Ermeni hassasiyeti ve sempatisi özellikle misyonerlerin gayretleriyle Osmanlı coğrafyasında da karşılık bulmaktaydı. Nitekim Trabzon'un Ruslar tarafından işgalinin hemen ardından Amerikan basınına yansıyan bir fotoğrafta Trabzon Hükümet Konağı önündeki kalabalığın elinde Rus ve İngiliz bayrağının yanında Amerikan bayrağı da görüntülenmişti. Ancak o dönem için Amerika henüz Birinci Dünya Savaşı'na katılmamıştı ve tarafsızlığını korumaktaydı. Söz konusu fotoğrafın başlığında *"Amerika'nın Ermeni Bağımsızlığına İştiraki"* yazısı göze çarparken fotoğrafın altında Trabzon için *Ermeni katliamlarının merkezi haline gelen şehir* ifadesi kullanılıyordu.[191]

Netice itibari ile Birinci Dünya Savaşı döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile olan diplomatik ilişkileri çok durgun bir seyir izlese de bu süreçte tarafsızlık politikasını korumaya çalışan Amerikan Hükümeti, zaman zaman Hristiyan azınlıklar özellikle de Ermenilerle ilgili olaylar üzerinden Osmanlı Devleti'ni eleştirmiş,[192] Amerikan Dışişleri Bakanlığı Türk Hükümeti'ne azınlıklara yönelik izlediği politikanın iki ülke arasındaki ilişkilere ciddi zarar vereceği uyarısında dahi bulunmuştu.[193] Nisan 1917'de Amerika tarafsız ülke konumundan çıkıp Almanya'ya savaş ilan ederek Birinci Dünya Savaşı'na fiilen katılsa da, ABD ve Osmanlı Devleti bu süreçte karşılıklı olarak birbirlerine savaş ilanında bulunmamıştı. İki ülke arasındaki diplomatik münasebetler ise 20 Nisan 1917 itibariyle kesilmiş, Amerikan Hükümeti'nin bölgedeki çıkarlarını İsveç sefareti üstlenmişti.[194]

1.3.3. Osmanlı Devleti'nin Barış İsteği, Mondros Mütarekesi ve ABD Basını

Amerika'nın savaşa girmesiyle birlikte bitmek bilmeyen çatışma ve yaşanan kayıplar 1917 yazında Almanya ve Avusturya'yı farklı kanallar üzerinden İtilaf Devletleri ile barış girişiminde bulunmaya zorlamışsa da barış şartları konusunda bir uzlaşmaya varılamaması süreci tıkamıştı.[195] Uzun süren kanlı bir savaşın ardından 1918 yılının son çeyreğine gelindiğinde ise pek çok cephede

---

[190] DeNovo, a.g.e., p.101.

[191] **The Literary Digest**, Vol. LII, (June 17, 1916), p.1782.

[192] Yılmaz, a.g.e., p.30.

[193] **New York Tribune**, Jul 7, 1916.

[194] Köprülü,a.g.m., s.941.

[195] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1989, s.138.

ciddi kayıplar yaşayan İttifak Devletleri için savaşın sona erdirilmesi artık kaçınılmaz bir durum haline gelmişti. Özellikle Bulgaristan'ın Eylül ayında ateşkes istemek zorunda kalması, güneyde yaşanan mağlubiyetlere ek olarak Osmanlı Devleti'ni batıdan gelecek bir düşman taarruzuna da açık hale getirmiş, Babıâli Ekim ayı başında müttefikleri Almanya ve Avusturya'nın yaptığı gibi ABD başkanı Wilson aracılığıyla ateşkes için girişimlerde bulunmak zorunda kalmıştı.[196]

Bulgaristan'ın istilasıyla birlikte endişeye kapılan İttihat ve Terakki hükümeti Ekim ayı başında hem Wilson hem de İngiltere'ye çeşitli yollarla müracaat etmişse de bu girişimler cevapsız kalmıştı.[197] 8 Ekim 1918'de Talat Paşa kabinesinin istifasının ardından Sadrazamlığa gelen İzzet Paşa'nın üzerinde durduğu ana konu tabii olarak bir mütarekenin yapılmasıydı. Bu durum ABD basınına da yansımış, oluşturulacak yeni hükümetle birlikte çok kısa bir süre içerisinde Türkiye'nin barış isteğinde bulunabileceği aktarılırken, Türklere ait bir barış notasının İspanyol Hükümeti aracılığıyla iletildiğine dair söylentilerden bahsedilmişti.[198] Esasında bu söylentinin gerçeklik payı vardı, zira o dönemde Osmanlı Hükümeti İspanya elçiliği aracılığıyla bir barış girişiminde bulunmuş, özellikle Wilson Prensipleri temelinde bir mütareke yapılmasını talep etmişti. Ancak barışa yönelik müzakere sürecinin uzamasıyla birlikte 12 Ekim 1918'de İsviçre Bern elçiliği üzerinden tekrar yapılan ateşkes talebine ancak cevap alınabilmişti. [199]

Ateşkes konusundaki görüşmelerde özellikle Wilson Prensipleri ana çerçeveyi oluşturmaktaydı. Daha önce Ocak 1918'de başkan Woodrow Wilson tarafından Kongre'ye sunulan ilkeler on dört maddeden oluşmaktaydı ve tüm dünyayı özgür ve güvenli bir hale dönüştürerek sonsuza dek kalıcı bir barış sağlayacağı iddiasıyla dünyaya duyurulmuştu.[200] İlan edilen ilkeler; savaş ve barışta denizlerin serbestliği, devletlerarası ticarette engellerin kaldırılması, silahlanmanın azaltılması, sömürgeciliğin yeniden düzenlenmesi, Milletler Cemiyeti gibi uluslararası bir kuruluşun oluşturulması ve milletlerin kendi kaderini kendilerinin tayin etmesi[201] gibi hususları dile getirmekteydi. [202] Dolayısıyla yenilen tarafta yer alan diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti için Wilson Prensiplerinin temel alındığı bir müzakere adil bir barış için çok önemliydi. [203]

---

196 Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.1, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s.17.

197 Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım İstiklâl Harbinin Gerçekleri**, C.2, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s.19.

198 **New York Herald**,, Oct 10, 1918; **The Sun,** Oct 10, 1918.

199 Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977, ss.11-13.

200 **The Seattle Star**, Jan 8, 1918; **The Lincoln Star,** Jan 9, 1918, **The Sun**, Jan 9, 1918; **New York Tribune** Jan 9, 1918.

201 12. Madde kapsamına giren bu ilke Osmanlı Devleti ile yakından ilgiliydi. Buna göre; Türklerin çoğunlukta oldukları bölgelerde bağımsızlığın güvence altına alınarak, Türk egemenliği altında bulunan diğer milletlerin güven içinde özerk bir yapıya kavuşmasına imkân tanınmakta ve Çanakkale Boğazı'nın uluslararası güvenceler altında tüm gemilere sürekli açık halde bulunması öngörülmekteydi. Bkz. **New York Tribune** Jan 9, 1918.

202 Allan Nevis ve Henry Steele Commager, **ABD Tarihi**, (Çev: Halil İnalcık) Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.463.

203 Mütareke'nin Wilson Prensipleri temelinde yapılacağını belirten Osmanlı Dâhiliye Nazırı Ali Fethi Bey'in Ekim ayı ortasında meclisteki açıklaması şu şekildedir: "*Sulh-ü hariciye gelince: Hey'etimiz, bütün efradı millettin atşan olduğu müsalemet-i hariciyyeyi bir anevvel te'mi'n için sırf medîd-i mesaî eylemektedir. Amerika Reisicumhuru tarafından ilân*

Nitekim mütarekenin imzalanması sürecinde Türk tarafı bu prensiplere o derece güvenmişti ki tüm Doğu Trakya ve Batı Trakya'nın bir kısmının elde kalacağı fikrine kapılmıştı.[204] Bu iyimserlik mütarekenin hemen sonrasında da taraftar bulmuş, Wilson Prensipleri adıyla bir de cemiyet kurulmuştu.[205] Hâlbuki Wilson Prensipleri'nin ilan edildiği dönemde yayınlanan bir haberde, 14 ilkenin hemen altında Wilson'un elinden çizilmiş olduğu belirtilen Avrupa haritasına da yer verilmiş, haritada Türkiye'nin doğusu ve güneyinde "Ermenistan", "Suriye", "Mezopotamya" ve "Filistin" ismiyle bölünmüş olarak gösterilen bölgeler farklı bir renk tonuyla çizilirken Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Türkiye'nin batı ve orta Anadolu kısmı başka bir renkle resmedilmişti.[206] Esasında Milli Mücadele dönemde bu prensiplere tamamen aykırı olarak düzenlenen anlaşma ve önerilerle birlikte başkan Wilson'un Avrupalı müttefiklerine ilettiği Türklerin Avrupa'dan atılması gerektiği beyanı Amerikan gazetelerine yansıyacak ve bu da Türk tarafında adeta bir şok etkisi yaratacaktı.[207]

Ekim ayının ikinci yarısında, Türklerin artık kan akmasını istemedikleri, barışa hazır oldukları ve Wilson Prensipleri temelinde sağlanacak haklar çerçevesinde masaya oturacakları yönündeki haberlerin[208] ardından İzzet Paşa Hükümeti, Müttefik kuvvetleri temsil eden İngiliz Amiral Calthorpe ile 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştı.[209] Amerikan basınına da yansıyan anlaşma maddeleri "oldukça sert" olarak nitelense de[210] uzun süren savaşın ardından Türk tarafında bir rahatlama meydana gelmiş, ülke içindeki resmi yazışmalardan anlaşıldığı üzere yurt genelinde, geçmiş yönetime yönelik öfkeyle birlikte, ateşkes şartlarının bir başarı eseri olduğuna dair kanaat ortaya çıkmıştı.[211] Ancak ateşkesin hemen sonrasında İngilizler Irak'ın kuzeyine doğru ilerleyişlerine devam ederek Musul'u işgal etmiş ve işgalin gerekçesini mütareke

---

edilmiş olan hak ve adi esaslarına müstenit bir sulhu kemâl-i hulûsile kabul edeceğiz.". Bkz. Meclis-i Mebusan. Zabıt Ceridesi, Devre:3, İçtima:5, C. 8, 19 Ekim 1918, s.24.

[204] Tansel, a.g.e., s.29.

[205] Wilson Prensipleri Cemiyeti, Milli Mücadele sürecinin hemen öncesinde İstanbul'da çoğu gazeteci-yazar, akedemisyen, doktor ve avukatlardan oluşan aydın bir grup taradından Amerika'dan yardım almak umuduyla kurulmuştur. Bu cemiyetin kurucularından olan Halide Edip, Yunus Nadi ve Celal Nuri Beyler gibi isimler daha sonra Anadolu'daki Milli Hareket'e katılarak M. Kemal Paşa'nın yanında yer almışlardır. Bkz. Fethi Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1988, s.148,149; Amerikan Koleji mezunu olan ve başlangıçta ABD mandasını savunan Halide Edip Hanım sonraki dönemde Wilson Prensipleri'ne yönelik o dönemki olumlu havayı şu şekilde anlatmaktadır: *"(...) O günlerde Wilson'un on dört prensibi şamatayla ilan edilince, bütün dünyada büyük bir tesir yaptı ve Türklerin çoğunlukta oldukları yerlerde, İstiklâllerine dokunulmayacağı zannı hasıl oldu (...) Bütün dünyada kuvvetli bir tesir yapan ve yenilmiş milletlere biraz ümit veren Wilson prensipleri bizde de büyük bir tesir yaptı ve İstanbul'dan Wilson Prensipleri Cemiyeti tanınmış yazarlar ve avukatlar tarafından kuruldu(...)"*. Bkz. Halide Edip Adıvar, **Türk'ün Ateşle İmtihanı I**,Cumhuriyet**,** Eylül 1998, ss.11-22.

[206] **New York Tribune** Jan 9, 1918.

[207] **Buffalo Courier**, Apr 4, 1920.

[208] **New York Herald,** Oct 15,1918, **The Washington Post**, Oct 26,1918.

[209] Akşin, a.g.e., s.20.

[210] **The Boston Globe**, Nov 1, 1918; **The San Francisco Examiner,** Nov 1,1918.

[211] Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s.4.

maddelerine dayandırarak Türk birliklerinin bölgeden çekilmesini istemişlerdi. [212] Esasında bu durum sonraki dönemde yaşanacak işgallerin de habercisi niteliğindeydi.

13 Kasım gününe gelindiğinde ise daha önceden belirlendiği üzere Müttefik donanması Çanakkale'den geçerek İstanbul'a girmişti. Amerikan basınında yazdığına göre donanmayı karşılayan Türkler Romanya ve Rus limanlarına kaçan Almanlardan kendilerini kurtardıkları için onlara minnettar olduklarını bildirmişlerdi. Söz konusu haberde herhangi bir askeri işgalin olmayacağı belirtilmekle birlikte bir karışıklık olması durumunda bunun mümkün olabileceğine de dikkat çekilmekteydi.[213]

İlerleyen günlerde bir işgalin varlığı halk tarafından daha çok hissedilmeye başlanmıştı. İşgal kuvvetlerinin İstanbul çevresinde ve boğaz kıyısındaki askeri bina ve depolara el koymaya başlaması halkta tabii olarak bir rahatsızlığın oluşmasına sebep olmuştu. Buna dair ABD basınına yansıyan haberde üst düzey bir Türk yetkili şöyle diyordu: *"Başlangıçta biz Müttefik kuvvetlerin buraya işgalci değil bir dost olarak geldiklerini düşünmüştük. Fakat bir taraftan Fransızlar İskenderun'u, İngilizler Musul'u işgal ederken, biz İstanbul'a sürekli olarak askeri birliklerin çıkarılmakta olduğunu gördük."* Bu sözün ardından haberi veren muhabirin yorumu ise çok şey anlatıyordu. Zira ona göre geleneksel İngiliz yumuşaklığına aldanarak mütarekeyi imzalayan Türkler, geçmişte sürekli olduğu gibi yine İngilizler tarafından yavaş bir şekilde hüsrana uğratılıyordu. [214]

Osmanlı topraklarında bir taraftan işgal süreci uygulamaya konurken diğer yandan Amerikan basınında yine Ermeniler başta olmak üzere Hristiyan unsurların katledildiğine yönelik haberler yayınlanmaya devam ediyordu. Buna göre Türklerin neredeyse iki milyona yakın Ermeni ve Rum'u katlettiği iddiası bir gazete sayfasının baş kısmında yer almıştı. Ancak sürgüne gönderilen ve katledilen yüz binlerce Hristiyan'a dair verilen yüksek rakamlı verilerin hepsi Yunan veya Rum kaynaklarına dayandırılmaktaydı.[215] Geçmişte yaşanmış örneklerden aşina olunduğu üzere Birinci Dünya Savaşı sonrasında da "*Korkunç Türk*" temelinde şekillenen olumsuz hava, Avrupa'da olduğu gibi Amerika'da da basın ve çeşitli yayınlar üzerinden sürmeye devam ediyordu. Sonraki dönemde Hristiyanlara yönelik gerçekleştiği iddia edilen bu katliam haberleri, işgal kuvvetleri

---

[212] Tansel, a.g.e., s.33; **Star Gazette**, Nov 16, 1918, **New York Tribune**, Nov 16, 1918, **The Washington Post**, Nov 16, 1918.

[213] **New York Herald**, Nov 14, 1918.

[214] **The New York Times**, Nov 27, 1918; ABD basınına göre Türklerin şaşkınlığı esasında Mondros Mütarekesi'ni algılama şekliyle de ilişkiliydi. Buna göre, pek çok Türk siyasetçi Türkiye'nin işgale uğramasıyla bir ateşkes imzalandığını düşünmüyor aksine eşit taraflar arasında bir barış anlaşmasına onay verildiği görüşünü savunuyordu. Özellikle İttihat ve Terakki Partisi taraftarları bu konuda oldukça rahatsızlık duymakta ve mütareke sürecinin uzamasıyla birlikte yaşananlar Türklerin sinirlerini bozmaktaydı. Bkz. **The New York Times**, Dec 14, 1918.

[215] **Star Gazette**, Dec 2,1918.

tarafından mütareke maddeleri ve Wilson Prensipleri ekseninde Türkler üzerinde sık sık bir baskı unsuru olarak kullanılacak ve Türkiye'yi parçalama siyasetinde işlevsel bir unsur olacaktı.

1.4. ABD Basınında Etkin Bir Osmanlı Ermenisi: Vahan Cardashian

19. yüzyıldan itibaren başta Ermeniler olmak üzere Osmanlı topraklarında yaşayan çeşitli unsurlar Amerika kıtasına göç etmeye başlamış, özellikle Amerikan misyonerlerinin Türkiye'de Hristiyan unsurlarla geliştirdiği ilişkiler bu göç hareketinde önemli rol oynamıştı.[216] Zira misyoner okullarında eğitim alan bir kısım Ermeni öğrenciler bir müddet Amerika'ya gidip eğitim aldıktan sonra Türkiye'ye dönerek din adamı kimliğiyle görev yaparken bir kısmı da Amerika'da kalmış ve kendilerine yeni bir hayat kurmuşlardı. İlerleyen zamanlarda Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasi ve ekonomik çalkantılar göçmen sayısını arttırmış misyonerlerin adeta köprü vazifesi görmeleri sayesinde özellikle 19. yüzyılın sonunda Amerika'da Türk karşıtı bir Ermeni topluluk oluşmuştu.[217]

Misyonerlerin desteğiyle örgütlü bir yapıya bürünmeye başlayan bu Ermeni topluluğu daha önce bahsedildiği üzere ABD basınında sıklıkla yer almaya başlamış, Osmanlı topraklarında yaşanan Türk- Ermeni olaylarıyla ilgili basında çıkan haberler Müslümanların azınlıktaki Hristiyan bir halka zulmettiği şeklinde Amerikan kamuoyuna aktarılmıştı. Bu yayınların yoğunlaştığı dönemde Amerikan basınında dikkat çeken isim ise Vahan Cardashian adındaki Ermeni bir avukattı. Kendisi 1883'li yılında Kayseri'de doğmuş, ilk ve orta öğretiminden sonra bir Fransız okulunda eğitimini tamamlamıştı. İki yıl Talas Amerikan Koleji'nde eğitim gördükten sonra 1902 yılında Amerika'ya göç eden Cardashian, orda varlıklı dul bir kadınla evlenmiş,[218] ardından 1908 yılında Yale Üniversitesi 'de hukuk eğitimini tamamlayarak avukatlık yapmaya başlamıştı. [219]

Kendisinin, henüz üniversiteden mezun olduğu dönemde "*Muhammet, Türk ve Ermeni*", "*II. Hamit ve Hükümeti*", *"Doğu Sorunu"* başlığıyla Brooklyn Enstitüsünde Osmanlı Devleti ile ilgili vermiş olduğu konferanslar ABD basınında yer almıştı.[220] 1911 yılına gelindiğinde ise Türk Büyükelçiliği bünyesindeki Osmanlı Ticaret Odası'nda temsilcilik görevini üstlenmişti. Trablusgarp savaşı sırasında İtalyan işgaliyle ilgili Türk tarafını destekler nitelikte açıklamalarda

---

[216] Işıl Acehan, "Ottoman Immigrants and the Formation of Turkish Red Crescent Societies in the United States", **Perceptions,** Volume: XX, N:1, İlkbahar,2015, p.59.

[217] Mithat Aydın,"Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi", **OTAM**, (19),Ankara,2006,s.92,93.

[218] Cornelia Alexander adındaki kadınla olan bu evliliği ve sonraki süreçte üstlendiği Türk temsilci sıfatı Vahan Cardashian'ın tanınan bir isim olmasında etkili olmuştur, zira kendisinin Amerikan basında çıkan yazılarının yanı sıra, boşanma süreci gibi özel hayatıyla ilgili haberler de gazetelere yansımıştır. Bkz. **The New York Times**, Jan 16,1916; **The San Francisco Examiner**, Jan 20,1916.

[219] Ö. Kürşad Karacagil, "Amerika'da Tek kişilik Lobi: Vahan Cardashian", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, 8 (16), Yaz 2015, s.97.

[220] **The Brooklyn Daily Eagle**, Apr 23, 1908, **The Brooklyn Citizen**, Apr 2, 1909, **The Brooklyn Daily Eagle,** Apr 9,1909.

bulunan Cardashian, Osmanlı topraklarının Avrupalı devletler tarafından tehdit edildiğini belirtirken, Rusya'yı da tehditlerden biri sayarak Rusların Ermenilerin büyük kısmını asimile etmeye hazır olduğundan da bahsetmişti. Cardashian bu süreçte ABD basınında "Türk Dostu" olarak nitelenmiş, İtalya'nın Trablusgarp işgalini haklı çıkaracak bir sebebin bulunamayacağına dikkat çekerek İtalyan tezlerine maddeler halinde tek tek cevap vermişti.[221]

1915 yılında Panama kanalı açılışı sebebiyle San Francisco'da gerçekleşecek olan uluslararası bir sergide Vahan Cardashian'ın Türk tarafını temsil edeceği duyurulmuş, Hristiyan bir Ermeni olduğu hatırlatılan Cardashian'dan parlak bir diplomat olarak bahsedilmişti.[222] Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı topraklarında cereyan eden olaylarla birlikte Osmanlı Devleti'nin yüksek temsilcisi sıfatıyla ABD gazetelerinde yer bulan Vahan Cardashian, 1915 yılının ikinci yarısından itibaren Türk karşıtı bir tutum sergilemeye başlamıştı.[223] Bu kapsamda Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil oluşuna karşı çıkarak görevinden istifa etmişti. Bu istifa haberinin basında yer almasının ardından Osmanlı Devleti'nin Washington büyükelçisi Münif Bey bir açıklama yaparak sergideki asıl Türk temsilcisinin kendisinin olduğunu, Vahan Cardashian'ın ise Osmanlı Devleti nazarında herhangi bir temsilci sıfatı olmadığından istifa etmesinin de anlamsız olduğunu belirtmişti.[224]

Bu süreç sonrasında ateşli bir Ermeni milliyetçisine dönüşen Cardashian önceki yazılarında nedense hatırlamadığı Türklerin olumsuz yönlerini birden kalemine yansımaya başlamış ve Osmanlı temsilcisi sıfatını kullanarak ABD basınındaki sert eleştirilerine devam etmişti. Ona göre, ahlaken ve ekonomik olarak iflas etmiş olan Türkler, yönetme konusunda acizdi ve geçmişten beri bilime, sanata, ekonomiye dair herhangi bir şey üretmemiş olduklarından medeniyetin gelişmesinde herhangi bir katkıları da olmamıştı. Savaş sebebiyle Türkiye'nin kötü finansal durumuna da değinen Cardashian, Türklerin kendi iyilikleri için adil bir şekilde gerçeklerle yüzleşmesi gerektiğini ve çok geç olmadan İtilaf Devletleriyle bir anlaşmaya varmalarını tavsiye etmekteydi.[225] Amerika'nın savaşa dâhil olmasından sonra ise ABD'nin müttefiklerle beraber hareket ederek Türkiye'ye karşı savaş ilan etmesi gerektiğini belirtmiş, bu tehdit sayesinde Türklerin savaştan çekileceğini iddia etmişti.[226]

---

[221] **Arkansas Democrat,** Sep 30, 1911, **The New York Times**, May 30,1912.

[222] **The New York Times**, Jan 13, 1914;**The San Francisco Examiner**, Feb 11,1914.

[223] Cardashian 8 Temmuz 1915 tarihinde bir sergi sırasında gizlice ABD'li yetkililere Türkleri şikâyet eden bir mektup vermiş, mektupta 2 milyon Ermeni'nin Türkler tarafından katliam, sürgün ve tecavüze uğradığını yazan Cardashian, Batılı devletlerden bu duruma müdahale etmelerini istemişti. Bkz. Karacagil, a.g.m, s.100.

[224] **The Oregon Daily Journal**, Sep, 8, 1915; **The San Francisco Examiner**, Sep 8, 1915.

[225] **The New York Times**, Jul 26, 1916.

[226] **The New York Times**, Jul 20, 1918.

Mondros mütarekesi sonrası Batılı güçler tarafından Osmanlı topraklarındaki idari sürecin nasıl olacağının tartışıldığı dönemde Cardashian, Ermeni milliyetçiliği temelinde faaliyetlerini yoğunlaştırarak Beyaz Saray da dâhil olmak üzere pek çok diplomat, üniversite rektörü ve siyasetteki kilit isimlerle yakın ilişkiler kurmaya başlamıştı.[227] Bu kapsamda, 1918 yılı sonunda kendisi, David Hunter Miller ve Amerika'nın eski Almanya büyükelçisi James Gerard "American Committee for the Independence of Armenia" (*Bağımsız Ermenistan için Amerikan Komitesi*) adında bir komite kurmuş,[228] bu örgüt vasıtasıyla bir Ermeni devletinin kurulmasına yönelik yayınlar yapmaya başlamıştı.[229] Vahan Cardashian öncülüğünde Amerika'da basın ve yayın üzerinde giderek yayılan Ermeni milliyetçiliği propagandası, Milli Mücadele döneminde de manda tartışmaları ekseninde artarak devam etmişti.

[227] Mark Malkasian, "The Disintegration of the Armenian Cause in the United States, 1918-1927", **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 16, No. 3,1984, p.351.

[228] John M. Vander Lippe ,"The "Other" Treaty of Lausanne: The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations", **Turkish Yearbook of International Relations**, Vol: XXIII,1993, p.50.

[229] Bu komite aracılığıyla Amerikan mandası ve Ermeni yanlısı pek çok açıklama Amerikan basınında yer almıştır. Ayrıca komitenin Anadolu'daki Ermeniler başta olmak üzere Hristiyan unsurlar lehine çıkardığı yayınlar da vardır. 1919 yılında Amerika'da basılan bu yayınlardan bazıları ise şunlardır: "*The Joint Mandate Scheme : A Turkish empire under American protection*", "*The Armenian Kingdom of Cilicia*", "*America as mandatary for Armenia", "Armenia and the Pontus*", *"Why Armenia Should Be Free"*.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'Yİ PAYLAŞIM TARTIŞMALARI, MİLLİ MÜCADELENİN ÖRGÜTLENME SÜRECİ VE ABD BASINI

2.1 Paris Barış Konferansı Süreci ve Manda Tartışmaları

Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan ateşkes anlaşmalarının ardından galip devletler Ocak 1919'da Paris'te toplanarak Osmanlı Devleti'ne ait topraklar üzerinde paylaşım görüşmelerine başlamışlardı. Görüşmelerde ABD heyetine Woodrow Wilson bizzat başkanlık etmişti.[230] Konferans'ta bölgesel ve yönetimsel konular ağırlıklı olarak görüşülürken Türkiye'nin bağımsız bir devlet olup olmayacağı ve ondan ayrılacak unsurların yönetim ve sınırlarının ne olacağı konusunda sorunlar ortaya çıkmıştı.[231] Esasında henüz konferanstan önce ABD basınına yansıyan bir haberde İngiltere'nin Amerika Birleşik Devletleri'nin sorumluluk üstlenerek Türklere yönetme konusunda yardımcı olmasını istediği yazılmış ancak herhangi bir bölge ismi zikredilmemişti.[232] Barış görüşmelerine katılan Wilson ise başlangıçta kendi ilkeleri temelinde galip devletlerin topraklarına toprak katma politikasına karşı çıksa da manda idaresi adı altında Suriye, Filistin, Ermenistan, Mezopotamya ve Arabistan bölgelerinin Osmanlı yönetiminden ayrılması fikrinde diğer mevkidaşlarıyla mutabık kalmıştı. Bu süreçte Wilson, Yahudilerin Filistin'e yerleşme konusunu desteklemiş, bağımsız bir Ermenistan'ın kurulması hususunda ise zaten uzun süredir misyonerlerin bu yöndeki tesiri altına girmişti.[233]

Aslında Paris Konferansı'nda Wilson'un Türklere yönelik tutumunda adil olması da pek mümkün gözükmüyordu, zira kendisi daha prensiplerinin ilan edildiği dönemde Avrupa'nın Türkiye'yi parçalayarak ortadan kaldırma siyasetine karşı değildi. Hatta Türklerin bütünüyle Avrupa'dan atılması fikrini benimsemiş ancak danışmanlarının Amerika'nın bölgedeki eğitim ve dini teşkilatlanmasını tehlikeye düşebileceği görüşüne uyarak bu düşüncesinden vazgeçmişti.[234]

ABD, Paris'teki konferansta Wilson prensipleri doğrultusunda manda sisteminin uygulanması ve kalıcı bir barışın tesis edilmesi için 14 ilkede bahsedilen Milletler Cemiyeti'nin

---

[230] Vedat Gürbüz, "Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 8 (29), 2002, s.89.

[231] DeNovo,a.g.e.,p.114.

[232] **The New York Times,** Dec 14, 1918.

[233] Bryson, a.g.e., p.65.

[234] Erol, Türkiye'de Amerikan…, s.8; Grabill, a.g.e., p.90.

kurulmasını gerekli görüyordu. Oysa Wilson'un bu insani önerileri Müttefik Devletlerin bütünü tarafından kabul edilmişse de manda idaresi sadece Osmanlı Devleti ve Almanya'dan ayrılan milletlere ve sömürgelere tatbik edilmişti. Üstelik manda idaresine alınacak ülkeler belirlenirken daha önceden yapılmış gizli anlaşmalar temel alınmış, bölgelerin taksimi mümkün mertebe bu anlaşmalarda yer alan maddeler gözetilerek belirlenmişti.[235] Örneğin ABD basınına yansıyan bir yazıda konferanstan yaklaşık iki ay önce Kasım ayı başında İngiltere ve Fransa'nın Washington temsilcileri açıklamada bulunarak Suriye ve Mezopotamya bölgesini "özgürleştirmek" amacıyla buralarda yerel yönetimlerin kurulmasına yardımcı olacaklarını ilan etmişlerdi. Esasında bu bölgeler iki yıl önce imzalanan gizli anlaşmalarda zaten İngiltere ve Fransa'nın kontrolüne bırakılmıştı.[236]

Konferanstaki görüşmelerde diğer bir önemli husus ise İstanbul ve Boğazların geleceğinin ne olacağıydı. Türkleri İstanbul'dan kovma düşüncesinin gerçekleşmesi, İngiliz Savaş Bakanlığı ve Hint Hükümeti'nin karşı çıkması nedeniyle pek mümkün değildi. Bu nedenle İngilizler bu bölge üzerinde de bir manda sisteminin kurulması ve ABD'nin bu yönetimin başında olmasını istiyordu. Ancak Wilson kendi kamuoyunu buna ikna etmesinin zor olacağı düşüncesiyle İngilizlerin bu teklifine yanaşmamıştı.[237]

ABD basınında ise bu süre zarfında Türklerin lehine sayılabilecek bir haber neredeyse yok gibiydi. Gazetelerde Osmanlı coğrafyasını gösteren haritalar sıklıkla etnik unsurlar ön plana çıkarılarak parçalı bir şekilde çizilirken ABD ve batı kamuoyu önceden bölünmüş bir Anadolu fikrine adeta hazır hale getiriliyordu.[238]

Nitekim daha Konferans başlamadan önce bir Amerikan gazetesinde Osmanlı Devleti'ni gösteren bölünmüş bir harita yayımlanmış, buna göre Ege kıyıları Yunanlılara, Doğu Anadolu Ermenilere, Güneydoğu Anadolu İngilizlere, Doğu Trakya Bulgarlara veriliyor, Türklere ise Konya ve Ankara merkezli bir bölge bırakılıyordu. Söz konusu haritanın haber başlığında ise *"Türk İmparatorluğu'nun Bölüşülmesi*" yazıyordu.[239]

Eski Amerikan elçisi Morgenthau ise Paris Konferansı'nın başladığı süreçteki havayı değerlendirirken Türkiye'nin durumunun umutsuz olduğunu belirtmekle birlikte artık tek çarenin Türklerin Avrupa'dan sökülüp atılması olduğunu iddia etmekteydi. Ona göre Avrupa'da yer alan ve Hristiyan toplulukları yöneten bir Müslüman hükümetin var olmaması gerekiyordu. Geçmişte

---

[235] Gönlübol, a.g.e., s.99.

[236] **Current History**, Vol. IX, No. 3, (December 1918), p.404.

[237] Paul C. Helmreich, **Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi**,(Çev. Şerif Erol), Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s.9,10.

[238] **The Brooklyn Citizen**, Jan 16, 1919; **The Dispatch,** Feb 3, 1919; **The Atlanta Constitution**, Feb 23, 1919.

[239] **Chicago Daily Tribune,** Dec 22, 1918.

yaşananları hatırlatarak Türkiye'nin asla ıslah edilemeyeceğini söyleyen Morgenthau açıklamasını şöyle bitiriyordu:

> (…)Barış Konferansı tarihi tekerrür ettirme ve Doğu sorununu eski bilindik yollarla çözme niyetinde midir, yoksa gerçekten Türk sorununu temelli olarak ortadan kaldırma niyetinde midir? Rus tehdidi ortadan kalkmıştır. İngiltere'nin artık İstanbul'daki bir Rus yerleşmesinden de korkusu yoktur. Lloyd George ve arkadaşları Gladstone'un kamu hakları düşüncesini Avrupa siyasetinin yönetim anlayışına uyarlamış ve İngiliz bilinci de artık değişmiştir. [240]

Tüm bu paylaşım tartışmaları arasında Türklerin payına düşen ise Anadolu'da küçük bir devletin varlığıydı. "*Osmanlı İmparatorluğu'nu Ortadan Kaldıran Planları*" başlığına sahip bir habere göre, İstanbul ve Boğazlara uluslararası bir statü verilirken Türklere Anadolu'da bir devlet kurulacak ve tüm azınlıklar Türklerin yönetiminden özgür bırakılacaktı. Ayvalık, Efes ve İzmir bölgesi ise kıyı şeridiyle birlikte tamamıyla veya uluslararası bir manda idaresi altında Yunanlılara verilecekti.[241]

Tüm bu olanlar karşısında ise Damat Ferit Paşa'nın başında olduğu Türk heyeti 17 Haziran 1919'da Paris Konferansı'na sundukları mesajda dünya savaşına iştirakin İttihat ve Terakki hükümetinin kararı olduğunu, bundan Padişah'ın ve Osmanlı halkının haberinin olmadığını belirtmiş, son yıllarda izlenen politikaları eski yönetime yükleyerek ülkeyi Avrupa'nın parçalama siyasetinden kurtarmayı ummuştu. Damat Ferit mesajında, İttihat ve Terakki yönetimini suçlarken onları Bolşeviklere benzetmiş ve bu iki yapının toplumu mahvetme üzerine kurulu olduğunu dile getirerek Hristiyan unsurların ve hatta milyonlarca Müslümanın ölümünden İttihat ve Terakki yönetimini sorumlu tutmuştu.

Ancak bu mesajda Türk tarafı, Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti'nin kurulmasını itiraz etmiyor, Filistin ve Arabistan bölgesinde Türk yöneticilerinin olduğu özerk yönetimleri de kabul ediyordu. Bu sözlerin ardından ise Ferit Paşa, Osmanlı topraklarında paylaşım değil bölgesel reform yapılmasını ve Padişahın İstanbul'da kalmasını talep ediyordu. Buna karşılık Müttefik Devletlerin cevabı sert olmuş Türklerin hem Müslümanlara hem de Hristiyanlara yıkımdan başka bir şey vermediği belirtilerek, Protestan Almanya, Katolik Romanya, Ortodoks Bulgaristan ile birlikte Müslüman Türkiye'nin komşularını yağmalama gayretine girdiği hatırlatılmış ve İstanbul Hükümeti'nin bu isteği reddedilmişti. [242] Zira onlar için Türkiye kendileri tarafından verilecek kararı bekleyen bir suçlu konumundaydı ve yapılacak olan barış müzakereyle değil dikte edilerek yapılacaktı. [243] Bundan birkaç gün sonra ise Paris'teki Türk heyetine bir nota iletilerek Türk

---

[240] **New York Herald**, Jan 20, 1919.

[241] **The New York Times**, Mar 3, 1919; **The News Journal**, Mar 3, 1919; **King Fisher Daily Free Press**, Mar 3, 1919.

[242] **El Paso Herald**, Jun 28, 1919; **The Boston Globe,** Jun 18, 1919; **The New York Times**, Jun 25, 1919.

[243] Gotthard Jeaschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1971, s.195 ; Nevis ve Commager, a.g.e., s.464.

talepleri ve Müttefiklerin beklentileri arasındaki büyük farklılıklar nedeniyle bir anlaşmaya varılamayacağı bildirilmiş ve Türklere geri dönmeleri tavsiyesinde bulunulmuştu.[244]

2.1.1. İstanbul ve Boğazların Durumu

ABD başkanı Wilson Paris görüşmeleri öncesinde boğazların durumunun ne olacağı konusunda bir plana sahipti. Buna göre İstanbul ve Boğazlar üzerinde uluslararası bir devlet yapısı oluşturulacak ve bu devletin yönetimi de Milletler Cemiyeti'nin belirleyeceği bir ülke tarafından yürütülecekti. Boğazlardan geçiş ise ilkelerde açıklandığı gibi serbest olacaktı.[245] Lloyd George Paris Konferansı'nda Wilson'ın bu planını uygun görmüş, Anadolu bölgesi ile birlikte İstanbul ve Boğazlar üzerindeki yönetimin Amerika tarafından yürütülmesini önermişse de Wilson bu öneriye temkinli yaklaşmıştı.[246]

Türklerin İstanbul'da ve Avrupa'da kalıp kalmaması ise ayrı bir sorun oluşturuyordu. Konferans görüşmelerinin başladığı dönemde ABD basınında neredeyse bir asırdır süren Türk karşıtı propagandanın değişmediği ve Milli Mücadele döneminde de aynı şekilde sürdüğü görülmekteydi, zira geçmişteki yaşanmışlıklar üzerinden tek taraflı olarak olaylar ve bilgiler çarpıtılarak aktarılmakta ve adeta bir rövanş dili kullanılmaktaydı. Bu kapsamda ABD basınına yansıyan bir haberde İstanbul ve boğazların uluslararası bir yönetime bırakılmasının onaylandığı söylenirken, *Helenik Rönesans*'ın yaklaşmakta olduğu ve Türklerin Avrupa'dan atılmasının desteklendiği duyuruluyordu. Buna göre eğer Türkler İstanbul'da kalırsa güçleri azalmış, istihkâmları yok edilmiş olsa bile eski entrika ve rekabet huylarından vazgeçmeyecekleri iddia ediliyor, İstanbul'daki Türk varlığının en son istenen çözüm olduğu belirtiliyordu. Üstelik Türkler yarım yüzyıldır Avrupalı devletleri birbirine düşürerek varlığını sürdürmüş, Avrupa'da elinde tuttuğu eyaletleri katliam ve yağma siyasetiyle kötü yönetmişlerdi. Dolayısıyla Türk unsurunun yönetimde olması söz konusu bile olamazdı. ABD basınına göre zaten İstanbul'da sadece bir azınlık olan Türklere kıyasla Rumlar açık bir şekilde çoğunluktaydı ve şehirdeki dikkate değer tek unsur da onlardı.[247]

---

[244] **New York Tribune**, Jun 27,1919; **The New York Times**, Jun 30, 1919.

[245] Erol, Türkiye'de Amerikan…, s.9.

[246] Evans,a.g.e.,s.169.

[247] **Pittsburgh Post-Gazette**, Jan 12,1919; İstanbul nüfusunun büyük oranda Rumlardan oluştuğu iddiası herhangi bir veriye dayanmayan o dönem için Wilson ilkeleri çerçevesinde bir haklılık kazanmak amacıyla ortaya atılmış propaganda malzemesinden başka bir şey değildi. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği yıl olan 1914 senesinde İstanbul'daki nüfus kayıtlarından şehirde 909.978 kişi yaşadığı anlaşılıyorken, bu sayının 560.434'ü Müslüman, 205.000'i Rum, 72.962'si Ermeni, 52,126'sı Yahudi ve geri kalanı diğer unsurlardan oluşmaktaydı. Yani burada bahsedilenin aksine başkentte Türklerin sayısal olarak bariz bir üstünlüğü vardı ve sayısal farkın dört yıl içerisinde tam aksi yöne dönmesi pek mümkün değildi. Bkz. Kemal Karpat, **Ottoman Population 1830-1914, Demographic and Social Characteristics**, The University of Wisconsin, London, 1985, pp.170 -188.

Paris'teki bu olumsuz hava Türk tarafında da hissedilmişti ve Amerikan basınında Hürriyet ve İtilaf Partisi adına Wilson'a bir bildiri gönderilerek İstanbul'da bir referandum yapılmasının talep edildiği bilgisi yer almaktaydı. Cenevre'den General Şerif Paşa imzasıyla gönderilen bildiride İstanbul olmadan Türkiye'nin varlığını sürdüremeyeceğini vurgularken aksi takdirde bölgede Bolşevik tehdidinin ortaya çıkacağı uyarısında bulunulmuştu. Gönderilen mesajın bir kısmı ise şöyleydi:

> (…)Eğer bir Türk çoğunluğu ortaya çıkar ve buna rağmen başkent uluslararası bir yönetime verilirse, Türkiye'nin sadece canlı bir parçası değil, kalbi sökülmüş olacaktır, zira Türkiye İstanbul olmadan yaşam kaynağı elinden alınmış kansız bir ceset haline gelecektir. Bunun yanında İstanbul'da Akdeniz'in kapılarını ele geçirme heveslisi olan Bolşevikleri engellemekten aciz bastırılmış bir kuvvet olacaktır.(...)[248]

Diğer yandan Yunan tarafı da İstanbul üzerinde hak iddia ederek şehirdeki nüfus yapısında Rumların sayısının fazla olduğunda ısrar ediyordu. Paris Konferansı'nda Yunan Hükümeti'nin beyanına göre Wilson ilkelerinin on ikinci maddesi uyarınca Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde Osmanlı hâkimiyeti kabul edilirken, İstanbul'un bunlar arasında sayılamayacağı iddia ediliyor, Türklerin kesinlikle yönetimde olmaması hedefleniyordu. Yunan Hükümeti'nin beyanında gerçekdışı rakamlar ileri sürerek; İstanbul merkezi, Üsküdar, Pera ve Çatalca'ya kadar uzanan çevrede toplam 1,173,670 kişiden 449,114'ünün Türk olduğu iddia ediliyordu. Bununla birlikte kendilerini Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı gibi göstererek şehrin geçmişte asırlarca Yunan İmparatorluğuna başkentlik yaptığına ve ekümenik patrik kilisesinin varlığına da vurgu yapılırken, bölgenin Yunanistan'a bağlanması gerektiği söyleniyordu. İstanbul ve Boğazların uluslararası bir idarede olması ve boğazlardan geçişin serbest olması konusunda ise Yunan tarafının itirazı bulunmuyordu.[249]

Neticede bu bölgenin denetiminin sadece Yunanistan'a verilmesi söz konusu olamazdı ve bunun farkında olan Yunan başbakan Venizelos ise Trakya ve İzmir gibi bölgelere yönelik planlarını gerçekleştirmek için Boğazlar ve İstanbul üzerinde tam yetki konusunda ısrarcı olmayarak diğer büyük devletlere karşı uyumlu bir siyaset yöntemi izliyordu.[250] Nitekim ilerleyen günlerde Venizelos İstanbul üzerinde bir Amerikan mandasını tercih ettiğini duyurmuş ve Yunanistan'ın çıkarlarının bu sayede güvende olacağını dile getirmişti. Ardından Yunanistan'ın ne istediği sorusuna verdiği cevapta ise Balkanlarda ve Türkiye'de yaşayan halkını geri istediğini belirtmiş, Güney Arnavutluk'la birlikte Ege adaları ve İstanbul'u dışarda tutarak Batı Anadolu'yu Atina ile birleştirme arzusunu dile getirmişti. [251]

---

[248] **The Houston Post**, Feb 4, 1919.

[249] **The Los Angeles Times**, Feb 24, 1919; **Chicago Daily Tribune**, Feb 24, 1919.

[250] Helmreich, a.g.e., s.29.

[251] **The Washington Post,** Mar 20, 1919**; Star Tribune,** Mar 20, 1919; **The Philedelphia Inquirer**, Mar 20, 1919; **Buffalo Courier**, Mar 20, 1919.

İstanbul'un Türklerden arındırılması siyaseti önünde Müttefik kuvvetleri endişelendiren bir diğer etken de Müslüman dünyasından gelen tepkiydi. Hint Müslümanlarının istek ve arzuları İngilizler arasında tereddüt yaratıyor, İngiltere'nin Hindistan valisi İstanbul'un Türklerde kalmasını savunurken İngiliz kabinesi ve Lloyd George bu iki zıt düşünce arasında karar değiştiriyordu. [252] Yaşanan bu gelişmeler Paris görüşmeleri sürerken Amerikan gazetelerine de yansımış "*İngilizler Türklerin Avrupa'da Kalmasına Müsaade Edecek", "İstanbul'un Geleceği Barış Konferansı'na Karmaşık Bir Sorun Getiriyor ve Bu Durum Müslümanların Yararına Olan Bir Fikri Ortaya Çıkarıyor"* başlıkları altında haber sütunlarında yer almıştı. Buna göre Paris Konferansına bir bildiri gönderen Müslüman Hint delegesi, Türk Hükümeti'nin İstanbul dışına çıkarılmasının Müslümanların İngiltere ve Müttefik Devletlere olan bağlılığına darbe vuracağına dikkat çekiyordu. Ayrıca bazı İngiliz çevrelerinde Ayasofya'nın bir Yunan ayiniyle yeniden Hristiyan kilisesi olarak değiştirilmesi fikrinin tüm Doğu dünyasında Müslümanların zihninde öfke ve acı yaratacağı da vurgulanıyordu.[253]

Hint Müslümanları bu isteklerini sadece bir bildiriyle iletmemiş aynı zamanda Hindistan'da protesto eylemleriyle birlikte İngiliz Dışişlerine tepkide bulunmuşlardı. İstanbul'un bir Müslüman şehri olarak kalmasını istedikleri bir mesajda ise şöyle diyorlardı:

> İstanbul, Müslüman olan kurumlarla donatılmış ve her köşesi inanç abideleriyle sarılmıştır. Nüfusu baskın bir şekilde Türk ve Müslümandır ve bu durum son dönemde Avam Kamarası tarafından da kabul edilmiştir. Asya'da Suriye'nin kuzeyinden başlayarak Ege ve Karadeniz kıyılarıyla birlikte Azerbaycan sınırlarına kadar yaklaşık 19-20 milyonluk insan nüfusu ağırlıklı olarak Türk ve Müslümandır. Trakya'da da durum aynıdır. Biz tüm bu bölgelerin başkent İstanbul ile birlikte Türk milletine bırakılmasını saygıyla arz ediyoruz. [254]

Netice itibari ile Müslümanların bu isteği doğal olarak Hindistan üzerinde egemenliği bulunan İngiltere'yi endişeye sevk etmişti. Lloyd George manda fikrinden vazgeçmemiş olmakla birlikte Sultan'ın yani Müslümanların Halifesinin İstanbul'da kalmasını kabul ediyordu. Wilson ise Hint temsilcilerinin beyanları üzerine Padişah'ın İstanbul'da kalmasına itiraz etmezken başkentte herhangi bir yönetim gücünün olmasına sıcak bakmıyor bunun yerine Anadolu üzerinde fiilen hâkimiyet kurmasına müsaade ediyordu.[255]

Wilson'un bu düşüncesi ABD basınına da yansımış Padişah'ın Anadolu'da bir bölgeye göndermektense İstanbul'da kalması ve Anadolu'nun bir kısmında hâkimiyet kullanabilmesi belirtilerek bu sayede Osmanlı İmparatorluğu'nun şekil olarak korunmuş olacağı dile getirilmişti. Ancak Wilson'un bu kararı kesin değildi, başta İngiltere bahsettiğimiz kaygılar sebebiyle bu

[252] Gökbilgin, a.g.e., s.31.

[253] **Star Gazette**, Mar 15, 1919.

[254] **The Seattle Star**, Apr 5,1919.

[255] Erol, Türkiye'de Amerikan…, s.12,13.

düşünceyi savunurken, Amerikan delegesi kendi kamuoyunda manda fikrini kabul ettirebilmek için Sultan'ın İstanbul'da kalmasına sıcak bakmıyordu.[256] Zira Amerikan basını, Türklerin zalim ve barbarlığını anlatan sayısız haberi uzun bir süredir Amerikan halkına aktarıyordu. Dolayısıyla onlara göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni ve Hristiyan kanını on yıllardır su gibi akıtan Osmanlı tahtının İstanbul'da kalması, Amerikalıların aklının alamayacağı bir durumdu ve bu nedenle Türkler gitmeliydi.[257]

İlerleyen günlerde Müslüman dünyasında özellikle de Hindistan'da İstanbul'un durumuna yönelik rahatsızlık devam etmiş, Gandi'nin pasif direnişiyle birlikte Hint Müslümanlarının Türkler konusundaki tepkisi İngiltere'yi zor durumda bırakmıştı.[258] Paris Konferansıyla birlikte Türkiye'ye yönelik tehditler Hindistan'ın pek çok bölgesinde merkezleri olan Müslüman toplumu tarafından oruç tutarak protesto edilmiş ve Bombay şehrinde iş yavaşlatma eylemleriyle birlikte toplu protesto gösterileri düzenlenmeye başlamıştı.[259] Hint Müslümanlarının yarattığı bu etki Avam Kamarası'nda Londra Hükümeti üzerinde işgale karşı muhalif baskıyı da arttırmıştı. Bu baskı sadece İngilizleri değil bölgedeki Yunan politikasını da etkilemeye başlamış, Başbakan Venizelos "Türkler İstanbul'dan çıksa bile hilafet kurumunun Vatikan gibi İstanbul'da kalmasını" önererek Hint Müslümanlarını sakinleştirme ihtiyacı duymuştu.[260]

Bununla birlikte Paris Konferansı'nda Türklerin Avrupa'dan atılarak İstanbul'un uluslararası bir idareye devredilmesi planına yönelik Türk halkının gösterdiği tepkiler de 1920 senesinin başında ABD basınına yansımıştı. "*Türkler Eski İmparatorluğu Tamamen Kontrol Etmek İstiyor", "Türkler Toprak Kaybına Karşı Protesto Düzenliyor", "Türkler Başkent'in Uluslararsılaştırılması Planını Protesto Ediyor"* başlıklı haberlerde İstanbul'da düzenlenen büyük çaptaki protesto mitinglerine yer verilirken ateşli konuşmacıların Türkiye'nin İstanbul üzerindeki "devredilmez haklarından" bahsettiğine dikkat çekiliyordu. Buna göre İstanbul'un başkent olarak kalması ve İzmir'in Yunanlılarca boşaltılmasına yönelik talepler dile getirilirken, çoğunlukta oldukları yerlerde tam egemenlik hakkı isteyen Türkler, Hristiyanların haklarının da güvencede olacağı garantisini veriyordu.[261]

Diğer yandan Avrupa'da da İstanbul konusunda aksi yönde protesto eylemleri başlamış, Londra'da çıkan gazetelerde sendikalara ve kamuoyuna yönelik büyük reklamlar yayımlanarak

---

256 **The Los Angeles Times,** May 22,1919; **Arizona Daily Star**, May 22,1919.

257 **The Burlington Free Press**, May 24,1919.

258 **The Pomona Progress**, Aug 29, 1919.

259 **Arkansas Democrat,** Nov 18,1919; **Evening Star** Nov 19, 1919.

260 Atay Akdevelioğlu ve Ömer Kürkçüoğlu, "Arap Olmayan Ülkelerle İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I (1919-1980)**, Cilt I, İletişim Yay. İstanbul 2016, s.211.

261 **The San Francisco Examiner,** Jan 20, 1920; **The Capital Times,** Jan 20,1920 ; **New York Herald**, Jan 20, 1920.

Avam Kamarası üyelerine İstanbul'un geri alınması konusunda baskı yapılması istenmişti. Viscount Bryce ve Avam Kamarası üyesi olan T.P. O'Connor da Padişah'ın İstanbul'da kalmasına karşı bir kampanya başlatmışlardı. Bu konuda ABD basınına açıklamada bulunan O'Connor, Avrupa'nın kıskançlıklarına karşı Amerika'nın İstanbul üzerinde bir manda idaresini tarafsız rolüyle kabul etmesi gerektiğini belirtirken [262] Milletler Cemiyeti altında uluslararası bir yönetimden yana olduğunu söylüyordu. Ayrıca Türklere yönelik oldukça sert ifadeler de kullanan O'Connor, Lloyd George'un 1914 yılında Türkler için söylediği " *insanlık kanseri" "vücuttaki ıstırap sancısı*" gibi sözlerini hatırlatarak, Türklere yönelik "*bu vandallara vatandaşlarını katletme hakkı vermek için hiçbir sebep yok*" diyordu.[263]

Bu dönemde Amerikan basınında da İstanbul'daki Türk varlığına karşı net bir tavır hâkimdi. Bu kapsamda yayımlanan bir makalede Türk İmparatorluğu'nun Avrupalı Devletlerin kıskançlıkları nedeniyle varlığını sürdürdüğüne dikkat çekiliyor, Türklerin İstanbul'da kalmasına yönelik Müttefik devletlerin izlediği politika utanç verici olarak niteleniyordu. Söz konusu makalede Osmanlı'nın geçmişten bu yana bünyesinde barındırdığı Hristiyan azınlıkların zulme uğradığını öne süren yazar, bu politikanın Hristiyanlığa bir ihanet olacağını söylüyordu. Bunun yanında Osmanlı yönetimi altında Türklerin de bir kurban konumunda olduğu aktarılırken Osmanlı hükümeti tarafından uzun süredir zalimane politikalara alet edilen Türk halkına kendisini yönetmesi için bir şans verilebileceği ancak bu şansın Türklere Anadolu'nun merkezinde yer alan küçük bir devlet imkânı sunularak sağlanabileceği belirtiliyordu. *New York Herald* muhabiri *William T. Ellis* tarafından kaleme alınan yazıda, Türklere yönelik son derece sert bir dil kullanılırken, Türkiye'nin Avrupa'dan atılması gerektiğine dair şu ifadelere yer veriliyordu:

> Uygarlık "Türkiye gitmelidir!" diyor ve bu çözüm uzun süredir yüksek bir tonda yankılanıyor. Osmanlı'nın kan ve pis kokulu günahları artık çizmeyi aştı. Büyük milletlerin arasında Türkiye çağdışı, işe yaramaz önde gelen bir suçludur ve tarihin ödüllü yağmacı katili olan bu ülkenin akıbetine dair Avrupa ve Amerika'daki insanların zihninde çoktan karar verilmiştir. Yakın Doğu'da milyonlarca Hristiyan'ın nesillerdir bu tiranlığın aşırılıkları nedeniyle "Tanrım daha ne kadar, ne kadar?" diye ağlayıp, bu zulmün bitmesi için dua etmelerinden bahsetmiyorum bile.
>
> Ancak Avrupalı güçlerin şu anki kararı "Türkiye yerinde kalabilir!" yönündedir. Müttefik kuvvetlerce el konulan Suriye, Mısır, Mezopotamya'nın yanı sıra İtalya ve Yunanistan'ın da muhtemelen el koyacağı Anadolu'daki bir parça bölgeyi de kaybedecek olan Osmanlı hükümeti, buna rağmen İstanbul'dan Kafkasya'ya kadar ve tüm Anadolu'da egemenliğini ve emperyalist haklarını korumaya devam edecek.(…)
>
> Osmanlı imparatorluğunun hayatta tutulma sebebi her ne kadar övgüye değer olmasa da basit nedenlere dayanıyor. Bu nedenler, nesiller boyunca dünya barışına tehdit ve tüm uluslararası kanun ve düzen standartlarına bir hakaret olan "Avrupa'nın Hasta Adamı'nın"

[262] İtilaf Devletleri özellikle İstanbul'un idaresini tarafsız görünümde olan Amerika'nın üstlenmesini istiyordu, zira bu olmaz ise bu görevi diğer devletlerden birisinin alması gerekecek ve sadece paylaşılmış olan Ortadoğu bölgesinin yeniden düzenlenmesi değil İstanbul'daki idari tasarrufun sınırlarının da yeniden çizilmesi gerekecekti. Bu sayede ABD'nin bir mandaterliği kabul etmesi mevcut tüm sorunu çözecekti. Dolayısıyla Amerika'nın bölge üzerindeki kararı açıklanana kadar Türkiye ile yapılacak anlaşmanın askıya alınması kararlaştırılmıştı. Bkz. Evans, a.g.e.,s.197.

[263] **The Los Angeles Times,** Feb 22, 1920.

> korunmasıyla aynıdır. Avrupa milletleri bir birlerini kıskanıyor ve her biri diğerinin Boğazlarda baskın bir güç olmasından korkuyor.(…) [264]

Türklerin İstanbul'da kalmasına karşı eleştiri sınırlarını zorlayan bu yöndeki yorumlar Amerikan gazetelerindeki genel bakış açısını yansıtıyordu. Nitekim *The Literary Digest* dergisi bu konuda farklı gazetelerde çıkan pek çok yazıyı örnek göstererek Amerika'nın Türklerin İstanbul'dan çıkartılmasından yana olduğuna dikkat çekmişti. ABD basınında yer alan yorumlardan bazıları ise şöyleydi:

> Türk, Alman gibi yenilgiyle terbiye edilmedi. O hala hilebaz, küstah ve zalim. Onun İstanbul'da tutulmasına mani olacak bir anlaşma yapılmadığı takdirde, bu ona cesaret verecek, düşmanlarının amaçlarına engel olmada yeni planlar yapmasını neden olacak, yağma ve cinayet kariyerine devam etmesini sağlayacaktır (Providence Journal). Tüm medeni dünyadaki his, Türklerin İstanbul'da kalmaması yönündedir (Milwaukee Journal). Türk'ün medeniyet konusunda ne bir arzusu ne de bir yeteneği vardır. Artık ona daha fazla zaman vermeyelim (Pittsburg Post). Türk, reform konusunda yetersizdir ve verdiği sözleri yerine getirmede güvenilmezdir (Philedelphia Inquirer). Türk'ün Avrupa'da yeri yok ve orada kalması uygarlığa bir hakarettir (Baltimore American). Ellerinden kan damlayan Boğaz'ın korsanı öteden beri bir parazit ve medeniyetin burnundaki pis bir koku olmuştur (New York Tribune). Türk, dünyanın bedeni üzerindeki bir kanserdir ve Asya'ya sürülmelidir, zira fikren ve içgüdüsel olarak Asyalıdır (The South Bend Tribune). Bazı İngilizler Hindistan'daki Müslüman vatandaşlarını kızdırmamak için, bazı Fransızlar İstanbul'a İngilizlerin yerleşmesinden korktuğu için, Yunanistan başka bir yönetici görmektense Türkleri İstanbul'da sembolik olarak kalmasını tercih ettiği için ve tüm bu benzer trajik sebeplerden ötürü bir de yaşamını sürdürmesi ve uluslararası atmosferi zehirlemesi için Hasta Adam'a ek süre verildi. Lloyd George kısa bir süre önce " bir insanlık kanseri" olarak nitelediği Türk nefretini çabucak unutmuş olabilir. Ancak İngiliz halkı bu kadar kolay unutamaz. Washington'daki liderlerimiz de Amerika'nın savaşa girmesiyle ilgili yüksek idealleri unutmuş olabilir ama Amerikan halkı unutmamıştır (The Post).(…) [265]

ABD basınında görülen bu nefret ve asabiyet düzeyinde sayılabilecek yorumlar, esasında uzun süredir Türklere yönelik kara propagandanın çok değişmediğini gösteriyordu. Ne gariptir ki Türklerin medeniyet düşmanı olduğu yönündeki vurgu, kendini uygar bir pozisyonda konumlandıran Batı tarafından neredeyse katı bir ırkçılık temelindeki söylemlerle ifade ediliyordu. Buna göre Amerikan kamuoyu kesin bir şekilde Türklerin İstanbul'dan atılmasını istiyordu ancak İtilaf Devletleri arasında yaşanan kıskançlıklar ve bazı çekinceler çoktan uygulanması gereken bu eylemin hala gerçekleşmemesine neden olmaktaydı. Nitekim bu yorumlarla birlikte yayımlanan bir karikatürde bu duruma işaret edilmişti. Buna göre batmış olan bir gemiden üzerindeki can simidiyle kıyıya çıkarak kurtulan Türk karakteri İstanbul'a doğru yürümeye devam ediyordu. Can simidinin üzerinde ise *"Avrupa Kuvvetleri'nin Kıskançlıkları"* yazıyordu.[266]

Bununla birlikte Henry Morgenthau da Ermenistan'a yardım kampanyasının düzenlendiği bir davette yaptığı açıklamada İstanbul'da Türklerin kalmasına izin vermenin Batı uygarlığına karşı bir

---

[264] **Star Tribune,** Jan 4, 1920.

[265] **The Literary Digest,** Vol. LXIV, (March 20, 1920), p.30,31.

[266] **Current History,** Vol. XII, (April, 1920), p.184; **The Literary Digest,** Vol. LXIV, (March 20, 1920), p.31.

suç teşkil edeceğini söylemişti. Ona göre, 1 milyon Ermeni'nin katledilmesinden sorumlu olan Türkiye'yi cezalandırmamak onda Müttefiklerin zayıf olduğu izlenimini doğuracak ve cinayetlerine devam etmesine imkân verecekti. [267]

Bu sırada Nisan ayı başında başkan Wilson'un I. Londra Konferansı'na yönelik ilettiği mesaj da basına yansımıştı. Wilson'un Türklerin Avrupa'dan dolayısıyla da İstanbul'dan atılmasını istemesi, "*Wilson Türkleri şok etti"* yorumu eşliğinde yayımlanmıştı. ABD başkanının tam metni yayımlanmayan mesajı Amerika Birleşik Devletleri'nin Türklere karşı daha hasmane bir tavır takındığını yorumuyla basında yer alırken, Türklerin ise bunun doğru olduğuna inanmak istemediği belirtiliyordu.[268]

Aynı dönemde Amerika'daki Federal Hristiyan Kiliseleri Konseyi adına Başkan Yardımcısı ve Beyaz Saray sözcüsüne bir muhtıra gönderilmiş, Amerikan hükümetinden Türk idaresinin Avrupa'dan dolayısıyla İstanbul'dan kaldırılması ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlıkların refahını sağlama konusunda sorumluluk üstlenilmesine dair istekte bulunulmuştu. [269]

Bu süre zarfında İstanbul ile ilgili Amerika ve Avrupa'da tepkilerin giderek yükselmesinin nedenlerinden biri de 1920 yılı Şubat ayında başlayan Londra Konferansı'nda Türklerin İstanbul'da kalması kararının alınmasıydı. Bu kararın duyulmasının ardından Fransa ve İngiltere basınında eleştirilerin dozu artmış[270] ve Amerika'da da aynı oranda karşılık bulan bu hassasiyet Türklere karşı ortak bir tavır oluşturmuştu.

Neticede ABD basınında açıkça görülebilen bu Türk karşıtı tutumun yanı sıra Amerika'daki sivil toplum örgütleri, dini önderler ve başkan dâhil üst düzey siyasetçiler Türklerin İstanbul'da kalmaması yönünde büyük ve örgütlü bir gayret göstererek düşmanca bir dil kullanmaktan çekinmemişlerdi.

2.1.2. Ermeniler ve Manda Meselesi

Birinci bölümde belirtildiği üzere Ermenilerin Amerika'ya yerleşip örgütlü bir toplum yapısı oluşturmalarıyla birlikte Osmanlı topraklarında yaşanan Ermeni olayları ABD basınında Türk karşıtı bir propaganda malzemesine dönüşmüştü. Mütareke öncesi ve sonrasında ise Amerikan kamuoyu yoğun bir şekilde Ermeni mağduriyeti konulu haberlere maruz kalaya devam etmiş,

---

[267] **New York Tribune**, Mar 5, 1920.

[268] **Dayton Daily News**, Apr 3, 1920; **The Buffalo Commercial**, Apr 4, 1920; **The New York Times**, Apr 4, 1920; Bu haber verilirken *Buffalo Commercial* gazetesinin haber başlığında "Konuşulmaz"*(Unspakable)* Türk ifadesini kullanması Amerikan basınındaki yıllardır süregelen kötü şöhretli Türk algısının güncelliğini koruduğunu gösteriyordu.

[269] **The New York Times**, Apr 13,1919.

[270] Helmreich, a.g.e., s.184.

öldürülen ve sürülen Hristiyan Ermenilere dair iddialar hemen hemen her gün Amerikan basınında kendine yer bulmuştu. *"Türkler Tarafından Ermenilere Zulüm Devam Ediyor"*[271] *,"Amerikan Konsolosu Yardımıyla Türklerden Kaçan Ermeni Çocuklar"*[272]*, "Katil Türkler Kurbanları Acı Bir Ölüme Sürüyor"*[273]*, "Türklerin Kurbanı Ermeni Kız, Şimdi Amerika'da"*[274] gibi başlıklara sahip pek çok haber 1919 yılı başında Amerikan kamuoyuna aktarılmaktaydı. Bu kapsamda yayınlanan ve mütareke döneminde Amerikan gazetelerinde geniş bir şekilde yer alan haberlerden biri de *Aurora Marganian* adında Osmanlı Devleti'nden Amerika'ya göç etmiş olan Ermeni bir kadının acı dolu hikâyesiydi.

Aurora Mardiganian'nın kendi anlatımıyla Türkiye'de yaşadığı baskı, tecavüz ve işkencelerle dolu yaşamı tam sayfa şeklinde aylarca süren bir yazı dizisi halinde yayımlanmış, her hafta fotoğraf ve kurgusal çizimler eşliğinde ABD kamuoyuna aktarılmıştı. Buna göre; katil Türk ve Kürtlerin elinden kaçıp kurtulan tek Hristiyan Ermeni bir kızın tanıklığına vurgu yapılmakta ve Sultan'ın kana susamış zabitlerinin şeytani haremleri, toplu katliamlar ve kaçırılan binlerce genç kadınla ilgili detayların ilk kez anlatıldığına vurgu yapılmaktaydı. Yazı dizisi her hafta "*Kirletilmiş Ermenistan'da İki yıl Süren İşkencem*" başlığıyla yayınlanıyor ve şiddet içeren kurgusal çizimler eşliğinde okuyuculara sunuluyordu. Ayrıca Yakın Doğu Yardım Komitesi izniyle çıkan bu yazı dizisinin sonunda söz konusu hikâyenin yine aynı kurumun desteğiyle sinemaya aktarılacağı bilgisi de verilmekteydi. Buna göre ABD Dışişleri Bakanlığı'nın izniyle 12 Ocak 1919 yılında "*Kirletilmiş Ermenistan*" isimli filmin gösterime gireceği duyurulmuştu.[275]

Amerika'nın Ermenistan üzerinde bir manda idaresinin tartışıldığı dönemde yaklaşık elli şehirde gösterime giren film "Auction of Souls" *(Ruhlar Müzayedesi)* adıyla da gazetelerde yer almış, tanıtım reklamında Mardiganian'ın hikâyesinin Viscount Bryce, Henry Morgenthau ve American Board tarafından doğrulandığı bilgisi verilmişti.[276] Söz konusu hikâye sadece basın ve sinema yoluyla aktarılmakla kalmamış, Mardiganian'ın kendisi New York'un çeşitli yerlerine giderek kamuya açık toplantılarla bir yandan Türklerin Ermenilere yaptığı zulmü anlatırken diğer yandan Yakın Doğu Yardım Komitesi aracılığıyla halktan bölgeye yönelik yardım da

---

[271] **The New York Times**, Jan 5,1919.

[272] **The Indianapolis Star,** Feb 2, 1919.

[273] **Chicago Daily Tribune,** Feb 2,1919.

[274] **The St. Lois Star and Times**, Feb 18,1919.

[275] **The Washington Times**, Aug, 18, Aug 25, Sep 1, Sep 8, Sep 15, Sep 22, Oct 6, Oct 13, Oct 20,Oct 27, Nov 3,Nov 10, Nov 17, 1918 ; **The Buffalo Times**, Sep 13, Sep 14,Sep 16, Sep 18,Sep 21,Sep 26,Sep 27,Sep 30,Oct 2,Oct 11,Oct 14,Oct 18, Oct 21,Oct 23,Oct 28,Oct 30, Nov 1, Nov 4, Nov 8, Nov 11, Nov 13, Nov 15, Nov 18,Nov 20, Nov 22, 1918;**The San Francisco Examiner,** Aug 25, Sep, 1, Sep 29, Oct 6, Oct 13, Oct 20, Nov 17, Nov 24 1918; Söz konusu yazı dizisinin içeriği kadar anlatılan hikayenin görsel tasvirleri de bir o kadar dikkat çekicidir. Zira hikâye çizimlerinde abartılı bir şiddet kurgusu içerisinde Hristiyan Ermeni kızların erkekler tarafından taciz edilip kırbaçlandığı görüntülenirken, bir kısmı sıralı bir halde da feci şekilde çarmıha gerilmiş olarak akbabalara yem olurken resmedilmektedir. Hikâyenin anlatıldığı sayfalarda Ermenilerin katliama uğradıkları sırada ölen veya Ermenilere yardım eden Amerikan misyonerlerinin fotoğrafları yayımlanmış ve övgü dolu sözler eşliğinde yazı dizisinde yerini almıştır.

[276] **The Los Angeles Times** Jul 26, 1919; **The Hoisington Dispatch**, Apr 15,1920.

toplanmıştı.[277] Bu dönemde aynı komitenin ABD basınına yansıyan Ermeniler için yardım reklamı da oldukça çarpıcı bir şekilde kaleme alınmıştı. Buna göre kırsal bir alanda sırtında çocuğuyla birlikte yürüyen kadınlar resmedilirken, Amerikan halkına şu mesaj iletilmekteydi: *"Pek çok anne çıldırdı ve kendi çocuklarını fırlatıp attı. 3.950.000 Hristiyan erkek, kadın ve çocuk bugün Ermenistan'da açlıktan ölüyor. Onların hayatlarını kurtaracak başka kimse yok. Amerika bir kez daha dünya için ağır bir sorumluluk üstlenmek zorunda."*[278]

Ancak Batı'nın Ermenilere karşı beslediği sevgi ve duyarlılığın nedeni sadece insani nedenlere dayanmıyordu. Mezopotamya üzerinde egemenlik hakkı elde eden İngiltere bölgedeki çıkarlarını güvence altına almak için Sovyet Rusya ile arasında bir tampon devletin kurulmasını planlıyor bunun da ABD mandası altında Ermenistan olmasını istiyordu.[279] Diğer yandan Ermenilerin savaş döneminde İtilaf kuvvetlerine olan desteği ve savaş süresince Türklere karşı saldırılar düzenleyerek sorun çıkarmaları da İtilaf Devletleri açısından önemli bir etkendi.

Bu durum yine ABD basınında yayımlanan bir haberin satır aralarından kendini gösteriyordu. Zira habere göre İngiltere, Türk ilerleyişini engelledikleri için Ermenilere minnettardı. Ermenilerin içinde yaşadıkları devlet savaştayken dahi ona katılmayı "cesurca" reddetmesi ve savaşın başından bu yana Rusların yönetimi altındaki gönüllü Ermeni taburlarının Kafkasya'da Türklere kayıplar verdirerek onları durdurması, hatta Suriye'de Ermenilerin Türklere karşı savaşmaları, Batı açısından takdire şayan bir durumdu.[280] Ne yazık ki bir devlet için isyan olarak nitelendirilecek Ermenilerin bu hareketi, Avrupa ve ABD tarafından sempatiyle karşılanıyorken, bu silahlı harekete karşılık veren Türkler bir anda zalimlikle ve sivillere katliam uygulamakla itham ediliyordu. Ancak hangi devlet vardır ki kendisi savaşta iken ona sırt çevirip düşman kuvvetleriyle işbirliğinde bulunarak isyan eden unsurlara karşı eyleme geçmesin. Böyle bir hadiseyi şüphesiz tarih kaydetmemiştir.

Ermeni olaylarının sıklıkla bir "insanlık dramı" çerçevesinde ABD basınında yer alması, sonraki süreçte Ermeniler için Anadolu'da bir devletin kurulmasının kitlelerin zihninde insani açıdan zorunlu ve adaletin yerini bulması için gerekli bir durum olarak algılanmasına sebep oluyordu. Bu süreçte İstanbul Hükümeti'nin geçmiş yönetime duyulan öfke ve işgal devletlerine iyi görünme gayesiyle yürüttüğü soruşturma ve mahkemeler adeta Ermeni mağduriyetine meşruluk kazandırıyor, Amerikan basını ise bu gelişmeleri anında kamuoyuna aktarıyordu. Bunlardan biri de Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in Ermeni olaylarındaki tutumu nedeniyle idam edilmesiydi.[281]

---

[277] **St. Louis Star and Times,** Feb 18,1919.

[278] **San Francisco Chronicle,** Jan 29,1919.

[279] Evans, a.g.e., s.132.

[280] **New York Tribune**, Nov 8, 1918.

[281] Anadolu'da yer yer Ermeni ayaklanmalarının yaşandığı sırada 2 Eylül 1915'te silahlı Ermeniler Boğazlıyan ilçesine olaylar çıkararak köyleri ateşe vermiş olaya müdahale etmeye çalışan jandarmaya da ateş açmıştı. Bu sırada ilçe

Bu olay ABD basınında *"Türk Kasabı Vali Kemal Bey, Halk Önünde Asıldı",*[282] *"Ermeni Düşmanı Asıldı",*[283] *"Türkler Kemal Bey'i Ermeni Katliamından Dolayı Astı",*[284] *"Ermenistan'ın Öcü Alındı"*[285] başlıkları altında memnuniyetle duyurulmuş, yapılan katliamlarda üst düzey yöneticilerin de rolünün olduğu ve Türk makramalarınca da bu durumun kabul edildiği mesajı verilmişti.

Bu yoğun Ermeni yanlısı haberlerin arasında aslında Türklerin kendilerinin katliama uğradığına yönelik haberler nadiren de olsa Türklerin ağzından ABD basınına yansımıştı. Buna göre savaş esnasında bölgede görev yapmış olan 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa'nın ifadelerine yer verilmişti. Vehip Paşa kendi yaptığı soruşturmada Trabzon ve Erzurum'dan Fırat'ın güneyine gönderilen Ermenilere katliam uygulandığını doğrularken bu sürecin ardından Ermenilerin de Türklere insanlık dışı uygulamalarda bulunduğunu belirtmişti. Ermenilere yönelik saldırılardan Bahattin Şakir Bey ve İttihat ve Terakki'yi sorumlu tutan Vehip Paşa, özellikle Van'daki olaylarda zulme uğrayanların Ermeniler olmadığını, aksine Ermenilerin katliam yaparak şehrin Müslüman nüfusunu ortadan kaldırmaya çalışıldığını belirtmişti.[286]

Diğer yandan Ermeni diasporası Amerika'daki propagandasını sürdürüyor, ABD basınında Türk karşıtı yazılarına devam eden Vahan Cardashian savaş sonrasındaki süreçte Türkiye'de artık reformun gerçekdışı bir proje olduğunu, Türklerin sonunda Avrupa'dan atılması gerektiğini ve devamında da bağımsız bir Ermenistan'ın kurulması yönünde Amerikan kamuoyunun fikrinin net olduğunu belirtiyordu. Ona göre İngiltere, Fransa ve İtalya bu konuda mutabıktı ve Paris görüşmelerinde Ermeni Ulusal Heyeti bu yöndeki isteğini zaten duyurmuştu.[287] Aynı dönemde Cardashian'ın da kurucusu olduğu *Bağımsız Ermenistan için Amerikan Komitesi*[288] adlı örgüt bir

---

Kaymakamı olan Kemal Bey İçişleri Bakanlığından bir telgraf almış ve kendisinden Ermenilerin 24 saat içerisinde ilçeden çıkarılmaları ve Suriye bölgesine sevk edilmeleri istenmişti. Bu kanuni emri yerine getiren Kemal Bey ise mütareke sonrasında kurulan Divan-ı Harp'te alelacele yargılanmış Yozgat'tan tanıkların getirilmesi dahi beklenmeden suçlu bulunarak 10 Nisan'da idam edilmişti. Ancak Kemal Bey'in cenazesinde toplanan kalabalık büyük gösterilerde bulunmuş, Türk halkı bu kararın haksız bir karar olduğu yönünde tepkisini göstermişti. Bkz. Tansel, a.g.e., s.119,120 ; Akşin, a.g.e., s.199,200.

[282] **Chattanooga Daily Times**, Apr 14, 1919.

[283] **Evening Star,** Apr 14 1919.

[284] **New York Tribune**, Apr 14, 1919.

[285] **Star Gazette,** Apr 18 1919.

[286] **Chicago Daily Tribune**, Aug 18, 1919.

[287] **The New York Times**, Dec 27, 1918; O dönemde Ermeniler adına Paris'e iki delegasyon gitmiş, biri Ermenistan Cumhuriyetini temsil ediyorken diğeri ise Bogos Nubar Paşa'nın başında bulunduğu tüm Ermenileri temsil iddiasında olan Ulusal Ermeni Delegasyonuydu. Bu heyetler bir manda idaresi altında Kilikya bölgesi de dâhil olmak üzere yedi ili içine alan bağımsız bir Ermenistan'ın kurulması konusundaki isteklerini Şubat ayında Paris Konferansın'daki devletlere bir muhtırayla duyurmuşlardı. Bkz. Gürün, a.g.e., s.249.

[288] Ermeni tezlerini savunma konusunda aktif çaba harcayan bu örgüt, manda konusunun yanı sıra ilerleyen aylarda Doğu Anadolu'da Türklerin Ermenilere zulmettiğini iddia ederek Paris Konferansına bir de protesto mesajı göndermişti. Buna göre Türkler mütarekeye rağmen birliklerini Ermenistan sınırlarında toplamaktaydı ve Müttefik kuvvetler bu duruma müdahale etmeliydi. Mesajın altında imzası bulunan isimler ise *Bağımsız Ermenistan için Amerikan Komitesi*'nın

kitapçık da yayımlamış, "Should America Accept Mandate for Armenia?" *(Amerika Ermenistan Mandasını Kabul Etmeli Midir?)* başlığına sahip kitapçıkta bu soruya cevap olarak; cesur erkek ve kadın Amerikan misyonerlerinin ulvi nitelikteki eğitim ve yardım faaliyetlerini bu sayede tarihi bir bölgede yürütebilecekleri bilgisi verilmişti.[289] Aynı amaç için *Bağımsız Ermenistan için Amerikan Komitesi* aracılığıyla 20.000 din adamı, 40 vali ve 250 kolej müdürünün imzasıyla ABD başkanına Ermeni mandasının kabulüne yönelik dilekçeler gönderilmiş, sivil örgütler ve siyasetçilerden oluşan Ermeni yanlısı çevreler organize bir şekilde harekete geçmişti.[290]

Geçmişte yapılan gizli anlaşmalarla Fransa ve Rusya'nın Anadolu'daki emperyalist emellerine karşı çıkan ve Bakü ve Kafkasya'daki petrol bölgelerinin geleceği konusunda endişelenen Cardashian, Ermenilerin bir devlet kurmasının kendisine göre haklı gerekçesini ise şöyle açıklıyordu:

> Ermenistan'ın hakları Rusya ve Fransa'dan önce gelmektedir ve Osmanlı borçları konusunda yarım milyardan daha fazla tazminat talepleri vardır. Ermenistan sekiz yüz yıldır yanlışlar ve kayıp giden hayatlarla dolu bir bedel ödemiştir ve bu bedel bu savaşta verilen akıl almaz kayıplarla doruğa ulaşmıştır. Ermenistan çektiği acılar için Amerika'dan şefkatten daha fazlasını istemektedir. Ermeniler güçlü Fransa ve İngiltere'nin arkasında durarak Paris'teki en moda elbise içerisinde bile medeni bir insan kılığına giremeyecek olan Türk'e karşı savaşmıştır. Ermeniler yanlış bir şekilde eski alışkanlıklarla hareket etseydi, sadece bir milyon hayatı kurtarmakla kalmayacak, savaşın başında Türklerin Erzurum Kongresinde[291] onlara teklif ettiği tam bağımsızlıklarına da kavuşacaklardı. Ancak Ermenistan dürüstlük yolunu tercih etti ve tereddütsüz adalete güvendi. Bu nedenle karanlık güçlere karşı verilen bugünkü sert mücadelede Ermenistan, demokratik Amerika, İngiltere ve güçlü Fransa'dan uzun süredir zulüm gören insanların hak iddiaları için gizli anlaşmalar, ilişkiler ve emperyalist çıkarlara karşı savaşmalarını beklemektedir.[292]

---

başındaki isim James Gerard, Senatör Henry C. Lodge, New York Valisi Alfred Smith gibi diğer siyasetçi ve işadamlarından oluşuyordu. Bkz. **Chicago Daily Tribune,** Aug 28, 1919.

[289] Kitapçığın giriş kısmında Büyük Ermenistan haritasının ardından Amerikan Başkanı Wilson'ın Şubat 1919'da Boston'da yaptığı konuşmadan bir bölüm de yer alıyordu. Buna göre Wilson şöyle diyordu: *"Hiç Ermenilerin acısını düşündünüz mü? Onların acı çekmesinin ardından tüm paranızla birlikte onların yardımına koştunuz; şimdi gücünüzü ortaya koyun ki onlar bir daha acı çekmesinler."* Bkz. **Should America Accept Mandate for Armenia,** New York, 1919, p.3.

[290] Grabill, a.g..e.,p.173.

[291] Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinden hemen önce toplanmış olduğu anlaşılan bu kongreye dair net bilgiler mevcut değildir. Bununla birlikte Ermeni kaynaklara göre 1914 yılı Ağustos ayında Ermeni Taşnak örgütü tarafından savaşın patlak vermesi halinde Ermenilerin nasıl hareket edeceğine dair Erzurum'da bir kongre yapılmıştır. O dönem için böyle bir toplantının açık bir şekilde düzenlenebilmesi ise Ermenilerin bölgedeki etkinliğini göstermesi açısından dikkate değerdir. Ermeni kaynaklarında toplantıya İttihat ve Terakki'den de üyelerin katıldığı belirtilmektedir. Buna göre, Hükümet temsilcileri Rusya ile yaşanacak muhtemel bir savaşta Ermenilere Kafkas bölgesinden Osmanlı otonomisi altında topraklar vadetmiştir. Arnold Toynbee'ye göre ise bu otonom bölge Türkiye ve Rusya topraklarını içeren Ermenistan'dır. Buna karşılık Ermeniler savaş durumunda Türkiye tarafında yer alacakları kararını almış, Rus tarafındaki Ermeniler için ise bu güvenceyi vermemişlerdir. Ancak savaşın patlak vermesinin ardından bunun aksi bir tutum sergileyen Ermeniler oluşturdukları gönüllü gruplarla Türklere saldırılar düzenlemişlerdir. Kendi kaynaklarında dahi Ermeniler kongrede aldıkları karara aykırı davrandıklarını açıkça yazmaktadırlar. Özetle Ermenilerin savaş arifesinde Erzurum'da bir toplantı düzenledikleri bilinse de bu toplantıya İttihat ve Terakki'den temsilcilerin katılıp katıldığı tam olarak net değildir. Ancak görünen o ki o dönemde Arnold Toynbee ve Cardashian gibi kişiler savaş sonrasında bu kongreyi Ermeni tezlerini savunma noktasında bir propaganda aracı olarak kullanmışlardır. Bkz. Gürün, a.g.e.,s.195,196.

[292] **The New York Times**, Jan 12,1919.

Ermeni Devleti'nin kurulmasına yönelik bir Amerikan dergisinde yayımlanan diğer bir yazıda ise harita eşliğinde bölgenin tarihsel olarak Ermenilere ait olduğu iddia ediliyor ve Ermeni tezlerinin ateşli savunucusu eski büyükelçi Morgenthau'nun açıklamalarına yer veriliyordu. Morgenthau açıklamasında bölgede Ermenilerin çoğunlukta olduğunu ve Heredot'tan bu yana Anadolu'nun bu bölümünün Ermenistan ismiyle anıldığını ileri sürerken, Van ilinden en büyük Ermeni şehri olarak bahsediyordu. Bu bölgede yaşayan Ermenilerin 3 bin yıldır yerleşik olarak burada bulunduklarını iddia eden Morgenthau, Ermenilerin asırlardır son derece medeni ve çalışkan bir ırk olduklarına da ekliyordu. Ona göre Berlin Anlaşması'ndan bu yana Ermenilerin Türk hâkimiyeti altında eziyet ve katliama maruz kalmış, kadınlar ve çocuklar dâhil iki milyon Ermeni yok edilmişti. Bu nedenle Morgenthau'ya göre artık bu halk *Konuşulmaz Türk'ün* zalim boyunduruğundan kurtarılmalıydı.[293]

Öte yandan İstanbul ve Ermenistan mandasına ek olarak Anadolu'da kurulacak olan Türk devletinin de Amerikan mandaterliğine verilmesi gündemdeydi. Bu konuda yine Morgenthau'nun demeçleri Amerikan basınına yansımış, ABD'nin Türkler üzerinde bir yönetim üstlenmesini destekleyen Morgenthau, Türkiye'nin artık gelişme gösterecek gücünün kalmadığını bu nedenle de reform yapmanın işe yaramayacağını belirtmişti.[294] Bu konuda başkan Wilson'a bir öneri sunarak İstanbul, Ermenistan ve Anadolu'da üç farklı manda idaresinin kurulmasını ancak bu yönetimlerin tek bir Amerikan mandaterliği altında olmasını istemiş ve bu planın Amerikan kongresine sunulmasını tavsiye etmişti.[295] Ona göre İstanbul ve Ermenistan sorunsuz bölgelerdi ama asıl nokta ikisinin arasında kalan ve dörtte üçü Müslüman olan bu coğrafyaydı. Morgenthau, bu bölgenin Yunan, Fransız ve İtalyanlar arasında bölüşülmemesi gerektiğini belirtiyor, Padişah'ın Türkler üzerindeki hâkimiyetini Bursa veya Konya'da ikamet ederek sürdürebileceğini söylüyordu. Bu sayede bölgede geniş çapta yayılmış olan misyonerlik ve eğitim yatırımları da korunmuş olacaktı. Ancak bu durum Amerika veya İngiltere olmadan gerçekleştirilemezdi. [296]

Morgenthau'nun bu görüşüne paralel olarak Amerika'nın Türkiye'deki donanma gücünü komuta eden ve ABD yüksek temsilcisi olarak İstanbul'da bulunan Amiral Mark. L. Bristol [297] da

---

[293] **The Literary Digest,** Vol. 60, (March 15, 1919), p.37.

[294] **The Washington Herald,** Feb 12,1919.

[295] **New York Herald**, May 23,1919.

[296] **The New York Times**, May 30,1919; The **Los Angeles Times,** May 31, 1919.

[297] Tuğamiral Mark Lambert Bristol ABD'nin İstanbul'daki temsil eksikliğini doldurma amacıyla 30 Aralık 1918 tarihinde "Kıdemli Donanma Subayı" unvanıyla İstanbul'a atanmış aynı zamanda ABD Doğu Akdeniz Filosu Komutanlığı görevini de üstlenmiştir. Ağustos 1919'da "Yüksek Komiser" unvanı da alacak olan Bristol, Ocak 1919'da görevine başlamış ve bu tarihten itibaren 1927 yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin diplomatik temsilcisi sıfatıyla Türkiye'deki görevini sürdürmüştür. TBMM'nin açılmasıyla birlikte oluşan çift başlılık ortamında Ankara Hükümeti ile doğrudan iletişimi sürdüren tek yabancı Yüksek Komiser olan Bristol, Osmanlı Devleti'nin çöküşüne ve Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşuna da tanıklık etmiş ve bu süreçte gönderdiği raporlar doğrultusunda Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrinde önemli rol oynamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Köse, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

ayrı bir Ermenistan mandası yerine İstanbul ve Ermenistan'ı da kapsayan tek bir manda idaresinin olması gerektiğini dile getiriyordu. ABD basınına yansıyan açıklamalarında Bristol, böyle bir idarenin bölgeye yönelik daha az asker ve daha az çatışmayı sağlayacağı ve bu nedenle de Amerika için tüm Türkiye'yi manda altında yönetmenin daha kolay olacağı görüşünü savunuyordu.[298]

Amiral Bristol ve Morgenthau'nun Türkleri de kapsayan bir manda idaresi fikrine karşılık Cardashian, bu yöndeki bir plana yazılarında karşı çıkarak Ermenistan'ın Türklerden tamamen bağımsız bir yapıda olmasını istiyordu. Amerikan basınındaki genel eğilimde olduğu gibi olayı insani boyuta indirgeyen Cardashian, Ermenistan'ın tek umudunun ABD olduğunu belirterek, Amerikan halkının insaniyet, ahlak ve adaletine duyulan sarsılmaz inancın altını çiziyordu. Buna göre Amerikalılar yenilikçi bir Hristiyan halkı katillerinin kucağına geri atmazdı. Zira geçmişte Hristiyan unsurlar üzerinde katliamlar uygulamış olan Türklerin dolaylı yahut doğrudan Ermenilerle bir arada olacağı idari bir düzenleme Ermenilere karşı Türklerin çıkarına olmuş olacaktı.[299]

Türklerin Amerikan mandasına yönelik tavrı ise daha mütareke döneminde ABD basınında yazılmaya başlanmıştı. Buna göre Türkiye'de çıkan ikisi Fransızca olmak üzere dokuz gazetenin Amerika'nın Türkler üzerinde askeri ve ekonomik olarak denetiminden yana olduğu belirtiliyorken, eğitim sisteminde de Amerikan kontrolünün desteklendiği söyleniyordu.[300] Diğer bir haberde ise "*Türkler Avrupa'ya Güvenmiyor ve Amerikan Kontrolü İstiyor*" başlığıyla birlikte İstanbul'da İngilizce bilen bir grup Türk'ün konferans düzenlediği ve bu konferansta Amerikan kontrolünün istendiği belirtiliyordu. Konferansta, Amerikan denetimi altında herhangi bir dış müdahale olmadan, tam bağımsızlık ve tam eşitliğin her sınıftan insana sunulması halinde, Ermeni, Rum ve Suriye sorununun da ortadan kalkacağı duyuruluyordu. Ancak abartılı Ermeni iddialarının kabulü halinde sekiz milyon Müslümanın bir milyon Hristiyan'ın yönetimi altına gireceği ve bunun da daha çok sorun yaratacağı uyarısı yapılıyordu.[301] Daha önce bahsettiğimiz gibi mütareke dönemi

---

[298] **Star Tribune**, Aug 22, 1919; Türkiye üzerinde tek bir manda fikrini savunan Bristol bu dönemde Amerikan Dışişlerine ilettiği raporlarda ayrı bir Ermenistan mandası konusunda İngiltere'nin ABD'yi bir araç olarak kullanıp bölgede Sovyetlere karşı tampon bir devlet kurmak istediğini belirtmiş, bunun da Türkiye'nin Müttefik devletlerce parçalanmasını onaylamak anlamına geleceğini savunmuştur. Bkz. Evans, a.g.e., s.182.

[299] **The New York Times**, Oct 19,1919.

[300] **The Washington Post**, Nov 27,1918; **The New York Times,** Dec 14,1918.

[301] **The Salt Lake Tribune**, Mar 26, 1919; İşgal kuvvetlerinin tasarladığı manda idaresi ile İstanbul'daki Wilson Prensipleri taraftarlarının zihnindeki tanımın farklı olduğu söz konusu konferanstaki bildirimlerden anlaşılmaktadır. M. Kemal Atatürk Nutuk'ta milletin kurtuluşunu Amerikan mandasında gören kesim hakkında bilgi vermiş, Ağustos 1919'da Halide Edip Hanım kendisine gönderdiği mektupta Amerikan mandasından ehven-i şer (kötünün iyisi) olarak nitelerken ABD'nin Filipinler'deki idaresini örnek göstererek çareyi böyle bir yönetimde görmüştür. Sonraki dönemde ise devam eden manda tartışmaları Sivas Kongresi'nde de gündeme gelmiş bu yönde fikir beyan edenler olmuştur. Bu tartışmalarda kendisi de o dönemde Amerikan mandasından yana olan Refet Bey'in (Bele) şu açıklamaları Türklerin manda konusundaki kafa karışıklığını göstermektedir:*"(...)Mandanın istiklâli ihlâl etmiyeceği muhakkak iken bazı rüfekamız — müstakil mi kalacağız, yoksa mandayı mı kabul edeceğiz? — tarzında birtakım mütalâalar dermeyan ediyorlar?(...) Bizim, Amerika mandasını tercih etmekten maksadımız, bütün cemiyetleri esir eden, kalbleri, vicdanları söndüren İngiliz mandasından kurtulmak ve sakin ve milletlerin vicdanlarına riayetkâr Amerikayı kabul etmektir. Yoksa asıl iş para meselesi değildi. lâf itibariyle, manda ile istiklâl birbirine mâni şeyler değildir; yalnız, eğer biz hakikatte*

ve sonrasında Wilson Prensipleri ve Amerikan taraftarı olan bir grup kimse örgütlü bir şekilde Türkiye üzerinde bir Amerikan mandasını savunmuş, Milli Mücadele'nin örgütlendiği kongreler sürecinde dahi Amerikan himayesini isteyenler olmuştu. Ancak sonraki dönemde Amerikan politikasının duygusal olarak Ermenilerden yana olduğunun anlaşılması, bu yöndeki faaliyetleri durdurmuştu.[302]

Amerikan yardım kuruluşu çalışanları ve misyonerleri de ABD basınına yansıyan açıklamalarında bir taraftan Türklerin Ermenilerin yüzde yetmişini katlettiğini iddia ederken, diğer yandan bölgedeki unsurların tümünün ABD mandasını istediklerine dikkat çekiyor ve *"Anadolu'nun Amerika'ya Güvendiğini"* söylüyordu.[303]. Kızılhaç yetkilisi olduğu söylenen başka bir kişi Amerika'ya duyulan sempatiyi şöyle anlatıyordu:

> Ne zaman bir Amerikalı İstanbul'da dolaşsa kendisinin Türk, Rum ve Ermeniler tarafından sevgiyle karşılanacağının ve Amerika'ya güvenin tam olduğunun farkındadır. Türk Dışişleri ve Babıâli'nin raporlarında açık bir şekilde Amerika'nın gelip her şeyi düzene sokacağına dair kanaat hâkimdir. Türkler mütarekeden bu yana Amerika'nın kendileri için yaptıklarına minnettardırlar. Nereye gidilse pirinç, un torbalarında, konserve ve malzeme kutularının üzerinde Amerikan bayrağı görülmektedir. Sokaklarda ve dükkânlarda Amerikan üniformasına pek rastlanmasa da, nerede bir Amerikan askeri yetkilisi, Kızılhaç çalışanı ya da Yakındoğu Komisyon üyesi bir Türk tarafından fark edilse mütareke öncesinde kıtlık yaşayan İstanbul'a Amerika'nın gönderdiği yiyecek gemileri için kendisine minnettarlığını sunar.[304]

Bir taraftan Türklerin Amerikalılara olan minnettarlığı ve sevgisi anlatılırken diğer yandan Ermenilere yapıldığı iddia edilen Türk katliamına dair haberler de yayımlanmaya devam ediyordu. Amerikan yardım kuruluşu görevlileri ve misyonerlerin yaptığı açıklamalar yüzbinlerce Ermeni'nin sürüldüğü veya katledildiği, ateşkes imzalanmasına rağmen bu vahşetin hala devam ettiği yönündeydi.[305] Diğer bir haberde ise 50.000 Ermeni kadının Türklerin elinde tutsak olduğu, 250.000 Ermeni çocuğun Türk Hükümeti'nin katliam ve sürgün politikasından dolayı yetim kaldığı iddia ediliyor,[306] Türklerin işlediği iddia edilen cinayetler Ermeni mektupları aracılığıyla ABD basınında yayımlanıyordu.[307]

Bu kapsamda ABD'nin Türkiye üzerinde baskısı artmış İstanbul'da Amiral Mark L. Bristol, Türk Hükümeti'ne Ermenilere yaptığı baskıları durdurması konusunda uyarı mesajı göndermişti.

---

kuvvetli olmıyacak olursak, işte o zaman mandanın altında eziliriz ve o zaman manda bizim için muhilli istiklâl olur. Bir de, diyelim ki, biz haricî ve dahilî bir istiklâli tam isteriz! Fakat, acaba kendi başımıza yapabilecek miyiz? yapamıyacak mıyız? Ondan evvel, acaba bizi kendi başımıza bırakacaklar mı, bırakmıyacaklar mı? bunu düşünelim!". Bkz. Kemal Atatürk, **Nutuk**, Cilt 1, Milli Eğitim Basımevi, , İstanbul,1970, ss.96-107.

302 Tansel, a.g.e., s.141.

303 **The New York Times,** Jun 7,1919.

304 **The Indianapolis Star**, Jul 6, 1919.

305 **The Los Angeles Times**, Apr 19, 1919.

306 **The New York Times**, Jul 20,1919.

307 **The New York Times**, Jul 27,1919.

Bu uyarı üzerine Türkler İngiltere ve Fransa'ya şikâyette bulunmuş, Paris Konferansı'nda kısa süreli bir karışıklık yaşanmıştı. Bir süre sonra açıklama yapan Paris'teki Amerikan Delegasyonu ise Bristol'un uyarısının resmi bir nitelik taşımadığı ve ABD'nin Paris Konferansı adına bir uyarı yapmadığını belirtmişti.[308]

Amerika'nın Ermenilere yönelik korumacı siyasetini savunan başkan Wilson'un ise aynı dönemde manda idaresi temelinde Ermenistan'ı kurtarmak için Türk hükümetine uyguladıkları katliam ve yağma düzenine son vermeleri konusunda sert bir uyarıda bulunduğu haberi de basına yansımıştı. Aynı haberde, Wilson'un Ermenilerin güvenliği konusunda Amerikan kongresini ikna etmek için elinden geleni yapacağı belirtiliyordu. Üstelik ABD hükümetinin Ermenileri korumak için 150.000 kişilik birliğe ihtiyacı olduğu ancak herhangi bir müdahale durumunda Türkiye savaş ilan etmenin gerekip gerekmeyeceğine Kongre'nin karar verebileceğinden de bahsediliyordu. [309]

Bu süreçte Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlattığı hareketten rahatsızlık duyan Ermeniler de Amerika'dan bölgeye askeri yardımda bulunmasını istiyordu. Nitekim bu yöndeki bir haberde Paris Barış Konferansı'nda sayısız girişimlerinin sonuçsuz kaldığını söyleyen Ermenistan temsilcisi, *Bağımsız Ermenistan İçin Amerikan Komitesi'ne* bir mesaj iletmiş ve Amerika'dan 10.000 askerle birlikte, gönüllü Ermeniler için 30.000 kişilik askeri teçhizat talep etmişti. Komite başkanı James W. Gerard ise Ermenilere destek vererek bu konuda Fransa ve İngiltere'nin yanında Amerika'yı da sorumlu tutmuş ve harekete geçilmesi gerektiğini belirtmişti.[310]

Gerard, basına yansıyan diğer açıklamasında Türklerin Ermenilere yönelik tarihteki en büyük suçu işlediğini öne sürmüş ve katliamlara maruz kalan Ermenilerin Amerika'nın da düşmanı olan Türklerin merhametine terkedildiğini söylemişti. Ayrıca Ermenilere yönelik insani hassasiyetin sadece kıtlık çeken binlerce Ermeni'ye yardımdan ibaret olmadığına dikkat çeken Gerard, bölgede Ermenilerin var olmaması halinde Rusya'nın Kafkaslarda Türklere karşı başarılı harekâtlar yapamayacağını ve Türklerin de bu sayede Turancı emellerini gerçekleştireceklerini iddia ederek adeta Ermenistan adlı bir tampon devletin gerekli olduğunu dile getirmişti.[311]

Aynı dönemde ABD basınında Ermenilerin yardım çağrıları sıklıkla yer buluyor, geçmişte olduğu gibi "Hristiyanlık" ve "insani" kavramlar üzerinen yürütülen yardım istekleri doğrudan ABD kamuoyuna aktarılıyordu. Bir haberde yüzlerce Hristiyan kızın tutsak olarak Türklerin elinde tutulduğu öne sürülürken Ermeni ailelerin Amerikan Kızıl Haç'ından yardım istediği

[308] **The Indiana Polis News**, Aug, 27, 1919; **The Brooklyn Daily Eagle**, Aug, 27, 1919.

[309] **Chicago Daily Tribune,** Aug 29,1919; **The Los Angeles Times**, Aug 29, 1919.

[310] **The Baltimore Sun**, Sep 18, 1919.

[311] **The New York Times**, Sep 18, 1919.

belirtiliyordu.[312] Diğer bir haberde ise *"Ermeni Kadınlarından Amerikalı Kız Kardeşlerine Çağrı"* başlığı altında Türklerin Ermenilere karşı işlediği suçlardan dolayı yardım isteniyor ve dünya kamuoyunda neredeyse duyulmayan Türk itirazlarına karşı şunlar söyleniyordu:

> Türk entrikalarına aldanmayın! Bize iftira atanlara inanmayın! Bizim halkımızın tek suçu Ermeni olmak, yani Hristiyan. Amerika'nın Kadınları bize yardım edin, gözyaşı döken fakat Tanrı'nın sevgisine inanan ve bu nedenle halâ umudunu yitirmeyen biz Ermenistan kadınlarına yardım edin.[313]

Netice itibari ile tüm bu haberler düşünüldüğünde, artık uzun bir süredir "baskı ve zulme maruz kalan Ermenilerin" kurtarılması ve onlara bir devlet kurulması gerektiği mesajı Amerikan kamuoyuna verilmeye devam etmiş, Osmanlı coğrafyası üzerinde yürütülen manda tartışmalarında Ermeni konusu Amerikan basınındaki hassasiyetini korumuştu. Bu hassasiyet o boyutlara ulaşmıştı ki söylenti düzeyinde de olsa ABD yönetiminin Türkiye'ye savaş ilan edip etmeme konusu dahi gündeme gelmişti. Basındaki bu haberler ve Amerikan yardım kuruluşlarının hem bölgede hem de ABD'de yürüttüğü faaliyetlerle birlikte Amerika'daki Ermeniler ve başkan Wilson başta olmak üzere bazı siyasetçilerin tahrikleri bu yöndeki hassasiyeti üst seviyelere çıkarmıştı.

Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin iç politikasında Wilson'un Avrupa siyasetinin içerisine fazla girdiği yönünde eleştiriler de ortaya çıkmış, geçmişteki izolasyon politikasına geri dönülmesi gerektiği konuşulmaya başlanmıştı.[314] Bu yönde açıklamada bulunan ABD'li Senatörler, Paris'te kararlaştırılan özellikle Milletler Cemiyeti fikrinin uzun süredir Amerika'yı koruyan Monroe Doktrini'ni ortadan kaldıracağına dikkat çekerken, bu durumun barıştan çok çatışmaya neden olacağını belirtmişti. [315] Tüm bu tartışmalar, sonraki dönemde Amerika'nın Osmanlı coğrafyasında üstleneceği rolü de etkileyecek ve bir mandaterliğin kabul edilip edilmeyeceği konusu Amerikan Senatosu'nun vereceği karar doğrultusunda belirlenecekti.

2.1.3. Anadolu'ya Gönderilen ABD Heyetleri

Paris Konferansı süresince İstanbul ve Anadolu'da bir manda idaresinin kurulması Amerikan başkanı Wilson üzerinde önemli bir baskı unsuru olmuştu. Bunun yanında İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'daki paylaşım kavgaları ve farklı bölgeler üzerinde hak iddia etmeleri ayrı bir sorun oluşturmaktaydı. Bu kavganın dışında kalmak isteyen Wilson geçmişteki gizli anlaşmalara karşı çıkarak self-determinasyon ilkesi çerçevesinde manda altına alınacak milletlerin kararını

---

[312] **Buffalo Courier**, Oct, 16, 1919; **El Paso Times**, 26 Oct, 1919.

[313] **News Journal,**,Oct 31, 1919 ; **Indianapolis Star**, Nov 2,1919.

[314] Fahir Armaoğlu, "Amerika, Sevres Antlaşması ve "Ermenistan" Sınırları", **Belleten**, C.LXI, S.230, Ankara,1997, s.134.

[315] **Chicago Daily Tribune,** May 22, 1919; **The Boston Globe,** Aug 12, 1919.

önemsemiş ve özellikle Suriye bölgesinde Fransa'nın hâkimiyet kurmak istemesine karşılık bölgeye bir komisyon göndererek oradaki durum ve koşulların araştırılmasını istemişti.[316]

Bu kapsamda Paris Konferansı tarafından Amerika'dan Oberlin Koleji Müdürü Henry C. King ve bir işadamı olan Charles R. Crane'nin Suriye'de araştırma yapmak üzere bölgeye gönderilmesine karar verilmişti. Bölgede nasıl bir düzenlemenin olacağına King-Crane Komisyonu raporu sonunda karar verileceği söyleniyordu. Ancak Fransa ve İngiltere bu komisyona üye atamamıştı.[317] Bölgeden Amerikalı bir muhabirin bildirdiğine göre 1919 yılı Haziran ayında Yafa kentine ulaşan komisyon[318] Kudüs bölgesini de kapsayan bir bölgede çalışmalarına başlamış, yerli halk gelen bu heyeti yoğun bir ilgiyle karşılamıştı. Zira yöre halkı tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği konusunda Amerika'nın düşüncesinin önemli olduğuna inanılmaktaydı. Bu yoğun ve büyümekte olan ilgiyle birlikte Amerikalı muhabire göre tek başına Ermenistan'dan ziyade İstanbul'dan İran körfezine kadar olan bir bölgede ABD'nin kontrolünde bir manda idaresinin olması çok daha kolay olacaktı. Nitekim tek bir Ermenistan mandasına yönelik belirli sorunlar Amerikan halkı tarafından bilinemiyor veya tam olarak anlaşılmıyordu.[319]

King-Crane Komisyonu yaklaşık iki aylık araştırma gezisinin sonunda Paris'e dönmüş ancak hazırladıkları rapor kamuoyuna açıklanmamıştı.[320] Dolayısıyla ABD basınında sadece sızan bilgiler ışığında yorumlar yapılmaktaydı. Bu çerçevedeki bir değerlendirmeye göre raporda Ermenistan, Suriye, Filistin ve Mezopotamya'da bir Amerikan mandasının istendiğine yönelik radikal sayılabilecek öneriler mevcuttu. Zira bölgedeki yerel halk ciddi oranda İngiltere ve Fransa'nın

---

[316] Bryson,a.g.e., s.66 ; Evans, a.g.e., s.143.

[317] **The Boston Globe,** Apr 7,1919; **Evening Star**, Apr 7,1919; Fransa, bölgede yaşayan halkın Fransız mandasını tercih etmeyeceği ihtimalinden çekindiği için bölgeye bir araştırma komisyonunun gitmesinden yana değildi. Bu nedenle, Suriye'deki İngiliz birlikleri tamamen çekilene kadar komisyona üye vermeyeceğini duyurmuştu, Fransa'nın bu tutumu ise Lloyd George'u komisyona üye göndermekten vazgeçirmişti. Özellikle geçmişte yapılan Sykes-Picot anlaşmasıyla Suriye'de hâkimiyet kazanan Fransa bu durumun değişmesinden ve bölgedeki nüfuzu ve yatırımlarının tehlikeye düşmesinden çekinmekteydi. Dolayısıyla bölgeye gönderilen araştırma heyeti bir Amerikan projesi halini almıştı. Bkz. DeNovo, a.g.e., p.119; Helmreich,a.g.e.,s.56.

[318] King Crane Hayeti 3 Haziran 1919 tarihinde önce İstanbul'a gelmiş burada Amerikan mandası taraftarlarınca büyük bir memnuniyetle karşılanmıştı. Bu dönemde kendisi de Amerikan mandası yanlısı olan Halide Edip Hanım, Ahmet Emin ve Rauf Ahmed Beyler Amerikan heyeti ile ilk teması gerçekleştirmişlerdi. Bkz. Fethi Tevetoğlu, a.g.e., s.183.

[319] **Buffalo Courier,** Jun 30,1919; King-Crane heyeti daha sonra yayınladığı raporda Türkiye'deki Amerikalıların Ermenistan'ı da içine alan Türkiye, Kafkasya ve Azerbaycan bölgesinin Amerikan mandası altına alınması fikrinde olduklarını yazmıştı. Bkz. Erol, Türkiye'de Amerikan…, s.21.

[320] Raporun kamuoyuna açıklanması yaklaşık 3 yıl sürmüştü. Amerika'da 2 Aralık 1922'de *the Editor and Publisher* dergisinde yayımlandığı zaman, rapordan "barış yapım sürecinin en çok baskı altında kalmış belgelerinden biri" olarak bahsedilmiş ve "raporun içeriğine bakınca Amerikan Dışişleri'nin neden raporu katı bir şekilde gizli tuttuğunun anlaşıldığı" yorumu yapılmıştı. Her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri dışında resmi bir öneme sahip olmasa da Ortadoğu'daki genel havayı objektif bir şekilde aktardığından Araplar tarafından övgüyle karşılanan rapor, Filistin'deki Siyonist planını desteklemediği için Siyonistler tarafından da aynı oranda eleştirilmişti. Suriye sorununun aslında 1916 yılındaki mutabakatla çözülmüş olduğu fikrinde olan Fransa ise komisyonun raporuna ve araştırma yöntemine tepki göstermiş, bölge halkı üzerindeki İngiliz hâkimiyetinin raporun içeriğine etki ettiğini savunmuştu. Bkz. Harry N. Howard, **The King Crane Commission**, Khayats, Beirut,1963,pp.313-315 ; Helmreich, a.g.e., s.103.

niyetine güvenmiyor ve mandater olarak ABD'yi tercih ediyordu.[321] Aynı haberde Komisyon'un Suriye Ulusal Birliği'nin görüşlerini kabul ettiği, Suriye'nin Filistin ile beraber siyasi ve coğrafi olarak bir bütün olduğu görüşüne katıldığı belirtiliyordu. Ancak, Müttefik kuvvetleri bunun aksine Filistin'e ayrı bir yapı olarak yaklaşmış ve o bölgedeki Kutsal Topraklar 'da korunmuş veya uluslararası bir Yahudi devletinin kurulması konusunda kendilerine adeta söz vermişlerdi. Üstelik self-determinasyon ilkesine aykırı olarak Yahudiler Filistin'de çoğunlukta değildi ve bu nedenle Suriyeliler birleşik bir Suriye kurma konusunda haklı olduklarını ve Siyonizm rüyalarının gerçekleşmesinin söz konusu olamayacağını iddia ediyordu. Haberin sonunda ise Yakındoğu'daki gelişmelere dâhil olması halinde, bölgedeki siyasi ve ırksal meselelere yabancı olan Amerika'nın kendini hoş olmayan tartışmalardan kurtaramayacağı ve bu durumun da ABD'yi yıpratarak hüsrana uğratabileceğine de dikkat çekiliyordu.[322]

ABD basınına sızan bilgilere paralel bir şekilde 28 Ağustos 1919'da sunulan King-Crane Komisyonu raporunda Fransız iddialarına karşı olarak Suriye üzerinde bir Amerikan mandası önerilirken, güçlü Arap ve Hristiyan muhalefeti nedeniyle Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasına da karşı çıkılıyordu. Öyle ki ilerleyen dönemde ABD basınına yansıyan bilgilere göre Kudüs bölgesindeki halk tepkisini açıkça belli etmiş, Araplar, Türkler ve Hristiyanlardan oluşan yaklaşık 8.000 kişilik kalabalık bir grup Kudüs sokaklarında toplanarak bölgenin Yahudilere önerilmesini protesto etmişti. Bununla birlikte Arap milliyetçileri tarafından Siyonistlere karşı ateşli konuşmaların yapıldığı gösteriler Kudüs'te geniş kalabalıklar tarafından ilgiyle takip ediliyordu. [323] Dolayısıyla Fransız ve Siyonistlerin bölgeye yönelik emellerine karşı komisyonun önerilerinin zıt hükümler içermesi, King–Crane Raporu'nun 1922 yılına kadar kamuoyuna açıklanmasını geciktirmiş ve komisyonun tavsiyeleri bu süreçte dikkate alınmamıştı.[324]

Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye gönderdiği ikinci bir heyet ise Ermenistan'a yönelik Amerikan mandasını araştırmak için bölgedeki genel siyasal ve ekonomik koşulları inceleyecek olan General James Harbord'un başında bulunduğu heyetti. Morgenthau'nun da ricasıyla başkan Wilson tarafından 1 Ağustos 1919'da bu göreve atanan General Harbord, yanındaki bir grup uzman ve danışman eşliğinde Doğu Anadolu ve Transkafkasya bölgesindeki şehirleri ziyaret edecekti.[325] Bu durum "*Harbord Anadolu'da Çalışma Yürütecek*" şeklinde ABD basınına yansırken, hükümet tarafından bölgeye gönderilen Harbord'un bölgedeki halkın istekleri

---

[321] Paris Barış Konferansı sırasında Paris'te bulunan Şerif Hüsayin'in oğlu Faysal, ABD başkanı Wilson'un danışmanlarından Edward House ile bu konuda görüşmüş, ABD mandaterliğine sıcak baktığını belirterek bir Fransız mandasını kabul etmektense Arapların ölümü tercih edeceklerini söylemişti. Bkz. Evans, a.g.e., s.147.

[322] **New York Tribune**, Sep 1, 1919.

[323] **Current History,** Vol XII, No. 3, (June, 1920), pp.449-451.

[324] Yılmaz, a.g.e., p.42.

[325] Fahir Armaoğlu, "Harbord Misyonu Nasıl Ortaya Çıktı",**Belleten**, LXI (232),Ankara,1997,s.705; Bryson,a.g.e.,s.69,70.

doğrultusunda neyin mümkün olabileceğini, bölgede yaşanan kaosu azaltma ve katledilen yüzlerce insanın yaşamını kurtarma adına izlenecek muhtemel yöntemin araştırılacağı belirtiliyordu.[326] Verilen bu bilgilere bakıldığında, ABD kamuoyunda oluşan algı, Amerika'nın bölgedeki rolünün ne olacağına bu heyetin araştırması sonunda karar verileceği yönündeydi.

2 Eylül 1919 tarihinde İstanbul'a ulaşan heyet buradan Anadolu'ya geçerek çalışmalarına başlamıştı.[327] Heyetin bölgeye intikal etmesiyle birlikte, *"Harbord Türkiye'yi Kaotik Bir Devlet Olarak Buldu"* şeklinde duyurulan bir haberin alt başlığında, büyük gruplar halinde dolaşan Türklerin Yunanlıları bölgeden atmaya çalıştığından bahsediliyordu. Afyonkarahisar'a varan Harbord Heyeti bölgeyi karmaşa içinde bulmuş, kendilerine Milliyetçiler diyen ve İstanbul Hükümeti'ni tanımayan 22.000 civarında Türk ordusuna mensup maaşsız grupların, bağımsız bir halde dolaşarak, zorla topladıkları vergilerle varlıklarını sürdürdüğü belirtilmişti. Yunanlıları bölgeden atmak için İtalyanlarla dost olan Türkler, söylentilere göre Avrupa ve Anadolu'daki Türk idarelerinin mümkünse bir Amerikan mandası altında olmasını da destekliyorlardı. Ancak aynı haberde iktidardaki Sultan'ın partisinin İngiliz mandası yanlısını politikasıyla bu durumun çeliştiği yazıyordu.[328]

Bu sırada bölgeye gönderilen Amerikan heyetine Ermeni cephesinden de tepki vardı. Erivan merkezli Ermenistan Cumhuriyeti başkanı A. Khatisyan, Paris'te bulunan Amerikan Kızılhaçı'na gönderdiği mesajda Harbord Heyeti'nin bölgeye gönderilmesini eleştirerek bir benzetmede bulunmuştu. "*Ermenistan İçin Yakında Doktor Değil Cenazeci Gerekecek*" başlığıyla verilen haberde, Khatisyan'ın uyarısına yer verilirken, doktor tedaviye karar verene kadar hastanın öleceğinden korkulduğu belirtiliyor ve Ermenistan'ın bir araştırmaya değil askeri birliklere ihtiyacı olduğuna dikkat çekiliyordu. Khatsiyan'a göre Amerika ve Müttefikler zamanında harekete geçmezlerse, Ermeni sorunu Enver ve Mustafa Kemal Paşa'nın planlarıyla karara bağlanacaktı.[329]

---

[326] **San Francisco Chronicle**, Aug 14, 1919.

[327] Köprülü, a.g.m., s.942.

[328] **The New York Times**, Sep 14, 1919; İstanbul Hükümeti, Türkiye'nin mağlup olmasında büyük etkisi bulunmasına ve Yunan ve Ermenilere yönelik açık desteğine rağmen bu dönemde İngiltere ile yakın ilişki kurma eğilimindedir. Öyle ki Sadrazam Damat Ferit Paşa, İngiliz Amiral Calthorp'a Türkiye'nin "İngiltere'ye sadece ama sadece İngiltere'ye" teslim olacağını söyleyerek iki ülke arasında bir ittifak anlaşması kurmak istemiş, ancak İngilizler buna yanaşmamıştır. Helmreich, a.g.e., s.136; İngiliz Muhipleri Cemiyeti üyesi olan Sultan Vahdettin'in de bu çizgide bir siyaset güttüğünü M. Kemal Nutuk'ta şöyle ifade etmiştir: *"İstanbul'da mühim addolunacak teşebbüslerden biri İngiliz Muhipleri Cemiyeti idi. Bu isimden, İngilizlere muhip olanların teşkil ettiği bir cemiyet anlaşılmasın! Bence, bu cemiyeti teşkil edenler, kendi şahısların ve menfaati şahsiyetlerini sevenler ve şahıslarıyla menfaatlerinin masuniyeti çaresini Lloyd George hükümeti marifetiyle İngiliz himayesini teminde arayanlardır. Bu bedbahtların, İngiltere Devletinin, kül halinde bir Osmanlı Devleti muhafaza ve himaye etmek emelinde olup olamayacağını, bir defa mülâhaza edip etmedikleri cayi teemmüldür. Bu cemiyete intisabedenlerin başında Osmanlı padişahı ve halife-i ruyi zemin unvanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa, Dahiliye Nezaretini işgal eden Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler ve Sait Molla bulunuyordu."*. Bkz. Atatürk, a.g.e.,s.6,7.

[329] **Chicago Daily Tribune**, Sep 24, 1919; Ermenistan'ın bu endişesi haksız sayılmazdı zira o zamana kadar özellikle Amerikan misyonerleri aracılığıyla ABD'de yürütülen Ermeni yanlısı propagandanın bu heyetin çalışmalarıyla tehlikeye düşme ihtimali vardı. Üstelik İngilizlerin Kafkasya'daki askeri birliklerini bölgeden çekmeye başlaması Ermenileri bölgede yalnız bırakmıştı ve zaman ilerledikçe bölgedeki dengeler de değişiyordu. Öyle ki batıda M. Kemal Paşa önderliğinde kongrelerle örgütlenmeye başlayan Milli Hareket doğuda Ermeniler için bir tehdit oluşturuyordu. General

Diğer yandan Harbord Heyeti'nin seyahatiyle birlikte bölgeden nadiren de olsa Türklerin yaşadıkları zorlukları olduğu gibi anlatan haberlere de rastlanmaktaydı. Buna göre, Eylül ayında Sivas,[330] Erzincan, Erzurum ve Kars bölgelerini gezen heyet Türkler tarafından saygı ve nezaketle karşılanmıştı. Fakat doğu sınırına doğru ilerledikçe Harbord, Ermenilerin kontrolü altındaki bölgeden kaçan Müslüman ailelerle karşılaşmış ve bu insanlar Ermenilerin geçmişten bu yana kendilerine kötü davrandığını ve uzun süredir katliama uğradıkları şikâyetinde bulunarak yardım istemişti. Bölgenin yıkım ve harabeye döndüğünü belirten haberde Türklerin yardım beklentisine dışarıdan bir cevap verilmemesi halinde ülkenin kendini toparlayamayacağı bilgisi de verilmekteydi.[331]

Bir ayı aşkın süren seyahatin ardından Ekim ayının son haftası Paris'e dönen heyet, yaptıkları incelemeler ışığında raporlarını hazırlamaya başlamıştı. Bu süreçte General Harbord basına raporla ilgili açıklama yapamayacağını belirtse de söylenti düzeyinde çıkan haberler asker ve sivillerin Anadolu'daki Amerikan mandası konusunda fikir ayrılığı içerisinde olduğu yönündeydi.[332] Buna göre askeri yetkililer manda idaresine karşıyken, sivil üyeler buna taraftardı.[333]

Bu süreçte Ermeni yanlısı çevreler de harekete geçmiş Amerikan Senatosu'na Ermenistan'ın tam bağımsız olarak tanınmasına yönelik bir önerge sunulmuştu.[334] Utah eyaleti Senatörü William H. King tarafından hazırlanan önergede, Türklerin tarihten bu yana Ermenilere yönelik katliam ve zorbalıklar gerçekleştirdiği iddiası dile getirilirken, Ermenistan'ın özgürlüğü konusunda ABD'nin etkisini hissettirmesini istiyordu. Önergeye göre İstanbul'daki Türk Hükümeti'nin varlığı Doğu Avrupa ve Anadolu'da yaşayan Hristiyanlar arsında kargaşa, katliam, baskı ve sefalete neden

Harbord ise bu hareketin başındaki isimle yüz yüze görüşerek bölgedeki Müslüman unsurlara kulak veriyor, onları muhatap alıyordu.

330 General Harbord Sivas Kongresinin yapıldığı dönemde şehre gelmiş, Temsil Heyeti ile temaslarda bulunarak, M. Kemal Paşa ile yaklaşık 3 saate varan bir görüşme yapmıştı. Bu görüşmede Milli Mücadele kadrosunun bölgedeki etkinliğini ve niyetini öğrenme fırsatı bulan Harbord, Türklerin mücadelesine sempatisini belirterek Türk olması halinde kendisinin de aynı şekilde hareket edeceğini ve Milli Mücadele'nin başarılı olacağına inandığını söylemişti. Bkz. Kazım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul,1960, s.275; Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s.345,346.

331 **Great Falls Tribune**, Oct 18,1919.

332 Bununla birlikte Harbord Heyeti'nin büyük kısmının Amerikan mandasına taraftar olduğunu belirten kaynaklar da mevcuttur. Bkz. Hulusi Akar, **Harbord Askeri Heyeti Raporu, Gerçekleri Araştırmakla Görevlendirilen Amerikan Askeri Heyetinin Çalışmaları ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi,** Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2019, s.129.

333 **The New York Times**, Oct 25, 1919; Rapor hakkında resmi bir açıklamanın yapılmaması basındaki varsayım düzeyindeki haberlerin bir süre devam etmesine neden olmuştu. Esasında haritalar hariç eklerle birlikte 1,603 sayfadan oluşan rapor, tam olarak açıklanmamış, özet şeklinde kamuoyuyla paylaşılmıştı. Bkz. Akar, a.g.e., s.129 ; Amerikan Senatosu Kasım 1919'da Wilson'dan raporu istemişse de, Wilson bunu ertelemiş, ikinci istek üzerine raporu 3 Nisan 1920 tarihinde Senato'ya göndermişti . Bkz. **The Daily Times**, Apr 3, 1920.

334 Bu önergeden yaklaşık 20 gün sonra 23 Nisan 1920'da Amerika Birleşik Devletleri Ermenistan Cumhuriyeti'ni bağımsız bir devlet olarak tanımıştı. Bkz. **Evening Star**, Apr 24, 1920; **Star Gazette**, Apr 24, 1920; Ermenistan Cumhuriyeti'nin ABD tarafınfan tanınması konusunda en çok baskı yapan isimlerin başında başında ise James Gerard ve Vahan Cardashian geliyordu. Bkz. Bryson, a.g.e., p.71.

olmaktaydı. Dolayısıyla Türkler İstanbul'dan çıkarılmalıydı. [335] Diğer Senatör James W. Wadsworth ise Dışişleri'nde kendisine Harbord Raporu'nun gösterildiğini söyleyerek bakanlıktaki yetkililerin rapordaki birkaç bölüm dışında mandanın desteklendiği görüşünü belirtmiş ve raporun Senato'ya hala gönderilmemesinin garipsendiğine dikkat çekmişti.[336]

Nihayet Harbord Raporu'nun içeriği 3 Nisan 1920 itibari ile kamuoyuna yansımış, çıkan haberlerde başkan Wilson'ın Amerikan Senatosu'na gönderdiği raporun Amerikan mandasından yana olmadığı bilgisi verilmişti. Rapor, manda konusunda herhangi bir öneride bulunmamakla birlikte bu meseleye yönelik olumlu ve olumsuz argümanları içeriyordu. Buna göre, eğer bir manda olacaksa bu Fransa, İngiltere Almanya ve Rusya'nın resmi onayıyla birlikte olmalıydı. Bölgede yaşayan unsurlar ise ilk olarak Amerikan mandasını, olmazsa İngiliz mandasını tercih ediyorlardı. Rapor olumlu yönden, Amerikan mandasının kabul edilmesi halinde bölgedeki çatışmaların önleneceği ve ABD'nin büyük bir insani yardım gerçekleştirme fırsatını elde edeceğini savunuyordu. Buna karşılık, "insani yardım yurtta başlar" diyen Monroe Doktrini bu durumdan olumsuz etkilenecekti. Üstelik ilk yıl ordu ve donanma için 88.500.000 dolarlık bütçeyle birlikte toplam 275.000.000 dolarlık bir masraf öngörülmekteydi. Ayrıca Harbord Amerika'nın mandayı kabul etmesinin uluslararası bir görev anlayışı çerçevesinde yapılmasını ve en azından Milletler Cemiyeti'ndeki bir mutabakatla bunun gerçekleşmesini istiyordu.[337]

Esasında rapor insani açıdan mandayı desteklerken, diğer yandan bu durumun getireceği ekonomik ve askeri yükümlülüklerin bir takım sorunlar doğuracağına dikkat çekmekteydi. Harbord Raporu'nda mandayı kabul etme yönünde 13 madde yer alırken, zıt yönde yine 13 madde sıralanmıştı. Bu eşit yöndeki karşılaştırmaya rağmen ABD basınında farklı başlıklar atılıyor, raporun içerisinde yer alan manda yanlısı veya karşıtı öneriler seçilerek kamuoyuna aktarılıyordu. Buna göre bir haberde Harbord Amerika'nın mandayı "*ahlaken kabul etmesi gerektiğini*" söylerken,[338] diğerinde, *"Harbord Heyeti Ermenistan Üzerinde Amerikan Mandasını Önermiyor"* başlığı atılarak karşılıklı 13 maddeye yer veriliyordu.[339] Harbord'un ülke ismi vermeden İstanbul ve Ermenistan'ı içine alan tek bir mandater devletin olması gerektiği düşüncesi basına yansırken, ilk 5 yılda 757.000.000 dolarlık bir masrafın öngörülmesi ve ilerleyen yıllarda Rusya, Yunanistan ve bölgedeki diğer büyük devletlerle çıkar çatışmalarına girilmesi tehlikesine de dikkat çekiliyordu. Bu noktada bir Amerikan korumasından ümidi kesmiş olan Ermeni liderlerin beklentisi ise en

---

[335] Aynı dönemde ABD başkanı Wilson da Türklerin İstanbul'dan çıkarılması gerektiğini Müttefik Devletlere iletmişti. Amerikan basınının Türkiye'deki yerel gazetelere dayandırdığı haberde, Türklerin bu durum üzerine şaşkınlığa uğradığı ve buna inanmak istemedikleri aktarılmıştı. Bkz. **Dayton Daily News**, Apr 3, 1920; **Buffalo Courier**, Apr 4, 1920.

[336] **The San Francisco Examiner,** Mar 4, 1920.

[337] **The Daily Times**, Apr 3, 1920; Harbord Raporu'nun içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Maj. Gen. James. G. Harbord, **Report of The Military Mission to Armenia**, Goverment Printing Office, Washington, 1920.

[338] **The Baltimore Sun**, Apr 4, 1920.

[339] **Star Tribune**, Apr 4, 1920.

azından bölgeye yönelik ekonomik yardım ve sınırları Karadeniz kıyısına ulaşan bir Ermenistan Cumhuriyeti'nin güvenceye alınmasıydı.[340]

Harbord Raporu'nda manda idaresine yönelik belirtilen ekonomik bütçe ve askeri personel ihtiyacıyla birlikte geleceğe yönelik bölgede yaşanması muhtemel çatışma ve siyasi çekişmeler, olayın insani yardım boyutunun arka plana atılmasına neden olmuştu. Bu nedenle Harbord raporda, Amerika olmasa da herhangi bir devletin Ermenistan üzerinde kurulacak mandayı kabul etmesi gerektiğini belirtiyordu. Yapılan yorumda Amerika'nın "ne yazık ki" Ermenistan'a yönelik iyi dilek yahut bölgeye bir gıda gemisini göndermekten başka yapabileceği bir şeyin olmadığı belirtiliyordu.[341]

Bu arada Ermenistan sınırlarının ne olacağı da ayrı bir tartışma konusuydu. Anadolu'da ortaya çıkan Milli Hareket ve Batılı güçlerin kendi çıkarlarını ön plana alması, Ermenistan'ın sınırlarının küçülmesine yol açmıştı. Aynı dönemde Avrupa'da toplanan San Remo Konferansı'nda yapılan görüşmelerde Amerika manda konusunda bölgede adım atmaya çağırılmakta, bunun yanında Wilson'dan yeni Ermeni Devleti'nin sınırlarını çizmesi de talep edilmekteydi. Bu konuda 14 Mayıs'ta Senato'da konuşan Wilson ise sınırların Erzurum, Van, Trabzon ve Bitlis'i kapsayacağı açıklamasında bulunmuş ancak bu açıklama Amerika'daki Ermeni yanlısı çevrelerin tepkisini çekmişti.[342]

Nitekim Gerard'ın başında bulunduğu *Bağımsız Ermenistan için Amerikan Komitesi* bir protesto mesajı yayımlayarak Wilson'un açıkladığı sınırlarda Harput, Sivas ve Kilikya gibi zengin bölgelerin dışarda bırakılmasına tepki göstermişti. Komite, Ermenilerin demokrasi için savaşın kazanılmasına yardım etmelerine rağmen İngiltere ve Fransa'nın bu bölgeleri kendilerine ayırarak demokrasiyi değil Kilikya'daki pamuk tarlalarını, Harput, Diyarbakır ve diğer bölgelerdeki buğday ve çeşitli maden bölgelerini tercih ettiğini belirtmişti. Dolayısıyla Amerika bu durumu destekleyerek Fransa ve İngiltere'nin yaptığı gibi Ermenilerin kendi mirasına sahip çıkmasına mani oluduğu öne sürülüyordu.[343]

Bu dönemde Ermenistan için Amerikan mandası idaresine yönelik Amerikan basınında yayımlanan karikatürler de dikkat çekiyor, ağırlıklı olarak mandaterliği eleştiren çizimler ön plana çıkıyordu. Örneğin, bir karikatürde Türkiye olarak resmedilen kavga halinde ve perişan durumdaki hindilerin arasında çoban olarak Amerika'yı temsil eden *Sam Amca* vardı ve kendisi elinde

[340] **New York Tribune**, Apr 5,1920.

[341] **The New York Times**, Apr 6, 1920.

[342] **New York Herald**, May 25, 1920.

[343] **Current History,** Vol XII, (July, 1920), p. 711,712.

mandacı yazan bir sopayla bir hindinin üzerine oturmuş şaşkın vaziyette bekliyordu.[344] Diğer bir karikatürde İtilaf Devletleri olarak resmedilen kişiler *Sam Amca*'yı Ermenistan yazılı bir bahçe üzerine korkuluk şeklinde diktikten sonra gülerek: *"Şimdi tam oldu, onun için iyi bir iş bulduk"* sözünü söylüyordu.[345] Başka bir çizimde ise İngiltere'yi temsil eden *John Bull* karakteri, ağzında Mezopotamya yazılı lokmayı çiğniyor ve üzerinde Pers, Mısır, Güney Afrika Kolonileri yazan göbeğini okşadığı sırada Ermenistan Mandası yazan yenmiş elma çöpünü Sam Amca'ya uzatıyordu. [346]

Bu çizimlere bakıldığında, Avrupalı galip devletlerin emperyalist emellerini gerçekleştirerek verimli bölgeleri bir şekilde elde ettiği ancak getirisi olmayan ve kendilerinin talip olmadığı Ermenistan bölgesini ABD'ye reva gördüğü mesajı verilmekteydi.

Bu olumsuz havaya rağmen Ermeni mandası konusunda ısrarını sürdüren başkan Wilson bir mesajında şöyle diyordu: "*Halkımız arasındaki Ermenilere duyulan sempati, tertemiz vicdanlarımızdan, saf Hristiyan inancımızdan ve Hristiyanların acı çektiği zamanlarda onlara yardım edildiğini görme arzumuzdan gelmektedir."* Ancak geçen süre içerisinde bölgede ve Amerikan kamuoyunda çok şey değişmişti. Zira Mustafa Kemal önderliğindeki hareket, Ermenistan konusunun savaşmadan çözülemeyeceği ihtimalini doğurmuştu ve üstelik bu savaşın ne kadar süreceği de belli değildi. Bu konuda Amerikan basınında Mustafa Kemal'in General Harbord'a yazdığı mektup[347] örnek gösterilerek Türkleri tam yenilgi dışında hiçbir şeyin ikna edemeyeceğine dikkat çekiliyordu.[348]

Yine de başkan Wilson manda önergesinin oylanmasından bir hafta önce Kongre'ye yönelik yayımladığı mesajda, ABD'nin Ermenistan üzerinde bir manda idaresinin kabul edilmesini istemişti. Ermeni ulusunun sınırlarını belirlemenin hassas ve zor bir görev olduğunu da kabul eden Wilson, Kongre'nin bunu reddetmesi halinde ise "uygarlığa dair umutların yok olacağını" öne sürmüştü. Ancak aynı haberde Harbord Raporu referans gösterilerek Amerika'nın beş yıl içeresinde bir buçuk milyar doların üzerinde bir harcama yapması ve bölgeye 200.000'in üzerinde asker

---

[344] **Asia,** Vol XX (January, 1920), p. 67.

[345] **Current History,** Vol. XII, (July, 1920), p.647.

[346] Aynı eser, p.650.

[347] 9 Ekim 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından Harbord Heyeti'ne iletilen mektup 10 bölümden oluşmaktaydı. Mektupta, İtilaf devletlerinin mütareke sonrası Osmanlı topraklarına yönelik izlediği hasmane siyaset ve Türk halkına yapılan haksızlıklar dile getirilmişti. Turancılık ve Bolşeviklerle ittifak gibi iddiaların reddedildiği mektupta, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlar çerçevesinde Anadolu Hareketi'nin ortaya çıkışı ve amacı belirtilmiş, mütareke imzalandığı dönemde Türk hâkimiyetinde olan toprakların bölünemeyeceğinin altı çizilirken, uğranılan bu haksızlığa karşı tarafsız bir devletten yardımın (burada manda ifadesi zikredilmemiştir) kabul edileceği ifade edilmişti. Bkz. Harbord, a.g.e., ss.32 – 38.

[348] **The New York Times**, May 26, 1920.

gönderilmesinin yaratacağı olumsuz etkilere de yer verilmiş, dolayısıyla ABD'li Senatörlerin çoğunun Ermenistan konusunda Wilson'un isteğine karşı çıktığı belirtilmişti.[349]

2.1.4. Senato'nun Manda Önergesini Reddetmesi

Amerika Birleşik Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılması ve ardından Paris Barış Konferansı ile birlikte Avrupa'daki gelişmelerin içerisinde etkin bir aktör olmaya başlaması, ilk günlerden içerideki muhalefetin tepkisinin de artmasına neden olmuştu. Cumhuriyetçilerle ülkedeki muhafazakâr kitle, Avrupa siyasetine mesafe koyarak "Eski Dünya'nın" kavgalarından uzak durulması gerektiğini düşünüyordu.[350] Bu nedenle Senatör Lodge gibi Cumhuriyetçi liderlerin ön plana çıktığı muhalif kanat ABD basınında Wilson'un uygulamak istediği politikaya özellikle Monroe Doktrini çerçevesinde karşı çıkıyor, Milletler Cemiyeti maddelerinde yer alan bazı ifadelerin[351] bu politikayı ortadan kaldıracağının altını çiziyordu.[352]

Dolayısıyla, Milletler Cemiyeti adı altında Avrupa ve Asya'daki Devletlerle kurulan müttefikliğin otomatik olarak Monroe Doktrini'ni hükümsüz kıldığı savunulmaktaydı. Bu durumun nedenlerinden biri ise İngiltere'nin kendi finansal ve idari çıkarları açısından Amerika'nın izolasyon politikasına karşı yürüttüğü propaganda olarak görülüyordu. Bu nedenle ABD'nin Avrupa'daki entrikalardan atalarının yaptığı gibi ancak eski ideal ve politikalarına dönerek yani Avrupa ve Asya ile olan ittifaktan kendini uzak tutarak kurtulabileceği vurgulanmaktaydı.[353] Aksi takdirde Amerika'nın Atlantik ötesine müdahil olduğu gibi Avrupalılar da Meksika'daki olaylar konusunda politika yürütebilecekti.[354]

Tüm bu tartışmalar ve geç de olsa Senatoya gönderilen Harbord Raporu, Anadolu üzerindeki ABD manda idaresinin akıbetini olumsuz etkilemişti. "*Ermeni İdaresi 757 Milyon Dolara Mal Olacak"*[355], *"Harbord Komisyonu Amerikan Mandasını Önermiyor"*[356], *"ABD'ye Önerilen*

---

[349] **The Washington Post**, May 25,1920.

[350] Nevis ve Commager, a.g.e., s.466.

[351] Bu maddelerden biri de 10. Maddeydi ve içeriği şu şekildeydi: *"Milletler Cemiyeti'ne üye olan devletler, diğer üye devletlerin ülke bütünlüklerine ve şimdiki siyasal özgürlüklerine saygı göstermeyi ve bunları dışarıdan gelecek herhangi bir tehdide karşı korumayı yükümlenirler".* Dolayısıyla bu ifade Amerika'yı sadece diğer ülkelerin sınırlarına saygı duymak değil aynı zamanda bu ülkelerin bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünü korumakla sorumlu tutmaktaydı ve kendi sınırları için de diğer üye devletlerin sorumluluğu vardı, dolayısıyla bu durum ABD'yi Monroe Doktrini'ne aykırı politika yürütmeye zorlayabilirdi. Bkz. **The Boston Globe,** Aug 12, 1919.

[352] **The Boston Globe,** Aug 12, 1919.

[353] **The San Francisco Chronicle**, Nov 5, 1919; Bu tartışmalar sonucunda 19 Kasım 1919'da Amerikan Senatosu'nun Milletler Cemiyeti Paktı'nı onaylamayı reddetmesi, doğal olarak Ermeni Mandası konusunu iyice zora sokmuştu. Buna rağmen Wilson birkaç kez daha bu konuyu Senato'ya getirmiş ama durum değişmemişti. Nitekim manda idaresinin Milletler Cemiyeti bünyesinde yer alan bir ülke tarafından üstlenilmesi gerekiyordu ve ABD Senato kararı ile bu cemiyete üye olamıyordu. Bkz. Armaoğlu, Amerika Sevres…, s.135,136.

[354] **The Washingtonm Post,** Dec 27, 1919.

[355] **New York Tribune**, Apr 4, 1920.

Ermenistan Mandası Bir Diğer "Külfet" Olabilir"[357], *"Kongre Ermeniler Üzerinde Amerikan Mandası'nda Tereddütte"*[358] başlıklarından anlaşıldığı üzere Amerikan basınında da mandanın kabul edilmeyeceği yönünde bir anlayış hâkim olmaya başlamıştı. Nihayetinde, manda önergesine karşı Cumhuriyetçi ve Demokratlardan itirazlar yükselmiş Senatörler, başkan Wilson'un teklifinin dezavantajları ve Amerikalıların sırtına yükleyeceği ağır yüklere vurgu yapmıştı. Buna göre, Fransa ve İngiltere'nin zengin petrol bölgelerini, Ermenistan'daki bakır madenlerini aldıkları ve şimdi de Amerika'ya ağır kayıplar yaşatacak bir öneri sunduklarını söylüyorlardı. Ermenistan'ın sarp ve dağlık bir bölgede yer aldığı belirtilerek Amerika'nın Bolşevikler, Türkler ve diğer unsurların savaştığı bir bölgeye gözcülük yapacak olması eleştiriliyordu. Önergeyi destekleyenler ise "dünya barışına yardım etmek" düşüncesinde olduklarını belirtmekle yetiniyorlardı. [359]

Nihayet 24 Mayıs 1920'de Wilson manda idaresinin kabul edilmesi yönündeki teklifini Senato'ya sunmuştu.[360] Önergenin oylanacağı gün çıkan haberlerde Senato'nun manda idaresi teklifini reddedeceği bilgisi verilirken, Senatörlerin Ermenistan'a Amerikan ordusunun gönderilmesinin ABD'li askerlerin Bolşevikler tarafından katledilmesi anlamına geleceği yönündeki açıklamasına dikkat çekilmişti. [361] Yaşanan bu tartışmaların ardından Wilson'un Ermenistan'a yönelik manda idaresi talebi 1 Haziran 1920 tarihinde 23'e karşı 52 oyla Senato'da reddedilmişti. [362] Önergeye ret oyu kullanan Demokrat Partili bir senatör ise şöyle diyordu: "*Dünyaya Ermeni halkına ülkemizin sempati beslemediği gibi bir izlenim vermek istemem. Onlar gerçekten yürekli insanlar ve bence bir yardımı da hak etmektedirler. Ancak ABD'nin bizzat olaya dâhil olması dışında pek çok farklı yardım yöntemi de olabilir.*"[363]

Karar sonrasında ABD kamuoyunun çoğunluğunun da manda karşıtı bir görüşe sahip olduğu iddiası *The Washington Post* gazetesindeki bir yazıda da dile getirilmişti. Buna göre eğer aksi yönde bir durum mevcutsa Kasım ayında yapılacak seçimlerde Milletler Cemiyeti ve manda yanlısı olan Demokratik Parti adayının başkanlığı kazanması gerekecekti.[364] Ancak yazıda da belirtildiği gibi 1920 seçimlerinde ABD halkı tercihini Cumhuriyetçi partiden yana kullanmış ve ABD'nin

---

[356] **Evening Star**, Apr 3, 1920.

[357] **The Courier-Journal,** Apr 26,1920.

[358] **El Paso Times,** Apr 27,1920.

[359] **The Washingtonm Post,** May 30, 1920.

[360] Bryson, a.g.e., p.73.

[361] **The Washingtonm Post,** Jun 1, 1920.

[362] **Star Tribune**, Jun 2, 1920; **Buffalo Evening News**, Jun 2, 1920; **The Boston Globe**, Jun 2,1920.

[363] **The Boston Globe**, Jun 2,1920.

[364] **The Washington Post,** Jul 25, 1920.

yalnızlık politikasını savunan Cumhuriyetçileri o zamana kadar görülmemiş bir çoğunlukla iktidara getirmişti. [365]

Netice itibari ile Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeni meselesine yönelik uzun süredir devam eden abartılı ve tek taraflı hassasiyete ve özellikle bölgedeki yardım örgütleriyle misyonerlerin bu konudaki aktif rolüne rağmen Amerikan dış politikası, ulusal çıkarların gözetilmesine öncelik vermişti. Geçmişte olduğu gibi Avrupa siyasetine karışmama ilkesine yüzünü dönen ABD, bölgeye yönelik temkinli ve gerçekçi bir politika yürütmeyi seçmiş, Amerika'nın Ermenilere yönelik insani yardım sürecini bir üst seviyeye taşıyarak idari ve askeri sorumlulukla bölgede aktif bir rol üstlenmesini makul bulmamıştı. Ayrıca İngiltere'nin zengin coğrafyalar üzerinde hâkimiyet kurarak Ermenistan gibi verimsiz bir bölgeyi ABD'ye önermesi karşısında muhalif kesimde İngilizlere karşı oluşan cephe de bu durumu etkileyen önemli bir unsur olmuştu.

Osmanlı coğrafyasına yönelik manda idaresi konusunda Amerikan siyasetinde bir kırılma yaşansa da Senato kararına rağmen Ermenistan mandası konusunda ABD'nin sorumluluk üstlenmesi tartışmaları 1920 yılı sonuna kadar yani Milli Hareket'in Doğu'da Ermenileri yenmesine kadar devam etmişti. Sonraki süreçte ise Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermenilere yönelik sempati aynı şekilde sürmüş, Ermeni meselesinin Amerikan basını üzerinden ABD kamuoyuna tek yanlı aktarımı Milli Mücadele sürecinde yine katliam, baskı ve vahşet gibi kavramlar temelinde hız kesmeden devam etmişti.

2.1.5. Pontus Meselesi ve Rum İddiaları

19. yüzyılda Osmanlı topraklarında Hristiyan unsurların başlattığı isyan hareketleri Anadolu'da da ayrılıkçı fikirlerin filizlenmesine olanak sağlamıştı. Özellikle *Megali İdea* [366] çerçevesinde 1814'de Odesa'da kurulan *Filik-i Eterya* örgütü, Yunan ve Girit isyanında etkin rol oynadığı gibi Doğu Karadeniz kıyılarında bir Rum Devleti'nin kurulmasını da amaçları arasında saymıştı. Bu doğrultuda bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasının ardından Yunanistan, Osmanlı toprakları üzerinde tarihsel emellerini gerçekleştirme gayretine girişerek Karadeniz

---

[365] Nevis ve Commager, a.g.e., s.466 ; Cumhuriyetçilerin başkan adayı ve Wilson'dan sonra başkan seçilecek olan Warren G. Harding seçim arifesinde Ermeni mandasına karşı olduğunu şu sözlerle ifade etmişti: *"(...) her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri Ermenistan'a derin bir sempati beslese de Ermeni sınırındaki tüm verimli bölgelerin İngiltere ve Fransa tarafından alınmış olması ve Sam Amca'ya ise aç ve ezilmiş haldeki Ermeni halkının bırakılmasının ardından ABD'nin bölgeye 70.000 ila 100.000 asker göndermeye mali açıdan gücü yetmeyecektir."* Bkz. **The Los Angeles Times**, Oct 29, 1920; **New York Tribune**, Oct 29, 1920.

[366] Yunancada "Büyük Ülkü" anlamına gelen bu kavram, 18. Yüzyılın sonundan itibaren Yunanlıların hayalini kurdukları İstanbul merkezli "Büyük Yunan İmparatorluğu'nun" kurulması idealidir. Buna göre eski Bizans-Yunan İmparatorluğu tekrar canlandırılarak Yunan ulusunun bağımsızlığı sağlanacak, Ege adaları, Girit, Kıbrıs, Batı Trakya, Batı Anadolu Yunanistan topraklarına katılacak ve Doğu Karadeniz'de bir Pontus Rum Devleti kurulacaktı. Bkz. Oğuz Kalelioğlu, "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", **Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 11, (41), Mayıs, 2008, s.108,109.

Bölgesi'ndeki Rumları etkisi altına almaya çalışmış, müşterek kökenden geldikleri iddiasıyla Pontus kavramı üzerinden bölgede yaşayan Hristiyan halka suni bir tarih bilinci kazandırma politikası izlemişti.[367]

Uygulanan bu politika, bölgede karşılık bulmuş, başta kilise olmak üzere nüfuz sahibi Rumların işbirliğiyle Ortodoks Hristiyan unsurlar kendilerini Yunan ulusuna ait hissetmeye başlamıştı. Ermeni meselesinde olduğu gibi Amerika'nın misyonerlik faaliyetleri de bu kitle üzerinde ayrı bir tahrik unsuru olmuş, Merzifon Amerikan Koleji gibi kurumlar bünyesinde kurulan Pontusçu Cemiyetler[368] bu meselenin örgütlü bir yapı haline gelmesine öncülük etmişti.[369] Nitekim Amerikan basınına yansıyan bir haberde Anadolu'da kurulan Merzifon Amerikan Koleji hakkında bilgi verilirken, buradan yetişen genç yaştaki Rum ve Ermenilerin kendi halkları arasına donanımlı birer lider olarak katıldıklarından bahsediliyordu.[370]

İlerleyen dönemde Balkan Savaşlarıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilanına karşı çıkan bu örgütlü yapı artık eylem düzeyine geçerek orduya katılmada gönülsüz davranmıştı. Özellikle Pontus Cemiyetleri ve kilisedeki din adamlarının askere gitmeme yahut firar etme yönündeki telkinlerinin ardından Rumlar gruplar halinde çeteler oluşturarak kendi bölgelerinde ayrılıkçı faaliyet yürütmeye başlamıştı.[371] Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte aradıkları fırsatı bulan Rumlar o zamana kadar yürüttükleri hazırlıklar çerçevesinde bölgede yaptıkları silah yığınaklarını sahaya sürmüş, oluşturdukları çetelerle yol keserek köy basmaya başlamıştı.[372] Özellikle savaşın son döneminde Osmanlı Devleti'nin zor bir durumda kalmasının azınlıklarda yarattığı umut Rumlara da tesir etmiş, mütareke döneminde daha da şımaran ve cesaretlenen Rumlar Türkleri tahrik eden eylemlerini şiddetlendirmişti.[373]

Amerikan basınının bu süreçteki tavrı ise geçmiş dönemdekinden pek faklı değildi. Yunan ve Girit isyanlarında olduğu gibi Osmanlı topraklarında Hristiyan unsurların başlattığı ayaklanma faaliyetleri ABD basınında yer bulmuş, ancak bu ayaklanmalarda silahlı Hristiyan gruplar

---

367 Mehmet Okur, "Pontus Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Karadeniz Bölgesi'nde Pontusçu Faaliyetler",**Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, (14), Yaz, 2007, s.5.

368 İlk Pontus örgütü 1904 yılında İnebolu'da kurulmuş, Rum asıllı Amerikalı bir papaz Pontus Cemiyeti'ni kurmuştu. Aynı dönem içerisinde Rum İrfan ve Pontus Kulübü adıyla iki cemiyet daha Merzifon Amerikan Koleji bünyesinde kurulmuş ve aynı amaca hizmet eden Pontus adlı bir de dergi çıkarılmaya başlanmıştı. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanıyla oluşan özgürlük ortamında Batılı güçlerin teşvikiyle Rumların bölgede örgütlenmesi hız kazanmış, Trabzon, Samsun, Amasya, Fatsa, İnebolu Kayseri, Kırşehir, Havza, Bafra, Sinop, Ürgüp, Tokat ve Çarşamba olmak üzere geniş bir bölgede kurulan cemiyetlere bağlı şubeler de açılmıştı. Bkz. Mustafa Balcıoğlu, **Belgelerle Milli Mücadele Sırasında Anadolu'da Ayaklanmalar ve Merkez Ordusu**, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara, 1991, s.64.

369 Aynı eser, s.64.

370 **Evening Star**, Oct 7, 1910.

371 Okur, Pontus Meselesinin…,s.8.

372 Tansel, a.g.e., s.90.

373 Akşin, a.g.e., s.33.

zikredilmeden, “barbar Türklerin masum Hristiyan halkını katliama uğrattığı” şeklinde gazetelere yansımıştı. Ermeni meselesinde olduğu gibi Rumlara yönelik haberler “insani” açıdan kamuoyuna aktarılmış, mütarekenin hemen sonrasında masum yüzbinlerce Rum’un katledildiği ve yüz binlercesinin Yunanistan’a sürüldüğüne dair haberler ABD basınına yansımıştı.[374] Bu haberlerde mütareke şartlarının Karadeniz limanlarında geçerli olmadığı dile getirilirken, Türkler ’in buradaki Rumlara halâ baskı uyguladığı iddia ediliyor, bu iddialara tek kaynak olarak ise yine Yunan basını gösteriliyordu.[375] Bu süreçte Rumların Türkler tarafından katliama uğradıklarına ve açlıktan öldüğüne dair yardım çağrıları ABD basınında yer alırken bölgede Rumların çoğunlukta olduğu da ileri sürülüyordu.[376]

Bu arada Osmanlı Devleti’nin savaş sonunda yenilerek ağır bir ateşkes anlaşması imzalamak zorunda kalmasıyla birlikte Pontusçular faaliyetlerini yurt dışında da yoğunlaştırmaya başlamış,[377] okyanus ötesine de temsilciler yollayarak yurt dışında propaganda ve destek arayışlarında bulunmuşlardı. Bu kapsamda bir Pontus Devleti’ne yönelik iddialar daha Aralık 1918 tarihinde Amerikan basınına yansımıştı. Buna göre *“Anadolu Rumları Bağımsızlık Niyetinde”, “Anadolu Rumları Amerika’ya Heyet Gönderdi”, “Anadolu Rumları Türklere Karşı Bu Ülkenin Yardımını Talep Ediyor”* başlıklarıyla aktarılan haberlerde, Midilli adasından bir Rum parlamenter ve ticaretle uğraşan ünlü armatör bir Rum’un da içinde bulunduğu heyetin Amerika’ya geldiği duyurulmuştu. Gelen heyetin ABD gazetelerine yansıyan açıklamaları ise Türklerle ilgili son derece sert ve gerçekdışı ithamlarla doluydu. Buna göre Midilli adasından milletvekili olduğu belirtilen Christos Vassalikaki’nin açıklamasının bir kısmı şu şekildeydi:

> Türkler, tarihte mutlakiyetçilik, emperyalist yönetim ve güçlü olan istediğini alır doktrinine en mükemmel örnek teşkil etmektedir. Rumlar ise dünyanın en eski demokrasi kahramanlarıdırlar. Anadolu’da şu an yaşanan kavga ise tüm Avrupa’yı bir zamanlar kan gölüne çevirmiş olan Halk Egemenliği ile Kralların Egemenliğinin küçük bir kopyasıdır. Asyalı Rumların uzun süren esaret trajedisini anlamak Amerikalılar için zor olabilir. 1453’ten bu yana Türkler onları yok etmek için her yolu denemişlerdir. Türklerin bu gaddarlığına rağmen Rumlar sayılarını arttırmışlardır. Onların yaşama azmi olağanüstüdür. Bugün, 2 milyondan fazla Rum Anadolu yarımadasında yaşamaktadır[378] ve bu bölgenin ticaret ve eğitimi büyük oranda onların elindedir.

---

[374] **Star Gazette**, Dec 2,1918.

[375] **New York Tribune**, Jan 30, 1919.

[376] **Quad-City Times,** Apr 15, 1919.

[377] Bu kapsamda Ekim 1918’de Kafkas bölgesinde Krasnador’da “Pontus Merkez Birliği” adıyla bir örgüt kurulmuş ve Paris’te de Pontusçu bir şube açılmıştı. Kasım 1918 tarihinde ise Marsilya’da yerleşmiş olan Trabzonlu Konstantin Konstantinidis adlı bir Rum işadamının öncülüğünde Rus sınırından Sinop’a kadar olan bölgede bir Pontus Devleti’nin kurulmasına yönelik kongre toplanmış, bu kongreye Avrupa ve Amerika’dan Pontusçu Rumlar da katılmıştı. Bkz. Balcıoğlu,a.g.e., s.68,69 ; Tansel,a.g.e., s.94.

[378] Wilson İlkeleri’nden yararlanma adına Rumların Anadolu’daki abartılı nüfus ve bölge iddiaları yurtdışında yaptıkları toplantılarda da dile getirilmiş, bu konuda Trabzon bölgesinde bir Pontus Cumhuriyeti kurulmasına dair 1918 yılında Marsilya’da yapılan toplantıda Rumlar tarafından öne sürülen tezler hakkında ise Arnold J. Toynbee: *“Bu konuda ileri sürülen istatistik ve hudutlar hayal mahsulüdür…”* yorumunu yapmıştır. Bkz. Jeaschke, a.g.e.,s.57.

> Türklerin Rum yatırımına olan yaklaşımı elbette düşmancadır. Türkler yaradılış itibari ile ticari faaliyet yahut yönetme konusuna ilgisi olmayan göçebe bir halktır. Onlar Kuran'da yazan kutsal ayetlerden birini kabullenmişlerdir ve onların bu ayeti yorumlaması kendilerinden daha zeki olan Araplarınkinden oldukça farklıdır. Kuran'da Türklerin Rumlarla ilgili tüm düşüncelerini karartan belirli bir cümle geçmektedir. Rumların kuvvet ve diriliğini inkâr edemeyen Peygamber Muhammed ciddi olarak şunu yazmıştır "Biz Rumları yendik fakat bir zaman gelecek ki onlar da bizi yenecekler". İşte bugün tüm dini bütün Türklerin kaygıyla beklediği Yunan zaferinin günüdür.(…)

Açıklamasının devamında Yunanistan'ın bağımsızlığına da değinen Vassalikaki, o dönemde mücadele veren Helenlerden yana tavır alan Victor Hugo, Alfred de Vigny, Chateaubriand gibi isimleri zikrederek Yunanistan'ın kurulma sürecinde Batılı büyük güçlerin rolünden de bahsetmiş ve geçmişteki Yunan bağımsızlık sürecinin kendi mücadeleleriyle müşterek bir yanı olduğu mesajını vermişti. Anadolu'daki Rumları 19. yüzyılın başında kurtarılmayı bekleyen Yunanlılara benzeterek, yaşanan katliam ve zulümlere rağmen geçmişte olduğu gibi Rumların da kararlı bir şekilde umutlarını koruduğunu belirtmişti.[379]

Rum parlamenter Vassalikaki'nin açıklamasına bakıldığında Türkiye'de yaşanan olayların hem tarihi hem de dini yönden çarpıtılarak son derece taraflı bir şekilde kamuoyuna aktarıldığı aşikârdı. Zira 1453'ten bu yana Rumları yok etmeye çalıştığı söylenen Türkler aynı yıl onlara hem dini serbestlik vermiş hem de kendi geleneklerine göre patrik seçmelerine müsaade etmişti.[380] Ayrıca Rumlara, diğer azınlıklarda olduğu gibi Osmanlı'nın son döneminde Meşrutiyet'le birlikte Mebusan Meclisi'nde nüfus oranlarına kıyasla fazla sayıda temsil edilme hakkı da verilmişti.[381] Üstelik açıklamanın başında Rumların sürekli olarak yok edildiği iddia edilirken hemen sonrasında buna rağmen Rumların sayılarını sürekli arttırdığı bilgisinin verilmesi de ayrı bir tezatlık oluşturmaktaydı. Sürekli ezilmekte olan Rumların bölgede ticari ve eğitim faaliyetleri üzerinde kontrolü olduğunu da söyleyen Vassalikaki, esasında Osmanlı Devleti içerisinde ekonomik alanda serbest ve etkin bir konumda olduklarını bir bakıma itiraf ediyordu. Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'deki sözleri, zeki Araplara kıyasla[382] Türklerin yanlış yorumladığı iddiası[383] ve

---

[379] **The Morning Post**, Nov 16, 1918; **The Broooklyn Daily Eagle**, Nov 24, 1918; **The Tampa Times**, Dec 17,1918.

[380] Ali Güler, **Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar**, Türkar Yayınları, Ankara, 2003, s.12.

[381] Aynı eser, s. 23.

[382] Vassalikaki'nin açıklamasında Türklere karşı Arapları övmesi sebepsiz değildir zira Birinci Dünya Savaşı devam ederken Haziran 1916'da özellikle İngilizlerin kışkırtmasıyla Mekke Emiri Şerif Hüseyin liderliğinde bir Arap isyanının başlaması din ve ırkı fark etmeksizin Osmanlı coğrafyasındaki ayrılıkçı unsurların müşterek bir amaç etrafında toplandığını göstermiştir. Nitekim Kasım 1916'da Şerif Hüseyin bir bildiri yayımlamış, bu bildiride Osmanlı devlet adamlarını eleştirerek Ermeni ve Rumlara yaptıkları zulmün tüm dünyaca kınandığını belirtmiştir. Bkz. Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e, Birinci Kitap**, Tekin Yayınevi, İstanbul,1978, s.95.

[383] Burada bahsedilen ayet muhtemelen Rum Suresi'nde geçen Hz. Muhammed'in Bizanslılara atfen kullandığı "Rum" kelimesine konu olan ifadedir. Buna göre o dönemde Sasaniler ile Bizanslılar arasında savaşlar meydana gelmiş, Müslümanlar ateşe tapan Sasaniler karşısında kitap ehli olan Bizanslılar'ı desteklerken, müşrikler Sasaniler'den yana tavır almıştır. Hz. Muhammed ise mağlubiyete uğramış olan Bizanslıları kastederek onların *üç ila dokuz yıl* içerisinde tekrar galip geleceklerini bildirmiştir (Rûm 30/1-5). 627 yılında Bizanslıların Sasani ordularını Nineva'da yenilgiye uğratmasıyla birlikte Hz. Muhammed'in bu sözünün gerçekleştiğine inanılmaktadır. Bkz. Casim Avcı, "Rum"**, TDV İslam Ansikolpedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Cilt. 35, İstanbul, 2008, s.222; Dolayısıyla Kuran'da o dönemde hangi kesim için hangi tarihe atfen söylendiği açık olan bu ifadenin Türkler tarafından Osmanlı'nın son dönemiyle ilişkilendirilip yorumlandığı iddiası, bilgisizlik temelinde bir art niyet yahut bir safsatadan ibarettir.

bunun üzerine inşa edilen algı ise, aslında Hristiyan bir kimsenin, İslami referans ile kendi davasını savunma çelişkisini de ortaya koymaktaydı.

Vassalikaki, *demokrasi, halk egemenliği* gibi kavramlarla Rum milletinin isyan hareketini özdeşleştirerek Avrupa'da Fransız Devrimi'yle mutlak monarşiye karşı verilen mücadeleye benzer bir hareket olduğunu iddia etmiş ve bu noktadan geçmişte olduğu gibi Batı'nın destek ve sempatisini kazanmak istemişti. Zira kendisi, Yunan Devleti'nin kurulması sürecinde en önemli etken olan dış yardım unsurunu unutmamış, Batı'daki filhelenizm etkisiyle gerçekleştirilen Yunan hayallerinin Anadolu'da da geçerli olabileceğini umut etmişti.

Rumların mütareke sonrasındaki siyasi faaliyetleri Paris Barış Konferansı'nda da kendini göstermişti. Amerikan basınına yansıyan bir haberde İstanbul'daki Rum ve Ermeni Patrikleri Konferans'a sunmak üzere Venizelos'a bir mesaj iletmişlerdi. Buna göre, Rumlar ve Ermeniler artık bir Türk devleti altında yaşamaya zorlanmayacak, böyle bir yönetime de boyun eğmeyecekti. Rum bölgesinde yaşayan Ermenilerle Ermeni bölgesinde bulunan Rumların o yerlerde yaşamalarına izin verilecekti. Ayrıca Ermeniler, büyük Ermenistan'ın Karadeniz ve Akdeniz'e çıkışı olan hudutlardan oluşmasını isterken, Trakya, İstanbul, İzmir, Bursa, İzmit ve Biga'nın Yunanistan'a bağlanmasından yana olduklarını da iletmişlerdi. Yakın Doğu'da medeniyet, kalkınma ve barışın tesisinde Rum ve Ermeni Birliği'nin önemli bir etken olacağına dair beklenti de aynı bildiri de dile getirilmekteydi.[384]

Ancak Ermenilerin kurmak istedikleri ülke sınırlarının Doğu Karadeniz'e de uzanması, aynı bölge üzerinde emelleri olan Pontusçu Rumların iddialarıyla çatışmaktaydı. Öyle ki Amerika'da yaşayan bir kısım Rum, bu bölgenin Ermenistan'a katılmasına karşı çıkmıştı. Buna göre, zamanında Pontus Devleti'den ABD'ye geldiği söylenen[385] Rumlar bu durumu protesto ettiklerini bildirirken, Amerika'da farklı yerlerinde şubeleri bulunan "Greek American Pontus League" *(Rum Amerikan Pontus Cemiyeti)* adlı kuruluş, başkan Wilson, Lloyd George ve Clemenceau'ya bir mesaj göndermiş, demokratik ve özgür bir Rum Devleti için istekte bulunmuştu.[386] Ancak, Rumların hem yurt içinde hem de yurt dışında bir Pontus Devleti kurmaya yönelik yürüttükleri yoğun gayretlere rağmen Yunanistan başbakanı Venizelos Paris Barış konferansında Batı Anadolu, Trakya, Rodos ve 12 Adalar üzerindeki taleplerini iletirken Trabzon'dan bahsetmemiş, aksine bu şehrin kurulacak olan Ermenistan'ın sınırlarına dâhil edilmesini desteklemişti.[387]

---

[384] **The Journal and Tribune**, Mar 14, 1919.

[385] Birinci bölümde belirttiğimiz üzere özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarından Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eden Hristiyan unsurlar olmuştur. Ancak söz konusu haberde, Karadeniz Bölgesi kastedilerek göçen Rumların, Pontus Devleti *(State of Pontus)* gibi gerçekte var olmayan bir ülkeden geldiğinin belirtilmesi, kamuoyu üzerinde bölgeye yönelik gerçek dışı bir algı yaratılmak istendiğini göstermektedir. Zira 15. yüzyıldan bu yana Osmanlı toprağı olan o bölge için Pontus adı geçse bu dönem içerisinde böyle bir ülke var olmamıştır.

[386] **The Brookly Citizen**, Mar 19, 1919.

[387] **The Philedelphia Inquirer**, Mar 20, 1919 ; **The Times Dispatch**, Jun 15, 1919 ; Avcıoğlu, a.g.e., s.311.

Bununla birlikte Amerika'daki Yunanlılar ve Rumlar her fırsatta Osmanlı toprakları üzerindeki paylaşım sürecine dâhil olmayı sürdürüyor, Atlantik ötesinden Paris Konferansı'nda kendi tezlerinin kabul görmesini istiyordu. Bu dönemde Yunanistan'ın 98. bağımsızlık kutlamaları kapsamında Washington'da toplanan yaklaşık dört bin kişilik Yunan kökenli grup adına Paris'te bulunan Başkan Wilson'a bir mesaj gönderilmişti. Buna göre, Amerikan bayrağı ve başkanın liderliği altında otokrasi baskısında yaşayan küçük milletlerin özgürlüğü için savaşmış olan Yunan kökenli Amerikalılar, 466 yıldır özgürlükleri için savaşan İstanbul, Trakya, Trabzon ve Anadolu'nun artık Türkiye'nin ıstıraplı boyunduruğuna bırakılmamasını, özgürlük ve demokrasi için kardeş Yunanistan Krallığına bağlanmasını talep ediyordu.[388]

Ermenilerde olduğu gibi Amerika'da örgütlü bir yapı oluşturmuş olan Rumlar, *Greek American Society, Galliona, Diagenes Society, Evengelismos, Hope, Pontus, Euxopora, Laharani, Kapu-Kioi, Hava-Konstioton-Muntanton* adlı sivil örgütlerle Amerika'nın farklı yerlerinde propaganda faaliyetlerini yürütmüş ve mütareke sonrasında bir yandan Paris Konferansı'ndaki heyetler diğer yandan da İstanbul'daki Rum Patrik Doretheos[389] ile iletişim halinde olmuşlardı. Bu süreçte Rum kökenli Amerikalıların da açıklamaları basında yer alıyor, Amerikan kamuoyu Pontus iddiaları lehine etkilenmeye çalışılıyordu. Bu kapsamdaki bir haberde, New Yorklu bir portre ressamı olduğu söylenen *Nicholas P. Zarokilli* adlı bir Rum, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tarihsel olarak İsa'dan önce dahi Rumlara ait olduğunu bildirirken bölgede nüfus yapısının ağırlıklı olarak Rumlardan oluştuğunu,[390] Ermenilerin ise çok az sayıda bu bölgede var olduğunu iddia ediyordu. Bu nedenle bölge üzerinde bir Ermeni iddiası söz konusu olamazdı. Ayrıca, self determinasyon ilkesi gereğince küçük bir unsurun yani komşu Ermenilerin bir milyondan fazla Rum üzerinde bir yönetim sağlaması ise kesin bir anlaşmazlığa sebep olacaktı. Dolayısıyla Rumlar bu duruma rıza göstermeyecekti. Aynı yazı içerisinde bir de Türkiye haritası yayımlanmış, Paris Konferansı'ndaki Yunan talepleri haritaya yansıtılmıştı. Buna göre, Batı Anadolu, Trakya'ya ek olarak Sinop, Samsun, Trabzon, Batum, Amasya ve Sivas'ın içinde bulunduğu Karadeniz Bölgesi "Pontus Cumhuriyeti" ismiyle gösterilmekteydi.[391]

---

[388] **The Washington Times,** Apr 7, 1919

[389] Ekim 1918'de Mondros Mütareke'sinin imzalandığı dönemde Bursa Metropoliti olan Dorotheos Mammelis, eski Patriğin istifa etmesi üzerine Venizelos'un desteğiyle İstanbul Patrik Vekili olarak seçilmişti. Bu süreçte Osmanlı idaresinden bağımsız hareket eden Patrik, Venizelos ile işbirliği halinde Rum çetelerin örgütlenmesine yardım etmiş, Yunan ordusunun işgal hareketini öven ve Rumları bu harekete çağıran bir de bildiri yayımlamıştı. Dorotheos, İstanbul'daki Rum kiliselerini bir propaganda aracına çevirmiş, dini faaliyetten çok Osmanlı Devleti aleyhine siyasi faaliyetlerde etkin rol almıştı. Bu dönemde çok sayıda Rum kilisesine Yunan bayrakları çekilmiş ve Patrikhane tarafından "*Siyah Kitap"* adıyla Türklere yönelik katliam iddiaları içeren sözde belgeler yayımlanmıştı. Ayrıca Rum Patrik, Mart 1919'da Paris Barış Konferansı'na bir muhtıra sunarak Türkiye'deki Hristiyanların Yunanistan'a bağlanmak istediklerini belirtmişti. Bkz. Selim Gökçen, *"Millî Mücadele Döneminde Yunanistan'ın Türkiye'deki Örgütlenme Faaliyetleri ve Rum Patrikhanesi"*, **Cumhuriyet Tarihi Dergisi**, 14 (27), Bahar, 2018, ss.52-58.

[390] Rumların bölgede çoğunlukta olduğu iddiası yine Wilson ilkelerinden yararlanmak için ortaya atılmış ancak Osmanlı kayıtlarındaki nüfus verilerine göre gerçeği yansıtmayan bir iddiaydı. Zira 1914 yılındaki istatistiklere göre Ordu, Giresun, Rize ve Gümüşhane'yi de içine alan Trabzon vilayeti nüfusu toplamda 1.122.947 iken, bunun 921.128'i Türk, 161,574'ü Rum, 37.549'u Ermenilerden ibaretti, geri kalanını ise diğer unsurlar oluşturmaktaydı. Buna göre söz konusu açıklamadaki tek doğru taraf bölgede Ermenilerin Rumlardan daha az sayıda olduğu bilgisiydi. Bkz. Karpat, a.g.e., p.180.

[391] **The New York Times**, Apr 13, 1919.

Bölge üzerinde iki millet arasında yaşanan bu rekabette Ermeni diasporası da Trabzon'a yönelik kendi propagandasını sürdürüyordu. Bu kapsamda *The New York Times* gazetesinde bir makale yayımlanmış, Ermeni tezlerini destekleyen bu uzun makale, New York, Chatham'dan olduğu belirtilen *D. E. Siramaro* adında Ermeni yanlısı biri tarafından kaleme alınmıştı.

Yazıya göre tarihin hiçbir döneminde Rumlara ait olmayan Trabzon vilayetinde çok sayıda Rum yaşasa da, bu durum Kudüs'te, Mısır'da, New York veya Boston'daki Rum varlığından pek farklı değildi, zira bunların hepsi basit bir koloni sayılırdı. Bu nedenle, New York'ta hak iddia edemeyecek olan Rumlar aynı şekilde Trabzon'da da hak iddia edemezdi. Tarihsel açıdan da bölgenin bir Ermeni bölgesi olduğunu öne süren Siramaro, Trabzon bölgesinin coğrafi olarak Yunanistan'a bağlanamayacağı, çünkü uzakta kalan bu bölgeyi Yunanlıların koruyamayacağını da belirtiyordu. Yunanistan'ın resmi olarak Trabzon üzerindeki iddialarından zaten vazgeçtiğinin de hatırlatıldığı yazıda, aksi bir durumun gerçekleşmesi halinde Ermenilerin şimdiye kadar dayandıkları ıstırap ve dökülen kanlarından Yunanistan'ın faydalanacağı anlamına geleceği ifade ediliyordu. Yazının sonunda ise iki ulusun dostluğuna vurgu yapılmakta, esasında sorunun çözüme kavuşmuş olduğu zira Ermenistan ve Yunanistan'ın dostluk ve ittifakla el sıkıştığı belirtilerek, iki tarafın da birbirleri uğruna fedakârlıkta bulunmaya hazır olduğu vurgulanmaktaydı.[392]

Amerika'daki Ermeni kuruluşları da bu süreçte harekete geçmiş, Amerika'nın eski Almanya büyükelçisi James Gerard'ın başında bulunduğu *Bağımsız Ermenistan için Amerikan Komitesi, "*Armenia and Pontus" *(Ermenistan ve Pontus)* adıyla Amerika'da bir bildiri[393] yayımlamıştı. Yaklaşık yirmi sayfadan oluşan bildiride, Kilikya'dan Trabzon'a kadar uzanan bir harita ile birlikte, bölgedeki Ermeni iddiaları tarihsel olmak üzere pek çok açıdan desteklenirken, Paris Konferansı aracılığıyla kurulacak olan Ermeni Devleti'nin doğal olarak Trabzon bölgesini kapsayacağı ifade ediliyordu. Tüm bu iddiaların sonunda ise Rumlara dair herhangi bir olumsuz değerlendirme yapılmıyor, karşılıklı dostluk çerçevesinde Osmanlı topraklarındaki paylaşımların desteklenmesi gerektiği ve bu sayede bölgede barışın sağlanacağına vurgu yapılıyordu.[394]

---

[392] **The New York Times**, May 4, 1919.

[393] Söz konusu bildirideki iddialar üzerine ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Mehmet Okur ve Osman Emir, "Doğu Karadeniz Üzerinde Pontus Rum İddialarına Yönelik Amerikan Ermeni Komitesi'nin Bir Bildirisi ve İlmi Tenkidi", **Pontus Meselesi Olaylar, Algılar ve Gerçekler**, (Ed Hikmet Öksüz-Mehmet Okur-Yüksel Küçüker) Karadeniz Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2019, ss. 15-37.

[394] Bildirinin son kısmı şu şekildeydir: *"Ermeniler daima Rum dostlarının haklı iddialarını destekledikleri için Rumlar da Ermenistan'ın haklı iddialarına aynı cevabı verecektir ve bu durum iki milletin karşılıklı dostluğu için daha hayırlı olacaktır. Dolayısıyla bu iki millet el sıkışabilir ve sıkı dostluklarıyla dünya barışını neredeyse yirmi asırdır tehdit eden kötü şöhretli Doğu Sorunu 'nu çözebilirler. Ermenilerin bu isteği mantıklı düşünen tüm Rumlar tarafından çoktan kabul görmüştür ve biz bu iki milletin karşılıklı eşitlik ruhunun faydalarını göreceği günden çok uzak değiliz. Bu durum belkide milletler arasındaki gerçek barış ve iyi niyetin ebediyen sürmesinde bir köşe taşı olacak ve gelecek asırlar bundan övgüyle bahsedecektir".* D.E. Siremarc, **Armenia and Pontus**, The American Committee for the Independence of Armenia, New York, 1919, p.21.

Diğer yandan Paris Barış Konferansı'na yönelik Rumların yurt dışında yürüttükleri örgütlü harekete paralel olarak Osmanlı Devleti bünyesindeki Rumların da tüm dikkati Paris'teki görüşmelerdeydi. Öyle ki Osmanlı'nın başkentinde dahi Rumlar ayrılıkçı niyetlerini belli etmekten çekinmiyor, özellikle İstanbul Patrikliği'nin desteğiyle dini şahsiyetler ve kiliseler birer propaganda merkezi gibi çalışıyordu.[395]

Bu kapsamda Amerikan basınına yansıyan bir haberde İstanbul'daki Rumların yaptıkları taşkınlıklardan bahsedilmekteydi. Buna göre, Paris Barış Konferansı'nda Venizelos'un ilettiği taleplerin büyük oranda kabul edildiğine dair bir mektup Pazar ayininden sonra Patriklik tarafından İstanbul'daki tüm kiliselerde okunmuş, Rum cemaati ise bu durumu sevinç gösterileriyle kutlamıştı. Bununla yetinmeyen bir takım Rum çeteler ise sokaklarda nümayiş çıkarmış, bu olaylar ertesi gün de sürmüştü. Dolayısıyla İstanbul'daki Türkler, Rumların bu tutumundan rahatsız olmuş, iki kesim arasında yaşanan gerginlik nedeniyle İstanbul Hükümeti bir uyarı ve itidal mesajı yayınlayarak; "*Pazar günü toplanan ve dini vecibelerini yerine getirmesi gereken Rumların bunun yerine kilisede siyasi etkinlikte bulunmalarının başkentte panik yaratan dedikoduların yayılmasına sebep olduğuna*" dikkat çekmişti. İstanbul'da yaşanan bu gelişmelere ek olarak Yunan askeri yetkililerinin Girit adasından 40 kişilik jandarma grubunu başkente getirmesi ise durumu daha da kötüleştirmiş, Türk Hükümeti olayı protesto ederek mütarekenin ihlal edildiğini İtilaf Devletleri'ne iletmekle yetinmişti.[396]

Amerikan basınında bu süreçte Türklerin kötü gösterilmediği bir haber neredeyse yok gibiydi. *Current History* dergisinde *The London Morning Post* gazetesine dayandırılarak *"Türkiye'deki Rum Katliamı"* başlıklı uzun bir makale yayımlanmış ve Ermenilerde olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı'nda Türkler ve Almanların bir Rum katliamı organize ettikleri öne sürülmüştü. Buna göre Anadolu ve Trakya'da yüzbinlerde Rum'un sürgün ve katliamlarda öldüğü iddia ediliyordu.[397]

Gazetelerde ise Yunan ve Rum bakış açısıyla olayların değerlendirildiği yazılar yayımlanıyor, bölgeden gönderilen bir mektup, Yunan bir bilirkişi yahut bu tezleri destekleyen

---

[395] Anadolu bölgesinde de Patrikhane'ye bağlı olan dini merkezler isyancı grupları kışkırtıcı faaliyetler yürütüyor, Amasya ve Trabzon Metropolitleri Karadeniz bölgesindeki ayrılıkçı hareketlerin örgütlenmesine aktif rol oynuyordu. Bu kapsamda, Trabzon Metropoliti Hrisantos, Birinci Dünya Savaşı sürecinde Rumlar adına Ruslarla bir takım anlaşmalar yapmış, Rusların bölgeden çekilmesiyle birlikte elde edilen silahları Rum köylerine dağıtmıştı. Mütareke sonrası, İstanbul Patrikhanesi'nin Paris'e gönderdiği heyete de katılmış olan Hrisantos, burada Pontus Devleti'ni savunmak üzere diplomatik temaslarda bulunarak Konferans'a bir de muhtıra sunmuştu. Milli Mücadele sürecinin başlamasıyla birlikte Pontusçu faaliyetlerini sürdürmüş, Kuvayı Milliye hakkında topladığı bilgileri Batum'daki Pontus İdare Heyeti'ne ileterek buradaki ayrılıkçı yapının karar alma sürecine de katılmıştı. Bkz Mehmet Bilgin, "Pontus Meselesine tarihsel Bakış", Veysel Usta (Ed.),**Başlangıcından Günümüze Pontus Sorunu,** Öncü Basımevi, Ankara,2007, ss.55-58; **Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri Cilt I (1918-1922**), (Yayına Haz. Ahmet Tetik), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009, s.156.

[396] **The Evening Sun**, Apr 1, 1919.

[397] **Current History**, Vol IX (March, 1919), p. 549.

uzmanların görüşlerine sıklıkla yer veriliyordu. Örneğin Yunan iddialarının açıklandığı bir haberde Andre Andreadis adında Atinalı bir profesörle uzun bir röportaj yapılmış, Yunanistan'ın isteklerinin sözde haklı gerekçeleri bu kişi tarafından tek tek açıklanmıştı. Yazıda, bir yandan Yunanlıların Trakya ve Anadolu'da en az Ermeniler kadar acı çektiğine vurgu yapılırken diğer yandan "*Konuşulmaz Türk"* ve onun "*beş yüz yıldır süren tiranlığından"* bahsediliyordu.[398]

Yunanistan başbakanı Venizelos'un verdiği bir röportajda Türklerin uyguladıkları korkunç ve sistematik katliamlarla bölgedeki Hristiyan halkın nüfusunu azalttığı iddiası da bu yöndeki haberler arasındaydı.[399]

Ayrıca bölgeden gelen ve içeriğinde Türklerin Rumlara yönelik işlediği korkunç katliam iddialarıyla dolu bir mektuba *Rum-Amerikan Pontus Cemiyeti* aracılığıyla yer veriliyor, haber alt başlığında Doğu Karadeniz için "Helenistik Bölgeler" tabiri kullanılarak kamuoyu nezdinde bölgenin yapısına dair farklı bir algı oluşturuluyordu. Mektupta sayısız Ermeni çocuk ve kadını katleden Türklerin gözünü Rum toplumuna çevirdiği ve Rum köylerini basarak buradaki insanların soğuk, açlık ve vahşet içinde ölmelerine sebep olduğu iddia ediliyordu. Son olarak ise mektubu yazan kişi, Türkleri cinayetlerini engel olması için Avrupalı müttefiklere yalvarıyor ve ana vatan Yunanistan'la birleşilemese bile demokratik bir Pontus Devleti'nin kurulacağını belirtmeyi de ihmal etmiyordu. [400] Ancak Mektubu yazan Rum'un "tarafsız" bakış açısı dışında anlatılanların doğruluk derecesinin sorgulanabilmesi ise pek mümkün değildi.

Amerikan basınında göze çarpan diğer bir açıklama ise *Theodre P. Ion* adında bir akademisyene aitti. Kendisinin Boston Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde daha önce devletler hukuku profesörü olduğu ve Paris Barış Konferansı'nda Yunan delegesine danışmanlık yaptığı bilgisi aynı haberde verilmekteydi. Açıklamasında ağırlıklı olarak Amerikan mandası konusuna değinen Ion, Rum iddialarına yönelik ise Batı Anadolu'da çoğunlukla Rumların yaşadığını tekrarlamış, bu bölgenin Yunanistan'a bağlanması gerektiğini belirtirken, Trabzonlu Rumların Konferans'ta Pontus Cumhuriyeti altında bağımsız bir devlet olma talebine rağmen Ermenistan'la birlikte bir Federasyon veya müttefiklik altında yaşamaya da istekli olduklarını ifade etmişti. [401]

Amerikan gazetelerindeki tüm bu haberlere bakıldığında yerel, akademik ve siyasi düzeyde yalnızca tek bir tarafın tezinin öne sürüldüğü, Türklerin adının ise sadece Rumların sürülmesi veya

[398] **The New York Times,** May 24, 1919.

[399] **The Times Dispatch**, Jun 15, 1919.

[400] **The New York Times,** Jul 5, 1919.

[401] **The New York Times,** Jul 5, 1919; ABD İstanbul Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un de rapor ettiği üzere Yunanistan Başbakanı Venizelos da Rumları ve Ermenileri tek bir konfederasyon altında birararaya getirmek için girişimlerde bulunmuş, ancak Ermenilerin Trabzon'a tek başına sahip olma arzuları ve bu hususta İtilaf Devletleri'ne güvenmelerinden dolayı başarılı olamamıştı. Bkz. Mehmet Okur, "Venizelos'un 'Pontus Komplosu': Yunanistan'ın Ermenilerle İttifak Arayışı", **Karadeniz (Black Sea-Черное Море)** 3, (12), 2011, ss. 14-22.

katledilmesine yönelik haberlerde geçtiği görülüyordu. Hâlbuki mütarekenin ilanıyla birlikte ordunun terhis edilmeye başlanması, işgal kuvvetlerinin bazı bölgelere istedikleri gibi girip çıkmaları Osmanlı Devleti içerisinde bir düzensizlik ve serbestlik yaratmış o güne kadar küçük çapta başkaldırı hareketinde bulunan azınlık unsurlar bu asayişsizlik ortamında silahlarıyla birlikte eyleme geçme fırsatını elde etmişlerdi. Bu süreçte tüm Karadeniz kıyısı ve Trakya bölgesi silahlı Rum çetelerinin adeta kol gezdiği bir bölge haline gelmişti.[402]

Nitekim bir asır evvel kurulmuş olan Etniki Eterya Cemiyeti'nin bu süreçte Rumeli'deki eylemlerine ilave olarak Samsun ve Trabzon bölgesinde silahlı çeteler kuruduğu, bu bölgeleye dışarıdan Rumlar getirerek bir Pontus Devleti'nin kurulması gayretine giriştiği o dönemde Osmanlı'daki askeri yazışmalara da yansımıştı. [403]

Ayrıca mütarekeden hemen sonra İstanbul'da Rum İzci Teşkilatı adında bir örgüt de kurulmuştu. Savaştan bitap düşmüş, işgal ve asayişsizlik altındaki bir ülkede bir anda doğaya karşı ilgisi artan (!) bu örgüt, aslında sivil görünümünün altında Rumların isyan hareketine aktif olarak destek vermiş ve diğer illerde kurulan şubeleriyle birlikte yirmi yaşından büyük insanların katıldığı adeta bir milis kuvvet şeklini almıştı.[404] Ancak ne yaşanan bu gelişmeler ne de tek bir silahlı Rum karakteri ABD basınına yansıyor aksine *"Türkler 21 Erkek İzciyi Katletti"* başlığıyla "sivil" insanların Türkler tarafından sebepsiz öldürüldüğüne dair Yunan kaynaklı çok sayıda haber yayımlanıyordu.[405]

Netice itibari ile Rumlar bu süreçte hem yurt dışındaki örgütleri hem de içerdeki silahlı unsurlarıyla galip devletlerin işgali altındaki Osmanlı topraklarında aradıkları ortamı bulmuş, işgal kuvvetlerinden aldıkları destek ve cesaretle geçmişten beri planladıkları emelleri silahlı eyleme dökmüşlerdi. Özellikle Trabzon bölgesinde bir devlet kurma konusunda Yunanistan'dan istedikleri desteği tam olarak alamasalar da Türk hâkimiyetinde kalmayı reddederek Batılı güçlerin yardımını beklemişlerdi. Amerika'da çeşitli sivil dernekler altında kurdukları örgütlü yapılarla birlikte tezlerini her alanda duyurabilen

Rumlar, Amerikan basınını da etkin bir şekilde kullanmış Amerikan Hükümeti'ne yaptıkları çağrılarla da emellerini gerçekleştirme gayretine girmişlerdi. Rumların bu süreçteki propagandası Ermeni meselesinde olduğu gibi Amerikan basınında karşılık bulmuş, Türk tezlerini yok sayan haberler eşliğinde "katliama uğrayan masum Hristiyan bir halk" algısıyla Pontusçu yorumlara gazetelerde yer verilerek Rum iddialarına ABD kamuoyunda meşru bir zemin kazandırılmıştı.

[402] Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Örgün Yayınları, İstanbul, 1981, s.187.

[403] **Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri Cilt I (1918-1922)** , s.70.

[404] Aynı eser, s.31 ; Kemal Atatürk, a.g.e., s.2.

[405] **The New York Times,** Aug 15, 1919.

2.2. İzmir'in İşgal Süreci

2.2.1. İşgal Öncesindeki Durum

Paris Barış Konferansı sırasında Müttefik Devletler arasında yaşanan paylaşım sorunlarından biri de İzmir bölgesi üzerindeydi. Bunun nedeni ise Nisan 1917 tarihinde Fransa, İngiltere ve İtalya arasında yapılan gizli anlaşmalardan St. Jean de Maurienne Anlaşması'yla İzmir ve Adana'yı da kapsayan Güney Batı Anadolu Bölgesi'nin İtalyan idaresine bırakılmış olmasıydı. Ancak anlaşma öncesinde İngiltere bu bölgenin İtalyanlara verilmesini istememişti zira bu vilayeti daha önce Yunanlılara teklif etmişlerdi.[406] Bununla birlikte 30 Haziran 1917'de Yunanistan'ın savaşa katılması durumu değiştirmiş, İtilaf Devletleri'nin zaferinin ardından Venizelos'un başında olduğu Yunan heyeti Kasım 1918'de Paris'e giderek İzmir başta olmak üzere bir dizi toprak talebinde bulunmuştu.[407]

Barış Konferansı'nda dile getirilen Yunan talepleri Amerikan basınına da yansımış, New York merkezli Yunan Bilgi Bürosu aracılığıyla iddialar maddeler halinde açıklanmıştı. İlgili yazının girişinde talep edilen bölgelerden *"Helen neslinin yabancı idaresindeki Yunan (Rum) toprakları"* olarak bahsedilerek bu topraklardan biri olan İzmir ve ona bağlı bölgede 2 milyona yakın Rum'un yaşamakta olduğu öne sürülmüştü.[408] Yazıda Selanik eski valisi John Metaxa'nın yaptığı açıklamaya da yer verilmişti. Kendisi Rumların 1453'e kadar bölgede medeniyeti ve Hristiyan inancını koruduğunu ancak Avrupa'nın en kritik anda onları terk ederek göçebe Türklerin eline esir bıraktığını belirtmiş, antik Yunan felsefe ve demokrasisini referans göstererek Yunanistan'ın taleplerinin haklılığına vurgu yapmıştı.[409]

Yunanlıların Batı Anadolu üzerinde öne sürdükleri iddialara karşılık Paris Konferansı'ndaki Amerikan Delegasyonu Venizelos'un nüfusla ilgili verdiği rakamlara başlangıçta şüpheyle yaklaşmıştı ve İzmir'in Yunanistan'a bağlanarak Anadolu'dan koparılmasını Türk Devleti açısından kabul edilebilir bulmamıştı.[410] Bu yöndeki bir haberde, hem Paris hem de ABD'de Yunan

---

[406] Harry N. Howard, **The Partition of Turkey A diplomatic History 1913-1923**, University of Oklahoma Press, Norman, 1931, p.186; İtilaf Devletleri Ocak 1915 tarihinde savaşa katılması şartıyla Yunanistan'a Batı Anadolu kıyılarından İzmir ve arka bölgesini teklif etmişlerse de savaş sonucundan şüphe duyan Yunan Kralı Konstantin bu teklifi geri çevirmişti. Ancak o dönemde Venizelos bu öneriye oldukça sıcak bakmıştı. Tansel, a.g.e., s.158.

[407] Alexander Anastasius Pallis, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, (Çev. Orhan Azizoğlu) Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,1997,s.40.

[408] 1914 yılı itibari ile oluşturulan nüfus istatistiklerinde İzmir ve ona bağlı olan diğer illerde toplam 1.608.742 kişi yaşarken bunların 299,096'sı Rum,1.249.067'si ise Türklerden oluşmaktaydı. Bkz. Karpat, a.g.e., p.174; Yunan Albay Metaksas da Birinci Dünya Savaşı döneminde Anadolu'daki Rum nüfusuna dair yaptığı bir değerlendirmede Müslümanların her yerde çoğunlukta olduğunu belirterek Rumların en yoğun yaşadığı Aydın vilayetinde dahi Türklere oranla az sayıda olduklarını belirtmişti. Bkz.Pallis, a.g.e., s.31.

[409] **The Literary Digest**, Vol. 60, (March 15, 1919), p.40.

[410] Helmreich, a.g.e., s.63 ; Paris'teki Amerikan Komisyonu İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesi konusunu İzmir Uluslararası Koleji müdürü Alexander MacLachlan'a da sorulmuş, kendisi böyle bir işgalin hem Türkiye hem de Yunanistan açısından çok kötü sonuçlar doğuracağını, Türkiye'nin asla bir Yunan hakimiyetini kabul etmeyeceğini

emellerine yönelik büyümekte olan bir tepkiden bahsedilmiş, "Yakın Doğu'nun Liverpool'u" olarak adlandırılan İzmir üzerinde bir Amerikan mandasının gündemde olduğuna da dikkat çekilmişti. İzmir bölgesindeki misyoner faaliyetlerinin yoğunluğu vurgulanırken Rum Ortodoks Kilisesi'yle olan çatışmaya da değinilmişti. İzmir'e yönelik iki ülke arasındaki bu rekabetin bölgedeki Amerikan finans kurumlarıyla da ilgili olduğu aynı haberde yer almıştı. Venizelos ise Türk Devleti'nin Ege'ye çıkışı olmayacağı eleştirisine karşılık Anadolu'daki ithalat ve ihracata yönelik İzmir limanı üzerinden geçişlere Konferans temelinde güvence verileceğini belirtmişti.[411]

Diğer yandan İzmir'de Rumlara Türk gruplar tarafından eziyet edildiğine dair haberler yayımlanmaya başlamış ve Mondros mütarekesinin 7. maddesinde işaret edilen bir ortamın mevcut olduğu algısı basına yansımıştı. *"Türkler Rumları Katlediyor", "Türkler Rumların Kafalarını Kesti"* başlıkları altında verilen haberlerde Türk çetelerin Rum unsurlara karşı İzmir'de pek çok cinayet ve soygun gerçekleştirmekte olduğu, Buca'da 50 Rum'un feci şekilde öldürüldüğü iddia ediliyor, durumun oldukça kritik bir seviyeye ulaştığı yazıyordu.[412] İlerleyen günlerde bu yöndeki haberler devam etmiş, İngiliz Amiral Webb İzmir'deki duruma yönelik Türk ve Rumların birbirinin boğazını sıkmaya hazır olduklarını, tüm ülke genelinde asayişsizliğin kol gezdiğini, İttihat ve Terakki'ye bağlı Jön Türklerin bölgede yeniden kuvvetli bir hareket planladıklarını öne sürmüştü.[413]

Amerikan basınına göre İzmir'deki durumun ciddiyeti her saat artmaktaydı[414] ve İzmir bölgesi eşkıyaların elindeydi.[415] Bu yöndeki haberlere paralel olarak Venizelos 12 Nisan'da İzmir ve Aydın yörelerinde ciddi sorunların ortaya çıktığını ve derhal sert tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiş,[416] dolayısıyla bölgeye yönelik bir müdahalenin acilen yapılması gerektiğine dair kanaat sonrasında Yunan tarafının işgal için aradığı gerekçe ortaya çıkmıştı. Bu süreçte Venizelos Batı Anadolu'ya yönelik ısrarlı girişimlerini sürdürmüş ve Nisan ayındaki görüşmelerde İtalyanlar

---

belirtmişti. Ona göre Anadolu'da silahlı Yunan birliklerinin bulunması Amerika'nın bölgedeki yerleşik misyoner örgütlerinin çetin savaş şartları altında kalmasına da neden olacaktı. Bkz. Grabill, a.g.e., s.172.

[411] **New York Tribune,** Mar 12, 1919.

[412] **The New York Times**, Mar 21, 1919; **The Washington Post**, Mar 21, 1919; **The Boston Globe,** Mar 21,1919.

[413] **Star-Gazette**, Apr 17, 1919.

[414] **The Houston Post**, Apr 18, 1919.

[415] **Times Herald**, Apr 17, 1919; Bu haberler ve iddiaların Müttefik kuvvetlerin İzmir'in işgaline rıza göstermelerinde çok önemli bir yer tuttuğu 12 Mayıs'taki toplantıda Amerika ve Fransa taraflarının açıklamalarından anlaşılıyordu. Buna göre Wilson şöyle demişti: *"…Yunan kıtalarının karaya çıkmalarını Yüksek Şura insan kırımını önlemek için telkin etti…".* Buna karşılık Fransız başbakanı Clemenceau ise şu ifadeyi kullanmıştı: *"Yunanlılar İzmir 'e asker çıkarmaları için bizden müsaade istediler, biz de buna razı olduk. Ortada İzmir'le ilgili bir bölünme yoktur; fakat biz yakın zamanlarda eşine bir hayli rastlanan insan kırımından Yunanlıların ırkdaşlarını koruyabilmelerini istiyorduk."* Bkz. Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşıyla İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1971, s.73 ; Avcıoğlu, a.g.e., s.339.

[416] Howard, The Partition…, p.234.

Yunan iddialarına tepki göstererek Paris Konferansı'nı terk etmişlerdi.[417] 6 Mayıs'a gelindiğinde ise Lloyd George'nin önerisiyle birlikte iki veya üç tümen eşliğinde Yunanlıların İzmir'i işgal etmelerine izin verilmiş, Amerika ve Fransa tarafı da bunu onaylamıştı.[418]

2.2.2. İzmir'in İşgali ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

İzmir'in işgaline yönelik Paris Barış Konferansı'nda alınan karar gizlilik içerisinde yürürlüğe konulmuştu. Yunan kuvvetlerinin 14 Mayıs'ta İzmir'e ulaşması ve işgalden 12 saat önce Türk yetkililere haber verilmesi planlanmıştı. Bununla birlikte Yunan kuvvetleri çıkmadan önce İzmir tabyaları müttefik kuvvetlerce işgal edilecek, olay bir müttefik işgali gibi gösterilerek ardından Yunan birlikleri komutayı devralacaktı.[419] Bu kapsamda 15 Mayıs sabahın erken saatlerinde bir İngiliz savaş gemisiyle birlikte birkaç Yunan gemisi İzmir limanına girmiş ve Yunan birlikleri İzmir rıhtımından karaya çıkmaya başlamıştı. Bu sırada Rumlar kilise çanları eşliğinde Yunan askerlerini karşılayarak sevinç gösterilerinde bulunmuş, İzmir Metropolit'i Chrysostomos, gelen askerleri elindeki Haç ile birlikte takdis ettikten sonra Türk karşıtı bir konuşma yapmıştı. Türkler açısından sabır sınırlarını zorlayan bu tahrik edici gelişmelerin ardından Yunan askerlerine ateş açılmış ve şehirde çatışmalar yaşanmıştı.[420]

İşgale yönelik Amerikan basınına yansıyan haberler ise bir işgali anlatmaktan çok Yunanlıların uzun süredir planlamış oldukları sürecin nihayet tamamlanmış olduğu yönündeydi. "*Yunan Rüyası Şimdi Gerçek Oldu*",[421] *"Yunanlılar Anadolu Kıyısını İşgal Etti ve 500 Yıllık Hayaline Kavuştu",*[422] *"Yunan Kuvvetleri Anadolu'nun Kıyı Bölgesini İşgal Etti"* başlıkları

---

[417] İtalya geçmişteki anlaşmalara dayanarak İzmir üzerinde hak iddia etmiş ve bu bölgenin Yunanistan'a verilmesine itiraz etmişti. Ayrıca Fiume bölgesinin kendisine verilmesine karşı çıkarak burada bir plebisit uygulanmasını isteyen Wilson ile de İtalyan taraf arasında bir gerginlik yaşanmıştı. Dolayısıyla yaşanan bu gelişmeler İtalya'yı diğer devletler ile karşı karşıya getirmiş ancak İzmir'e Yunan birliklerinin çıkmasını engelleyememişti. Bkz. Erol, Türkiye'de Amerikan…, s.13.

[418] DeNovo, a.g.e., p.117.

[419] Akşin, a.g.e., s.265 ; Esasında işgal öncesinde Türk tarafı bir işgalin olacağına dair kuşku içerisindeydi. Öyle ki İzmir Müdafaai Hukuk Cemiyeti öncülüğünde, Mart ayında İzmir Beyler sokağındaki sinema binasında Aydın ve Balıkesir'den gelen kişilerle birlikte bir kongre düzenlenmişti. Kongre'de İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali halinde olayların yaşanacağı uyarısı yapılmış ve bu doğrultuda İtilaf Devletleri temsilcilerine muhtıralar gönderilmişti. Ayrıca yerel gazetelerde İzmir'in Yunanlılara verileceğine dair söylentiler yayınlanmasının ardından İzmir'in işgali öncesinde görevden alınacak olan İzmir valisi Nurettin Paşa basına açıklama yapmış, böyle bir işgalin olması durumunda kan döküleceği ikazında bulunmuştu. Bkz. Rahmi Apak, **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, ss.2-13; İzzet Bey'in valilik görevine atanması sonrasında işgalden bir gün önce olacakları sezen ve endişe içinde olan halk söylentiler üzerine Hükümet Meydanı'nda toplanmıştı. Toplanan kalabalığa hitaben vatansever kişiler tarafından heyecanlı konuşmalar yapılmış, sonrasında İzmir Valisi İzzet Bey'e bilgi almak amacıyla bir heyet gönderilmişti. Ancak Türk yetkililer tarafından heyete iletilen mesaj, işgal sırasında İtilaf Devletlerini gücendirecek harekette bulunmamaları, sükûnet ve itidal göstermeleri yönünde olmuştu. Bkz. Kâzım Özalp, **Milli Mücadele 1919-1922 I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s.5.

[420] Tansel, a.g.e., s.189,190.

[421] **The Republic,** May 16, 1919.

[422] **The Pittsburgh Press**, May 16, 1919.

eşliğinde Amerikan gazeteleri bu hareketin *"Yunanistan'ın modern tarihindeki en önemli olaylardan biri olduğunu"* duyuruyordu.[423]

Diğer bir haberde ise Anadolu'da Türklerin sorun çıkarmaları dolayısıyla Venizelos'un isteği üzerine Paris Konferansı'nın işgale müsaade ettiği ve çıkarma esnasında bir törenin de düzenlendiği bilgisi verilmiş, işgal son derece tabii ve haklı bir olay gibi kamuoyuna aktarılmıştı. Aynı haberde bölgedeki Yunan birliklerinin 100 mil kuzeyde Ayvalık ve 40 mil güneyde Urla'ya kadar olan bir bölgede varlık gösterdiği aktarılıyordu. Ayrıca bölgeye gelen Yunan gemilerinden biri de 1914 yılında ABD'nin Yunanistan'a sattığı eski adıyla *İdaho,* değişen ismiyle *Kilkis* gemisiydi.[424] *"Helen Kuvvetleri Anadolu'nun Meşhur Şehrine Ayak Bastı"* başlığıyla verilen başka bir haberde ise İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika'ya ait savaş gemilerinden oluşan Müttefik donanmasının da bölgede hazır beklediğinden bahsediliyordu.[425]

İşgal sonrası yaşanan çatışmalara da yer veren Amerikan gazetelerinde Türk ve Rumlardan ölenlerin olduğuna dair bilgiler veriliyordu. Buna göre Yunan kuvvetlerinin İzmir'e çıkmasıyla birlikte yaşanan çatışmalarda 300 Türk ve 100 Yunanlı (Rum) ölmüştü. Çatışmaların ağırlıklı olarak Türklerin yaşadığı bölgelerde Yunanlılara tüfek atışları sonrasında gerçekleştiği iddia edilirken, aynı haberde İzmir'de yaşanan olaylardan dolayı İstanbul'da siyasi bir kriz yaşandığı ve Sadrazam'ın istifa ettiği bilgisine de yer verilmişti.[426] Şehrin Yunanlılar tarafından işgali sırasında İngiliz, Fransız ve İtalyan askerleri stratejik alanlarda mevzilenmiş vaziyette beklediği sırada, Amerikan kuvvetlerinin karaya çıkmadığı belirtiliyordu.[427] Öte yandan Yunan işgali sırasında yaşanan çatışmalara dair 800 kişinin öldüğü ve bunlardan 700'ünün Türk olduğu duyurulmuştu.[428] Yunan yetkililerinin resmi açıklamasına dayandırılan haberlerde ise İzmir'de işgale direnen kişilerin Jön Türk ajanları oldukları ve bunların yakalanıp tutuklandıkları aktarılıyordu.[429]

---

[423] **The Evening News,** May 16,1919.

[424] **Buffalo Evening**, May 16, 1919.

[425] **Reno-Gazette Journal**, May 16, 1919.

[426] **The Washington Post**, May 19, 1919; **Detroit Free Press,** May 19, 1919; **The Boston Globe**, May 19, 1919;

[427] **The Washington Post,** May 21, 1919.

[428] **Great Falls Tribune**, May 19, 1919; İşgalin ilk safhasında İzmir'e çıkan Yunan askeri Türkleri tartaklamış ve "Çok Yaşa Venizelos" diye bağırmaya zorlamıştı. Görgü tanıklarından olan İzmir Uluslararası Koleji müdürü Alexander MacLachlan'a göre Yunanlılar tam bir barbarlık göstererek 500'ün üzerinde Müslümanı öldürmüştü. Bkz. Garabill, a.g.e., p.183; Türkler açısından bir facia niteliğinde olan işgal hareketine tahammül edemeyen Askerlik Şubesi Reisi Fethi Bey, Hafız Sabri Bey gibi vatanperver kişiler ve otuzu aşkın üst rütbeli subay yaşanan ilk olaylarda şehit düşmüştü. Bununla birlikte şehirdeki pek çok mağaza ve dükkân yağma edilmiş yüksek miktarda maddi kayıplar yaşanmıştı. Bkz. Gökbilgin, a.g.e., s.87 ; Yunan çıkarmasından aylar önce silahlandırılmış olan Rum çeteleri de işgal sırasında Yunan askerleriyle işbirliği halinde cinayet ve yağma eylemlerinde bulunarak devlet daire ve kurumlarındaki kasaları kırıp yüksek miktarda parayı gasp etmişler, bununla da yetinmeyip Türk evlerine zorla girerek pek çok eşya çalmışlardı. Yunan askeri ve Rum çetelerin devam eden eylemlerinde iki gün içinde Urla yarımadası da dâhil İzmir ve çevresinde 2000'in üzerinde Türk hayatını kaybetmişti. Bkz. **Türk İstiklâl Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 1'nci Kısım**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s.44 ; Akşin, a.g.e., s.269.

[429] **Detroit Free Press**, May 22, 1919; **The Tennessean,** May 22, 1919.

İşgale tanıklık eden Amerikalı bir denizcinin mektubuna da bir haberde yer verilmiş ve işgalin başladığı andaki yaşananlar aktarılmıştı. Buna göre Yunanlılar 10 bin askerden oluşan bir tümenle bölgeye gelmişler ve çıkartma başlar başlamaz Türkler evlerden ve çatılardan ateş açmaya başlamışlardı. Karaya çıkmayı başaran Yunan askerleri ve Türkler arasında zaman zaman göğüs göğse mücadeleler yaşanmış, en yoğun çatışma ise deniz kenarı boyunca uzanan ana caddede gerçekleşmişti. Saatler boyu süren çatışma sonunda Yunanlılar, direniş gösteren Türkleri şehir dışındaki tepelere doğru uzaklaştırmıştı. Amerikalı denizciye göre bu süreçte çok ağır kayıpların yaşandığı muhakkaktı.[430]

Diğer yandan İzmir'in işgalinin hemen öncesinde İtalya'nın izinsiz bir şekilde Anadolu'nun bazı bölgelerine asker çıkarması İtilaf Devletleri'ni rahatsız etmiş, Roma'ya bir protesto mesajı gönderilmişti.[431] İtalya'nın Adana, Bodrum ve Marmaris'e asker çıkarması neticesinde ABD, İngiltere ve Fransa İtalya'ya bir nota göndererek durumun açıklanmasını istemişti. Bu olayla birlikte İtalya ve Yunan tarafı arasındaki gerilim o derece yükselmişti ki Konferans'ta İtalya güç dengesini ön plana çıkarmaktan çekinmemişti. Nitekim verilen notanın ardından Paris'teki görüşmede Wilson İtalyan başbakanına bu duruma yönelik cevabını sorduğunda Başbakan Orlando açıklamasını Dörtler Konseyi'ne yapacağını bildirerek Venizelos'un bu Konsey'de olmadığı için ayrılmasını istemiş ancak Wilson bu tutuma itiraz etmişti. İtalya'ya göre çıkartma yaptığı bölgeler zaten Milletler Cemiyeti altında daha önce kendisine verilecek olan bölgelerdi dolayısıyla ortada olağandışı bir durum yoktu.[432] Ayrıca İzmir'in işgalinde yaşanan olaylara dair Yunanistan'ı suçlayan İtalyanlara göre, farklı bir milletin yaşadığı herhangi bir toprağı işgal etme konusunda Yunanlılar yetersizdi ve Güney Arnavutluk'ta onların işgaliyle yaşanan katliam ve yakılan köylere rağmen, Venizelos iddialarının geçerli olduğu konusunda Konferans'ı ikna etmişti.[433]

İşgale karşı İstanbul Hükümeti'nin tepkisi ise Barış Konferansı'nı protesto etmek olmuştu. Ancak ABD basınına yansıyan bilgiye göre Hükümet'in İtilaf Devletleri'ne olan sitemi işgalin kendisinden ziyade çıkartmanın Yunanlılar tarafından yapılmış olmasına yönelikti. İstanbul Hükümeti'ne göre işgalin Müttefiklerince gerçekleştirilmesi daha akıllıca olacaktı zira şimdi ülkenin iç kısımlarına doğru sorunların baş gösterme ihtimali doğmuştu.[434]

Ülke içinde de işgale yönelik büyük bir tepki oluşmuş, bir yanda İstanbul'da protesto gösterileri yapılırken diğer yanda üniversitelerde toplantılar düzenleniyor ve öğrenciler derslere girmeme eyleminde bulunmuşlardı. Yapılan gösterilerde Sultanahmet meydanında yaklaşık

---

430 **Quad-City Times,** Jun 11, 1919.

431 Howard, The Partition…,., p.234.

432 **The Los Angeles Times,** May 23, 1919.

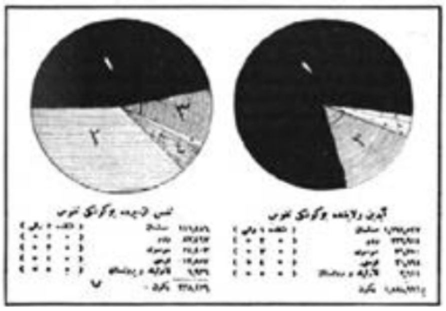
433 **Evening Star**, May 28, 1919.

434 **The Boston Globe,** May 27, 1919; **New York Tribune,** May 27, 1919; **The Washington Post**, May 27,1919.

200.000 kişinin katıldığı büyük bir halk mitingi düzenlenmişti. Bu mitinglere kadınlar da katılmış, konuşma yapan tanınmış şahsiyetler arasında Halide Edip Hanım da kalabalıkları heyecanlandıran konuşmalar yapmıştı.[435] İşgal hareketi siyasi partileri de birleştirmiş, iktidardaki Hürriyet ve İtilaf Fırkası dâhil diğer fırkalar, cemiyetler toplanarak İtilaf Devletleri temsilcilerine bir muhtıra göndermişti. Buna göre, yapılan mütarekeye ve Wilson ilkelerine aykırı olarak İzmir işgal edilmiş, üstelik Osmanlı Devleti ile savaş halinde olmayan Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesi de savaş hukukuna aykırı bir durum oluşturmuştu.[436]

Amerikan basınında İzmir'in işgali sırasında yaşanan olaylar sadece ölü ve yaralı sayısı temelinde ele alınmış ancak ilerleyen günlerde Türklerin geniş kalabalıklar eşliğinde gösterdikleri tepkiler haber değeri taşımaya başlamıştı. Bu kapsamda az da olsa Türk tezlerinin kısmen aktarıldığı haberlere de rastlanmaktaydı. Buna göre *"İzmir'in Kaybı Türkleri Kızdırdı"* başlığıyla aktarılan bir makalede Paris Konferansı'nın Yunanlılara İzmir'i işgal etme hakkını vermesine karşı Türk halkı ve Türk basınında kuvvetli tepkilerin ortaya çıktığı belirtiliyordu. Buna göre üniversite fakültelerinde ve okullarda toplantılar düzenlenmiş, geniş kalabalıklardan oluşan gösterilere Türk kadınları da büyük oranda katılmıştı. Çeşitli okullardan müdürler kalabalıklara heyecanlı konuşmalar yaparak, birlik çağrısında bulunmuştu. Yazıda, işgal öncesinde *London Times* gazetesine konuşan İzmirli bir kişinin bu "soruna" dair öngörüde bulunduğundan bahsediliyordu. Buna göre Türklerden haz etmediği bilgisini de veren kişi, bir Yunan himayesinin ülkeyi huzura kavuşturmaktan çok, kötü sonuçlara sebep olacağı uyarısında bulunmuş ve bölgede Türklerden şikâyetçi olan İtalyan, Fransız ve İngilizlerin de aynı görüşte olduğunu öne sürmüştü.

İlgili makalede, İstanbul basınından *Vakit* gazetesindeki habere de yer verilmiş, bölge nüfusu konusundaki grafiksel veriler aynen *Vakit* gazetesindeki şekliyle aşağıdaki gibi aktarılmıştı: [437]

İZMİR'DE TÜRK NÜFUSU İDDİALARI
Dairelerdeki siyah bölümler İzmir ve Aydın vilayetindeki Müslüman çoğunluğu gösteriyor. Dairelerin altındaki Arapça karakterler makaleyle birlikte çevrilmiştir ve çizgili kısımlarla birlikte diğer milletlerin sayılarını göstermektedir.

Bahsedilen nüfus istatistikleri Vakit tarafından aşağıdaki şekilde verilmiştir.

İZMİR'İN NÜFUSU

Müslümanlar	*111,486*
Rumlar	*87,497*
Yahudiler	*24,403*
Ermeniler	*12,857*
Katolik ve Protestanlar	*1,936*
Toplam	*238,179*

AYDIN VİLAYETİNİN NÜFUSU

Müslümanlar	*1,293,527*
Rumlar	*233,914*
Yahudiler	*36,750*
Ermeniler	*21,194*
Katolik ve Protestanlar	*3,611*
Toplam	*1,588,996*

[435] Gökbilgin, a.g.e., 89

[436] Akşin, a.g.e., s.273

[437] **The Literary Digest**, Vol. LXII, (July 12, 1919), p.22; **Vakit**,16 Mayıs,1335/1919, No.557.

Buna göre Aydın vilayeti ve ona bağlı olan İzmir'de, Müslüman nüfusun Hristiyanlara oranla ezici çoğunlukta olduğuna dikkat çekilirken bu işgalin uzun sürecek sert bir karşıtlığa dönüşeceği belirtiliyordu. Bu haksız tutuma ve işgalde yaşananlara rağmen Yunan iddiaları da yabancı bir muhabirin açıklamalarıyla aynı yazıda yer almıştı. Yine bölgenin binlerce yıllık Yunan toprağı olduğu ve geçmişteki görkemli günlere geri döneme arzusu dile getirilerek bölge için Teselya örneği verilmişti. Buna göre 1881'de Türklerden alınan ve yapılan yatırımlarla gelişmeye başlayan Teselya'nın nüfusu artmış, vergiler hafiflemiş, bölgedeki eşkıyalık da ortadan kalkmıştı. Dolayısıyla bu durum Anadolu için de geçerli olabilecekti.

Ancak ilginçtir ki Teselya'da bittiği söylenen eşkıyalık İzmir'deki işgal sırasında Yunanlılar tarafından bizzat Türkler üzerinde uygulanmış ve yüzlerce insan katledilmişti. Bunun yanı sıra bölgede var olan demografik yapıyı görmezden gelerek sözde bin yıl önceki yaşanmışlıklar üzerinden bir coğrafyada hak iddia etmek, farklı unsurlar arasındaki milliyetçiliği körükleyerek katliam ve çatışmaya neden olmaktan başka bir sonuç da doğurmamıştı.

Nitekim İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden hemen sonra İtilaf Devletleri'nin bölgedeki temsilcilerinden raporlar gelmeye başlamış ve Yunan birliklerinin Türklere karşı gerçekleştirdiği zulüm, yağma ve taşkınlıklar dile getirilmişti.[438] Tüm bu gelişmeler ve artan tepkilerle birlikte Şeyhülislam Osmanlı hükümetinin İzmir'in işgalinde yaşanan olaylara yönelik Konferans'a hitaben gönderdiği şikâyet mektubu ve bir araştırmanın yapılması isteği Paris Barış Konferansı'nda görüşülmüş ve neticede 21 Temmuz 1919'da bir Tahkik Heyeti kurulmasına karar verilmişti. Amerikan Yüksek Komiseri Mark Lambert Bristol'ün başkan olarak atandığı heyette Fransa, İngiltere ve İtalya'dan temsilciler de bulunmaktaydı. [439]

Bu gelişmeye dair Ağustos ayının ortasında Amerikan basınına yansıyan habere göre, ABD'nin Türkiye'deki donanma kuvvetlerinin komutanı olan Amiral Bristol'un İzmir olaylarını araştırmada görevlendirildiği duyurulmuştu.[440]

Ancak Tahkik Heyeti'nin yaptığı araştırmanın ardından vardığı sonuç [441] hemen yayımlanmamış[442] ve dolayısıyla Amerikan gazetelerinde bu konuda çok fazla haber yer almamıştı.

[438] Evans,a.g.e.,s.183.

[439] Mustafa Turan, "İstiklâl Harbinde Müttefikler Arası Tahkik Heyeti Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** 2 (8), 1991, s. 699; Heyette 14 subay ve bir sivil üye bulunmaktaydı ve her ülke bir general ile temsil ediliyordu. İlk toplantısına 12 Ağustos tarihinde İtalyan büyükelçiliğinde başlayan heyet 30 Ağustos'a kadar bu toplantılarını sürdürmüştü. Hem İstanbul hem de İzmir bölgesinde yürütülen toplantılar 15 Ekim'e kadar devam etmiş, Amiral Bristol bu görüşmelerin hemen hepsine katılmıştı. Araştırma sürecinde ise her millet ve sınıftan tanıklar yeminli ifadeler eşliğinde dinlenmiş ve rapor da bu ifadelere dayanarak hazırlanmıştı. Bkz. İsmail Köse, a.g.e., s.125,126.

[440] **The Boston Globe,** Aug 14, 1919; **The Boston Globe**, Aug 15, 1919.

Bununla birlikte raporun yazılmasından bir kaç ay sonra *The New York Times* gazetesinde Charles H. Grasty, *"Anadolu'daki Yunan Faaliyetlerini Kınamak"* başlığına sahip bir makalede Tahkik Heyeti'nin raporundan bahsederek işgalde yaşanan zulümlere dair ulaşılan bulguların Türk yetkilileri temize çıkardığını ancak Yüksek Konsey'in bu durumu görmezden geldiği belirtmişti. Makalede söz konusu rapordan bazı bölümlere yer verilmiş, Yunanlıların işgal sırasında işledikleri suçlardan bahsedilerek Türk tarafının yaşadığı zulüm dile getirilmişti.

Buna göre raporda işgal sırasında birkaç münferit olay dışında Türk yetkililerinin sorumlu olduğu bir saldırının yaşanmadığı ifade edilirken, Yunan askerlerinin de eşlik ettiği Rumlardan oluşan bir kalabalığın Konak meydanında Vali dâhil Türk yetkililerini tartakladığı ve onları *"Zito Venizelos"* (Yaşa Venizelos) diye bağırmaya zorladığı belirtiliyordu. İşgalin ilk iki gününde Yunan kuvvetlerinin, içerisinde 16 yaşından küçük olan çocukların da olduğu 2.500 kişiyi tutukladığı da verilen bilgiler arasındaydı. Raporda işgal sürecinde sayısız şiddet ve yağma eyleminden bahsedilirken çok sayıda kadına tecavüz edildiği ve cinayetler işlendiği belirtiliyor, bu suçların büyük kısmının sivil Rumlar tarafından gerçekleştirildiğine dikkat çekiliyordu. Ayrıca Yunan işgalinin Yüksek Konsey'in izni olmadan Aydın bölgesine doğru genişlediğinden bahsedilen raporda işgalden kaçmaya çalışan çok sayıda kadın, erkek ve çocuğun sebepsiz yere Yunan askerleri tarafından öldürüldüğü belirtiliyorudu.[443]

Ancak bizzat İtilaf Devletleri'nin atadığı komisyon tarafından ortaya çıkarılan bu gerçeklere[444] rağmen Paris Konferansı, İngiltere'nin etkisiyle bu raporu dikkate almayarak işgalin meşru olduğunu kabul etmiş ve raporun yayımlanmasını geciktirmişti.[445]

Netice itibari ile Amerikan gazetelerine de yansıdığı üzere İzmir'in işgali ve sonrasında yaşananlar mevcut İstanbul Hükümeti'nin acziyetini de gözler önüne sermişti. O vakte kadar işgal kuvvetlerini gücendirmeden kurtuluşa erileceğini düşünen kesim de dâhil olmak üzere işgal sırasında yaşanan vahim hadiseler halk üzerinde büyük bir tesir meydana getirmiş ve dolayısıyla da bu durum Türkler açısından gelecekte olacaklarla ilgili çarpıcı bir örnek teşkil etmişti.

---

[441] 8 Kasım'da kurula ulaştırılan rapor Yunanlıların işgal sırasında yaptıkları zulümleri doğrulamaktaydı. Buna göre raporda İzmir'de düzenin sağlanması amacını taşıyan işgal planının, bölgenin açıkça Yunanistan'a katılması sürecine dönüştüğü, Yunanlıların bu görevi yerine getirmede yeterli olmadıkları, dolayısıyla Yunanlıların İzmir'den çekilerek kontrolü İtilaf kuvvetlerine bırakması gerektiği belirtiliyordu. Bkz. Evans, a.g.e., s. 184,185 ; Grabill, a.g.e., p.226.

[442] Lloyd George Yunan tezlerini savunarak söz konusu raporun yayımlanmaması için Yüksek Konsey'i ikna etmiş ve Tahkik Heyeti'nde Yunan üye bulundurulmadığı bahanesiyle raporun objektif olmadığını öne sürmüştü. Bkz. Turan, a.g.m., s.720.

[443] **The New York Times**, Jan 3, 1920.

[444] Amiral Bristol sonraki süreçte işgalde yaşananlara yönelik Tahkik Heyeti'nin yaptığı araştırmada son derece titiz ve adil davrandığını belirterek şunları söylemiştir: *"Tahkikat, mümkün olan en büyük dürüstlükle yürütülmüştür ve ileri sürülen deliller, tüm üyelerin oy birliğiyle mutâbık kaldıkları gerçek delillerdir. Bunlardan daha dürüst ve dört başı mâmur bir tahkikat tasavvur edemem. Bay Lloyd George'un raporu yayınlamamak için bahaneler uydurması basiretsizliktir ve davranışı gerçeklerin aydınlanmasını arzulamamasınm sonucudur*." Bkz. Turan, a.g.m., s.721.

[445] Köse, a.g.e., s.127.

Bu uyarıyla birlikte farklı bölgelerde sokaklardan meydanlara taşan haklı tepkilere Amerikan basını da yer vermişti. Bu sürecin Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlatacağı kurtuluş hareketiyle aynı döneme rastlaması ise Milli Mücadele'ye meşruiyet kazandıran ve bu mücadelenin haklılığını ortaya koyan en önemli etkenlerden biri olmuştu.[446]

2.3. Mustafa Kemal Paşa ve Milli Örgütlenmenin ABD Basınındaki Yansımaları

2.3.1. Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin ABD Basınında Yer Almaya Başlaması

Mondros Mütarekesi sonrasında ABD basınına da yansıyan Osmanlı Devleti içerisinde Hristiyan unsurlara karşı baskı ve katliam iddiaları İtilaf Devletleri tarafından İstanbul Hükümeti üzerinde önemli bir baskı oluşturuyor ve mütareke maddeleri kapsamında bir işgalin gerçekleşme riskini arttırıyordu. Nitekim İzmir'in işgali de bahane olarak kullanılan bu haberler ve iddiaların ardından vuku bulmuştu. Bu kapsamda özellikle Samsun ve Trabzon bölgesinde Rum çetelerle yaşanan çatışmalar, bölgeye yetkili bir komutanın atanmasını gerekli kılmıştı.

Bu süreçte Damat Ferit Paşa Hükümeti ve Sultan Vahdettin'in hakkında olumlu kanaat beslediği Mustafa Kemal Paşa, Mayıs ayı başında bu göreve uygun bulunarak Dokuzuncu Ordu Müfettişliği görevine atanmıştı. Bu doğrultuda M. Kemal, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşanan asayişsizliği düzeltmek, mütareke şartlarında belirtildiği gibi ordudaki cephanenin toplatılması ve hükümetin talimatlarına karşı çıkan bir takım kimselere mani olmak amacıyla geniş yetkiler eşliğinde Samsun'a gönderilmişti.[447] Ancak Samsun'a çıktıktan sonra tasarlamış olduğu kurtuluş planını uygulamaya koyan M. Kemal, Mayıs sonu ve Haziran başında Anadolu'da sivil ve askeri teşkilatları yaşanan haksız işgallerin protesto edilmesi yönünde örgütlemiş, Paris Konferansı'na gidecek olan Damat Ferit'in tam bağımsızlık temelinde savunma yapması için ikaz etmişti. Dolayısıyla İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri'ne karşı izlediği bu yol neticesinde 8 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti tarafından geri çağırılmıştı.[448]

Bu çağrıya uymayan M. Kemal Paşa yaklaşık bir ay daha askeri yetkilerini milli menfaatler çerçevesinde kullanmayı sürdürmüştü. Ardından 8 Temmuz 1919'da resmi görevinden istifa ederek Milli Mücadele sürecini Anadolu'da gerçekleştirilen kongrelerle birlikte örgütlemeye devam etmiş,

---

[446] Nitekim sonraki dönemde M. Kemal Atatürk, İzmir'in işgal edilmesi sonrası halkta oluşan tepkiyi şu şekilde ifade etmiştir: *"Ahmak düşman İzmir'e gelmeseydi, belki bütün memleket gaflette puyan kalırdı."*. Bkz. Avcıoğlu, a.g.e., s.19.

[447] Gökbilgin, a.g.e., s.80 ; Mustafa Kemal Paşa bu göreve başlamadan evvel aklındaki planın başka türlü olduğunu Nutuk'ta belirtmiş, halihazırda toprakları parçalanmış olan Osmanlı Devleti'nin elinde kalan Anadolu'yu savunmak gerektiğini düşünerek Hâkimiyeti Milliye temelinde yeni müstakil bir Türk Devleti'nin tesis etmeyi tasarlamıştı. Atatürk, a.g.e., s.12.

[448] Tevfik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu'da**, Cumhuriyet, Eylül, 2000, s.97.

işgalci kuvvetlere ve İstanbul Hükümeti'ne karşı oluşturulan Milli Hareket'in liderliğini üstlenmişti.[449]

Amerikan basını Mustafa Kemal'in öncülüğünde başlatılan kurtuluş ve bağımsızlık hareketini Haziran ayı sonundan itibaren duyurmaya başlamışsa da başlangıçta bu sürecin detaylarını tam olarak doğru bir şekilde yansıtamamış ancak ilerleyen aylarda bizzat kendi kaynaklarından edindiği bilgi ve röportajlar eşliğinde Milli Mücadele sürecini Amerikan kamuoyuna aktarabilmişti. Başlangıçta Anadolu hareketinin lider kadrosu konusunda bazen yanlış isimler ön plana çıkarken, Mustafa Kemal'in adı yer yer yanlış telaffuz edilmişti. M. Kemal Paşa öncülüğündeki harekete yönelik ise *"Ayrılıkçılar", "İsyancılar", "Milliyetçiler", "Kemalistler"* gibi ifadeler kullanılsa da ilerleyen süreçte *"Türk Milliyetçiler" ve "Kemalistler"* ifadeleri Milli Hareket için Amerikan basınında genel ve geçerli bir tanım haline gelmişti.

Haziran ayı sonunda "*Türk General İsyana Liderlik Ediyor"* başlığı altında yayımlanan haberlerde Anadolu'daki birliklere müfettiş olarak gönderilen Mustafa "Kenal" Paşa'nın merkezi Türk Hükümeti'ne karşı bir isyan başlattığı ve Amasya'da karargâh kurduğu iletiliyordu.[450] *"Paşa Birleşebilir"* başlıklı diğer haberde ise Mustafa "Kamel" ve Esad Paşa[451] tarafından Anadolu'da ayrı bir hükümet kurma olasılığının Yunan kaynaklardan Paris Konferansı'na iletildiği aktarılırken, 40.000 asker, 55 ağır silah ve makineli tüfekle birlikte M. Kemal Paşa'nın İstanbul'daki hükümetin talimatlarına uymayı reddettiği belirtiliyordu. Ayrıca Anadolu'da bulunduğu anlaşılan Esad Paşa'nın M. Kemal ile bağlantı kurarak yeni bir hükümet koalisyonu oluşturmayı umduğu aynı haberde geçmekteydi.[452]

İlerleyen günlerde Mustafa Kemal'in başlattığı bu hareketin Paris Barış Konferansı'nda rahatsızlığa sebep olduğu da belirtilmiş, elinde altı tümen bulunan ve kendisine "milli savunmanın diktatörü" diyen M. Kemal Paşa'nın Müttefik kuvvetleri tehdit ettiği öne sürülmüştü. Erzurum Kongresi'ne de değinilen haberde Erzurum ve Trabzon civarında Türk kuvvetlerinin toplandığı ve farklı bölge temsilcilerin katıldığı siyasi bir kongrenin Erzurum'da yapıldığı bildiriliyordu. Ayrıca

---

[449] Gökbilgin, a.g.e., s.80.

[450] **Detroid Free Press**, Jun 30, 1919; **Star Tribune**, Jun 30,1919.

[451] O dönemde bu isimde bir komutanın M. Kemal ile birlikte olmadığı bilinmektedir. Burada adı geçen kişiden bir başka haberde İşkodra askeri kumandanı ve Arnavutluk eski savunma ve içişleri bakanı olarak bahsedilmektedir ki buna göre bu kişi Esat Paşa Toptani'dir. Ancak kendisi Arnavut asıllı eski bir Osmanlı subayı olsa da Balkan Savaşlarında düşmanla iş birliği yapmış Arnavutluk üzerinde hak iddia etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Arnavutluk'u temsilen Paris Barış Konferansı'nda görüşmelerde de bulunmuştur. Dolayısıyla Esad Paşa'nın Anadolu'da Milli Mücadele sürecinde yer aldığı bilgisi tamamıyla alâkasız ve gerçeği yansıtmayan bir bilgidir. Esat Paşa Toptani ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Dusan T. Batakovic, "Serbian Government And Essad Pasha Toptani", Andrej Mitroviz (Ed.), **Serbs And The Albanans In The 20th Century**, Beograd, 1991, pp. 57-78.

[452] **Evening Star,** Jul 8, 1919 ; **Star Gazette**, Jul 8,1919 ; **The Buffalo Commercial**, Aug 4, 1919.

Hristiyanların bölgede etkinlik kazanmasını istemeyen İranlıların M. Kemal Paşa'ya yardımda bulunduğuna dair dedikoduların Paris'e ulaştığına da dikkat çekiliyordu.[453]

Diğer yandan Milli Mücadele sürecine katılan Halil (Kut) Paşa'dan[454] eski bahriye nazırı olarak söz edilirken kendisinin İttihat ve Terakki'nin liderlerinden Talat Paşa ile birlikte Mustafa "Kamil'e" katılmak üzere Anadolu'ya kaçtığı bilgisi verilmekteydi. Aynı haberde 4 Ağustos'ta İstanbul'dan bildirilen bir raporda İzmir ve Erzurum'da silahlı çeteler kurulması ve ayrılıkçı kongre düzenlenmesi suçlamasıyla İstanbul Hükümeti'nin Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'i tutuklayacağı belirtiliyordu.[455] Başka bir haberde ise Anadolu'da başlayan milliyetçi hareket bir şekilde İttihat ve Terakki'nin öncü isimlerle ilişkilendiriliyor, M. Kemal Paşa için *"Jön Türk Lider"* ifadesi kullanılıyordu. Hatta Sivas'ta kongre yapmaya hazırlanan M. Kemal'in Enver Paşa'nın amcası olduğu ve kötü şöhrete sahip "Jön Türk" Partisi'nin (İttihat ve Terakki) başında bulunduğu bilgisi yine Amerikan basınında yer bulan iddialar arsındaydı.[456]

Ancak basına yansıyan bu haberlerin ardından M. Kemal yaptığı açıklamada Enver Paşa ile işbirliği yapıldığı yönündeki iddiaları yalanlamış, Enver Paşa'nın izlediği politikaların Türkiye'ye zarar verdiğine dikkat çekmişti.[457]

Görüldüğü üzere bu haberlerde Milli Mücadele'nin önde gelen isimleri konusunda başlangıçta Amerikan basınında bir kafa karışıklığı mevcuttu. M. Kemal ile Enver Paşa arasında akrabalık bağı kurularak kendisi İttihat ve Terakki'nin eski lider isimleriyle ilişkilendiriliyor, Talat Paşa'nın Anadolu'daki harekete katıldığı öne sürülüyordu. Rauf Bey'in adı bazen doğru olarak aktarılırken bazen de eski bahriye nazırı olarak onun yerine Halil (Kut) Paşa'nın ismi kullanılıyordu. Her ne kadar dil farkından dolayı Türkçe isimler bazen yanlış telaffuz edilse de Talat ve Esad Paşa gibi kişilerin Anadolu'da faaliyet yürüttüğü veya M. Kemal'in Jön Türklerin lideri olduğu gibi gerçeği yansıtmayan haberlere rastlanmaktaydı. Bunun yanında Milli Mücadele hareketinin sabık yönetim olan İttihat ve Terrakki'nin kontrolünde yürütüldüğü algısının ABD basınında hâkim olduğu da görülüyordu.[458]

---

[453] **The New York Times**, Aug 1, 1919; **The Wilmington Morning Star**, Aug 1, 1919; **Evening Public Ledger**, Aug 1, 1919.

[454] Aynı zamanda Enver Paşa'nın amcası olan Halil Paşa, Birinci Dünya Savaşı sırasında Kutü'l Amare zaferinin de komutanıdır. İttihat ve Terakki üyesi olan Halil Paşa mütareke sonrasında tutuklanmış ardından firar ederek Anadolu'ya gitmiştir. Sivas Kongresi sırasında M. Kemal ile bir araya gelerek bizzat görüşmüş ve onun isteğiyle Doğu ülkelerinden destek almak için Sovyet Rusya'ya giderek Moskova'da Ankara Hükümeti'ni temsilen temaslarda bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Halil Paşa, İttihat ve Terakkî'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş**, (Yayına Haz. M. Taylan Sorgun), Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1972.

[455] **Arcansas Democrat**, Aug 13, 1919.

[456] **The Evening Sun**, Sep 19, 1919.

[457] **Evening Star,** Oct 14, 1919.

[458] Birinci Dünya savaşı sonunda hükümet değişse de İttihat ve Terakki idari gücünü tam olarak kaybetmemişti, zira halâ mecliste çoğunluğa sahipti ve ordu, bürokrasi ve polis teşkilatın büyük oranda İttihatçılardan oluşmaktaydı. Bkz. Eric Jan Zürcher, **Millî Mücadele'de İttihatçılık** (Çev. Nüzhet Salihoğlu), Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987, s.136; Birinci

İlerleyen günlerde Anadolu'da başlayan Milli Hareket'in yarattığı etki rahatsız edici boyutlara ulaşmış, Amerikan basınına göre Avrupa, Türkiye'de yaşanmakta olan "kaosun" suçlusu olarak ABD'yi işaret etmeye başlamıştı. Zira Wilson'un Türkiye üzerindeki manda idaresine yönelik cevabının gecikmesi Müttefik kuvvetleri harekete geçmekten alıkoymuştu. Aynı habere göre bu süreçte "Jön Türk" hareketi yeniden güç kazanarak İttihat ve Terakki Partisi'ni diriltme ve İtilaf yanlısı mevcut hükümeti devirme tehdidi ortaya çıkmıştı. Üstelik Anadolu'da örgütlenmeye devam eden Mustafa Kemal, yakında Sivas'ta bir kongre daha toplamayı planlıyordu. Buna göre M. Kemal Paşa'nın programı şu altı maddede özetlenmişti: *Halifelik makamına saygı, Türkiye'nin bağımsızlığını tamamlamak, Anadolu'nun hiçbir bölgesini başka bir devlete özellikle de Ermenilere bırakmamak, Yabancı bir kontrole veya mandaya karşı durmak, Bağımsız dış politika, Azınlık haklarının güvence altına alınması.* M. Kemal bu programın İtilaf Devletlerine karşı herhangi bir düşmanca niyet taşımadığını belirtirken Anadolu'nun parçalanmasına yönelik bir teşebbüse karşı ise savaşmaya kararlı olduğunun altını çiziyordu.[459]

Azınlıkların Türkler tarafından katliama uğradıklarına yönelik haberler bu süreçte M. Kemal ve Anadolu hareketine yönelik suçlamalarda ön plana çıkmaya başlamıştı. Öyle ki Rum katliamından dolayı Ocak ayında tutuklanmış olduğu iddia edilen M. Kemal'in şimdi de Anadolu'da Türk kuvvetlerini yönetmekte olduğuna dikkat çekiliyor ve bu kuvvetlerin de "Ermenistan Cumhuriyeti'ni" kuşatmaya başladığı belirtiliyordu.[460] Bir başka haberde ise Konya'yı ele geçiren M. Kemal'in hem Türkiye'ye hem de İtilaf Devletleri'ne meydan okuduğu belirtilirken, kendisinin savaş sırasında Doğu Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı bölgede komutanlık yaptığı ve Anadolu'daki Rumların katliamından sorumlu olduğu iddiası yineleniyordu.[461]

Bu süreçte basında geçmişten gelen katliamcı ve acımasız Türk imajının M. Kemal'e yakıştırıldığı görülüyordu. Buna göre Anadolu'da bir diktatörlük kurmuş olan M. Kemal kendisini yeni Turan İmparatorluğu'nun hükümdarı olarak adlandırıyordu[462] ve Türk İmparatorluğu'nun

---

Dünya Savaşı sonunda İttihat ve Terakki'ye karşı oluşan nefret, M. Kemal ve onun başında bulunduğu Milli Hareket'in de İttihatçı olarak suçlanmasına neden olmuş, İstanbul'da Damat Ferit Paşa Hükümeti ve ona bağlı çevreler yabancı gazetelere Anadolu'daki hareketin bir İttihatçı teşebbüs olduğu yönünde propaganda yapmıştı. Bkz. Gökbilgin,a.g.e.,s.280; Milli Mücadele hareketiyle İttihat ve Terakki arasında yakın bir ilişki olduğu belirtilse de bu hareketi yürütenler bunu reddetmişlerdi. Ancak bu yapının içerisinde eski İttihat ve Terakki mensuplarının bulunduğu da bir gerçekti. Nitekim Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çoğu üyesi İttihatçılardan oluşuyordu. Bununla birlikte İttihat ve Terakki Partisi'nin önder kadrosu değişmiş, mevcut olanlar da savaş yenilgisinden kalan kötü mirası açıkça inkâr etmişti. Dolayısıyla Anadolu hareketini yürütenler bu süreçte İttihatçılıkla anılmaktan özellikle imtina etmiş ve Sivas Kongresi sürecinde İttihat ve Terakki'nin tekrar canlandırılmayacağına dair yemin edilmesi dahi gündeme gelmişti. Bkz. Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2004, s.45.

[459] **New York Tribune,** Aug 16, 1919.

[460] **The Baltimore Sun**, Sep 18, 1919.

[461] **The Boston Globe**, Sep 30, 1919.

[462] **The Washington Post**, Nov, 7, 1919; Milli Mücadele hareketi başlangıçta İttihat ve Terakki'nin bir devamı olarak görüldüğünden geçmişte İttihat ve Terakki yönetiminde uygulanan politikaların devam edeceği yönünde Avrupa'da bir endişe oluşmuştur. Diğer yandan Turancılık tehlikesi bahanesiyle Doğu Anadolu ve Kafkaslarda özellikle İngiltere'nin bir Ermeni Devleti kurma siyaseti de bu yönde bir algı oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak, M. Kemal, Misak-ı Milli sınırlarından da anlaşılacağı üzere İttihat ve Terakki'nin zamanında başarısızlıkla sonuçlanan gerçekdışı politikalarından

parçalanmasına yardım eden herkesi Müslüman veya "kâfir" ayrımı yapmaksızın öldürüleceğini de duyurmuştu.[463] Bunun yanı sıra Mustafa Kemal ve liderliğini üstendiği hareketin "kontrol edilemez bir yangın" gibi alan kazanarak genişlediği, İstanbul'a yakın olan Edirne ve Bursa gibi önemli şehirlerin de bu harekete katıldığı ifade ediliyordu.[464]

M. Kemal ve Anadolu hareketinin giderek güç kazanması ve örgütlü bir hale gelmesiyle birlikte bu yapı hakkında Amerikan basınındaki haberler artarak geniş yazılar yayımlanmaya başlanmış ve başlangıçtaki karmaşık bilgiler yerini daha detaylı analizlere bırakmıştı. Nitekim Amerika'da yayımlanan *Asia* adlı dergide *Jackson Fleming* M. Kemal ve Milli Mücadele hareketi hakkında *"Yakın Doğu'da Kritik An"* başlıklı uzun ve ayrıntılı bir makale yazarak konunun ciddiyetine dikkat çekmişti. Buna göre, savaş sonrasında İtilaf Devletleri'nin işgali, Halifeliği kaybetmekten korkan Sultan ve kabinenin İtilaf Devletleri ile iş birliği halinde olmasına rağmen vatansever Türkler ülkenin her yerine dağılmış vaziyetteydi. Nitekim M. Kemal liderliği altında Temmuz'da ilk ulusal kongrelerini yapmışlar ve İstanbul'daki Müttefik kuvvetleri rahatsız etmeye başlamışlardı.

Ancak Paris Konferansı ve Batı, bu Milliyetçi hareketi liderleri yurtdışında saklanan eski konuşulmaz İttihat ve Terakki unsurları olarak görmekte ve ülke dışında saklanan parti liderlerinin bu hareketi yönettiği yönünde propaganda yapmaktaydı. Bu bakış açısına göre bu Milliyetçiler o eski kendini yönetmekten aciz Alman yanlısı, Ermeni ve Rum katili Panislamist kesimle aynıydı ve şimdi de geriye kalan Ermenileri katletme noktasındalardı. Doğudaki propaganda ise bu Milliyetçilerin Türk İmparatorluğunu harabeye çeviren İslam inancını sarsan ve şimdi de Türk halkını intihara sürükleyen İttihat ve Terakki unsurları oldukları yönündeydi.

Bu iki görüşü belirttikten sonra Flaming, M. Kemal'in uzun süredir İttihatçı karşıtı ve Enver Paşa'ya muhalif bir kimse olduğunu ifade ederek onun başlattığı hareketin toplumun büyük bir kesimi tarafından desteklendiğine dikkat çekiyordu. Ayrıca mevcut İttihat ve Terakki unsurlarının da savaş sonrası gururları kırılmış vaziyette değişim geçirerek yeni bir liderlik altına toplandığını söylüyordu. Bu süreçte Müttefik kuvvetlerin acımasız politikasının Türklere karşı savaşan Müslümanlarda bir sempati oluşturduğunun da altını çizen Fleming, sadece Yakındoğu'da değil Hindistan'da pek çok şehirde bu duruma yönelik gösterilerin olduğunun da altını çizmişti. Flaming Anadolu Hareketi'nin siyasi olarak İslam'dan uzak modern bir devlet kurmayı amaçladığını ifade ederken Türk Milliyetçilerinin batı yanlısı bir siyasi görüş benimsediğine dikkat çekiyordu.[465]

---

faklı olarak Anadolu merkezli bir Türk yurdu kurmayı planlamıştır. Nitekim bu haberden yaklaşık bir ay evvel Amerika'dan gelen Harbord heyetine iletilen mektupta M. Kemal, Turancılık iddialarını reddederek bu iddiaları İngiltere'nin Milli Hareket'e zarar vermek amacıyla attığı bir iftira olarak nitelemiştir. Harbord, a.g.e., p.36.

[463] **The New York Times,** Dec 30, 1919.

[464] **Baltimore Sun,** Oct 14, 1919.

[465] **Asia,** Volume XX, (January 1920), pp.72-74.

Mustafa Kemal ve Anadolu hareketine yönelik başka bir haberde de milliyetçilerden olumlu bir şekilde bahsedilmekteydi. *The Washington Post* ve *New York Herald*'ın özel muhabiri olan *William T. Ellis,* mütarekeden bu yana Türkiye'de yeni bir "milliyetçi" ordu kurulduğunu ve M. Kemal'in bu yapının yeni milli lideri olduğunu belirtiyordu. M. Kemal'in Çanakkale'de gösterdiği başarılara da değinen Ellis, onu sarışın ve sakin yapısıyla bir İskandinav'a benzetmiş, savaş sırasında ordu içinde en iyi asker olarak nam salmış olan M. Kemal'in, modern, ılımlı ve yetkin bir kişi olduğuna dikkat çekmişti. M. Kemal ile Enver Paşa arasında geçmişten gelen rekabete de değinen Ellis, bu durumun uygarlık açısından iyi bir şey olduğunu, zira Enver Paşa gibi pervasız ve sorunlu bir kişinin başlangıçta duyurulduğu gibi Anadolu'daki hareketin başında olmasının sorunu içinden çıkılmaz bir hale sokabileceğini öne sürmüştü.

Yazının devamında Türk tarafının mağduriyetine de değinilirken İzmir'in işgaliyle birlikte Yunanlılar tarafından işlenen cinayet, soygun, tecavüz ve sürgünlerden bahsedilmiş ve oluşturulan araştırma komisyonunun bunları doğruladığına dikkat çekilmişti. Dolayısıyla da Türkler dünya önünde kurban durumuna düşmüştü. Bunun yanında Yunan ve Ermeniler tarafından Türklere uygulanan baskı ve zulüm haberleri Anadolu'da yankı uyandırmış ve bu durum milliyetçilere bir fırsat yaratmıştı. İşte bu süreçte M. Kemal'in lider olarak ortaya çıkışı ve dağıtılmış olan askerleri silahaltına çağırması halkta karşılık bulmuş, kurulan yeni ordu aynı hissiyattaki ülkece desteklenmişti. Zira insanlar yok olan evleri ve zedelenmiş gururları uğruna savaşarak "ölümü göze almış" bir ruh hali içerisindelerdi. İlgili yazının sonunda Ellis, Anadolu'da başlatılan Milli Mücadele'ye karşı Batı'daki şaşkınlığı şöyle özetliyordu: "(…) Bir yıl öncesinde Osmanlı Hükümeti, Müttefikler tarafından istenecek her şartı kabul etmek zorundaydı, ancak bugün milliyetçiler bir orduya, örgütlü bir yapıya, bir amaç ve propagandaya sahip durumdalar. Kimse sonuçların ne olacağını tahmin edemez"[466]

Bu yazılarından anlaşıldığı üzere M. Kemal Paşa ve Anadolu hareketi hakkında ABD basınında oluşan başlangıçtaki algıda ilerleyen günlerde bir takım değişimler olmuştu. Buna göre Milli Mücadele'yi eski İttihat ve Terakki anlayışıyla bir tutmanın doğru olmadığı vurgulanmakta, eski İttihatçı siyaset ile bu hareket arasındaki farka dikkat çekilmekteydi. Ayrıca, Paris Konferansı'nda izlenen politika temelinde yaşanan işgaller eleştirilirken Yunanlıların Anadolu'da işlediği suçların, Türkleri bir araya getirdiği ve onları dünya önünde haklı bir pozisyona soktuğu vurgulanmıştı. Dolayısıyla yaşananlar Türk milliyetçilerin gözünden ve olduğu gibi ABD kamuoyuna aktarılmıştı.

Ancak Milli Mücadele'nin başladığı dönemde Türk tezlerine yer veren bu tür haberler ABD basınındaki genel bakış açısını yansıtmıyordu. Nitekim M. Kemal ve başında bulunduğu hareket bir

[466] **The Washington Post,** Jan 9, 1920.

süre daha İttihat ve Terakki, Bolşevik ve Alman yanlısı olarak anılmış, Milli Hareket'in azınlıklara baskı ve katliam uyguladığına dair haberler Amerikan gazetelerinde yayımlanmaya devam etmişti.

2.3.2. İstanbul'un İşgali ve Mebusan Meclisi'nin Dağılması

1919 Mayısında Mustafa Kemal önderliğinde Anadolu'da başlayan milliyetçi hareket Batı'da olduğu gibi İstanbul Hükümeti'nde de rahatsızlık yaratmış ilerleyen zamanda gelişen olaylarla birlikte Damat Ferit Paşa hükümetinin ülke üzerindeki etkisiz kalması kabinenin değişmesine neden olmuştu. *"Türkiye Müttefikler İçin Yeniden Büyük Sorun Oluyor"* başlığıyla verilen habere göre Damat Ferit Paşa'nın istifasının ardından Ekim ayı başında Ali Rıza Paşa yeni hükümeti kurmuştu. Bu durum söz konusu haberde "*Jöntürk Partisi'nin yeniden kabineye dönüşü*" olarak nitelenmişti. *L'Intransigeant* gazetesine dayandırılan bilgiye göre Damat Ferit Hükümeti'nin düşmesinde M. Kemal'in etkisine dikkat çekiliyordu. Buna göre Erzurum'da yeni bir yönetim kuran M. Kemal'in işgalci kuvvetlerden uzak bir meclisin toplanması yönünde seçim çağrısı yaptığı ve İstanbul Hükümeti'ni istifaya davet ettiği belirtilmişti.[467]

Kabine değişikliğinin gerçekleşme sürecinin anlatıldığı bir yazıda ise M. Kemal ve Rauf Bey'in Sivas'taki milli kongre adına İstanbul'a yaptıkları uyarıların karşılık bulmaması sonucunda tüm telgraf iletişimini sonlandırdığı belirtilmişti. Ancak sonunda "Sultan teslim olmuş" ve Damat Ferit Paşa Hükümeti'ni görevden alarak Ali Rıza Paşa'nın başında olduğu kabineyi görevlendirmişti. Yeni kurulan kabinenin ise Mustafa Kemal ile siyaseten ittifak içerisinde olduğu bilgisi Amerikan basınında yer bulmuştu.[468]

Neticede yeni İstanbul Hükümeti ile Anadolu'daki milliyetçiler arasında oluşan mutabakat sonrası seçimler yapılmış ve Ocak ayında Meclis-i Mebusan Misak'ı Milli'yi onaylamıştı.[469] Bunun yanında Kilikya'da bir süredir yaşanan çatışmaların ardından binlerce Ermeni'nin Türkler tarafından katledilmekte olduğu iddiaları İtilaf Devletleri'nde büyük bir kızgınlığa neden olmuştu. Zira bir taraftan Milliyetçi hareketin İstanbul Hükümeti'ni denetimi altına aldığı diğer yandan Ermenistan'ın kurulacağı bir bölgede milliyetçi grupların bir "isyan hareketini" başlatmış olduğu görülüyordu. Bunun üzerine İstanbul Hükümeti'ni yaşanan süreçten sorumlu tutan İtilaf Devletleri, İstanbul'u fiilen işgal etme kararı almıştı. [470]

---

[467] **The New York Times**, Oct 7, 1919.

[468] **The New York Times**, Oct 10, 1919; **St. Lois Post-Dispatch**, Oct 19, 1919; Bu süreçte Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin Milli Mücadele ile paralel bir siyaset izlediği yönündeki haberler doğruydu. Nitekim hükümet göreve gelişinin hemen ardından yayımladığı beyannamede M. Kemal ve Anadolu'daki Temsil Heyeti'nden doğrudan bahsetmese de Mebusan Meclisi'nin derhal toplanması amacıyla seçimlerin süratle yapılacağını duyurmuştu. Bkz. Gökbilgin,a.g.e., s.281.

[469] Bu süreçte Mebusan Meclisi'nin İstanbul'da toplanmasına baştan beri karşı olan M. Kemal Paşa İstanbul'a gitmemiş ve burada toplanmayı gaflet olarak nitelemiştir. Bkz. Atatürk, a.g.e.,s.341.

[470] Helmreich,a.g.e.,s.210.

16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletlerince işgal edilmesi ABD basınında Türk milliyetçilerinin faaliyetleri ve Ermenilere yönelik Türk katliamının bir sonucu olarak duyurulmuştu. Esasında o sürece kadar Kilikya bölgesinde yaşanan çatışmalar Amerikan gazetelerinde sıklıkla yer alıyor, bölgedeki misyoner unsurların da bu durumdan etkilendiği söylenerek Türkler katliam yapmakla suçlanıyordu.[471] I. Londra Konferansı'nın yapıldığı döneme denk gelen bu süreçte aynı zamanda Türkiye'ye yönelik barış şartları da müzakere ediliyordu. Bu süreçte bir beyanda bulunan İngiltere başbakanı Lloyd George Ermeniler konusundaki rahatsızlığını işgalden yaklaşık 10 gün önce dile getirmişti. Avam Kamarası'nda konuşan İngiliz başbakan İstanbul'daki Müttefik temsilcileriyle birlikte görüşülerek bir karar verileceğini belirtmiş, özellikle Kilikya bölgesinde gelişen olaylar üzerine azınlıkları korumak için çok sert tedbirlerin alınması gerektiğini dile getirmişti.[472] İşgalden bir hafta öncesinde ise Müttefik kuvvetlerin İstanbul'u işgal edeceğine dair söylentilerin olduğu yine basına yansımış, böyle bir eylemin nedeni olarak M. Kemal Paşa'nın Anadolu'daki kuvvetini arttırması ve milliyetçi "çetelerin" Doğu Trakya'daki faaliyetleri sebep gösterilmişti.[473]

Esasında işgalin olacağı beş gün önce açıkça Amerikan gazetelerinde duyurulmuştu. *"Müttefikler İstanbul'u Aynı Anda İşgal Edecek"* başlığı altında Yüksek Konsey'in Ermeni katliamını durdurmak için bir " disiplin" tedbiri almaya karar verdiği ifade edilmişti. Buna göre Haliç'in iki tarafında stratejik noktalardaki birliklere bilgi verilerek işgal süreci anında uygulanacaktı. Haberde, Yüksek Konsey'in resmi bildirisine de yer veriliyor, alınacak önlemlerin Ermenileri ve Türkiye'deki diğer azınlıkları korumak amacıyla uygulanacağı vurgulanıyordu. Ayrıca manda konusunda Amerika'nın Türkiye üzerindeki belirsiz olan tutumunun Ermeni sorununu derinleştirdiğine de dikkat çekilirken Ermenileri koruma konusunda Amerikan Hükümeti olmadan bir çözümün pek mümkün olmadığının altı çiziliyordu.[474]

"İngilizler Türk Başkent'inin Saatler İçinde Zapt Edilmesini Umuyor" başlığına sahip diğer bir haberde ise İngiltere ve Fransa'nın böyle bir harekâta hazır olduğu ve işgale 6 Martta karar verildiği söyleniyordu. Buna göre şehirde 50.000 kuvvet bulunduran İngiliz ve Fransızlar Türk Hükümeti'nin her hareketini kontrole ve idari kurumlara el koymaya hazır vaziyetteydi. Buna karşın Türklere karşı güç kullanmanın Müslüman dünyasında genel bir düşmanlığa sebep olacağı

---

[471] **New York Tribune**, Mar 5, 1919.

[472] **The Los Angeles Times**, Mar 5, 1919; **The New York Times**, Mar 5, 1919; Lloyd George konuşmasında ayrıca M. Kemal'in başlattığı harekete değinmiş bazen ABD basınında da görülen hataya düşerek bölgeden milletvekili seçilen M. Kemal'i Erzurum valisi olarak tanımlamıştı. İngiliz başbakana göre Mustafa Kemal bir çeteci değil İstanbul Hükümeti'nin atadığı Erzurum valisiydi. Dolayısıyla M. Kemal Paşa'nın Babıâli'nin atadığı bir vali olarak görülmesi sonucunda, Türk milliyetçilerinin müttefik Fransızlara yaptıkları saldırılardan İstanbul sorumlu tutulabilirdi. O nedenle bu duruma derhal cevap verilmeli ve İstanbul işgal edilmeliydi. Avcıoğlu,a.g.e.,s.134,135 ; Jaeschke, a.g.e.,s 149.

[473] **The New York Times**, Mar 9, 1919.

[474] **The New York Times**, Mar 11, 1919.

konuşulurken, İtalyanlar İngiltere ve Müttefiklerin komutasında bulunan Müslüman birliklerin Türklere karşı harekâtta kullanılmasının tehlikeli olacağına dikkat çekiyordu.[475]

Tüm bu sürecin sonunda 16 Mart 1920'de Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul İtilaf Devletlerince işgal edilmişti. Amerikan basınına yansıyan haberlerde *"Müslüman Başkent'in İşgalinde Türkler Öldürüldü",*[476] *"Müttefikler Türklere Hizaya Gelmesini Söyledi",*[477] *"Müttefikler İstanbul'u İşgal Etti ve Bakanlıklara El Koydu"*[478] başlıkları altında işgalin İngiliz General George F. Milne komutasında sabah gerçekleştirildiği bildirilirken, Harbiye Nezareti'nde ciddi çatışmaların yaşandığı ve direnişte bulunan Türklerin öldürüldüğü söyleniyordu.[479] Yayımlanan haberlerde tutuklananlar arasında "provokatör" olarak nitelendirilen eski Harbiye Nazırı Cemal Paşa ve genelkurmay başkanı Cevat Paşa'nın da olduğu aktarılmıştı.[480]

Bununla birlikte Mustafa Kemal'in "Sultan'ın hükümeti" (İstanbul Hükümeti) üzerindeki büyüyen gücü işaret edilerek bu durumun Müttefik kuvvetleri işgale zorladığı, zira Türkiye'deki tek otorite olan bu hükümetin barış koşullarının kabulüne de taraftar olduğuna dikkat çekilmekteydi. Ermeniler üzerinde devam eden katliamların da işgale zemin hazırladığının belirtildiği haberlerde, İngiliz, Fransız ve İtalyan askeri yetkililerinin ortak yayımladığı 5 maddelik bir bildiriye de yer veriliyordu. Bildirideki maddeler ise şöyleydi:

1. İşgal geçicidir.
2. İtilaf Güçleri Sultan'ın otoritesini yok etme amacında değildir. Aksine bu otoriteyi Osmanlı idaresinde kalması gereken tüm bölgelerde güçlendirme amacındadır.
3. İtilaf Güçleri Türkleri İstanbul'dan uzaklaştırma amacını gütmediğinde ısrarcıdır. Ancak Tanrı saklasın, sorunlar böyle devam eder ve katliamlar ortaya çıkarsa bu kararda değişikliğe gidilecektir.
4. Bu kritik anda, herkes kendi ilişkilerine dikkat etmelidir ve eski Türk imparatorluğunun enkazı üzerinde yeni bir Türk devleti kurma umudunu taşıyanların çılgınca eğilimlerine kendini kaptırmadan genel güvenliğin sürdürülmesine katkı sağlamalıdır. Kısaca Sultan'ın yayımladığı emirlere uymak herkesin görevidir.
5. Daha sonra açıklanacak olan tehdit kapsamındaki kişiler İstanbul'da tutuklanmışlardır. Bu kişiler doğal olarak bu eylemlerden ve bunu izleyen sonuçlardan sorumlu tutulacaklardır.

---

[475] **Chicago Daily Tribune,** Mar 13, 1920.

[476] **San Francisco Chronicle,** Mar 18, 1920.

[477] **The Sun**, Mar 18,1920.

[478] **The New York Times**, Mar 18,1920.

[479] Amerikan basınında, yaşanan çatışmalara dair detaylı bilgi verilmemişti. Hâlbuki 16 Mart günü sabahın erken saatlerinde Şehzadebaşı'ndaki Onuncu Kafkas Tümeni Karargâhı'na giren İngiliz birlikleri nöbetçi Türk askerinin ihtarına uymayarak o sırada yataklarında olan 61 Türk askerine ateş açmış ve 5 asker şehit olmuştu. Bu elim hadisenin ertesi gününde Harbiye Nazırı Fevzi Paşa İngiliz General Shuttlewoth'a bir tezkere göndererek olayı protesto etmişti. Bkz. Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar III**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1978, s.45 ; Jaeschke, a.g.e.,s.482.

[480] İstanbul'un işgali öncesi 20 Ocak tarihinde İngilizler İstanbul Hükümeti'ne bir nota göndermiş ve Anadolu'daki Milli Hareket'i destekledikleri gerekçesiyle Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın 48 saat içinde görevden alınmasını istemişlerdi. Bkz. Gökbilgin, a.g.e.,s.307.

Her ne kadar işgalin geçici olduğu söylense de İstanbul zaten mütarekeden beri İtilaf Devletleri'nin kontrolü altındaydı ve bir yılı aşkın süredir onların hakkında vereceği kararı bekliyordu. Ayrıca maddelere bakıldığında işgalin Ermeni meselesinden çok Milli Mücadele'ye yönelik bir harekât olduğu anlaşılmaktaydı. Zira ikinci maddede belirtilen Osmanlı idaresinde kalması gereken yerlerde Milli unsurların güç kazanmasının İtilaf Devletlerini rahatsız ettiği açıktı.

Bunun yanında Türklerin İstanbul'da kalacağının belirtilmesi hem halktan hem de Müslüman dünyasından gelecek olası bir tepkiye karşı önlem olsa da bu güvencenin ancak Türklerin "uslu" durmasıyla mümkün olacağı iması esasında Payitahtın geleceği üzerindeki tasarrufun yine İşgal kuvvetlerinde olduğunu gösteriyordu. Milli Mücadele'ye yardım edenler veya sempatiyle bakanların tehdit edilmesi, İşgal güçlerinin Sultan'ın emirlerine önem göstererek bunlara uyulmasını istemesi de Padişah'ın İtilaf Devletleri'nin kontrolünde olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktaydı. Son maddede ise işgalin ardından tutuklanan önemli isimlerin olduğu belirtilerek sonraki sürece yönelik Türk milletine adeta bir gözdağı veriliyor ve işgale direnecek olanlar tehdit ediliyordu.

2.3.3. Büyük Millet Meclisi'nin Açılması

Osmanlı Devleti'nin başkentinin fiilen işgal edilmesinin ardından Amerikan gazetelerinde Mebusan Meclisi'nin işgale ve bazı milliyetçi mebusların sürgüne gönderilmesine tepki olarak dağıldığı duyurulmuştu.[481] Malta'ya sürülenler arasında Türk milliyetçilerinin en tanınmış kadın lideri olarak bahsedilen Halide Edip, Rauf Bey, Kara Vasıf gibi kimselerin olduğu bilgisine de veriliyordu.[482]

"İngiliz Savaş Gemileri Sultan'ın Yönetimine Son Veridi", *"Türk Mebuslar Müttefiklerden Saklanıyor"* başlıklarına sahip diğer haberlerde ise işgal sonrası Malta'ya sürülen milliyetçi liderlerden bahsediliyor, Türk milliyetçilerinin Padişah'ı hainlikle suçlayarak onu cesaret ve vatanseverlikten yoksun biri olarak gördükleri iletiliyordu. Yeni kabinenin oluşturulmasına yönelik meclisin toplanmadığı zira çoğu üyesinin saklandığı veya kaçtığından söz edilirken, Türkiye'de güce sahip tek yönetimin artık Ankara'da olduğu algısına dikkat çekilmekteydi. İstanbul'daki Padişah'ın ise vatandaşlarına yönelik *"yabancı işgaline rağmen işlerine huzur içinde devam etmeleri"* mesajını verdiği aktarılıyordu.[483] Padişah'ın psikolojik durumuna da değinilen haberde,

---

[481] **The Buffalo Commercial**, Mar 20, 1920; **Harrisburg Telegraph**, Marc 20, 1920.

[482] **The Los Angeles Times**, Mar 20, 1920; M. Kemal Paşa Nutuk'ta Rauf Bey'in kendisine işgal öncesinde bir telgraf gönderdiğini ve kendilerinin tutuklanacağını bildirdiğinden bahsetmektedir. Buna göre İtilaf temsilcilerinin 10 Mart'ta bir toplantı yaptığını belirten Rauf Bey, İstanbul'daki Kuvay-ı Milliye liderlerinin tutuklanma meselesinin konuşulduğunu ve bunu gerçekleştireceklerini önceden bildirmişti. Buna rağmen Rauf Bey, "işin sonuna kadar İstanbul'da kalarak vazifei namusu ifaya karar verdiklerini" M. Kemal'e iletmişti. Bkz. Atatürk, a.g.e., s.408.

[483] İşgalle birlikte toplumu kolay yönlendirebilmek adına Padişah'ın otoritesi İşgal güçleri tarafından önemsenmiş ve Milliyetçilere karşı bir araç olarak kullanılmaya çalışılmıştı. Vahdettin ise bu süreçte İtilaf Devletleri'nin talimatlarına uygun bir siyaset yürütmüştü, zira düşmanın tüm gücüyle her şeyi yapmaya muktedir olduğu fikrindeydi. Öyle ki işgal

Cuma selamlığında Yıldız Sarayı'ndan ayrılıp Mecidiye Camii'ne giden Sultan IV. Mehmet'in üzüntülü göründüğü, bu duruma şahit olan kalabalığın ise İstanbul'daki altı yüz yıllık Türk hâkimiyetinin artık sonuna gelindiğinin farkına vardığı belirtilmişti.[484]

Basına da yansıdığı gibi özellikle işgal sonrasında artık Türkiye'de tek güçlü idari yapı Mustafa Kemal'in lideri olduğu Anadolu'daki Milli Hareketti. Esasında Mart başındaki hükümet değişikliği sonrası Salih Paşa kabinesi yönetime geldiğinde *The New York Times* gazetesi, yeni kabinenin Meclis'teki Milliyetçi grup karşısında son derece güçsüz olduğunu ve bu grubun ise Ankara'da M. Kemal Paşa tarafından kontrol edildiğine dikkat çekilmişti.[485] İşgal ile birlikte Meclis-i Mebusan'ın işlevsiz hale gelmesi ve oluşan yasama boşluğu artık Anadolu'da bir meclisin kurulmasını zorunlu kılmıştı. Ortaya çıkan bu zaruriyet üzerine işgalden üç gün sonra Heyet-i Temsiliye adına M. Kemal Paşa vilayet ve ilgili kurumlara yeni bir meclisin açılması yönünde yapılması gerekenleri de içeren bir beyanname göndermişti.[486]

Amerikan basının da yansıyan bir haberde her vilayetten beş delege katılımı temelinde M. Kemal Paşa'nın Ankara'da bir kongre toplama niyetinde olduğu belirtiliyordu. Bu kapsamda eldeki bütün askeri mühimmatı kıyı bölgelerden uzaklaştırılması talimatı verilmişti. Haberde, M. Kemal'in Padişah'ın emirlerine karşı geldiği aktarılırken Sivas, Tokat, Samsun ve diğer pek çok bölgede direniş için hazırlıklar yapıldığından bahsediliyordu.[487]

Ankara'da bir meclisin açılmasına doğru giden bu süreçte Müttefik kuvvetlerin İstanbul Hükümeti'ne yönelik baskılarını arttırdığı ve hükümetin Milliyetçi hareketi tanımadığını resmi olarak ilan etmesini istediği bilgisi de ABD basınında yer almıştı.[488] Zira aynı dönemde Erzurum'da bulunan İngiliz Albay Rawlinson'un kendisinin aracılığıyla İstanbul Hükümeti ile Milli Hareket'in bir araya gelmesi yönündeki tekilife Kazım Karabekir Paşa'nın şu cevabı verdiği aktarılıyordu:"Şu an haksız yere Müttefiklerin işgali altında bulunan İzmir ve İstanbul boşaltılmadıkça Miilliyetçiler İngilizlerle resmi bir ilişki içerisine girmeyecektir."[489]

Kısa bir süre sonra ise Sultan Vahdettin Milli Hareket'e karşı bir bildiri yayımlamış ve Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin de fetvasıyla Anadolu'daki milliyetçilere savaş ilan

---

günü Rauf Bey de dâhil bir kısım Mebus ile durumu değerlendirirken *"Vaziyet meydandadır. İsterlerse yarın Ankara'ya giderler."* diyerek İtilaf Devletleri'ne direnmenin beyhude olduğu görüşünü muhafaza etmekteydi. Bkz. Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım 2**,Emre Yayınları, İstanbul, 1993, s.35.

[484] **The Washington Post**, Mar 22,1920; **New York Herald,** Mar 22, 1920.

[485] **The New York Times**, Mar 11, 1920.

[486] Atatürk, a.g.e., s.421.

[487] **Chicago Daily Tribune**, Apr 4,1920.

[488] **The New York Times**, Apr 4,1920.

[489] **New York Herald**, Apr 12, 1920.

etmişti. ABD basınına yansıyan bilgilerde, Sultan'ın milliyetçilere cihat ilan ettiği ve Meclisi feshettiğine yönelik haberler yayımlanmıştı. Fetvada Milliyetçileri öldüren tüm Müslümanları Allah'ın mükâfatlandıracağı ve bu uğurda ölenlerin sonsuz bir cennet kazanacağı belirtiliyordu. Buna karşın Milliyetçiler de aksi yönde bir fetva yayımlayarak bu harekete karşılık vermişti. İstanbul'daki duruma bakıldığında ise Türklerin çoğu Sultan'ın çağrısına katılmayacağını, zira babaları ve kardeşlerinin M. Kemal'in ordusunda savaştığını ifade ediyordu.[490]

Tüm bu gelişmelere rağmen M. Kemal'in Anadolu'da başlattığı Milli Hareket engellenememiş, İstanbul'dan gelen eski mebuslar ve yeni seçilmiş temsilcilerle birlikte 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi toplanmıştı. *"Anadolu Bağımsız Bir Devlet Oldu"*[491] *"Kemal Yeni Anadolu Yönetimi'ne Liderlik Ediyor"* başlığıyla verilen haberlerde Anadolu'da bağımsız bir hükümetin kurulduğu ve başkanlığını da M. Kemal'in üstlendiği duyurulmuştu.[492]

2.4. Sevr Anlaşması'na Giden Süreç

2.4.1. I. Londra ve San Remo Konferansları

Paris Barış Konferansı sürecinde Osmanlı coğrafyasına yönelik ortak bir karara varılamaması ve Amerika'nın Milletler Cemiyeti ile manda idaresini Kongre'ye sunma sürecinin uzaması Türkiye hakkında imzalanacak olan barışın gecikmesine neden olmuştu. [493] Dolayısıyla bu gecikme 1919 yaz sonundan itibaren diğer Müttefik devletlerde ABD'ye karşı bir tepkinin oluşmasına yol açmıştı. Nitekim İtilaf Devletleri Türkiye'deki kaosu işaret ederek uzun süredir başkan Wilson'un kararını bekledikleri yönünde eleştiride bulunmuştu.[494] Lloyd George ise Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada Türkiye ile bir barış anlaşması yapılamamasından Amerika'yı sorumlu tutmuş ve ABD'nin bir görev üstlenmede ne kadar süre daha bekleyeceği konusunda İngiltere'nin kızgınlığını dile getirmişti.[495]

---

[490] **The Los Angeles Times**, Apr 14, 1920; **The New York Times**, Apr 14,1920.

[491] **Evening Star,** Apr 23,1920.

[492] **Burlington Daily News**, Apr 23,1920; **The San Francisco Examiner**, Apr 24, 1920; **Arizona Daily Star**, Apr 25,1920.

[493] Mondros Mütarekesi'nin ardından İtilaf Devletleri yenilen ülkelerle masaya oturarak barış anlaşmalarını yapmıştı. Buna göre 28 Haziran 1919'da Almanya ile Versailles, 10 Eylül'de Avusturya ile St. Germain ve 27 Kasım'da Bulgaristan ile Neuilly anlaşmaları imzalanmıştı. Ancak Osmanlı Devleti ile yapılacak barış anlaşmasının gecikmesi ABD'nin bölgede üzerindeki siyasetinin belirsiz olması nedeniyle gecikmiş, Türkiye üzerindeki manda idaresi ve özellikle de Ermenistan'ın var olabilmesi konusunda Amerika'dan manda temelinde bir destek beklentisi sürecin uzamasına neden olmuştu. Bununla birlikte 19 Kasım 1919'da Amerikan Senatosu'nun Versay Anlaşması ve Milletler Cemiyeti tasarısını reddetmesinin ardından İtalya, Fransa ve İngiltere Türkiye üzerinde barış şartlarının belirlenmesi için müzakereler yürütmeye başlamıştı. Bkz. Akşin, İstanbul Hükümetleri…C. 2, s.277.

[494] **New York Herald,** Aug 16,1919.

[495] **Evening Star,** Aug 19,1919.

Amerika'nın Yakındoğu'ya yönelik aktif bir siyaset izlememesi üzerine İngiltere ve Fransa arasında 1919 yılı sonundan itibaren bölgeye yönelik görüşmeler başlamış, Türkiye ile bir barış sağlanması noktasında sürekli ertelenen meselelere çözüm bulmak amaçlanmıştı.[496] Bu sürecin devamı olarak 12 Şubat 1920'de İngiltere, Fransa ve İtalya'nın katılımıyla I. Londra Konferansı toplanmış, Türkiye'ye yönelik tüm başlıklar gözden geçirilmişti. Ancak toplantıya çağırılmasına karşın Wilson Londra'ya bir temsilci göndermeyerek ABD'nin geleneksel izolasyon politikasını sürdürme eğilimi göstermiş ve bu süreçte Barış Konferansı ile bağlarını koparmıştı.[497]

ABD basınına yansıdığı kadarıyla Konferans'ta kararlaştırılan maddelerden en çok İstanbul'da Türk varlığının sürdürülmesi ön plana çıkmıştı. Bu yönde alınan karar Avrupa ve Amerika'daki pek çok çevreyi adeta çılgına çevirmiş, Londra'daki muhalif kesim gazetelere *"Dünya Barışına Tehdit"* başlıklı reklamlar vererek durumu protesto etmişti. Bununla birlikte Avam Kamarası'ndan bazı milletvekilleri İngiliz hükümetine sert eleştiriler yöneltmişti.[498]

İstanbul konusundaki bu karar ve arkasındaki nedene ilişkin bir değerlendirme aynı dönemde *Current History* dergisinde ele alınmıştı. Buna göre Türklerin başkentlerinde kalmasına izin veren ve dünya çapında heyecan yaratan bu kararın ana sebebi İngiliz ve Fransız kolonilerindeki Müslümanların ayaklanması tehlikesiydi. Öyle ki Hint Danışma Meclisi üyesi Emir Ali tarafından 24 Şubat'ta İngiltere'nin Hindistan Bakanı Montagu'ya bir muhtıra iletilerek Türklerin İstanbul'dan çıkarılmasının bir savaşla sonuçlanacağı ve bu noktada İngilizlerin Hintlilerden Türkiye'ye karşı savaşmasını isteyemeyeceği uyarısı yapılmıştı.[499]

Londra Konferansı'nın ardından görüşmelerin San Remo'da devam ettirilmesi kararı alınmış ve 10 Nisan'da toplantıya son verilmişti. I. Londra Konferansı'nın devamı niteliğinde olan San Remo Konferansı 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanmış ve Londra'da kabul edilen şartlar çerçevesinde bir anlaşma tasarısının hazırlanması kararlaştırılmıştı.[500] Buna göre Sultan İstanbul'da kalacak, Müttefikler Anadolu yakası ve Boğazları işgal edecek, denize çıkışı olacak şekilde Erzincan ve Trabzon'u kapsayan bir Ermeni devleti oluşturulacak, Suriye, Filistin, Mezopotamya, Arabistan ve Ege adaları Türkiye'den ayrılacaktı. Bu noktada Amerika Birleşik Devletleri'nden

---

[496] Helmreich, a.g.e., s.132.

[497] Taner Baytok, **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı,** Başnur Matbaası, Ankara, 1970, s.55.

[498] **The Los Angeles Times,** Feb 22, 1920; Türklerin İstanbul'dan çıkarılmaması kararı neticesinde ABD basınında ortaya çıkan Türk karşıtı tepkiler *"2.1.1 İstanbul ve Boğazlar Sorunu"* başlığı altında açıklanmıştı.

[499] Bu duruma yönelik 26 Şubat'ta Avam Kamarası'nda konuşan başbakan Lloyd George, İngiltere'nin yüksek çıkarlarının korunması adına Sultan'ın İstanbul'da kalması gerektiğini söyleyerek bu karara uzun bir çalışma sonucunda varıldığının altını çizmişti. Ayrıca Başbakan, İstanbul'un uluslararası bir yönetim altına alınabileceğini belirtmiş, Türklerin kıyılarda bulunmayacağı ve bir donanmaya da sahip olamayacağına dikkat çekmişti. Bunun yanında serbest dolaşımın sağlanacağı boğazlarda tek askeri güç Müttefiklerde olacak ve Türkiye'deki azınlıkların korunması güvence altına alınacaktı. Bkz. **Current History**, Vol XII, (April, 1920), p.103,105.

[500] Baytok, a.g.e., s.105.

Ermeni mandasının kabul etmesi, olmazsa en azından bu ülkenin sınırlarını belirlemesi istenmişti.[501]

San Remo Konferansı'nın yapılacağı henüz Londra'daki görüşmeler bitmeden Nisan başında ABD basınına yansımış, görüşmelerin kısa süreceği bilgisi verilmişti.[502] Konferans'ta alınan kararların Türkler açısından çok ağır olduğu Amerikan gazetelerine yansıyan haberlerden okunabilmekteydi. *"Anlaşmayı Kabul Etmeleri İçin Müttefikler Türkleri Zorlamaya Hazır"* başlığından anlaşılacağı üzere Türkler için pekiyi olmayan şartlar içeren anlaşma maddeleri zorla kabul ettirilecekti. Zira tüm çevreler anlaşmanın güç kullanmadan uygulanamayacağında hemfikirdi. Ancak habere göre burada asıl sorun hâlihazırda kapısının önünde Müttefik askerlerinin bulunduğu ve İngiliz yetkililerden yönetme talimatı alan Sultan değil Mustafa Kemal'di. Nitekim O, ayrı bir devlet olarak kurulmasına karar verilen Ermenistan topraklarını "işgal etmiş" durumdaydı. Diğer yandan kendini Suriye Kralı ilan eden Emir Faysal Fransız askerlerinden eve dönmelerini isterken, Mezopotamya'da aynı şekilde davranan kardeşi de İngilizleri bölgeden ayrılmaya davet ediyordu. Dolayısıyla tüm bu yaşananlar anlaşma taslağına aykırı bir süreci beraberinde getirmişti.[503]

Konferans'ta alınan kararlarda özellikle İtalya'nın çekincesi gazetelere de yansımıştı. İtalyan Başbakanı Nitti açıkça *Müttefiklerin Türklerden her şeyini aldığını ve bunun Anadolu'da bir savaşla sonuçlanacağını* belirtiyor ve böyle bir durumda İtalya'nın bölgeye asker göndermeyeceğini söylüyordu. Türklerden kutsal şehirleri olan Edirne'nin dahi alındığını belirten İtalyan başbakan, başkent İstanbul'un da yabancıların kontrolünde olduğunu hatırlatıyordu. Dolayısıyla Nitti'ye göre böylesine bir anlaşmayı imzalayacak Türk delegesi bulunsa bile bu anlaşma Türk halkı veya parlamentosundan onay alamayacaktı.[504]

---

[501] Howard, The Partition…., p.243; Ancak Wilson Ermeni Devleti'nin sınırlarını çizmişse de manda konusunu Senato'ya götürdüğünde 1 Haziran 1920 tarihinde tasarı reddedilmişti. **Star Tribune**, Jun 2, 1920; **Buffalo Evening News**, Jun 2, 1920; **The Boston Globe**, Jun 2,1920.

[502] **The New York Times**, Apr 3, 1920.

[503] **The New York Times**, Apr 22, 1920; Birinci Dünya Savaşı sonrasında Araplara vaadedilen sözlerin aksine Fransa ve İngiltere'nin Ortadoğu coğrafyasını parçalayarak paylaşma yoluna gitmeleri Arapları kızdırmıştı. Öyle ki Arap isyanın başındaki isim olan Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal 1919'un ikinci yarısında İngiltere'ye sitemde bulunmuş, Fransa ve İngiltere'nin Arapların aleyhinde anlaşmalar yaparak kendilerine verilmiş olan sözlerin tutulmamasının kabul edilmez olduğunu belirtmişti. Faysal, 1916'da yılında yapılan gizli anlaşmaların kendilerini ilgilendirmediğini söyleyerek Arapların bu süreçte Müttefikler aleyhine eylemde bulunabileceğine dikkat çekmişti. Bkz. Erol Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1967, s.194,165; 1919 yılı sonunda İngilizlerin Suriye'den çekilerek bölgeyi Fransızlara devretmesinin ardından Emir Faysal'ın başında bulunduğu Arap gruplarla Fransa arasında çıkar çatışmaları sürmüştü. Fransızların bu coğrafyada bir manda idaresi arzusu karşısında direnen Faysal, M. Kemal'in Türkiye'de başlattığı Milli Mücadele'nin başarılarının ardından bağımsızlık politikasındaki ısrarını arttırmış, Suriye'deki Arap gruplar Faysal'ın desteğiyle birlikte İngiltere ve Fransa'ya karşı askeri eylemlerle direnme yoluna gitmişti. Bu süreçte M. Kemal'e bağlı yetkililer Araplarla temasa geçerek özellikle Halep bölgesinde etkin bir konuma gelmiş, eski Türk subayları Arapların Fransız baskısına karşı direnmelerinde önemli rol oynamıştı. Diğer yandan Mezopotamya'da da İngilizlere karşı saldırılar San Remo Konferansı'nın hemen öncesinde başlamış, Türkler Kilikya'da, Araplar ise Suriye ve Mezopotamya bölgesinde koordineli bir şekilde Fransız ve İngiliz kuvvetlerine karşı saldırıya geçmişti. Bkz. Evans, a.g.e., s.251,252,253.

[504] **The Orlando Sentinel**, Apr 24, 1920; **New York Herald**, Apr 24,1920.

Ermenistan konusunda ise manda idaresini ne ABD ne de diğer devletlerden biri üstlenmeye yanaşıyordu. Milletler Cemiyeti altında bir yönetim düşünülse de Cemiyet böyle bir idare için iktisadi ve personel eksikliği olduğunu belirterek Yüksek Konsey'i işaret etmişti.[505] Bu noktada İngiltere ABD'ye yönelik suçlamasını sürdürerek Amerika'nın Milletler Cemiyeti'ne katılmayı Senato'da reddetmesinin bu duruma sebep olduğunu ifade etmişti. Sonuç olarak yeni Ermeni Devleti'nin mevcut Müttefik birliklerin güvencesiyle bağımsız bir cumhuriyet olmasına karar verilmişti. Ancak geçmişte düşünülen büyük sınırların aksine yeni sınırlar muhtemelen daha küçük bir bölgeyi kapsayacaktı zira yeni devlet ne kadar küçük olursa korunması da o kadar kolay olacaktı. Nitekim eğer içerisine çok fazla Türk nüfus dâhil olursa bu durum, yeni yönetime bir tehdit oluşturabilirdi.[506]

Oluşturulacak Ermeni Devleti sınırlarının ise Wilson tarafından çizileceği duyurulmaktaydı. Buna göre Yüksek Konsey ABD'ye resmi bir mesaj ileterek Ermenistan mandası teklifini yinelemiş, bunun kabul edilmemesi halinde Wilson'dan yeni ülkenin sınırlarını çizmesini istemişti. Haberi veren muhabire göre manda ısrarındaki esas nokta Ermeni sınırlarının bir manda idaresi olmadan daralacağı gerçeğiydi, zira Türk milliyetçilerinin lideri olan Mustafa Kemal'in ordu karargâhı Wilson'un Ermeni başkenti olarak düşündüğü Erzurum'daydı ve bir manda idaresi olmadan Ermeniler burayı ellerinde tutamazdı.[507]

Ancak basında yazıldığına göre Senato'nun manda önergesini reddedeceğini bilen Wilson, bu meselede en azından arabuluculuk rolünü üstlenmeyi istemişti. Çünkü kendisi Türk yönetimine şiddetle karşı çıkarken Ermeni halkına büyük bir sempati besliyordu.[508]

San Remo Konferansı sonucu basına yansıyan haberlerde de görüldüğü üzere belirlenen anlaşma şartlarının Türkler için son derece ağır olduğu ve bölgedeki gerçekleri adeta görmezden geldiği anlaşılıyordu. Nitekim Osmanlı'nın eski Berlin büyükelçisi ve o dönemde Roma büyükelçisi olan Galip Kemali Bey'in[509] söz konusu anlaşmaya itirazları Amerikan basınına yansımıştı. Kendisi Türklerin maruz kaldığı haksız durumu şu sözlerle açıklıyordu:

---

[505] **Democrat and Chronicle,** Apr 24, 1920.

[506] **New York Herald**, Apr 24,1920; **The Sun**, Apr 24,1920; Başlangıçta verilen o büyük sözlerin aksine Büyük Ermenistan hayali Batılı güçlerin çıkarları doğrultusunda yitip gitmiş vaziyetteydi. O dönemde Amerikalı bir gazeteci Ermenistan için *"yetim bir çocuk misali hiçbir büyük devlet sorumluluğunu üstlenmiyor"* diyerek Van, Bitlis, Erzurum gibi Ermenilere ayrılmış bölgeleri dahi Türk Milliyetçilerinin zapt etmiş olduğunu yazmış, yeni devletin var olmasının imkânsızlığına dikkat çekmişti. Bkz. **The New York Times,** May 11, 1920.

[507] **San Francisco Chronicle**, Apr 26, 1920; Lloyd George, Erzurum'un Ermenistan sınırları içerisinde kalmasının gerçekçi bir yol olmadığı görüşündeydi. Ona göre Ermenilere kâğıt üstünde böyle haklar vermenin bir anlamı yoktu zira Amerika Birleşik Devletleri Erzurum'u Ermenilere vermek için bölgeye asker gönderemezdi. Dolayısıyla Erzurum olmadan Ermenistan olmayacaksa bu Ermenistan'ın hiç var olmayacağı anlamına gelirdi. Bkz. Ulubelen, a.g.e.,243.

[508] **New York Tribune**, Apr 26,1920.

[509] Tecrübeli bir Osmanlı diplomatı olan Galip Kemali Bey Hariciye Nezareti'ne bağlı yurtdışındaki elçiliklerde pek çok görevde bulunmuştur.1902'de ilk olarak Bükreş Sefaretinde başladığı başkâtiplik görevinin ardından Atina, Berlin, Tahran, Roma gibi farklı şehirlerde temsilcilik ve büyükelçilik görevlerini üstlenmiştir. 1920 yılında Türkiye üzerinde

(...) Tüm dünya anlaşma maddelerini duyduğunda şaşıracaktır. Wilson İlkeleri'nin her biri ihlal edilmiştir. Anlaşma esasen bir İngiliz ürünüdür ve amacı da Müslüman dünyası ile bağını keserek Türkiye'yi kuşatmaktır. Ancak konuşmanın bir faydası da yok. Kaderimize Londra'da karar verildi. Tüm dünya Türkiye'ye karşı önyargılı. Irksal yozlaşmadan kanlı Hristiyan düşmanlığına kadar güneşin altındaki her rezaletle biz suçlanıyoruz. Sözde kötü yönetimimiz sebebiyle "barbarlar" olarak adlandırılıyoruz. Tüm dünya Türkiye'yi Ermenileri katledilmesiyle tanıyor, ancak kimse Carnegie soruşturmasının sonuçlarını okumuyor. O soruşturma Sırpları, Bulgarları ve Yunanlıları Balkan savaşı sırasında Epir, Makedonya ve Trakya'da yüzlerce Müslümanı katletmekten sorumlu tutuyor. Kimse Rus Genelkurmayı'nın Ermenileri suçlayan raporlarına inanmak istemiyor ki bu raporlarda Rus işgali sırasında Trabzon'un boşaltılması sonrası 400.000 Türk'ün öldürülmesinden Ermeniler sorumlu tutuluyor.[510]

Açıklamasının devamında Kemali Bey, Türkiye'ye verilen toprakların Wilson İlkeleri'yle bağdaşmadığını belirtmiş ve Misak-ı Milliye de atıfta bulunarak şunları söylemişti:

Türkiye Trakya'da dâhil olmak üzere mütareke dönemindeki milli sınırlarını talep etmektedir. (...) Almanlar Berlin'den atıldı mı? Avusturyalılar Viyana'dan atıldı mı? İstanbul ve İzmir'den asla vazgeçmeyeceğimizi söyleyebilirsiniz, bunda mutabıkız. Türkler asla köle olmamışlardır.[511]

Anadolu hareketiyle paralel bir düşüncede olduğu görünen Kemali Bey'in o dönem için Türklerin ne hissettiğini gösteren bu açıklaması Batı kamuoyunda Türklerin yetkili ağızlardan nadiren de olsa sesini duyurabildiğini de göstermekteydi.

Esasında San Remo'da varılan mutabakatın uygulanabilir bir anlaşma olamayacağı İtalya başbakanı Nitti gibi pek çok çevrenin üzerinde durduğu bir gerçekti. Nitekim Albay T. E Lawrence *(Arabistanlı Lawrence)* böyle bir anlaşmanın uygulanması noktasındaki imkânsızlığa dikkat çekerek üç yıllık bir sürede dahi tek maddesinin tatbik edilemeyeceği öngörüsünde bulunmuş, diğer yandan Albay Rawlinson ise Anadolu'daki durumu benzer şekilde şöyle açıklamıştı: "Haziran başında sulh şartlarının Anadolu 'da ilan edilmiş olduğunu duyduk. Bunlar Erzurum'un her tarafında müstehzi kahkaha sesleri ile karşılandı ve askeri hazırlık faaliyetleri fazlasıyla arttı". [512]

---

yapılan barış görüşmelerine karşı gösterdiği milli tepki sonrası Haziran ayında Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından azledilmiştir. Aynı dönemde M. Kemal Meclis Başkanı sıfatıyla kendisini Anadolu'da başlayan Milliyetçi harekete katılmasını davet etmiş, ancak Kemali Bey bir takım mazeretler sebebiyle bu davete olumlu cevap vermemiştir. Tevfik Paşa hükümetinin kurulmasıyla beraber Kopenhag ve Stockholm Orta Sefirlik görevlerini ifa ederken Milli Mücadele'yi desteklemeyi sürdürmüş, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından ise dışişlerinde görev almıştır. Bkz. Mithat Aydın, "Galip Kemalî (Söylemezoğlu) Bey'in Hatıratında Atina Müsteşarlığı Sırasında Balkan Sorunu", **Belgi Dergisi,** C.2, S.16, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Yaz 2018, s.963, 964; 1920 yılında Amerikan gazetesinde yayımlanan açıklamasına paralel bir şekilde kendisi Batı'daki Türk algısının değişmesi için uğraş vermiş ve Fransızca olarak "L'Assassinat d'un Peuple" *(Yok Edilmek İstenen Millet)* adıyla bir de kitap yayımlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri dâhil tüm Avrupa devletlerindeki ileri gelen hükümet ve askeri yetkililerine, siyasi partilere ve gazetelere gönderilen kitapta Türklerin uğradığı haksızlıklar dile getirilmiştir. San Remo Konferansı'nın devamında Sevr Anlaşması'nın imzalanmasının ardından ise Osmanlı temsilcilerini acziyet ve duygusuz olmakla suçlayarak milli bir duruş sergilemiştir. Kitap hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Galip Kemali Söylemezoğlu, **Yok Edilmek İstenen Millet**, Cumhuriyet, İstanbul, 2001.

[510] **Republican and Herald**, Apr 19,1920; **The Daily News**, Apr 19,1920; **Press and The Sun-Bulletin**, Apr 19,1920.

[511] **Press and The Sun-Bulletin**, Apr 19,1920.

[512] Jaeschke,a.g.e.,s.202

Anlaşma şartlarının İstanbul'da duyulmasının ardından başkent basını Türkiye'ye "idam cezası" verildiğini belirterek duruma itiraz etmişti. Bu itirazlar Amerikan basınına da yansımış San Remo Konferansı sonucunda başkentteki gazetelerin kötümser olduğu ancak sıkı sansür nedeniyle[513] her şeyin tam olarak yayımlanamadığı bilgisi aktarılmıştı. Haberde Suriye ve Kilikya bölgesinden ziyade İstanbul'daki Türkleri asıl ilgilendiği şeyin Trakya, İzmir ve Çatalca'daki Yunan garnizonları olduğuna dikkat çekiliyor, tüm bunlara rağmen gazetelerin anlaşma şartlarında değişiklik yapılabileceğini umduğu belirtiliyordu.[514]

2.4.2. Sevr Öncesi Yaşanan Gelişmeler

San Remo Konferansı sonrası artık Sevr Anlaşması'na giden sürecin koşulları müzakere edilmiş ve ana taslak oluşturulmuş vaziyetteydi. Ancak bir kaç haftanın ardından anlaşmaya dair bir takım değişikliklerin yapılabileceği gündeme gelmişti. Buna göre diplomatik çevrelerde anlaşmanın belirli maddelerinde düzeltmeye gidilmesi ve Sadrazam tarafından iletilen isteklerin de değerlendirilmesi önerilmekteydi. Nitekim Damat Ferit Paşa'nın Doğu Trakya ve İzmir bölgeleri konusunda rahatsızlıkları olduğu basına yansımıştı.[515]

Bununla birlikte anlaşma sayesinde elde ettiği kazanımları korumak isteyen Venizelos İngiliz ve Fransız başbakanına, Mustafa Kemal'in üzerine yürümeye hazır olduğunu iletmiş ancak bu teklif anlaşmada değişiklik yapılmayacağı güvencesiyle reddedilmişti.[516] İlerleyen günlerde ise Venizelos'un Müttefikleri ikna ettiği belirtiliyordu. Zira Anadolu'da bir yandan ilerlemekte olan Yunan birlikleri Türk milliyetçiler üzerine yürüyerek anlaşmanın imzalanması yönünde baskısını arttırmış vaziyetteydi.[517]

İtilaf Devletleri'ne göre anlaşmanın karşısındaki tek önemli güç Anadolu'daki Milli direniş hareketiydi[518] ve bunun farkında olan Müttefik Devletler henüz San Remo'dayken Mustafa Kemal hareketini bastırmak için 300.000 bin askere ihtiyaç duyulacağından söz ederek bu sorunun nasıl

---

[513] İstanbul basınında bu dönemde çıkan Milli Hareket yanslısı yazılar anında cezalandırılıyordu. Nitekim İkdam gazetesi *"Bugünün bir de yarını var"* başlığıyla bir makale yayımladığı için sekiz gün kapatılma ve para cezası alırken, Kuvayi Milliye'ye ait bir fotoğrafa yer verildiğinden dolayı Vakit gazetesi on gün süreyle kapatılmıştı. Bkz. Özalp,a.g.e.,s.159.

[514] **Times Herald**, May 1, 1920; **The New York Times,** May 2, 1920; Helmreich, a.g.e., s.237.

[515] **The New York Times,** May 31, 1920; **The Los Angeles Times**, Jun 16, **The New York Times,** Jun 18, 1920.

[516] **The Washington Post,** Jun 21, 1920; **The Los Angeles Times**, Jun 21, 1920.

[517] **The New York Times,** Jun 27, 1920; Yunanistan bu dönemde Anadolu'da işgal alanını genişletmiş, Milli Hareket'i yenebileceği konusunda İngiliz makamlarına bilgi vermişti. 20 Haziran 1920 tarihli toplantıda Lloyd George Yunan askeri makamlarından aldığı olumlu haberlerin ardından Mustafa Kemal'e bir darbe indirerek Adana ve İzmit'teki Fransız ve İngiliz birliklerinin kalıcı olduğunu göstermek için Yunanlıların ilerleyişine müsaade edilmesi yönünde karar almıştı. Bkz. Ulubelen, a.g.e., s.244.

[518] Müttefik kuvvetlerin M. Kemal Paşa'nın başında bulunduğu Milli Hareket'i tek önemli düşman olarak görmeleri İngiliz belgelerinde görülmektedir. Nitekim aynı dönemde Amiral Sir F. De Robeck Lord Curzon'a ilettiği mesajda bu durumu şöyle anlatmıştır: *" Milliyetçiler memleketlerine hiçte iyilik yapmıyorlar, kendi Sultanlarına ihanet ediyorlar(...) Damat Ferit milliyetçilere karşı asker göndermek istiyor... Bizim aldığımız kararlara hürmet etmiyen yegâne halk Türk halkıdır."* Bkz.Ulubelen,a.g.e., s.257.

üstünden gelebileceklerini tartışmışlardı.[519] Nitekim M. Kemal Paşa İspanyol diplomatik temsilcisi aracılığıyla Paris'e gönderdiği mesajda Damat Ferit hükümeti tarafından yapılacak hiçbir anlaşmaya uymayacağını duyurmuştu. Aynı dönemde İstanbul'da kurulan bir mahkeme tarafından M. Kemal, Ahmet Rüstem Bey, Halide Edip Hanım gibi önde gelen milliyetçi isimlerin idama mahkûm edildiği de basında verilen bilgiler arasındaydı.[520]

İlerleyen günlerde M. Kemal Paşa Müttefiklerin Türkiye'ye dayattığı anlaşmayı şiddetle karşı çıkarak İstanbul Hükümeti, Padişah ve İngiltere'ye tepki göstermişti. *"Kemal İngilizlerin Türkiye'yi Boğacağını Söylüyor"* başlığıyla verilen bir haberde M. Kemal, İngiltere'nin liderliğinde Müttefiklerin Türkiye'yi ölümle cezalandırdığını söylüyordu. M. Kemal Paşa, Türk halkının yasal temsilcileri olan Türk parlementosu ve hükümet üyelerinin, Halifelik makamında olan Sultan'ın, bu karara karşı duramayarak İstanbul'un aniden işgaliyle İngiltere'nin eline düştüklerini belirtmişti. Açıklamasının devamında Ankara'da açılan meclisle yeni bir hükümet kurulduğunu dile getiren M. Kemal Paşa, bu sürecin Amerikan tarihiyle olan ortak yönüne dikkat çekmiş ve şöyle konuşmuştu: "(…)Direniş halinde var olma mücadelesi veren Milliyetçi Hükümet yalnızca hayati bir teşkilat değildir. O, aynı zamanda tüm demokratik ulusların özellikle de İngiliz istibdadına karşı çıkarak benzer koşullarda bir devlet olabilen Amerika'nın sempatisine değer bir yönetimdir.(…)"[521]

Bu dönemde Padişah ve İstanbul Hükümeti'nin destek verdiği iç isyanlar da Ankara yönetimini uğraştırıyor, ABD basınına yansıyan bir haberde Sultan'ın desteğiyle bin adamın M. Kemal'e karşı savaşan Anzavur Paşa'ya yardım için Bandırma'ya gönderildiği belirtiliyordu.[522] Dolayısıyla Sevr'e giden süreçte Milli Hareket bir yandan İstanbul Hükümeti'nin destek verdiği iç isyanlar, diğer yandan da Yunan birliklerinin başını çektiği Anadolu'daki İşgal kuvvetleri tarafından yoğun baskı altına alınmaya çalışılıyordu.

ABD basınında anlaşma konusunda en çok ısrar eden tarafın İngiltere ve Yunanistan olduğu belirtilmekteydi, zira Fransa Kuvay-i Milliye kuvvetleriyle uzun süredir çatışmakta olduğundan Anadolu hareketiyle çıkarları gereği uzlaşma siyaseti güderken, İtalya da Yunanlıların aşırı istekleri nedeniyle San Remo'da alınan kararlara tam anlamıyla bağlı değildi.[523] İngiliz yanlısı Damat Ferit Paşa'nın ise kuracağı yeni hükümetle birlikte Yunan ilerleyişini durdurmak için anlaşmayı imzalayacağı duyuruluyordu. Ancak 200.000 ila 500.000 kuvvete sahip olduğu sanılan M. Kemal ile uğraşılması gerektiği de ilgili haberde yer alıyordu.[524]

---

[519] **The New York Times,** Apr 22, 1920.

[520] **The Washington Post**, May 15, 1920; **The Los Angeles Times**, May 16,1920.

[521] **The News Leader**, Jun 1,1920.

[522] **The New York Times,** Apr 19, 1920.

[523] Tansel, Mondros'tan…Cilt III, s.155.

[524] **The New York Times,** Jul 19, 1920.

Neticede İstanbul'da Sevr Anlaşması'nın imzalanması taraftarı olan tek önemli isimin Damat Ferit ve etrafındaki bir takım kimseler olduğu anlaşılmaktaydı. *The Washington Post*'a yansıyan bilgiye göre Damat Ferit Paşa, anlaşmayı reddetmektense kabul etmenin daha az zarara yol açacağı görüşündeydi ancak kabinede farklı görüşe sahip bakanların da bulunması Sevr için bir tehlike oluşturmaktaydı. Dolayısıyla kısa sürede oluşturulacak olan Saltanat Şurası'nın olumlu yönde bir karar vermesi bekleniyordu.[525]

Esasında İstanbul Hükümeti 25 Haziran tarihinde anlaşma şartlarına tepki göstermiş ve bazı maddelerde değişikliğe gidilmesini açıkça talep etmişti. Amerikan gazetelerine yansıyan bilgilerde Paris'teki Türk heyetine İstanbul'dan iletilen mesaj, anlaşmanın belirli maddelerinde değişikliğe gidilmesi gerektiğini söylüyordu. Buna göre Boğazlar üzerinde oluşturulan uluslararası yönetimde bir Türk temsilcisinin de bulunması talep edilmekteydi. Ayrıca İzmir, Edirne ve Doğu Trakya'nın Türkiye sınırları dışında bırakılmasına itiraz edilirken, Doğu Anadolu'da Erzurum, Bitlis ve Van şehirlerini içine alan bir Ermeni devletinin kurulması kabul ediliyor ancak bu devlete Karadeniz kıyısından bir çıkış sağlanmaması gerektiği vurgulanıyordu. Habere göre hükümet, bölgesel konularda Wilson İlkeleri temelinde bir çözümü arzu ederken mevcut haliyle anlaşmanın imzalanması halinde bir Türk yönetiminin varlığını sürdüremeyeceği ifade ediyordu.[526]

Ancak İstanbul Hükümeti tarafından dile getirilen itirazının İtilaf Devletleri nezdinde pek bir değerinin olmadığı, bu itiraza verdikleri cevaptan anlaşılmıştı. Uygulanacak her türlü haksız eylemlerde galibiyet haklarını sonuna kadar kullanan Müttefik kuvvetler Sevr'in imzalanması konusunda Türkleri açıkça tehdit etmekten dahi çekinmemişlerdi. Buradaki "tehdit" ifadesi ABD basınına yansıyan ilgili haber başlıklarında da aynen kullanılmıştı.

"Türklere Sonsuza Dek Avrupa'dan Atılma Tehdidi"[527], *"Müttefikler Türkleri Kovmakla Tehdit Etti"*[528], *"Türkleri Avrupa'dan Çıkarma Tehdidi"*[529], *"Müttefikler Türkleri Avrupa'dan Atmakla Tehdit Ediyor"*[530], *"Türklerin Cezası 27 Temmuza Ertelendi"*[531] haber başlıklarının altında, anlaşma şartlarında bir takım değişiklikler talep eden Türk delegesine Yüksek Konsey'in çok sert bir cevap verdiği aktarılmıştı. Buna göre 17 Temmuz tarihinde iletilen mesajda, anlaşmanın bir an önce imzalanması için Türklere 10 günlük bir süre tanınmış, 27 Temmuz günü gece yarısına kadar olumlu bir cevap verilmemesi halinde Türklerin Avrupa'dan sonsuza dek

[525] **The Washington Post**, Jul 17, 1920.

[526] **The New York Times,** Jun 26, 1920; **The Baltimore Sun**, Jun 26, 1920.

[527] **Buffalo Courier**, Jul 18, 1920.

[528] **Evening Star**, Jul 18, 1920.

[529] **The Washington Post,** Jul 18, 1920.

[530] **The Journal and Tribune**, Jul 18, 1920.

[531] **The Washington Times**, Jul 18, 1920.

atılacağı uyarısında bulunulmuştu. Söz konusu uyarı mesajında Türklere yönelik suçlamalar da yinelenmiş yüz binlerce Ermeni ve Rum'un katledildiğine yönelik iddialar öne sürülerek anlaşmanın adil olduğu mesajı verilmişti. Müttefiklere göre Türkler bu konuda işledikleri "suçların" sorumluluğunu üstlenerek anlaşmayı imzalamalıydı.

Neticede bu baskılar üzerine endişeye kapılan Damat Ferit Paşa kabinesi anlaşmayı imzalama kararı almıştı. Kararın alındığı sırada Paris'te bulunan İçişleri Bakanı Reşit Bey'in İstanbul'a bir mesaj gönderdiği ve hiç vakit kaybetmeden anlaşmanın imzalanması yönünde kanaat belirttiği de söyleniyordu. Reşit Bey'e göre 27 Temmuz'a kadar anlaşma imzalanmazsa gazetelerde de görüldüğü üzere çok ağır bir bedel ödenecekti.[532]

Bu doğrultuda 22 Temmuz'da Padişah başkanlığında Yıldız Sarayı'nda toplanan Saltanat Şurası'nın Sevr Anlaşması'nın imzalama kararı aldığı ABD basınına yansımıştı. Habere göre toplantıda konuşan bazı üyeler ve Damat Ferit Paşa anlaşmanın imzalanması gerektiği yönünde beyanda bulunmuş ancak General Rıza Paşa anlaşma şartlarının çok ağır olması nedeniyle bu karara katılmamıştı. [533]

Bir diğer haberde ise toplantıya başkanlık eden Padişah'ın çözüme yönelik herkesin fikrini açıklamasını istediği ve sonrasında da toplantı salonundan ayrıldığı bilgisi verilmekteydi. Toplantıda Damat Ferit Paşa Paris'ten gönderilen mesajı okuyarak herhangi bir gecikmenin İstanbul'dan kovulmayla neticeleneceği uyarısında bulunmuş ve Sultan Vahdettin'in de anlaşmanın imzalanması düşüncesinde olduğunu belirtmişti. Aynı haberde Sevr'i imzalayacak olan Rıza Tevfik Bey'den de bahsedilmiş kendisinin Amerikan dostu ve önemli bir filozof olduğu bilgisi verilmişti. Anlaşmayı imzalamanın ıstıraplı bir görev olduğunu söyleyen Rıza Tevfik Bey ise başka bir çözüm yolunun bulunmadığını belirtmişti. Ona göre İngiliz ve Yunanlıların yardımıyla Milliyetçi hareket ezildikten sonra Türkiye, Osmanlı'nın beşiği olan Anadolu'da refah içinde yaşama şansı bulabilecekti.[534]

Aynı dönemde yayımlanan bir başka haberde ise Sevr'in imzalanması konusunda Osmanlı hanedanından üç şehzadenin itiraz ettiği ve Padişah'a bir çağrıda bulunduğu aktarılıyordu. Buna göre II. Abdulhamit'in oğlu Şehzade Burhanettin Efendi, Osman Fuat Efendi ve Selim Efendi, Sultan Vahdettin'e bir mektup göndermiş ve tahtan çekilmesi çağrısında bulunmuştu. Mektupta bu anlaşmayla birlikte durumun daha da kötüleşeceği belirtilirken Sultan'ın Halifelik makamını adeta boş bırakarak Türkiye'nin yaptığı hataları pekiştirdiği söyleniyor, dolayısıyla da Müslüman dünyasında yükselen tepkiye dikkat çekiliyordu. Haberde milliyetçilere sempati besleyen

[532] **Evening Star**, Jul 22, 1920; **The San Francisco Examiner,** Jul 22, 1920.

[533] **The Sun**, Jul 24, 1920; **The Morning Call**, Jul 24, 1920; **Indianapolis Star**, Jul 24, 1920.

[534] **Evening Star**, Jul 26, 1920.

şehzadelerin bu duruşuna rağmen Sultan'ın tahttan çekilme yönünde herhangi işaret göstermediği de aktarılıyordu.[535]

İşgal güçlerinin tehditlerine boyun eğen Padişah ve İstanbul Hükümeti'nin içinde bulunduğu bu gaflet ve acziyete karşın, Milliyetçi unsurlar aynı dönemde iletişim araçları vasıtasıyla herkesi direnişe davet ediyordu. ABD basınına yansıyan bir yazıda Ankara ve Edirne'deki Milli Hareket taraftarlarının ulema, memur ve asker gibi pek çok kesime telgraf çekerek Damat Ferit Paşa hükümetinin desteklenmemesini istediği ve halkı Milli Mücadele'ye katılmaya çağırdığından bahsediliyordu. Telgraflarda İstanbul'da kalmanın artık bir anlamının olmadığı, zira anlaşmaya göre Yunanlıların Trakya'yı işgal edip Çatalca sınırına kadar gelecekleri ve İstanbul'un bir başkentten ziyade adeta bir hapishane durumunda kalacağı söyleniyordu.

Bununla birlikte İstanbul'daki Milli Hareket karşıtı kesimin de anlaşmayı adil bulmadığı ancak bundan Anadolu hareketini sorumlu tuttuğundan söz edilmekteydi. Nitekim Milli Hareket'e muhalif olduğu belirtilen *Peyami Sabah* gazetesinde Ali Kemal'in yazısı bu duruma örnek gösterilmiş, kendisinin bu aşağılayıcı anlaşma dolayısıyla Milliyetçileri ve İttihat ve Terakki Partisi'ni suçladığına dikkat çekilmişti. Eski Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin Mayıs ayında İstanbul'da düzenlenen bir gösteride yaptığı konuşmaya yer verilirken, kendisinin İngiltere'yi en büyük Müslüman güç olarak gördüğü ve Sevr'i imzalamaktansa Türkiye'yi tek bir büyük devletin işgal etmesini tercih ettiği belirtilmişti.[536]

Anlaşma'nın imzalanmasına kısa süre kala Ankara'da Büyük Millet Meclisi, İstanbul Hükümeti'nin kabul ettiği anlaşma şartlarını geçersiz saydığını ve buna karşı askeri gücünü sonuna kadar kullanacağını resmi olarak ilan etmişti.[537] Ancak tüm bunlar olurken Müttefiklerle işbirliği siyasetini sürdüren Damat Ferit Paşa'nın kabinesini yenilediği ve yeni kabine üyelerinin İngiliz dostu kişilerden seçtiği duyurulmuştu.[538]

2.4.3. Sevr Anlaşması'nın İmzalanması

Türkiye ile imzalanacak olan barış anlaşmasının nerede yapılacağı Temmuz sonunda Amerikan basınına yansımıştı. Buna göre Versay, St. Germain, Paris, Trianon gibi anlaşmaların imzalandığı yer olan Paris şehri seçilmişti. Anlaşma Versay'ın yaklaşık altı kilometre

[535] **The San Francisco Examiner**, Jul 24, 1920.

[536] **Current History**, Vol XII, (July, 1920), p.625,626.

[537] **New York Herald,** Jul 27, 1920; **The New York Times,** Jul 27, 1920; **The Baltimore Sun**, Jul 27, 1920.

[538] **The Boston Globe,** Aug 3, 1920; **New York Herald,** Aug 3, 1920.

kuzeydoğusunda yer alan Sevr kasabasında ulusal müzeye dönüştürülmüş olan meşhur bir porselen fabrikasında imzalanacaktı.[539]

10 Ağustos 1920 tarihine gelindiğinde saat 16.08'de anlaşma imzalanmış üç kişilik Türk heyetinden ilk imzayı Hamid Paşa'nın[540] attığı basına yansımıştı. Başkanlığını Fransa başbakanı Millerand'ın yaptığı imza töreninde Türk heyetinin ardından Yunanistan ve İtalya anlaşmayı imzalamış ve tören 16.30'da sona ermişti.[541] Amerika ise Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'ye resmi bir savaş ilanında bulunmadığı için imza töreninde temsil edilmemişti.[542] ABD basınına yansıdığına göre başbakan Venizelos da imza için törende yerini almış, ancak Türk heyeti kendisinin yerine geçtiği sırada tepki olarak diğerlerine yaptığı gibi Venizelos'u selamlamayıp yüzünü başka yöne dönmüştü.[543]

Anlaşma sonrasında İstanbul'daki kasvetli havadan da bahsediliyor, anlaşmanın ağır sonuçları dolayısıyla Türkiye'nin yas içinde olduğu ifade edilirken, İstanbul'daki tramvayların tepki olarak beş dakika süreyle durduğu, anlaşma şartlarının ağırlığına vurgu yapan gazetelerin ise siyah bir çerçeve ve birkaç siyah bayrak baskısıyla yayımlandığı belirtiliyordu. Yine de sıkı bir sansür altında olduğundan her şeyin yayımlanamadığı gazetelerde, *"gecenin en karanlık anı şafağa en yakın andır"* sözüyle geleceğe dair umudun hala var olduğu belirtilmekteydi.[544]

Artık imzalanmış olan Sevr Anlaşması'nın uygulamaya konması için Anadolu'daki milliyetçi Türklere diz çöktürülmesi gerekiyordu. Öyle ki Anadolu'daki milliyetçilerle savaşmak için İstanbul Hükümeti o dönemde İşgal kuvvetlerinden mühimmat yardımı dahi istemiş ancak ordu içindeki milliyetçi grupların varlığı nedeniyle İtilaf Devletleri bu teklifi reddetmişti.[545]

Sonuç olarak ABD basınında aktarıldığı üzere bu zorlu süreç içerisinde İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri'nin tehditlerine boyun eğerek İstanbul'un elden çıkacağı telaşıyla anlaşmayı imzalamış ve tepkisini de ancak imza töreninde Yunan başbakanına bakmayarak gösterebilmişti. Aynı dönemde Mustafa Kemal'in başında bulunduğu Milli Hareket ise bir yandan Anadolu'da İşgal kuvverlerine karşı çarpışmakta diğer yandan da Damat Ferit Paşa hükümetinin desteklediği isyancı çetelere karşı savaş vermekteydi. İşte M. Kemal Paşa'nın başlattığı bu milli direniş hareketi

---

[539] **Star-Gazette**, Jul 26, 1920; **The New York Times**, Jul 27, 1920; **The Los Angeles Times,** Jul 27, 1920.

[540] İlgili haberde "Hamid Paşa" ismi geçse de bu kişi muhtemelen Hadi Paşa'dır. Zira Sevr Anlaşması'nı imzalayan üç kişilik Türk delegesi; Hadi Paşa, Rıza Tevfik Bey ve Reşad Halis Bey'den oluşmaktaydı. Bkz. Tansel, Mondros'tan… Cilt III, s.173.

[541] **The Boston Globe**, Aug 10, 1920.

[542] **The Buffalo Enquirer**, Aug 10,1920; **New Castle News**, Aug 10,1920.

[543] **New York Tribune** Aug 10, 1920; **The Los Angeles Times,** Aug 10, 1920.

[544] **New York Tribune** Aug 14, 1920; **The Morning Call**, Aug 14, 1920.

[545] **Evening Star,** Aug 23, 1920; **Star Tribune,** Aug 23, 1920.

Türk milletinin katılımıyla her geçen gün gücünü daha da arttıracak ve Sevr'in tatbik edilebilmesini imkânsız kılacaktı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DOĞU VE GÜNEY CEPHESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER VE ABD BASINI

3.1. Doğu Cephesi ve Karadeniz Kıyılarında Yaşanan Çatışmalar

3.1.1. Doğu'da Ermenilere Karşı Harekât

Mondros Mütarekesi sonrasında Kafkaslarda Türk, Kürt ve Ermeni gruplar arasındaki çatışmalar devam etmiş, İzmir'in işgalinin ardından Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Milli Hareket Anadolu'da etkinliğini arttırmaya başlamıştı. Aynı dönemde Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti'nin kurulmasının gündeme gelmesi ve İstanbul Hükümeti'nin bu durumu kabul etmesi direnişçi grupların tepkisini çekmiş, bölgedeki gerginlik daha da artmıştı. Ağustos 1919'da İngiliz birliklerinin Kafkas bölgesinden askerlerini tahliye etmeye başlaması ise Ermenilerin Sovyet Rusya ve Türkiye arasında kalmasına neden olmuştu.[546]

Öyle ki bu süreçte Amerikan basınında Ermenilere yönelik yardım çağrıları görülmeye başlanmış, *Türkler tarafından kuşatılarak yok edilme tehdidiyle karşı karşıya olan bir milletin* tehlike altında olduğu bilgisi Bağımsız Ermenistan için Amerikan Komitesi aracılığıyla ABD kamuoyuna duyurulmuştu. Buna göre M. Kemal'in başında bulunduğu kuvvetlerin Doğu'ya ilerlemesiyle birlikte Kars bölgesindeki Ermeniler Erivan'a doğru kaçmaya başlamıştı. [547]

İlerleyen dönemde Ermeni Cumhuriyeti geçici başbakanının Paris Konferansı'na gönderdiği yardım çağrısı da Amerikan gazetelerinde yer almıştı. Çağrıya göre bölgedeki Türk birliklerinin İngiliz çekilmesinden cesaret kazandığı, Türk ve Kürt grupların saldırıları neticesinde Ermenilerin mülteci konumuna düştüğü aktarılıyordu. Buna karşın Müttefik kuvvetlerin bölgeyi boşaltmayı sürdürmesi Ermeni Hükümeti'nin yardım taleplerini karşılıksız bırakmıştı. Bu nedenle Paris'e gönderilen mesajda Ermeni Hükümeti Paris Konferansı'nı protesto ederek bölgeye askeri yardım çağrısını yinelemişti.[548]

Esasında mütareke sonrası İngilizlerin kontrolüne geçen Doğu Anadolu'da Kars ve civar bölgesi ilerleyen zamanda Ermeni askerleriyle doldurulmuş, bölgedeki Müslüman nüfusa Ermeniler tarafından baskı ve zulmedilmeye başlanmıştı. İngilizlerin yardım ve himayeleriyle

---

[546] Helmreich, a.g.e.,s.100.

[547] **The Baltimore Sun,** Sep 18, 1919.

[548] **The New York Times** Aug 19, 1920; **New York Tribune**, Aug 19, 1920; **The Boston Globe**, Aug 19, 1920.

şımaran Ermeniler Sarıkamış, Kars, Gümrü, Ardahan'da taşkınlıklarına devam etmişlerdi. [549] Ancak Ankara'da meclisin açılmasıyla etkin bir konuma gelen Ankara Hükümeti, 9 Haziran 1920 yılında doğu bölgesinde seferberlik ilan etmiş, 15. Kolordu'nun başında olan ve Doğu Cephesi Komutanı olarak atanan Kazım Karabekir Paşa 23 Haziran'da Ermenistan üzerine taarruza geçmeyi planlamıştı. Bununla birlikte Büyük Millet Meclisi'nin aynı dönemde Sovyet Rusya ile olan görüşme sürecinin uzaması beklenen taarruzun Eylül sonuna kadar geciktirmişti.[550]

Aynı dönemde ABD basınında Türkiye'deki Ermenilerin zor durumda olduğuna yönelik haberler de artmıştı. Bir habere göre katliam yemini etmiş olan Türkler M. Kemal ile birlikte yeni bir harekât planlarken, kendilerine söz verilen silahları alamamış olan Ermeniler dostları tarafından terkedilmiş vaziyetteydi. [551] Diğer yandan ülkede mülteci konumunda olan pek çok Ermeni'den bahsedilirken, *"8.000 Ermeni Sırayla Yunan Ordusuna Katılıyor", "Ermeni Mülteciler Yunan Ordusuna Yazılıyor"* başlıkları altında İzmir'de toplanan 8000 kadar Ermeni mültecinin Yunan ordusuna asker olarak yazıldığı aktarılıyordu. Bu duruma karşın Türklerin ise Yunanlılara yardım etmemeleri için Kayseri ve diğer bölgelerdeki Ermenileri göçe zorladığı belirtiliyordu.[552]

Bununla birlikte Ağustos ayında İngiltere'nin Doğu'da Ermenilere verdiği destek de basına yansımış, Ermenistan eski başbakanı Khatisyan Ermenistan Cumhuriyeti'nin durumundan umutlu olduğu belirterek Türkler ve Bolşeviklere karşı İngiltere'nin Ermenilere büyük miktarda askeri ve mühimmat yardımında bulunduğunu söylemişti.[553] Aynı haberde Khatisyan, M. Kemal'e baskı uygulayarak Doğu Anadolu bölgesinin Ermenilere bırakılmasının sağlanabileceğini de belirtmekteydi. [554] Esasında Sevr Anlaşması'yla birlikte Doğu Anadolu'da kendilerine toprak verilen Ermeniler artık bir an önce bölgeyi ele geçirmek için yabancıların da yardımıyla Milli Hareket'i bölgeden atmak istiyordu.

Khatisyan'ın beyanının yayımlandığı dönemde Büyük Millet Meclisi'nde konuşan İsmet İnönü ise Ermenilerin Doğu'daki saldırılarını şöyle anlatıyordu:

---

[549] Bu yöndeki bilgiler bizzat Kazım Karebekir Paşa tarafından o dönem bölgede bulunan General Harbord Heyetine bir rapor halinde iletilmiştir. Bölgede Ermenilerin Müslüman halka yaptığı fenalıklar neticesinde binlerce mültecinin Erzurum'a sığındığını belirten Kazım Karabekir yaşanan olayların bölgedeki İngiliz yetkilisi Ravlinson tarafından teyit edildiğini de aktarmıştır. Bkz. Karabekir, a.g.e., s.306,308.

[550] Bıyıklıoğlu, a.g.e.,s.121; Esasında Şark taarruzunun 15 Nisan sonrasında yapılmasının isabetli olacağı Kazım Karabekir tarafından 28 Mart'ta M. Kemal Paşa'ya bildirilmiş, Bolşevik ordularının Kafkaslardan inmekte olduğu bir dönemde durumdan faydalanarak Bresk Litovsk anlaşmasıyla çizilmiş olan sınırlara ulaşıp Kars, Ardahan ve Batum'un alınması hedeflenmişti. Bkz. Tansel, Mondros'tan…Cilt III, s.233

[551] **The New York Times** Jun 12, 1920.

[552] **Evening Star**, Jul 17,1920; **Star Tribune**, Jul 17,1920.

[553] Bu dönemde İngiltere, Ermeni Hükümeti'ne 25.000 adet tüfek göndermiştir. Ermenilerin elinde o dönemde 30.000 Rus tüfeği ve bir milyon mermi bulunduğunu söyleyen Khatisyan ise İngiliz Hükümeti'ne ilettiği mesajda batıda Yunan birliklerinin ilerlemeye başlamasıyla, Ermenilerin de taarruza geçeceklerini bildirmiştir. Ulubelen. a.g.e., s.254,255

[554] **New York Tribune,** Aug 19, 1920.

(…)Biz, uzun müddetten beri Şark cephesinde intizar vaziyetindeydik. Bu vaziyet içerisinde Ermenilerin mütemadi taarruzlarına maruz kaldık. Takriben Ağustos ortasından itibaren muhtelif vakayı arz edeyim: 12 Ağustosta yüz kişilik bir Ermeni kuvveti (Oltu) mıntıkasında (Taşkent) şarkındaki Müslüman köylerini işgal ettiler. (Palazkirt) şarkındaki köyleri işgal ettiler. (Çulagen) köyünü yaktılar. Yirmi Ağustosta yüz kadar Ermeni piyadesi (Hüseyinağa) dağındaki mevkiimize baskın yaptılar tardolundular. Ağustos gecesi bir Ermeni taburu (Oltu) mıntıkasında bizim bir müfrezemizin üzerine hücum etti, taarruz etti, tardolundu. Eylülde iki Ermeni tayyaresi mevazıımız üzerine bomba attı. Makineli tüfek ateşi yaptı (…). [555]

1920 sonbaharında da devam eden Ermeni saldırılarının özellikle 24 Eylül'de doğu sınır hattı boyunca sürmesi iki taraf arsındaki gerginliği arttırmış ve 28 Eylülde karşı taarruza geçen Türk kuvvetleri Sarıkamış ve Merdenek'i ele geçirerek önemli noktaları hâkimiyeti altına almıştı.[556] Ekim ayı başında da çatışmalar devam etmiş, bu sırada Türklerin barış anlaşmasını (Sevr) ihlal ettiklerini öne süren Ermeni Hükümeti, ABD'ye protesto mesajı göndererek Amerikan hükümetinden yardım talebinde bulunmuştu.[557]

Amerikan basınına yansıyan bir başka haberde ise Doğu Anadolu'da ilerleyen Türk askerleri için *"Türkler Ermenistan'ı İşgal Etti"* başlığı altında, Oltu, Bardus ve Karakurt'ta bulunan Türk kuvvetlerinin Kars'a doğru ilerleyerek önemli bir demiryolu noktasına sahip olan Sarıkamış'ı işgal ettiğini duyurulmuştu. Habere göre Türklerin amacının Brest-Litovsk anlaşması uyarınca Kars, Ardahan ve Batum'u ele geçirmek ve kuzeydeki Bolşevik unsurlarla birleşmek olduğu aktarılıyordu.[558] Türk "işgalinin" Bolşeviklerle birleşme amacını güttüğünün öne sürüldüğü diğer bir haberde ise kuzeyden başlaması muhtemel bir Bolşevik saldırısının Türk milliyetçilerini avantajlı bir duruma düşüreceği söyleniyordu.[559]

Kasım ayında Türk ilerleyişi devam etmiş, Kazım Karabekir komutasındaki Türk birliklerinin Alexandropol'a (Gümrü) girdiği ve Kars Kalesi'nde bulunan Ermenileri kuşatarak kaleyi ele geçirdiği yönündeki bilgiler ABD basınına yansımıştı. [560] Dolayısıyla Ermeni Hükümeti artık Erivan'a doğru ilerleyen Türklerle 7 Kasım tarihinde ateşkes istemek zorunda kalmıştı.[561] Ancak ilerleyen günlerde anlaşma şartlarının bir kısmını Ermenilerin reddetmesi üzerine çatışmalar tekrar başlamış, M. Kemal Paşa'nın askeri mühimmatın teslimi konusundaki uyarılarına uymayan Ermeniler Türklere karşı savaşa devam etme kararı almıştı.[562] Bununla birlikte savaş çok uzun

---

[555] T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:1, C. 5, 9 Ekim 1920, s.5.

[556] Bıyıklıoğlu, a.g.e.,s.125.

[557] **Evening Star**, Oct 13,1920.

[558] **The Los Angeles Timse,** Oct 14, 1920.

[559] **New York Tribune**, Oct 14,1920; **The Washington Post**, Oct 14,1920.

[560] **New York Tribune**, Nov 8,1920; **The Washington Post**, Nov 8,1920.

[561] **The Buffalo Commercial**, Nov 11,1920; **Chicago Daily Tribune**, Nov 12, 1920; **New York Tribune**, Nov 12,1920.

[562] **Detroit Free Press**, Nov 22,1920.

sürmemiş 18 Kasım'da yeni bir ateşkes daha yapılmıştı.[563] Bu 7 günlük mütareke sonrası bir sonuca varılamamasından dolayı müzakere süreci 5 Aralık'a kadar uzatılmıştı.[564]

Doğu'da Türk-Ermeni savaşında yaşanan gelişmeler ABD basınına yansırken bir yandan da Ermenistan ve Ermenilere yardım temalı haberler de yayımlanmaya devam ediyor, özellikle Yakın Doğu Yardım Komitesi aracılığıyla bölgeye yardım çağrıları yapılıyordu. Ancak ABD basınındaki insani yardım amaçlı haberlere bakıldığında savaştan sadece Ermeni sivillerin etkilendiği algısı ortaya çıkmaktaydı. Nitekim bölgede bulunan bir yardım yetkilisi gönderdiği mesajda geçmiş dönemde ABD tarafından Ermenistan'a yapılan yiyecek ve giyecek desteğinin Ermenileri memnun ettiğini belirtilerek Gümrü ve Kars'taki yetimhanelere Amerikan yardımlarının sürmesini istiyordu. Aynı bölgede binlerce yetim Ermeni çocuğun ve Türklerin esaretinden kurtarılan yüzlerce Ermeni kızın bakımı için bölgeye yapılacak milyon dolarlık yardımların ileride karşılık bulacağı da belirtilmekteydi. Haberde, Yardım Komitesi'nin giysi, yiyecek ve eğitim yardımıyla birlikte bölgede endüstriyel işletmeler kurarak Ermenilerin kendilerini idame ettirmelerini sağlamaya çalışıldığı belirtiliyordu.[565]

Böylece manda idaresi Senato'da kabul edilmese de Amerikan yardım örgütleri ve misyonerler geçmişte olduğu gibi Ermeniler aracılığıyla faaliyetlerini serbestçe yürütme adına bölgede kurulacak olan yeni Ermeni devletinin adeta altyapısını kurma gayretine girmişlerdi.

Bu dönemde Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin özel yetkilisi olan Morgenthau'nun da Kars ve Gümrü'deki binlerce Ermeni çocuk için yardım çağrısında bulunduğu haberi basına yansımıştı.[566] Ermenistan'a yönelik yoğun bir insani yardım propagandası sürerken Amerika Birleşik Devletleri'nde "Türk zulmünün" anlatıldığı konferanslar düzenleniyor, kiliselere, okullara ve farklı yardım örgütlerine Ermeniler için yardım çağrıları iletiliyordu.[567] Bazı eyaletlerde bizzat yerel yöneticilerin "katliam altındaki" bu Hristiyan halk için insani yardım talep eden mesajları gazetelerde yayımlanıyordu.[568]

En az Ermeniler kadar Ermeni tezlerini savunan Yakın Doğu Yardım Komitesi ise Amerikan siyasetini de Doğu'da yaşanan olaylara müdahale etmeye çağırıyor ve bölgede ağırlığını hissettirmesini talep ediyordu. Bu kapsamda bölgede daha önce bulunmuş olan İshak Yoman adındaki bir yardım çalışanı Amerika'nın Ermenistan üzerinde bir manda idaresini kabul etmesi

---

[563] **New York Herald**, Nov 30, 1920.

[564] Tansel, Mondros'tan…Cilt III, s.244.

[565] **Evening Star**, Sep 10, 1920.

[566] **The Boston Globe**, Sep 30, 1920.

[567] **The Indianapolis Star**, Oct 12, 1920.

[568] **New Castle Herald**, Sep 14, 1920.

için ısrar ederek Ermenilerin Türkler tarafından zulme uğradığından bahsediyordu. Yoman, Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Çarlığı çöktükten sonra bile Almanlara karşı bölgeyi savunan ve Bolşevik kötülüğüne karşı da aynı şekilde mücadele veren Ermeniler için manda istiyor ve "*Amerikan bayrağındaki küçük bir ışığın tüm Ermeni halkını korumaya yeteceğini"* belirterek ABD'yi Ermeniler konusunda aktif rol üstlenmeye çağırıyordu.[569]

Bölgedeki Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin Ermeni yanlısı faaliyetleri ilerleyen günlerde Milli Hareket'in de dikkatini çekmişti. Nitekim Amerikan basınına yansıyan bir haberde Samsun'daki Amerikan Yakın Doğu Komitesi yöneticisi *Colonel Coombs*'un Türk milliyetçiler tarafından şehir dışına çıkmasına müsaade edilmediği aktarılıyordu. Mustafa Kemal Paşa ise yaptığı açıklamada *bölgede Türkler ve Ermenilerin ihtiyaçlı durumda olmasına rağmen çoğu yardım önleminin sadece Ermeniler için alındığını* belirterek, Komite'nin siyasi ve askeri bir ajan gibi davrandığına dikkat çekiyordu.[570]

Diğer bir haberde ise Türk milliyetçilerinin bölgedeki Amerikalılara göstermiş oldukları olumlu davranışlarını değiştirdikleri aktarılırken, Yakın Doğu Yardım çalışanları ve misyonerlerin artık Anadolu'nun iç bölgelerinde serbestçe dolaşmasına izin verilmediği belirtiliyordu. Buna göre bölgedeki Amerikalılar Ermenileri Türklere karşı kışkırtmakla suçlanıyor ve Sevr anlaşmasında yapılan haksızlıklara ses çıkarmadıklarına dikkat çekiliyordu.[571]

Milli Hareket'in Doğu'da Ermenilere karşı üstünlük sağlamasıyla birlikte Kasım ayında Amerika ve Avrupa'daki Ermeni hassasiyeti de artmış Milletler Cemiyeti altında bölgeye müdahale edilmesi gündeme gelmişti. Bu süreçte Milletler Cemiyeti Haziran ayında manda idaresini reddeden ABD'yi bu sefer arabulucu olarak Ermenistan'a yardım etmesini istemişti. *"Milletler Cemiyeti Hala ABD'nin Ermenistan'ı Kurtaracağını Umuyor"* başlığıyla yayımlanan bir haberde Fransa ve İngiltere'nin Ermenistan konusunda yine ABD'yi yoklayacağı ifade edilmekteydi. Buna göre, Ermenistan için Amerika'nın "Aşil topuğu" denilerek ülkedeki Ermeni hassasiyetine vurgu yapılıyor ve milliyetçi Türklerle Ermeniler arasındaki barış müzakerelerinde Amerika'dan Ermenileri temsil etmesi bekleniyordu.[572] İlerleyen günlerde ABD için düşünülen rolün arabuluculuk olduğu basına yansımış, Ermeni meselesindeki taraflı duruşu açıkça ortada olan başkan Wilson'a[573] Mustafa Kemal Paşa ve Ermeniler arasında barış müzakerelerini yürütmek için arabuluculuk teklif edilmişti.[574]

---

[569] **Salt Lake Tribune**, Sep 9, 1920.

[570] **The New York Times** Nov 9, 1920; **New York Tribune**, Nov 8,1920; **The Brooklyn Daily Eagle,** Nov 9, 1920.

[571] **Evening Star**, Nov 29, 1920.

[572] **Chicago Daily Tribune**, Nov 23, 1920.

[573] Aynı dönemde Ermenistan sınırlarının çizilmesi görevini de üstlenen Wilson 22 Kasım'da Ermenistan Devleti'nin sınırlarını belirlemişti. Kendi duyurduğu Wilson İlkeleri'ne aykırı olarak Müslümanların çoğunlukta olduğu Doğu Karadeniz bölgesini Ermenistan'ın ekonomisinin gelişmesi adına Ermenilere veren ABD başkanı, yine Ermenilerin

Aynı dönemde ABD gazetelerindeki bazı karikatürlerin yer aldığı *The Literary Digest* dergisinde sürecin Ermenilerin mağduriyeti temelinde resmedildiği açıkça görülmekteydi. Buna göre *"Boş Sandalye"* başlıklı bir karikatürde Ermenistan meselesini görüşmek için dünya liderleri bir masanın etrafında toplanmıştı. Ancak masada boş bir sandalye dururken onun dibinde üzerinde Ermenistan yazılı boynu bükük ve çaresiz halde bir kadın başı öne eğik bir vaziyette yerde oturuyordu. Kadının hemen yanında ise siluet şeklinde bir eli masada diğeri eli ise kadının başında olan Sam Amca karakteri dik bir şekilde ayakta duruyordu.[575] Yani dünya arenasında "mazlum" Ermenistan'ın haklarını savunan ve onu temsil eden ülkenin Amerika olduğu mesajı veriliyordu.

Sonunda beklendiği gibi Wilson arabuluculuk önerisini kabul etmiş ve bölge konusunda tecrübeli olduğu belirtilen eski büyükelçi Morgenthau'nun bu süreçte rol üstlenebileceği basına yansımıştı.[576] Ancak bu gelişmelerin yaşandığı sırada Doğu Cephesi'nde Türkler ve Ermeniler anlaşmaya varmak üzereydi ve Bolşevik hareketi bölgede güç kazanıyordu. Dolayısıyla Batı dünyası geçmişte olduğu gibi bu süreçte de kendi çıkarları doğrultusunda harekete geçmekte tereddüt yaşayarak topu bir birine atmış ve kâğıt üzerinde desteklenerek şımartılan Ermeniler sahada yine hüsrana uğratılmıştı.

3.1.2. Ankara Hükümeti'nin Ermenilerle Gümrü Anlaşmasını İmzalaması

Avrupa ve ABD'nin Türk-Ermeni savaşına müdahil olma gayretleri devam ederken bölgedeki bir diğer önemli aktör de Sovyet Rusya'ydı. Bu durumu göz önünde bulunduran Ankara Hükümeti 11 Mayıs'ta Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyeti Moskova'ya göndermişti. Bununla birlikte Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Türk birliklerinin ilerleyişi, süreci Türklerin lehine değiştirmiş, Kafkaslar'dan güneye doğru ilerleyen Bolşevik hareketi Ermenistan'daki Menşevik iktidarını düşürme noktasına gelmişti.[577]

Amerikan basınında da Türk Ermeni çatışmasında Sovyet Rusya'nın etkin bir konumda olduğundan bahsediliyordu. Nitekim Milletler Cemiyeti'nin Ermenistan için toplandığı ve ABD'nin arabuluculuğu konuşulduğu dönemde Sovyet Hükümeti'nin olayları bizzat ele aldığı ve Ermenistan'ı Sovyet Cumhuriyeti olarak ilan ettiği bilgisi basına yansımıştı.[578] Başka bir yazıda ise *"Ermenistan'ın Patronu, Lenin"* başlığı altında İtilaf Devletleri'nin gelişmeleri doğru okuyamadığı

---

azınlıkta bulunduğu Doğu vilayetlerini çizdiği bu sınırlara dâhil ederek kendi ilkelerini Ermeni yanlısı siyasetine kurban etmekten çekinmemişti. Bkz. Armaoğlu, Amerika Sevres…., s.146

[574] **The San Francisco Examiner**, Nov 26,1920.

[575] **The Literary Digest,** Vol. LXVII,, (December 18, 1920), p.15.

[576] **New York Herald**, Dec 1, 1920; **The Washington Post**, Dec 1, 1920.

[577] Armaoğlu, 20. Yüzyıl ….,s.312.

[578] **The San Francisco Examner,** Nov 30, 1920.

eleştirisinde bulunulurken Bolşevik hareketinin sadece Ermenistan'ı almakla kalmayıp Mustafa Kemal'i de destekleyerek Müttefiklerin bölgedeki çıkarlarını zora sokacağından bahsediliyordu.[579]

Bu sırada Gümrü'de devam eden barış görüşmeleri 2-3 Aralık 1920'de neticelenmiş ve Gümrü Anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşmayla birlikte Ankara Hükümeti Kars, Sarıkamış, Kağızman, Kulp ve Iğdır'ı tekrar kendi topraklarına katmış ve çok sayıda askeri mühimmat ele geçirmişti. Ancak anlaşma Taşnak Hükümeti ile imzalanmış, 5 Aralık'ta el değiştiren hükümet Bolşevik iktidarına geçmişti, dolayısıyla bundan sonraki süreç artık Sovyet Rusya ve Ankara Hükümeti arasında çözülecekti.[580]

Anlaşmanın hemen öncesinde Türklerin Doğu Anadolu'daki topraklarını geri kazanması Amerikan basınında *"Ermeni Kuvvetleri Ana Yurtlarından Tamamen Çıkarıldı"*[581], *"Türkler Ermeni Toprağını İşgal Etti"*[582] başlıklarıyla duyurulmuş, Türklerin doğuya doğru ilerleyerek Ermenileri "geleneksel" sınırlarının ötesine sürdüğü aktarılmıştı.

Anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte Amerikan gazeteleri; *"Türkler Ermenileri Anlaşmaya Zorladı",*[583] *"Ermenistan Anlaşma İmzalayarak Bölgeyi Kaybetti",*[584] *"Türk ve Kızıllar Tarafından Sıkıştırılan Ermenistan Teslim Oldu",*[585] *"Yeni Anlaşmayla Ermenistan Türklere Geri Verildi",*[586] *"Türk Anlaşmasıyla Ermenistan Soyuldu"*[587] başlıklarıyla adeta Ermenilerin yaşadığı zorlu süreç kamuoyuna aktarılmıştı. Haberlerde Kars ve Gümrü'den yoksun ve sadece başkent Erivan ve Gökçe (Sevan) Gölü elinde kalan Ermenistan'ın küçüldüğüne dikkat çekiliyordu. Bununla birlikte ateşkes altında Ermeniler Türklere 2.000 tüfek, 60 makineli tüfek, 2 lokomotif ve 560 araba teslim etmiş, kendilerinde ise sadece 1500 tüfek, 26 seri ateşli silah, 3 topun kalmasına müsaade edilmişti.

Gümrü Anlaşması'nın ardından Doğu Cephesi'nde İngiltere'nin Ermenilere yaptığı silah desteği bizzat M. Kemal tarafından ince bir mesaj eşliğinde dile getirilmiş ve esasında bu yardımın Türklere fayda sağladığı belirtilmişti. Amerikan basınına *"Türk Milliyetçilerinden İronik Mesajı"*[588] *ve "Kemal Britanya ile Alay Ediyor"*[589] başlıklarıyla yansıyan haberlerde, Mustafa

---

579 **The Washington Post**, Dec 2, 1920.

580 Tansel, Modnros'tan…Cilt III, s.244,245.

581 **The San Francisco Examner,** Dec 3, 1920.

582 **The Brooklyn Daily Eagle,** Dec 2, 1920.

583 **The Buffalo Commercial,** Dec 10, 1920.

584 **New York Herald,** Dec 10, 1920.

585 **The Los Angeles Times,** Dec 10, 1920.

586 **Chicago Daily Tribune,** Dec 10, 1920.

587 **The Washington Post,** Dec 10, 1920.

588 **The Los Angeles Times**, Jan 6, 1921.

589 **The New York Times**, Jan 6, 1921.

Kemal Paşa, Lloyd George'a hitaben; imzalanan anlaşmayla birlikte İngiltere'nin Ermenilere savaş sırasında gönderdiği 40.000 tüfek ve mühimmatın Milliyetçilerin eline geçtiğini söylüyor ve İngiliz başbakana teşekkür ediyordu.

3.1.3. Doğu Karadeniz'de Pontusçu İsyan

Fikri altyapısı Mondros Mütarekesi'nin öncesine uzanan Pontusçu hareket mütarekeyle birlikte teşkilatlı bir silahlı ayaklanmaya dönüşmüştü. Öyle ki Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığı vakit bölgede yaklaşık 40 kadar Rum çetesi bulunmakta ve sık sık Müslümanlara yönelik kanlı eylemler düzenlemekteydi.[590] Buna karşılık hükümetin korumasından yoksun olan Müslüman yöre halkı ise Trabzon bölgesinden çeteler getirerek kendi can ve mallarını koruma derdine düşmüştü.[591] Ancak 1919 yılı ve sonrasında Rumların başlattığı saldırılara karşı Türklerin gösterdiği direniş, Amerikan gazetelerinde sivil Rumlara Türkler tarafından katliam yapıldığı yorumları eşliğinde haberleştirilmişti.

İlerleyen aylarda bölgede yaşanan asayişsizlik ve çatışma ortamı Büyük Millet Meclisi'nin kurulması sonrasında da sürmüş, bu durum Ankara Hükümeti'nin otoritesini ve farklı cephelerde verdiği mücadeleyi zayıflatmıştı.[592] Bu dönemde düzenli orduya henüz geçilememesinden dolayı Kazım Karabekir'in komutasında olan 15. Kolordu'ya ait bir tümen ve bölge eşrafının yönetimindeki milli güçler çetelere karşı mücadelede etkin bir rol üstlenmişti.[593]

Karadeniz kıyılarında Türk kuvvetlerinin etkin bir duruma gelmeye başladığı yaşanan bir hadise üzerinden Amerikan basınında da dile getirilmişti. *"Türk Milliyetçiler Rum Gemisini Zapt Etti",*[594] *"Türkler 7.000.000 Ruble Bulunan Gemiye El Koydu"*[595] başlıklarıyla verilen haberlerde, 14 Temmuz'da Batum'dan hareket ederek Giresun Limanı'na yanaşan "Filia" adındaki bir Yunan gemisinin Türk Milliyetçiler tarafından zapt edildiği ve gemideki 7.000.000 rubleye el konulduğu bildiriliyordu. Habere göre tüm Karadeniz kıyısı Türk milliyetçilerin kontrolü altındaydı.[596]

---

[590] Mehmet Okur, "IX. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın Raporlarında Karadeniz'de Pontusçu Faaliyetler", **Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda** (Ed.: İsmail H. Demircioğlu – Rahmi Çiçek – Mehmet Okur), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2020, s. 75, 76.

[591] Bıyıklıoğlu, a.g.e.,s.92.

[592] Balcıoğlu, a.g.e., s.IX.

[593] Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e, Üçüncü Kitap**, Tekin Yayınevi, İstanbul,1978, s.1025

[594] **New York Herald**, Jul 17, 1920.

[595] **The New York Times**, Jul 17, 1920.

[596] **The Washington Post**, Jul 17, 1920.

Bu süreçte bölgede Rum çetelere karşı mücadele verilirken özellikle Topal Osman'ın[597] adı Amerikan gazetelerinde ön plana çıkıyordu. Kendisinin isyancı Rumlara yönelik verdiği mücadele ise sadece "insani" açıdan yorumlanıyor, adı haber başlıklarında "Osman Ağa" olarak baskı, katliam ve terörle anılıyordu. Buna göre 1920 yılı sonbaharında kendisinden *"kariyeri zorbalıklarla dolu", "Kuzey Anadolu kıyısının en korkulan yöneticisi*" şeklinde bahsedilirken, Milliyetçi hareketin onu Rumlara, Ermenilere, Yahudilere ve hatta Türklere baskı kurması için Giresun'a belediye reisi seçtiği öne sürülmekteydi. Haberlerde asırlardır Rumların çoğunlukta yaşadığı Karadeniz bölgesindeki büyük şehirlerde Türk idarecilerin yaptıkları zorbalıkların Osman Ağa tarafından uygulanmaya devam edildiği iddia edilirken, Pontuslu Rumların bu baskıya karşı kurtulacaklarını ummaktan başka çarelerinin olmadığı söyleniyordu.[598]

Amerikan gazetelerinde bir yandan Karadeniz Bölgesi'ne yönelik Yunan ve Rum iddiaları olduğu gibi kamuoyuna aktarılırken, diğer taraftan Türkler bölgede katliam yapmakla suçlanmaktaydı. Buna göre İnebolu civarında Karadeniz kıyısına çıkan Yunan birliklerinin bir Pontus Cumhuriyeti kurma amacında oldukları belirtiliyor, yaklaşık iki bin yıl önce bölgede bir Pontus Krallığı olduğunun da altı çiziliyordu.[599] Bununla birlikte Yunanistan başbakanı Venizelos'un seçimlerin ardından Karadeniz Bölgesi'nde yeni bir Pontus devleti kurmayı planladığı ve bu amaçla da Ankara Hükümeti'ne karşı "Pontus" kıyılarına birlikler çıkarılacağı iddiası Yunan basınına dayandırılarak veriliyordu.[600]

Dolayısıyla Kuzey'de giderek büyümekte olan bu tehdide karşı Büyük Millet Meclisi hükümeti kararıyla 9 Aralık 1920'de bölgedeki Kolordu kuvvetleri lağvedilerek Merkez Ordusu adıyla bir ordu oluşturulmuş ve sonraki süreçte bu ordu gücüyle Pontusçu ayaklanmaya karşı mücadele süreci başlatılmıştı.[601] Başlatılan bu karşı hareketle birlikte Rumların katliama uğradığı haberlerinin Amerikan basınına yansıması gecikmemişti. Buna göre Rumlar, Türkleri "Pontus bölgesindeki" Rum din adamlarını katletmekle suçluyordu.[602]

---

[597] Balkan Savaşı'nda yaralanarak topal kalan Osman Ağa, Karadeniz Bölgesinde isyan eden Rum çetelere karşı sert tedbirler almış, Rumlar tarafından Türk köylerinin yakılması, kadın ve çocukların öldürülmesine misliyle karşılık vermişti. Dolayısıyla da bu süre zarfında Samsun'a kadar uzanan Karadeniz bölgesinde egemen bir güce sahip olmuştu. Sakarya Savaşı'nda da Yarbay rütbesiyle Giresun Gönüllü Alayı'nın başında bulunan Osman Ağa, kahramanca mücadele etmiş ve Kurtuluş Savaşı boyunca Milli Mücadele'ye destek veren önemli bir isim olmuştu. Bkz. Avcıoğlu, Üçüncü Kitap, s.1188.

[598] **The Buffalo Commercial,** Sep 7, 1920; **Evening Star**, Sep 7, 1920; **The Morning Post,** Sep 23, 1920.

[599] **Evening Star**, Sep 7, 1920.

[600] **El Paso Herald**, Jan 5, 1921; **New York Herald,** Jan 6 1921.

[601] Balcıoğlu, a.g.e., s.10; 5. Kafkas Tümeni, 15. Tümen ve Sivas'ta tekrar kurulması planlanan 6. Atlı Piyade ile 13. Bağımsız Süvari Tugayı'ndan oluşan Merkez Ordusu Komutanlığı'na Nurettin Paşa getirilmiş ve 10.000 kişiden oluşan bu ordu kuvvetiyle 1921 yılında bölgede Rumlara yönelik harekata başlanmıştı. Bkz. Mesut Çapa, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Pontusçu Rumlara Karşı Aldığı Tedbirler", Veysel Usta (Ed.), **Başlangıcından Günümüze Pontus Sorunu,** Öncü Basımevi, Ankara,2007, s.409.

[602] **Star-Gazette**, Mar 14, 1921; **San Francisco Chronicle**, Mar 15, 1921.

İlerleyen günlerde bölgedeki Amerikan misyonerlerine yönelik Türk milliyetçilerinin Merzifon'da faaliyet gösteren Amerikan Koleji'nin boşaltılmasını istediğini bildiren haberler basına yansımıştı. Buna göre Ankara Hükümeti misyonerlere ilettiği bir talimatla Merzifon'daki tüm misyonerlerin bölgeyi terk ederek faaliyet merkezlerini kapatması isteniyordu. American Board Sekreteri *Dr. Edward L. Strong* ise yaptığı açıklamada Sivas ve Kayseri'deki misyonerlik merkezlerinin akıbetinden de endişe duyduğunu belirterek, Türk milliyetçilerinin bu emri vermesine yönelik herhangi bir sebebin açıklanmadığını iddia ediyordu.[603]

Başka bir haberde ise Merzifon'dan ayrılan Amerikan Koleji personeliyle, Yakın Doğu Yardım çalışanlarının Samsun'a vardığı bildirilirken, bu kurumda eğitim gören öğrencilerin büyük çoğunluğunun Ermeni ve Rumlardan oluştuğu belirtilmekteydi.[604]

1921 yaz başında ABD basınında Yunan savaş gemilerinin Karadeniz kıyılarında Zonguldak ve İnebolu'yu bombaladığı bilgisi gazetelere yansımış, [605] ardından Türklere yönelik suçlayıcı haberler de aynı şekilde sürmüştü. Buna göre *"700.000 Rum Türklerin Kurbanı Oldu"* başlığı gazete sütunlarının en tepesinde görülüyordu. Ancak bunun bir iddia olduğu ve Washington'daki Yunan Orta Elçiliği'nin yayımladığı bir bildiriden aktarıldığı haberin alt metni okunduğunda anlaşılabiliyordu. Söz konusu bildiride Samsun'dan ABD'ye gelen Amerikalı "gezginler" şahit gösteriliyor, kötü şöhretli Osman Ağa'nın (Topal Osman) Samsun'a gelip Rumları katlettiği, American Tabacco Şirketi'nin depolarını bastığı ve yüzlerce Rum çalışanı tutuklayarak bilinmeyen bir yere naklettiği belirtiliyordu. Aynı bildiride savaştan bu yana Pontus bölgesinde 350.000 Rum'un katliam, sürgün ve açlıktan öldüğü de öne sürülmekteydi.[606]

Amerikan basınına yansıyan haberlerde Rumların Türkler karşısındaki mağduriyeti her fırsatta dile getiriliyordu. Öyle ki Karadeniz kıyılarında Rum köyleri ve teknelerini yakan bir kişinin yakalandığı aktarılırken Hasan adındaki bu kişiden "korsan lider" olarak bahsediliyor ve kendisinin 95 yaşında olduğu bilgisi veriliyordu.[607]

---

[603] **The Washington Post**, Mar 27, 1921; **The New York Times**, Mar 27, 1921; **Pittsburgh Post-Gazette**, Mar 27, 1921; **New York Tribune**, Mar 27, 1921; **The Los Angeles Times**, Mar 26, 1921; Esasında Ankara Hükümeti'nin bu kararı Dr. Strong'un beyan ettiği gibi sebepsiz değildir. Nitekim Şubat 1921'de Türk kuvvetlerinin düzenlediği bir baskında bölgede faaliyet gösteren Merzifon Amerikan Koleji ve Amerikan Hastanesinde'nin altında gizli tüneller, silah ve cephanelerle dolu depolar keşfedilmiş, bu kurumlarda çalışan Amerikalıların isyan sürecinde Rum ve Ermenilerle birlikte hareket ettikleri tespit edilmişti. Merkez Ordusu komutanı Nurettin Paşa ise Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği mesajda, Amerikan Merzifon Koleji içerisinde 1904 yılında Pontus adıyla kurulan kulübe ait Pontusçuluk propagandasında kullanılan Yunan bayrakları, Pontus arması, mühür gibi çok sayıda doküman bulunduğunu ve kolejde eğitim görmüş kişilere ait Osmanlı silahlarıyla donatılmış halde çekilen fotoğraflara rastlandığını bildirmişti. Baskın sonucu yapılan soruşturmada, Rum Klübü kapatılıp başkan ve üyeleri tutuklanırken, Amerikalılar ifadeleri alınıp serbest bırakılmıştı. Bkz. **Pontus Meselesi**,(Yayına Haz. Yılmaz Kurt) , T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1995, s.370,371.

[604] **The New York Times**, Mar 28, 1921.

[605] **The Washington Herald**, Jun 13, 1921; **Bufffalo Courier**, Jun 13,1921.

[606] **The New York Times,** Jul 10, 1921; **The Pittsburgh Press**, Jul 10, 1921.

[607] **New York Herald**, Apr 12, 1921; **San Francisco Chronicle**, Apr 12, 1921; **The News Journal**, Apr 12,1921.

Bir Yunan yetkilisine dayandırılan başka bir haberde ise "Kemalist hükümetin" Rumlara ve diğer Hristiyan unsurlara karşı katliam politikası uyguladığı öne sürülmüş ve bölgedeki Rum nüfusun iç bölgelere sürgün edildiği[608] bilgisine yer verilmişti.[609] Haberlere göre bölgedeki Rumlar ve American Tabacco Şirketi'nde çalışan 100 kişi Anadolu'nun iç bölgelerine gönderilmiş, Milliyetçi Türkler ise buna gerekçe olarak Pontusçu isyanın kışkırtılma tehlikesini göstermişti. Ayrıca Türklerin bir Rum köyünü yaktığı, kadın ve çocuklar dâhil 83 masum sivili katlettiği de öne sürülmekteydi.[610]

Bu konuda tek taraflı olarak dile getirilen Rum iddiaları üzerine Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un Türklere yönelik serzenişi ABD basınına yansımış, *"ABD'li Amiral Türklere Rum Çocuklar ve Yaşlıları Koruması İçin Yalvarıyor"* başlığıyla bir haber yayımlanmıştı. Buna göre, Bristol Mustafa Kemal'e gönderdiği mesajda Karadeniz kıyılarından iç bölgelere nakledilenler arasında yaşlı, kadın ve çocukların olmasını eleştirerek yollarda bu sivillerin ölmekte olduğuna dikkat çekiyordu. [611]

Amiral Bristol'un 18 Temmuz 1921'de M. Kemal'e gönderdiği ve Rumların mağdur edildiğine yönelik mesajı Amerikan gazetelerinde yayımlanmasına rağmen, Ankara Hükümeti'nin buna yönelik cevabına yer verilmemişti. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in 21 Temmuz 1921'de Bristol'e gönderdiği ilgili cevap ise şöyleydi:

> Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine çektiğiniz telgrafa cevap olarak bu görüşleri arz ile şeref duyarım. Samsun vilayeti dâhilinde sakin Rum milletinden olan ihtiyarlan kadın ve çocuklan iç kısımlara taşındıklarına ve gönderildiklerine dair haber almış olduğunuz bilgiler tamamen yanlıştır. O bölge halkına şimdiye kadar hiçbir şey yapılmamıştır. Bu şekilde bir haberin yayılmasındaki sebepler Rumların **Pontus Derneği** adıyla kurmuş oldukları bir gizli derneğin ve bu dermek benzeri diğer gizli derneklere mensup kişiler ile silahlı çetecileri köylerinde saklayan bazı köylülerin iç kısımlara gönderilmeleri ve taşınmalarından kaynaklanmış olduğu düşünülebilir. (…)
>
> Bununla birlikte bu fırsattan faydalanarak arz ve temenni eylemek isterim ki yüce zatınızda aynı zamanda pek çok Müslümanları yaş ve cins gözetilmeksizin Yunan Ordusu tarafından değişik işkencelerle imhalarına devam olunmakta bulunmasını ve düşman ordusu tarafından işgal edilmiş vatan topraklarımızın her yerinde gayet alçakça faciadan tekrar edilegeldiğini göz önüne almalıdır. Bu arada bu Haziran sonunda İzmit'ten geçen ve o çevrenin durumlarını araştırmaya gelen batı devletleri temsilcileri Yunanlıların yapmış oldukları mezalim ve korkunç olayların, yağma ve yangınların her birini ayn ayn görmüşlerdi. Fakat iç kısımlara

---

[608] 9 Haziran 1921'de Yunan donanmasının İnebolu'yu bombalamasıyla birlikte Büyük Millet Meclisi tarafından Karadeniz kıyılarını savaş bölgesi ilan edilmiş ve düşmanın Samsun'a her an çıkabileceği ihtimaline karşı eli silah tutan 15-50 yaş arasındaki Rumların Karadeniz kıyılarından uzaklaştırılarak Anadolu'nun iç kısımlarına gönderilmelerine karar verilmişti. Bu süreçte Rumlara hazırlanmaları için gerekli kolaylık sağlanarak yolculuk esnasında korunmaları amacıyla kendilerine muhafız kuvvetleri tahsis edilmişti. Bölgedeki harekât sırasında Trabzon ve Samsun metropolit merkezlerinde Pontusçulara ait ihtilal belgeleri bulunmuş, Rum isyanında etkin rol oynadığı belirlenen din adamları da Amasya İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmişti. Bkz. Çapa, a.g.m., s.410,411.

[609] **The New York Times**, Jul 6,1921.

[610] **The Los Angeles Times,** Jul 14, 1921; **Arizona Repoblic**, Jul 14, 1921.

[611] **Evening Star,** Jul 21,1921.

doğru pek az yabancı gelmiş olduğundan, düşmanın yaptığı mezalim tamamen meçhul kalmaktadır.(…)[612]

Ne var ki katliam iddialarına karşı Türklerin verdiği cevaplar ABD basınına yansımadan resmi yazışmalar içerisinde kayboluyor ve kamuoyu bu yöndeki bilgilere ulaşamıyordu. Öte yandan Amerikan gazeteleri örgütlü yapıdaki Yunan diasporasına kulak vererek, gerçekleşmemiş katliamların planlandığı iddiasını haber sütunlarına taşımaya devam ediyordu. Buna göre *Pontus Cemiyeti* başkanı *Dr. Thoidis*'in Türklerin Karadeniz Bölgesi'ndeki bütün Rumları ortadan kaldırma planı yaptığına yönelik telgrafı "Amerika Epirseverler Cemiyeti" *(Pan-Epirotic Union of America)*[613] aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştu. Amerikan gazetelerine sonradan yansıyan Thoidis'in 24 Temmuz tarihli telgrafı ise şöyleydi:

> İnsanlık dışı eylemler, suikastlar, hırsızlıklar, keyfi müsadereler ve daha önce hiç duyulmamış her çeşit cürüm, mütarekeden bu yana Pontus kıyılarında ve Anadolu'nun iç kısımlarında günlük alışılmış hadiseler olmuştur. Pontus'tan son gelen haberler Rum halkının en kötü çaresizlik durumunu belirtmektedir. Samsun, Giresun, Ordu, Tirebolu ve Trabzon'a kadar Pontus bölgesindeki 13-60 yaş arası tüm erkekler iç bölgelere sürülmüştür. Bu halkın çoğu yollarda Türkler tarafından katledilmiş ve hayatta kalanlar ise Sivas üzerinden Kürdistan'daki Elbistan'a kadar gelmişlerdir. İç bölgelerdeki Hristiyan köylerinin kaderi görmezden gelinmektedir. 3500 Rum'un yaşadığı Ada köyü ve civarı Türkler tarafından yağmalandıktan sonra yakılıp yıkılmıştır. Samsun çevresindeki diğer 70 köy ise yine geçmiş bir zamanda yakılıp yağmalanmıştır. Dün Amerikan torpido botu 232. V. S. Houston, 19 Temmuz tarihli bir haber getirmiş, buna göre Türkler şimdi sürgünde olan akrabaları tarafından terkedilen kadın ve çocukları bulundukları evlerden çıkmaları için zorlamaktadır. Samsun'da 15.000, Giresun'da 6000 ve Ordu, Ünye, Fatsa'da… vs. 14.000 kişi şayet halâ hayattalarsa yok edileceklerdir. Adalet ve en kutsal insan hakları adına Amerika Birleşik Devletleri'nin insani duygularına yönelik son çağrımızdır. Amerikan Hükümeti'nden 20. Yüzyılın ışığında bu utanç verici şartlara son vermek üzere acilen önlem almasını talep ediyoruz.[614]

Görüldüğü üzere Pontusçu isyanın etkin isimlerinden olan kişilere ait bu yöndeki iddiaların herhangi bir sorgulamaya tabi tutulmadan olduğu gibi ABD basını üzerinden kamuoyuna aktarılması, Türklerin verdiği kurtuluş mücadelesinin Amerikan kamuoyunda duyulmasını engelliyor ve basındaki bu yoğun Türk karşıtı propaganda Yunan–Rum kaynaklarından besleniyordu.

İlerleyen günlerde Yakın Doğu Yardım Komitesi'nden gelen haberler de Amerikan gazetelerinde yer almış ve bölgede görev yapmış yardım çalışanlarının aktardığı bilgiler Hristiyanların yaşadığı çaresizlikler temelinde haber sütunlarına yansımıştı. Buna göre Yakın Doğu

---

[612] **Pontus Meselesi**, s.412,413.

[613] Esasında Epir bölgesi üzerindeki Yunan iddialarını Amerikan siyaseti ve basınında kendi çıkarları ekseninde duyurma gayretinde olan bu cemiyet, Kuzey Epir, Batı Anadolu, 12 Ada gibi diğer bölgelerdeki Yunan iddiaları konusunda da ABD Hükümetine çağrılarda bulunuyor ve bu iddialar gazetelerde de haber değeri taşıyordu. Yunan kökenli Amerikan vatandaşları tarafından ABD'de kurulan örgütlerden biri olan bu cemiyetin başkanlığını ise Boston'da N.J. Cassavetes yürütüyordu. Bkz. **New York Herald**, Aug 14, 1921; N.J. Cassavetes'in ise Paris Konferansı sürecinde *The New York Times* gazetesi bünyesinde çıkarılan *Current History* dergisinde bir yazısı yayımlanmış ve Epir üzerindeki Yunan iddialarının ABD kamuoyuna aktarılması sağlanmıştı. **Current History,** Vol.X, (April, 1919), p.68,69.

[614] **The Los Angeles Times,** Aug 9,1921; **El Paso Herald**, Aug 9,1921; **New Castle Herald**, Aug 9,1921; **Evening Star** Aug 13,1921.

Yardım Komitesi sayesinde binlerce aç ve perişan vaziyetteki yetim çocuklara yardım edildiği söylenirken, Türk-Yunan savaşı nedeniyle 25.000 Rum ve Ermeni mülteciye hizmet verildiği bilgisi veriliyor[615] ancak haberde Anadolu'daki yardıma muhtaç Türk sivillerden bahsedilmiyordu. Diğer bir yardım çalışanı ise Karadeniz Bölgesi'nde savaşta terkedilen bir Rum köyünü mütareke sonrası nasıl tekrardan inşa ederek Rumlara kazandırdığını belirtirken, Türk-Yunan savaşının durumu alt üst ettiğinden şikâyet ediyordu.[616]

"Türkler Hristiyanlara Zulmediyor" başlığına sahip başka bir haberde ise Türklerin iç bölgelere doğru göç eden Rum ve Ermeni mültecilere Amerikalı yardım çalışanlarının yaklaşmasına izin vermediği belirtilmiş, *"Amasya'da açık bir şekilde masum sayısız insanın idam edildiği"* ve *"hâkimler kurulunun kendilerini savunmaya fırsat vermeden Hristiyanları ölümle cezalandırdığı*" iddia edilmişti.[617]

Öte yandan İstanbul Rum Patrikhanesi Patriği *Meletios Mataxakis* Anadolu'da yaşananlara dair Amerika'daki Episkopal Kilisesi Piskoposundan yardım talep etmiş ve Piskopos'tan dünya devletlerine bölgede yaşanan zulmü engellemeleri için çağrı yapmasını istemişti. Amerikan basınına yansıyan haberde Patrik Meletios, M. Kemal Paşa komutası altındaki Türklerin Amasya'da 338 köyün yok ettiğini, Samsun meydanında aralarında doktor, avukat, editör, tüccar, kâtip, papazlarında bulunduğu 172 Rum'un yine Türkler tarafından asıldığını öne sürerek bu zulümlerin durdurulması için yardım istemişti.[618]

---

615 **Arizona Repoblic**, Oct 2, 1921.

616 **The Boston Globe**, Oct 5, 1921.

617 **The New York Times**, Dec 2, 1921; Karadeniz Bölgesi'ndeki Pontusçu isyana karşı mücadele eden Türk ordusu, Rumlar üzerinde bir kıyım yürütmemiş aksine verilen mücadelenin meşruluğuna gölge düşmemesi adına İstiklâl Mahkemeleri aracılığıyla yargılamalar yapılarak ilgili kişilere hukuki temelde cezalar verilmişti. Haberde belirtilen Amasya İstiklâl Mahkemesi'ndeki yargılamalar ve idam kararları, Ankara Hükümeti'nin aldığı tehcir kararına uymayıp firar edenlere ve çetecilik faaliyetiyle bölgedeki Türklerin canına ve malına kastetmiş olanlara karşı alınmıştı. Nitekim Amasya'daki mahkeme sürecine dair 11 Eylül 1921 tarihli bölgeden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazı, sözde masum Rumların katledilmesi iddiasının gerçeği yansıtmadığını gösteriyordu. Buna göre yargılanan kişilere dair verilen bilgiler şöyleydi: *"Askerden firar ile beraber Osmanlı topraklarından bir bölümünü parçalayarak ayrıca bir hükûmet oluşturmak teşebbüsünde bulunan çetelerden Piç Vasil çetesine katılan ve eşkıyalık yapan ve Bafra müfrezesi ile çatışarak bir yüzbaşıyı öldüren ve iki askeri yaralayan, Karahalil köyünden Edibe ve Şöhret'in kısraklarını zorla alıp gasp eden ve İzzeddin oğlu Şükrü ve Çoban oğlu Hüsnü'yü öldüren ve keşif yapmak için giden adliye memurlarına silah atmaya cesaret eden ve Karahalil, Derekoy ve Lerduğe köylerinin kara sığır hayvanlarıyla davarlarını zorla gasp eyledikleri kendilerinin ifadeleriyle dinlenilen şahitlerin şahitlikleri ve zabıt tutanakları kayıtlarından ve ellerinde silahlarıyla yakalanması gibi birebirini pekiştiren deliller ile sabit olan 50 Rum'un asılarak idamlarına Amasya İstiklâl Mahkemesince bugün karar verilmiş olduğu birinci arz, edilen konuyu doğrulayarak arz olunur"*-Amasya Mutasarrıfı Osman. Bkz. **Pontus Meselesi**, s.402,403.

618 **The Baltimore Sun,** Dec 12, 1921; **New York Tribune,** Dec 12, 1921; Patrik Meletios'un beyanına yansıyan idamlar Samsun İstiklâl Mahkemesi'nin aldığı kararalar neticesinde uygulanmıştı. İtilaf Devletleri'nin bu yöndeki eleştirilerine 17 Kasım 1921'de cevap veren Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, yaşanılan süreci bir isyan faaliyetinin bastırılması olarak nitelemiş Pontus adıyla bir Yunan devleti kurmaya çalışan kişilerin senelerden beri gizli teşkilat altında bu faaliyetlerini yürüttüklerini belirtmişti. Buna göre Pontus Derneği altında silahlandırılan çeteler şehir ve köylerde propaganda ve silahlandırma faaliyetleriyle diğer gençleri de Türk Hükümeti aleyhinde kullanmışlardı. İstiklâl Mahkemesi'nde din ve ırk farkı gözetmeksizin cezalar verildiğine dikkat çeken Yaşar Kemal Bey, Avrupa'da herhangi bir isyan ve hükümete karşı silahlı bir eylemin olması halinde buna aynı şekilde karşılık verilip verilmeyeceğini de İtilaf Devletleri'ne sormuştu. Bkz. **Pontus Meselesi**, s.419.

Bu yoğun Pontusçu propagandanın ardından Amerikan siyaseti de harekete geçerek Ermenistan'ın bağımsızlığı yönünde Senato'da gayret göstermiş olan ve Türk karşıtı duruşuyla tanınan Utah Senatörü William H. King'in sunduğu bir önergeyle *"Mustafa Kemal Paşa Hükümeti ve Anadolu'daki Türklerin Pontuslu Rumlara karşı yaptığı vahşice zulümlerin"* kınanmasını teklif edilmişti. Ayrıca önergede Avrupalı güçler Sevr anlaşması kapsamında yeterli önlemi almamakla eleştirilirken, Milletler Cemiyeti'nin "Pontus"'taki Rumları koruması istenmişti.[619]

1922 yılı boyunca da Rumların katledildiğine yönelik haberler sürmüş, Yunan kaynaklardan edinilen bilgilerle Anadolu'da Pontus bölgesinde yüzlerce Rum'un Türkler tarafından katledildiği, [620] Karadeniz kıyısında Kemalistlerin başlattığı "cezalandırma harekâtına" karşı Rumların "direniş" göstermesiyle iki taraftan da kayıpların yaşandığı aktarılmıştı.[621]

Aynı dönemde Vahan Cardashian da *The New York Times* gazetesine gönderdiği bir mektupta Anadolu'daki Türk kuvvetlerinin Doğu Karadeniz ve iç bölgelerde yürüttüğü operasyonları ilginç bir yöntemle eleştirmişti. Cardashian bu süreçte Milli Mücadele karşıtı olan Peyami Sabah gazetesinde Ali Kemal Bey'in bir yazısını sadece tercüme ederek gazeteye yollamış ve kendisi herhangi bir yorumda bulunma ihtiyacı da duymamıştı. Zira Ali Kemal Bey Milli Hareket'e karşı en az Cardashian kadar sert eleştiriler yöneltmekteydi. *"Tiranlık Anadolu'da kol geziyor. Büyük Millet Meclisi, Anadolu'daki yönetim, yargı sistemleri… Bunlar tamamen boş laflar(…)"* diye başlayan yazısında ise Ali Kemal Bey, Ankara'nın kahraman olarak nitelediği Osman Ağa'nın aslında Samsun ve Merzifon bölgesinde terör estirdiğini, Nurettin Paşa'nın ise Koçigiri'de suçsuz olan çoğu Kürdü katlettiğini öne sürüyordu.[622]

Dolayısıyla İstanbul'da Milli Mücadele aleyhinde faaliyet gösteren bazı kesimlerin bu tutumları sadece yerel düzeyde kalmamış, Vahan Cardashian gibi kişiler kendi çıkarları temelinde bu ayrılıkları okyanus ötesine taşıyarak kendi propagandalarına alet etmekten çekinmemişti.[623]

İlerleyen dönemde Hristiyanlık inancını kullanarak Batı kamuoyunu etkilemeye çalışan Rum din adamlarının çağrıları Amerikan gazetelerinde yer bulmaya devam etmiş, Rum köylerinin yakıldığı ve pek çok Rum'un katledildiğine yönelik iddialar Patrik Meletios Mataxakis aracılığıyla Avrupa'ya iletilmişti. Buna göre Patrik ilettiği mesajda Şubat ayında Giresun'da yirmi Rum

[619] **The Los Angeles Times**, Dec 15, 1921; **New York Tribune,** Dec 15 1921.

[620] **The New York Times**, Feb 1, 1922; **The Washington Herald**, Feb 5, 1922.

[621] **New York Herald**, Mar 11, 1922; **The Baltimore Sun**, Mar 11, 1922.

[622] **The New York Times**, Mar 17, 1922.

[623] Cardashian daha önce de Damat Ferit Paşa'nın M. Kemal ve arkadaşları hakkında onları Türk olmamakla suçladığı bir açıklamayı emsal göstermiş ve buradan yola çıkarak Ermenilerin Anadolu'daki toprak talepleri konusunda azınlıkta olsalar dahi haklı olduklarını öne sürmüştü. Bkz. **The Pittsburg Daily Headlight**, Jun 25,1920; **The San Bernardino County Sun**, Jul 2,1920; **The Berkshire Eagle**, Jul 12,1920.

köyünün yakıldığı ve "Pontus" bölgesindeki dört köyün de 1 Mart'ta aynı akıbete uğradığını söylüyordu. Mataxakis'in iddiasına göre burada yaşayanların çoğu yanarak can vermişti.[624]

Ayrıca bu iddialarda Anadolu'daki Yunan işgaline dolaylı olarak destek verildiği de göze çarpıyordu. Amerikan basınında geniş şekilde yer bulan bu iddialara göre Mataxakis, İngiliz Kilisesi Başpiskoposluğuna gönderdiği mesajda, *"Pontus'ta yakılan kadın ve çocuk bedenlerinin kokusunun hissedildiğini*" iddia ederken, Anadolu'daki Yunan işgalini kastederek "*Helen ordusunun çekilme olasılığına karşı Anadolu'da Hristiyanları neyin beklediğine"* dikkat çekiyordu.[625]

ABD basınına yansıyan haberlerin bir kısmı bazen sözde çok güvenilir bir kaynaktan bazen de bölgeden gönderilen bir mektup veya telgraf üzerinden okuyuculara aktarılmaktaydı. *"Türkler Rum Köylerini Yok Etti"* başlığı altında yayımlanan bir haberde "yarı resmi bilgi" olduğu belirtilerek yine onlarca Rum köyünün yakıldığı öne sürülmekteydi. Verilen başka bir bilgide ise Alexander Sideropoulos adında birinin Boston'da gazete ofisine gelerek İstanbul'daki akrabasından gelen bir mektupta bu olayı doğruladığı belirtilmekteydi.[626]

Ancak basın aracılığıyla ABD'ye iletilen bu iddialar karşısında Türk tarafının yaşadığı kayıplardan söz edilmiyordu. Aksine, Türkler bu tek taraflı yoğun propaganda da öne sürülen iddialara cevap verme pozisyonunda kalmıştı. Bu doğrultuda İstanbul Hükümeti Hariciye Nazırı olan İzzet Paşa'nın verdiği bir röportaj *The New York Times* gazetesinde yayımlanmış, Karadeniz Bölgesi'nde cereyan eden gelişmeler ve katliam iddialarıyla ilgili olarak İzzet Paşa, Milli Hareket'i destekler nitelikteki şu sözleri söylemişti:

> Ramazan Bayramı nedeniyle dört gündür Ankara'dan haber alamıyorum. Anadolu kıyılarında hala devam eden bir Rum tehciri mevcuttur. Hiç şüphe yok ki iç kısımlara doğru devam eden yolculukta pek çok insan ölmüştür ki bu koşullar altında bu gayet doğaladır. Kemal Paşa bu konuda bizi bilgilendirmiş, tehcir edilen bu insanların bir ihtilale hazırlandıklarını ve Yunan Hükümetiyle işbirliği yaparak kendisine karşı komplo kurduklarını belirterek Yunan gemilerinin ülküdaşlarına yardım için kıyı şeridini bombalamasıyla bu durumun açığa çıktığı bilgisini vermiştir.(…) Eminim ki bölgede bir araştırma komisyonunun kurulması halinde görevliler Anadolu'daki Müslümanların Rumlardan daha çok can ve mal kaybı yaşadığını göreceklerdir.(…)[627]

Öte yandan ABD'deki Rum-Yunan diasporası da harekete geçmiş Anadolu'da Türkler tarafından uygulanan katliamların durdurulması için ABD'ye çağrı yapmıştı. *"Rumlar, Katliamın Durdurulması İçin Acil Çağrı Yapıyor"* başlığıyla ABD basınına yansıyan bir haberde Cambridge

---

[624] **The Los Angeles Times**, Mar 30, 1922.

[625] **The Washington Post**, Mar 30, 1922; **Star Tribune,** Mar 30, 1922; **Evening Star**, Mar 30,1922; **The New York Times**, Mar 30, 1922; **The Los Angeles Times**, Mar 30, 1921.

[626] **The Boston Globe**, Apr 15, 1922.

[627] **The New York Times**, Jun 2, 1922.

şehrindeki Rum toplumuna mensup yaklaşık bin kişiden oluşan bir grubun *Durell Hall* [628] adlı salonda toplanarak Anadolu'da Rum ve Ermenilerin katledilmesini protesto ettiği ve ABD Başkanı'na da çağrıda bulunarak bu konuda adım atmasını istediği aktarılıyordu.

Söz konusu toplantıya şehrin belediye başkanı *Edward W. Quinn* başkanlık ederken eyalet senatörü olan *Augustus P. Loring*'in de toplantıda bir konuşma yaparak bölgedeki Yakın Doğu Yardım Komitesi'ne ait eğitim, sağlık ve diğer alandaki yatırımlarının tehlike altına girdiğine dikkat çekmişti. ABD'li bir kongre üyesi ise yaptığı konuşmada tüm Hristiyanları bu mesele üzerine eğilmesini istiyor ve uygarlığın Yunanistan'a bir borcu olduğunu söylüyordu. Bununla birlikte toplantı esnasında din adamları ve siyasetçiler tarafından gönderilen mesajların okunduğu da verilen bilgiler arasındaydı.[629]

Tüm bu gelişmelere bakıldığında Karadeniz Bölgesi'nde uzun süredir yaşanan çatışmalara karşı Ankara Hükümeti'nin aldığı tedbirler Amerikan basınında geçmişte olduğu gibi çarpıtılarak haberleştirilmiş, savaş sürecinde yaşanması muhtemel olan kayıplar sadece bir taraf için katliam ifadeleriyle aktarılmıştı. Şüphesiz bu süreçte haber kaynağı olarak ABD'deki Yunan-Rum menşeili sivil örgütler, bölgedeki Rum yanlısı taraflar ve Yunan kaynakların kullanılması da etkili olmuştu. Tek taraflı tezlerin sıklıkla Amerikan gazetelerinde yer bulması ve üstelik dini önderlerin de bu isyanda aktif rol alması, bölgedeki Pontusçu isyanın farklı algılanmasına ve aktarılmasına yol açmıştı.

Dolayısıyla Türklerin bölgedeki isyana karşı yürüttüğü harekât, Rumların Hristiyanlık kimliğinin ön plana çıkarılarak basına yansımasına neden olmuş ve bu yönde atılan sert haber başlıkları detayları okunmasa dahi ABD kamuoyunda Türk karşıtı bir algı oluşturmuştu.

Netice itibari ile Ankara Hükümeti'nin Doğu Karadeniz'deki Pontusçu isyana karşı yürüttüğü mücadele 11 Ekim 1922 Mudanya Ateşkes Anlaşması'yla birlikte son bulmuşsa da ülke sınırları içerisinde kalan Rumlar ve Yunanistan'daki Müslüman Türk halkının durumunun ne olacağı sorunu ortaya çıkmıştı. Bu kapsamda iki ülke arasındaki halkların yer değişimi Lozan Barış Konferansı'nda gündeme gelmiş ve 30 Ocak 1923'de *"Türk ve Rum Nüfus Mübadelesi İlişkin Sözleşme ve Protokol"* 'ün imzalanmasıyla birlikte sorun çözüme kavuşmuştu.[630] Aynı yılın ilk üç ayında Trabzon'dan ayrılan Rumların sayısı 34.000'e ulaşmış, geride kalan Rumlar ise 1924 yılı sonuna kadar bölgeden ayrılmışlardı.[631]

---

[628] Toplantının düzenlendiği bu yapının yine ABD merkezli bir misyonerlik kuruluşu olan ve o dönemde Türkiye'de de faaliyet gösteren *Genç Hristiyan Erkekler Birliği'ne (Y.M.C.A)* ait olması dikkat çekicidir.

[629] **The Boston Globe**, Jun 17, 1922.

[630] Okur, Pontus Meselesinin…,s.31.

[631] Çapa, a.g.m., s.423.

3.2. Güney Cephesi'nde Fransız İşgali ve Yaşanan Gelişmeler

3.2.1. Adana, Antep ve Maraş Çevresinde Yaşananlar Olaylar

Mondros Mütarekesi sonrasında İngiltere, güney bölgesindeki işgal alanlarının güvenliği için mütarekenin yedinci maddesini bahane ederek Ocak 1919'da Antep, Maraş ve Urfa'yı işgal etmişti. 1919 yılı sonbaharına gelindiğinde ise İngiliz-Fransız mutabakatıyla birlikte Suriye, Adana ve Urfa çevresi Fransız birliklerine teslim edilmişti.[632] Bu gelişme sonucu Anadolu'da Fransız işgaline karşı büyük bir tepki meydana gelmiş, M. Kemal Paşa İtilaf Devletleri'ni protesto etmişti.[633]

Fransız askerlerinin bölgeye gelmesiyle birlikte yerel halk direnişe başlamış Kasım 1919'da Amerikan gazetelerinde Fransız askerlerinin Maraş, Antep ve Urfa'ya girdiği ve köylülerle çatışmaların yaşandığı bilgisi aktarılmıştı.[634] Bölgede büyük bir direniş hareketinin başlatılmasında Fransız komutanların yöre halkına düşmanca tutumu[635] ve Fransız birlikleri içeresinde çok sayıda Ermeni askerlerin yer alması etkili olmuştu.[636] Zira bölgedeki Fransız işgal kuvvetlerinin neredeyse üçte biri yine o bölgede yaşayan Ermenilerden oluşuyordu. Dolayısıyla Türkler ve Ermeniler arasındaki uzun süredir yaşanan gerginlikler düşünüldüğünde Ermenileri işgalci üniforması altında gören Türkler direniş göstermede tereddüt etmemiş ve çatışmalarda Ermeni unsurların zarar görmesi kaçınılmaz hale gelmişti. Öyle ki 1920 yılı başında Türk milisler tarafından Fransızlara karşı düzenlenen saldırıların şiddeti artmış bundan işgalci tarafta yerini alan Ermeniler de etkilenmişti.[637]

Esasında çatışmaların başladığı dönemde Ermeni unsurlarının bölge üzerindeki amacı Amerikan gazetelerinde açıkça yer almış, Londra'daki Ermeni delegasyonu başkanı *Avetis Aharonyan* yaptığı bir açıklamada Kilikya'nın Türklerden alınarak Fransız manda idaresine verilmesi çağrısında bulunmuştu. Aynı haberde Aharonyan, bu sayede Büyük Ermenistan sınırlarının genişleyeceğini öne sürmekteydi.[638]

---

[632] Gökbilgin, a.g.e.,s.412,413.

[633] İlhan Uzgel, "Fransa'yla İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, İletişim Yay. İstanbul 2016, s.148.

[634] **New York Herald**, Nov 29,1919.

[635] Tansel, Mondros'tan…Cilt III, s.193.

[636] Evans,a.g.e., s.266.

[637] Helmreich, a.g.e., s.209; Londra Konferansı'nın düzenlendiği süreçte 28 Şubat tarihli Dışişleri bakanları toplantısında konuşan Lord Curzon Maraş'taki olaylarda Ermenilerin rolünün altını çizmiş, Türk milliyetçi hareketinin bölgede güçlenerek yayılmasını Fransız işgal kuvvetleri arasında önemli oranda Ermeni birlikleri olmasıyla ilişkilendirmiştir. Bkz. Baytok, a.g.e., 82 ; Bölgedeki Fransız Komutan General Gourad da 1919 yılı içerisinde Maraş'ta cereyan eden olaylarla ilgili yaptığı bir yorumda şunları söylemiştir: *"Askeri birliklerin çoğu Fransız kolonileri ve Ermenilerden oluşmaktaydı. Onlar ilerleyişlerinde cezai tedbir olarak pek çok Türk köyünü yakmışlar ve geri çekilirken de neredeyse hepsini yok etmişlerdi."*. Bkz. McCarty, a.g.e., p.64.

[638] **The Los Angeles Times**, Feb 22,1920; **Evening Star**, Feb 22,1920.

Ancak bölgedeki Fransız birliklerine ve Büyük Ermenistan hayaline kapılan Ermenilere karşı yerel düzeyde tertiplenen direniş saldırıları Amerikan gazetelerinde Ermenilere yönelik binlerle ifade edilen katliam haberleriyle duyurulmuştu. *"Türk Vandallarının Kıskançlığıyla Katledilen Ermeni Kurbanlar"* başlığı altında *konuşulmaz Türk'ün* endüstri, sanat ve edebiyatta başarılı olan Ermenileri katletmeyi sürdürdüğü iddia edilirken, Antep'ten *"İyi Ermenilerin şehri"* olarak bahsedilmekteydi.[639]

Katledildiği iddia edilen Ermeni sayısına yönelik ise "birkaç bin" gibi muğlak bir ifade kullanılıyor ve öne sürülen bu iddiaların kaynağı olarak Washington'da bulunan Paris'teki Ermeni delegasyonu sekreteri Profesör *Hagopian* gösteriliyordu. Hagopian'a gelen bu bilginin ise İstanbul Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin Paris'e gönderdiği mesajdan aktarıldığı belirtiliyordu.[640]

Bu süreçte Ermeni kaynaklar ve bölgedeki misyonerlerden edinilen bilgiler Amerikan gazetelerindeki haber sütunlarını katliam başlıklarıyla doldurmuştu. *"Ermenistan'daki Amerikalılara Türklerce Ateş Açıldı"* başlığıyla verilen bir haberde ise Ermenistan diye bahsedilen yer aslında Maraş bölgesiydi. Buna göre Maraş'taki Ermeni ve Fransızlara Türkler tarafından saldırılar düzenleniyor ve özellikle Ermeniler toplu katliama maruz kalıyordu. [641]

Maraş'taki çatışmalarda Fransızların geri çekilmesiyle birlikte binlerce Ermeni'nin katledildiğini öne süren başlıklarda verilen ölü sayılarına bakıldığında oldukça abartılı ve bir biriyle çelişkili oranların olduğu göze çarpıyordu. Nitekim Maraş'ta hâlihazırda 20.000 civarında nüfusa sahip olan Ermenilere yönelik neredeyse bu sayı kadar katliamın yaşandığı öne sürülüyordu.

Buna göre; *"Türkler 5.000 Mülteciyi Boğazladı",*[642] *"Son Katliamda 10.000 Ermeni Öldü",*[643] *"Raporlara Göre Kilikya'da 16.000 Kişi Katledildi",*[644] *"Türkler 19.000 Korumasız Ermeni'yi Katletti",*[645] *"19.000 Ermeni Öldürüldü"*[646] gibi başlıklar üzerinden aynı olay için farklı sayılarda verilen bilgilerin tek ortak noktası binlerce Ermeni'nin Türkler tarafından katledildiğine yönelik ısrardı.

---

639 **Star Tribune**, Feb 22, 1920.

640 **Arizona Republic**, Feb 27, 1920.

641 **New York Tribune**, Mar 1, 1920.

642 **The Washington Herald**, Mar 1, 1920.

643 **The Buffalo Times,** Mar 1, 1920.

644 **Evening Star**, Mar 1,1920.

645 **The Indianapolis Star**, Mar 2,1920.

646 **The Washington Post,** Mar 2, 1920.

Bölgeden gelen bu abartılı haberler üzerine Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndan da bir açıklama yapılmış Kilikya bölgesindeki güvenilir kaynaklardan edinildiği söylenen bilgiler basına yansımıştı. Buna göre 20 Ocak'ta Fransız birlikleri ve Türkler arasında çatışmaların başladığı gün Antep'e doğru giden içinde beş Amerikalı ve bir Fransız yetkilinin bulunduğu araca Türkler tarafından ateş açılmış ancak ciddi bir yaralanma durumu olmamıştı. Gelişen olaylarla birlikte Türkler Ermenileri katletmeye başlamış ve 5.000 civarında Ermeni feci şekilde öldürülmüştü. Bölgedeki Amerikan yardım ve misyonerlik binalarının da zarar gördüğü bildirilen haberde Amerikan hükümetinin yapacağı tek şeyin Osmanlı Hükümeti'ne iletmesi için Amiral Bristol'e bir protesto mesajı göndermek olduğu söylenmekteydi.[647]

Bununla birlikte binlerce Ermeni'nin katledildiğine dair abartılı haberlerin yanında nadiren de olsa hem Kilikya bölgesinde hem de Anadolu'dan iletilen bilgilerin abartıldığı yönünde haberlere de rastlanmaktaydı.[648] Buna göre panik yaratan raporların doğru olmadığına dair Yüksek Konsey'in siyasi kanadına haberler iletildiği bildiriliyordu. Nitekim Fransız kaynaklardan Şubat ayı içerisinde iletilen ölü sayılarında değişiklikler olduğu, Kilikya ve Anadolu'da çok sayıda Ermeni öldürülmüşse de rapor edilen ölü oranlarının tamamen abartıldığı bilgisine dikkat çekilmekteydi.[649]

Ancak gazetelerde yer alan bu yöndeki haberler aksi yöndekilerle kıyaslanmayacak derecede basında az yer buluyordu. Katliam iddialarının doğrulandığı ve 16.000 Ermeni'nin katledildiğini öne süren bir haberde Atina'dan gönderilen bir telgraf kanıt gösteriliyor ve Londra'daki Ermeni heyetinin ise 20.000 Ermeni'nin öldürüldüğü iddiası aktarılıyordu.[650]Gerçekleştiği iddia edilen katliamlara dair dehşet verici detaylara yer verilirken, Türklerin kilise çatılarını kırarak içerideki Ermenilerin üzerine benzin döküp 3.000 Ermeni'yi öldürdüğü ve Maraş'ta toplam 20.000 Ermeni'nin katledildiği iddiaları yineleniyordu.[651]

Dolayısıyla Ermenilere yönelik bu yoğun katliam haberlerinin yaygınlaştığı dönemde İtilaf Devletleri bölgeden gelen haberlerin ardından sert önlemlerin alınacağı duyurusuyla İstanbul

---

[647] **Buffalo Courier,** Mar 1, 1920; Maraş'taki olaylarla ilgili Amiral Bristol'un Amerikan Dışişleri'ne 21 Şubat 1920'de gönderdiği rapor Amerikan gazetelerine yansıyanların aksi yönündedir. Raporda Bristol, Kilikya bölgesindeki Fransız işgalini Yunanlıların İzmir'i işgallerinde yaptıklarına benzeterek, Fransa'nın işgalde Ermeni askerlerini kullanması ve bölgedeki Ermenileri silahlandırmasının Türkleri tahrik ederek ayaklandırdığını belirtmiştir. Bununla birlikte Fransızların Urfa ve Maraş çevresinde yaşayan Müslüman halka karşı kötü muamelelerde bulunduğu köyleri tahrip ederek kadınlara tecavüz ettiği ve buna karşı misilleme olarak Türklerin de Ermenileri öldürdüğü ancak Fransızların Maraş'tan geri çekilmesiyle birlikte Ermenilere hapsedilmekten başka kötü davranılmadığı da raporda verilen bilgiler arasındadır. Bkz. Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kuruluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, s.73,74.

[648] Aynı dönemde Fransız gazeteleri de Kilikya'dan iletilen katliam haberlerinin uydurma olduğu, aslında İngiltere'nin emperyalist emellerine ulaşmak için bu türden gerçek dışı haberleri yaydığını yazıyordu. Bkz. Aksin, Milli Mücadele… Cilt 2, s.422.

[649] **The Boston Globe**, Feb 27, 1920; **New York Herald**, Mar 2,1920.

[650] **San Francisco Chronicle**, Mar 2,1920.

[651] **Chicago Daily Tribune**, Mar 12, 1920.

Hükümeti'ne bir uyarı notası iletmişti. Haberlere göre Kilikya'da gerçekleşen katliamların Türkiye'ye ağır bedeli olacağı duyurulmuştu. İstanbul'un işgali öncesinde gelen bu uyarılara paralel olarak Lloyd George da Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmayla Ermenilerin yaşadıkları katliama işaret etmiş ve Fransız kuvvetlerine azınlıkları koruma adına her türlü desteğin verileceğini söylemişti.[652]

Aynı dönemde Türk tarafının tüm bu ağır ithamları kabul etmediği ve Mebusan Meclisi'nin Maraş'ta yaşanan olayların araştırılması için ABD'ye çağrı yaptığı da basında yer almıştı.[653] Diğer yandan Hariciye Nazırlığı da katliam haberlerini reddeden bir açıklama yapmış, açıklamada Maraş'ta yaşanan hadiselerin Fransız, Türk ve Ermeniler arasındaki çatışmalardan ibaret olduğu ve bunun da Müslümanlara yönelik şiddet ve katliam eylemleriyle ortaya çıktığı aktarılmıştı. Açıklamanın devamında Ermenileri katletmeye yönelik bir hareketin olmadığının altı çizilirken bu yöndeki raporların Avrupa kamuoyunu etkileme amacıyla yayımlandığı savunulmuştu.[654]

Ayrıca Hariciye Nazırı Safa Bey'in açıklaması da basına yansımış, kendisi organize bir Ermeni katliamı olduğu yönündeki iddiaları yalanlayarak aksine bölgede Ermenilerin kadın ve çocuk ayırmaksızın Müslümanları katlettiğini belirtmişti. Maraş'ta bulunan toplam 20.000 Ermeni'den yarısından fazlasının zaten Fransızlar tarafından tahliye edildiğini de hatırlatan Safa Bey, bölgedeki yabancı birliklerin ülkenin içine doğru işgal alanını genişletmesine dikkat çekmiş ve onuru kırılmış vaziyette tahrik edilen yerli halkın her özgür insan gibi bu koşullarda kendini savunma hakkının olduğunu belirtmişti.[655]

İlerleyen haftalarda Safa Bey'in açıklamaları tekrar basında yer almış, Maraş'ta yaşananlar için tarafsız bir komisyonun kurulması önerisinin Müttefiklerce reddedildiğine dikkat çeken Safa Bey, ABD'nin Ermenilere yönelik desteğine de dikkat çekmişti. Buna göre Amerika Birleşik Devletleri Ermenilere yardım ve bağış işleri için bölgeye binlerce dolar aktarırken, Ermeniler yüz binlerce doları propaganda faaliyetleri için kullanmaktaydı.[656]

Türk tarafının bu açıklamaları basına yansısa da Ermenilerin katledildiğine yönelik haberler ardı ardına yayımlanmaya devam ediyor, bir ay önce cereyan eden olaylara dair *"Maraş katliamında 8.000 Ermeni Katledildi",* [657] *"Maraş'ta 8000 Kişi Katledildi"*,[658] başlıkları haber

[652] **The Sun**, Mar 7,1920; **Evening Star,** Mar 7,1920; **The Boston Globe**, Mar 7, 1920.

[653] **The Boston Globe**, Mar 7, 1920.

[654] **Chicago Daily Tribune**, Mar 8, 1920.

[655] **The Tennessean**, Mar 12,1920; **The Boston Globe**, Mar 12, 1920.

[656] **Chicago Daily Tribune**, Apr 16, 1920.

[657] **New York Tribune** Mar 29,1920.

[658] **The Washington Post**, Mar 29,1920.

sütunlarında yer alıyordu. Ancak çatışmalarda öldürülen Türkler için katliam sözcüğü yerine “kayıp” ifadesinin kullanılması dikkat çekiciydi. Buna göre *“Türkler Kilikya’da Fransızlara Karşı 5000 Adam Kaybetti”, “Fransız Çatışmasında 5000 Türk Kayıp”* başlıklarının altında Ermeni katliamlarının yaşandığı son olaylarda Fransızlara saldıran Türklerin kayıplar verdiği bildirilmekteydi.[659]

Current History dergisinde de yaşanan gelişmeler için *“Maraş’ta Katliamlar”* başlığıyla geniş bir yazı kaleme alınmıştı. Buna göre Fransız ordusundaki Senegal askerlerinin Kilikya bölgesinde işgal alanını genişletmesi üzerine Türklerin kızgınlığının arttığı ve 21 Ocak itibari ile öldürülen Ermenilerin sayısının 5.000 ila 18.000 arasında bir sayıya ulaştığı öne sürülmüştü. Suriye’deki Fransız General Gouraud’un ise *“Türk fanatizminin kurbanlarını”* savunmak üzere Maraş’a bir keşif birliği gönderdiği bilgisi verilirken, sayısı az olan Fransızların Maraş’tan geri çekilmek zorunda kaldığı belirtiliyordu.[660]

İlerleyen haftalarda bölgeden gönderilen Ermeni mesajları ve Amerika’daki Ermeni cemiyetlerinin ilettiği bilgiler gazetelerde yer almaya başlamış ve bu bilgiler ışığında işgal sürecinde Ermenilerin Fransızlarla nasıl işbirliği halinde oldukları da ortaya çıkmıştı. *“Ermeniler, Milliyetçi Ordu ile Çarpışıyor”* başlığıyla verilen bir haberde Adana’da kuşatılan Ermenilerin hayatta kalma mücadelesi verdiği belirtilirken, Washington’daki Amerikan Ulusal Ermeni Cemiyeti’nden edinilen bilgiler aktarılıyordu. Buna göre, Anadolu’dan iletilen haberlerde Hasanbeyli ve Ekbez’deki Ermeni kuvvetlerinin milliyetçi Türk ordusuna karşı güçlü bir “direniş” gösterdiği aktarılırken Fransız yetkililerin büyük bir panik eşliğinde topluca geri çekildiği bildirilmekteydi.[661]

Diğer bir haberde ise Amerikan Ulusal Ermeni Cemiyeti yaptığı açıklamada Adana’daki durumun belirsiz olduğunu belirterek yaşanan çatışma sürecini *Mustafa Kemal’in kuvvetleri ve Ermenilerin hayatta kalması* olarak niteliyordu. Öte yandan bölgedeki Ermenilerin yaşadıklarına da yer veriliyor ve *Kayian Tohayan* adındaki bir Ermeni’nin Fransız ordu yetkiliklerine gönderdiği yardım mesajı paylaşılıyordu. Tohayan’ın Ermenilerin işgal sürecinde Fransızlarla olan dayanışmasını da gösteren mesajı ise şöyleydi:

> Kemal’in komutası altındaki Türk kuvvetleri bizi her yandan kuşatmış durumda. Onlar civardaki tüm Türk köylerine silahlar dağıttılar. Durum kritik vaziyettedir. Eğer bize destek ve mühimmat yollamazsanız, şerefli bir şekilde sonuna kadar direndikten sonra öleceğiz. Biz Fransız bayrağı yere düşmesin diye çarpışıyoruz ve şayet imdadımıza yetişirseniz bu bayrak bizi

---

[659] **Star Tribune**, Mar 28, 1920; **The Washington Herald**, Mar 28,1920.

[660] **Current History**, Vol XII, (April, 1920), p.108,109.

[661] **The Washington Post**, Apr 16,1920.

kurtaracaktır yoksa Adana'daki 6.000 Ermeni'nin kanlar içinde yok olan ıstıraplı çığlığını duyacaksınız. [662]

Ne var ki bölgede Fransız bayrağı altında savaştığı bizzat kendileri tarafından duyurulan Ermeniler ve onların kurduğu cemiyetler bölgeye yönelik haberlerde Amerikan basını tarafından ana kaynak olarak kullanılmaktaydı. Aynı şekilde köşe yazılarında da yaşanan hadiseler Ermenilerin ağzından aktarılıyordu. Amerikan basınında yayımlanan ve İngiliz gazeteci *Sir Philip Gibbs* tarafından kaleme alınan bir yazı*"Ermenistan Silahsız Olarak Katillerle Karşı Karşıya"*, *"Türklerin Gaddarlığı Ermenilere Ölüm Getirdi"* başlıklarıyla gazetelerde yer almıştı.

Buna göre, doğuya olan seyahatinde Ermeni bir kadından Ermenilerin katledildiğine dair korkunç hikâyeler duyduğunu ve dehşete kapıldığını belirten Gibbs, yaşanan süreci söz konusu kadının ağzından detaylı bir şekilde aynen aktarmış ve yazısının neredeyse tamamını bu anlatımlara yer vererek tamamlamıştı. Buna göre Anadolu'da Ermenilerin kadın ve çocuk gözetmeksizin yaşadığı zulüm uzun uzadıya yine bir Ermeni tarafından anlatılırken, Maraş konusuna da değinilmiş, Amerika da dâhil olmak üzere Batılı güçlere yardım çağrısı yapılarak eğer bu gerçekleşmezse Ermenilerin Maraş'ta yaşanan katliamdan daha ağırını yaşayacağı öne sürülmüştü.[663]

İlerleyen süreçte Fransızların Antep şehrini ele geçirdiği haberi duyurulurken geçmişte yaşandığı iddia edilen Ermeni katliamına vurgu yapılarak Antep için *birkaç ay önce Türkler tarafından bir Ermeni katliamına sahne olan şehir* tabiri kullanılmıştı.[664] Aynı dönemde Adana Haçin'de (Saimbeyli) Türk milliyetçilerinin neredeyse yaşayan tüm Ermenileri öldürdüğü iddiası "Armenia-America Society"[665] *(Ermenistan-Amerika Cemiyeti)* aracılığıyla iletilmiş ve vahşice katledilmekten kurtulan kadınların ve yaşlı erkeklerin dağlara kaçtığı iddia edilmişti. [666]

Bölgedeki Ermeni Lejyonu'ndan bahsedilen bir haberde ise aynı zamanda Amerikan vatandaşı olan *John Shishmanian*[667] adındaki Ermeni komutanın birliğinin Fransızlar tarafından

---

662 **The New York Times**, Apr 16, 1920.

663 **The New York Times**, Jun 12, 1920; **Chicago Daily Tribune**, Jun 12, 1920.

664 **The Washington Post**, Sep 7,1920; **Evening Star**, Sep 7,1920; **Chicago Daily Tribune**, Sep 7, 1920; **The Los Angeles Times**, Sep 7, 1920.

665 Başlangıçta Amerikan Friends of Armenia *(Ermenistan'ın Amerikalı Dostları)* adıyla anılan bu örgüt, bir grup Ermeni yanlısı Amerikalı tarafından kurulmuştu. Söz konusu örgüt, Yakın Doğu Yardım Komitesi ve Bağımsız Ermenistan için Amerikan Komitesi ile de sıkı ilişki içerisine girmiş ve Anadolu'da kurulacak olan Ermeni devleti için Amerika'daki propaganda faaliyetlerinde etkin rol oynamıştı. Bkz. Grabill,a.g.e.,p.242.

666 **The Philedelphia Inquirer**, Nov 4, 1920; **New York Tribune**, Nov 4, 1920.

667 Amerikan gazetelerinden öğrenildiği kadarıyla Anadolu'da misyonerlik faaliyeti yürüten Ermeni asıllı George Shismanian'ın oğlu olan John Shishmanian Kentucky Üniversitesinde okumuş Birinci Dünya Savaşı sırasında gönüllü olarak Fransız ordusuna katılmıştı. Savaş sırasında Filistin'de de görev yapan Shishmanian son olarak Kilikya'da Ermeni Lejyonunda Fransız işgal kuvvetleri yanında Türklere karşı savaşmış ve yabancı lejyonun dağıtılmasıyla 1920 yılında Amerika'ya geri dönmüştü. Bkz. **The Mt Sterling Advocate,** Jul 15,1903; **The Republic**, Feb 18, 1921.

dağıtılmasına karar verildiği aktarılmaktaydı.[668] İlerleyen günlerde John Shishmanian ismi tekrar gazetelerde yer almış, kendisinin Adana'dayken bölgedeki Ermenileri, Türk milliyetçilere karşı "direnişe" nasıl hazırladığı anlatılırken Amerika'ya dönüşünde yanında getirdiği 16 yaşında genç bir Ermeni kız ilgi odağı olmuştu. Tüm ailesi Türkler tarafından öldürüldüğü söylenen *Kidranouhi Krikorian* adındaki bu genç kızın Türklere köle olarak satıldığı, ardından kendisinin kaçarak Ermeni birliğine katıldığı belirtiliyordu. Yazının bir kısmında, 75 tane "kâfiri" tüfeğiyle öldürdüğü aktarılan bu Ermeni kızdan Yüzbaşı Shishmanian *"silahı ateşlediğinde öldürmek için ateşler"* diyerek övgüyle bahsetmekteydi.[669] Sonraki aylarda basında adeta bir kahraman gibi yer bulan Ermeni kızın fotoğrafı da yayımlanmış ve bir haber başlığında kendisi için *"Türkleri Öldürmeyi Seviyor"* ifadesi kullanılmıştı.[670]

Güney cephesinde yaşanan çatışmalara dair gazetelerde Ermenilerin mağduriyetinin yanında kahramanlaştırıldığı yazılar göze çarparken, bölgede işgale karşı direnen Kuva-yı Milliye gücü için ise *"isyancı", "çete"* ifadelerinin kullanılması Amerikan basınındaki taraflı bakış açısını gözler önüne seriyordu. Türk süvarilerinin gösterildiği bir fotoğrafta *"Anadolu'daki Müttefikler ve Tüm Hristiyanlara Karşı Savaşan Türk Süvarileri"* başlığı altında M. Kemal Paşa'nın emrindeki bu askerlerin bir çeşit Türk isyancı birliği olduğu ve Anadolu ve Kilikya'da savaştığı belirtilmekteydi. Çeteler olarak bilinen bu kuvvetin ise esasında diğer eşkıya gruplarından biraz daha iyi olduğu, zira Amerikalı yardım çalışanlarını kurtardığı da aktarılıyor, bu birliğin iyi donanımlı ve çok iyi binici olduklarından bahsediliyordu.[671]

1921 yılı başında Adana, Antep, Maraş ve Urfa bölgelerinde Fransız işgali devam etmiş ve bölgede katliam iddiaları sürmüştü. Öyle ki Vatikan'ın bir açıklama yaparak Kilikya bölgesinde Türk tehdidi altında bulunan Hristiyanların korunması için Milletler Cemiyet'ini duruma müdahale etmeye çağırdığı bilgisi ABD basınında yer almıştı.[672] İlerleyen süreçte Vatikan'ın bu yöndeki çağrısı devam etmiş, Papa Sekreteri Kardinal Gasparri doğrudan Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik bir mesaj yayımlayarak Türk yönetimi altında yaşayan tüm Hristiyanlar konusundaki hassasiyetini belirtmişti. Buna karşılık M. Kemal Paşa ise: *"dinine ve ırkına bakılmaksızın bu ülke içerisinde yaşayan herkesin refahı ve güvenliği en insani değerlerin ve ayrıca İslam dinin buyurduğu en yüksek görevdir."* şeklinde açıklamada bulunmuş ve Ankara Hükümeti'nin verdiği yetkiyle tüm Hristiyanların huzurunun temini için çoktan gerekli önlemleri bizzat aldığını belirtmişti.[673]

[668] **The Los Angeles Times**, Nov 4, 1920.

[669] **New York Tribune**, Jan 30, 1921.

[670] **New York Tribune**, Feb 6, 1921; **The Republic**, Mar 5, 1921.

[671] **The Brookly Citizen**, Dec 23, 1920.

[672] **The San Francisco Examiner**, Feb 3,1921; **New York Tribune,** Feb 3,1921.

[673] **The New York Times,** Apr 15,1921.

Diğer yandan Kilikya bölgesinde Türk Fransız çatışmalarının şiddetlenmesiyle Londra Konferansı'nda iki taraf arasında varılan mutabakatın Büyük Millet Meclisi tarafından reddedildiği söylentilerinin doğrulandığı yorumu yapılmıştı.[674] Basında Ankara'nın Fransa ile varılan anlaşmayı bozmasıyla birlikte bölgedeki çatışmaların tekrar başladığı aktarılıyordu.[675]

Ancak Amerikan basınında bölgedeki işgal ve çatışmalara dair haberler bir önceki yıla göre daha az yer tutuyordu. Özellikle Londra Konferansı'ndan sonra Fransızların izledikleri politikayı değiştirerek Türklerle uzlaşma yoluna gitmesi bölgedeki dengeleri de değiştirmişti. Öyle ki 1921 yazına girilirken Fransız birliklerinin bölgeden çekilebileceği ihtimalinden bahsediliyor bu nedenle bölgedeki Ermenilerin telaş içerisinde olduğu aktarılıyordu.[676]

3.2.2. Bölgedeki Amerikalı Misyonerin İşgal Sürecindeki Tutumu

Bölgeye gelmelerinden bu yana sürekli Türk ve Müslüman karşıtı bir yol izleyen misyonerler, dini faaliyetlerinde inançları gereği insan ayrımı gözetmeme buyruğuna aykırı olarak teşkilatlarını ekseriyetle bölgedeki Ermeni toplumu arasında oluşturmuşlardı.[677] American Board öncülüğünde Güneydoğu bölgesinde özellikle 1850'li yıllarda dini merkezler kurarak faaliyet alanlılarını genişleten Amerikalı misyonerler sonraki dönemde Antep, Maraş, Tarsus ve Harput gibi yerleşim bölgelerinde eğitim ve sağlık kurumları da açmış, bölgedeki Ermenilerle yoğun bir ilişki ağı geliştirmişlerdi.

Öyle ki 1910 yılında ABD basınına yansıyan bir haberde Antep ve Maraş bölgesinde faaliyet gösteren Merkezi Amerikan Koleji'nde hiç Müslüman öğrencinin bulunmadığı, eğitim görenlerin tamamının yerli Protestan ve Ermenilerden oluştuğu bilgisi veriliyordu. Aynı haberde anlatılan Fırat Koleji'nden ise *"Ermenistan, Harput'taki Fırat Koleji"* olarak bahsediliyordu.[678] Dolayısıyla yarım asırdan fazla bir süredir Osmanlı coğrafyasında etkinliklerini arttıran misyonerler, Türkiye'nin parçalanma sürecine gelindiğinde Ermenilerin yanında yer alarak bölgeye yapmış oldukları maddi-manevi yatırımları muhafaza etme gayretine girmişti. Nitekim 1919 sonbaharında Harput'taki Amerikan kolejinde çalışan bir misyoner bölgede kurulacak olan Ermeni devleti hakkında açıklamada bulunarak, Türklerin bölgede çoğunluğa sahip olduğuna işaret etmiş ve bağımsız bir Ermenistan yerine ABD'nin manda idaresi altında bir Ermeni devleti kurulması arzusunu dile getirmişti.[679]

[674] **Chicago Daily Tribune**, Apr 2, 1921; **San Francisco Chronicle**, Apr 2,1921.

[675] **Evening Star**, May 8,1921; **The Los Angeles Times**, May 8,1921; **Buffalo Courier**, May 8,1921.

[676] **The Morning Call**, May 15, 1921.

[677] Grabill, a.g.e.,p.267,268.

[678] **Evening Star**, Oct 7, 1910.

[679] **Evening Star**, Oct 14,1919.

Uzun süredir Osmanlı topraklarında olmalarından ötürü en az basın muhabirleri kadar açıklamaları Amerikan gazetelerinde yer bulan misyonerler, Ermenilerle iç içe geçmiş ilişkileri nedeniyle bölgedeki yardım faaliyetleri içerisinde daha çok Ermeni toplumunu önceleyen bir yapı kurmuşlardı. Nitekim bölgeden ABD basınına yansıyan bilgilerde Ermenilerin mağduriyetlerinin yanında, Amerikalı yardım çalışanlarıyla olan yakınlıklarından da bahsediliyordu. Örneğin *Hristiyan Kadınlar Birliği (Y.W.C.A)* adlı yardım örgütünün Türkiye'de Yakın Doğu Yardım Komitesi ile birlikte Türk haremlerinden kurtarılan Ermeni kızlara yaptığı yardımlar detaylı bir şekilde Amerikan gazetelerinde fotoğraflar eşliğinde yer bulmaktaydı.[680] Öte yandan Maraş'ta Amerikan Kızılhaç'ı tarafından işe alınan 500 Ermeni kadının yaklaşık 160 km'lik taş yol yaptığı ve birkaç tane de köprü inşa ettiği belirtilerek bu sayede Amerikan yardımlarının bölgede dağıtımının mümkün hale getirildiği aktarılıyordu. Aynı haberde bölgede erkek Ermeni bulunmadığından kadınların tercih edildiğine dikkat çekilirken Maraş şehrinde yaşayan Türkler veya diğer unsurlardan bahsedilmiyordu.[681]

Dolayısıyla Milli Mücadele sürecinde bölgede faaliyet gösteren Amerikalı misyonerler Ermenilerle olan kadim dostlukları sonucunda ilettikleri haberlerde çoğunlukla tek taraflı bilgiler vererek Türk karşıtı bir dil kullanmışlardı. Nitekim 1919 yılında bölgede Ermenilerin yaşadıkları trajedilerden bahseden bir Amerikan Kızılhaç çalışanı Antep'ten sürülen on binlerce Ermeni'den çok azının geri geldiğini söylüyor ve mütarekeye rağmen Ermenilerin halâ Türkler tarafından katledildiğini öne sürüyordu.[682]

1919 yılı sonuna gelindiğinde ise Fransız birliklerinin Güney bölgesindeki işgaline karşı Türklerin direnişe geçmesi ve ardından yaşanan çatışmalar Amerikan basınında bir Ermeni katliamı propagandasına dönüşmüş ve yıllardır bölgede yerleşik bir hayat kurmuş olan misyonerler tabii olarak bu olayların merkezinde yer almıştı. Öyle ki çatışmaların şiddetlendiği dönemde bölgede bulunan iki Amerikalı yardım çalışanı hayatını kaybetmişti. Amerikan basınına da yansıyan olayda, *Genç Hristiyan Erkekler Birliği (Y.M.C.A)* temsilcileri olan *James Perry ve Frank Janson* adındaki kişilerin bulunduğu yardım konvoyu 2 Şubat günü gece saat üç sularında Antep yakınlarında Türk eşkıyalar tarafından saldırıya uğramış ve saldırıda bu kişiler hayatlarını kaybetmişti.[683] Ancak haberin devamında bir yardım ekibinin cesetlere saldırılar yüzünden ulaşılamadığı aktarılırken ekipte iki Amerikalının yanı sıra 150 Fransız'ın yer aldığı bilgisi dikkat çekiyordu.[684]

---

[680] **New Castle Herald**, Sep 20,1919; **The Washington Herald**, Sep 29,1919.

[681] **Buffalo Commercial,** Sep 26,1919;**Indianapolis Star,** Sep 26,1919; **Star Press**, Oct 4,1919; **San Francisco Chronicle**, 1919.

[682] **The Los Angeles Times**, Apr 19,1919; **Star Tribune**, Apr 19,1919.

[683] **The Washington Herald**, Feb 8,1920; Öldürülen Amerikalılarla ilgili olarak İngiliz Amiral Sir F. De Robeck Lord Curzon'a ilettiği mesajda *"Ermeniler için çalışan iki Amerikalı ölürüldü"* ifadesini kullanmıştır. Ulubelen, a.g.e., s.199.

[684] **The Los Angeles Times** Feb 8, 1920.

İlerleyen günlerde Ankara Hükümeti adına açıklama yapan Ahmet Rüstem Bey ise iki Amerikalının öldürülmesi olayına dair yaptığı açıklamada yerli halkın Amerikalılarla bir sorunu olmadığını söyleyerek Antep yakınlarında öldürülen Amerikalıların Fransızlarla karıştırıldığını belirtmişti. Açıklamasına devam eden Rüstem Bey bölgedeki misyonerlerin işgalcilerle olan ilişkisini ima eder bir şekilde, Fransızlardan belirgin olarak ayırt edilebildikleri sürece Amerikalıların Anadolu'da ve Kilikya'da tehlike altında olmadığını söylemişti.[685]

Aynı dönemde bölgedeki milliyetçilerin Amerikalılar için bir tehdit unsuru olmadığını belirten M. Kemal Paşa, çatışma bölgesindeki Amerikanlıların korunması yönünde bir talimat yayımlamış ve bu bilgi ABD basınında yer almıştı. Buna göre M. Kemal Paşa'nın Maraş'a da gönderilen talimatı şöyleydi:

> İhtilal bölgesindeki Amerikalılar bizim onur misafirimiz ve dostumuzdur. Çatışmaların en kritik anında dahi, onların canını ve malını korumanızı ve güvenli bir şekilde seyahat etmelerini sağlamanızı emrediyorum. Bu ülkede Milliyetçilerin koruması altında olan Amerikalıların korku duymasına gerek yoktur. Hatta Urfa'daki yetimhanenin baş müdiresi olan ve milliyetçileri General Allenby'e şikâyet etmekle tehdit eden Bayan Holmes bile milli bir misafirperverlikle ağırlanmalıdır.[686]

M. Kemal Paşa'nın bölgedeki Amerikalıların Türkler tarafından düşman görülmediğine yönelik bu diplomatik mesajına karşı, misyonerler güney bölgesinde işgalci kuvvetlerle yakın temaslarını sürdürmüştü. Nitekim Antep'te yaşanan hadiseyi incelemek için bölgeye gönderilen *Engert* adındaki ABD temsilcisinin Amerikan Dışişleri'ne gönderdiği raporda bu yönde bilgiler aktarılmaktaydı. 20 Şubat tarihli raporunda Engert, Ermenilerin katledildiğini yinelemekle birlikte Türklerin özellikle Amerikanlılara düşmanca duygular beslediklerine inanmadığını belirterek bölgede bu duyguları sekteye uğratacak koşulların varlığına dikkat çekmişti. Buna göre raporda, *Fransız karargâhının Amerikan örgütlerinin binasına komşu olduğu, Fransız at ve katırlarının Amerikan binalarında bulunduğu, Amerikan yetimhanesinde Fransız askerlerinin yattığı* ve dolayısıyla da buralara Türklerin saldırılar düzenlediği belirtiliyordu. Ermenilerle olan yakın ilişkiden de bahseden Engert, çatışmalarda Amerikan kolejinden de ateş açıldığını ve Amerikan hastanesinde elinde beyaz bayrak olan bir Türk ve oğlunun kendini tehlikede hisseden bir Ermeni tarafından vurularak öldürüldüğünü aktarmıştı.[687]

Bölgedeki Amerikalı misyonerlere ait binaların Fransız askerleri tarafından adeta birer üs olarak kullanılması Türk tarafında da rahatsızlık yaratmış, Büyük Millet Meclisi'nde de gündeme gelen bu mesele sert tepkilere neden olmuştu.[688] Ancak hem Ankara hem de Amerika'nın resmi

[685] **The Boston Globe** Feb 18, 1920; **San Francisco Examiner,** Feb 18,1920.

[686] **Evening Star,** Feb 20, 1920.

[687] Duru, a.g.e. s.72,73.

[688] Bu konuda mecliste konuşan İsmet Paşa bölgede faaliyet yürüten ABD'li misyonerlerin işgaldeki rolüne şöyle dikkat çekmişti: *"(...) Ayintap civarında Amerikan mektepleri, kolejleri vardır. (Lânet olsun sadaları). Bu Amerikan kolejleri,*

kaynaklarında açıkça dile getirilen bu durumun aksine ABD basınında bölgeden gelen tek taraflı haberler yer bulmaktaydı. Öyle ki *Crathern* adındaki *Y.M.C.A* sekreterinin tuttuğu günlük üzerinden yayımlanan çatışma süreci, Amerikan basınında oldukça geniş biçimde yer bulmuş ve neredeyse gün be gün yaşanan gelişmeler Amerikalıların kendilerini ve Ermenileri Türk saldırılarından kurtarma gayreti çerçevesinde aktarılmıştı.

"Maraş'ın Terör Dönemi Boston'lı Adam Tarafından Anlatıldı",[689] *"Amerikalı Yardım Grubu Türkler Tarafından Kuşatıldı",*[690] *"Kapana Kısılan Amerikalı Yardım Çalışanları",*[691] *"Türkler Amerikan Misyonuna Saldırdı",*[692] *"Amerikan Yardım Çalışanı Maraş katliamını Anlatıyor"*[693] başlıkları altında söz konusu günlük aracılığıyla Ermenilerin nasıl katledildiği ve teslim olanlarının bile Türk komşuları tarafından acımasızca öldürüldüğü iddia ediliyordu. Olayların patlak vermesinin 21 Ocak'ta başladığı belirtilirken, şehirdeki tüm dükkânların kapalı olduğu ve Fransızların şehirdeki birkaç önemli Türk yetkilisini tutuklamasıyla çatışmaların giderek arttığına dikkat çekiliyordu. İlerleyen günlerde Ermenilerin öldürüldüğü, yüzlercesinin ise Amerikalılara sığındığı belirtilen günlükte, Türklerin hastane ve yetimhanelere dahi ateş açtığı söyleniyordu. *Current History* dergisinde de yer bulan günlük *"Trajedinin Günlüğü", "Katliamın Tarihi"* başlıkları altında yayımlanmıştı.[694]

Ancak iddia edilen katliamlar arasında Türklere yönelik saldırılar adeta yok sayılmış, bölgede Fransız işgali nedeniyle öldürülen Türklerden hiç bahsedilmemişti. Hâlbuki işgalin şiddetlendiği Ocak ayında Maraş'ta ağır silahlı Fransız kuvvetleri birçok Türk köyünü yakmış ve bu yaşananlarda çok sayıda Türk hayatını kaybetmişti.[695]

Tüm bu yaşananlara rağmen bölgedeki Amerikalıların ilettikleri aynı türden bilgiler gazetelerde yayımlanmaya devam etmişti. Bu doğrultuda Yakın Doğu Yardım Komitesi çalışanlarından *Evelyn Trostle'*nin gönderdiği bir mektup "*Kansaslı Kız, Türk Cinayetlerinin Detaylarına Erişti"* alt başlığıyla verilmişti. Buna göre Maraş'taki hastanede çalıştığı söylenen Trostle, yaşanan olaylarda 10.000 Ermeni'nin katledildiği bilgisine ulaştığını söylerken söz konusu

---

Fransızların bugün üssülharekesidir. Bizim canımızı yakmak için ve ahalimizi öldürmek için Amerikan mekteplerini üssülhareke ittihaz ediyorlar. Taarruz ederler ve oraya top yerleştirirler, anbar olarak kutlanırlar. Hâsılı mektep değil, memleketimiz içinde bir kale olarak inşa olunmuş zan olunur. Bu üssülharekeye istinat ederek, Fransız kuvvetteri, Nizip'e kadar huruç yapmışlardır ve etrafında bulunan köylere daima sarkkıntılık etmektedirler.(...)". Bkz. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:1, C. 4, 25 Eylül 1920, s.338.

[689] **The Boston Globe**, Mar 6, 1920.

[690] **Evening Star,** Mar 6, 1920.

[691] **The Los Angeles Times**, Mar 6, 1920.

[692] **New York Tribune**, Mar 6, 1920.

[693] **The Buffalo Commercial**, Mar 6, 1920.

[694] **Current History**, Vol XII, (April, 1920), p.111,112.

[695] Gökbilgin, a.g.e., s.574.

bilginin nereden edinildiği açıklanmamıştı.[696] Bölgedeki Ermenilere yardım için çaba gösteren Amerikalılara yer verilirken Haçin'de 67.000 mülteciyle ilgilenen Yakındoğu Yardım çalışanlarının müttefik kuvvetlerden destek beklediği aktarılıyordu.[697] Ayrıca Adana'da Türkler tarafından yok edilen bir Ermeni köyü ve yakılan Amerikan yetimhanesinden bahsedilerek 2.000 yetim Ermeni'nin Yakın Doğu Yardım Komitesi çalışanlarınca kurtarıldığı iddia ediliyordu.[698]

Amerikalı misyonerlerin bölgedeki insani görevlerine bu şekilde vurgu yapılırken yer yer Türkler tarafından saldırıya uğradıklarına dair haberler de göze çarpmakta ve Amerikan kamuoyunu tahrik edecek olayların cereyan ettiği aktarılmaktaydı. Buna göre Türk saldırılarında Amerikan bayrağı iki kez yere düşmüş ve o ana kadar tarafsızlıklarını koruyan Amerikalılar da kendi güvenlikleri için Türklere karşılık vermek durumunda kalmıştı.[699]

Hâlbuki Amerikan binalarının çatışmalarda Fransız karargâhı olarak kullandığı bilgisi hem Amerikan yetkililerinin kendi raporlarında hem de ABD basınında yer almış ve bundan dolayı binaların Türk ateşinden kurtulamadığı belirtilmişti.[700] Ancak sadece satır arasında görülebilen bu bilginin aktarıldığı haberde ağırlıklı olarak katliam iddiaları anlatılırken haber başlığında *"Binlerce Ermeni Öldürüldü"* yazıyordu.[701]

İlerleyen aylarda Maraş'ta yaşanan çatışmalar Yakın Doğu Yardım Komitesi hastanesinde çalışan bir doktor tarafından da anlatılmış, Türklerin hastane binası olduğunu bilmelerine rağmen buraya ateş açtıkları iletilmişti. Ancak aynı doktor hastanenin çatısına Fransız askerlerinin bir makineli tüfek yerleştirdiğini de söylemiş ve daha sonra Türklere "bahane yaratmamak" için bu silahın kaldırılması talimatı verdiğini belirtmişti. Haberde çoğunlukla Türklerin Ermenilere yönelik dehşet dolu katliam hikâyelerini anlatan Amerikalı doktorun Maraş'ta Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin faaliyetlerine devam ettiği ve 5000 kadın ve çocuğa destek olduğunu söylemesi[702] ise bölgedeki Amerikalıların binlerce kişiye yardım götürebilecek kadar tehlike altında olmadığını gösteriyordu. Nitekim misyonerlerin ilettiği bilgilerin aksine Amerikan Dışişleri'ne bölgedeki Amerikalıların güvende olduğuna dair İstanbul'dan bilgi ulaştığı ve Maraş'taki bankalar aracılığıyla Amerikalıların paralarını çekebildikleri de basına yansıyan bilgiler arasındaydı.[703]

---

[696] **The Sun**, Mar 10, 1920; **The Los Angeles Times**, Mar 11, 1920.

[697] **Chicago Daily Tribune,** Mar 17, 1920.

[698] **The New York Times**, Apr 9, 1920.

[699] **The New York Times**, Apr 27, 1920

[700] **The Los Angeles Times** Apr 16, 1920; **Chicago Daily Tribune,** Apr 16, 1920.

[701] **The Los Angeles Times** Apr 16, 1920.

[702] **The New York Times**, Jun 21, 1920.

[703] **The New York Times**, Jun 17, 1920; **The Boston Globe**, Jun 17, 1920; **Evening Star,** Jun 17, 1920.

Öte yandan bölgede faaliyet gösteren Amerikalı yardım çalışanlarının Türkler tarafından kurtarıldığına yönelik bir haberde, Amerikalıları kamplarında ağırlayan Milliyetçilerin onlara her türlü imkânı sunduğu ve bölgeden kolaylıkla ayrılmalarını sağladığı bildirilmekteydi.[704]

Ancak Türklerden iyi insanlar olarak bahseden bu çok az sayıdaki haberin yanında Amerikalı misyoner ve yardım çalışanlarının masum Ermenileri Türklerin katliamından nasıl kurtardıklarına dair hikâyelere yer veriliyor, kuşatma altındaki Ermenilerin yaşadığı bölgede Türk "eşkıyalara" esir düşen Amerikalı yardım çalışanlarının Haçin'de 300 Ermeni yetimin öldürülmesini nasıl engellediği anlatılıyordu. Buna göre esir üç Amerikalı kadının Türk eşkıyaları "evcilleştirdiği", Amerikalı bir hemşirenin yaralı Türkleri tedavi etmesiyle onların güvenini kazandığından bahsedilirken, Haçin'deki Amerikan yerleşkesini aramak isteyen Türklere yardım çalışanlarının ABD'nin tarafsız olduğunu hatırlattığı ve binalarda çoğu çocuk 300 Ermeni yetim olduğunu söylediği belirtiliyordu. Haberin devamında ise kısa süre sonra Ermeni kuvvetlerinin ani bir saldırı yaparak söz konusu yetimleri Amerikalıların gözetiminde alıp götürdüğü bilgisi veriliyordu. Ancak anlatılan hikâyeye bakıldığında katliamdan kurtarıldığı söylenen Ermeni çocuklardan zaten Türklerin haberdar olduğu ve herhangi bir düşmanca tavır içine girilmediği anlaşılmaktaydı.

Bununla birlikte söz konusu olayları anlatan *Alice Clark* adındaki yardım çalışanı, Kilikya'daki çatışmaların Ermeniler nedeniyle şiddetlendiğini kabul ediyor, esasında Türklerin sadece Fransızlarla savaşma niyetinde olduğunu, fakat silahlanmayı kabul ederek Fransız kuvvetlerine katılan ve Haçin'de Fransız bayrağı çeken Ermenilerin varlığının olayları değiştirdiğini aktarıyordu. Ancak tüm bu olanlar rağmen Clark, yaşananlar konusunda Türk ve Ermenilerin eşit derecede suçlu olduğunu söylemekten de çekinmiyordu.[705]

Bu süreçte Amerikalı miyonerlerin bölgedeki çatışlmara dair ilettikleri bilgilerde özellikle Ermeniler ve Hırsitiyan unsurlar ön plana çıkarılırken, bu unsurların silahlı gruplara dair herhangi bir bilgi verilmediği gibi çatışmalarda öldürülen Türklerden de neredeyse hiç bahsedilmiyordu. Nitekim eskiden Pensilvanya Üniverstesi Kimya alanında öğretim görevlisi olduğu belirtilen *Stanley E. Kerr* adındaki Yakın Doğu yardım görevlisi de çatışma bölgesinde bulunmuş ve ABD'ye dönmesinin ardından basına yaptığı açıklamada Ermenilerin mağduriyetine yönelik iddilar dile getirmişti. Kerr açıklamasında, Fransızların Kilikya bölgesine gönderdiği işgal kuvvetlerinin az sayıda ve donanımsız olmasından şikâyet etmiş, bu nedenle Türklerin kontrol altına alınamadığını dolayısıyla da Maraş, Urfa, Antep ve civarında Ermenilerin katledildiğini öne sürmüştü. Maraş ve çevresinde 12.000 Ermeninin hayatını kaybettiğini iddia eden Kerr, geride kalan Ermenilerin katledilmesinin ise sadece Mustafa Kemal'in verdiği talimatlarla engellenebildiğini belirtirken,

---

[704] **The Sun,** Jul 8,1920; **The Boston Globe**, Jul 8,1920.

[705] **Chicago Daily Tribune,** Jul 9, 1920; **The New York Times**, Jul 9, 1920.

Milliyetçilerin liderinin bu duruma daha ne kadar süre mani olabileceğinden endişe duyduğunu söylemişti.[706]

Çatışmaların ardından Adana'dan ayrılıp ülkesine dönen Amerikalı *Irene Eldred* ise bölgede yaşananlardan Fransızları sorumlu tutmuştu. Buna göre, Fransızlar bölgede Türklerle diplomasiden uzak bir ilişki kurmuş, her girdikleri kasabada Türk bayrağını indirip yerine kendi bayraklarını çekmiş ve dolayısıyla Türkleri çok kızdırmışlardı. Bunun yanında bölgedeki Ermenileri ordularına katılmaya "zorlamışlar" ve onları koruyamayarak Türklerin gazabını Ermeniler ve diğer Hristiyanlar üzerine yönlendirmişlerdi. Eldred açıklamasında, bölgedeki Amerikalılara Türkler tarafından daima güven duyulduğunu söylese de çatışmaların katliam olduğunu yineliyor ve Adana için haber başlığında da yer alan *"günlük katliamların yaşandığı şehir"* ifadesini kullanıyordu.[707]

1921 yılında Amerikalı misyonerlerin bölgede yaşananlara dair Türklerin yaşadıklarını yok sayan tek taraflı tanıklıkları gazetelerde yayımlanmaya devam etmiş, Ermenilerin yanında bir de bölgeyi işgale gelen Fransızların yaşadığı mağduriyetlere yer verilmişti. Nitekim Yakın Doğu Yardım Komitesi çalışanı olan ve Anadolu'da üç aylık bir seyahat yaptığı söylenen *Melville Chater* adındaki kişi Ankara Hükümeti'nin bölgedeki tüm Fransız mallarına el koyduğunu söylerken, savaşta esir düşen Fransız askerlerinin yaşadığı kötü koşullardan bahsediyordu. Buna göre Kayseri'de hapis tutulan 750 Fransız askeri yazlık elbiselerle birlikte battaniyesiz vaziyette uyumak zorunda kalıyor ve yetersiz besleniyorlardı. Ancak bu durumun ardından Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin devreye girerek bu esirlere yardımda bulunup, onlara yiyecek ve giyecek gönderdiği de belirtilmekteydi.[708]

Diğer taraftan Amerikan gazetelerinde Ermeni mağduriyeti temelinde haberler de aynı şekilde sürmüştü. Buna göre Yakın Doğu Yardım Komitesi mütevelli heyeti başkanı seçilen Edwin M. Bulkey, göreve gelmesiyle birlikte Ermeni ulusunun yok olmamak için Amerikan yardımını beklediğini söyleyerek Kilikya bölgesindeki 15.000 Ermeni mülteciden bahsetmişti.[709]

Bununla birlikte Fransızların bölgeden çekileceği haberiyle endişeye kapılan Ermenilerin telaş içinde bölgeden kaçmaya çalıştığı iletilirken, Amerikalı bir yardım çalışanı Türklerin dehşet verici planından bahsederek "Müslümanların yıkılan cami ve minarelerini Hristiyan kafataslarından tekrar yapacaklarını" öne sürmekteydi. Bu duruma karşın Ermenilerin merhametsiz Türklerin eline

[706] **The Times-Tribune**, Sep 17, 1920.

[707] **The Boston Globe**, Dec 5, 1920.

[708] **The New York Times**, Jul 7, 1921.

[709] **Washington Telegraph,** Mar 18, 1921.

düşmektense çöllerde açlıktan ölmeyi yeğlediği ve dünya devletlerinin ise öylece oturarak bu felakete seyirci kaldığı aktarılmaktaydı.[710]

Antep'teki Amerikan Hastanesi'nde görev yapan Dr. Lorin Shepyard ise *Current History* dergisinde kaleme aldığı uzun bir makalede Antep'i Türk Milliyetçilere karşı nasıl "savunduklarını" anlatırken Fransızlara yardım ederek güçlü bir "direniş" tertipleyen Ermenilerin büyük bir katliamı önlediklerini öne sürüyordu. Yazıda, Türklere karşı savaşan Ermeniler hakkında bilgi veren Shepyard, içlerinde Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve hatta Türk ordusunun komuta kademesinde askerlik yapmış olanların bulunduğunu söylüyordu.[711]

Başka bir haberde ise Maraş'taki olayların patlak verdiği dönemde gazetelerde tuttuğu günlükle yer alan Y.M.C.A çalışanı Dr. Carthern'in Amerika'ya döndüğü ve "merhametsiz Türklerin" korkunç hikayelerini anlatmaya devam ettiği görülmekteydi. Buna göre Ermenilerin yaşadığı zulümden bahsederek Maraş'ta 10.000 Ermeni'nin katledildiğini öne süren Carthern, burada görev yaptığı süre boyunca çaresiz ve zavallı olarak bahsettiği Ermeni mültecilere zor şartlar altında yardım ettiğini anlatıyordu.[712]

Bölgedeki Ermenilerin adeta sesi gibi hareket eden Amerikalı misyonerlerin tek taraflı olarak sadece Hristiyan unsurların acılarına odaklanıp ABD'den bölgeye müdahale etmesini istemesine karşılık Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yetkililerin yaşananları daha objektif ve ülke çıkarları ekseninde değerlendirdiği basında çıkan haberlerden anlaşılmaktaydı.

Nitekim *"Türk Sorununda Farklı Fikirler"* başlığı altında misyonerlerin bölgedeki azınlıkların korunması yönündeki çağrıları karşısında, ABD'li üst düzey yetkililer ve uzmanların bunun doğru sonuçlar doğurmayacağına dair görüşlerine yer verilmişti. Uzmanlara göre bölgeye bir yabancı müdahalesi iki halk arasındaki ırksal nefreti körükleyecekti ve Türkler İzmir ve Kilikya bölgesi olmak üzere iki cephede savaşırken Ermenilerin Müttefiklerce desteklenmesi felakete davetiye çıkaran bir durum yaratacaktı. Geçmişte bu hatanın yapıldığına dikkat çekilen haberde, Fransızlar tarafından silahlandırılan Ermeni "jandarmaların" bölgede uzun süren bir istismara neden olduğu ve Fransız General Gouraud'un Türk köylerinde yapılan katliamlar nedeniyle bu Ermeni birliklerini dağıttığının da altı çizilmişti. [713]

Amerikan Hükümeti'nden istediği desteği alamayan misyonerler bu süreçte Amerika'da "The United States Government and Help to Armenia" *(Amerikan Hükümeti ve Ermenistan'a Yardım)*

[710] **The Morning Call,** May 15, 1921; **New York Herald**, May 23,1921.

[711] **Current History,** Vol. XIV, (July, 1921), p.590,591.

[712] **The Boston Globe,** Jul 9, 1921.

[713] **The Los Angeles Times**, Jun 30, 1921.

adında bir kitapçık yayımlayarak Batı dünyasının Ermenilere karşı yapması gerekenleri duyurmaya gayret göstermişti. Söz konusu kitapçık Haziran 1920 'de Yakın Doğu Yardım Komitesi tarafından bütün kongre üyelerine, her eyalette yüzlerce siyasi lider ve organizasyona dağıtılmıştı. Ancak Amerikan Dışişleri Bakanlığı bu propaganda faaliyetine karşı temkinli yaklaşarak Amiral Bristol'un misyonerlere yönelik mesajını iletmişti. Mesajda ise Bristol misyonerlere, Türkiye ve Ermenistan'da hoşgörülü olmalarını ve Türk karşıtı bir kampanyadan uzak durmalarını öneriyordu.[714]

Netice itibari ile Amerika Birleşik Devletleri'nin resmi politikasından farklı olarak Osmanlı coğrafyasındaki misyonerler Ermeni yanlısı faaliyetlerini yoğun bir gayretle sürdürmüşlerdi. Bu nedenle güney bölgesinde çatışmaların başlamasıyla misyonerlerin Fransız ve Ermeni işgal kuvvetlerine dolaylı destek vermeleri, kendilerini de çatışmaların ortasında bırakmış ve tabii olarak bu süreçten etkilenmeleri ABD basınında bölgedeki Amerikan vatandaşlarının saldırı altında olduğu algısını doğurmuştu. Misyonerlerin işgalci kuvvetler tarafında yer alan Ermenilerle kurmuş olduğu uzun yıllara dayanan iç içe geçmiş ilişkiler ise Türklere yönelik bakışı olumsuz bir çerçeveye oturtmuştu.

Dolayısıyla bölgedeki gelişmelerin Amerikan basınına aktarılmasında önemli bir yere sahip olan misyonerler, bu süreçte okyanus ötesine ilettikleri abartılı ve tek taraflı haberlerle, güney cephesinde Türklerin işgale karşı gösterdiği direniş hareketini aksi yönde bir algıyla Amerikan kamuoyuna aktarılmasında etkin bir rol oynamıştı.

3.2.3. Fransa ile Uzlaşma Süreci ve Ankara Anlaşmasının İmzalanması

1919 yılı sonunda Fransa'nın Türkiye'nin güney bölgesinde başlattığı işgal hareketi, Türklerin başarılı direniş göstermesiyle birlikte çıkmaza girmiş durumdaydı. Sürecin uzamasının ardından 1920 yılı sonunda Fransız gazetelerinde Müttefiklerin bir araya gelerek Mustafa Kemal ile görüşmeye başlaması gerektiğine dair yazılar çıkmaya başlamıştı. Fransız basınına göre Yunanlılara Türkiye üzerinden verilen haklar eleştirilirken, İngiltere'nin Yunanistan'ı bölgede uydu bir devlet olarak kullandığı yorumu yapılıyordu. Bunun yanında Türk milliyetçilerinin esasında kötü insanlar olmadıkları ise şu sözlerle dile getirilmişti: "Bölgede esir düşen askerlerimize Türklerin insanca yaklaşımı General Gouraud tarafından ifade ediliyor. Halâ savaşmakta olduğumuz Türkler bizim düşmanımız değil. Ayrıca Yunan Kralı Konstantin de bizim dostumuz değil. Bizim halâ bu iki taraf arasında seçme hakkımız var."[715]

---

[714] Grabill, a.g.e.,p.259.

[715] **Evening Star,** Nov 25, 1920.

Fransız basınının yanı sıra Fransız siyasetinde de Anadolu hareketine yönelik politikada değişikliğe gidilmesi yönünde bir eğilimin olduğu görülüyordu. Nitekim aynı dönemde ABD basınına yansıyan bir haberde Henry Franklin Bouillion, Fransız Dış İlişkiler Komisyonu'nda bir açıklama yapmış ve Türklerin desteklenmesi gerektiğini söylemişti. Habere göre Bouillion şöyle diyordu: "Biz Türkleri desteklemeliyiz sadece resmiyetteki İstanbul Hükümeti'ni değil, gerçek Türkiye'yi temsilen Ankara'yı, Kemal Paşa'nın Türkiye'sini de desteklemeliyiz. İngiltere Yakın Doğu'da vahim bir politika izliyor. Biz onları takip etmeyelim. Bunun yerine açık bir şekilde inisiyatif alarak kendi yeni politikamızı oluşturalım."[716]

Sonraki süreçte bu yöndeki eleştiriler Fransız basınında devam etmiş, İngiltere'nin Türkiye üzerindeki işgal politikasını eleştiren Fransız basını, İtalyanlar tarafından silahlandırılan Türklere karşı Adana'da savaşıldığı sırada, güneyde İngiliz botlarının güvenli bir şekilde devriye gezdiğini yazmıştı. Fransız gazetelerine göre artık yeterince uzayan bu sürecin devam etmesi halinde bölgede akacak Fransız kanı ve harcanacak paradan Fransız hükümeti sorumlu tutulacaktı, dolayısıyla Türk milliyetçilerle doğrudan diplomatik temasın kurulması gerekmekteydi.[717]

Bunun yanında Fransa'da Ocak 1921'de Aristide Briand'ın başbakan olması Türkiye'ye yönelik Fransız politikasının değişmesinde etkili olmuş ve Şubat 1921'deki Londra Konferansı'nda Ankara Hükümeti ile Fransa arasında bir anlaşmaya varılmasını kolaylaştırmıştı.[718] Konferans'ta kalıcı bir çözüme ulaşılamayacağını da gören Türk heyeti Fransa ile birlikte bir takım müzakerelere başlamıştı. Bu doğrultuda Mart başında Fransa ve Türkiye'nin Londra'da anlaşmaya çok yakın olduğu ve bu kapsamda Fransız birliklerinin Kilikya bölgesini boşaltacağı duyurulmuştu.[719]

Londra Konferansı sürecinde iki ülke arasında bir anlaşmanın imzalandığı haberi ABD basınına yansıdığında ise özelikle Fransa'nın elde ettiği kazanımlara dikkat çekilmişti. Nitekim *"Napolyon'un Avusturya Fethinden Sonraki En Büyük Anlaşma"* alt başlığıyla verilen bir haberde Fransız diplomatların bu yöndeki demecine yer veriliyordu. Buna göre Fransa Bağdat demiryolu hattının kontrolünü alarak adeta Yakın Doğu'nun anahtarını ele geçirmişti. İngiltere'nin ise Sevr Anlaşması'nı yok sayan bu hareketten rahatsız olacağı söyleniyordu.[720]

"Fransız Diplomatlar Türkiye'de Kazandı" başlığına sahip bir köşe yazısında ise Fransızların Türk milliyetçilerle ayrı bir anlaşma imzaladığı ve bölgede kendi finansal ve askeri sınırlarını güvenceye aldığı duyurulmaktaydı. Buna göre Fransız başbakan Briand parlamentonun arzu ettiği

---

[716] **New York Tribune,** Dec 30, 1920.

[717] **The Washington Post,** Jan 2, 1921.

[718] Uzgel,a.g.m., s.148.

[719] **The Washington Post,** Mar 3, 1921.

[720] **The Roberts Herald**, Mar 16,1920.

gibi Fransız birliklerinin en kısa sürede Kilikya'dan ayrılacağını söylüyordu. Milli Mücadele sürecinin başlamasıyla birlikte Türkiye'nin bölgedeki önemine atıfta bulunan Amerikalı muhabir yaşanan gelişmeleri şöyle özetliyordu:

> (…) Fransız diplomasisi Kırım savaşı günlerinde olduğu gibi bir kez daha Türkiye'yi kurtardı. Bu başarı hiçbir şekilde yapay değil bilakis onur vericidir. Son üç ayda gerçekleşen hadiseler Fransız öngörülerinin doğruluğunu, yani Yunanlıların Türklerin üstesinden gelemeyeceğini göstermiştir. Türkiye aslında hayati öneme sahip bir ülkedir. Dolayısıyla yakın doğuda Türklerin olmadığı yeni bir düzen inşa etmek imkânsızdır.[721]

Ancak Londra Konferansı sırasında Fransa ile yapılan anlaşma Ankara açısından milli çıkarları zedeleyici maddeler içermesi nedeniyle Büyük Millet Meclisi tarafından reddedilmiş ve iki taraf arasındaki uzlaşma süreci bir müddet daha uzamıştı. [722]

Londra Konferansı sürecinde Ankara Hükümeti ile Fransa arasında varılan mutabakat Büyük Millet Meclisi'nin itirazı ile sonlanmışsa da Fransız hükümeti adına Henry Franklin Bouillon'un Mayıs 1921'de Mustafa Kemal Paşa ile yeniden barış müzakereleri yürütmek için Ankara'ya gönderildiği bilgisi ABD basınına yansımıştı. Buna göre Bouillon'un İstanbul üzerindeki Yunan tehlikesine dikkat çekerek M. Kemal'i Fransız yardımından mahrum bırakmakla tehdit edeceği aktarılıyordu. Zira Türk-Fransız ateşkesiyle güneyden batıya sevk edilen Türk kuvvetlerinin Yunan ordusuna karşı kazanılan başarılarda etkisi olduğu söyleniyordu.[723] İlerleyen günlerde Bouillon'un Ankara'ya ulaştığı ve daha önce temsilcilerinin yaptığı anlaşmayı reddeden Mustafa Kemal Paşa yönetimiyle tekrardan Fransa hükümeti adına bir barış yapmaya çalıştığı bildiriliyordu.[724]

Fransa'daki görüşe yönelik Amerikan basınında yer alan bir yorumda ise Fransız kamuoyunun bölgede artık daha fazla askeri macera aranmamasını istediği belirtiliyordu. Ayrıca Fransız ekonomisinin M. Kemal'e karşı yapılacak bir savaş masrafını kaldıramayacağı aktarılırken, Ankara'ya gönderilen Fransız diplomat Bouillon'un askeri operasyonlara son vermek için milliyetçilerle görüştüğüne dikkat çekilmekteydi. [725]

Görüşmelerin ardından Haziran sonunda Bouillon Paris'e M. Kemal'in teklifleriyle dönmüştü. [726] Bu arada Fransa'nın bölgede değişen politikasına dikkat çekilen bir yorumda, Milliyetçi hareketi destekleyerek Suriye sınırlarında Türklerle çatışmaktan imtina eden Fransızların, esasında İstanbul ve Yakın Doğu'ya hükmeder konumda olan İngiltere'nin bölgedeki

---

[721] **Evening Star,** Mar 19, 1921.

[722] Uzgel, a.g.m. s,148.

[723] **The Los Angeles Times,** May 23, 1921.

[724] **Chicago Daily Tribune,** Jun 12, 1921; **New York Herald,** Jun 20, 1921.

[725] **The Washington Post,** Mar 18, 1921.

[726] **The Washington Herald,** Jun 27, 1921; **Chicago Daily Tribune,** Jul 27, 1921.

emellerini engelleme amacında olduğu belirtilmişti. Bu denklemde Türklerin kazanmasından yana politika yürüten Fransa'nın karşısında ise Yunanlıları destekleyen İngilizler bulunmaktaydı.[727]

İlerleyen günlerde iki ülke arasındaki müzakere sürecinin bazı sonuçlar verdiği, buna göre Ankara'da bulunan Bouillon'un Ankara'da yaptığı son görüşmeler sayesinde Türklerin elindeki 810 Fransız askerinin serbest bırakıldığı duyurulmuştu. Sona yaklaşılan barış sürecinde Ankara'da iyi karşılanan Bouillon'un Kemalistlerle yürüttüğü ön müzakerelerin memnun edici olduğu aktarılıyordu. Bunun yanında iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin bir an önce eskisi gibi devam etmesini arzulayan Fransa'nın, bu anlaşma sayesinde Suriye'deki muhalif Müslümanları da yanına çekmeyi umduğu belirtiliyordu.[728]

Nihayet 20 Ekim 1921'de Fransa ile Ankara Hükümeti arasında Ankara Anlaşması imzalanmış, Büyük Millet Meclisi'nin anlaşmayı onayladığını belirten bir haberde İskenderun'un kuzey sınırının düzenlendiği ve bu anlaşmayla birlikte Fransa'nın Ankara Hükümeti'ni tanıdığı aktarılmıştı.[729] Anlaşmanın 13 maddesinin de yer aldığı bir yazıda ise sürecin siyasi önemine dikkat çekiliyor, Fransa'nın artık sadece M. Kemal ile iyi ilişkiler kurmadığı ayrıca artık Yunanlılara savaşta yardım etmeyeceği yorumu yapılıyordu. Buna göre Fransa, İngiltere tarafından desteklenen "meşru" İstanbul Hükümeti'ne karşı Türkiye'yi yönetecek güç olarak Ankara Hükümeti'ni tanımıştı. Ayrıca Fransızlar, Kilikya bölgesinden vazgeçerek Suriye üzerinden Bağdat demiryolunu kontrol etme hakkını kazanmış ve Müttefiklerden ayrı bir diplomatik yol izlemişti. Söz konusu haberde Fransa'nın Ankara Anlaşması için bir Müttefik onayına gerek olmadığını da açıkça ifade ettiği aktarılıyordu.[730]

Ancak anlaşmadan yaklaşık bir ay sonra basına yansıyan haberlerde İngiltere'nin rahatsızlığı ve iki ülke arasındaki politik ayrılığın derinleştiği açıkça kendini göstermişti. Nitekim İngiliz yetkililer, Ankara Anlaşması'yla birlikte Türkiye'deki barış ihtimalinin çok kötü bir şekilde etkilendiği yorumunu yapmıştı.[731] Öte yandan Lloyd George Fransa'nın İngiltere'den ayrı bir dış politika izlemesini Fransız başbakanını kastederek *"Başbakan Briand'ın küstahlığı"* olarak nitelemişti.[732]

Netice itibari ile Fransa ile yapılan anlaşmayla birlikte İtilaf Devletleri'nin Ankara Hükümeti karşısında oluşturduğu cephenin ciddi bir yara aldığı yönündeki kanaat ABD basınına da

---

[727] **New York Herald,** Jul 10, 1921.

[728] **New York Herald,** Oct 9, 1921.

[729] **The Washington Post,** Oct 24, 1921; **New York Herald,** Oct 24, 1921; **Chicago Daily Tribune,** Oct 24, 1921.

[730] **The New York Times**, Jun 30, 1921.

[731] **Star Tribune**, Nov 23, 1921.

[732] **Chicago Daily Tribune**, Nov 26, 1921.

yansımıştı. Bunun yanında Güney bölgesinde uzun süren çatışmalar sona ermiş Adana, Antep, Maraş ve Urfa'nın kurtarılmasıyla birlikte Güney Cephesi'nde başarı sağlayan M. Kemal Paşa önderliğindeki Milli Hareket artık tüm dikkatini Batı Cephesi'ne vermişti.

3.3. ABD Basınında Türk-Sovyet İlişkileri ve Moskova Anlaşması

Birinci Dünya Savaşı sırasında 1917 yılında Rusya'da Çarlık rejiminin yıkılmasının ardından Ruslar savaştan çekilmiş, yeni kurulan anti-emperyalist çizgideki Bolşevik rejimi ise Avrupalı Devletler için bir tehdit unsuru haline gelmişti. Savaş sürecinde bölgedeki dengeleri değiştiren bu gelişmeyle birlikte, Anadolu'da Batılı devletlere karşı mücadelesinde kendisine dost arayan Milli Hareket için Sovyet Rusya muhtemel bir müttefik güç olarak ortaya çıkmıştı. Bu kapsamda Mustafa Kemal, 1919 yılı sonbaharında Halil Paşa'yı Bolşevik yönetimle temaslarda bulunmak üzere Moskova'ya göndermişti.[733]

1920 yılına gelindiğinde ise artık Ankara'da ayrı bir hükümet kurulmuştu. Bu süreçte Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığındaki bir heyet Büyük Millet Meclisi tarafından Moskova'ya gönderilmiş[734] ve yaz boyunca iki taraf arasında görüşmeler devam etmişti. Ancak 24 Ağustos'ta iki hükümet arasındaki müzakerelerde Doğu Anadolu'daki bazı illerin Ermenistan'a verilmesinin gündeme gelmesi anlaşma sürecini tıkamıştı.[735] Bununla birlikte 1920 sonbaharında Kazım Karabekir Paşa'nın Doğu'da Ermenilere karşı yürüttüğü başarılı harekâtların ardından kazanılan zafer ve Ermenistan'da Bolşeviklerin iktidara gelmesi, Rusların Milli Hareket'e bakışını olumlu yönde etkilenişti.[736]

Bu süreçte İtilaf Devletleri, Bolşevikler ve Anadolu'daki Milli Hareket arasında yaşanan yakınlaşmadan oldukça rahatsız ve tedirgin olmuştu. Nitekim Avrupa'daki pek çok çevrede Sovyet rejiminin Mustafa Kemal ile olan yakın teması ve hatta Anadolu'ya yardım gönderildiği kanaati

---

733 Bıyıklıoğlu, a.g.e.,s.46.

734 Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşunun hemen ardından 26 Nisan 1920 tarihinde M. Kemal Paşa, Sovyet lideri Lenin'e bir mektup göndermiş, Ankara Hükümeti'nin uluslararası alandaki ilk siyasi teşebbüsü olan bu mektup aracılığıyla Sovyet Rusya'ya emperyalist düşmanlara karşı ortak hareket etme çağrısı yapılarak yardım istenmişti. Bkz. A. Şemsutdinov, **Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye- Sovyetler Birliği İlişkileri**, (Çev. A. Hasanoğlu), Cumhuriyet, Ağustos 2000, s.9.

735 Sovyet Dışişleri, Türk Heyeti'nin Moskova ziyareti öncesinde Mayıs 1920'de Halil Paşa ile temaslarda bulunarak maddi yardım karşılığında Bitlis, Van ve Muş vilayetleri gibi bazı bölgelerin Ermenilere verilmesini istemiş, fakat Halil Paşa bu isteğe olumlu bir cevap vermemişti. Bkz. Tansel, Mondros'tan…Cilt III, s.251; Türk Heyetinin tekrar müzakerelere başladığı 1920 yazında ise Sovyet Dışişleri Komiseri Georgi Çiçerin, Anadolu'daki Milli Hareket'e destek verilmesi için Van ve Bitlis vilayetlerinin Ermenistan'a bıraklıması talebini tekrar gündeme getirmişti. Buna karşılık Bekir Sami Bey, Türkiye'de Ermenistan vilayeti bulunmadığını belirtmiş, söz konusu bölgelerde Ermenilerin azınlıkta olduğununun altını çizerek, bu talebin o bölgede yaşayan çoğunluktaki Müslümanların hakkını görmezden gelmek anlamına geleceğini ve böyle bir durumunda Bolşeviklerin ilkelerine aykırı bir durum teşkil edeceğini dile getirmişti. Bkz. Ali Fuat Cebesoy, **Moskova Hatıraları**,(Yayına Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s.83; Bıyıklıoğlu, a.g.e.,s.47.

736 Armaoğlu,20. Yüzyıl ….,s.312.

hâkimdi.[737] Esasında 1920 yazında yürütülen müzakerelerin ardından İtilaf Devletleri'ni ortak düşman olarak gören bu iki yönetim arasında doğrudan bir bağ kurulmuş ve Bolşevikler emperyalist Batı'ya karşı M. Kemal'in başında bulunduğu yönetime silah ve mühimmat yardımı yapmaya başlamıştı.[738]

Anadolu'da M. Kemal'in başında bulunduğu Milli Hareket'e dair haberler ABD basınına yansımaya başladığında ise eski İttihatçı liderler bu hareketle özdeşleştirilmiş, Enver ve Talat Paşa gibi isimlerin Anadolu'daki milliyetçilerle doğrudan temas halinde olduğuna dair haberler yayımlanmaya başlamıştı. Dolayısıyla Enver Paşa'nın Kafkaslardaki Pantürkist çizgideki faaliyetleri ve Ruslarla olan yakın temasının Anadolu'daki Milli Hareket adına yapıldığı, M. Kemal ve Rauf Bey'in imparatorluğu kurtarma adına Bolşeviklerle ilişki kurmaya çalıştığı yönündeki haberler basına yansımıştı.[739] 1919 yılı sonunda yayımlanan *"Türk Milliyetçiler Lenin ile Pazarlık Ediyor"*, *"Kemal Paşa'nın Kızıllarla İttifak İsteği"* başlıklarına sahip haberlerde ise M. Kemal Paşa'nın Lenin'e bir ittifak önerdiğinden bahsediliyordu.[740]

M. Kemal ise basında çıkan Enver ve Talat Paşa'nın milliyetçilerle işbirliği halinde olduğu iddialarını kesin bir dille reddetmiş ve Birinci Dünya Savaşı'na girilmesinde Enver Paşa'nın hatalı olduğunu, onun yüzünden Türk ordusunun Alman politikasına alet edildiğini dile getirmişti. İtilaf Devletleri'ndeki Bolşevizm endişesinin farkında olan M. Kemal, Batı'ya verdiği mesajda Anadolu'daki yönetimin bu yöndeki bir rejime dönüşmeyeceği güvencesini verirken iki yönetim arasında kurulacak ittifakın ise İtilaf Devletleri'nin tutumuna bağlı olduğuna dikkat çekmişti. *The Associated Press* ajansına konuşan Mustafa Kemal Paşa, Müttefiklerin Türkleri ülkenin yıkımına neden olacak bir barışa zorlaması halinde neler olacağını kestirmenin zor olduğunu belirterek böyle bir durumda Sovyetlerle yapılacak olan bir ittifakın ancak geçici olabileceğini söylemiş, zira Bolşevizm'in Türk halkının dini inanç ve vatanseverlik duygularına aykırı olduğunu belirtmişti.[741]

Ancak ilerleyen dönemde eski İttihatçı liderlerin Anadolu'daki milliyetçilerle ortak hareket ettiği ve Ruslarla yakın ilişki içerisinde olduğu yönündeki haberler yayımlanmaya devam etmişti. Buna göre, Türk milliyetçilerinin liderleri olarak nitelenen Enver, M. Kemal ve Talat Paşa Bolşevikler ve Almanlarla görüşerek İslam dünyasını İngiltere'ye karşı ayaklandırmaya çalışıyordu.[742] Basına yansıyan bir yorumda ise İngiltere ve Sovyet Rusya arasında yaşanan rekabetten bahsedilerek, Batı Anadolu üzerinden M. Kemal Paşa'ya karşı başlatılan İngiliz destekli

[737] Helmreich, a.g.e.,s.245.

[738] Evans, a.g.e., s.295; Bıyıklıoğlu, a.g.e.,s. 47.

[739] **The Washington Post,** Aug 17, 1919; **The Sun,** Aug 17, 1919.

[740] **New York Herald**, Nov 11, 1919; **New York Tribune,** Nov 11, 1919.

[741] **Star Gazette,** Jan 27, 1920; **New York Tribune,** Jan 27, 1920; **Evening Star**, Jan 27, 1920.

[742] **The New York Times**, Jun 18, 1920.

Yunan saldırılarının ilk amacının asıl düşman olan Lenin'e karşı yapıldığına dikkat çekiliyordu. Buna göre Bolşevikler Türklere askeri yardımda bulunmadan önce yenilgiye uğratılamazlarsa, İngiltere kendisini İran, Afganistan, Suriye ve Mısır'da çok zor durumda bulacaktı.[743] İlerleyen günlerde bu yöndeki haberler yayımlanmaya devam etmiş, Lenin ve M. Kemal Paşa'nın ortak bir amaçla İngiltere'ye saldırma planı yaptığı, bunun yanı sıra Kafkasya'da Erzurum'a kadar uzanan İslami bir devlet kurulmasının hedeflendiği öne sürülmüştü.[744]

Diğer bir haberde ise M. Kemal Paşa'nın Ruslardan bir milyon altın ruble yardım aldığı ve hemen sonrasında da Bekir Sami Bey'i bir anlaşma imzalamak için Moskova'ya gönderdiği aktarılmıştı.[745] *"Türkler Umudunu Sovyetlere Bağladı"* başlığına sahip bir haberde ise Cemal Paşa'nın *The Associated Press* ajansına yaptığı açıklamaya yer verilmiş ve söz konusu açıklamada Cemal Paşa, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi yok etme üzerine kurulu planlarına dikkat çekmişti. Bu noktada savaş zamanında açıklanan ilkeleri kabul eden tek ulusun Sovyetler olduğunu belirten Cemal Paşa, Batılı kapitalistlerin aksine Rusların Türklere sömürüye dayanmayan bir sistem önererek iki millet arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesini istediğini dile getirmişti.[746]

Bu dönemde Doğu sınırında Türklerle Ermeniler arasında yaşanan çatışmalar ve Rus birliklerinin Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden güneye doğru ilerleyişi Türk milliyetçileriyle Bolşeviklerin birlikte hareket ettiği yönünde haberlerin yayımlanmasına neden olmuştu. Haberlere göre Taşnak partisi kontrolündeki Ermeni yönetiminin Sovyet Rusya karşıtı bir politika izlemesinin ardından Bolşevikler Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Türk milliyetçilerle işbirliği yapmak üzere güneye doğru ilerlemeyi sürdürmüşlerdi.[747] Bolşeviklerle Türklerin yakınlaşmasının anlatıldığı diğer bir haberde ise Anadolu'daki Türk milliyetçilerin Bolşeviklerle yakın ilişki içerisinde olduğuna dikkat çekilirken Türklerin Rus yanlısı tutumu örnek gösteriliyordu. Buna göre Sovyet Rusya'nın Polonya'da yürüttüğü savaşta Rus tarafının elde ettiği başarılar Türkleri çok sevindirmiş, örnek olarak da İstikbal gazetesinde çıkan şu yazıya yer verilmişti:

> Rus Bolşevik dostlarımız Brest-Litovsk'u ele geçirdi, emperyalist düşmanlarımızın tek umudu olan Polonya merhamet dileniyor ve Sovyet otoritesi Polonya bölgesinde kuruluyor. Polonya'da Sovyet yönetiminin kabulüyle birlikte emperyalist eşkıyaların karargâhında büyük bir dalgalanma ortaya çıkacak. Bundan sonra durum kolaylaşacak. İngiliz eşkıyaları ve ortakları yakında hatalarını anlayacaklar. Taşnak Partisi ortadan kalkacak ve Yakın Doğu'ya barış gelecek. Bize imzalatılan o kâğıt paçavrası da yırtıp atılacak.[748]

[743] **The Washington Post,** Jun 25, 1920.

[744] **The Washington Post,** Jul 27, 1920.

[745] **Chicago Daily Tribune,** Jul 11, 1920; Söz konusu haberde bahsedilenin aksine Sovyet Rusya'dan gelen bu miktardaki para yardımı Türk heyetinin Moskova'da yaptığı görüşmelerin ardından alınmıştır. Müzakereler sonrasında 6 Ekim 1920'de Ankara'ya dönen Yusuf Kemali Bey yanında bir milyon altın ruble ile birlikte gelmiştir. Bkz. Bıyıklıoğlu, a.g.e.,s. 47.

[746] **The Washington Post,** Jul 19, 1920.

[747] **The New York Times**, Jul 20, 1920.

[748] **The Los Angeles Times**, Aug 17, 1920.

Bu dönemde Türkler için ölüm fermanı olarak nitelenen Sevr Anlaşması gibi bir anlaşmanın İstanbul Hükümeti tarafından imzalanmış olması, Türk halkında büyük bir yıkıma yol açmıştı ve adeta var olma mücadelesi veren Türkler için Ruslarla yapılacak olan bir ittifak son derece önem arz ediyordu. Dolayısıyla bu koşullar altında Anadolu'da Sovyet Rusya'ya karşı bir yakınlığın oluşması iki taraf arasında ortak düşmana karşı kurulmaya başlayan ittifakın da bir göstergesiydi.

Dolayısıyla ABD basınında da Milli Hareket için Sovyet Rusya'dan alınacak desteğin son derece önemli olduğu belirtiliyordu. Öyle ki 1920 yılı kışına girerken Yunan birlikleriyle savaşacak olan M. Kemal Paşa'nın endişeli olduğu zira Sovyetlerden gelecek yardım konusunda umutsuz olduğu yorumu yapılmıştı. Sovyetlerden yardımın gelmemesi halinde ise M. Kemal'in teslim olmak yerine orduyu güvene almak için geri çekileceği öne sürülmekteydi. Aynı haberde Anadolu'daki Bolşevizm propagandasından da bahsedilirlerken çok sayıda Tatar kökenli Bolşevik ajanının Ankara Hükümeti'nin de desteği altında sokaklarda konuşmalar yaptığı ve bildiriler dağıttığı öne sürülmüştü. Habere göre Trabzon'da bu kapsamda bir de cemiyet kurulmuş ve cemiyete üye olan erkekler yakalarında orak ve çekiç rozeti taşırken, kadınlar ise peçelerine iliştirilmiş kırmızı kurdeleyle dolaşıyordu.[749]

"Türkler Son Umut Olarak Rus Kızıllarına Döndü" başlığıyla yayımlanan bir makalede ise Türk milliyetçilerinin Bolşeviklerden M. Kemal'e yardım için birlikler göndereceğini umduğu öne sürülmüştü. Buna göre Türklere boşuna uğraştıkları söylendiğinde onlar cevap olarak: "*Bolşevikler saldırmaya başlayıncaya kadar bekleyin ve sonra Yunan ve İngilizlerin buradan nasıl çıktığını göreceksiniz"* diyorlardı. Yazar kendisinin öne sürdüğü Türklerin bu yöndeki düşüncesini çocukça bulduğunu ifade ediyor, zira bu tür beklentilerin doğuda bir ay, bir yıl belki de hiç gerçekleşmeyebileceğini söylüyordu.

İki yönetimi bir birine yakınlaştıran ortak düşmanın İngiltere olduğuna dikkat çekilen yazıda, Rusların çarlık rejiminden bu yana İngiltere'yi en büyük düşman olarak gördüğü dolayısıyla Bolşevik gücünün Avrupa'da tanınması açısından en büyük engeli yine İngilizlerin oluşturduğu belirtiliyordu. Bu noktada Anadolu'daki Milli Hareket tam da Rusların uygulamak istediği politika için kilit bir pozisyonda durmaktaydı, zira Bolşevikler Türkiye'ye dayatılacak bir anlaşmanın sonucunda Hindistan'da bir Müslüman ayaklanmasının yaşanacağını ümit ediyordu.[750] İşte bu

[749] **Evening Star**, Sep 4, 1920.

[750] Bolşeviklerin İngiltere'yi zayıflatmak amacıyla Anadolu'daki Milli Hareketle yakınlaşarak Asya'daki İngiliz sömürgesi altında yaşayan Müslümanları ayaklandırma politikası izlemesi, İngilizleri oldukça endişelendirmişti. Bu doğrultuda İstanbul'daki İngiliz Deniz Kuvvetleri siyasi memuru Yarbay Luke hazırladığı bir raporda şu hususları dile getirmişti: *"Hiçbir Batılı Devletin İngilizler kadar Bolşeviklerin nefretine maruz bulunmadığı gerçektir. İngiltere'yi yaralamak için Bolşevikler her vasıtaya başvurmağa hazırdırlar. Meselâ, Bolşevizm ile müslümanlık ana prensipleri yönünden taban tabana zıt olmalarına rağmen, Bolşevikler müslüman halkı Britanya İmparatorluğu ile mücadele için kendileri ile el ele vermeğe kandırmağa çalışmaktadırlar. Bu teşebbüslere halen Kafkasya, Türkiye, İran, Türkistan, Afganistan, Hindistan, Suriye, Arabistan ve Mısır'da girişmişlerdir ve bunda da büyük ölçüde başarı kazanmaktadırlar. Yunanlıların Aydın'daki müslüman halka karşı giriştikleri vahşiyane muamele ve katliam hareketleri Bolşeviklerin*

durumda Müslümanları ayağa kaldıracak gelişme ise Türkiye'nin İngiltere ile savaşmasıydı ve bu savaş için Türklerin ihtiyaç duyduğu dış destek sadece Sovyet Rusya'dan gelecekti.[751]

Öte yandan Doğu cephesinde Ekim ayında Türk-Ermeni savaşı şiddetlenirken, Bolşevik kuvvetleri de güneye Ermenistan'a doğru ilerlemekteydi. Bu dönemde Ermeni yönetiminin başında bulunan Taşnak partisi ise Sovyet Rus rejimiyle anlaşmazlık halindeydi. Nitekim Fransız dışişlerine dayandırılan bir haberde Rus hükümeti Ermenistan'a bir ültimatom vererek birliklerini Türk Milliyetçileriyle bağlantı kurmak üzere Anadolu'ya geçirmeyi istemiş ancak Ermeni hükümeti bu isteği reddetmişti. Haberde ayrıca Bolşeviklerin Ermenilerden Sevr Anlaşması'nı tanımamasını istediğinden de bahsediliyordu. Dolayısıyla bu itirazın Ermeniler ve Bolşeviklerle arasında bir savaş ortamı yaratacağı belirtilirken, Ermenistan'ın Müttefiklerden yardım istediği ancak hâlihazırda buna bir karşılık verilmediği aktarılıyordu.[752]

Doğu'daki harekâtla birlikte artık Ankara Hükümeti ile Sovyet Rusya arasında bir ittifakın olduğu Amerikan gazetelerinde daha çok dile getirilmeye başlamıştı. Nitekim Türklerin Ermenileri mağlup etmesinin ardından Bolşeviklerle bir anlaşmaya varıldığı öne sürülürken, söz konusu anlaşmadaki sekiz maddeye yer veriliyordu. Buna göre Türkiye'de Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin parçalanamayacağı, Türklerin Arabistan ve Suriye'deki yeni eyaletlerde kontrolü ele alacağı belirtiliyor, Türkiye'deki Rus heyetinin de gözetimi altında Komünizmin geliştirileceğine dikkat çekiliyordu. İngiliz ve Fransızların sömürgelerini de ilgilendiren maddelerin olduğu anlaşmada İslam dünyasının bağımsızlığı için ortak hareket edileceği duyurulmaktaydı. Buna göre Hindistan, Fas, Mısır, Cezayir ve Tunus gibi ülkelerdeki Müslümanların özgürlüğü konusunda Sovyet Rusya ve Türkiye'nin mutabık olduğu ve onları bağımsızlıklarına kavuşturmak için işbirliği yapacakları belirtilmişti. Diğer maddelerde ise Rusların Türklere yönelik parasal ve askeri yardımlarından söz ediliyordu.[753]

Türklerle Rusların bir ittifak halinde olması ve bu ittifakın doğuda Ermenistan'a karşı bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkması Batı açısından rahatsız edici bir ortam yaratmıştı. Nitekim ABD basınında yayımlanan bir karikatürde bu durum açıkça görülmekteydi. *"Yoldaşlar"* başlığına sahip olan karikatürde Türkiye ve Sovyet Rusya'yı temsilen çirkin bir şekilde resmedilen kol kola girmiş iki adam ellerinde birer bayrak tutarken, Türk'ün elindeki bayrakta "Kahrolsun Hristiyanlık", Rus'un elindekinde ise "Kahrolsun Kanun ve Düzen" yazıyordu. Bu çizimde ayağında çarık, elinde

---

propaganda faliyetlerinde geniş ölçüde kullanılmıştır. Barış Andlaşmasının imzalanmasının gecikmesi, Türkiye'nin kıymetli dostlar, daha doğrusu vasıtalar bulmasına yol açmıştır.(...)" Bkz. Baytok, a.g.e., s.69,70.

[751] **Evening Star**, Sep 4, 1920.

[752] **Quad City Times**, Oct 21, 1920; **New York Herald**, Oct 22, 1920; **The Baltimore Sun**, Oct 22, 1920; **The San Francisco Examiner**, Oct 22, 1920.

[753] **The Los Angeles Times,** Nov 25, 1920; **The New York Times**, Nov 25, 1920; **Detroit Free Press**, Nov 25, 1920; **The San Francisco Examiner**, Nov 25, 1920.

kocaman bir pala ile resmedilen şişman Türk karakterinin göbeği üzerinde ise "Konuşulmaz Türk" ifadesi göze çarpıyordu.[754]

Ancak 1921 yılına girerken iki taraf arasında bazı sorunların yaşandığına dair haberler de basına yansımıştı. Buna göre Ermenistan'da Bolşeviklerin kontrolünde bir rejimin kurulmasıyla birlikte doğu sınırı konusunda Türkler artık Ruslarla görüşmek durumundaydı. Fakat Bolşevik yönetiminin Türklerden Kars şehrini Ermenistan'a bırakmasını istediği öne sürülmüştü.[755] Öte yandan aynı dönemde Türk milliyetçilerinin İstanbul Hükümeti ile yakınlaşmasının Moskova'yı rahatsız ettiği[756] de verilen bilgiler arasındaydı. Buna göre Ankara'ya gönderilen bir Sovyet temsilci Türkleri uyararak İstanbul Hükümeti ile yürütülen görüşmelerde bir anlaşmaya varılması halinde Rus hükümetinin yardımları keseceğini bildirmişti. Aynı haberde Ankara'ya varan 200 kişilik Bolşevik yetkilisinin Türk milliyetçileri eğitmeye başladığı ve bir grup Türk yetkilisinin de bir yıllık eğitim için Moskova'ya doğru yola çıktığı duyurulmuştu.[757]

Yaşanan bazı anlaşmazlıklara rağmen, iki taraf arasında sahaya da yansıyan tüm bu yakınlaşma ve işbirliği faaliyetlerinin ardından Sovyet Rusya ve Ankara Hükümeti arasında Moskova'da 16 Mart itibari ile bir anlaşmanın imzalandığı ve Rus-Türk ittifakının resmiyete döküldüğü yönündeki bilgiler Amerikan gazetelerinde duyurulmuştu. Buna göre söz konusu anlaşma "iki ülke arasında kardeşlik ilişkilerinin kurulması" olarak tanımlanmıştı.[758] Diğer bir haberde ise anlaşma maddelerinde geçmişte iki ülke arasında yapılmış olan tüm eski anlaşmaların geçersiz sayıldığı, kapitülasyon sisteminin ve Türkiye'nin Ruslara olan borçlarının da ortadan kaldırıldığı aktarılmıştı. Haberde, Batum'un yerel bir otonomi yönetimi altında Gürcistan'a bırakıldığı, Artvin, Ardahan ve Kars'ın ise Türk sınırları içerisinde kaldığı bildiriliyordu.[759]

Bu ittifak sonrasında Rusların Türk Milliyetçilere yardımda bulunmasına yönelik haberler yayımlanmaya devam etmiş, Mayıs sonunda Moskova Hükümeti tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın birliklerine yönelik ağır silahlar gönderildiği ve ayrıca 500.000 altın ruble de borç verildiği duyurulmuştu.[760]

---

[754] **The Literary Digest,** Vol. LXVII,, (December 18, 1920), p.15.

[755] **New York Herald**, Dec 30, 1920.

[756] 1920 yılı sonunda İstanbul Hükümeti'ni temsilen Ahmet İzzet Paşa başkanlığındaki heyetle Ankara Hükümeti'nin Bilecik'te görüşmesi, Sovyet Rusya tarafında İngilizlerin Anadolu hareketi ile anlaşma yapmak istediği yorumuna neden olmuş, dolayısıyla da bu süreçte Türk-Rus ittifakında kısa süreli bir dalgalanma yaşanmıştır. Selek, a.g.e.,s.415.

[757] **Chicago Daily Tribune**, Jan 10, 1921.

[758] **The Indianapolis Star**, Mar 20, 1921; **The New York Times**, Jan 10, 1921.

[759] **New York Tribune**, Mar 21, 1921; **Buffalo Courier**, Mar 21, 1921.

[760] **The New York Times**, May 29,1921.

Netice itibari ile Moskova Anlaşması ile birlikte Ankara Hükümeti ilk kez büyük bir devlet tarafından tanınmış ve iki ülke arasında varılan mutabakatla Anadolu'ya askeri ve mali yardım akışı sağlanmıştı. Bu sayede Milli Mücadele hareketi siyasi arenada önemli bir müttefik kazanmış, Misak-ı Millîyi tanıyan Sovyet Hükümeti Sevr Anlaşması'nı da yok saymıştı.

Bu süreçte Amerikan basını başlangıçta Mustafa Kemal liderliğindeki Anadolu hareketini Talat ve Enver Paşa gibi İttihatçı liderlerle ilişkilendirerek Ankara Hükümeti'nin Bolşeviklerle anlaşma sürecinde Pantürkist bir politika izlediği yönünde haberlere yer vermişti. Türklerle Sovyet rejiminin yakınlaşmasında Bolşeviklerin İngiltere düşmanlığını ön plana çıkaran haberlerde ise asıl amacın başta Hindistan olmak üzere Müslüman coğrafyalarda sömürgelere sahip olan İngiltere'yi zayıflatmak olduğu yorumları yapılmış ve iki ülkenin ortak düşman karşısında bir araya gelmesine dikkat çekilmişti.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ABD BASININDA TÜRK–YUNAN SAVAŞI VE MUDANYA MÜTAREKESİ'NE GİDEN SÜREÇ

4.1. Batı Cephesi

4.1.1. Doğu Trakya'nın İşgali ve ABD Basını

Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından İngilizlerin Musul'a girmesiyle başlayan işgal süreci ilerleyen günlerde de devam etmiş ve İtilaf Devletleri mütareke şartlarını bahane ederek Osmanlı topraklarının farklı bölgelerini işgal etmeye başlamıştı. Bu kapsamda 6 Kasım 1918'de Bulgaristan'da bulunan Fransız kuvvetlerine ait bir birlik Edirne yakınlarına gelerek Türk yetkililerle temasa geçmiş, ardından 9 Kasım itibari ile Uzunköprü ve Sirkeci arasındaki demiryolu işletmesine el koymuştu.[761]

Öte yandan Bulgaristan idaresi altında bulunan Batı Trakya da Yunanlılar tarafından işgal edilmişti. Bulgar hükümeti ise bu durumu protesto ederken Doğu Trakya'da yaşanan gelişmeler Dâhiliye Nazırı Ahmet İzzet Paşa tarafından ciddiye alınmayarak barış konferansında bu sorunun çözüleceği beyanatı verilmişti. Ocak 1919 yılına gelindiğinde Yunanlılar Doğu Trakya'da tren güzergâhlarından başlayarak belirli merkezleri işgale başlamışlardı [762] Bu süreçte İstanbul Hükümeti'nin pasif bir konumda kalması mahalli düzeyde bölgenin kurtulmasına yönelik bir takım cemiyetlerin kurulmasını tetiklemişti. Öyle ki olası bir işgalden korunmak amacıyla mütarekenin imzalanmasından hemen sonra bir grup aydın tarafından 1918 yılı Kasım ayı başında Trakya Paşaeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti kurulmuştu.[763]

ABD basınına bakıldığında ise milli bir cemiyet kurma girişiminin ne kadar haklı sebeplere dayandığı görülebiliyordu. Zira İtilaf Devletleri Trakya ve Türkiye'nin diğer bölgeler üzerinde önceden hazırlanmış planlarını hayata geçirmeye başlamıştı. Nitekim henüz Paris Barış Konferansı başlamadan Türkiye'yi parçalara ayrılmış olarak gösteren haritalar gazetelerde yayımlanıyor, bunlardan birinde Doğu Trakya'nın Bulgarlar tarafından istendiği aktarılıyorken,[764] diğerinde ise *"Barış Konferansı'nda Daha Büyük Yunanistan Konusunda Israr Edilecek"* başlığı altında

---

[761] Tansel, Mondros'tan…Cilt I, s.58.

[762] Gökbilgin,a.g.e.,s.34.

[763] Bıyıklıoğlu,a.g.e.,s.26.

[764] **Chicago Daily Tribune,** Dec 22, 1918.

Yunanlıların Trakya'nın tümü ve Batı Anadolu bölgesini istediklerinden bahsediliyordu.[765] İlerleyen aylarda Yunan tarafının Türk toprakları üzerindeki iddiaları resmi olarak da dile getirilmiş, Amerikalı bir muhabire konuşan Yunan başbakan Venizelos, Balkanlardaki halkını geri istediğini belirterek bölgedeki nüfusun ağırlıklı olarak Yunan olduğunu öne sürmüş[766] ve Trakya'nın tümünün Yunanistan'a katılması gerektiğini söylemişti.[767]

Bu arada 1919 yazına girilirken Trakya'da Yunanlıların Türkler tarafından katliama uğradığına dair ABD basınında haberler yayımlanmaya başlamıştı. Buna göre Edirne'de Yunanlıları katledilmesi yönünde bildiriler dağıtıldığı iddia ediliyordu.[768] Başka bir haberde ise Trakya'da Türk jandarma ve eşkıyaların Rum köylüleri katlettiği ve Hristiyanların öldürülmeye devam edildiği öne sürülürken bölgede durumun kritik bir hal aldığından bahsediliyordu.[769] Bununla birlikte Paris Barış Konferansı'na 250.000 mülteci adına bir çağrı yapıldığı ve Trakya'nın Yunanistan ile birleştirilmesinin istendiği de basına yansımıştı.[770]

Bu türden haberlerin Selanik ve Atina kaynaklı olması ise dikkat çekiciydi. Netice itibari ile diğer işgallerde olduğu gibi askeri bir müdahale için basın üzerinden kamuoyunu ikna edecek bahanelerin bu dönemde ortaya çıkması bir tesadüf değildi.

Bu dönemde Trakya'daki Türk kuvvetlerinin başında Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa bulunmaktaydı. Kendisi de Milli Hareket taraftarı olan Tayyar Paşa'ya Amasya genelgesi öncesinde Mustafa Kemal Paşa tarafından bir telgraf iletilmiş ve Sivas'ta yapılacak olan kongreye Trakya Paşaeli Cemiyeti adına temsilci göndermesi istenmişti.[771] Dolayısıyla Anadolu'da M. Kemal liderliğinde başlayan Milli Mücadele Hareketi'ne bağlı olan Cafer Tayyar Paşa, Doğu Trakya'da işgalci kuvvetlere karşı tedbirler almaya başlamıştı. Öyle ki İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgalinden sonra M. Kemal Paşa'nın 9 Ocak 1920 tarihli seferberlik ve hareket planı

---

[765] **Chicago Daily Tribune,** Dec 24, 1918.

[766] Venizelos'un bu beyanının aksine ABD'nin Türkiye üzerindeki manda idaresini konu alan ve basına yansıyan bir haberde hem Batı hem de Doğu Trakya'da nüfusun ağırlıklı olarak Türklerden oluştuğu bilgisi verilmiştir. Bkz. **Evening Star**, Aug 8, 1919; Ancak Trakya bölgesinde nüfusun büyük bölümünü Türklerin oluşturmasına rağmen bu durum İtilaf Devletleri açısından dikkate alınmamış, Barış Konferansı sürecinde bölgenin paylaşımı Bulgaristan ve Yunanistan açısından ele alınarak Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi üzerinde uzlaşılmıştır. Dolayısıyla bu süreçte Doğu Trakya da Yunanlılara bırakılmıştır. Bkz. Helmreich, a.g.e.,s.62.

[767] **Star Tribune,** Mar 20, 1919; **The Philedelphia Inquirer**, Mar 20, 1919; **The Times Dispatch**, Jun 15, 1919.

[768] **The New York Times**, Jun 5, 1919.

[769] **Quad-City Times**, Aug 11, 1919.

[770] **The Boston Globe**, Jul 31, 1919; ABD basınında yer bulmasa da aynı dönemde Trakya'da yaşayan Müslüman halk da Paris'teki Yüksek Konsey'e bir muhtıra göndermiş ve bölgede yaşayanların Yunanistan veya Bulgaristan'a bağlanmasını arzu ettiği yönündeki iddiaları reddederek Trakya'da çoğunluğun Müslümanlardan oluştuğunu belirtmişlerdir.Bkz. Gökbilgin,a.g.e.,s.262.

[771] Kemal Atatürk, **Nutuk**, Cilt III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1969, s.913.

talimatına bağlı olarak İstanbul ile tüm iletişimi kesen Cafer Tayyar Paşa, bütün Edirne bölgesinde sıkıyönetim ilan ederek yaklaşan işgal öncesi bölgede askeri tedbirler almaya başlamıştı.[772]

Bu süreçte ABD basınında Cafer Tayyar Paşa hakkında çok sayıda haber yayımlanırken, kendisi için Müttefiklere açıkça saldıran ve onlara meydan okuyan bir Albay olduğu söyleniyor ve Trakya'yı işgal eden Yunanlıların karşısında onu bulduğu belirtiliyordu.[773]

Bu kapsamda Cafer Tayyar Paşa'nın 15 Nisan 1920 tüm Müslümanlara Sultan'ı müttefiklerin etkisinden kurtarma çağrısı yapan bir bildiri yayımladığı duyurulmuştu. Bildiride Trakya'nın Türk ve Müslüman bölgesi olduğu dile getirilirken İzmir'in işgalinde Yunanlıların yaptıkları katliama dikkat çekiliyor ve aynı kaderin yaşanmaması için direniş gösterileceği belirtiliyordu. Bunun yanında aynı bildiride bu direniş hareketinin Sultan'a değil onun gardiyanlarına (Müttefikler) karşı bir savaş olduğu da hatırlatılıyordu.[774]

Bu süreçte Yunan birliklerinin bölgeye yönelik olası bir işgal girişimine karşı Cafer Tayyar Paşa'nın uyarı mahiyetindeki demeçleri Amerikan gazetelerinde yer bulmaya devam etmişti. Buna göre Türk Komutan'ın Tekirdağ'da yaptığı bir konuşmada Yunan işgaline boyun eğilmeyeceği yönündeki açıklaması kalabalıklar tarafından alkışlanmıştı. [775] Ayrıca Cafer Tayyar Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği bir mesajda Türk ve Bulgarlardan oluşan 40.000 kişilik bir kuvvetin Yunanlılara direnmeye hazır olduğu, Yunanlılar işgale başlayınca Çatalca ve Edirne arasındaki bölgede karşı direnişe geçileceği belirtiliyordu.[776]

1920 yılı Mayıs sonuna gelindiğinde Amerikan gazeteleri Yunan Birliklerinin Trakya'yı işgale başladığını yazıyordu. İstanbul'daki Yunan Yüksek Komiseri M. Canellopoulos yaptığı açıklamada işgalin başlamasından bu yana herhangi bir olayın yaşanmadığını belirtmişti. Atina'dan gelen haberlere göre ise birlikler Dedeağaç ve Gümülcine'yi zapt etmiş durumdaydı.[777] İlerleyen dönemde 19 Temmuz itibari ile Yunanlılar ile Türklerin Edirne önlerinde çatışmaya başladığı duyurulmuştu. Yaşanan çatışma sırasında bir Bulgar uçağı Edirne üzerinde düşürülmüş ve sağ ele geçirilen pilotun Cafer Tayyar Paşa'ya yardım amacında olduğunu itiraf ettiği öne sürülmüştü. Bununla birlikte düzensiz haldeki binlerce Bulgar kuvvetinin Yunanlılara karşı Türklerin yanında yer aldığı da verilen bilgiler arasındaydı.[778]

[772] **Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi II'nci Cilt 2'nci Kısım,** Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s.342.

[773] **The Los Angeles Times**, Mar 22,1920.

[774] **Evening Star**, Apr 23,1920; **The New York Times**, Apr 24,1920.

[775] **The Baltimore Sun**, May 8,1920.

[776] **Evening Star**, May 18,1920.

[777] **The Washington Post**, May 31,1920; **Star Tribune**, May 31,1920; **The Philadephia Inquirer**, May 31,1920; **The Los Angeles Times**, May 31,1920.

[778] **Evening Star**, Jul 21,1920; **The New York Times**, Jul 22,1920.

Yunanlıların Doğu Trakya'yı işgalinde İngilizler de donanma kuvvetiyle Yunanlılara yardımda bulunuyordu. Bu kapsamda Yunan ve İngiliz savaş gemilerinin desteğiyle Tekirdağ ve Karadeniz Ereğlisi Yunan birlikleri tarafından işgal edilmiş ve Türklerin direnişinin kırıldığına yönelik haberler basına yansımıştı. Öte yandan Tekirdağ'ın bombalandığı sırada Yunan Kralı Alexader'ın da Averof zırhlısı içerisinde bu bölgeye yakın bir kıyıda olduğu aktarılıyordu. Türklerin ise İstanbul, Edirne ve Selanik'i birbirine bağlayan Meriç nehri üzerindeki köprüyü yıktığı ve Çatalca civarında dört köprüyü daha yok ettiği bildiriliyordu. Yunanlıların amacının Meriç'in karşı tarafına ilerleyip Edirne'yi ele geçirerek Bulgar yardımını kesmek ve "Kemal'in milliyetçilerinin" umutlarını yok etmek olduğu söyleniyordu. Bu arada Cafer Tayyar Paşa'nın elinde çeşitli kalibrede 200 civarında top olduğu, bu topların Bulgarlardan ödünç alınmış olabileceği yahut da Fransız veya İtalyanlardan gizlice satın alınmış olabileceğine dikkat çekiliyordu.[779]

23 Temmuz itibari ile Edirne üzerinde uçan Müttefik uçakları şehrin alevler içerisinde olduğunu kaydetmişti. Yunanlılar da doğuya, Seyitler ve Lüleburgaz'a doğru ilerlemekteydi. Sadrazam Damat Ferit'in ise daha fazla kan akmaması için bölgedeki direnişin başındaki isim olan Cafer Tayyar Paşa'ya teslim olması yönünde bir mesaj gönderdiği de basına yansıyan bilgiler arasındaydı.[780] Edirne'ye doğru ilerleyişlerinde Yunan askerlerine cami minarelerinden ağır silahlarla ateş açıldığı aktarılırken, Cafer Tayyar Paşa'nın asla canlı teslim olmayacağını duyurduğu belirtiliyordu.[781]

İlerleyen süreçte Yunan kuvvetleri Lüleburgaz'ı zapt etmiş, Türkler ise bulundukları noktalardan geri çekilmeye başlamıştı. İletilen haberlere göre 25 Temmuz itibari ile Türk komutanlarla birlikte dini ve sivil yetkililer Karaağaç'taki Yunan komutanını ziyaret edip 24 saatlik bir ateşkesin kabul edilmesi halinde Edirne'nin teslim olacağını bildirmişlerse de Yunan komutanı bu teklifi reddederek askeri operasyonları sürdürmüştü. Bununla birlikte Yunanlıların Edirne'yi işgal ettiği ve Kral Alexander'in bir sonraki gün şehre gireceği yönünde Atina'da bir duyuru yapıldığından bahsediliyordu.[782]

Haberlere göre "Türk isyancılar" Kırkkilise'ye (Kırklareli) doğru çekilirken şehrin bazı bölümlerini ateşe vermişti. Yunanlılar ise Babaeski'yi işgal etmiş ve Kırklareli demiryolu hattını

---

[779] **Evening Star**, Jul 22,1919.

[780] **The San Francisco Examiner**, Jul 24,1920; San Remo Konferansı'nın ardından Sevr Anlaşması'nın ana taslağının oluşturulduğu bu dönemde İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'ni baskı altına almak için Yunanlıları kullanmıştır. Bu doğrultuda Batı Anadolu'da işgal alanını genişleten Yunanistan, kendisine vaadedilen bölgelere asker çıkararak Sevr Anlaşması'nın bir an önce imzalanarak tatbik edilmesini amaçlamıştır. Damat Ferit Paşa'nın başında bulunduğu İstanbul Hükümeti ise işgale karşı farklı bölgelerde başlatılan milli direniş hareketlerini engellemeye çalışmış ve kendi varlığının selameti açısından Müttefiklerin tepkisini çekmemek adına Doğu Trakya'daki direniş sürecine karşı bir politika izlemiştir.

[781] **The Washington Post**, Jul 25, 1920; **New York Herald**, Jul 25, 1920; **Buffalo Courier**, Jul 25, 1920.

[782] **Evening Star**, Jul 26,1919.

ele geçirmiş vaziyetteydi. Buna karşın Edirne'deki Türk milliyetçilerinin komutanı Cafer Tayyar Paşa'nın inatçı bir şekilde direnişe devam ettiği, teslim olmaktansa kendini öldüreceğini duyurduğu aktarılıyordu. [783]

Ancak ağır silahlarla birlikte üstün bir konumda olan Yunan ordusu Edirne'yi işgal etmesinin ardından Temmuz sonunda Cafer Tayyar Paşa'yı Bostanlı'da ele geçirmişti. ABD basınında esir alınmasının ardından serinkanlı bir şekilde *"Kader böyle yazılmış"* dediği aktarılan Cafer Tayyar Paşa'ya İstanbul Hükümeti ve Müttefiklere karşı gelen bir "asi" gibi davranılacağından bahsediliyordu. [784] Ağustos ayına gelindiğinde Doğu Trakya'daki Yunan işgali büyük oranda tamamlanmıştı. *Trakya'daki isyancı Türk lider* olarak bahsedilen Albay Cafer Tayyar Paşa'nın ise yakalandıktan sonra Atina'ya götürüldüğü duyurulmuştu.[785]

4.1.2. İstanbul Destekli Milli Mücadele Karşıtı Hareketlerin ABD Basınına Yansıması

Milli Mücadele sürecinde Anadolu'da giderek güç kazanan bu direnişi bastırmak amacıyla gerek çete düzeyinde gerekse bizzat İstanbul Hükümeti'nin oluşturduğu silahlı gruplarla Milli Hareket'i zayıflatarak ortadan kaldırmaya yönelik eylemler baş göstermişti. Nitekim 1919, 1920 ve 1921 yıllarında Mustafa Kemal'in başlattığı harekete katılmayarak bu direnişe engel olmak için Anadolu içerisinde farklı gruplar ayaklanmış, İstanbul Hükümeti de bu ayaklanmaları desteklemekten çekinmemişti. Anadolu'nun hemen her köşesinde cereyan eden isyan boyutundaki bu olaylar özellikle Marmara Bölgesi'nde daha yoğun olarak görülmüştü.

Bu dönemde yaşanan olaylarda Amerikan basınında özellikle Anzavur isyanı ön plana çıkmış, bununla birlikte İstanbul Hükümeti'nin Milli Hareket'e karşı oluşturduğu silahlı kuvvetler ve İngilizlerle işbirliği içerisinde yürüttüğü propaganda faaliyetleri de Amerikan gazetelerinde yer almıştı.

Basında özellikle Damat Ferit Paşa'nın İngilizlerle işbirliği yaptığı ve tüm gücüyle M. Kemal Paşa'nın başlattığı "isyan" hareketini ezmekte kararlı olduğu yönündeki bilgilere yer verilmişti. Buna göre Damat Ferit, İstanbul'da çıkan gazetelere para vererek M. Kemal ve arkadaşlarını itibarsızlaştırıyor, onları eşkıya, anarşist ve Bolşevik olarak niteliyordu.[786] Dolayısıyla Damat Ferit hükümetinin iş başına gelmesiyle Anadolu'da yaşanan Milli Hareket karşıtı ayaklanmaların artması arasında ciddi bir ilişki vardı.

[783] **The New York Times**, Jul 26, 1920; **Star Tribune**, Jul 26,1919.

[784] **The Los Angeles Times**, Jul 31, 1920; **New York Herald**, Jul 31, 1920.

[785] **Morning Call**, Aug 5, 1920.

[786] **Chicago Daily Tribune**, Dec 21,1919.

Anadolu'daki direnişi kırmaya yönelik önemli isyanlardan biri olan Anzavur isyanı ilk olarak 1919 yılı sonbaharında Manyas bölgesinde İstanbul Hükümeti'nin destek verdiği Ahmet Anzavur [787] ve adamları tarafından başlatılmıştı. [788] Kendilerini "Halifenin kuvvetleri" olarak adlandıran bu oluşum adeta Yunanlılarla birlikte hareket ederek milli kuvvetlere karşı savaş açmıştı. Ancak bu isyancı grup ilk çatışmalarda çok fazla etkili olamadan dağılmış ve Anzavur Ahmet kaçarak izini kaybettirmişti.[789] 1920 yılı başında gizlendiği Biga bölgesinde ikinci defa ortaya çıkan ve ayaklanmanın başına geçen Anzavur, bu kez milli kuvvetlere önemli güçlükler çıkarmış, şiddetlenen çatışmalarda ciddi kayıplar yaşanmıştı.[790]

Bu dönemde yaşanan diğer gelişmeler de Milli Hareket üzerinde önemli bir baskı unsuru olmuş, İstanbul'un işgali sonrası İtilaf Devletleri'nin artan baskısı ve Damat Ferit Paşa'nın yeniden Sadrazam olmasının ardından İstanbul Hükümeti İngiltere ile iş birliği yaparak Türk milliyetçilere karşı ortak hareket etmişti. Öyle ki Nisan başında Sultan'ın Milliyetçilere karşı cihat ilan ettiği ve Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi tarafından tüm Müslümanlara milliyetçilerin öldürülmesinin caiz olduğu yönündeki fetvası ABD basınına yansımış,[791] dolayısıyla Anadolu'daki Milli Hareket karşıtı grupların taraftar bulması bu süreçte zor olmamıştı.

Batı Anadolu'da gerçekleşen Milli Mücadele karşıtı hareketleri özellikle 1920 yılında haber sütunlarına taşıyan Amerikan basını yaşanan olayları aktarırken İstanbul Hükümeti tarafından oluşturulan silahlı kuvvetleri *"Sultan'ın kuvvetleri"* şeklinde nitelemiş, eski bir Çerkez eşkıya olarak da bahsettiği Ahmet Anzavur için genelde *"Anzavur Paşa"* ifadesini kullanmıştı. İlk olarak Nisan ayında basında yer bulan çatışma haberlerinde Anzavur kontrolündeki kuvvetlerin Milliyetçilerin boşalttığı Bandırma'yı ele geçirdiği duyurulmuştu. Bu süreçte Sultan'ın, Milliyetçileri "isyancılar" olarak nitelendiği bir fermanın Mustafa Kemal'e yollandığı ve eğer kendisi bunu kabul etmezse bu fermanın kopyalarının uçaklarla Anadolu'daki milliyetçilerin bulunduğu noktalara atılacağı da belirtilmişti.[792]

Çanakkale'nin doğusunda pek çok noktayı kontrol eden Mustafa Kemal'e karşı Sultan'a bağlı grupların harekâta başladığının bildirildiği bir haberde ise eski bir Çerkez eşkıyası olan Anzavur

---

[787] İzmit ve Karesi Mutasarrıflığı'nda görev yapmış emekli bir Jandarma Binbaşısı olan Ahmet Anzavur, Bigalı bir Çerkez'di. Bölgede Türk-Çerkez gerginliğinin de olduğu bir dönemde hilafet ve saltanatı ön planda tutan Anzavur, Padişah'a bir telgraf yollayarak M. Kemal'in başlattığı milli herekete karşı savaş açtığını bildirmişti. Bu doğrultuda din, hilafet ve saltanat uğruna İttihatçı olarak nitelediği Kuva-i Milliyecileri "ıslah" edeceğini ilan etmişti. Bkz. Akşin, İstanbul Hükümetleri… Cilt 2, s.127,128.

[788] Özalp, a.g.e., s.65.

[789] Aynı eser, s.67.

[790] Apak, a.g.e.,s.124.

[791] **The Los Angeles Times**, Apr 14, 1920; The **New York Times**, Apr 14,1920.

[792] **Chicago Daily Tribune**, Apr 9, 1920.

Paşa'nın Marmara Denizi'nin güneyinde Milliyetçilere karşı birkaç bin kişilik bir grubu komuta ettiği ve Sultan'ın en önemli destekçisi olduğu aktarılmıştı.[793]

İlerleyen günlerde İstanbul Hükümeti ve Padişah'ın Milli Hareket'e karşı savaşmak üzere silahlı gruplar oluşturma gayretine giriştiği bilgisi basında yer alırken,[794] *"Savaşacak Gönüllü Arayan Sultan, Ücretleri Yükseltti"* başlığı altında İstanbul Hükümeti'nin bölgede Sultan'a verilen desteği arttırmak üzere Anadolu'ya sevk ettiği silahlı gruplara (Kuvayı İnzibatiye) aylık 30 dolar teklif ettiği iletiliyordu. Haberde savaşacak gönüllülere teklif edilen bu ücretlerin mütareke öncesinde askerlere verilen miktarın neredeyse 100 katı olduğu söyleniyordu.[795] Bu doğrultuda M. Kemal'e karşı savaşında yardım için Anzavur Paşa'ya da bin adam gönderildiği ve diğerlerinin de kısa süre içerisinde Trabzon ve Samsun'a nakledileceği belirtilmişti.[796]

"Türkler, Milliyetçilerle Savaşmak Üzere Anadolu'ya Birlikler Gönderiyor",[797] *"Sultan Milliyetçilere Karşı Yapılan Ayaklanmayı Körüklemenin Peşinde ve Onların Katledilmesini Emrediyor"*[798] alt başlıklarına sahip haberlerde ise aynı bilgiler yinelenirken Anadolu'daki asilerin (milliyetçiler) katledilmesini emreden bildirilerin dağıtılmasında güçlükler yaşandığı zira Milliyetçilerin çoğu bölgede kontrolü elinde tuttuğu söyleniyordu. Yine de uçaklar kullanılarak bildiri kâğıtlarının dağıtılabildiği ve Müslümanların Sultan'ı desteklemeye ikna edilmeye çalışıldığı da verilen bilgiler arasındaydı.

Bununla birlikte İstanbul'da M. Kemal taraftarları da aksi yönde bildiriler dağıtıyor yakalananlar ise anında tutuklanıyordu. Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın da suçlandığı bildirilerde

---

[793] **The New York Times,** Apr 14, 1920.

[794] Anadolu'daki Milli Hareket'i engellemek için İngilizlerin de desteğiyle harekete geçen Saray ve İstanbul Hükümeti milli kuvvetleri çete olarak niteleyip onlara karşı düzenli bir askeri yapı oluşturma gayeretine girmişti. Bu kapsamda mütareke şartlarına aykırı olmasına rağmen "Kuvayı İnzibatiye" adını verdikleri bu teşkilatın silahlanmasına İngilizler de bizzat destek vermişti. 18 Nisan 1920'de çıkarılan bir kararname ile kurulan Kuvayı İnzibatiye kuvveti 250 kişilik bölükler halinde, 4 bölük bir tabur ve 4 tabur bir alay olacaktı. Bu kuvvetlerdeki erlere de aylık olarak 30 lira maaş bağlanırken, teğmenlere 60, alay komutanlarına ise 150 lira tahsis edilmişti. Kuvayı İnzibatiye Komutanlığına ise Süleyman Şefik Paşa atanmıştı. Bkz. Bkz. **Türk İstiklâl Harbi VI'ncı Cilt İç Ayaklanmalar (1919-1921)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964, s.66.

[795] İstanbul Hükümeti ve Saray'ın Milli mücadeleye karşı savaşan gruplara yönelik sağladığı maddi destekten Anzavur da payını almıştı. Nitekim 22 Nisan 1920'de Albay İbrahim aracılığıyla İstanbul Hükümeti kendisine 55 bin lira para göndermiş, parayı aldıktan sonra Anzavur İstanbul'a gelerek Saray ve İngilizlerle bir takım temaslarda bulunmasının ardından Kuvayı İnzibatiye kumandanı Süleyman Şefik Paşa'dan 15 bin lira,200 tüfek, 600 sandık cephane alarak Adapazarı'na doğru yola çıkmıştı. Bkz. Aynı eser, s.69.

[796] **Chicago Daily Tribune**, Apr 19, 1920; Bu dönemde Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin desteğinin yanında İngiliz Muhipleri Cemiyeti ve ona bağlı yayın organları da bu isyana destek veriyordu. Nitekim Milli Hareket karşıtı gazeteler aynı dönemde Ahmet Anzavur'un fotoğrafını yayımlayarak *"Biga, Gönen ve havalisini gayri milli çetelerden tathir eden (temizleyen) Ahmet Anzavur Bey"* ifadesini kullanmıştı. Bkz. Tevetoğlu, a.g.e.,s.99.

[797] **The Washington Post,** Apr 19, 1920.

[798] **The New York Times,** Apr 19, 1920.

geçen bir paragraf ise Amerikan gazetelerinde şu şekilde aktarılmıştı: *"Ayağa kalkın genç vatanseverler; Kuran'ın bize savaşmamızı emreden esaslarını takip edin. Allah bizimledir."*[799]

İlerleyen günlerde Adapazarı bölgesinde çatışmalar şiddetlenmiş, M. Kemal'in kuvvetlerinin büyük kayıplar verdiği aktarılırken İstanbul Hükümeti'ne ait kuvvetlerin bölgeyi ele geçirdiği duyurulmuştu.[800] *"İngilizler Sultan'ın Kuvvetlerini Destekleyecek"* başlığıyla verilen diğer bir haberde ise Anadolu'da Türk milliyetçilere karşı savaşan Sultan'ın kuvvetlerine İngiliz birliklerinin destek verme[801] ihtimalinden söz ediliyor yakın zamanda İngilizlerin Bursa'yı ele geçireceği aktarılıyordu.[802] Öyle ki M. Kemal'in diğer cephelerden ziyade Marmara bölgesinde faaliyet gösteren İngiliz ve milliyetçi karşıtı kuvvetlere odaklanmış durumdaydı. Habere göre Milliyetçiler Adapazarı, Geyve ve Bursa hattını izleyerek ilerliyor ve bu sırada Sadrazam Damat Ferit'in de İzmit'e dört tabur gönderdiği ve Süleyman Şefik Paşa'yı bu taburların komutanı olarak tayin ettiği bilgisi veriliyordu.[803]

Söylendiği gibi Biga'daki çatışmalarda İngiliz gambotları Anzavur'un adamlarına yardım etmişti. Basına yansıyan bilgilerde İngiliz savaş gemisi komutanının talimatıyla bir gambotun milliyetçi kuvvetlere ateş açtığı belirtilirken İngiliz komutanının bu hareketiyle Milli kuvvetler komutanı Tevfik Bey'e *"en samimi selamlarını"* ilettiği ironik bir biçimde aktarılıyordu. Ancak haberin sonunda Anzavur Paşa'nın kesin olarak yenildiği bilgisi verilirken İstanbul gazetelerinde Bursa'daki Anzavur etkisi nedeniyle milliyetçilerin şehri boşaltmak zorunda kaldığı söyleniyordu.[804]

İlerleyen günlerde Anzavur ayaklanmasının bastırılması haberi *"Sultan'ın Kuvvetleri Yenildi"*, "*Türk Asiler Çanakkale'ye İlerliyor"* başlıklarıyla duyurulmuş ve M. Kemal'in Damat Ferit Paşa'ya yönelik onu tanımadığı, Türkiye'ye ihanet içinde olduğundan onla görüşmeyeceği yönünde mesaj ilettiği aktarılmıştı.[805] Diğer bir haberde ise Sultan'ın Anadolu'daki tek öne çıkan

---

[799] **New York Tribune,** Apr 19, 1920.

[800] **Brooklyn Daily Eagle,** Apr 28, 1920.

[801] İngiltere'nin "Türk'e karşı Türk'ü" kullanma planı Eylül 1920'de İngiliz Yüksek Komseri Ryan tarfından hazırlanan bir raporda da dile getirilmiş, Sevr Anlaşması'nın tatbik edilebilmesi amacıyla bu yöntemin denenebileceği belirtilmişti. Raporda şöyle deniyordu: *"(...) eğer Sevr Anlaşması'nın olduğu gibi kalmasını istiyorsak, bunun için yol, gönüllü Türk unsurları kullanmaktır. Aslında, İstanbul Hükümeti de bizden bunu istemektedir. Bize bir Barış Andlaşması imzalattınız uygulanmaması halinde cezai şartları bildirdiniz. Ancak Andlaşmamn uygulanması için aldığımız her tedbirin karşısına çıkıyorsunuz diyorlar. Bu konuda askeri raporlar hazırlayıp, tasvibinize sunuyorlar.(...) bu öneriye bir alternatif olarak, Türkiyenin içinde bulunduğu kötü durumun bütün Anadolu halkma açık bir dille anlatılarak Milliyetçi Liderlerden uzaklaştırılmaları ve Milliyetçi Teşkilâtm parçalanmasının sağlanması akla gelebilir. Bu telkin Anadoluda halkın çoğunluğunun Milliyetçilerden bıkmış ve usanmış oldukları ve biraz teşvik gördükleri takdirde bunların milliyetçilere karşı harekete geçebilecekleri faraziyesine dayanmaktadır."* Bkz. Baytok, a.g.e.,s.127,128.

[802] **Evening Star,** Apr 30, 1920.

[803] **New York Tribune**, May 3, 1920.

[804] **Chicago Daily Tribune**, May 5, 1920.

[805] **The Washington Post**, May 13, 1920; **The New York Times**, May 13, 1920.

destekçisi Anzavur Paşa'nın yaralandığı ve yakın bir adamının ise Geyve yakınlarında Milliyetçiler tarafından asıldığı bildirilmişti.[806]

Sonraki dönemde Anzavur'un kaçışı da çok uzun sürmemiş, kendisinin yakalanarak öldürüldüğü bilgisi Nisan 1921'den itibaren Amerikan gazetelerine yansımıştı. *"Anzavur Paşa Türk Milliyetçiler Tarafından Asıldı", "Türklerin Ölüm Talimatı", "Türkler Eşkıyayı İdam Etti"* başlıkları altında iletilen bilgilerde, eski bir Çerkez eşkıyası olan ve Türk Milliyetçilerle savaşmak için İstanbul Hükümeti'ne katılan Anzavur Paşa'nın Ankara'da kurulan bir askeri mahkeme sonrasında idam edildiği duyuruluyordu.[807]

Anzavur ve Sultan'ın kuvvetlerinin yenilgiye uğramasının ardından bu silahlı grupların İngilizlerle nasıl birlikte hareket ettikleri de verilen haberlerin satır aralarından okunabilmekteydi. Zira basına yansıyan bazı haberlerde İzmit'in batı tarafında Milliyetçilerle savaşan İngilizlerin Sultan'ın kuvvetlerinin yenilmesiyle birlikte bölgeyi savunmada artık "tek başına kaldığı" belirtilmişti.[808]

Milli Hareket'e karşı Marmara bölgesinde cereyan bu hadiselerle ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı bir açıklama da ABD basınına yansımıştı. Anzavur isyanına yönelik İngiltere ve İstanbul'un rolüne değinen M. Kemal Paşa, İngiliz kamuoyuna da mesaj vermiş ve İngiliz hükümetinin Türkiye üzerinde kara propaganda yürüterek İngiliz Parlamentosu'ndan bölgeye askeri yardım istediğine dikkat çekmişti. Ankara'daki hükümetin bu kampanyaya karşı tüm gücüyle savaşacağını duyuran M. Kemal Paşa'nın açıklamasının bir bölümü ise şöyleydi:

> Eski bir Çerkez eşkıyası olan, şimdi ise Sultan'ın hükümetini destekleyen Anzavur Paşa komutası altındaki adamlar köylere girerek yağma süreci başlatmış ve gerçek Milli Hareket'i kötülemek için kendilerini milliyetçiler olarak göstermişlerdir. Bazı yerlerde ise İngilizlerin Müttefiki, Halifenin temsilcileri olarak kendilerini isimlendiren bu grup, Ankara Hükümeti'ne karşı açıkça harekete geçmiştir. Ermeni ve Rumlarla da irtibat kurarak fitne çıkarmaya soyunmuşlardır. Nitekim Ermenilerle birlikte Buli'ye (?) girerek küçük bir Türk müfrezesindeki askerleri ve memurları baltalarla öldürmüşlerdir.
>
> İngilizler ise Türklere yönelik kara propaganda yaparak Türkleri "vahşi ve fanatikler" gibi göstermeye çalışmış ve bunu gerçekleştirmede tereddüt etmemişlerdir. Oluşturulan bu yeni milli hükümet yapısını içeriden yıkmak için türlü yollar denemiş, kamuoyunu Türklere karşı yönlendirerek İngiliz Parlamentosu'ndan askeri yardım elde etmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla entrika, para ve Halife'nin kutsal gücünü kullanmaktan da çekinmemişlerdir.
>
> Biga'da kötü şöhretle bilinen eşkıya Anzavur'a halkı etkilemek için Halife adına paşa unvanını vermişler ve olayları yönlendirmesi için bölgeye göndermişlerdir. Marmara bölgesinde

[806] **Indianapolis Star** May 22, 1920; **New York Tribune**, May 22, 1920.

[807] **Burlington Daily News**, Apr 30, 1921; **The Philedelphia Inquirer,** May 1, 1921; **The Baltimore Sun,** May 8, 1921; Anzavur ayaklanması sırasında isyancılara karşı sahada bizzat savaşan Albay Kazım Özalp Amerikan basınında belirtilenin aksine, Anzavur Ahmet'in yakalanıp öldürülmesiyle ilgili olarak; Ankara'da kurulan bir mahkemeden söz etmemiş, Anzavur'un Sakarya Savaşı'nın ardından Köprülü Hamdi Bey'in adamları tarafından Biga yakınlarında yakalanarak öldürüldüğünü belirtmiştir.Bkz. Özalp, a.g.e.,s.116.

[808] **The Boston Globe**, Jun 7, 1920; **Great Falls Tribune, Jun** 7, 1920.

kesin olarak yenilmesinin ardından Anzavur, masum insanların katledilmesi ve yağmacılıkla anılmıştır. Adapazarı ve Düzce'de ise yine bu harekete benzer olaylar baş göstermiştir.[809]

Mustafa Kemal Paşa'nın da belirttiği gibi Anzavur'dan sonra Milli Hareket'e karşı isyanlar bir müddet daha devam etmiş, bu süreçte İstanbul Hükümeti de milli kuvvetlerin karşısında yer almıştı. Öyle ki Damat Ferit Paşa hükümeti M. Kemal'in başında olduğu Milli Hareket'i devirmek için İtilaf Devletleri'nden kendi askerlerine mühimmat ve yiyecek desteği istemekten çekinmemiş ancak Müttefikler Türklere güvenmediklerini, zira bazı Türklerin milliyetçilere katılabileceğine dikkat çekerek bu talebi geri çevirmişti.[810]

İlerleyen günlerde Sultan'ın M. Kemal'e karşı elde kalan ordunun başına geçmesi dahi gündeme gelmiş, İstanbul Hükümeti'nin bu yönde bir talebi olduğu Amerikan basınına yansımıştı. *"Türk Kabinesi Sultan'a "Düzenli" Bir İş Buldu", "Sultan Asilere Karşı Türk Kuvvetleri'nin Başına Geçmeli"* başlıklarıyla verilen haberlerde İmparatorluğun dağılmasının önlenmesi amacıyla bir kabine toplantısında Sultan Vahdettin'e bu yönde bir çağrı yapılmıştı. Müttefikler de Anzavur olayında olduğu gibi milliyetçilerin safına katılımların olmaması kaydıyla bu planı desteklemişlerdi.[811] Ancak Sultan, askeri birliklerin son derece az sayıda olduğunu belirterek ordunun başına geçmeyi reddetmişti, zira basına yansıdığına göre Sultan'ın askeri gücü sadece iki taburdan ibaretti.[812]

Netice itibari ile Amerikan basınına yansıyan haberlere bakıldığında Saray ve İstanbul Hükümeti, Milli Hareket'e karşı Anadolu'da ortaya çıkan isyan hareketlerini desteklemekle kalmamış, M. Kemal'e karşı silahlı birlikler oluşturarak İngilizlerle birlikte hareket etmekten çekinmemişti.

4.1.3. 1920 Yılı İtibarı ile Batı Anadolu'da Genişleyen Yunan İşgali

15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarılmasıyla Batı Anadolu'da başlayan Yunan işgali, bu şehirle sınırlı kalmayarak genişlemeye devam etmiş, Haziran ayında Yunan askerleri Ayvalık ve Manisa bölgelerine doğru ilerleyişlerini sürdürmüştü.[813] 1919 yılı sonuna doğru Amerikan basınında Yunanistan'ın asıl maksadının sadece İzmir'i ele geçirmek olmadığına dair haberler göze çarpmaktaydı. Buna göre 1917 yılında Lloyd George ile Venizelos arasında yazılı olmasa da varılan gizli anlaşmayla Anadolu'nun önemli bir parçası Yunanlılara vaadedilmişti. Bu doğrultuda Batı Anadolu'da işgale başlayan Yunan birlikleri, İzmir'in arka bölgelerine doğru ilerleyerek

[809] **The Republic**, May 27, 1920; **Star-Gazette,** May 28,1920.

[810] **Evening Star,** Aug 23, 1920; **Star Tribune,** Aug 23, 1920.

[811] **The Washington Post,** Aug 28, 1920; **New York Tribune,** Aug 28, 1920.

[812] **The San Francisco Examiner,** Aug 30, 1920; **New York Tribune,** Aug 30, 1920; **The Journal and Tribune**, Aug 30,1920.

[813] Gökbilgin,a.g.e.,s.133,134.

Menderes Nehri vadisi de dâhil olmak üzere Aydın ve çevresini bir savaş bölgesi haline getirmiş, buna karşılık Türkler de Yunan birliklerine karşı bölgede bir direniş hareketi başlatmıştı.[814]

İzmir'in işgalinin ardından Türklerin bölgedeki başlattığı direniş ise Yunan tarafında çok fazla önemsenmemişti. Nitekim ABD'deki Yunan elçisi Georges Roussos Amerikan basınına yansıyan açıklamasında Türkiye'deki direniş hareketini halâ kontrolü elinde tutan Jön Türk Partisi'nin bir çığlığı olarak niteliyordu. Kaderci bir anlayışa sahip olan Türklerin bitkin bir vaziyette olduğuna dikkat çeken Roussos, M. Kemal'in liderliğinde başlayan direnişin beyhude olduğunu şu sözlerle ifade ediyordu:

> Türklerin ihtiyacı olan şey dinlenmek, böylece kendisinin varlığını sürdürmesine müsaade edilebilir. Geçmişte sahip olduklarından ona kalacak olan şey yeterince fazladır ve bu da onun mutlu ve düzenli bir hayat sürmesine yetecektir. O, Barış Konferansı'nda alınan tüm kararlara uyacak ve kendisinden alınması gerekenleri de kabul edecektir.(…) Dışardan desteklenmedikleri takdirde çok kolayca dağıtılabilecek olan Kemal'in eşkıyaları ise aslında ciddi bir tehdit olarak kabul edilemez.[815]

Bu dönemde Yunan iddialarına da yer veren gazete sütunlarında İstanbul dâhil Doğu Trakya ve Batı Anadolu bölgesi Yunanistan haritasında gösteriliyordu. Chicago'daki Yunan Toplumu Derneği başkanı *Paul Demos* ise yaptığı açıklamada bu bölgelerin ırksal, sosyal ve siyasi bağlamda Yunanlılara ait olduğunu öne sürerken, bu "kurtarılmış" bölgelerin Yunanistan'a ilhakını savunmaktaydı.[816] Diğer yandan İzmir'in işgalinde yaşanan olaylara dair Amiral Bristol başkanlığında hazırlanan raporda da Yunanlıların Yüksek Konsey'in izni olmadan Batı Anadolu'da işgal alanını genişlettiğine dair bilgiler basına yansımıştı.[817] Dolayısıyla Amerikan gazetelerine bakıldığında Anadolu'yu işgal eden Yunanlıların sadece İzmir bölgesiyle yetinmeyeceği açıkça görülüyordu.

Öte yandan İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi parçalama görüşmeleri de devam etmekteydi. Şubat 1920 tarihinde başlayan I. Londra Konferansı'nda Yunanistan'ın Batı Anadolu ve Trakya üzerindeki tezleri Lloyd George'un desteğiyle kabul edilmiş ve Yunan ordusunun Anadolu'daki işgali onaylanmıştı.[818] Nitekim Nisan ayında bir Yunan gazetesine dayandırılan haberde, Batı Anadolu'da stratejik bir pozisyonu elinde tutan Yunan ordusuna Yüksek Konsey tarafından izin verildiği ve bu kapsamda Anadolu'da M. Kemal üzerine nihai bir saldırının başlatılacağı duyurulmuştu.[819]

---

[814] **The New York Times,** Nov 28, 1919.

[815] **The New York Times,** Jan 29 1920.

[816] **Chicago Daily Tribune**, Dec 24, 1918.

[817] **The New York Times,** Jan 3, 1920.

[818] Helmreich, a.g.e., s.203.

[819] **Evening Star,** Apr 7, 1920; **Quad-City Times,** Apr 7, 1920; **New York Tribune,** Apr 8, 1920.

Bu dönemde Türk milliyetçileri de Yunanlılara saldırmak için bölgeye büyük çapta kuvvet yığmaya başlamış,[820] İzmir'in 40 km kadar doğusunda Manisa ve Menemen arasında Yunanlılarla Türkler arasında çatışmaların yaşandığına dair haberler basına yansımıştı.[821]

Haziran 1920'de Sevr Anlaşması'na giden süreçte Yunanistan, özellikle İngilizlerin desteğini arkasına alarak Anadolu'da başlayan direniş hareketini kırıp, Türklere barış anlaşmasını zorla kabul ettirme rolünü üstlenmişti.[822] Nitekim Amerikan basınına yansıyan bir yorumda Anadolu'nun işgalinde Yunan birliklerinin kullanılacağı söylenirken, Fransız ve İngilizlerin sadece destek pozisyonunda olacağı aktarılıyordu. Habere göre "*Yunanlı Yorgo pis işi yaparken, İngiltere ve Fransa onun ceketi ve şapkasını tutuyor olacaktı"*. Yunanlılar ise bu sürecin sonunda Balkanlar da dâhil olmak üzere bir takım kazanımlar elde etmeyi umuyordu.[823] Bu kapsamda 21 Haziran itibari ile Yunan ordusunun Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu kuvvetlere karşı bir saldırı başlattığı, İzmir'in kuzeydoğusunda yerleşen Milliyetçilere yönelik birçok noktadan başarılı saldırılar düzenlendiği ABD basınına yansımıştı. Saldırı sonunda ise Türklerin dağılmış vaziyette geri çekildiği aktarılırken, Yunanlıların Akhisar'ı ele geçirdiği ve Salihli'ye doğru ilerlediği bildiriliyordu.[824]

Yunan ordusunun Batı Anadolu'daki bu ilerleyişi Müttefikler tarafından sevinçle karşılanmış[825] *"Yunan Birlikleri Anadolu'da Türk Kuvvetleri Karşısında Kesin Bir Zafer kazandı"*,[826] *"Yunan ve İngilizler Türk Hareketini Durdurdu"*[827] başlıkları altında, yaşanan çatışmaların ardından pek çok Türk milliyetçisinin esir alındığı ve öldürüldüğü belirtilmişti. Öte yandan Batı Anadolu'daki başarılı Yunan ilerleyişinin İstanbul'daki Rumlar arasında büyük sevinç yarattığından da bahsediliyor, Yunan birliklerinin eski ismi Philedelphia olduğu hatırlatılan

---

[820] **The Washington Post**, May 15, 1920.

[821] **Evening Star**, May 18, 1920; **Chicago Daily Tribune**, May 19, 1920.

[822] Türkleri barışa zorlama konusunda İngiltere ile işbirliği halinde olan başbakan Venizelos, Lloyd George ile yaptıkları bir görüşmenin ardından 27 Haziran 1920 tarihinde yardımcısı Repoulis'e gönderdiği bir mektupta şöyle diyordu: *"(...) düşündüğümüz operasyon sonucu anlaşmafun imzası ve tatbikatını sağlayamayacak olursak, Yunan ordusunun baskısını biraz daha artıracağını, Anadolu'daki İngiliz kuvvetlerinin de yardımıyla bu işi halledeceğimizi söyledim. Böyle bir durum ortaya çıkarsa para ve mühimmat bakımından İngiltere'nin yardımınıı isteyeceğiz.(...) Şayet Türkler bu körü körüne inatlarında devam ederlerse, ki bu ihtimal bence varittir, Türkiye'nin parçalanmasına gidilmesi şart olacak ve bu işi yapmak için Yunanistan'la İngiltere'nin işbirliği yapmasından başka bir kuvvete ihtiyaç olmayacaktır."* Bkz. Pallis,a.g.e.,s.74.

[823] **Chicago Daily Tribune**, Jun 23, 1920.

[824] **The Washington Post**, Jun 23, 1920.

[825] Bu dönemde Yunanistan'a en büyük dış desteği sağlayan İngiliz başbakan Lloyd George, Yunan kuvvetlerinin Batı Anadolu'daki başarılı ilerleyişini şu sözlerle övmüştü: *"Büyük bir atılganlık ve cesaretle ve kendi nesllerinin büyük ananelerine lâyık bir surette iyi hareket eylemişlerdir. Yunan milleti pek zeki, cesur, şanlı bir maziye malik ve Mösyö Venizelos gibi büyük damlar yetiştirmek vasıflarına sahip bir millettir. Böylece müttefikler intizamı iade etmek ve barış ahitnamesini tatbik ettirmek için Yunan kuvvetlerinden istifade eylemişlerdir. Yunanlılar da ancak başarabilecekleri birt işi ele aldıklarını ıspat eylemişlerdir."* Bkz. Apak,a.g.e.,s.187; Pallis,a.g.e.s.54.

[826] **Star Gazette,** Jun 26, 1920.

[827] **The Standart Union**, Jun 26, 1920.

Alaşehir'e doğru ilerlemeyi sürdürdüğü aktarılıyordu. Ele geçirilen şehirlerde yaşayan askerlik çağındaki Rumların ise Yunan ordusunu güçlendirme amacıyla orduya katıldığı ve sokaklarda bağırış ve şarkılar eşliğinde askere katılım çağrısı yapıldığı da verilen bilgiler arasındaydı.[828]

İlerleyen günlerde işgal hareketi devam etmiş ve Yunan ordusunun Balıkesir'i zapt ettiği duyurulmuştu. Habere göre şehir halkı M. Kemal taraftarlarından kurtuldukları için Yunan birliklerini hoş karşılamış ve çatışma sonunda Yunanlılar Türk kuvvetlerinden geriye 54 ağır top, 20 seri ateşli silah ve 1200 tutsak ele geçirmişti.[829] Birkaç günün ardından 8 Temmuz saat 11.00 itibari ile Bursa'nın da Yunan birliklerine teslim olduğu aktarılmıştı. Az sayıdaki Milliyetçi dışında direnişin yaşanmadığı belirtilen haberde,[830] yaşlı, kadın ve çocukların haricinde neredeyse tüm halkın Osmanlı'nın ilk başkentindeki tarihi camiinin (Ulu Camii) önünde diz çöktüğü ve işgal ordusu geçtiği sırada başlarını öne eğdiği yazıyordu. Bu sırada İngiliz donanması da Gemlik'e çıkmış, Bursa deniz de dâhil olmak üzere dört bir yandan Yunan ve İngilizlerce kontrol altına alınmıştı.[831]

Batı Anadolu'da hız kazanan Yunan işgali karşısında ABD basınında M. Kemal'in kararlı duruşunu bozmadığı ve Yunan ilerleyişinden korkmadığı yazıyordu. *"Paşa Yunanlıları Büyük Bir Felaketin Beklediğini Söylüyor"* başlığıyla verilen bir haberde, The Associated Press'e konuşan M. Kemal, Müttefiklerin Türkün gücünü hafife aldığını ve Yunan birliklerinin bir felakete doğru yürümekte olduklarını söylemişti.[832]

Bu dönemde Milli kuvvetler sadece savunma pozisyonunda kalmamış, Yunan birliklerine yer yer saldırılar düzenlemeye devam etmişti. Ağustos sonunda Türklerin Afyonkarahisar'ın güney ve kuzey bölgesinden Yunanlılara saldırılar yaptığı yönünde haberler basına yansırken,[833] Eskişehir'i ele geçiren Milli kuvvetlerin ilerleyişlerine devam ettiği bildiriliyordu.[834]

Diğer yandan Yunan birliklerinin Osmanlı başkenti yakınlarına kadar gelmesi, İstanbul'da bir Yunan işgali endişesini de doğurmuştu. Nitekim İzmit'teki İngiliz birliklerinin yerini Yunanlıların alması bu yöndeki söylentilerin artmasına neden olmuş, basına yansıyan bir haberde Yunanlılar İstanbul'u işgal etmek için bahane bulmadan Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya Türk milliyetçilerle

---

[828] **The New York Times,** Jun 28, 1920.

[829] **New York Tribune,** Jul 3, 1920; **The New York Times,** Jul 3, 1920.

[830] O dönemde Bursa'daki genel havayı anlatan Rahmi Apak, Bursa halkının İstanbul'dan yayılan Milli Hareket karşıtı propagandanın tesiri altında olduğuna dikkat çekmiştir. Apak'a göre Yunan işgali sonrası Bursa'dan Anadolu'ya doğru kaçan Milli Hareket taraftarı subay ve memurlar şehirde kalanlar tarafından suçlu olarak görülmüş ve Yunan ordusunun bu bölgeyi işgal etmesine sebep oldukları düşünülmüştür. Bkz. Apak, a.g.e.,s.190.

[831] **The New York Times,** Jul 11, 1920.

[832] **Star Tribune,** Aug 19, 1920.

[833] **Buffalo Courier,** Aug 29, 1920.

[834] **The Brooklyn Daily Eagle,** Aug 30, 1920.

anlaşmaya varması yönünde bazı siyasiler tarafından ısrar edildiği iddia edilmişti.[835] Bu yöndeki söylentiler öyle bir hal almıştı ki İstanbul'a Yunanlıların girmesi halinde Türklerin dinamitle Ayasofya'yı havaya uçuracağı tehdidinde bulunduğu aktarılıyordu. Buna göre, Türk milliyetçilerin Ayasofya da dâhil olmak üzere pek çok önemli yapının altına tüneller kazdığı ve İstanbul'a doğru Yunan ilerleyişi öncesinde bunları dinamitle patlatacağına dair dedikodular ortaya çıkmıştı.[836]

1920 Ekim ayına gelindiğinde Yunan işgaline karşı Milli kuvvetler tarafından büyük çapta bir saldırı düzelenmiş Gediz Muharebesi adıyla bilinen bu taarruz harekâtı, ABD basınında *"Yunanlılar Türkleri Bozguna Uğrattı"* başlığıyla verilmişti. Haberde, Türklerin adam ve mühimmat bakımından ağır kayıp verdiği ve dağınık vaziyette geri çekildiği bildiriliyordu.[837] Bu sırada Kasım ayında Yunanistan'da kabine değişmiş başbakan Rallis'in başında bulunduğu yeni kabinenin Venizelos'un politikasını sürdüreceği duyurulmuştu.[838]

1920 yılı sonunda Batı Anadolu'daki Yunan işgal bölgesi İzmir'in ötesine geçerek Bursa, Balıkesir ve Uşak hattına kadar ilerlemişti. Bu süreçte oldukça hırpalanan Türk kuvvetleri pek çok noktadan Yunan ordusu üzerine saldırılarını sürdürmüş, Uşak'a doğru ilerleyen Türk milliyetçilerinin İnegöl, Simav ve Demirci civarını ele geçirdiği, diğer yandan Bursa'nın 40 km güneyinde bulunan Yenişehir'in de Türkler tarafından işgal edildiği ABD basınında duyurulmuştu.[839] İlerleyen günlerde M. Kemal Paşa'nın liderliğindeki Milli kuvvetlerin pek çok noktadan Yunan ordusuna saldırlar düzenlediği yönünde haberler yayımlanmaya devam etmişti.[840]

4.1.4. 1921 Yılının Birinci Yarısında Yunan Taarruzları

1920 yılı yaz başında Yunan ordusu Batı Anadolu'da Balıkesir ve Bursa'yı zapt ederek Uşak hattına kadar işgal alanını hızlı bir şekilde genişletmiş vaziyetteydi. Bununla birlikte Yunanistan'daki Kasım seçimlerinde Venizelosçu parti yenilgiye uğramış ve sürgünde olan Kral Konstantin tekrar tahta çıkmıştı. Oluşturulan yeni hükümet ise İngiltere'nin barış olana dek Türk-Yunan savaşının devamını istemesinden ve Yunan halkının olası tepkisinden çekindiği için Anadolu'daki işgal politikasında değişikliğe gitmemişti. Öyle ki Kral Konstantin Yunan ordusunu İngiliz politikasına alet etmekten çekinmemiş ve Türk milliyetçilerle savaşa devam etme kararı almıştı.[841]

---

[835] **Evening Star,** Sep 10, 1920; **The Washington Post,** Sep 19, 1920.

[836] **The Washington Post,** Sep 12, 1920; **The Los Angeles Times,** Sep 16, 1920.

[837] **Evening Star,** Nov 3, 1920.

[838] **The San Francisco Examiner,** Nov 22, 1920.

[839] **The Buffalo Times,** Nov 26,1920.

[840] **New York Herald,** Dec 10, 1920.

[841] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar IV**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1974, s.21; Pallis, a.g.e., s.42.

Bu dönemde Büyük Millet Meclisi'nin silahlı gücünü oluşturan Kuvayı Milliye birliklerinin tavsiye edilerek düzenli bir ordunun kurulması gündeme gelmiş, Milli kuvvetler içerisinde bu karara karşı itirazlar olmuştu. 1920 yılı kışında Türk tarafı bu sorunla uğraşırken Yunanlılar bu durumu bir fırsat değerlendirerek 6 Ocak günü Bursa cephesinden taarruza geçmişlerse de "I. İnönü Muharebesi" adıyla anılan bu savaş İsmet Paşa kumandasındaki Milli kuvvetler tarafından başarıyla püskürtülmüştü.[842]

Yunan saldırısının başarısızlıkla sonuçlanması Amerikan basınında birbirine zıt yönde haberlerle duyurulmuştu. Londra merkezli bir haberde *"Yunan Taarruzu Çöktü"* başlığı altında, Yunanlıların bozguna uğradığı ve operasyon merkezi olan İzmir karargâhında kritik bir sürecin ortaya çıktığı aktarılırken,[843] İzmir'deki Yunan kaynaklarından edinilen bilgilere göre *"Yunanlılar 1000 Türk Öldürdü"* başlığı atılarak Bursa'daki çatışmalarda çok sayıda Türk askerinin Yunanlılar tarafından öldürüldüğü belirtilmiş, büyük inançla dolu olan Yunan birliklerinin son başarılarla birlikte 10 günde Ankara'yı ele geçirebileceği öne sürülmüştü.[844]

Yunanlıların Anadolu işgalinde Türkler karşısında yaşadığı bu başarısızlık İtilaf Devletleri'ni de endişeye sevk etmişti. Nitekim İngiltere ve Fransa'ya Yunan birliklerinin acilen geri çekilmesi yönünde diplomatik mesajlar iletildiği aktarılıyor, Mustafa Kemal'in komutası altındaki askeri gücün, önceki tahminlerin aksine iki kattan daha fazla bir sayıda olduğu belirtiliyordu. Dolayısıyla, Yunanlıların M. Kemal'den gelecek olan şiddetli bir saldırıya dayanabileceğine artık inanılmıyordu. Habere göre bu durum karşısında Fransa, Lloyd George'a bir öneri sunmuştu. Öneride İngiltere'den Kral Konstantin'e birliklerini İzmir'den geri çekmesi ve M. Kemal ile müzakerelere başlaması talimatı vermesi isteniyordu. Ancak İngiliz başbakan bu öneriyi geri çevirmekle birlikte, her hangi bir acil duruma karşı Yunan birliklerinin tahliyesi için bölgeye bir filo göndermeyi kabul etmişti.[845]

Bu dönemde Anadolu'da İtilaf güçlerine karşı milliyetçilerin başarı göstermesinin ardından Londra'da bir konferans toplanmış ve barış anlaşmasında değişiklik yapılarak Türklere yeni öneriler sunulması gündeme gelmişti. Ancak ABD basınına da yansıdığına göre bu süreçte Anadolu'daki kazanımlarını kaybetmekten korkan Yunanlılar, Türkleri barışa zorlamak için işgale

---

[842] Özalp, a.g.e.,s.171.

[843] **Evening Star,** Jan 13, 1921.

[844] **Evening News,** Jan 17, 1921; O dönemde Yunanlılar sonuç aksi yönde olsa dahi İnönü'deki taaruzunu başarılı bir harekât olarak göstermeye çalışmışlardır. Nitekim Yunan Başkumandanı Papulas, taaruzun ardından Atina'ya gönderdiği raporda şöyle demiştir: "*III. Kolordu, keşif hareketini başariyle yaptı ve keşif sonucunda Kemal Ordusunun düzensiz olmayıp, aksine düzenli olduğu ve daha doğrusu; toplara, makineli tüfeklere sahip ve az çok mükemmel surette teçhiz edilerek teşekkül halinde bulunduğu anlaşıldı".* Bkz. Selek,a.g.e.,s.472.

[845] **The San Francisco Examiner,** Jan 20, 1921.

devam edilmesi gerektiği yönünde İtilaf Devletleri'ni ikna etmeye çalışmış ve M. Kemal'in ancak askeri bir kuvvetle ortadan kaldırılabileceğini iddia etmişti.[846]

Netice itibari ile Londra'da süren müzakerelerde tarafların istedikleri sonucu alamaması, Milli Hareket'e yönelik güç kullanma politikasını tekrar devreye sokmuş ve Yunanlılar beklediği fırsatı bularak Anadolu'daki birliklerine savaşma talimatı vermişti. *"Yunanlılar Anadolu'da Büyük Bir Taarruza Hazırlanıyor"* başlığıyla verilen bir haberde konferans daha bitmeden Mart ayı ortasında Kral Konstantin'in şiddetli bir saldırı için Anadolu'da asker ve savaş mühimmatı yığınağı yaptığı aktarılıyordu.[847] Başka bir haberde ise Yunanistan'ın savaşmakta ısrarcı olmasının bir nedeninin de tahta yeni geçen Konstantin'in Anadolu'daki bir askeri başarıyla birlikte içeride ve dışarıda mevkiini sağlamlaştırmak olduğu belirtiliyordu.[848]

Bu doğrultuda Mart 1921'de Yunan taarruzuyla birlikte "II. İnönü Savaşı" başlamıştı. ABD basınına yansıyan haberlerde Yunanlıların Türk milliyetçilerine karşı iki taraftan taarruz ederek Eskişehir ve Afyonkarahisar'a doğru ilerleyişe geçtiği belirtilirken, yavaş bir şekilde ilerleyen Yunan ordusunun Adapazarı'nı da ele geçirdiği bildiriliyordu. Atina'dan iletilen bilgilere göre ise Uşak ve Bursa önlerinde Yunanlılar başarılı bir harekât yapmış ve Türk kuvvetlerini geri püskürtmüştü.[849]

Ancak sonraki süreçte iki taraftan farklı haberler yayımlanmaya başlamış, Anadolu'dan gelen haberlerde Yunanlıların Türkler önünde geri çekilmek zorunda kaldığı ve Eskişehir'den geriye doğru kaçtığı bildirilirken, Atina'dan gelen bilgiler Yunan taarruzunun başarılı bir şekilde devam ettiği yönündeydi. Haberde M. Kemal'in işgal sürecinde Türk kuvvetlerinin savunma pozisyonunda kalıp yer yer geri çekilmesine yönelik yaptığı açıklamaya da yer verilmiş, M. Kemal Paşa bu durumu stratejik nedenler eşliğinde şöyle açıklamıştı:

> Savaş inisiyatifi bizdedir. Nihai bir savaşta orduyu korumak için gerekli olursa Erzurum'a kadar çekiliriz. Türkler, Yunanlıların zafer söylentilerinden endişe duymamalıdırlar. Şu anki durumun nedeni ordumuz sadece 60.000 civarındayken onlarınkinin 100.000 olmasıdır. Biz, kuvvetler eşit olduğunda harekete geçeceğiz.[850]

Yunan birliklerinin bu dönemde ciddi bir yenilgi tehlikesiyle karşı karşıya olduğuna dair Fransız yetkililerin endişesi de göze çarpıyordu. Nitekim Fransız Dışişlerine göre Konstantin'in güçleri Eskişehir önlerinde kesin bir yenilgi yaşamış, bunun yanında M. Kemal, Yunan ordusunun kuzey kanadını yoğun bir baskı altına almıştı. Habere göre Fransızlar Yunanlıları bir yıl önce

[846] **The Washington Post**, Feb 3, 1920.

[847] **Chicago Daily Tribune,** Mar 16, 1921.

[848] **The New York Times**, Mar 26, 1921.

[849] **The Washington Post**, Mar 27, 1921.

[850] **The New York Times**, Mar 31, 1921.

Türkler karşısında başarısız olabilecekleri konusunda uyarmışsa da bu uyarı dikkate alınmamıştı. Son on günde yaşanan çatışmalarda ise 150 subay ve 4000 askerin ölümüyle birlikte Yunan kayıplarının arttığı belirtiliyordu. Buna rağmen Atina'dan gelen haberler Yunan ordusunun iyi durumda olduğu yönündeydi. Askeri birliklerin ise morallerinin son derece yüksek olduğu ve tam bir coşku havasında olduklarından bahsediliyordu.[851]

Ancak Yunan iddialarının aksine uğradıkları yenilgi artık gazete manşetlerinden okunabilir durumdaydı. *"Yunan Ordusu Bozguna Uğradı"* başlığıyla verilen ve Türk kaynaklara dayandırılan bir haberde Yunanlılara ait iki tümenin yok edildiği, binlerce askerin Türkler tarafından esir alındığı belirtilmekteydi.[852] *"Türk Zaferiyle Birlikte Yunanlıların Morali Bozuldu"* başlığıyla verilen diğer bir haberde ise Yunan ordusunun büyük bir hayal kırıklığı içinde Bursa'da önceki pozisyonuna geri çekildiği bildiriliyordu. Yenilgi sonrası Yunanistan'daki durumdan da bahsediliyor, Atina'ya ulaşan yaralı haldeki askerlerin hükümetin emriyle hiç açıklamada bulunmadıkları, Bursa limanından daha çok sayıda yaralı askerin getirilmesi için gemilerin yollandığı ve başkent Atina'da birkaç büyük binanın hastaneye dönüştürülmesinin tartışıldığı aktarılıyordu. Anadolu'da yaşanan bu başarısızlıkla birlikte, Yunanistan ve Girit'teki bazı yerlerde Kral Konstantin'in resimlerinin yakıldığı da verilen bilgiler arasındaydı. Bununla birlikte ülkedeki ekonomik durum da kötüleşmiş, Türkler karşısında son yenilginin ardından Yunan drahmisinin dolar karşısında değer kaybettiği, dış borç konusunda henüz bir yardımın alınamaması karşısında pek çok Yunan vatanseverin servetini, bazı kadınların da değerli mücevherlerini ipotek vermeyi düşündüğü belirtilmekteydi. Yunan yetkililer ise bu beklenmedik Türk direnişini Kilikya bölgesinden gelen takviye kuvvetlere ve Türklerin İtalyanlar tarafından yardım almasına bağlıyordu.[853] İlerleyen dönemde Türkler ve Yunanlılar arasındaki çatışmalar Batı Anadolu'da devam etmiş, Afyonkarahisar, Dumlupınar ve Eskişehir önlerinde karşılıklı saldırıların olduğu haberlere yansımıştı.[854]

Öte yandan Anadolu'daki işgalin baş destekçisi olan İngiltere'nin Ankara'da gizliden yürüttüğü faaliyetlerden biri bu dönemde açığa çıkmış ve Amerikan gazeteleri bu önemli olaya haber sütunlarında yer vermişti. Buna göre *Mustafa Sagir*[855] adında Hint asıllı bir İngiliz'in casusluk suçlamasıyla Ankara'da asılarak idam edildiği yönünde haberler basına yansımıştı.

---

[851] **The New York Times**, Apr 6, 1921.

[852] **The Los Angeles Times**, Apr 5, 1921.

[853] **Evening Star**, Apr 10, 1921.

[854] **The New York Times**, Apr 15, 1921.

[855] ABD basına yansıdığı gibi henüz beş yaşındayken Hintli bir çocuk olarak İngilizler tarafından Londra'ya getirilen Mustafa Sagir, 25 yaşından itibaren İngiltere adına casusluk faaliyetlerine başlamıştır. Anadolu hareketinin özellikle Hindistan'daki Müslümanlar üzerinde yaratacağı etkiden çekinen İngiltere, Ankara'daki durumu bizzat yerinden takip etmek için kendisini görevlendirmiştir. 11 Aralık 1920'de Hint Hilafet Temsilcisi rolüyle Ankara'ya gelen Sagir kısa bir süre sonra olayı başından beri takip eden Türk istihbarat servisince tutuklanmıştır. 23 Mayıs'ta Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından yargılanıp ölüm cezasına çarptırılmasının ardından 25 Mayıs'ta derhal idam edilmiştir. Basına da yansıdığı üzere bu olayla birlikte Ankara Hükümeti'nin gösterdiği kararlılık İngiltere için bir prestij kaybına neden

"Türkler Yıllar Sonra İlk Kez İngiliz Casusunu Astı",[856] *"İngiliz Vatandaşı Ankara'da Casus Olarak Türkler Tarafından Asıldı",*[857] *"Kemalistler Hint-İngiliz Vatandaşını Astı",*[858] *"Casus Olarak Türkler Tarfından Asıldı"*[859] başlıkları altında daha önce Londra 'da Türk heyeti arasında bulunan bu kişinin 18 günlük bir mahkeme süreci sonrası halk önünde casusluk suçlamasıyla asıldığı bildiriliyordu.

Haberlere göre Londra'dan İstanbul'a gelen Mustafa Sagir, Ocak ayında Ankara'ya ulaşmış ve buradan gizlice görünmez mürekkeple İngilizlere mektuplar göndermekle suçlanmıştı. Kendisini kurtarmak için İngilizler yoğun çaba göstermiş ancak bu yönde çalışan 22 subay ve sivil Türk milliyetçileri tarafından alıkonulmuştu. Haberde, İngilizlerin Malta'daki 30 Türk esiri bırakmasına karşın Milliyetçilerin elindeki tutsakları bırakmadığı aktarılırken, bu eylemle birlikte uzun yıllardır Müttefik ulusuna mensup birinin Türkiye'de ilk kez bu kadar şiddetli bir şekilde cezalandırıldığına dikkat çekiliyordu.

1921 yazına girilirken Yunanlıların yeni bir saldırı hazırlığında olduğuna dair yayımlanan haberlerde İngiltere'nin Yunanlılara yönelik askeri yardımından bahsediliyordu. Buna göre Yunanlılar İngiltere'den temin edilen uçak, tank ve gaz mermileriyle birlikte 120.000 kişilik bir güce sahip olmuş ve bu kuvvetin 80.000'i etkin bir savaş gücünü oluşturmaktaydı. İki tarafın da zaferden emin olduğu söylenen haberde Türk kuvvetlerinin başında bulunan İzzet Paşa'nın şöyle dediği aktarılıyordu: *"Biz İngilizlerin Yunanlılara yardım etmesinden endişe duymuyoruz. Gelsinler ve bizim tuzağımıza düşsünler."*[860]

İtilaf Devletleri tarafından bakıldığında ise durum özellikle İngiltere açısından endişe verici bir hal almıştı. Yunanistan'ın Türkler karşısındaki son yenilgisiyle birlikte İstanbul'un kaybedilmesi gündeme gelmiş, şayet Yunan ordusunun tekrar yenilerek geri çekilmek zorunda kalması halinde özellikle İstanbul'da bulunan İngiliz birliklerin tehlike altına girme ihtimali doğmuştu. Bunun yanında Ankara Hükümeti'nin İngiltere'ye karşı sert bir tutum takındığı Kemalistlerin İngilizlere ait Anadolu'daki madenleri "savaşan" devlet vatandaşları oldukları gerekçesiyle kapattığı bildiriliyordu. Ayrıca İngiliz gemilerinin Türk limanlarına girişleri yasaklanmış, Londra'daki esir anlaşmasına rağmen daha fazla sayıda insanı alıkoymaya devam eden "Kemal'in Hükümeti'nin" Hint asıllı bir İngiliz'i de öldürdüğüne dikkat çekiliyordu.[861]

---

olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Esat Arslan, "1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız-İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XI (31), Mart 1995.

[856] **The Boston Globe,** May 28, 1921.

[857] **The Brooklyn Daily Eagle** May 28, 1921.

[858] **The New York Times**, May 29, 1921.

[859] **The Washington Post**, May 29, 1921.

[860] **Buffalo Courier**, Jun 10, 1921; **Great Falls Tribune**, Jun 11,1921.

[861] **The New York Times**, Jun 10, 1921.

Yunanistan'da ise tam bir iyimserlik hâkimdi. Ordunun başına geçmek üzere Kral Konstantin'in Atina'dan Batı Anadolu'ya geçeceği haberi verilirken Yunan Kralı'nın yayımladığı mesaj üzerine Yunanistan'da bir vatanseverlik coşkusunun yayıldığından söz ediliyordu. Kral ise mesajında şöyle diyordu:

> Ben asırlardır Helenizm'in mücadele verdiği yerde bulunan ordularımın başına geçmeye, oraya gidiyorum. Tanrı'nın yardımıyla kazanılacak zafer, hedefine doğru sarsılmaz bir şekilde ilerleyen ulusumuzun gayretlerini taçlandıracaktır. İlahi yardıma, kahraman orduma ve Helen ülkülerinin yenilmez manevi gücüne inanarak, bu yüksek ulusal birlikteliği tamamlamak üzere beni çağıran yere gidiyorum.

Kral'ın bu mesajının eski Bizans İmparatorluğu'nu diriltmek üzere Yunanistan'a verilen bir söz olarak yorumlandığı haberde, Kral Konstantin'in tahtıyla birlikte kadim Yunan başkenti olan İstanbul'da imparator olacağı yorumu yapılmıştı. Saldırı öncesinde Yunan yetkililerin deniz yönünden gelecek savaş gemileriyle birlikte İngiliz yardımından büyük umutları olduğu belirtilirken, Bekir Sami Bey ile yapılan anlaşmaların ardından Mustafa Kemal yanlısı olan Fransız ve İtalyanların şimdi tarafsız bir konumda olduklarına dikkat çekilmişti.[862]

İlerleyen günlerde Yunan Kralı'nın İzmir'deyken The Associated Press ajansına verdiği röportaj yayımlanmış, Türk milliyetçilere karşı birkaç hafta içerisinde bir taarruzun yapılacağı bildirilmişti. Kral'ın 3 Temmuz'a kadar cepheye gitme düşüncesinde olmadığı belirtilirken Atina'ya Ağustos'ta dönmeyi planladığı aktarılmıştı. İzmir'de bulunmanın çok keyifli olmadığını söyleyen Yunan Kralı ise bulunduğu yerdeki tahtakurularından şikâyet etmiş ve meraklı insanlar yüzünden banyo dahi yapamadığını söylemişti.[863]

Yunanistan Türk milliyetçilere karşı yeni bir taarruza hazırlanırken, İtilaf Devletleri'nin bu harekâtı tam anlamıyla desteklemedikleri ve bu taarruzun ertelenmesini istedikleri aktarılıyordu. Buna göre, İngiltere, Fransa ve İtalya bir nota göndererek Yunan Hükümeti'nden Türk milliyetçilerle bir barış görüşmesi düzenlenmesini kabul etmesini istemişti.[864]

---

[862] **The Washington Herald**, Jun 13,1921; **Buffalo Courier**, Jun 13, 1921.

[863] **The New York Times**, Jun 17, 1921.

[864] II. İnönü savaşı sonrsaı yaşanan Yunan yenilgisi üzerine tekrar olası bir Türk zaferi sonucunda Trakya ve Boğazlar dolayısıyla da Ortadoğu'daki kazanımlarının tehlikeye girmesinden endişe duyan İngiltere ve Fransa, Anadolu'daki savaşı sonlandıracak yeni bir plan yapmıştı. Buna göre Sevr'de birkaç ufak değişiklikle birlikte İzmir'e özerklik verilerek Yunan askerleri buradan çıkarılacak ancak bu bölge ne Yunanistan ne de eskiden olduğu gibi tam anlamıyla Türkiye'ye ait olacaktı. İngiliz Hükümeti adına Lord Curzon'un açıkladığı planda önce Yunanistan'dan Türklerle barış yapması istenecek, müzakerelerin başarısız olması halinde ise Yunanistan savaşta yine Müttefiklerce desteklenecekti. Bkz. Bilal Şimşir, **İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989, s.24; Ancak Yunan Hükümeti başından bu yana olduğu gibi savaş politikasından vazgeçmemiş ve Müttefiklerin sunduğu planı kabul etmeyerek 25 Haziran tarihli notasında şunları söylemişti: *"Yunanistan Helenizm'in birçok asırlık emellerini ve ....Sevres sözleşmesini savunurken…aynı zamanda medeni dünyanın menfaatlerini de savunmaktadır. Yunanistan Müttefiklerin müşterek kararlarını (Türklere)cebren kabul ettirmek üzeredir."* Bkz. Jaeschke,a.g.e.,s.91; Selek, a.g.e.,s.602

Görüşme için Müttefikler Mustafa Kemal'e bazı şartlar önerecekler fakat bu önerilerde Yunanlıların kazanımları da dikkate alınacaktı. Öneriler arasında İzmir'in Yunanlılarca boşaltılmasın da olduğu söyleniyor, Yunanistan'a ise ekonomik yardım vaadediliyordu. Fakat bu durumun Kral Konstantin için acı bir ilaç olacağına dikkat çekilirken diğer durumda ise M. Kemal'in hâlihazırda ona daha da acı bir ilaç verebileceği hatırlatılıyordu.[865]

Ancak bu uyarılara rağmen Yunanistan bu öneriyi reddetmişti. Anadolu'daki savaşa devam kararı alan Yunan Kralı'nın Bolşeviklerce desteklenip daha güçlü bir hale gelmeden Türkleri yenme düşüncesinde olduğu söyleniyordu. Aynı haberde Fransa'nın Türklerle yakın temasına da değiniliyor, İngilizlerin Yunan taarruzunu ertelemek için yoğun bir baskı yaptığı aktarılırken, Ankara'da bulunan Henri Franklin Bouillon'un M. Kemal'in önerileriyle birlikte Paris'e döneceği duyuruluyordu.[866]

Temmuz ayına gelindiğinde haftalar öncesinden duyurulan Yunan taarruzu başlamıştı. "Kütahya-Eskişehir Muharebeleri" adıyla anılan bu savaş sürecinde 10 Temmuz 1921'den itibaren Afyonkarahisar ve Uşak bölgelerinden ilerleyişe geçen Yunan ordusu Afyon'u ele geçirmiş, ardından 17 Temmuz'da Kütahya ve 19 Temmuz'da da Eskişehir'in düşmesiyle Türk ordusu İsmet Paşa ve M. Kemal Paşa'nın ortak kararıyla Sakarya'nın doğusuna çekilmişti.[867] Daha önce ABD basınında M. Kemal'in de belirttiği üzere Türk tarafı var olan orduyu korumak amacıyla stratejik bir karar almıştı.[868]

Yunanlıların Türk kuvvetleri üzerine genel bir taarruza başladığı haberi Amerikan basınına yansıdığında, Yunan ordusunun ileri harekâtı neticesinde Türklerin stratejik noktalara doğru geri çekildiği bildirilmiş, [869] İzmir'deki Kral Konstantin komutasında ilerleyen Yunan birliklerinin Kütahya'yı zapt ettiği duyurulmuştu.[870] Yunanlılara göre Kütahya'nın ele geçirilmesinin ardından Rus menşeili pek çok silah ve mühimmat ele geçirilirken 20.000 Türk esir alınmıştı. Yunan başbakan Gounaris ise yaptığı açıklamada Türklerin Kütahya'yı panik içerisinde terk ettiğini söylemişti.[871]

---

865 **The New York Times**, Jun 20, 1921.

866 **The Washington Herald**, Jun 27, 1921.

867 Tansel, Mondros'tan…Cilt IV, s.101,102.

868 M. Kemal Paşa'nın geri çekilme kararı esasında Yunan taaruzlarını bir şekilde engeleyerek durdurmak ve bu sırada yeni orduyu toparlayabilmek için zaman kazanmak amacıyla alınmıştır. Bu doğrultuda 18 Temmuz 1921'de İsmet Paşa ile yaptığı görüşmede kendisi, Yunanlılarla araya büyük bir mesafe koyarak ordunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesi talimatını vermiştir. Bkz. Bkz. Kemal Atatürk, **Nutuk**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1969, s.608.

869 **The Los Angeles Times**, Jul 14, 1921.

870 **Daily News**, Jul 17, 1921.

871 **New York Tribune**, Jul 20, 1921.

ABD basınına yansıdığı üzere son saldırıyla birlikte Türklerin Yunan ilerleyişine çok fazla direnemeden geri çekilmesi ve önemli şehirleri kaybetmesi artık Milli Hareket'in başarılı olamayacağı yorumlarına neden olmuştu. Buna karşın moral ve motivasyon yönünden üstünlüğü ele geçiren Yunan ordusu mevcut süreci uzatmadan bir an önce Türkleri yenmek ve olası bir gerilla savaşına girmeden kesin zafer kazanmak istiyordu. Türklerin tek başına Yunan ordusunu yenemeyeceği kanaatinde olan İngiltere ise Ruslardan Anadolu'ya bir yardım gelmeden önce Türk kuvvetlerinin yenilmesi gerektiğini görüşüyle Yunanlılara destek veriyordu.[872]

4.1.5. Londra Konferansı

23 Nisan 1920'de Anadolu'da Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının ardından Ankara'da milli bir hükümetin kurulmasıyla birlikte Doğu cephesinde Ermenilerin mağlup edilmesi, Güney cephesinde Fransız kuvvetlerine karşı gösterilen başarılı direniş hareketi ve 1921 yılı başında Batı cephesinde Yunanlılar karşısında kazanılan I. İnönü zaferi, İtilaf Devletleri'ni mevcut politikalarını gözden geçirmeye zorlamıştı.[873]

Nitekim İstanbul Hükümeti'nin imzaladığı Sevr Anlaşması'nın uygulamaya konması tehlikeye girmiş, özellikle Batı Cephesi'nde İngiltere'nin desteğiyle ilerleyen Yunan ordusunun Türkler karşısındaki başarısız taarruzları Müttefikler açısından kritik bir süreci beraberinde getirmişti. Dolayısıyla bu dönemde Londra'da bir konferansın düzenlenmesi kararı alınmıştı.

Bu kapsamda Yunan heyeti ile birlikte Osmanlı Hükümeti temsilcilerini Londra'ya çağıran İtilaf Devletleri, Ankara'dan da temsilcilerin katılmasını dolaylı olarak İstanbul Hükümeti aracılığıyla talep etmişti. Ancak M. Kemal Paşa'nın bu duruma itiraz ederek bölgeye yönelik her türlü dış ilişkilerde Ankara Hükümeti'nin yetkili olduğunu belirtmesi ve ancak doğrudan bir davetle Londra'ya temsilci gönderileceğini duyurması üzerine İtalyan Dışişleri Bakanı aracılığıyla Büyük Millet Meclisi Hükümeti Konferans'a davet edilmişti.[874]

ABD basınında, Londra'da bir konferansın düzenleneceği bilgisi ise 1921 Ocak ayında duyurulmuş ve Müttefik hükümet başkanlarının "Doğu Sorunu'nu" çözmek üzere Yunan ve Türk temsilcilerle bir araya geleceği aktarılırken Mustafa Kemal Paşa'nın da toplantıda temsil edileceği bildirilmişti. Söz konusu yazıda bu toplantı için Fransız diplomatların aylarca çalıştığına dikkat çekiliyor, Lloyd George'un Yunan ordusu aracılığıyla M. Kemal'i ezme planının aksine

[872] Şimşir,a.g.e.,s.132.

[873] Londra Konferansı'na giden süreçte Türk milliyetçilerinin başarılı direnişinin yanında Müttefikler arasındaki çatışmalar da Türkiye konusunun tekrar görüşülmesinde diğer bir etken olmuştu. Özellikle Fransızların İstanbul'a hükmeder pozisyonda olan İngilizlere karşı kıskançlık duyması ve İtalyanlarla birliklte hareket ederek gizli görüşmeler yürütmesi İtilaf Devletleri arasında bir çatlağın derinleşmesine yol açmıştı. Bkz. Howard, The Partition….,s.260

[874] Baytok, a.g.e.,s. 137.

Fransızların Türk milliyetçilerle öteden beri bir uzlaşma politikası güttüğü belirtiliyordu.[875] İtalyanların da bu duruma paralel bir niyet taşıdığına değinilen yazıda, İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Sforza'nın Sevr Anlaşması'nda değişiklik yapılmasını desteklediği ifade ediliyordu. Fransızlara göre Yunan ordusu Anadolu'da başarısız olduktan sonra Kemal ile kimse savaşa girmek istemeyecekti dolayısıyla da onunla uzlaşmaya varmaktan başka bir çözüm yolu kalmıyordu.[876]

Ancak bu duruma Yunanistan'ın itirazı gecikmemiş, Yunanlılar Sevr Anlaşması'nda yapılacak değişikliklerle birlikte Anadolu'da işgal ettiği bölgelerin elinden çıkacağı endişesine kapılmıştı. Öyle ki Atina'daki tüm partiler İstanbul veya Ankara hükümetleriyle yapılacak herhangi bir görüşmeye şiddetle karşı çıkarak bu durumu protesto etmişti.[877] Bu süreçte özellikle M. Kemal Paşa'nın başında bulunduğu Milli Hareket'in tanınması, Yunanlıları adeta çılgına çevirmişti. "*Yunanlılar Türk Anlaşmasının Değiştirilmesine Gücendi", "Yunanistan Anlaşmanın Değiştirilmesine Direniyor"* başlıklarıyla birlikte haber sütunlarında Yunan tarafındaki tepkilere dikkat çekiliyordu. Buna göre, Yunan başbakanı Rallis yaptığı açıklamada M. Kemal ve Türkler ile aynı masada oturulmasına şaşırdığını ve bunun aşağılayıcı bir durum olduğu belirterek Müttefiklere sitemde bulunmuştu. Rallis'e göre Yunanistan, Sevr'i imzalayan Müttefik devletlerden biriydi ve bu nedenle tüm Müttefiklerin düşmanı olan Türkiye ile aynı konumda Londra'ya çağrılması garip bir durumdu. Haberde yer alan açıklamasında Türklere yönelik alışıldık suçlamalarını sürdüren Yunan başbakan, İzmir'in Türklere geri verilme ihtimalinden bahsederek 500 yıldır Türklerin Hristiyanları katletmekte olduğunu ve son savaşla birlikte üç buçuk milyon Yunan-Rum'un Türkler tarafından öldürdüğünü öne sürmüştü. M. Kemal'in Müttefikler tarafından tanınması konusundaki Rallis'in kızgınlığı ise şu sözleriyle son buluyordu: "Mustafa Kemal ve onun delegeleri Londra Konferansı'nda sadece bir hayalet veya bostan korkuluğu olarak görülebilirler. Mustafa Kemal yalnız düşman olarak tanınabilir." [878]

İlerleyen günlerde Yunan kralı Konstantin de Türk milliyetçilerle Yunanlılar arasında doğrudan bir görüşme yapılmasının imkânsız olduğunu söylerken "Sultan'ın hükümeti" ile

[875] 1921 yılı itibari ile Türkiye üzerinde izlenen politikada İttifak Devletleri arasında farklılıklar belirgin hale gelmeye başlamıştı. Avrupa politikasında Almanya konusuda yaşanan sorunun İngiltere lehine çözümlenmesinin ardından Fransızlarla İngilizler arasında henüz 1920 yılında başlayan soğukluk iki ülke ittifakını yaralamıştı. Bu süreçte Türkiye'de aktif savaşa girmeyip Yunan ordusu aracılığıyla çıkarlarını savunma politikası güden İngiltere'ye rağmen Fransa, Kilikya'da Türkler karşında önemli kayıplar vermiş ve yaşanan bu süreç Fransızları izledikleri politikadan vazgeçirme noktasına getirmişti. Nitekim 1920 sonunda Fransa, Sevr Anlaşması üzerinde bir takım değişikliklerin yapılması gerektiğini İngiltere'ye iletmiş Anadolu'da bazı bölgelerin Türklerden alınmasının barışı zora soktuğuna dikkat çekmişti. Bkz. Tansel, Mondros'tan…IV, s.27,28.

[876] **The New York Times**, Jan 26, 1921; Fransızların bu görüşüne katılmayan eski başbakan Venizelos 15 Mart 1920 tarihli bir mektupta, Fransa'nın esasında Anadolu'da genişleyen Yunan ilerleyişine karşı çıkma maksadıyla bu görüşü savunduğunu iddia etmişti. Fransızların Türkiye'deki Milli direniş hareketini abarttığını belireten Venizelos, Türk tehlikesinin olduğundan büyük gösterilmeye çalışıldığını ileri sürerek Fransız hükümetinin farklı siyasi hesaplar peşinde olduğunu söylemiş ve Milli Hareket'in gücünü hafife almıştı.Bkz. Pallis, a.g.e.,s.73.

[877] **Evening Star**, Jan 29, 1921.

[878] **New York Tribune**, Jan 31, 1921; **Evening Star,** Feb 1, 1921.

yürütülecek müzakerelere itirazı olmadığını dile getirmişti. Bu konuda kararlı olduğu belirtilen Konstantin'in Mustafa Kemal'i veya onun heyetini tanımayı reddedeceği söyleniyordu. Kral Konstantin'in açıklamasının bir kısmı ise şu şekildeydi:

> Avrupa neden tüm bu hukuk dışı olan süreci bu kadar önemsiyor? Mustafa Kemal yalnızca büyük bir balon ve biz masanın üstündeki bir sineğe yaptığımız gibi onu da harita üzerinden uçurup kaçırabiliriz. Gerekirse Yunanistan, Londra Konferansı'ndan sonra İzmir ve Trakya üzerindeki haklarımızın dikkate alınması kaydıyla, İstanbul'daki hükümet ile görüşmeler yapmakta tereddüt etmez.[879]

Aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde bir grup Yunanlı da toplanarak protesto yürüyüşleri düzenlenmeye başlamıştı. Sevr Anlaşması'nın değiştirilmesine ve Yunanistan'da değişen yönetimle birlikte tahta çıkan Kral Konstantin'in yönetimden çekilmesini talep eden bildiriler eski başbakan Venizelos'la birlikte İstanbul ve Atina'daki Rum Ortodoks Kiliselerine iletilmişti. Amerika'daki "Yunan Liberaller Cemiyeti'nin" ***(League of Greek Liberals)*** öncülüğünde ülke çapında New York başta olmak üzere pek çok şehirde yüz kişiyi aşkın gruplarla düzenlendiği belirtilen gösterilerde, Venizelos taraftarı olan bu grupların Müttefiklerce dile getirilen Sevr'in değiştirilmesi fikrine karşı olduklarından bahsediliyordu.[880]

Basında Yunanlıların öfkesine dair haberler yayımlanırken, M. Kemal'in Londra'da toplanacak konferans ile ilgili Ankara Hükümeti'nin tanınması yönündeki ısrarı da haber sütunlarında yer almıştı. Buna göre M. Kemal, Sadrazam Tevfik Paşa'ya ilettiği mesajda Ankara Hükümeti'nin Londra'ya temsilci göndermesi için Müttefiklerden Ankara'ya doğrudan bir çağrı yapılması gerektiğini bildirmişti.[881] Ankara yönetimi tanınmadan Londra'daki konferansa katılmayı reddeden Mustafa Kemal'in Müttefiklerden İstanbul ve İzmir'i boşaltmasını istediği de belirtiliyordu.[882] *"Mustafa Kemal Kızgın"* alt başlığıyla verilen bir haberde ise kendisinin Sadrazam Tevfik Paşa'ya gönderdiği şu mesajına yer veriliyordu: *"Anadolu İstanbul, İzmir ve Ankara vilayetleriyle birlikte ayrı bir devlettir. Amacımız İstanbul'u yabancı boyunduruğundan kurtarmaktır. Eğer bana daha fazla işe yaramaz mesajlar göndermeye devam ederseniz iletişim kesilecektir."*[883]

Diğer bir haberde ise Mustafa Kemal Paşa'nın Londra Konferansı'na temsilci gönderme konusunda Padişah'a da çağrıda bulunarak Ankara Hükümeti'ni tek yetkili organ olarak tanımasını, dolayısıyla da *Ankara'nın başkent olması* gerektiğini söylediği aktarılıyordu. *The Temps* muhabirine dayandırılan haberde bu talebin gerçekleşmesi halinde M. Kemal, Padişah'ın

[879] **The Washington Post**, Feb 3, 1920.

[880] **New York Herald,** Feb 14, 1921.

[881] **Chicago Daily Tribune,** Jan 31, 1921.

[882] **The Washington Post**, Feb 3, 1920.

[883] **The Los Angeles Times**, Feb 6, 1921.

İstanbul'da kalabileceğini ancak hükümetin Ankara'ya getirileceğini bildiriyor ancak İstanbul Hükümeti'nin bu şartları uygun bulmadığı belirtiliyordu.[884]

The Washington Post gazetesine yansıyan bir yazıda ise Londra Konferansı'na Ankara'dan temsilci çağırılması, *Müttefiklerin artık "kuklası" olan Sultan'ın otoritesine güvenmeyi bıraktığı* ve milliyetçilerin lideri M. Kemal Paşa'yı konferansa davet ettiği şeklinde yorumlanmıştı. Bu durumun Atina'da derin bir rahatsızlık yarattığı ve mevcut Yunan rejiminde İngiliz ve Fransız desteğinden mahrum kalma korkusunun yaşandığı da verilen bilgiler arasındaydı.[885]

Diğer yandan Anadolu'daki Türklerin memnuniyetine de işaret ediliyor, Kemalistlerin resmi organı olarak tanımlanan *Hâkimiyeti Milliye* gazetesindeki bir yazı şu şekilde aktarılıyordu:

> Türkiye asla bugünkü kadar güçlü olmamıştır. Avrupa ondan korkmaya başlamış ve kendi çıkarı için Sevr Anlaşması'nın değişmesi gerektiğini görmüştür. Gerçek şu ki biz zafer kazandık ve emperyalist Avrupa Anadolu'daki beklenmedik bir yenilgiyi kabul etti ve şimdi bir ateşkes istiyor ama çok geç. Kendi koşullarımızı kabul ettirmeden dik duruşumuzu bozmamalıyız.[886]

Milli Hareket'in tanınması konusunda Padişah'ın da durumdan rahatsız olduğu ve Ankara'dan Londra'ya temsilci gönderilmesine sinirlendiği Amerikan basınına yansıyan bir diğer haberdi. Saray çevresinden edinilen bilgilere göre Sultan'ın, milliyetçileri halifelik ve sultanlığı gasp etmekle suçladığı ve bir önceki yıl milliyetçi liderlerin ölüm cezasını kaldırmayı dahi reddettiğine dikkat çekilmekteydi. Söz konusu haberde Sultan, Ankara'daki meclis üyelerini hala isyancı olarak kabul ettiğini söylüyor ve Londra'ya gidecek İstanbul heyetinin Ankara temsilcilerini tanımamasını ve onlarla işbirliği yapmamasını istiyordu. [887]

Ancak Padişah'ın bu tavrından farklı olarak 21 Şubat 1921'de başlayan Londra Konferansı'nda "iki rakip" Türk delegasyonunun Türkiye'nin istekleri konusunda hemfikir olduğu duyurulmuştu.[888] Konferans henüz başlamadan Bekir Sami Bey'in Mustafa Kemal'in temsilcisi olarak Londra'ya vardığı aktarılırken kendisinin Ermenistan konusundaki açıklamalarına da yer verilmişti. Buna göre Bekri Sami Bey, başkan Wilson tarafından çizilen sınırların gerçek Ermenistan'ı göstermediği ve Türk milliyetçilerinin bunu kabul etmeyeceğini belirterek *"Türk*

---

[884] **The New York Times**, Feb 7, 1921.

[885] **The Washington Post,** Feb 11, 1921.

[886] **The Buffalo Times,** Feb 22, 1921.

[887] **Evening Star,** Feb 13, 1921; Londra Konferan'sının sona ermenisin ardından İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'la görüşen Sultan Vahdettin, Ankara'ya olan kızgınlığını yinelemiş ve Anadolu'daki Milli Hareket'in kendi tahtını tehlikeye düşürerek yetkisini kırma amacı güttüğünü belirtmişti. Türk milliyetçilerini, "gücü eline geçiren bir avuç haydut" olarak niteleyen Padişah, kendisi ve İstanbul Hükümeti'nin Ankara karşısında güçsüz olduğunu kabul ederken esasında Türklerin merkeze sadık olduğunı ancak tehdit edilerek aldatıldıklarını iddia etmişti. Bkz.Salâhi Sonyel, **Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı,** Atatürk araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.128.

[888] **Evening Star,** Feb 23, 1921.

Milliyetçiler iki ay evvel zaten Ermenistan ile bir anlaşma imzaladı" diyerek bu konunun Ankara Hükümeti açısından kapandığını açıklamıştı.[889]

Konferans öncesinde ABD basınında M. Kemal'in Türkiye'de basına yaptığı bazı açıklamalara da yer verilmiş *"Mustafa Kemal Müttefiklere Meydan Okuyor"* başlığıyla verilen haberde M. Kemal Paşa'nın kendi barış şartlarını öne sürerek Amerika'nın arabuluculuğuna sıcak baktığı belirtilmişti. M. Kemal'e göre Başkan Wilson'un Ermenistan konusundaki girişimleri gereksizdi, zira Ermenilerle zaten barış yapılmış vaziyetteydi. Bununla birlikte M. Kemal'in Müttefiklere meydan okuyarak Sevr Anlaşması'nı kabul etmediği ve İstanbul'u Türklere bırakılmasını talep ettiğinden bahsediliyordu. Onun barış şartları ise dört maddeyle açıklanmıştı:

1. Sevr Anlaşması iptal edilecek.
2. İstanbul Türk egemenliği altında kalmalıdır ve güvenliği de Müttefiklerce güvenceye alınmalıdır.
3. Çanakkale Boğazından diğer tarafa kadar dolaşım serbestliği konusundaki düzenlemeler İngiltere tarafından değil Karadeniz'deki egemen devletler tarafından belirlenecek.
4. Yunanistan emperyalist emellerinden vazgeçecek.

Bu şartların devamında ise M. Kemal Paşa'nın Müttefiklere yönelik şu sözleri aktarılıyordu:

> Türk halkı kahramanca direnişiyle birlikte kendi hak ve görevlerinin farkında olduğunu göstermektedir. Sevr Anlaşması bizim, siyasi, yargısal, ekonomik ve finansal özgürlüğümüzü ortadan kaldırmakta, bizi yaşama hakkından mahrum bırakmaktadır. Dolayısıyla bu anlaşma bizim için yok hükmündedir. Biz milli varlığımızı koruma uğruna savaşıyoruz ve bu gidişatımızın adaletini ve yasallığı konusundaki hükmünü medeni dünyaya bırakıyoruz. Bin yıldan fazla bir süredir İzmir (Sevr Anlaşması altında Yunanistan'a verilen) bir Türk şehridir. Yunanistan her ne olursa olsun burada bir hakka sahip değildir. Orada Türklerin katledilmesi Teselya, Girit ve Makedonya'da Yunanlılar tarafından uygulanan imha politikasının bir devamıdır. Biz topraklarımızdan bu eşkıyaları kovmakta kesinlikle kararlıyız.
>
> Bununla birlikte düşmanımızın haklarımızı tanıyarak ülkemizi terk etmesini tercih ederiz. Ancak bu özel koşullarda barış müzakereleri yürütebiliriz ve bu müzakerelerin doğrudan Yunanistan'la birlikte yapılmasını tercih ederiz. Aynı zamanda ABD'nin müşfik ve insani arabuluculuğuna da sıcak bakarız. Trakya, İzmir gibi Türk çoğunluğun yaşadığı ve ülkemizin vazgeçilmez bir parçasıdır. Kadim başkentimiz olan Edirne'nin bulunduğu yerdir. Buradaki işgalciyi de oradan sürmeliyiz. Batı Trakya'da ise bir plebisiti kabul edebiliriz.[890]

Bu açıklamasıyla birlikte Anadolu Hareketi'nin kendi şartları temelinde bir barış yapmakta kararlı olduğunu vurgulayan Mustafa Kemal Paşa, dünya kamuoyuna savaş isteyen tarafın kendileri olmadığı mesajını vererek, Sevr'in aksine savaş öncesinde açıklanan barış prensipleri temelinde bir çözümü savunuyordu. Mevcut durumun çözümü konusunda tarafsız bir ülke konumunda olan ABD'nin arabulucu olmasına sıcak baktığını belirten M. Kemal Paşa, Ankara'daki yeni yönetimin Amerika Bileşik Devletleri'ne güven duyduğu mesajını veren diplomatik bir mesaj da veriyordu.

---

[889] **Chicago Daily Tribune,** Feb 22, 1921.

[890] **Lincoln Journal Star,** Feb 14, 1921; **The News-Herald,** Feb 14, 1921.

Londra Konferansı'nın başlamasıyla birlikte St. James Sarayı'nda düzenlenen toplantıda İstanbul Heyeti'nin başında bulunan Sadrazam Tevfik Paşa'dan bahsedilmiş, kendisinin sağlık durumunun kötü olduğu, ileri yaşta ve hasta olmasına rağmen yatağından kalkarak toplantıya katıldığı ve dizleri üzerine sarılı bir battaniye ile görüşmede hazır bulunduğu aktarılmıştı.

Habere göre, bu sırada önemli bir gelişme de yaşanmış, Türk tarafının istekleri konusunda Tevfik Paşa'dan konuşma görevini devralan Osman Nizami Paşa, *"Türk halkını temsil eden Ankara Hükümeti ve Milli Meclis temsilcisi"* olarak toplantıdakilere Bekir Sami Bey'i göstermiş ve onun dinlenmesini istemişti. Bekir Sami Bey'in istekleri ise dört maddede özetleniyordu. Buna göre; Trakya ve İzmir'in Türkiye'ye geri verilmesi, Türk halkının ekonomik ve siyasi açıdan tam bağımsızlığı, İstanbul'un finansal bakımdan kontrolü ve Boğazların serbestliği Türk tarafının taleplerini oluşturuyordu.[891] Ancak Bekir Sami Bey Sevr Anlaşması'nın tümünü ilgilendiren bu taleplerini açıkladığı sırada konferanstaki delegelerin bu ifadelere güldüğü söyleniyordu.[892]

Öte yandan Sevr konusunda değişikliğe gidilmesine tahammülü olmayan Yunanlılar konferansın başından bu yana Türkler üzerine askeri harekât yapmakta ısrar ediyor ve bu sayede Sevr Anlaşması'nın korunacağı konusunda Müttefikleri ikna etmeye çalışıyordu. Buna göre Yunanlılar yeterli ekonomik yardım yapılırsa Türk milliyetçilere karşı bir harekât düzenleyebileceklerini İtilaf Devletleri'ne iletmişlerdi.[893]

İlerleyen günlerde Yunanistan'ın Anadolu'da Türkler üzerine harekât başlatmak isteği devam etmiş, General Papulas Kral Konstantin'e hemen bir harekâtın başlatılması halinde Ankara'yı altı haftada alacağı vaadinde bulunmuştu. Ancak İngiltere ve Fransa'nın Yunan delegelerinin bu konudaki ısrarlarına cevap vermediği de iletilen bilgiler arasındaydı.[894]

Beklendiği gibi Londra Konferansı sürecinde küçük değişiklikler dışında Trakya ve İzmir'e yönelik Türk tezleri Müttefiklerce destek görmemiş ve bunun üzerine Türk heyeti bu durumu protesto etmişti.[895]

Bununla birlikte konferanstan kayda değer bir sonuç alınamasa da Amerikan basınında görüldüğü üzere M. Kemal'in gayretleriyle Ankara Hükümeti'nin Londra'ya doğrudan çağrılması ve Avrupa'da resmi temaslarda bulunması Milli Mücadele Hareketi'nin meşruiyet kazanması açısından önemli bir başlangıç olmuştu. Londra Konferansı sürecinde Fransa'nın Türklerle

[891] **New York Herald,** Feb 24, 1921.

[892] **Chicago Daily Tribune,** Feb 24, 1921.

[893] **New York Tribune** Feb 21, 1921.

[894] **Chicago Daily Tribune,** Mar 16, 1921.

[895] **Chicago Daily Tribune,** Mar 13, 1921.

yakınlaşma politikası ve Yunanistan'ın konferansa çağrılan Türk heyetine öfkesi ise Müttefikler arasındaki ittifakın çatlamakta olduğuna dair başka bir işaretti.

Nitekim *Current History*'de çıkan bir makalede bu duruma dikkat çekilirken, İtalyanların Sevr Anlaşmasıyla birlikte Yunanlılar karşısında kazanımlarını kaybettiği, Fransızların ise Yunanlılarla arasının iyi olmadığı ve güçlenmesi İstanbul'daki İngilizleri zayıflatacak olan Türk milliyetçilerle anlaşmayı uygun gördüğünün altı çizilmişti.[896]

4.1.6. Sakarya Meydan Muharebesi'nin ABD Basınına Yansıması

4.1.6.1 Sakarya Savaşı Öncesi Gelişmeler

Temmuz 1921'de başlayan Yunan taarruzu karşısında Türk ordusu ciddi kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmış ancak nihai amaçlarına henüz ulaşamayan Yunanlılar Türk kuvvetlerini ortadan kaldırmak üzere bir sonraki saldırı için hazırlık sürecine girmişti. Kütahya-Eskişehir Muharebelerinde yaşanan yenilgiyle birlikte moral yönünden de çöküntüye uğrayan Türk tarafında ise savaşın gidişatına yönelik ciddi tartışmalar baş göstermişti. Öyle ki Büyük Millet Meclisi'nde muhalif sesler tarafından M. Kemal Paşa ve arkadaşlarını hedef alan sert eleştirilerle birlikte yaşanan başarısızlığın sorumluları aranmıştı.[897] İlerleyen süreçte Yunan ilerleyişini durdurmak üzere ordunun başına geçmesi için yine M. Kemal Paşa'nın ismi ön plana çıkarken, kendisine Meclis tarafından Başkomutanlık makamı teklif edilmişti. Bu teklifi üç ay süreli olağanüstü yetkilerle kabul edebileceğini bildiren M. Kemal Paşa, 5 Ağustos 1921'de Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan bir kanunla Başkomutan sıfatıyla Türk ordusunun başında önemli bir sorumluluk üstlenmişti.

Karar sonrası Mustafa Kemal Paşa 7,8 Ağustos'ta ordu ihtiyaçlarını karşılamak üzere hemen harekete geçerek "Tekâlif-i Milliye" adı altında bir emir çıkarmış ve Türk halkına yayılan topyekûn bir seferberlikle birlikte Yunan işgalini Anadolu'dan söküp atma planını uygulamaya koymuştu.[898] Artık uzun süredir devam eden Türk-Yunan savaşının akıbeti, Türk kurtuluş mücadelesinin dönüm noktası sayılan Sakarya Meydan Muharebesi'nde sonuçlanacak ve Milli Hareket 1921 sonbaharına girilirken Yunan ordusu karşısında büyük bir zafer kazanacaktı.

Ağustos başında ABD basınına yansıyan haberlerde ise Yunanlıların Batı Anadolu'da önemli noktaları ele geçirmekle birlikte ana üslerinden oldukça uzaklaşmış olduklarına dikkat

[896] **Current History,** Vol.XIV, (April, 1921), p.177,178.

[897] 23 Temmuz günü Meclis'te yapılan gizli oturumlarda hükümet merkezininin Ankara'dan Kayseri'ye nakledilmesi gündeme gelmiş yapılan tartışmalarda bu görüşe karşı çıkılmıştı. Hükümete'yönelik eleştirileri karşılayan Fevzi Paşa ise tüm sorumluluğu üstlendiği bir konuşma yapmışsa da iç siyasetteki bu kaynama bir süre daha devam etmişti. Bkz. Selek, a.g.e.s.619,620.

[898] Tansel, Mondros'tan…Cilt IV, s.107,108.

çekiliyordu.[899] Öte yandan sonuna kadar savaşmakta kararlı oldukları ifade edilen Türk milliyetçileri de Yunanlıların kötü bir pozisyonda olduğunu belirterek Yunan kuvvetlerinin düşman topraklarında geniş bir alana yayıldıklarına işaret ediyordu. Aynı haberde Kral Konstantin'in Yunanlılar tarafından ele geçirilen ve önemli bir demiryolu bağlantı noktasında yer alan Eskişehir'e geldiği ve Başbakan Gounaris'in de kendisine eşlik ettiği duyurulmuştu.[900] Kral Konstantin'in Eskişehir'e girişi sonraki dönemde ABD gazetelerinde bir fotoğraf eşliğinde yayımlanmış, Yunan zaferi nedeniyle dini bir törenin yapıldığı anlaşılan fotoğrafta Kral Konstantin, Papaz elbisesi giyen bir din adamının elindeki İncil'i öperken görüntülenmişti.[901]

Türklerin son muharebede yenilmesinin ardından ABD'nin Atina askeri ateşesi Binbaşı Shallenberger ise Yunan *Kosmos* gazetesine verildiği bir röportajda M. Kemal'in Yunan taarruzuna direnemeyeceğini öne sürmüştü. Yunanlıların gurunu okşayan yorumlar yapan Shallenberger, M. Kemal'in planı iyi olsa da Yunan Genelkurmay'ını hesaba katmadığını belirterek sonucun M. Kemal için bir felaket olduğunu söylüyor ve şöyle diyordu: "Kemal'in daha fazla Yunan taarruzuna direnebileceğine inanmıyorum. O çoktan tüm kuvvetlerini diğer cephelerde kullandı ve ne Kafkasya'yı ne de Kilikya'yı tamamen savunmasız bırakamaz."[902]

Bu dönemde ABD basınında Amerika Birleşik Devletleri'ni de ilgilendiren bir gelişme de ön plana çıkmış, Yunan resmi makamlarından Türklere silah gönderildiğine dair ABD'ye suçlamalar yöneltilmişti.[903] Yunan Denizcilik Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada 28 Temmuz'da New York'tan ayrılan *"Gülcemal"* isimli geminin Türk Milliyetçilerine ulaştırılmak üzere mühimmatla dolu olduğu iddia edilmişti. Ancak geminin kaptanı gemi içerisinde İstanbul'a götürülmek üzere tarımsal ürünler bulunduğunu söyleyerek bu iddiaları reddetmişti.[904]

Anadolu'da tekrar başlayacak olan Türk-Yunan savaşı öncesinde Yüksek Konsey'in bir toplantı yaptığı duyurulmuştu. Toplantıda konuşan Lloyd George ise Türk-Yunan savaşında Müttefiklerin tarafsız kalması gerektiği yönünde bir açıklamada bulunmuştu. İngiliz Başbakan Türklerin fitne çıkarmasından dolayı Sevr Anlaşması'nın yine Müttefiklerin kendileri tarafından

---

[899] **Daily News,** Aug 1, 1921.

[900] **Star Gazette,** Aug 1, 1921.

[901] **Public Opinion,** Sep 15, 1921; **New Castle Herald,** Sep 16, 1921; **Times and Democrat,** Sep 16, 1921.

[902] **Evening Star**, Jul 30, 1921;**The New York Times**, Jul 30, 1921; **Burlington Daily News**, Aug 3,1921.

[903] Bu suçlamaların doğruluk payı yoktu zira o dönemde gizli ya da açıktan Anadolu'daki Türk milliyetçilerine yönelik ABD'den silah yardımı alınmamıştı. Nitekim II. İnönü zaferi sonrasında silah ve mühimmat arayışına giren Ankara Hükümeti diğer devletlerle birlikte ABD'ye de başvurmuş, Amerika'da *Winchester* fabrikalarından silah almak istemişti. Ancak Anadolu'da cereyan eden Türk-Yunan savaşında taraf olmak istemeyen Amerikan Dışişleri Bakanlığı böyle bir sevkiyata müsaade etmemişti. Bkz. Duru, a.g.e.,s.120.

[904] **The News Herald,** Aug 5, 1921; **The Standart Union,** Aug 5, 1921; **Times Union,** Aug 5, 1921; **The News Herald,** Aug 5, 1921; **The Washington Herald,** Aug 6, 1921.

yırtılmış olduğunu,[905] buna karşın Yunanlıların bu anlaşmayı kabul etmeye hazır olduğunu dile getirmişti. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon ise daha önce taraflara yapılan arabuluculuk teklifinin reddedildiğini söyleyerek artık bu yönde bir çağrının yapılmayacağını ve barış isteğinin çatışan tarafların inisiyatifinde olduğunu belirtmişti.[906] Yani bu zamana kadar ABD basınına da yansıdığı üzere Yunan ordusuna İngilizler tarafından verilen açık desteğe rağmen İngiltere, yaklaşan Türk-Yunan savaşı konusunda tarafsızlık rolüne bürünmüştü.

Sakarya Savaşı öncesinde Milli Hareket'e yönelik Amerikan basınında çıkan haberlerde fark edilir bir artış olduğu görülüyordu. Zira Ankara'daki liderlerle yapılan röportajların sayısı artmış ve Amerikan gazetelerinde Türk tezlerinin yer aldığı yazılar daha çok yer bulmaya başlamıştı. Nitekim Sakarya savaşı arifesinde yayımlanan bir haberde ABD'li bir muhabirin Ankara'da Milliyetçilerle yapmış olduğu görüşmeler çerçevesinde edindiği izlenimlere yer veriliyordu. Buna göre Anadolu'daki Kemalist hükümet, ordusuyla birlikte kendi sorunlarını çözmede halâ kararlı bir duruş sergilemekteydi. İki yıl önce Anadolu'ya gelip M. Kemal, Halide Hanım ve diğer milliyetçilerle konuşan Amerikalı muhabir, onların aynı amaçla kendi yurtları ve ulusları adına var olma mücadelesi verdiklerini belirterek bu kişilerin verdikleri mücadeleyi Amerika'nın bağımsızlık savaşıyla ilişkilendirdiğine dikkat çekiyordu. Yazının devamında Dışişleri Bakanı Yusuf Kemali Bey'e açık bir şekilde: "Büyük savaş sonrasında hezimete uğradıktan hemen sonra yapılan barış anlaşmasını ortadan kaldırmaya çalışmanız centilmenlik dışı bir hareket değil mi?" diye sorulmuş, karşılığında ise şu cevap alınmıştı: "Hayır. Biz Suriye ve Mezopotamya'dan vazgeçtik. Bu eski Osmanlı topraklarını kendi kaderlerine bıraktık. Yenilgi için daha ne gibi bir ceza ödemeliyiz?".

Bolşevizm konusunda ise Türklerin mevcut duruma karşı kendilerini korumak için bir yardım elde etmek amacında olduğu belirtilirken, Türklerin nereden gelirse gelsin herhangi bir dış siyasi kontrolü kabul etmediği ve Avrupa gibi Türklerin de bu rejimden çekindiği söyleniyordu. Türklerin asıl amacı ise Yunanlıları Anadolu'dan atarak İstanbul'u tekrar ticari bir başkent yapıp Türkiye'yi her yönden tekrar inşa etmekti.[907]

Başka bir haberde ise The Associated Press muhabirinin Mustafa Kemal ile Çankırı'daki bir konakta yaptığı röportaja yer verilmişti. *"Türkiye Türklerindir"* sloganının hatırlatıldığı yazıda Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Hareket'in amacını da anlattığı açıklaması ise şöyleydi:

> Her ne kadar Müttefikler bunu inanılmaz bulsa da, ne pazarlık yapacağız ne de yarım yamalak tedbirleri kabul edeceğiz. Hakkımız olduğunu düşündüğümüz şeyler için savaşmaya hazırız. Tarihte bir savaşın bir asır boyunca sürdüğü ilk değildir. Sadece mağlup olan taraf kaybedilen savaşın bedelini ödeyecek, fakat bu yalnızca bir ulusu öldürmek değildir. Bu, haksız

[905] Lloyd George'nin burda kastettiği ve eleştirdiği nokta Milli Hareket'in başlamasının ardından ortaya çıkan koşulların etkisiyle Fransa ve İtalya'nın Sevr'e aykırı olarak Türk milliyetçilerle anlaşma yoluna gitmiş olmasıdır.

[906] **Evening Star,** Aug 10, 1921; **The Boston Globe,** Aug 10, 1921.

[907] **The Los Angeles Times,** Aug 13, 1921; **The Morning Call,** Aug 13, 1921; **Quad City Times,** Aug 16, 1921.

bir şekilde bölünen Türk toprağını Yunanlılara verme ve Fransız, İtalyan ve İngilizlere etki alanı yaratma teşebbüsüdür. Bu siyasi bir köleliktir. Bizim anakara (Türkiye) konusundaki barış anlayışımız sıklıkla dile getirilmiştir. Trakya için Türkler çoğunlukta olduğundan Doğu Trakya anavatanımızın ayrılmaz bir parçasıdır. Trakya'nın geri kalanı için plebisit yapmayı arzu ederiz. İstanbul da bizimdir ama Boğazlar ve Marmara Denizi konusunda İstanbul'un güvenliği için her türlü çözümü kabul etmeye hazırız. Samimi olarak düşüncem şudur ki Türklerin silahlı olarak Boğazların tarafsızlığını güvenceye aldığı eski düzenleme işe yarayacak tek çözümdür. Uluslararası bir komisyonun kavgalara yol açacağı açıktır. Şayet bize bir şans verilirse Milliyetçi hareketimizle birlikte Türkiye'yi yeniden yapılandırabiliriz.

Biz şimdiden içki yasağına sıkı bir şekilde uyuyoruz, ayrıca kumar ve kâğıt oyununun da önünü alıyoruz.[908] Dostluğumuz ve ticaretimizin devam etmesi konusunda Amerika Birleşik Devletleri'ne güveniyoruz. Birleşik Devletler kadar demokratik olduğumuza inanıyoruz ancak ihtiyacımız olmayan cumhuriyetçi bir yönetim kurma niyetimiz yok. Benim kişisel olarak başkan olma gibi bir hevesim de yok. Halifemizi İstanbul'da tutmalıyız zira ülkenin dini bir bakış açısına ihtiyacı vardır. Milletin gücü ise yasama ve yürütmesiyle birlikte Milli Meclis'e aittir. Biz biriz; Enverci bir grubun beni devirmeye çalıştığı doğru değildir. Bolşevizm'e gelince, onlarla bir dostluk anlaşmamız vardır ki anlaşmadaki bir madde burada bir propaganda yapılmaması yönündedir zira Sovyet örgütü dinimiz açısından bizden temelde ayrılmaktadır.[909]

M. Kemal ile yapılan bu röportaj Anadolu'daki Türk milliyetçilerinin sesinin dünyaya ve ABD kamuoyuna duyurulabilmesi açısından şüphesiz önemli bir etken olmuştu. Açıklamasında Türklerin kararlı duruşundan vazgeçmeyeceğini söyleyen M. Kemal Paşa, Milli Hareket'in amacını ve izlediği politikayı belirtirken özellikle Bolşevizm konusunda Batı eksenli bir anlayışta olduklarını söylemiş ve Avrupa ile ortak bir düşüncede olduğunu belirterek bu yöndeki kaygılara da cevap vermişti. ABD ile karşılıklı iyi ilişkilerin devamını temenni eden M. Kemal Paşa, Fransa ve İtalya örneğinde olduğu gibi diplomatik açıdan Ankara Hükümeti'nin verdiği mücadeleye destek amaçlı dost ülke kazanma politikasını da sürdürmüştü. Bununla birlikte Mustafa Kemal'in yeni kurulacak Türk devletine dair rejim konusundaki açıklaması ise ileride gerçekleştirilecek aksi yöndeki adımların o günün koşulları dâhilinde henüz dile getirilmediğini göstermekteydi.[910]

Öte yandan Anadolu'daki işgali meşru gösterme gayretinde olan Yunanistan da yaptığı açıklamalarda işgali haklı gerekçelere dayandırmaya çalışarak kamuoyu desteği alma gayretine

[908] M. Kemal Paşa'nın bu görüşmede özellikle içki yasağından bahsetmesi sebepsiz değildir. Zira 1919 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde de alkollü içeceklere kısıtlama getiren yasal bir düzenleme yapılmıştır. M. Kemal'in iki ülke arasındaki ortak yönlere dikkat çeken bu diplomatik mesajı esasında Milli Hareket'in okyanus ötesindeki gelişmeleri de yakından takip ettiğinin bir göstergesidir. Ankara'da Büyük Meclisi'nin açıldığı günlerde (28 Nisan 1920) "Men'-i Müskirât Kanunu" adıyla verilen kanun teklifi ise Amerika'da çıkan düzenleme üzerinden tartışılmış ve yaklaşık beş aylık bir sürecin ardından (14 Eylül 1920) kanunlaşmıştır. Men'-i Müskirât Kanunu ve o dönemki tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.Onur Karahanoğulları, **Birinci Meclisin İçki Yasağı, Men-i Müskirat Kanunu**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008; Uğur Üçüncü, **Milli Mücadele Yıllarında Bir Yasak Denemesi Men-i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu ve Toplumsal Hayata Yansımaları**, Çizgi Kitapevi, Konya, 2012.

[909] **Great Falls Tribune,** Aug 15, 1921; **The Tampa Tribune,** Aug 15, 1921; **Buffalo Courier**, Aug 15,1921; **The Miami News,** Aug 19,1921.

[910] M. Kemal Paşa, ileride kurulacak olan Türk Devleti'ne uygun yönetim şeklinin Cumhuriyet rejimi olması gerektiğini henüz Milli Mücadele'nin başında yakın çevresine ifade etmiştir. Zira 20 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi öncesinde kendisine Mazhar Müfit (Kansu) tarafından sorulan *"(...) muvaffakıyet takdirinde, ki bundan şüphem yok, hükümet şekli ne olacak ?"* sorusuna karşılık *"(...)Açıkca söyliyeyim: Şekli hükümet zamanı gelince, Cumhuriyet olacaktır."* cevabını vermiş ancak bu niyetini daha yeni başlayan Milli Mücadele sürecine zarar vermemek adına dile getirmemiştir. Bkz. Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s.74.

girmişti. ABD basınına yansıyan bir haberde Yunan Savunma Bakanı *Nicholas Thotokis* ile bir röportaj yapılmış ve Yunan Bakan yaptığı açıklamada adeta ABD'ye Türkiye'de yaşananları izah etmeye çalışmıştı. Birkaç gün içerisinde Türk milliyetçilerinin karargâhı olan Ankara'nın ele geçirileceğini söyleyen Thotokis, düşman yok edilir edilmez Yunan birliklerinin geri çekileceğinin altını çizmişti. Bununla birlikte Yunan Bakan, Sevr Anlaşması'nı yırtmaya çalışan Türklere karşı yapılan taarruzlarla ilgili olarak ABD'den Atina'nın "haklı" emellerine yönelik anlayış bekliyordu. Nicholas Thotokis'in açıklamasının devamı şöyleydi:

> Amerika, savaşı bizim başlatmadığımızın farkına varmalıdır. Yunanistan sürekli olarak Sevr Anlaşması'na saygı göstermiştir. Ancak Türk hilebazları bu anlaşmanın maksadını bozmaya çalışmış ve bizi savaşma konusunda sorumluluk almaya zorlamıştır. Bize de zarar veren bu savaş uğruna hiçbir ülkeden yardım almadan ağır can kaybı ve ekonomik kayıp yaşanmıştır.

Babasının da Balkan Savaşları döneminde başbakan olduğu belirtilen Thotokis'in Ankara'nın kısa sürede düşeceğini belirttiği açıklaması ise şöyle devam ediyordu:

> İlerleyişimiz karşı konulamaz ve 21 Temmuz'daki büyük Eskişehir zaferinden beri durmadan devam ediyor. Düşmanın yarısı yok edildi ve ağır silahlarının üçte biri ele geçirilmiş halde direniş göstermeden geri çekiliyor. Birliklerimiz Ankara'yı işgal etmek için doğuya kısa bir hücum yapacak. Amacımız orada kalmak değil ancak Türk ordusunun geri kalanını temizlemek ve sonra da hareket ettiğimiz noktaya geri dönmektir.[911]

Yunanistan'ın Türkiye'deki işgal harekâtını sürdürürken kamuoyu nezdinde savaş isteyen bir ülke olarak görülmek istemediği Savunma Bakanı'nın yaptığı açıklamadan anlaşılıyordu. Zira Haziran ayında Müttefiklerin yeni bir barış süreci başlatma teklifini Yunan tarafının reddettiği bilgisi basına yansımıştı. Başından bu yana Sevr Anlaşması'nda kendisine haksız bir şekilde sunulan kazanımlardan vazgeçmek istemeyen Yunanistan, Türk vatanını işgal etme hakkını yine bu anlaşmaya dayandırıyor ve kamuoyunu işgalin meşruluğuna ikna etmeye çabalıyordu. Nitekim açıklamaya göre Yunanlılar, Ankara'ya girseler dahi burayı işgal etmeyerek geri çekilme "erdemini" de göstereceklerini belirtiyordu. Askeri anlamda aşırı bir güven duygusu içerisinde olduğu görünen Yunan Bakan'ın kısa bir sürede Ankara'yı ele geçirme düşüncesi ve öngörüsü ise muharebe sonrasında tam aksi bir durumun ortaya çıkmasıyla tersine dönecek ve Yunanlılar için bir yıl sonra gerçekleşecek nihai felaketin başlangıcı olacaktı.

4.1.6.2 Sakarya Savaşı ve Sonrasında Yaşananlar

Kütahya- Eskişehir Muharebelerinin ardından iki taraf arasındaki çatışmalar azalmış, bu süreçte dinlenerek güç toplamaya çalışan Yunan ordusu 12 Ağustos'a kadar Ankara'yı ele geçirmek üzere ilerlemeye hazırlık evresine girmişti.[912] 14 Ağustos itibari ile harekete geçen

---

[911] **Chicago Daily Tribune,** Aug 23, 1921.

[912] Şimşir, a.g.e.,s.150.

Yunanlılar, Sivrihisar'ı işgal etmiş ve 15 Ağustos'ta Kral Konstantin orduya Ankara'yı hedef göstermişti.[913] 23 Ağustos 1921 tarihine gelindiğinde Yunan kuvvetlerinin Türk cephesine doğru taarruza geçmesiyle birlikte 100 kilometrelik bir hat boyunca iki taraf arasında muharebe başlamış bulunuyordu. Bu süreçte Türk savunma hatlarında yaşanan bozulmalar üzerine Türkler geri çekilerek yeni savunma hatları oluşturmaya başlamış, Başkomutan M. Kemal Paşa'nın emriyle savunma hattı yerine savunma alanı stratejisini uygulanarak Yunan taarruzu engellenmeye çalışılmıştı.[914]

Ağustos sonunda Yunanlılar tekrar şiddetli bir taarruza başlamışlar ve 2 Eylül itibari ile geri çekilen Türk ordusu için durum kritik bir hal almıştı. Ancak ilerleyen süreçteki Türk direnişi karşısında taarruz gücünü yitiren Yunan birlikleri savunma pozisyonuna geçmiş, bunun üzerine taarruza kalkan Türk ordusu 13 Eylül tarihine gelindiğinde Yunanlıları Sakarya'nın doğusundan temizleyerek çok önemli bir başarı kazanmıştı.[915]

Amerikan basını ise bu süreçte yaşanan olayları her iki taraftan gelen bilgiler eşliğinde haber sütunlarına taşımıştı. Ağustos ortasında başlayan Yunan ilerleyişi karşısında Türklerin Sakarya'nın doğusunda direnişe geçtiği duyurulurken M. Kemal Paşa'nın Türk yetkililer aracılığıyla Moskova'dan büyük miktarda altın yardımı aldığına dikkat çekiliyordu.[916] Başka bir haberde ise Türk milliyetçilerinin Kafkas ve Kilikya bölgesinden gelen kuvvetlerle birlikte Sakarya'nın doğusunda direniş gücünü arttırdığı, savaş bölgesinde orduya katılmayanların ölümle cezalandırıldığı söyleniyordu.[917]

Haberlere göre bu dönemde Yunan birlikleri Türk ordusunun ana gövdesiyle Sakarya'nın doğusunda temasa geçmiş ve şiddetli çatışmalar başlamıştı. Bu sırada Eskişehir'de bulunan Yunan Kralı Konstantin'in ise hızlı bir şekilde iyileşmekte olduğu aktarılıyordu.[918] Ağustos sonuna doğru bölgeden iletilen bilgilerde özellikle Yunan ordusunun sağ kanadının Türkler tarafından baskı altına alındığından bahsedilirken üç gündür Türklerle savaşan Yunanlıların çok sayıda silah ve mühimmat kaybıyla geriye doğru çekildiği ve Yunan taarruz planının geçici olarak durduğu bildiriliyordu. Buna karşılık Türkler Sakarya ve Pursak nehrinin birleştiği noktada yeni bir savunma hattı kuruyordu. İki taraf arasındaki çatışmaların dönüşümlü olarak sürdüğü de verilen bilgiler arasındaydı.[919]

---

[913] Tansel, Mondros'tan…Cilt IV, s.111.

[914] Atatürk, a.g.e., C. II,s.617,618.

[915] Aynı eser, s.618, Tansel, Mondros'tan…Cilt IV, ss.113-115.

[916] **Star-Gazette,** Aug 20, 1921; **Chicago Daily Tribune,** Aug 21, 1921.

[917] **The Indianapolis Star,** Aug 22, 1921.

[918] **The Los Angeles Times,** Aug 28, 1921; **El Paso Times,** Aug 28, 1921; **Buffalo Courier**, Aug 28, 1921.

[919] **New York Tribune**, Aug 29, 1921; **The San Francisco Examiner,** Aug 29,1921; **The Los Angeles Times,** Aug 29, 1921.

Savaşın devam ettiği günlerde Amerikan gazetelerinde The Associated Press'in yine Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı bir röportaj yer almıştı. Haberin başında M. Kemal'den; "Yunanlılara karşı savaşan Milliyetçi ordunun başı, Asya'daki Türkiye'nin gerçek yöneticisi, Avrupalı kıyafetler giyen, akıcı şekilde Almanca ve Fransızca konuşan kısa, tıknaz yapılı, keskin bakışlı, sağ gözü şaşı olan gri gözlü bir adam." diye bahsediliyordu. Buna göre tüm Doğu'da küçük çocukların dahi ismini bildiği M. Kemal, Boğaz'daki Müttefik gemilerinin silahları altında İstanbul'da kapalı bir konumda tutulan Sultan'dan çok daha güçlü bir durumdaydı. Üstelik Amerikan özgürlük mücadelesini bilen asker ve siyasetçiler kendisini Amerikan tarihindeki büyük liderlerle kıyaslıyordu. Haberin devamında yer alan M. Kemal'in açıklamaları şöyleydi:

> Biz sadece yayımladığımız şartlar altında barış yapacağımızı söylediğimizde, onlar (Müttefikler) gerçeğin ta kendisini konuştuğumuzu ve bunda ciddi olduğumuzu anlayamayacaklar. Şimdi teslim olmak demek ülkemi Macarlardan daha ağır bir kadere, Yunanlılara, yabancılara teslim etmem demektir. Tek yol bağımsızlık için savaşmaktır. Milliyetçi hareket sağ kalır mı? Sadece bizi ilgilendirmeyen bu soru hem Avrupa hem Amerika hem de refah içinde yaşamaya uygun yeni bir dünya kurma arzusunda olan diğer ülkeler için de hayati bir sorudur. Onlar son büyük savaştan bu yana halâ yeterince ders almadılar mı? Dışardan bakıldığında biz milliyetçiler Türkiye'nin Balkanlaştırılmasını, vatanımızın bölünmesini ve Müttefiklerin gelecekte kendileri arasında da sorunlara yol açacak bir şekilde nüfuz alanları kurmalarını engellemeye çalışıyoruz.(…)
>
> Niçin Yakın Doğu'yu bir arada tutan bir yapı yok edilsin? Hiçbir siyasi anlaşma mükemmel değildir ancak bu bulunabileceklerin en iyisiydi. Samimi olarak inancım şudur ki Boğazların tarafsızlığından sorumlu olan Türklerle birlikte savaş öncesi Türkiye tek çözümdür. Biz Mezopotamya ve Suriye'yi İngiliz ve Fransızlara bıraktık ve oranın halkları uygun gördükleri gibi kendi milli kaderlerine karar vermelidirler. Bununla birlikte Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerde kontrolün bizde olmasını umuyoruz. Barış mı? Tabii ki bunu istiyoruz. Savaşı sürdüren Müttefikler ve Yunanlılardır. Bu hepimizi mahvediyor, ancak onların şartlarını kabul edersek o dakikada mahvolacağız. Yunanlılardan kurtulduğumuz zaman, güvenilir bir milli hükümet olmaya yönelik samimi çabamızı sürdüreceğiz. Büyük savaş sırasında ve Müttefik işgalinden bu yana, direnişte olan bir yerin yanıp kül edilmesi uygarlığa karşı yapılan yüz karası bir eylemdir .[920]

Daha önce ABD basınında yer alan açıklamalarına paralel bir şekilde Türklerin bağımsız olma mücadelesi için savaştığını yineleyen Mustafa Kemal Paşa, Batı'ya verdiği mesajda parçalanmış bir Türkiye yerine Milliyetçilerin arzu ettiği Türk egemenliği temelinde kurulacak bir devletin önemine işaret ederek aksi takdirde bölgedeki istikrarın bozulacağı uyarısında bulunuyordu. M. Kemal açıklamasında bölgelerdeki nüfus yapısı temelinde çözümden yana olduklarını, bu kapsamada Suriye ve Mezopotamya bölgelerinden vazgeçtiklerini söylerken Türkiye'de de aynı çözümün uygulanmasını istiyor ve savaş öncesi duyurulan barış şartlarına atıfta bulunarak savaşı isteyen tarafın kendileri olmadığının altını çiziyordu.

Ağustos sonuna gelindiğinde Sakarya Savaşı'na yönelik haberler ABD basınında yer alamaya devam etmiş Yunan ordusunun Türkler karşısında zor durumda olduğuna dair bilgiler gazete sütunlarına yansımıştı. Buna göre Yunan kuvvetleri Sakarya nehri boyunca Türklere yönelik

[920] **Buffalo Courier,** Aug 28, 1921; **The Courier-Journal,** Aug 28, 1921; **The Miami Herald,** Aug 29, 1921.

ilerleyişlerini durdurmuşlardı ve ordu içince ciddi su sıkıntısı baş göstermişti.[921] Ancak ilerleyen günlerde Yunanlılar tekrar taarruza geçmiş ve Türklerin bu ilerleyiş karşısında mukavemetinin kırıldığı ve geri çekilmek zorunda kaldığına dair haberler yayımlanmaya başlamıştı.[922]

Şiddetli çatışmaların yaşandığı bildirilen haberlerde iki tarafın da ağır kayıplar verdiği fakat Türklerin kaybının daha fazla olduğu belirtiliyordu. Yunan gazetelerinden edinilen bilgilere göre ise Yunan ordusu Ankara'ya yaklaşık 80 km uzaktaydı ve Polatlı'ya doğru ilerliyordu. Bununla birlikte İzmir'den gelen haberlerde *Alberto Penzo* adındaki bir İtalyan tüccarın Türk casusu suçlamasıyla Yunanlılar tarafından kurulan bir mahkemede idamla cezalandırıldığı bilgisine de yer veriliyordu.[923]

Öte yandan Amerikan basınında Türk liderlerin açıklamaları yer bulmaya devam etmişti. *"Türk Önderler Kararlı"* başlığıyla yayımlanan bir haberde hem M. Kemal hem de İsmet Paşa'nın açıklamaları yayımlanmıştı.[924] İsmet Paşa için "*Türk kuvvetlerinin parlak lideri, Milliyetçilerin başarısı veya başarısızlığı onun sabrına ve oyununa bağlı"* ifadeleri kullanılırken kendisinin sağ kulağındaki işitme kaybından dolayı[925] tam olarak bir sohbet ortamının gerçekleşemediği aktarılıyordu. Ordudaki herkesin son askere varıncaya kadar bu durumu bildiği ve dolayısıyla da kendisine yönelik bir cevap anında bunu bağırarak gerçekleştirdiği bilgisi veriliyordu. Habere göre İsmet Paşa bizzat Amerikalı muhabiri çağırarak: *"Sizinle konuşmak istedim çünkü biz Türkler nadiren olayları bizim tarafımızdan aktarırız. Bir Amerikalı olarak siz dost olmasanız da en azından tarafsız sayılırsınız"* demişti. Onunla beraber otomobilde, birliklerin arasında ve çalışma masasında saatlerce röportaj yaptığını belirten Amerikalı muhabir, İsmet Paşa'nın şu sözlerini aktarmıştı:

> Biz burada dünyadan kopuk bir şekilde dağlarımızla birlikte yalnızız ve dünyanın bizim hakkımızda ne düşündüğünü bilmek istiyoruz. Tek bildiğimiz şey savaşı kazanmaya mecbur olduğumuz. Hedefimiz basit. Büyük savaş sırasındaki Fransızların konumundayız. Ateşkesin ardından savaşı uzatmayı biz de beklemiyorduk. Kimse zorunlu olmadıkça bir savaş yapmayı kabul etmez. Ancak şüphesiz Yunanlılar bu zorunluluk içerisinde değiller. Bu savaşa beyaz yakalı diplomatlar sebep oldu. Hep biz askerlerin acımasız olduğu söylenir ve şüphesiz öyleyiz de, ama savaşlar bizden daha acımasız olan kötü düşünceli ve aptal diplomatlar tarafından çıkarılır. Neden Yunan köylüler bizim topraklarımıza katliam, cinayet ve yıkım için yollandı? Elbette bu köylü bunu yapmayı istemezdi. Bilinen tek şey şu ki o, Kral Konstantin için savaşıyor. Kral ise askeri yetenek konusunda kendini göklere çıkarıyor. Ancak savaşı

---

[921] **Chicago Daily Tribune,** Aug 31, 1921; **The Los Angeles Times,** Aug 31, 1921.

[922] **The Los Angeles Times,** Sep 1, 1921.

[923] **Evening Star,** Sep 2, 1921; **New York Herald,** Sep 2, 1921.

[924] Daha önce yer verdiğimiz M. Kemal Paşa'nın 29 Ağustos tarihinde basında yayımlanan açıklaması aynen bu haberde de yayımlandığı için M. Kemal'in röportajına tekrar vermiyoruz.

[925] İsmet Paşa Birinci Dünya Savaşı öncesinde 1908'de Yemen'deki askeri görevi esnasında yakalandığı sıtma hastalığından dolayı kulaklarından rahatsızlanmış ve sonraki süreçte bu rahatsızlığının tedavisi mümkün olmamıştır. Dolayısıyla da kendisinin işitme güçlüğü ömrününün sonuna kadar sürmüştür. Bkz. İsmet İnönü, **Hatıralar (Birinci Dünya Harbi)**, Cumhuriyet, Aralık 1999, s.10,11.

kaybedecek ve halkı bu savaşın haksız olduğunu anladığında tahtını da kaybedecek. Kral bu savaşın kendisinin İsviçre'ye yaptığı gibi bir gezinti olduğunu düşündü, ama böyle olmayacak zira askeri mantık ona karşı.

Yunanlılar pek çok malzemeyle birlikte geliyorlar ama bunlar zamanı gelince bizim olacak. Yunanlıların şimdi savaşa hazır 80.000 etkili adamı olduğu söyleniyor, bizim de aynı miktarda var ve Yunanlılardan ele geçirdiğimiz askeri malzemeler sayesinde onları kullanacak adam sayımız da artıyor. Hâlbuki Yunanlılar sayısal olarak bizden güçlü olamazlar, zira son birliklerini 18 yaş altı kişilerden oluşturdular. Biz ise mütareke sürecinde 500.000 kişilik bir orduyu terhis etmiştik. Şu an sadece seçkin kişileri alsak da, diğerlerini de tekrardan alabiliriz.(…)

İnanç olmadan, en hazır olunan savaş bile kaybedilebilir. Bizde ise bu inanç var. Hedefimizin çok yakın olduğunu biliyoruz. Askerlerimiz tam donanımlı olmayabilir. Avrupa'nın gözünde kötü durumda olsalar da kalpleri iyidir ve nasıl savaşacaklarını biliyorlar. Onlara savaş bitti ve kazandık denilene kadar çarpışacaklar. Belki de on yıl sürecek ama biz buna da hazırlanıyoruz.

Büyük savaşın ardından Müttefikler bizi çarmıha germeyi ve çivileri çakmak için de Yunan ve Ermenileri kullanmayı düşündü. Biz silahlarımızı ve toplarımızı bıraktık, fakat düzensiz bir orduyla toplarımızın parçalarını ağır ağır yeniledik, İngilizlerin söktüğü kama yerlerini yeniden ürettik. Ayrıca İngiltere'nin Ermenistan'a gönderdiği silah ve toplar gibi Yunan mühimmatını da ele geçirdik ve Denikin'e yollanan İngiliz malzemelerini[926] emniyete aldık. Dolayısıyla İstanbul'u tekrar almamamız için askeri yönden hiçbir sebep yok. Ancak öncelikle bu cephedeki Yunanlılardan kurtulmalıyız.[927]

Savaşın sürdüğü bu dönemde İsmet Paşa'nın Milli Mücadele sürecinin gelişimine yönelik yaptığı samimi açıklamalar ve Türklerin kararlılığına vurgu yapması şüphesiz çok şey anlatıyordu. Kendisinin askeri yönden sahadaki durumu açıklayarak Yunan ve Türk ordusu konusundaki tespitleri ve geleceğe yönelik değerlendirmelerinin ise ne kadar isabetli olduğunu zaman gösterecekti.

Bu dönemde Amerikan basınında Milli Hareket'e yönelik ilginin arttığı açık bir şekilde görülüyordu, zira Türk Milliyetçilerinin lider kadrosuyla yapılan röportaj ve haberler daha sık yayımlanmaya başlamıştı. Bununla birlikte yapılan açıklamalarda Türklerin verdikleri mücadeleyi yer yer ABD'nin bağımsızlık süreciyle ilişkilendirmesi, okyanus ötesinden Milli Hareket'e karşı bir sempati oluşmasının önünü açıyordu. Nitekim yayımlanan bir haberde Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının yaptığı bu mukayeseyle Amerikan tarihine uzak olmadıkları belirtilirken; onlardan *"Amerikan tarihine ilgili öğrenciler"* diye bahsediliyordu.[928]

---

[926] Mütareke sonrasında Boğazlara yerleşen İngiltere, Bolşeviklere karşı verdiği mücadelede önemli bir stratejik noktayı ele geçirmiş, dolayısıyla Sovyet rejimini Karadeniz kıyıları üzerinden vurma imkânını elde etmişti. Bu dönemde İngilizler, Sovyet Rusya'yı kuşatmak için Karadeniz'in kuzeyinde Bolşeviklere karşı savaşan Beyaz Rus kuvveterini destekleme yoluna gitmişti. Dolayısıyla Çar taraftarı olan Rus generallerden Denikin'e de İngiltere'den bol miktarda silah ve mühimmat yardımı yapılmıştı. İsmet Paşa'nın açıklamasında bahsettiği husus bu yardım silahlarıdır. Bkz. Mehmet Okur, Mütareke Dönemi'nde İngiltere'nin Karadeniz Politikası", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Sayı 11, Nisan, 2017, s.35.

[927] **The Indianapolis Star,** Sep 3, 1921; **The Star Press**, Sep 4, 1921.

[928] **The Houston Post**, Sep 4, 1921.

Diğer yandan Türk-Yunan savaşına dair haberlerde Türklerin üstünlüğü tersine dönmüş vaziyetteydi. Türk kuvvetlerinin bütün hat boyunca Ankara yönünde geri çekildiği bildirilirken M. Kemal Paşa'nın boşalttığı bölgelerdeki hatlarla aynı güçte başka direniş göstereceği bir alanın kalmadığı aktarılıyordu. Yunan yetkilileri ise Ankara'yı ele geçirmenin an meselesi olduğu konusunda emindi. Bunun yanında Yunan Hükümeti'nin Amerikan kamuoyundaki Kral Konstantin karşıtı algıyı kırmak için ABD'ye bir komisyon göndereceğinden bahsediliyordu.[929]

"Yunan Savaşında Ankara'nın Kaderi Bir Dönüm Noktasında" başlığıyla verilen bir makalede ise Türklerin yenilmesi halinde Sevr Anlaşması temelinde Yunanlıların elde edeceği bölgeler harita eşliğinde gösterilmekteydi. Makalenin devamında Türklerin Anadolu'daki Yunan ordusunu, İngiltere'nin pozisyonunu korumak adına kullanmaktan zevk duyduğu bir silah olarak gördüğü belirtilirken, Fransa ve İtalya'nın Milli Hareket'e yaptığı yardımlara dikkat çekiliyor ancak savaşın Türklerin aleyhine döndüğü yorumu yapılıyordu. Buna göre Ankara'nın düşmesi halinde ortaya çıkacak senaryoları aktaran yazar, bu durumda İngiltere'nin Türkiye de dâhil Yakın Doğu'da Fransa karşısında tam bir üstünlük sağlayacağını, M. Kemal'in ise hemen teslim olmayıp hükümetini muhtemelen Sivas veya Erzurum'a taşıyacağını söylüyordu. Türk halkının yenilgi sonrasında Sultan'a veya onun *"kâğıttan"* hükümetine dönüp dönmeyeceği ise ayrı bir soruydu.[930]

Sonraki süreçte bölgeden çelişkili haberler basına yansımıştı. Bir yandan Ankara'nın düştüğü duyurulurken bunun Londra tarafından doğrulanmadığı bilgisi verilmişti.[931] Bir diğer haberde ise Sakarya önlerinde Türklere karşı savaşan Yunanlıların ağır kayıplar vererek geri çekildiği aktarılmış,[932] ancak bir harita eşliğinde verilen *"Türk Başkenti Tehlikede"*[933] başlığına sahip haberde ise Yunanlıların yavaş yavaş Ankara'ya yaklaşmakta olduğu belirtilmişti. Türklerin ise Ankara'yı kaybetmeleri halinde daha önce duyurdukları gibi Kızılırmak'ın arkasında; Yozgat ve Kayseri'de direnişe devam edecekleri bildiriliyordu.[934]

Eylül ortalarında aksi yönde haberler yayımlanmaya devam etmişse de artık durum netleşmeye başlamıştı. Buna göre Yunanlıların Türk kuvvetler karşısında geri çekildiği ve bu durumun Yunan harekâtı için bir diğer başarısızlık anlamına geldiği aktarılmıştı.[935] Yunan taarruzunun durmasının nedeni olarak da Türk milliyetçilerinin başarılı direnişi ve kötü hava

[929] **Chicago Daily Tribune**, Sep 5, 1921; **The New York Times**, Sep 5, 1921.

[930] **The Boston Globe**, Sep 8, 1921.

[931] **The New York Herald**, Sep 8, 1921.

[932] **Evening Star**, Sep 9, 1921.

[933] ABD basınında Ankara'nın genelde Türk milliyetçilerinin başkenti olarak nitelendiği düşünülürse İstanbul'un yok sayıldığı bu ifade, ABD basınının Milli Hareket'i, Türklerin asıl temsilcisi olarak görüdüğüne bir örnek teşkil etmektedir.

[934] **Chicago Daily Tribune**, Sep 9, 1921.

[935] **The Washington Herald**, Sep 17,1921.

koşulları gösteriliyordu.[936] Ancak Türklerin sahada elde ettiği bu üstünlüğe rağmen Atina'dan iletilen bilgiler Yunan kuvvetlerinin yenilmediği ama "*stratejik bir geri çekilme*" gerçekleştirdiği yönündeydi. Buna göre Yunan ordusu oldukça dar bir alanda olmasına rağmen mükemmel bir şekilde manevra yapmış ve Sakarya Nehri'ni geçerek geri çekilmeyi başarmıştı(!).[937]

Uzun bir süreden beri İngiliz ve dolayısıyla da Yunan karşıtı bir politika izleyen Fransızlar ise yaşanan durumu Yunan geri çekilmesinden çok bir bozgun olarak nitelemişti. Atina'nın "düzenli geri çekilme" nitelemesine karşılık Fransız askeri yetkilileri, uzun süredir Sakarya Nehri vadisinde süren savaşın Yunanlılar için tam bir facia ile sonuçlandığını söylüyordu. Habere göre Fransız basınında da aynı yönde sert eleştiriler yer almış, Yunanlıların bu "çılgın harekât" öncesinde zaten kaybetmeye mahkûm olduğu yorumu yapılmıştı. Bununla birlikte Yunan ordusundan *"Doğu Akdeniz'deki kazanımlarını korumak amacıyla İngiltere tarafından finanse edilen paralı asker teşkilatı"* olarak bahsedilirken, aynı şekilde Kral Konstantin için de "*hiçbir askeri kapasitesi veya prestiji olmayan, askerlerini ulusal bir ülküden ziyade basit bir paralı operasyon için öldüren Kral"* ifadesi kullanılmıştı. [938]

Türk zaferiyle sonuçlanan Sakarya Savaşı sonrasında Yunanlıların "mağlup olmadık" yönündeki propagandası bir müddet daha sürmüşse de, [939] Türklerin karşı taarruzuyla kesin bir yenilgi yaşayan Yunan ordusu büyük oranda geri çekilmiş ve 13 Eylül 1921'de Sakarya'nın doğusunda tek bir Yunan askeri dahi kalmamıştı.[940]

Bu dönemde ABD basınındaki Milli Hareket'e yönelik ilgi de devam etmiş artık savaş esnasında Türk ordusu içerisinde yaşanan kahramanlık derecesindeki olaylar haber başlıkları altında detaylı bir şekilde okuyuculara aktarılmıştı. *"Kahraman Türk General Saldırı Başarıya Ulaştığında Hayatını Kaybetti",*[941] *"Türk General'in Hatırası Onurlandırılıyor",*[942] *"Türk Albay Ordunun Ana Bölümünü Kurtarmak İçin Hayatını Feda Etti",*[943] *"Türk Albay Hayatını Feda Etti"*[944] başlıklarıyla verilen haberlerde Nazım Bey[945] adındaki bir Türk Subayı'nın Kütahya-

---

[936] **The Indianapolis Star**, Sep 17,1921; **Star-Gazette**, Sep 17, 1921.

[937] **Evening Star**, Sep 17,1921.

[938] **The Brooklyn Daily Eagle**, Sep 19,1921.

[939] Özalp,a.g.e.,s.222.

[940] **Türk İstiklâl Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 6'nci Kısım, 1'inci Kitap Büyük taaruza Hazırlık ve Büyük Taaruz,** Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s.2.

[941] **New Castle Herald**, Sep 17,1921.

[942] **El Paso Herald**, Sep 17,1921.

[943] **Great Falls Tribune** Sep 18,1921.

[944] **The Indianapolis Star**, Sep 18,1921.

[945] Kütahya-Eskişehir Muharebeleri devam ederken 15 Temmuz 1921'de şehit düşen 4. Türk Tümeni Komutanı Yarbay Nazım Bey, Milli Hareket'in başından bu yana etkin bir gayret göstermiştir. Afyon Altıntaş savaşı sırasında yoğun Yunan taaruzu sonucu Çatal Tepe'nin düşmesinin ardından 4. Tümen'in tepeyi geri almak için kahramanca savaşsa da başarılı

Eskişehir Muharebeleri sırasındaki kahramanca mücadelesi anlatılıyordu. Buna göre 4. tümeniyle birlikte Albay Nazım Bey, İsmet Paşa kumandasındaki ana orduyu korumak için savaşarak hayatını kaybetmiş ve bu sayede Türk ordusunu muhtemel bir bozgundan kurtarmıştı. İsmet Paşa ise orduya yönelik yayımladığı bir mesajda kendisinin hizmetlerinden, çok donanımlı bir asker olduğundan bahsetmiş ve iki gün boyunca kendisinden fazla sayıdaki üç Yunan tümenine direnen Nazım Bey ve askerlerine şükranlarını sunmuştu. Söz konusu haberlerde bildirildiğine göre savaş sırasında ikinci kurşunla birlikte hayatını kaybeden Nazım Bey'in son sözü ise "Kısmet" olmuştu.

Aynı dönemde Ankara'da bulunan Amerikalı The Associated Press muhabiri, Milli Hareket liderleri hakkında ayrıntılı bilgiler de aktarıyordu. Türk milliyetçilerinin lideri olan Mustafa Kemal Paşa'nın nasıl korunduğuna dair bilgi verilen haberde, M. Kemal'in güvenliğinin *"Kara Bölük"* adıyla bilinen bir organizasyon tarafından üstlenildiği belirtiliyordu. Bu yapının ise yurtları Doğu Karadeniz Bölgesi olan acımasız Laz ırkı arasından seçilmiş gözü pek askerlerden oluştuğu söyleniyordu. Habere göre, siyah kıyafetler giyen bu askerler bıçak ve tüfek dâhil olmak üzere vücutlarına sarılı mühimmatla birlikte tam donanımlı keskin nişancılardı. Bu korumalar, M. Kemal'in konutunun yanında gözcülük yapıyor ve uzun yolculuğunda ona eşlik ediyorlardı. Korumaların neden Lazlar arasından seçildiğini de açıklayan muhabir, onların tüm bölgedeki en cesur ve en acımasız savaşçılar olmakla ün yaptığına dikkat çekiyordu.[946]

İlerleyen günlerde Anadolu'da yaşanan Türk zaferi Müttefikler açısından durumu karmaşık bir hale getirmişti. Nitekim Yunan mağlubiyetinin büyük devletlerde rahatsızlığa neden olduğu basına yansımıştı. Buna göre Yunan bozgunu Yakın Doğu sorununu tekrar gündeme getirmiş, İstanbul'u işgal eden Müttefikler Yunan zaferiyle uygulamaya konacak Sevr Anlaşması yerine şimdi savaşan taraflar konusunda ne yapacağını düşünüyordu. İngiltere ve Fransa ise üst düzey Yunan komutanlarına kızgındı, zira onlar Fransız yetkililer bu konuda kendilerini uyarmış olmasına rağmen Yunan ordusunun gücünü gözlerine gereğinden fazla büyütmüştü.[947]

Öte yandan Türk zaferinin sadece Batı dünyasında yankı bulmadığı, Türklerin prestijinin bu zaferle Müslüman dünyasının gözünde arttığı belirtiliyordu. Öyle ki İran, Azerbaycan ve Hindistan'dan Ankara'ya çeşitli heyetlerin geleceği aktarılırken bu durumun büyük bir Pan-İslamik gösteriye dönüşeceği söyleniyordu.[948]

---

olunamamış ve Yarbay Nazım Bey bu sırada şehit düşmüştür. Kendisinin şehit olması Büyük Millet Meclisin'de teessür yaratmış ve şehit olmasının ardından rütbesi albaylığa yükseltilmiştir. Şehit Nazım Bey'in cenaze törenine Meclis de katılma kararı almıştır. Bkz. Tansel, Mondros'tan…Cilt IV, s.101; Özalp, a.g.e.,s.184.

[946] **New York Herald**, Sep 18, 1921; **The Los Angeles Times**, Sep 18, 1921; **Great Falls Tribune,** Sep 18, 1921.

[947] **Evening Star**, Sep 27,1921.

[948] **Evening Star**, Oct 4,1921.

Savaş sonrası Yunanlılar tarafından esir alınan Türk askerleri hakkında çıkan bir haberde ise Türklerin yokluk içinde olmasına rağmen nasıl büyük bir mücadele verdiği anlatılıyordu. The Associated Press muhabiri Yunanlıların elinde esir bulunan yüzlerce Türk askerini görmüş ve onların bir askerden çok üstü başı dağınık pasaklı bir gruba benzediğini yazmıştı. Buna göre, çoğunun ayakkabısı bile yoktu ve elbiseleri yırtık pırtıktı. Sadece yüzde yirmi beşi üniformaya sahipken çoğu, ölen Yunan askerlerinden aldıkları üniforma ve ayakkabıları giyiyordu. Muhabir, Türk askeri bu haldeyken Yunanlıların tam teçhizatlı olmalarına dikkat çekiyor, buna rağmen Türklerin savaş esnasında pozisyonlarını tam bir azimle koruduğunu söylüyordu. Yunanlılar ise Türklerdeki bu "inatçılığı" onların büyük orandaki dini fanatizmine bağlıyordu. Yunanlıların iddiasına göre Türk komutanlar askerlerini dolduruşa getirerek Hristiyanların Türkiye'nin tümünü alma niyetinde olduğunu ve tüm Müslümanlara boyun eğdirmek istediğini söylüyor ve bunu duyan Türkler de ölümüne bir direniş gösteriyordu.[949]

Netice itibari ile Türklerin Yunanlılar karşısında Sakarya'da kazandıkları bu askeri başarı Türk Kurtuluş Mücadelesinde çok önemli bir engelin aşılmasını sağlamış ve Yunanlıların Anadolu'daki işgaline son verecek olan Büyük Taarruz'a giden süreci başlatmıştı. Bu dönemde ABD basınında göze çarpan önemli bir nokta ise Milli Hareket'i daha yakından tanımaya yönelik haberlerdeki artışla birlikte gazete sütunlarında Türk milliyetçileri ve verdikleri mücadeleyi bizzat onların ağzından anlatan bir bakış açısının yerleşmeye başlamasıydı.

4.1.7. ABD Basınında Büyük Taarruz ve Türk Ordusunun Zaferi

4.1.7.1. Büyük Taarruza Doğru ABD Basını

Sakarya Savaşı'nın ardından Türkiye üzerindeki planları sekteye uğrayan İtilaf Devletleri tekrar bir diplomasi süreci başlatmış 1921 yılı sonunda İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon *"Sevr Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi için"* Paris'te bir konferansın toplanması önerisini İngiliz kabinesine iletmişti.[950] Bu doğrultuda 22 Mart 1922'de Paris'te içinde Türk-Yunan savaşına yönelik bir mütareke taslağının da olduğu bir toplantı yapılmıştı. Ancak mütareke şartlarında Yunan ordusunun Anadolu'yu boşaltma sürecini ağırdan alması gibi Ankara Hükümeti'nin başından beri savunduğu ilkelere aykırı durumlar ortaya çıkmış ve dolayısıyla Müttefiklerin bu planı Türkler tarafından kabul görmemişti.[951]

1922 yılı Mart başında ABD basınında yayımlanan bir haberde ise konferans öncesinde İstanbul Hükümeti adına İzzet Paşa'nın Avrupa'ya gitmesinin Ankara Hükümetinde kızgınlığa yol açtığı yazıyordu. Buna göre konferans için Avrupa'da bulunan Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey

---

[949] **The Washington Post,** Oct 16,1921.

[950] Şimşir, a..g.e.,s.236.

[951] Evans,a.g.e.,s.369,370; Tansel, Mondros'tan…Cilt IV, s.130,131.

bu konuda Büyük Miller Meclisi'ne gönderdiği mesajda; Babıâli'yi, Damat Ferit Paşa'yı zamanında Milli Hareket'e karşı uyguladığı başarısız politikayı sürdürmekle suçluyor ve sert tedbirlerin alınacağı uyarısında bulunuyordu.[952] Ancak Paris'teki konferans başladığında Ankara Hükümeti'nin yanında İstanbul Hükümeti'ne de Türk-Yunan savaşına yönelik ateşkes maddeleri iletilmişti. Bununla birlikte haberde Yunan tarafının sunulan koşulları kabul edeceği belirtilirken Ankara'nın kararının belirsiz olduğu aktarılıyordu.[953] İlerleyen günlerde Ankara Hükümeti Müttefiklerin ateşkes önerisine cevap olarak Anadolu'nun derhal boşaltılması yönündeki ısrarını sürdürmüş[954] ve barış süreci açısından bir sonuca varılamamıştı.

Öte yandan Büyük Taarruz öncesinde Türklere yönelik olumlu yöndeki haberler gazete sütunlarda yer bulmaya devam ediyordu. Nitekim Robert Koleji öğretmenlerinden Laurance Moore'un kaleme aldığı bir yazıda M. Kemal'in suikasta uğradığı söylentisinden yola çıkılarak kendisinin Çanakkale savaşında İngilizlere karşı verdiği başarılı mücadeleden bahsedilirken Samsun'a çıkışı ve sonrasındaki faaliyetleri ise övgü dolu sözlerle anlatılıyordu. Moore, Batı'nın M. Kemal'i düşman görmemesi gerektiğini söyleyerek kendisinin öneminden şöyle bahsediyordu:

> M. Kemal Paşa'nın yönetiminde Türkler daha önce hiç düşünmedikleri anavatan kavramını kazandılar ve ülkelerinde önemli bir birlik safhasını gerçekleştirmeyi başardılar. Batılı milletler tarafından köşeye sıkıştırılmadıkları sürece Kemal'in kurduğu devlet idealleri altında bir Bolşevik işgali tehlikesi de yoktur. Kemal'in ölümüyle tüm halkın yine bir kargaşa içerisine girme tehlikesi vardır ve sonra geleceğe dair ne olacağını kimse tahmin edemez. Sorun büyürse İngiltere ve Fransa ilgilenmek zorunda kalacaktır ve bunu da geciktirme gibi bir lüksleri de olmayacaktır.[955]

Başka bir yazıda ise Türklerin Anadolu'da sadece bağımsızlıkları için savaştığı belirtilirken Yunanlıların yayılmacılık politikası izlediği söyleniyordu. Bununla birlikte Anadolu'daki işgal ilerleyişinde Yunanlıların pek çok köyü yaktığı, bunun sonucunda otlaklarını ve bahçelerini kaybeden on binlerce Türk köylüsünün açlıktan öldüğü aktarılıyordu.[956]

Yunanlılar için işlerin tersine döndüğü bu dönemde, Amerikan basınındaki bu değişimi gören Yunanistan Başbakanı *Demetrios P. Gounaris* kamuoyunu kendi tarafına çekmeye yönelik bir makale kaleme almıştı. Current History dergisinde yayımlanan makalede, Yunanlıların Anadolu'da neyi amaçladığına yönelik bilgiler *"Mustafa Kemal'e karşı özgürlük savaşı"* ifadesiyle birlikte verilerek Yunan işgaline farklı bir boyut kazandırılıyordu. *"Yunanistan'ın Türklerden*

---

[952] **The Los Angeles Times,** Mar 10,1922; Paris'teki bu konferansa Ankara'nın itirazına rağmen İstanbul Hükümeti de Ahmet İzzet Paşa başkanlığında bir heyet göndermiş, dolayısıyla Müttefikler açısından bu ikili durumdan faydalanma olanağı ortaya çıkmıştı. Ancak her iki heyet de konferansta belirlenen şartlar konusunda bir mutabakat oluşmasını sağlayamamıştı. Bkz. Sonyel,a.g.e.,s.176.

[953] **The New York Times,** Mar 10,1922.

[954] **The Houston Post,** Apr 24,1922.

[955] **The New York Times,** Jan 22, 1922.

[956] **Chicago Daily Tribune,** Mar 7, 1922.

Kazandıkları" başlığına sahip makalesinde Yunan Başbakan, *"Anadolu'daki Hristiyan Rum nüfusun özgürleştirilmesi savaşına"* karşı Amerikan kamuoyunun bakış açısına hem şaşırdığını hem de üzüldüğünü belirtiyordu. Zira verilen savaş bir özgürlük savaşıydı(!). Anadolu işgalini Yunanistan'ın kuruluş sürecine bağlayarak açıklayan Gounaris, yine binlerce yıllık geçmişten gelen iddialarla birlikte Anadolu'daki Yunan işgalini şu sözlerle haklı çıkarmaya çalışıyordu:

> (…) Savaş 1919'da değil 1821'de başladı. Yaklaşık bir asırlık mücadeleyle parça parça neredeyse adım adım 3000 yıldır Yunanistan'a ait olan toprakları geri aldık. Azar azar Avrupa kısmı olan Trakya'yı da özgür kılmayı başardık. Sonra Dünya Savaşı başladı. Türklerle son büyük mücadeleye girişmeden gücümüzü toplamak için bir müddet bu savaştan uzak durduk, zira her bir Yunan bu anın geleceğini biliyordu; Balkan Savaşlarında Yunan ordularına yol veren Kral Konstantin bunu daha da iyi biliyordu belki başkaları da. Sonunda Müttefiklerin yanına katıldık ve Sevr Anlaşması ile gelen son zaferle Rumların özgürleşme hayali neredeyse gerçekleşmişti. Bu da 1821'de başlayan Helen Bağımsızlık Savaşı'ndan beri tarihimizin nihai amacıydı.(…)

Yüzyıllar içerisinde bölgede değişen koşulları ve nüfus yapısını yok sayarak tarihsel referanslar üzerinden işgal hareketini meşru gösterme çabasında olan Yunan başbakan, Anadolu'daki işgalin Yunanlılar tarafından neredeyse 100 yıl önceden bu ana kadar planlı bir şekilde yürütüldüğünü adeta itiraf etmekteydi. Ancak başka bir devletin toprakları üzerinde bu yayılmacı politikayı uzun süredir güttüğünü söylemekten çekinmeyen Gounaris, işgale karşı Mustafa Kemal'in başlattığı direniş hareketinin meşru olmadığını belirterek onu ABD'ye şöyle şikâyet ediyordu:

> (…)Şimdi gelelim ikinci önemli etkene zira bu durum Amerika'da pekiyi anlaşılamıyor gibi. Sevr Anlaşması'nın uygulanmasını istemeyen unsurlar, dünyadaki diğer tüm devletler tarafından da tanınan ve Sevr'de imzası olan Türkiye Hükümeti'ni temsil etmiyordu. Türkiye Hükümeti Müttefiklerin denetiminde olandı. Türkiye savaş sırasında yenilen taraflardan biri olduğundan imzalanan barış anlaşmasını uygulaması için Müttefiklerin kontrolünde tutuluyordu. Ancak bu sırada Mustafa Kemal'in isyancı gücü ortaya çıktı, herhangi bir hakkı ve sorumluluğu da olmadığından kimse tarafından tanınmayan bir güç ve bu isyancı güç şöyle dedi: "Biz Sevr Anlaşması'ndaki şartları tanımıyoruz"
>
> Dünya Savaşı'ndaki Müttefiklerimize göre, Türkiye Hükümeti Sevr Anlaşması'ndaki şartları uygulamaya razı olduğunu söylediği müddetçe her şey gayet iyi gidiyordu. Müttefikler Mustafa Kemal ve onun asi ordusunun ne dediğiyle doğrudan ilgilenmediler. Ancak Yunanlılar ilgilendi, zira Anadolu'daki Rumların bağımsızlığını sağlayan Sevr Anlaşması, Yunanistan'ın savaşa giriş sebeplerinden biriydi. Mustafa Kemal ise bu anlaşmaya uymayacağını söylemekle kalmamış buna direnmek için bir de ordu toplamıştı.(…)

Başbakan Gounaris'e göre her şey Yunan ve Rumların istediği şekilde yürürken Mustafa Kemal'in ortaya çıkması tüm bu kazanımları tehlikeye sokmuştu. Yazısının devamında İstanbul Hükümeti'nin M. Kemal'i engelleyemeyecek kadar zayıf durumda olmasından ve Sevr'i imzalayan Müttefiklerin ilgisizliğinden yakınan Yunan Başbakan, Yunanistan için çok hayati olan bu anlaşmayı uygulatmak için bizzat harekete geçtiğini ve aslında savaşmak zorunda bırakıldıklarını öne sürüyordu. Yazının devamı şöyledi:

> (…)Bunu (savaşmayı) isteyen Yunanlılar değildir. Son 12 yıldır askerde olan ve tüm bu askeri düzenden bıkmış olan Yunanlılar var. Yunanistan'daki herkes bundan usandı. Fakat bir yıllık başka bir savaştan kaçınmak için Yunanlılar şimdi yeni Türk hâkimiyetinden kendilerini özgür bırakacak bir anlaşmada ısrar etmelidir. Eğer İstanbul'daki Türk hükümeti Türkiye'nin iç bölgesine söz geçiremeyecek kadar zayıfsa Yunanlılar başka bir korumanın olmadığı yerde bu işi kendileri yapmalıdırlar.
>
> İsteğimiz bundan ibarettir. Bunun için biz 100 yıl bekledik ve tüm kanımız ve servetimizle bunu elde ettik ve bunu da tek başımıza yaptık. Tüm tarafların imzaladığı anlaşma şartlarını tatbik ederken de dünyadaki hiçbir ulusa yük olmadık. Şimdi tek isteğimiz dünyanın geri kalanının Anadolu'daki Rum nüfusun bağımsızlığını tanımalarıdır yoksa onları tekrar köleliğe mahkûm etmek, geçmiş asırdaki bütün uygarlığı inkâr etmek anlamına gelecektir.[957]

Yunan başbakan makalesinde, bir taraftan Anadolu'daki işgal harekâtını Sevr Anlaşması temelinde meşrulaştırmaya çalışırken, diğer yandan Anadolu'da yaşayan Rumları "özgürleştirmek" gayesiyle hareket ettiklerini iddia ediyordu. Bununla birlikte Yunanistan'ın kuruluş sürecinde aldığı dış desteği yüz yıl sonra tekrar arkasına almak isteyen Gounaris, Anadolu'daki Rumların bağımsızlıklarını kazanabilmeleri adına savaşıldığını birçok kez vurgulayarak ABD ve dünya kamuoyunda işgale yönelik farklı bir algı oluşturmaya çalışıyordu. Hâlbuki Yunan başbakanın da kabul ettiği gibi Sevr Anlaşması İstanbul Hükümeti'ne Müttefiklerce baskı yoluyla imzalatılmıştı ve Wilson ilkelerine aykırı olarak Yunanistan'a bırakılan bölgeler tarafların imzasıyla yasal bir nitelik kazansa dahi meşruluk anlamında hukuka uygun değildi.

Yunanlıların ABD kamuoyunu etkileme çabalarına rağmen ABD basınında Milli Hareket hakkındaki yazılar Büyük Taarruza giden süreçte detaylar eşliğinde yayımlanmaya devam ediyordu. *"Bir Kemalist'le Sohbet"* başlığı altında çıkan bir yazıda İstanbul'da bulunduğu sırada bir Türk'le tanıştığını anlatan Yunan kökenli *Demetra Vaka* adındaki Amerikalı yazar, konuştuğu Türk'ün Milli Mücadele ve Mustafa Kemal taraftarı olduğunu belirterek aralarında geçen konuşmayı uzun bir şekilde aktarmıştı. Karşılıklı diyalog şeklinde ilerleyen yazısının bir bölümünde *"Eğer bir Türk olsaydım muhtemelen ben de Kemalist olurdum"* ifadesini kullanan yazar, ülkesine hizmet ettiğini düşündüğü Mustafa Kemal'in Türkiye'de halâ hayat olduğunu Avrupa'ya gösterdiğini söylüyordu. M. Kemal ve İstanbul'un bazı yerlerini gösteren fotoğrafların da yer aldığı yazıda Milli Hareket, isimsiz bir Türk milliyetçisi tarafından detaylı bir şekilde anlatılıyordu.[958]

Öte yandan aynı dönemde yine Laurance Moore tarafından Anadolu'daki Milli Hareket ve M. Kemal'i anlatan *"Mustafa Kemal'in Yeni Türkiye'si"* başlıklı uzun bir makale de kaleme alınmıştı. Milliyetçi hükümetten izin almasının ardından bir Amerikan destroyeriyle İnebolu limanına oradan da Ankara'ya giden ve burada bir Türk istihbarat subayı tarafından karşılanan

[957] **Current History,** Vol XV. (March, 1922), pp. 911-914.

[958] **Asia,** Vol XXII (March 1922), pp. 201-235.

Moore, Türk milliyetçilerini cesur ve Türkiye'nin varlığını en iyi şekilde savunan kişiler olarak tanımlamıştı. Ankara'ya olan yolculuğu sırasında İnebolu'dayken konuştuğu köylü, tüccar ve memurların Milli Hareket'e destek verdiğini belirten Moore, tek şikâyetin vergiler ve sıkı kısıtlamalara yönelik olduğunu belirterek böylesine zor zamanlarda kendini dışarıya kapatmış bir ülkede bu durumun kaçınılmaz olduğunu belirtmişti. Buna rağmen mücadelenin sonucuna ve lideri M. Kemal'e tam bir inancın mevcut olduğunu da ekliyordu. Yazının ilerleyen bölümünde bir Türk tüccarla konuşmasını aktaran yazar Türk kadınlarının verdiği mücadeleyi şöyle anlatıyordu:

> (…) denizden gelen güzel bir akşam esintisi altında bir terasta birlikte otururken, tüccar şöyle dedi: "Bu yeni Türkiye'de "Türk" efendi olarak kalmalıdır. Yüzyıllardır Türk'ün umursamazlığı sayesinde Yunanlılara, Osmanlı'daki Rum ve Ermenilere ülkenin ticaretini ellerine alarak bu alanda etkin bir konuma gelmelerine müsaade edildi. Savaş ve onların da kendi ihanetiyle birlikte, bu ayrıcalıklarını kaybettiler ve biz, bizim olan haklarımızı tekrar geri kazandık. Biz tekrar bu topraklarda avuçlarımızın arasından ticaretimizin kontrolünün kayıp gitmesine asla müsaade etmemeliyiz."(…) Biz konuştuğumuz sırada gümrük binasının yanında duran büyük öküz arabaları iç bölgedeki ordu için mühimmatla yükleniyor ve akşam serinliğinde dağların tepesine doğru ilerlemek üzere bir gıcırtı kafilesi yol alıyordu. Arkadaşım(tüccar) "genç delikanlıların hepsi orduda ve gördüğün gibi sevkiyat da çocuklar yaşlı adamlar ve kadınların elinde" dedi. Ben bu bitkin haldeki kadınların gücüne ve hünerine hayran kaldım zira vagonlardaki kutu ve balyaları kaldırmaya uğraşırken yükleri ayarlıyorlar ve sırıklarla öküzleri doğru pozisyona getirip onları uzun yolculuklarına başlatıyorlardı. Onların eski elbiseleri solmuş ve kirli bir vaziyette, ayakları ise çıplaktı fakat Müslüman olarak kadınsı iffetlerini de asla ihmal etmiyorlardı. Oraya buraya hareket ederken başörtülerini hemen yüzlerinin üzerinde kalmasını sağlayarak dişlerinin arasında bir yerde bir düğümle bağlı tutuyorlardı. Başörtüsü, fes gibi Milliyetçilerin sembolü, Anadolu'da geçirdiğim beş hafta boyunca örtüsüz yalnızca üç Müslüman kadın gördüm.(…)

Laurance Moore Ankara'ya vardıktan sonra burada M. Kemal ile de görüşme fırsatı bulmuştu. Yazısının son bölümünde M. Kemal ile yaptığı görüşmeye yer veren Moore, M. Kemal'in Fransızca konuştuğunu belirterek onun sözlerini şöyle aktarmıştı:

> Amerikalılar hep Türkleri anlamak için fırsat bulamadıklarını söylereler fakat sizin halkınız daima büyük gezginler olmuştur. Misyonerleriniz, öğretmenleriniz ve din adamlarınız gibi pek çok Amerikalı ülkemizi ziyaret etmiş ve aramızda yaşamışlardır. Şimdiye kadar iki halkın da birbirlerini anlayabilmiş olmalarını umuyoruz. Dış dünya amacımızı ve ne için çabaladığımızı bilmiyorsa, bunun sorumlusu biz değiliz. İki yıldan beridir onlar davamızı duyurmaya yönelik tüm iletişimimizi kesmiş ve askeri bir kuşatmayla etrafımızı çevirmişlerdir. Dolayısıyla bu savaşın ve yenilginin dayattığı zor koşullarda normal bir şekilde yeniden ayağa kalkma planlarımızı gerçekleştirme fırsatı bulamadık. Fakat biz barış istiyoruz, Büyük Millet Meclisi çoktan heyetlerini Batı'ya gönderdi ve asla gerçek bir barış şansını kaçırma niyeti de yoktur. Müttefikler bizi Suriye, Filistin, Mısır, Mezopotamya'dan kopardı ve dahası Türklerin çoğunlukta olduğu bölgeden de attılar. Müttefikler büyük savaşta ilan ettikleri prensipleri yok saydılar ve bizim de iyi niyetle kabul ettiğimiz Mütarekeyi imzalarken, ciddiyetle verdikleri sözleri de tutmadılar. O halde bizden şunu mu istiyorlar; sözlerinin dikkate alınmadığı bir anlaşmayı ve halkımızın köle olması ve milli varlığımızın boğulması anlamına gelen anlaşmayı kabul etmemizi mi? Sizin başkanınız Wilson'un ilkelerinde yer alan "self-determinasyon" ve "yönetilenlerin kaderlerini belirleme hakkı" Paris Konferansı'nda unutuldu. Biz ulusumuzun bu "yeni adalet ruhuna"çok güven duymasından dolayı aldatıldığını hissediyoruz.
>
> Biz haklı olarak bize ait olandan daha fazlasını istemiyoruz. Kendi özgeciliklerini överken açgözlü bir şekilde dünyanın her köşesine el atan uluslar gibi toprak kazanma veya emperyalist planlar peşinde koşmuyoruz. Pan-İslamizm, Pan-Turanizm İngiliz emperyalistlerin dünyayı bize karşı durması için uydurduğu vesveselerden ibarettir. Bizim diğer Müslüman halklar üzerinde böyle planlarımız yoktur ama onlar ve kendimiz için ve ayrıca diğer uluslar için self

determinasyon ilkesinin uygulanmasını isteriz. Siz bizim Misak-ı Millî'yi biliyor musunuz? Bunun gelecekteki dünya barışına bir tehdit olduğunu söyleyemezsiniz değil mi? Bu sadece Türk topraklarındaki işgalcilerden bağımsız olarak kendi kaderimizi yönlendirebilmemizi talep eder- sadece bağımsızlık hepsi bu. Bu bizim milletimizin karakteridir ve onlar umut etme hakkına sahiptir, bunu savunmak için ant içtiler. Bugün için ülkemizde siyasi partilere yer yok. Belki işler rayına oturduğunda meclis için partiler ortaya çıkabilir. Siz kendiniz kadın erkek çoluk çocuk vatanımızı kurtarmak ve Yunan işgalcilerinden kurtulmak için nasıl fedakârlık ettiğimizi gördünüz. Avrupa da emin olsun ki biz teslim olmayacağız.(…)

Türkiye ve Amerika ikisi de demokrasiyle yönetilmektedir. Aslında hükümetimiz şu anda dünyadaki en demokratik yönetimdir. Zira Halkın tam egemenliği üstüne kuruludur ve Büyük Millet Meclisi temsili yapısıyla yasama, yürütme ve yargı gücüdür. Demokrasiyle yönetildiklerinden Amerika ve Türkiye arasında çok yakın ilişkiler kurulmalıdır. Hiç savaş halinde olmadığımız Birleşik Devletler'in bu kadar uzun süredir diplomatik ilişkilerimizi halâ neden ertelediği konusunda şaşkınız. Ekonomik alanda Türkiye ve Birleşik Devletler birlikte çalışabiliriz ve bu iki taraf için de büyük kazanım demektir. Bizim zengin doğal kaynaklarımız Amerikan başkentine gösterilmelidir. Gelişme sürecimizde Amerikan yardımına sıcak bakmalıyız, zira inanıyoruz ki Amerika Avrupalı uluslarının bizimle ilgili beslediği siyasi saiklerden bağımsızdır. ABD ülkemizin herhangi bir parçasını bizden çalma niyetindeymiş gibi görünmüyor.

Başkan Wilson'un doğu vilayetlerimizde bir devlet kurma projesini anlamış değilim. Sanırım milyonlarca Türk'ün birkaç bin Ermeni'nin yönetimi altına girmesine kendisi de rıza göstermezdi. Bu, aslında "self determinasyon" ilkesinin de çok uzağında bir hareket olurdu. General Harbord'un çalışmasıyla durumu boydan boya araştırdı ve bizim hikâyemizi de dinledi. Biz de sizin ulusunuzu temsilen ona güvendik ve emin bir şekilde onun çalışmasının ülkemiz için adil bir çözüm yolunda sonuçlar doğuracağına inandık. Ancak böyle bir şey oluşmadı. Bize karşı alınan kararların adaletle değil daima önyargı ve siyasetçilerin yönlendirmesiyle belirlendiğini öğrenene kadar moralimiz yüksekti. Şimdi ise kendi halimize kaldık. Çoktandır söylediğim gibi, biz barış istiyoruz. Koşullarımız en asgari bağımsız bir ulus olmaktır. Şimdiye kadar onlar bunu reddetti, savaş devam edecek fakat barışın bir daha gecikmesinin getireceği savaşın ve bu en büyük kötülüğün sorumluluğu bize ait değildir. Biz önümüzdeki çatışma ortamına hazırız. Şunu söyleyebilirim ki hem ruhen hem de kuvvet bakımından hiç olmadığımız kadar güçlüyüz. Kazanacağımıza inancımı tamdır.[959]

Büyük Taarruz öncesinde yayımlanan bu makale ile Mustafa Kemal Paşa'nın ağzından Türklerin ne için mücadele verdikleri ve hangi amaçla savaştıkları ABD kamuoyuna belki de daha önce hiç olmadığı kadar detaylı bir şekilde aktarılmış, Anadolu'da yaşayan Türklerin insani yönleri olduğu gibi ve olumlu bir bakış açısıyla betimlenmişti.

Amerikan basınında bu dönemde Türklerin kendi tezlerine yer veren yazılardan biri de *Mehmet Şefik Ziya* adında Amerikalı bir Türk'ün *Current History* dergisinde yayımlanan mektubuydu. [960] Aynı dergide Mart ayında Yunanistan Başbakanı D.P. Gounaris'in makalesine karşılık yazıldığı belirtilen mektup *"Türklerin Yunanlılar Hakkında Düşündükleri"* başlığıyla

[959] **Asia,** Vol XXII (April 1922), pp. 302-310.

[960] Kendisi Amerika'nın Pittsburgh şehrinde yaşayan Mehmet Şefik Ziya Bey, bu yazısından önce *The Pittsburgh Press* gazetesine de bir mektup yollamış ve bu mektubu gazetede yayımlanmıştı. Türkiye ve özellikle de Türk kadınlarının giyimi konusunda yüzlerinin bile kapatıldığı dolayısıyla da Türkiye'nin şehvet konusunda *"dünyadaki en ahlaksız ülke olduğu"* ifadesinin geçtiği bir yazıya tepki gösteren Ziya Bey, kaleme aldığı mektubunda bu ithamları reddettmiş ve yazan kişiyi kınayarak Türkiye'yi savunmuştu. Ziya Bey, giyim geleneğinin ülkeden ülkeye değişmesinin çok normal olduğu ve bunları kıyaslayarak ahlaki değerlendirmenin yanlışlığının altını çizerken, Türkiye'deki kadınların son beş yıldır yüzlerini kapatan peçe geleneğinin zaten ortadan kalktığını belirtmiş ve kadınların giyim standardı konusunda kendisini otorite sayanların düştüğü yanlışa dikkat çekmişti. Bkz. **The Pittsburgh Press,** Mar 18, 1922.

yayımlanmıştı. Yazıda Yunan Başbakanın Yunan ve Rumların tarihten bu yana çektikleri zulüm konusundaki iddialarına cevap verilirken, aksine Rumların Balkan savaşlarına kadar Türkiye'de siyasi ve dini haklarını sonuna kadar kullanabildikleri vurgulanmıştı. Ziya Bey, özellikle bölgedeki Türk çoğunluğunun yok sayılarak İzmir'in işgalini eleştiriyor, Yunan birliklerinin ve Rum eşkıyaların Anadolu'da sistematik katliamlar yaptığını belirtirken, Amerikan kamuoyuna bu konuda en ufak bir bilginin dahi aktarılmadığına dikkat çekiyordu. Yazıda, Başbakan Gounaris'in Mustafa Kemal ve hükümetini meşru saymaması eleştirilirken, tüm Türk halkının Ankara Hükümetini tanıdığı ve ona saygı gösterdiğinin altı çiziliyordu. Zira o hükümet Türkiye'nin ölüm fermanı olan Sevr Anlaşması'nı yırtıp atacak, gerekirse son Türk toprağa düşene dek bunu gerçekleştirmek için savaşacaktı. Mehmet Şefik Ziya Bey, Anadolu'da yaşananlarla ilgili Amerikan kamuoyunun doğru bilgilendirilmediğini belirterek Avrupalı güçlerin Türkiye üzerindeki bencil ve emperyalist planlarının Sevr Anlaşması ile devreye sokulduğunu hatırlatıyor ve aslında özgürlüğüne düşkün yüz milyon Amerikalının da bu utanç verici planları kabul etmeyeceğini söylüyordu.[961]

Türk tezlerinin anlatıldığı yazıların arttığı bu dönemde, ABD basınında aksi yöndeki değerlendirmeler de ortadan kalkmış değildi. Nitekim 22 Mart 1922'de yapılan konferansa itiraz eden Vahan Cardashian, Ermeni tezlerini savunma konusundaki ısrarını Anadolu'daki gelişmelere aldırmadan sürdürüyordu. Cardashian, 1920'deki haliyle Sevr Anlaşması'ndaki Ermenistan ile ilgili kısmın (doğu vilayetlerini de kapsayan bir Ermeni Devleti) kalması gerektiğini söylüyordu. ABD'nin 23 Nisan 1920'de Ermenistan'ı tanıdığını hatırlatarak Amerika'daki kanaatin de aynı olduğunu söyleyen Cardashian, 20.000 din adamı, 85 Piskopos, 40 vali, 250 kolej ve üniversite rektörünün Amerikan vicdanı adına bu yönde beyanda bulunduğunu belirterek[962] Yunan tarafı gibi Sevr'deki kazanımların aynen kalmasını istiyordu.[963]

Bu sırada, çatışmaların ardından memleketlerine dönen Amerikalı misyonerlerin de Türk karşıtı beyanları eskisi kadar olmasa da yine gazetelerde yer buluyordu. Buna göre Harput'tan sürülen Amerikalı yardım çalışanları Türklerin Anadolu'daki Hristiyan nüfusa yönelik gaddarca davrandığını öne sürüyor, bölgedeki tüm Hristiyanların tehlike altında olduğunu belirterek her zaman olduğu gibi özellikle Ermenilerin yaşam koşullarının çok kötü durumda olduğunu iddia ediyordu.[964]

[961] **Current History,** Vol XVI. (May, 1922), p. 220.

[962] Yukarıda "Ermeniler ve Manda Meselesi" başlığında da belirtildiği üzere o dönemde Anadolu'da ayrı bir Ermeni Devleti'nin kurulması amacıyla Ermeni yanlısı kişi ve gruplar Başkan Wilson'a dilekçeler göndererek Amerikan siyasetini bu yönde etkilemeye çalışmıştır. Ancak aradan geçen üç yılla birlikte Türkiye'de çok şey değimiş M. Kemal Paşa liderliğinde ortaya çıkarak askeri başarılar elde eden Milli Hareket bölgede etkin bir konuma gelmiş ve Türkler Müttefikler karşısında ciddi bir avantaj elde etmiştir. Buna rağmen Cardashian gazeteye gönderdiği mektubunda üç yıl önce Ermenilere verilen bu desteği güncel bir durummuş gibi yeniden aktararak Ermeni iddiaları için haklı bir zemin oluşturmaya çalışmıştır. Bkz. Grabill, a.g.e.,p.173.

[963] **The New York Times,** Apr 9, 1922.

[964] **The Mineapolis Star,** May 5, 1922.

Sakarya Savaşı'nın ardından bölgede Türk-Yunan çatışması 1922 yılının ilk yarısında neredeyse tamamen kesilmiş ve basında bu yönde pek fazla haber yayımlanmamıştı. Ancak Mayıs ayına gelindiğinde Karadeniz'de bir Yunan vapurunun Türkler tarafından kaçırıldığına yönelik haberler gazete sütunlarında yer almaya başlamıştı.[965] Buna göre içinde Yunanlıların bulunduğu *Enosis* adındaki bir Yunan vapuru Novorossisk limanında dönerken Karadeniz'de iki Türk gambotu tarafından durdurularak Trabzon'a götürülmüştü ve bunun üzerine de Yunan savaş gemileri vapurun ve içindeki yolcuların serbest bırakılması için Karadeniz'e açılmıştı.[966] İlerleyen günlerde ise Enosis'i ele geçiren Türkler bunun adil bir ödül olduğunu söylerken, Yunanlılar bunun yasadışı bir şekilde deniz sahası içerisinde gerçekleştiğini belirtmişti.[967] Bununla birlikte Kilkos adındaki Yunan savaş gemisinin misilleme olarak Marmara'daki bir Türk vapuruna yolcularıyla birlikte el koyduğu aktarılıyor ve Yunan donanmasının Türk limanlarını ablukaya alacağı bildiriliyordu.[968]

Haziran ayına gelindiğinde Yunan savaş gemilerinin Samsun'u bombaladığı duyurulmuştu. Bombalama sonrasında şehirde yaşayan pek çok kişinin öldüğü aktarılırken İstanbul Hükümeti adına İzzet Paşa Müttefikleri protesto etmişti. [969] Karadeniz'de geçekleşen bu saldırının yanında, güvenilir kaynaklara göre Türk milliyetçilerinin Yunanlılar karşısında çok güçlü olmadığı ve Batı Anadolu'daki bazı noktalardan Yunan kuvvetlerini atmakta yetersiz kaldığı da verilen bilgiler arasındaydı.[970]

Bu dönemde Yakın Doğu üzerine yapılan diplomatik toplantıların bir sonuç vermediği ortadaydı. Son olarak Cenova'da toplanan Müttefiklerin bölgede yaşanan sorunlara yönelik herhangi bir çözüme ulaşamadığı belirtilirken, bu süreçte Türklerden gelen konferans çağrısına da[971] henüz olumlu bir cevap verilmediği yazılmıştı. Amerikalı muhabire göre hem Türkler hem de

[965] Haberde duyurulduğu gibi Enosis adlı Yunan vapuru 6 Nisan 1922'de Novorosisk'den ticaret eşyasıyla yüklü olarak hareket etmişti. Daha önceden bu gemiyi izlemekte olan Türk gambotları açık denize geldiğinde vapura yaklaşarak durdurmaya çalışmış, buna uyulmaması üzerine de ateş açarak vapuru Rize'ye götürmüşlerdi. Geminin içerisinde ticari eşyalarla birlikte bir miktar altın ve gümüş de ele geçrilmişti. Daha sonra "Trabzon" ismi verilen vapur Türk gemileri arasına alınmıştı. Bkz. Tansel, Mondros'tan…Cilt IV, s.135.

[966] **The Baltimore Sun,** May 7, 1922; **The Montgomery Adviser,** May 7, 1922.

[967] **The Washington Times,** May 9, 1922.

[968] **The Miami News,** May 9, 1922.

[969] **The Standart Union,** Jun 9, 1922; Yunan donanmasınıa ait bir filonun 7 Haziran gününü gerçekleştirdiği bu bombardımanda depolanmış halde çok miktarda benzin ve gaz yanarak yok olmuş, bir yiyecek deposu yanmış, 43 ev, 3 dükkân ve bir Ermeni kilisesiyle bazı resmi binalar da zarar görmüştü. Yunanlıların bu saldırısıyla, bölgede askeri araç ve mühümmatların sevkiyatı için önemli bir nokta olan Samsun'u hedef aldığı, daha önce Enosis adlı vapurun kaçırılmasına bir misillemede bulunduğu ve bölgede hala devam eden Pontusçu çetelere cesaret verme amacını taşıdığı görülüyordu. Bkz. **Türk İstiklâl Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 6'nci Kısım, 1'inci Kitap Büyük taaruza Hazırlık ve Büyük Taaruz**, s.188.

[970] **New York Tribune,** Jul 9, 1922.

[971] Ankara Hükümeti Nisan ayında Dışişleri Bakan Vekili Rauf Bey'in de imzasıyla Müttefiklere siyasi çözüm adına İzmit'te bir konferansın toplanması yönünde bir nota göndermişti. Ancak diplomatik açıdan Türk tarafının savaş istemediği mesajını veren bu çağrıya özellikle İngiltere olumsuz yaklaşmış ve teklif reddedilmişti. Bkz. Uğur Üçüncü, **Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz,** Altınpost Yayıncılık, Ankara,2012,s.22; Tansel, Mondros'tan…Cilt IV, s.132

Yunanlılar konferans sözünden artık bıkmış vaziyetteydi. Üstelik İngiltere'nin bölgedeki askeri varlığı ekonomik anlamda oldukça külfetli bir hal almaya başlamıştı. Bölgedeki duruma gelince, milyonlarca metrekare verimli topraklar üzerinde bekleyen binlerce askerin, sevdiklerinin yanında mutlu ve huzurlu bir hayat sürmek yerine cephe hatlarını gözlemek durumunda kaldığından bahsediliyordu.[972]

Büyük Taarruz yaklaşırken Sakarya sonrası Anadolu'da bozguna uğrayan Yunan hükümetine iç siyasette muhalefet baskısı artmış vaziyetteydi. Ekonomik olarak da kötü durumda olan Yunanistan, Avrupa'dan istediği mali desteği de alamamıştı. Bu dönemde yaşadığı baskıyı hafifleterek dikkatleri başka yöne çekmek isteyen Yunan hükümeti sıra dışı bir yol izlemiş, İstanbul ve İzmir üzerinde hak iddia etme arayışına girmişti. Başlangıçta Türkleri barışa zorlamak için İstanbul'u işgal etmeyi planlayan Yunanistan Müttefiklerden istediği desteği alamamıştı. 31 Temmuz 1922 tarihinde ise Yunanistan, İzmir'de muhtar bir devlet kurmuş ancak Büyük Taarruz ile sonra erecek bu yeni idari yapı dış dünyada kabul görmemişti.[973]

ABD basınında Temmuz sonunda yayımlanmaya başlayan haberlerde *"Müttefikler Türk Başkent'ini Savunmaya Hazır"* başlığı altında Trakya üzerinden ilerleyen Yunan kuvvetlerinin İstanbul'u hedef aldığı belirtilirken Müttefiklerin bu plana karşı çıktığı aktarılıyordu. Buna rağmen Yunanistan "barışı tesis etmek için" bu hareketin gerekli olduğunu öne sürüyordu.[974] *"Yunanlılar Türk Başkentini İşgale Hazırlanıyor"* başlığıyla verilen diğer bir haberde ise Yunan hükümetinin barışı sağlamak için tek çarenin İstanbul'u işgal etmek olduğunu belirten bir notayı Müttefiklere gönderdiği aktarılmıştı. Bunun yanında İzmir'de de yeni bir rejim kurulacağı ve bu yeni yönetimin başına da Yunan Prens Nicholas'ın geçeceği bildirilmişti.[975]

Basında yer alan haberlere göre İstanbul'un işgali konusunda Venizelosçuların Kral yönetimine ısrar ettiği belirtiliyordu. Buna göre İngiltere, zamanında Başbakan Venizelos'a eninde sonunda İstanbul'un Yunanistan'a bırakılacağı vaadinde bulunmuştu. Ancak Kral Konstantin hükümetinin bu durumu gerçekçi bulmadığı, zira esasında İngilizlerin kendi çıkarları için Çanakkale'de dâhil tüm Boğazlara dolayısıyla da dünyanın en önemli ticari kontrol noktasına hükmetme amacında olduğu belirtiliyordu. Bununla birlikte habere göre Müttefiklerin onayı olmadan Yunanistan böyle bir teşebbüste bulunamazdı.[976] Öyle ki Lloyd George, Yunan

---

[972] **The New York Times,** Jul 2, 1922.

[973] Üçüncü,a.g.e.,s.24; Howard, The Partition…, p.267.

[974] **The Indianapolis Star,** Jul 30, 1922.

[975] **Arizona Republic,** Aug 1, 1922.

[976] **Chicago Daily Tribune,** Aug 2, 1922.

hükümetinden gelen işgal telifine karşı çıkarak böyle bir hareketin ciddi sonuçları olacağı konusunda Yunan hükümetini uyarmıştı.[977]

Ancak ilerleyen günlerde Yunanistan'ın bu konudaki ısrarının devam ettiği görülüyordu. Müttefiklerin karşı çıkmasına rağmen Yunanistan, işgalin gerekli olduğunu iddia ederek halâ bir barışa varılmaması halinde Anadolu'daki Hristiyanların yine katliama uğrayacağını öne sürüyordu.[978]

Yunan Dışişleri Bakanı bu dönemde yaptığı bir açıklamada Yunanistan'ın amacının bölgedeki Hristiyan halkları "özgürleştirmek" olduğunu tekrar vurgulamış, yıllardır katliam ve sürgüne uğrayan bu insanların yine kendilerine yapay bir vatan oluşturmaya çalışanlar (Türk milliyetçiler) tarafından Anadolu'dan atılmaya çalışıldığını öne sürmüştü. Ancak Yunan Bakan'a göre Helen halkı tarihi hedefinin bilinciyle zafere yürüyüşünde kanını ve kaynaklarını boş yere akıtmamış olacaktı.[979]

Aynı günlerde özellikle İzmir'de oluşturulan yeni idari yapı konusunda dış dünyadan destek arayışları da başlamış, Yunan tarafından Amerikan kamuoyuna Batı Anadolu'daki işgal sürecinin meşru olduğuna yönelik açıklamalar yapılmıştı. *"Anadolu Halkları, Türklere Karşı Koymayı Planlıyor"* başlığına sahip bir haberde Hristiyanların direnişine dikkat çekilirken, asırlardır Anadolu'da hüküm süren Türkler, adeta kendi vatanlarında bu bölgenin halklardan sayılmamıştı. Buna göre İzmir'de "Küçük Asya Hristiyan Savunması" adlı bir örgütün gönderdiği iki Rum delege ABD'ye gelerek açıklamalarda bulunmuş ve Anadolu'daki Hristiyan azınlıkların yaşadıkları zulümden bahsederek İzmir'de ayrı bir devlet kurulmasının sözde haklı gerekçelerini anlatmıştı. *Stephanos Beinoglou* ve *Antonios Anthinogenis* adındaki delegeler, katliama uğrama kaygılarından bahsederken aslında yaşadıkları ülkeyi işgal eden kuvvetlerle nasıl işbirliği halinde olduklarını da itiraf ediyor ve Yunanistan'ın iddia ettiği gibi baskı ve zulme karşı bağımsızlık kazanama mücadelesi verdiklerini söyleyerek ABD kamuoyunu ikna etmeye çalışıyorlardı. Açıklamanın bir kısmı ise şu şekildeydi:

> Müttefik Bakanların kararı bizi ikilemde bıraktı; ya Anadolu'daki evlerimizi bırakıp gideceğiz ya Türkler tarafından katledileceğiz ya da evlerimizden ayrılıp mülteci olarak Yunan ordusunu takip edeceğiz. Bunların hiç birini seçmiyoruz. Biz, kana susamış Kemalistlere teslim olmak yerine, Yunan ordusu Anadolu'yu boşaltırken kalıp, son adamımıza kadar ailelerimizi ve evlerimizi koruyacağız. Şu an Yunan ordusunda 35.000 adamımız var, bu sayı sürekli artıyor ve sonunda 100.000'e varacak. Ayrıca 25.000 kişilik bir jandarma gücü de oluşturduk.(…) İzmir'deki Yunan askeri yetkilileri, gönüllü olan Ermenileri ve Çerkezleri silahaltına aldı. Biliyoruz ki Yunan ordusuna bölgeyi boşaltması talimatı verilse bile, Anadolu'daki Hristiyanlar bağımsızlıkları uğruna savaştıkları sürece ordunun büyük kısmı bu talimata uymayacaktır. Sevr

[977] **New York Tribune,** Aug 2, 1922.

[978] **Harrisburg Telegraph,** Aug 4, 1922.

[979] **New York Tribune,** Aug 6, 1922.

> Anlaşması altında Anadolu halkları Türk hâkimiyetinden kurtulmuştu, fakat sonraki siyasi gelişmeler, Paris'teki Bakanların bizi Mustafa Kemal'in "hassas merhametine" bırakma kararı almasına neden oldu.(…)
>
> Biz medeni dünyadan Batı Anadolu'ya gelip bizim için savaşmasını istemeyeceğiz. Bunu kendimiz yapacağız. Tek istediğimiz bağımsız kalma hakkıdır. Çünkü biz zaten bağımsızız ama Avrupa diplomasisi bunu bizden alacak.(…)Beş yüz yıldır baskı altıda yaşadığımız devlet köleliğine asla tekrar dönmeyeceğiz. Biz, Batı Anadolu'da olanlar konusunda Amerikan halkını bilgilendirmek ve Birleşik Devletlerin manevi desteğini almak için buradayız. Bu kapsamda Dışişleri Bakanlığı'na bir bildiri de sunduk.
>
> Sevr Anlaşması bizi gerçekte Yunanistan'ın bir parçası yapıyordu, ancak Müttefik Bakanlarının kararıyla koşullar değişti ve biz de bir daha Türk hâkimiyetinde kalmamak üzere otonom bir devlet olmaya karar verdik.(…)
>
> Biz yeni bir emperyalist savaş başlatmak niyetinde değiliz, ancak evlerimizi koruyacağız. Bölgemiz 108.000 kilometrekareyi kapsıyor. Türklerin burayı tekrar ele geçirmesi ise Sevr Anlaşması'yla durdurulan Pan-İslamik hareketin bir adım ileriye taşınması olacaktır.[980]

Ancak Yunan ve Rumların Sevr Anlaşması temelinde yürüttükleri bu oldubitti politikası ve bölgedeki Türk nüfusun çoğunlukta olmasını yok sayan işgal hareketi, kendilerine çok pahalıya mal olacak, Büyük Taarruzla birlikte 1453'te dahi yaşamadıkları bir hezimeti yaşayacaklardı. Zira aksi iddia edilse de İstanbul'un fethinden sonra dahi tebaa sayılarak Anadolu'da inanç serbestliği içinde yaşamalarına izin verilen ve sonraki süreçte siyasi arenada söz sahibi olabilen Rumlar, Türk zaferinin ardından Doğu Trakya da dâhil olmak üzere Anadolu'yu terk ederek Ege'nin karşı tarafına gitmek zorunda kalacaklardı.[981]

Netice itibari ile Büyük Taarruz öncesinde ABD basınında Milli Hareket'i anlatan geniş yazıların yayımlanması sürmüş ve Türkler hakkında olumlu yorumlar yapılmıştı. Bu süreçte çatışmaların azaldığı ve Türkiye'ye yönelik barış müzakerelerinin gerçekleştiği aktarılırken, Türklerin büyük bir saldırıya hazırlandığı yönünde herhangi bir habere de rastlanmamıştı. Yunanistan'ın ise bu süreçte Türklerle birebir bir savaşa girmekten ziyade İstanbul ve İzmir üzerindeki planlarıyla doğrudan sonuca varmaya çalıştığı görülürken bu politikayı haklı çıkarma adına ABD basınında Yunan ve Rum unsurların açıklamaları yer almıştı. Hristiyanların baskı ve zulüm gördüğüne yönelik propaganda faaliyetlerine dönüşen haber sütunlarında ise geçmişte olduğu gibi "özgürlük" ve "bağımsızlık" kavramları kullanılarak Batı Anadolu'daki işgale meşruiyet kazandırma çabasına girilmişti.

4.1.7.2. Büyük Taarruz ve Türk Ordusu'nun Başarısı

Sakarya Savaşı'nın ardından kazanılan zaferle birlikte Büyük Millet Meclisi'nde tekrar bir taarruz için beklenmemesi gerektiği yönünde muhalif çevrelerden tepkiler yükselmeye başlamış

[980] **The New York Times,** Aug 6, 1922.

[981] Pallis,a.g.e.,s.97.

ancak ordunun birçok eksiğinin bulunması nedeniyle bu sürecin ertelenmesi gerekmişti.[982] Öyle ki ordunun büyük bir taarruz yapabilmesi konusunda yaşanan mali yetersizlikler 1922 yılının Mart ve Nisan aylarında çıkarılan bir takım kanunlarla giderilmeye çalışılmıştı.[983] Özellikle Mart sonrasında mütareke ve barış şartlarından bir sonucun elde edilememesi üzerine Ankara Hükümeti artık barışa yönelik siyasi sürecin tıkandığını da görmüştü. Bu doğrultuda Başkomutan M. Kemal Paşa 16 Haziran 1922 tarihinde büyük gizlilik içerisinde yürütülen Büyük Taarruz 'un yapılması kararını vermiş ve askeri hazırlıklar hız kazanmıştı.[984]

Bu dönemde Müttefikler açısından Türklerin büyük bir taarruza kalkışması veyahut Yunanlıları yenmesi beklenmiyordu. [985] Nitekim ABD basınında da Büyük Taarruz öncesinde Türk tarafında askeri bir hazırlık yürütüldüğüne dair bir haber veya yoruma da rastlanmamıştı.

Ağustos sonuna doğru Amerikan basınında Türklerin Yunan ordusuna yönelik saldırılar düzenlediğine dair haberler yayımlanmaya başlamıştı. İzmir kaynaklı haberlerde, Afyonkarahisar'a doğru yapılan büyük çaptaki bir Türk saldırısının Yunanlılar tarafından başarılı bir şekilde püskürtüldüğü belirtilmişti.[986] Ancak hemen sonraki gün Londra merkezli bir haber Yunanlıların Türk saldırısı neticesinde Afyonkarahisar'ı boşalttığını ve dolayısıyla da Yunan hattı üzerindeki önemli bir noktanın elden çıktığını bildiriyordu.[987]

Gün geçtikçe Türk ilerleyişinin hız kazandığı, Yunan kuvvetlerinin ise geri çekilmek zorunda kaldığı görülüyordu. Türklerin planlarını başarıyla gerçekleştirmek için hiçbir şeyi atlamadığından bahsedilirken Karadeniz'deki tüm limanların, demiryollarının, İstanbul ile olan telgraf ve posta iletişim hatlarının dahi kapatıldığı belirtilmişti. Basına yansıyan bilgilerde başarılı bir askeri harekât yapan Türklerin elinde çok sayıda Fransız silahı ve otomobilleri olduğuna dikkat çekiliyor, Fransa, İtalya, Almanya ve Rusya'dan satın alınan silahlarla birlikte Türk ordusunun büyük bir moral kazandığı belirtiliyordu. Buna göre Türkler bu taarruzla birlikte Yunanlıları diz çöktürerek gelecek konferanslarda büyük bir avantaj elde edecekti.[988]

Türk ilerleyişi devam ederken, Atina'nın bu durum karşısında panik içinde olduğu aktarılıyordu, zira Afyonkarahisar'ın ardından Türk kuvvetleri Uşak'a doğru ilerlemeye

---

[982] Özalp,a.g.e.,s..225.

[983] Selek, a.g.e. s.684.

[984] Üçüncü,a.g.e.,s.27.

[985] 3 Nisan 1922 tarihinde İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold yazdığı bir raporda Türkerin askeri açıdan Yunanlıları yenemeyeceğini şu sözlerle belirtiyordu: "*Yunan ordusu milliyetçilere karşı kesin bir zafer kazanamayacağı gibi, milliyetçi ordunun da Yunanlıları artık Anadolu'dan atabileceğine inanmıyorum".* Bkz. Şimşir, a.g.e.,s. 320.

[986] **Star-Gazette**, Aug 28, 1922; **The San Francisco Examiner,** Aug 28, 1922; **Arizona Republic**, Aug 28, 1922.

[987] **Quad-City Times**, Aug 29, 1922.

[988] **New York Tribune**, Aug 30, 1922.

başlamıştı.[989] Taarruzun ardından bölgedeki çok sayıda mülteci de İzmir'e doğru göç ediyor, bölgede yaşayan Türk halkı ise gönüllü olarak geri çekilen Yunan ordusunu takip ediyordu.[990] *"Yunanlılar Anadolu'yu Boşaltıyor"* başlığıyla yayımlanan bir haberde ise Fransız yetkililer, Türk milliyetçilerin başarılı taarruzu sonrasında ekonomik sorunlarla boğuşan Yunanlıların Anadolu'yu muhtemelen boşaltacağını belirtirken Yunan ordusu için bir aylık bir bütçenin kaldığına dikkat çekiyordu.[991]

Türklerin bu durdurulamayan ilerleyişi karşısında İstanbul'da bulunan İngilizler de tedirginlik yaşamış ve Kemalistlerin bir saldırı düzenleme ihtimaline karşı İstanbul'da teyakkuza geçmişti. Türkler önünde kaçmakta olan Yunan ordusunun ise böyle giderse yarısının yok olacağı aktarılıyordu. Zira Büyük Taarruz 'un başlangıcından bu yana yaklaşık 200 km boyunca devam eden Türk ilerleyişi, uzmanlara göre tüm savaş tarihindeki en hızlı ilerleyişlerden biriydi.[992]

İlerleyen günlerde ABD basınında Türk ordusunun Yunanlılar karşısında gösterdiği başarı haber sütunlarında yer almaya devam etmişti. *"Türkler Güneye Doğru İlerliyor"*[993] *"Yunan Ordusu İçin Çok Az Umut Var",*[994] *"Yunanlılar Uşak'ı Kaybetti; İzmir Tehlike Altında"*[995] başlıklarıyla birlikte, Yunanlıların Anadolu'da adeta bir felakete uğradığı ve Yunan Hükümeti'nin Müttefiklerden Türk milliyetçilerle bir ateşkes yapmayı talep ettiği aktarılmıştı.[996] Üstelik geri çekilen Yunan ordusunu izleyen Türklerin, İzmir'e varması da an meselesiydi ve bu durumda işlerin karmaşık bir hal alacağından bahsediliyordu. Tüm bunların yanında Müttefiklerin Anadolu'daki binlerce Hristiyan'ın muhtemel bir katliam yaşamasından büyük endişe duyduğu belirtiliyordu.

Yunanlılar da bu propaganda fırsatını kaçırmayarak Hristiyanların katledildiğine dair Batı dünyasına haberler göndermeye başlamıştı. Atina'dan iletilen bilgilere yer veren bir haberde; *"Türkler İlerlerken Hristiyanlar Ölüyor"* başlığı altında Türk ordusunun Hristiyanları katletmeye başladığı iddia edilirken başlıkta yer alan bu iddia haberin çok küçük bir bölümünde sadece cümle olarak geçiyordu. Aynı haberde Yunanlıların Anadolu'nun büyük bir kısmından çekildiği, Bursa ve

---

[989] **Star Tribune**, Sep 1, 1922.

[990] **The New York Times**, Sep 1, 1922.

[991] **New York Tribune**, Sep 3, 1922.

[992] **Evening Star,** Sep 4, 1922.

[993] **The Los Angeles Times**, Sep 4, 1922.

[994] **Boston Globe,** Sep 5, 1922.

[995] **The New York Times**, Sep 8, 1922.

[996] 4 Eylül'de İstanbul'daki Müttefik temsilcileri tarafından bir mütareke yapılması yönünde Türklere teklif yapılmışsa da Başkomutan M. Kemal Paşa bu teklifin Yunan ordusunu kurtarma amacı taşıdığı düşüncesiyle, 10 Eylül tarihine kadar bu teklife cevap vermemişti. Barış şartları konusunda ise M. Kemal Paşa Trakya'nın on beş gün içerisinde boşaltılması, esirlerin iadesi ve Yunanlıların yaptıkları tahribatı tanzim etmelerini istemişti. Bkz. Fahri Belen, **Büyük Türk Zaferi (Afyon'dan İzmir'e Kadar)**, Cumhuriyet, Ağustos,1999,s.125.

Eskişehir'in boşaltıldığı söylenirken; İngilizlerin, Türk milliyetçiler istese dahi İstanbul'dan ayrılmayacaklarını duyurduğu bildirilmişti. Türklerle daha önce bir anlaşma yaptığı hatırlatılan Fransızların ise Türklerin lehine bir duruş sergilediği ve bir Fransız yetkilinin şöyle dediği aktarılmıştı: *"Müttefiklerin silahları Versay Anlaşması'nın kabul ettirilmesini mümkün kıldı ancak Sevr Anlaşması'nda bu yapılamadı. Fransa, Trakya ve İstanbul dâhil tüm Anadolu'nun Türklere geri verilmesini arzu ediyor. Sonra da Fransa ve İngiltere Türkiye ile savaş öncesi ilişki düzenine geri dönsün."*[997]

Öte yandan Türk zaferinin belirgin hale geldiğini gören Müttefikler İzmir'in tehlikeye girmesinden endişelenmiş, bölgeye savaş gemilerini gönderme kararı almıştı. Zira Türklerin durmayacağı açıktı. Öyle ki Mustafa Kemal Paşa'nın orduya yönelik *"(...)Sonraki hedefiniz İzmir'dir"* talimatına yer verilmiş ve Fevzi Paşa'nın da *"Düşmanı mağlup ettik ve onu yakından takip ediyoruz. Birkaç gün içerisinde onu tamamen ezeceğiz."* yönündeki sözleri ABD basınına yansımıştı.[998]

Yunan tarafında da durum gittikçe kötüleşmekteydi, bu durum karşısında Yunan kabinesi istifa etmiş, Anadolu'daki Yunan ordusunun başına henüz atanan General Trikopis ise Mustafa Kemal Paşa'nın misafiri olarak esir alınmış vazıyetteydi. Yaşanan bu gelişmeler sonucu Yunanistan ateşkes isteğini sürdürse de Türklerin nihai hedefine ulaşmadan bu teklife cevap vermeyeceği yorumu yapılıyordu. Bunun yanında İzmir'e doğru ilerleyen Türk ordusunun yavaş ve itinalı bir şekilde yol aldığı, M. Kemal Paşa'nın birliklere yaptığı bir duyuruda Hristiyanlara karşı herhangi bir tacizin ölümle cezalandırılacağı uyarısında bulunduğu belirtiliyordu. Türk ilerleyişi karşısında Anadolu'dan kaçan çok sayıda Ermeni ve Rum ise İzmir'e akın etmiş, dolayısıyla şehirde büyük çapta bir insani dram ortaya çıkmıştı. Her zaman olduğu gibi ekseriyetle Hristiyan unsurların yardımına koşan Amerikan misyonerleri ve yardım örgütlerine yönelik talepler de artmaya başlamış, American Board, Yakın Doğu Yardım Komitesi, Amerikan Kızıl Haçı, Y.M.C.A, Y.W.C.A gibi kuruluş temsilcilerinden bölgeye yardım gemileri yollanması için yoğun bir talep olduğu duyurulmuştu.[999]

ABD basınına yansıdığı kadarıyla, 8 Eylül tarihine gelindiğinde artık İzmir düşmek üzereydi. Nitekim siyasi ve askeri yetkililer İzmir'i boşaltmaya başlamış, şehirde gönüllü olarak bazı kişilerin çaresizce Türklere direnmeye çalıştığı bildirilmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın ise birkaç gün içinde şehre girebileceği belirtiliyordu. Tam bir felaket yaşadığı söylenen Yunan ordusu için; *"tam donanımlı 150.000 kişilik bir kuvvetken iki hafta içerisinde bir grup mülteciye dönüştü"* ifadesi kullanılıyordu. Türkler bu ilerleyişte binlerce Yunan esirle birlikte 500 adet kamyon, 350

[997] **The Washington Times**, Sep 6, 1922.

[998] **The New York Times**, Sep 6, 1922.

[999] **The New York Times**, Sep 8, 1922.

top ve askeri mühimmat olarak bir milyon cephane ele geçirmişti. İzmir'in tüm dış çevresini kuşatmış olan Türk kuvvetlerinin uçaklardan şehrin üzerine *"tam bağımsızlık"* yazılı broşürler attığı bildiriliyordu.[1000]

9 Eylül itibari ile Türk birliklerinin İzmir'e girdiği belirtilirken, Türk kuvvetlerinin mükemmel bir düzen içerisinde davrandığı ve sürecin sükûnet içerisinde yürüdüğü aktarılıyordu. Buna karşın Yunan ordusunun geri çekildiği Manisa ve Aydın gibi şehirleri yakıp yıktığı, tekrar organize olamayacak kadar dağılmış durumda olduğu ve yenilginin etkisiyle moralleri bozuk bir şekilde Türklerin önünden geriye doğru kaçtığından bahsediliyordu. İzmir'de ise tam bir karmaşa hâkimdi, çok sayıda mülteci gemilerle yakındaki adalara naklediliyor, şehirdeki varlıklı Rumlar eşyalarını satıyor ve otomobillerini Amerikalılara vererek kendi can güvenliklerini sağlamayı umuyordu.

Bu sırada Amerika'daki Türk karşıtı çevreler Hristiyanlık mağduriyeti üzerinden harekete geçerek ABD başkanı Harding'e bir çağrı yapmış ve ABD'nin Anadolu'da yaşanan bu sürece müdahalede bulunmasını istemişti. Yunan ordusu tarafından yakılıp yıkılan kasabalar ve katledilen Müslümanlara ses çıkarmayan çevreler, gerçekleşmemiş bir hadisenin ihtimali karşısında ayağa kalkmış durumdaydı. Anadolu'daki Hristiyanların Türkler tarafından katledilme tehlikesinin vurgulandığı mesaj, yine Utah Senatörü William H. King ve Yunan menşeili örgüt temsilcilerinin öncülüğünde hazırlanmıştı. ABD başkanına gönderilen mesaj şu şekildeydi:

> Helen ordusunun Anadolu'yu boşaltması karşısında bir milyondan fazla Hristiyan masum insan, çaresiz yaşlı adam, kadın ve çocuklar, merhametsiz Türk'ün kontrolü altına girecektir. Bu tahliye, Hristiyanlık ve medeniyetin en büyük felaketlerinden birini oluşturmaktadır ve insanlık tarihinde bir dehşet olarak yerini alacaktır. Anadolu Hristiyanlarının tamamen katledilmesi tehdidini barındıran bu felaket karşısında, ülkemizin görevi ise cömert ve asil geleneklerini takip etmek ve kardeşlerimize bir yardım eli uzatmaktır.[1001]

Ancak Hristiyanların tehlike altında olduğuna yönelik bu çağrıya rağmen bölgedeki Amerikalı bir muhabirin İzmir üzerinden ilettiği bilgiler aksi yönde bir durumun söz konusu olduğunu gösteriyordu. Buna göre 9 Eylül'de öğlen saat 11 sularında şehre giren Türk birlikleri, tam bir disiplin içerisindeydi ve bu sayede herhangi bir kargaşaya da müsaade edilmiyordu.[1002]

[1000] **The New York Times**, Sep 9, 1922.

[1001] **Chicago Daily Tribune**, Sep 10, 1922; **The Los Angeles Times**, Sep 10, 1922.

[1002] O dönem İzmir'e giren kuvvetlerin başındaki komutanlardan biri olan İzzettin Çalışlar, Türk ordusunun yabancılara yönelik hassasiyetini Amerikalı gazetecilerden de bahsederek şöyle anlatmıştır: *"(...) İzmir Yunan subay ve askerleriyle dolmuştu. Kaçak Rum askerleri en büyük kargaşayı yaratıyordu, (...) Şehirde en önemli konu, düzenin kurulması ve 9 Eylül'de başlayan yağmanın önünü kesmekti. Bu yağma başıbozuk ve civarından akın akın İzmir'e gelen şunun bunun işiydi ama askere de bulaştı. Çok şiddetli önlemler ve aralıksız uyarı ve teftişler yaparak yağmanın önüne geçildi.(...) Bu teftişler sırasında yağmaya uğrayan bazı evlerden şikâyet geldi. Bizzat evlere girerek durumu gördüm. Asker olmayan bazı kimseler, hatta kadınlar, genç kızlar, şuradan buradan eşya alıyordu. Rastladığım devriyelere bunu engellemelerini söyledim. Kadınlar bana şöyle cevap verdi: "Her şey yandı kül oldu. Üstümüze altımıza giyecek bir şeyimiz kalmadı. Niçin bizi bu hale getiren zalimlerin malından yararlanmayı yasaklıyorsun?". Buna verecek cevabım yoktu. Haklıydılar. Rumlar, onları yaktı, bütün varını yoğunu mahvetti. O sıralarda görevini büyük bir beceriyle yapan bir iki Amerikan gazetecisine rastladım. İnzibat devriyelerimizin Rum yerleri içinde görevlerini yapış biçimine hayran kaldıklarını ve*

Öyle ki Türk askerlerinin sokaklarda gezen sivilleri yakından takip ettiği aktarılıyordu. Türkler şehre girer girmez sokaklarda devriye gezmeye başlamış ve sivillere tehlike altında olmadıklarını söyleyerek silahlarını bırakıp sakin kalmaları çağrısında bulunmuştu.[1003]

Türk askerinin İzmir'e girişinin duyulmasıyla İstanbul'un iki yakasında akşam vakti geniş çapta kutlamaların yapıldığına dair ABD basınında haberler de yayımlanmıştı. Buna göre şehirdeki tüm cami ve devlet binaları süslenmiş, binlerce öğrencinin katıldığı fener alayları tertip edilmiş ve sevinç gösterileri sırasında Rum evleri ve kiliselere yönelik saldırılar da yaşanmıştı. Camilerde ölen askerler için mevlitler okunurken şehir meydanlarında kadınların da katıldığı geniş kalabalıklara konuşmalar yapılmış ve Harbiye Nazırlığı önünden müzik eşliğinde M. Kemal'in resimleri taşınmıştı. Ancak göstericilerin Haliç üzerinden Pera'ya doğru ilerlemesine Müttefik kuvvetleri müsaade etmemişti.[1004]

Başka bir grubun ise Yıldız Sarayı önünde büyük bir gösteri düzenleyerek Mustafa Kemal için *"Çok yaşa başkomutanımız"* şeklinde tezahürat yaptığı belirtilirken bu unvanın aslında sadece Sultan için kullanıldığına dikkat çekilmiş, kalabalığın da polis tarafından dağıtıldığı aktarılmıştı.[1005] Sultan Vahdettin'in ise daha önce ABD basınına da yansıyan Milli Mücadele karşıtı tutumuna rağmen Türk zaferi kutlamalarında kendi isminin geçmemesi nedeniyle şikâyet ettiği ve Mustafa Kemal Paşa'nın aslında "Sultan'ın ordusuyla" başarıya ulaştığını söylediği bildiriliyordu.[1006]

İlerleyen günlerde *"Kemal'in Zaferleri İçin Sultan Şükrediyor"* başlığıyla verilen bir başka haberde ise 1453 yılında bu yana ilk kez zafer sebebiyle Sultan Vahdettin'in bir bağlılık ve saygı ifadesi olarak Fatih Sultan Mehmet'in kabrini ziyaret ettiği duyurulmuştu. Uzun süre Vatikan'daki Papa gibi Yıldız Sarayı'na çekilip gelişmeleri oradan izlediği belirtilen Sultan'ın, alışılmadık bir şekilde sokağa çıktığı ve sokakta kutlama yapan halkın da heyecanlı bir şekilde onu alkışladığı aktarılıyordu. Bu sırada her yanı ay yıldızlı bayraklarla adeta kırmızıya boyanan şehirde, asırlardır Yunanlıların ele geçirme hayalini kurduğu Aya Sofya Camii'nin dört minaresinde şimdi Türk bayraklarının dalgalandığından bahsediliyordu. [1007]

Türklerin elde ettiği bu zafer Müslüman dünyasında da sevinçle karşılanmıştı. Nitekim basına yansıyan bir haberde Hint Müslümanlarının sevinç içerisinde camilerde M. Kemal Paşa'ya dualar

---

işgaldeki düzenin olağanüstü iyi olduğunu söylediler.(...)". Bkz. **Org. İzzeddin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün Saat Saat İstiklâl Savaşı'nda Batı Cephesi**, (Yay. Haz. İzzeddin Çalışlar),Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2009,s.436,437.

[1003] **The Los Angeles Times**, Sep 11, 1922; **The New York Times**, Sep 11, 1922.

[1004] **The New York Times**, Sep 11, 1922.

[1005] **The Philedelphia Inquirer**, Sep 12, 1922.

[1006] **The Los Angeles Times**, Sep 14, 1922.

[1007] **The New York Times**, Sep 17, 1922.

ettiği, Hindistan'da pek çok Müslüman evinin süslenerek sokaklarda fişeklerle kutlamalar yapıldığı ve *"Çok Yaşa Kemal Paşa"* yazılı büyük afişlerin taşındığı aktarılmıştı.[1008] Delhi'de Türk zaferi sonucu yaşanan Müslüman sevincinin İngiltere'yi tehdit ettiği de verilen bilgiler arasındaydı. Buna göre Paris'te bulunan Ankara Hükümeti temsilcisi Ferit Bey'e Delhi'den bir telgraf ulaşmış ve bölgedeki tüm Müslümanlar adına Ankara Hükümeti'ne, kazanılan zafere yönelik samimi bir tebrik mesajı iletilmişti. Mesajda, Türk karşıtı politikası sebebiyle İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na Müslümanların rahatsızlık içerisinde olduğu ve şayet bu politika devam ederse İngiliz Hükümeti için bu sürecin ciddi sonuçlar doğuracağı da aktarılmıştı.[1009]

Türk zaferinin yankıları sadece Hindistan'da değil Mısır'da da duyulmuştu. Yunanlılar karşısında kazanılan zaferle birlikte, Kahire sokaklarında tören alayları oluşturulmuş ve camilerde sevinç gösterileri düzenlenmişti. Haberlerde bu durumun Mısır ile birlikte Arap yarımadasında da Pan-İslamik bir duyguyu harekete geçirme ihtimalinin olduğu, dolayısıyla da sonuçların ne olacağını kestirmenin mümkün olamayacağı, bu süreçte Arabistan'daki askeri yetkililerin endişeli olduğu aktarılmıştı.[1010]

Bu sırada Türk birliklerinin İzmir'e girişinin ardından şehirde büyük bir yangın çıkmış, yangının nedeni hakkında Amerikan gazetelerinde farklı yönde bilgilere yer verilmişti. Atina kaynaklı bir haberde "genel kanaate göre" yangının yaptıkları katliamların izini silmek için Türkler tarafından çıkarıldığı aktarılıyor Amerikan kolejinde çalışan Amerikalı bir kadının görgü şahitliğine yer veriliyordu.[1011]

Yine Yunan askeri kaynaklarına dayandırılan başka bir haberde ise Kemalistlerin kasten Hristiyanların yaşadıkları bölgeleri ateşe verdiği öne sürülüyordu. Ancak Türk yetkililer bu iddiaları reddederek Kilise ve evlerinden Türk ordusuna ateş açan bazı Rum ve Ermenilere işaret ederek yangının bu tüfek atışları esnasında çıktığını söylüyorlardı.[1012] Bölgeden İngiliz basınına iletilen haberlerde ise Yunan birliklerinin Anadolu'da geri çekilirken yaptıkları katliamlardan ve 100.000 sivilin öldürülmesinden bahsedilirken Türk birlikleri İzmir'e girmeden önce şehrin Yunan ordusu tarafından yok edileceğine dair söylentilerin çıktığı ve bu amaçla hazırlıkların dahi yapıldığına dikkat çekiliyordu.[1013]

İlerleyen günlerde İzmir yangını konusunda faklı yöndeki iddialar yayımlanmaya devam etmişti. Buna göre yaklaşık bir ayın ardından bölgeden Amerika'ya ulaşan yolcu, asker ve siviller

---

[1008] **The New York Times**, Sep 11, 1922.

[1009] **The New York Times**, Sep 12, 1922.

[1010] **The New York Times**, Sep 14, 1922.

[1011] **Evening Star**, Sep 15, 1922.

[1012] **The New York Times**, Sep 16, 1922.

[1013] **The New York Times**, Sep 18, 1922.

şehirdeki yangının Ermeni ve Rumlar tarafından çıkarıldığını, zira pek çok eşyasını yanına alamadan kaçmak zorunda kalanların bunlar Türklere kalmasın diye eşyalarını ateşe verdiği bilgisini doğrulamıştı.[1014]

Current History dergisinde yayımlanan bir makalede ise iki tarafın da suçlu olabileceğine yönelik bilgiler verilmişti. Buna göre pek çok kanıt bu yangını Türklerin kasten çıkardığını gösteriyor fakat Türkler bunu reddediyordu. Bununla birlikte Y.M.C.A yöneticisi Amerikalı Edward S. Fisher Türklerin yangını nasıl çıkardığını gördüğünü iddia etmişti. Ancak Fransız Yüksek Komiser General Pelle tarafından yürütülen resmi bir soruşturmada Türklerin suçlu olduğuna dair bir kanıt bulunamamıştı.[1015] Sonuç olarak İzmir yangını konusunda her iki taraf da bir birini suçlamış bölgeden gelen kişiler yangından Rum ve Ermenileri sorumlu tutarken özellikle Amerikan misyonerleri ve Yunan kaynaklar Türklerin suçlu olduğuna dair iddialar ortaya atmıştı.

Öte yandan Türkiye konusunda Müttefikler arasındaki ayrılık daha da belirgin hale geliyordu. *"İngilizler Fransa'yı Uyarıyor"* başlığıyla yayımlanan bir haberde, İngiliz basınında çıkan bir yoruma yer verilirken Fransa'nın Türk yanlısı tutumu eleştiriliyordu. *The Daily Chronicle*'da yayımlanan yazıda; Türk zaferine rağmen İngilizler için durumun değişmediği vurgulanarak Birinci Dünya Savaşı'nda Türklerin İngiltere'ye karşı çıkardığı zorluklar neticesinde savaşın iki yıl daha uzamış olduğu hatırlatılıyordu. Buna göre Yakın Doğu'da Türklerin tekrar askeri bir güç olarak ortaya çıkması halinde, zamanında Gelibolu, Filistin ve Mezopotamya'da ölen İngiliz askerleri boşuna ölmüş olacaktı. Bu kapsamda Fransa'ya yönelik eleştiriyle birlikte yazı şöyle devam ediyordu:

> (…)Türkiye ile halâ savaş halinde olduğumuz unutulmuş gibi görünüyor. Türkiye ile yapılan barış anlaşması hiç onaylanmamıştı ve Ankara Hükümeti'nin bütün politikası hukuken veya fiilen son savaşı devam ettirme üzerine kuruluydu. Nasıl olur da sadık Müttefikler böyle bir eylemi Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir sorun olarak görebilir? Sadece birleşik bir Avrupa Yakın Doğu'daki Hristiyanları baskı ve katliamdan koruyabilir. Türk'ün doğasını değiştirdiği ya da başkalarını yönetme konusunda yeni bir yeterlilik kazandığını gösteren bir kanıt yok.(…)
>
> Açıkça konuşmak gerekirse Paris basınının büyük bölümü Türk zaferi konusunda yazarken, sanki Fransız zaferlerinden bahsediyorlar. Şayet bu yazılanlar Fransa'nın resmi politikasını yansıtıyorsa bu, İtilaf'ın sonu demektir. Fransa Türkiye'ye, yaptığı savaşta yardım ve teşvikte bulunabilir ancak hem bunu yapıp hem de İtilaf sürecini devam ettiremez. Fransa, İngiliz dostluğu ve kavgacı Türkiye arasında bir seçim yapmalıdır fakat ikisini birden yürütemez.[1016]

Bu dönemde Türkiye'deki gelişmeler üzerine toplanan Milletler Cemiyeti'nde de bir panik havası oluşmuştu. Nitekim Mustafa Kemal'in zaferiyle birlikte Türk milliyetçilerinin bir "güç zehirlenmesi" yaşayarak Mezopotamya, Suriye Irak ve Filistin'deki manda bölgelerinde Müslüman

---

[1014] **The New York Times**, Oct 3, 1922.

[1015] **Current History**, Vol. XVII, (November, 1922), p.182.

[1016] **The New York Times**, Sep 12, 1922.

baskısının artacağı yönünde özellikle İngiltere ve Fransa'nın endişe duyduğu aktarılıyordu. Üstelik daha önceden ilan edildiği üzere İstanbul, Edirne ve Gelibolu da bu hedefler arasındaydı. Ancak bu gelişmelere rağmen Milletler Cemiyeti'nin Türklere yumuşak bir ricada bulunarak Yunanlıların Anadolu'da yaptığı katliamlara bir misilleme yapılmamasını istediği bildiriliyor [1017] ve Yunan ordusunun işgal sürecinde bölgede işlediği suçlar Batı tarafından da kabul ediliyordu.

4.1.8. Büyük Taarruz Sonrası Mudanya Mütarekesine Giden Süreç ve ABD Basını

4.1.8.1. Türk Ordusunun İlerleyişi ve İşgal Kuvvetlerinin Tutumu

ABD basınına yansıyan haberlere göre Türklerin ilerleyişi duracak gibi gözükmüyordu ve İngiltere'nin Türk karşıtı tutumu yeni bir savaşa sebep olabilirdi. Özellikle Müttefiklerin tarafsız bölge olarak saydığı İstanbul ve Boğazlar bölgesine Türk ordusunun girmesi yakın bir ihtimal olarak görülüyordu. İtalyan Dışişleri bu konuda İngiltere'ye bir çağrıda bulunarak acil bir toplantının yapılmasını istemişti. Zira İtalya'daki diplomatik çevrelere göre Türkler; İstanbul, Çanakkale ve Doğu Trakya'yı geri istiyor ancak İngiltere buna kati surette karşı çıkıyordu. Bir çatışmanın yaşanması halinde ise İtalyanların, İngiltere'nin yanında savaşmayacağını bildirdiği de verilen bilgiler arasındaydı. [1018] Fransızların da aynı şekilde Türk yanlısı bir duruş sergileyerek çatışmayı tercih etmediği, Boğazların serbestliği konusunda İngiltere'ye katılmakla birlikte Mustafa Kemal'e bazı imtiyazların verilmesi taraftarı olduğu belirtiliyordu.

Aynı haberde Henry Morgenthau'nun da bir açıklamsına yer verilmiş, eski ABD'li büyükelçi geçmişte olduğu gibi Türk karşıtı duruşunu tekrar göstererek Türklerin İstanbul'a dolayısıyla da Avrupa'ya geri gelmesinin yeni bir savaşı başlatacağını iddia etmişti. Acımasız savaşçılar olan Türklerin kaybettikleri bölgeleri geri almaya çalışacaklarından emin olduğunu söyleyen Morgenthau, Londra'da İngiliz yetkililerle yaptığı görüşmelerde Türk tehlikesine dikkat çektiğini belirterek şunları söylemişti:

> Son birkaç gündür İngilizlerin dikkatini çekebildiğime ve Türklerin geçişine izin verilmesinin tehlike yaratacağını gösterdiğime inanıyorum. Yakın Doğu'da Türkler konusunda çok hatalar yapıldı.(…) Türklerin Müttefiklerle hemen bir barış yapmayacağı kesin. Bence onlara Asya'yı verelim ama hiçbir şekilde Avrupa'ya geçmelerine veya Boğazları kontrol etmelerine müsaade etmeyelim. [1019]

İlerleyen günlerde Morghentau'nun Türklere yönelik suçlamaları devam etmiş, *"Daha Fazla Katliam Öngörülüyor*" başlıklı bir haberde katliam ve yıkım tehlikesinin İstanbul'a kadar geleceğini iddia eden Morghenthau şöyle demişti:

[1017] **The Los Angeles Times**, Sep 13, 1922.

[1018] **Chicago Daily Tribune**, Sep 14, 1922.

[1019] **The New York Times**, Sep 14, 1922.

Mustafa Kemal Paşa herhangi bir konferansa katılmayacak ve blöf yapmaya devam edecek. Sözümü bir yere not edin, Kemalistler durdurulmadan önce Türkiye, Hristiyan ve Türklerin yan yana yattığı bir mezar haline gelecek. Kemal birliklerini kontrol edemez. İzmir'de kötü niyetli Rumlar veya kızgın Türkler tarafından tertiplenen yangın trajedisinin İstanbul'da da aynen yaşanacağını tahmin ediyorum.[1020]

İstanbul ve Boğazlar konusunda İngiltere, İtalya ve Fransa arasında bir görüş ayrılığı olduğu anlaşılıyordu. Öyle ki 12 Eylül'den itibaren 23 Eylül'e kadar bu devletler arasında, bölgede yaşanan gelişmeler ve bir savaş ihtimalinin varlığına yönelik hassas düzeyde görüşmeler gerçekleşmiş ancak İngilizler Türk karıştı politikalarını sürdürme yoluna gitmişse de İtalya ve Fransa'dan istenilen destek alınamamıştı.[1021]

ABD basınına yansıyan haberlerde Müttefik kuvvetlerin yüksek komiserlerinin M. Kemal Paşa'ya bir mesaj gönderdiği, Milliyetçilerin tarafsız bölgeye girmemesini istediği aktarılırken, Ankara Hükümeti'nin bölgedeki Yunan işgali sebebiyle tarafsız bölge tezini kabul etmeyeceğine dikkat çekiliyordu. [1022]

Basına da yansıdığına göre Türklerin İstanbul ve Boğazlardan vazgeçme gibi bir niyetleri yoktu. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'u alma konusunda kararlı olduğu yönündeki bilgiler onun şu sözleriyle haber sütunlarına taşınmıştı: "Biz, İngiltere ile savaşmak istemiyoruz ancak o da İstanbul'u Türkiye'ye teslim etmelidir. Zira orası Türkiye'nin başkentidir ve biz mümkünse bu sürecin barış içerisinde gerçekleşmesini arzu ediyoruz, aksi takdirde savaşacağız.". Bu sözlerle birlikte M. Kemal'in amacını açıkladığı aktarılırken Yunanistan'ı yenen Türk birliklerinin İzmit önlerine kadar geldiği belirtiliyordu. Söz konusu haberde M. Kemal Paşa ile görüştüğünü belirten Amerikalı muhabir onun Müttefiklerle bir görüşme yapmaya istekli olduğundan da bahsederek M. Kemal'in Türklerin istekleri konusunda şöyle dediğini aktarmıştı: "İsteklerimiz basittir. Misak-ı Milli bir sayfadan daha az bir yer tutuyor. Biz, tüm Türk toprakları üzerinde bağımsızlık istiyoruz. Bizim için kapitülasyonlar artık yok hükmündedir. İstanbul ve Edirne ile birlikte Trakya'nın çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümünü talep ediyoruz."[1023]

ABD basınına yansıyan diğer bir haberde ise Yunanistan'ın yenilgisi karşısında, İngiltere'deki yetkili çevrelerin durumun değişmediği görüşünü savundukları aktarılıyordu. İngilizlere göre Türk-Yunan çatışması genel durumu değiştirmeyen *"küçük bir şovdan*" ibaretti ve Yunan bozgunu, daha önce zafer kazanmış olan Müttefiklerin düşmanla ilişkisini etkilememişti. Dolayısıyla mütarekeyle birlikte Müttefikler tarafından ele geçirilmiş olan Boğazlar ve tarafsız bölgeye barış tesis edilene kadar Türklerin müdahalede bulunması yeni bir savaş anlamına

---

[1020] **Chicago Daily Tribune**, Sep 16, 1922; **The New York Times**, Sep 16, 1922.

[1021] Selek,a.g.e.,s.694.

[1022] **The Los Angeles Times**, Sep 14, 1922.

[1023] **Chicago Daily Tribune**, Sep 15, 1922; **The New York Times**, Sep 15, 1922.

gelecekti. Bu noktada Avrupa'daki barış için M. Kemal'in gücünü muhafaza ederek Türkleri dizginlemesi ve itidalli davranması gerekiyordu.

Buna karşın aynı haberde Türklerin 1919'da Sivas'ta duyurdukları ilkelerinde hiçbir değişiklik yapmadıkları, Yunanlıların Ankara'ya yürüdüğü en umutsuz zamanlarda dahi M. Kemal ve Milli Hareket temsilcilerinin herhangi bir tereddüt yaşamadıklarına dikkat çekiliyordu. Bu nedenle üç yıllık zorlu mücadelenin ardından Milliyetçilerin bu zaferin meyvelerini toplamakta kararlı olduğunun altı çiziliyordu. Buna göre M. Kemal belirli noktalarda Misak-ı Millî'den asla taviz vermeyeceğini Avrupalılara hatırlatmıştı.[1024]

"Müttefikler Silahlarını Türklerin Üzerine Çevirdi" manşetiyle birlikte verilen bir haberde ise İngiltere başta olmak üzere Müttefiklerin yaşadığı endişeye yer veriliyor Türk ilerleyişinden duyulan rahatsızlığın ciddi boyutlara vardığı aktarılıyordu. Buna göre İngiliz Hükümeti Çanakkale'ye Türklere karşı kullanmak üzere sömürgelerinden askeri birlikler istemiş dolayısıyla İngiltere'nin Boğazlar konusunda savaşmaya kararlı olduğu yorumu yapılmıştı. Ancak General Townshend İngiltere'nin bu politikasına karşı çıkarak Müttefiklerin İstanbul'u Türklere geri verilmesini yoksa bir cihat savaşına hazırlanması gerekeceğini söylemişti. Öte yandan Sovyet Rusya Türklerin "bağımsızlık mücadelesini" desteklediğini vurgulayarak resmi olarak boğazlarda müşterek bir kontrol hakkı talep ediyordu.[1025] Bununla birlikte Fransa'nın Boğazları savunma konusunda istekli olmadığı yorumu da yapılıyordu. Fransız basınına yansıyan bilgilerde ise Fransa'nın İngilizlerden daha akıllı bir politika yürüterek bir an önce Mustafa Kemal ile diplomatik görüşmelere başlama taraftarı olduğu yazıyordu.[1026]

Diğer yandan M. Kemal Paşa İzmir'deki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Harry Lamb ile yaptığı görüşmede Yunan birliklerinin Çatalca'dan derhal çekilmesini istemiş ve Müttefikleri uyararak Yunan kuvvetlerinin tarafsız bölge üzerinden çekilmesi halinde Türk ordusunun takibe devam edeceğini söylemişti.[1027] Öte yandan Ankara Hükümeti'nin İstanbul'daki temsilcisi olan Hamit Bey'in bir demeci basına yansımış Türklerin geri adım atmayacağını ve İstanbul'un tekrar Türklerin eline geçmesi gerektiğini belirten Hamit Bey şunları söylemişti:

> Biz savaş yapmayı sevmiyoruz ve samimi bir şekilde barışı ve yeniden yapılanmayı arzu ediyoruz. Ancak bağımsız bir ulus olarak haklarımızdan da feragat edemeyiz. Kesin bir zafer kazandık ama barış şartlarımız değişmedi. Başarılarımızdan da sarhoş olmuş değiliz. Anadolu'nun en verimli bölgelerini tekrar ele geçirmek kaynaklarımızı arttırdı, ekonomimizi geliştirdi. Yunanlılarla ciddi bir savaş yapmadığından az zarar görmüş olan ordumuz ise düşman

---

[1024] **The New York Times**, Sep 15, 1922.

[1025] **Chicago Daily Tribune**, Sep 17, 1922.

[1026] **The New York Times**, Sep 18, 1922.

[1027] **Daily News**, Sep 18, 1922.

işgali altında olan anavatan topraklarının bağımsızlığını tamamlamak için yanıp tutuşur vaziyettedir. [1028]

İlerleyen günlerde bu kritik bekleyiş devam etmiş ancak İngiltere Boğazları bırakmama konusunda direnirken, Fransız ve İtalyan hükümetlerinin askeri kuvvetlerini tarafsız bölgeden çekme kararı aldığı basına yansımıştı. Haberlere göre Fransız Başbakan M. Poincare olası bir savaşın yaşanmaması için İngilizlere çağrıda bulunarak onların da tarafsız bölgeden geri çekilmesini istemişti. [1029] Türkler ise sahada baskısını arttırıyordu. Nitekim Türk birliklerinin Çanakkale'de tarafsız bölgenin hemen yakınında yer alan Ezine'ye girdiği, M. Kemal ile görüşen Fransız Yüksek Komiserin ise onu İstanbul ve Trakya bölgesine geçmemesi konusunda ikna edemediği bildirilmişti.[1030]

Netice itibari ile Türklerin kararlı duruşunu kıramayan ve Müttefiklerden istediği desteği bulamayan İngiltere geri adım atmak zorunda kalmıştı. Öyle ki barış süreci konusunda 19 Eylül'de Müttefikler Paris'te bir konferans düzenlemek durumunda kalmış ve Türklerin istekleri doğrultusunda bir takım kararlar alınmıştı. *"Müttefikler Barış Teklifi Olarak Türklere Trakya'yı Öneriyor"* başlığına sahip bir haberde Edirne'nin de bu teklif kapsamına alınabileceğinden bahsedilmişti. Paris'teki konferansta Müttefik temsilcilerinin "sözde" Misak-ı Milli bildirisini temel alarak yaklaşık dört saat boyunca Türk isteklerini tartıştıkları söyleniyordu. Habere göre Lord Curzon başlangıçta bu yöndeki tartışmalara mesafeli yaklaşmışsa da sonunda konferanstaki kararları Londra'ya bildirmeyi kabul etmiş ve bunda Fransız Başbakanı M. Poincare'nin ısrarı etkili olmuştu. Ayrıca Fransız Başbakan'ın daha önce Türk-Fransız anlaşmasını yürüten Bouillon'u Mustafa Kemal ile görüşmek üzere İzmir'e yollayacağı da haberde verilen bilgiler arasındaydı.[1031]

Belirtildiği gibi Fransız diplomat Henry F. Bouillon 25 Eylül itibari ile M. Kemal ile görüşmek üzere İzmir'e doğru yola çıkmıştı. Yola çıkmadan önce kendisine Türk milliyetçilerinin liderinden : *"Gelişinizi bekliyorum. Dostunuz Mustafa Kemal"* yazılı bir mesaj aldığı belirtilirken Fransız elçinin *The Associated Press'e* yaptığı açıklamaya yer veriliyordu. Bouillon, Fransız Başbakan'ın M. Kemal'e bir not gönderdiği ve notta görüşmelerin eşit taraflar temelinde yürütüleceğinin altını çizdiğini söylüyordu. Haberde Boğazların serbestliği karşılığında Müttefiklerin Türklere İstanbul, Edirne ve Meriç nehrine kadar olan Trakya bölgesini önerdiği

---

[1028] **Chicago Daily Tribune**, Sep 18, 1922.

[1029] **The New York Times**, Sep 22, 1922; Bu dönemde İngiltere'nin Türklere karşı savaşı sürdürme siyasetine şiddetle karşı çıkan Fansa başbakanı Poincare *"Türklerin eliyle bir tek Fransız askerinin öldürülmesine, Fransızların eliyle de bir Türk'ün öldürülmesine tahammül edemeyeceğini"* söyleyerek tarafsız bölge konusunda savaşa girmeyeceğini açıkça belirtmiştir. Bkz. Tansel, Mondros'tan…Cilt IV, s.132.

[1030] **Daily News**, Sep 23, 1922.

[1031] **Chicago Daily Tribune**, Sep 23, 1922.

belirtiliyor ve bunun Türk imparatorluğunun yeniden eski haline dönmesi anlamına geldiği aktarılıyordu.[1032]

Bu arada Amerikan basınına gönderilen bir mektupta Türkler karşısında İngiltere'nin geri adım atması alay konusu olmuştu. İngiliz Başbakanı Lloyd George'un M. Kemal'in isteklerini kabul etmesine yönelik eleştiri getiren yorumda ironik bir şekilde şunlar yazıyordu:

> (…) Mustafa Kemal İstanbul Türklere verilmeli dediğinde Lloyd Amca: " Tamam" dedi. "Ya Edirne?", Lloyd Amca: "Peki, oo-lur" dedi". "Ya Trakya?" Lloyd Amca cevapladı: "Hmmm olabilir". Ardından son söze girmek isteyen Lloyd Amca, arkasından Mustafa'ya seslenerek "Ama sen de Çanakkale Boğazı'nın serbest olmasına saygı duymalısın" dedi.
>
> Lloyd Amca'nın bu manevrası şık olmadı. Fakat ne yani biz Mustafa'ya önce Türklerin İstanbul, Edirne ve Trakya'dan çıkmaları gerektiğini söyleyip sonra da mecburen bu bölgeleri onlara vermek zorunda kaldığımızda : "Mustafa sakın pazarlıkta aldanma!" diye üstüne bir de tüyo mu verecektik?! Ya da Lloyd Amcamız "Mustafa size İstanbul, Edirne, Trakya'yı teslim ettik, acaba Noel ikramı olarak ne istersiniz" diye sorsaydı, bu soru müttefik gururunu ne kadar okşardı. [1033]

Paris'teki konferansın ardından Müttefikler M. Kemal Paşa'ya barış görüşmeleri konusunda bir mektup göndermiş, Lord Curzon, M. Poincare ve Sforza'nın imzası bulunan mektupta Türkiye'nin tarafsız bölgeye girmemesi koşuluyla Venedik veya başka bir yerde barış müzakerelerine başlanması istenmişti. Buna göre müzakerelerden önce Mustafa Kemal ve Müttefik generallerinin Mudanya'da hemen bir görüşme yapabileceği iletiliyordu. [1034]

Öte yandan Müttefiklerin Ankara Hükümeti'ne yönelik bu mesajı Sultan'ı kızdırmıştı. Nitekim basında yer alan bir habere göre İstanbul'un tekrar Kemalistlere bırakılması İstanbul Hükümeti'ni endişelendirmiş, Müttefiklerin Babıâli'yi muhatap almadan Ankara ile temasa geçmesi Sultan'ın tahtan indirilmeye zorlanacağı ihtimalini ortaya çıkarmıştı. Bu kapsamda eski Sadrazam Damat Ferit Paşa, bazı bakanlar ve pek çok muhalif gazetecinin İngiliz polisi nezaretinde aceleyle İsviçre'ye doğru yola çıkarak ülkeden ayrıldığı söyleniyordu.[1035]

Müttefiklerin M. Kemal'e müzakere çağrısında bulunduğu bu dönemde, Türklerin Çanakkale civarında tarafsız bölgeye girdiği bildirilmişti. *"Türkler Tarafsız Bölgeye Saldırdı"*, "*Türkler Tarafsız Bölgeyi İşgal Etti"* başlıklarıyla duyurulan haberlerde 3000 kişilik Kemalist süvari birliğinin Erenköy'e girdiği ve bu bilginin resmi olarak Ankara Hükümetince duyurulduğu aktarılıyordu. Bu durum karşısında İngiliz Yüksek Komiseri General Harrington M. Kemal'e bir mesaj göndererek birliklerini geri çekmesini istemiş, 48 saat içerisinde bunun gerçekleşmemesi

[1032] **Chicago Daily Tribune**, Sep 25, 1922.

[1033] **Chicago Daily Tribune**, Sep 25, 1922.

[1034] **The New York Times**, Sep 24, 1922.

[1035] **The New York Times**, Sep 25, 1922.

halinde ortaya çıkacak sonuçtan M. Kemal'in sorumlu olacağını iletmişti.[1036] Ancak bu uyarıya rağmen Türkler tarafsız bölgeyi tanımayarak yerleştikleri bölgelerde kalacaklarını duyurmuşlardı. Bölgeye yeni birlikler getirerek Erenköy'deki pozisyonlarını koruyan Türklerin ayrıca 1000 kişilik bir kuvvetle birlikte Biga'ya gireceği belirtiliyordu. Türklerin savaş alanındaki bu taktiklerine rağmen Müttefik temsilcilerinin M. Kemal ile iletişimi sürdürdüğü ve müzakerelerin başlamak üzere olduğu da iletilen haberler arasındaydı.[1037]

Mudanya'da Türklerle bir müzakerenin sürecinin başlayacağına dair haberler Eylül ayının sonunda ABD basınına yansımıştı. Buna göre Ankara Hükümeti Müttefikler tarafından iletilen geçici barış şartlarını kabul etmişti. Öte yandan Çanakkale'deki kritik süreç de devam ediyordu. İngiliz basınından aktarılan bilgilerde Türk birliklerinin tarafsız bölgede bulunan Erenköy'de varlıklarını kararlı bir şekilde sürdürdüğü bildirilirken bölgede devriye gezen bir Türk askerinin beyaz bayrakla birlikte bir İngiliz astsubayına yaklaşarak İngilizlerin silah ve cephene durumunu sorduğundan bahsediliyordu. Cüretkâr bir hareket olarak nitelenen bu olay, *"Kemal'in İngiliz İmparatorluğu'na meydan okuması"* olarak yorumlanmıştı.[1038]

Barış görüşmelerine günler kala Mustafa Kemal'in Boğazların serbestliği konusunda hemfikir olduğu ancak tarafsız bölgeyi kabul etmediğine yönelik haberler basında yer almıştı. *Chicago Daily Tribune* muhabiri *John Clayton'*un M. Kemal ile yaptığı görüşmeye dayandırılan haberlerde, M. Kemal Paşa pek çok konuya değinmiş özellikle İngiliz Hükümeti'ni eleştirerek şunları söylemişti:

> Bizim Boğazlarla ilgili pozisyonumuz daima net olmuştur ama bir kez daha belirtmekte fayda var. Bizim bakış açımız tüm dünya ile aynıdır. Boğazların açık olmasını ve güvende olmasını arzu ediyoruz. Bu nedenle de Boğazların silahlanması taraftarı değiliz. Şu an var olan tahkimatlarına da kaldırılmasına hazırız ancak başkentimiz boğazdadır ve onun güvenliği sağlanmalıdır. Marmara Denizi'nin güvenliği için de bu gereklidir. İki ilke üzerinde ısrar ediyoruz; birincisi Boğazların serbestliği, ikincisi ise başkentimizin güvenliği.(…)
>
> İngiltere Boğazlar konusunda kendini Müttefiklere açıkça ifade etmiş değildir ama Yunanlıları Çanakkale Boğazı'nda tutmaya devam etmekte ve bu suyolu için onları kullanmaktadır. İngiltere her zaman Boğazların serbest olmasından yana olduğunu söylüyor ancak bu doğru olamaz. Eğer İngiltere Çanakkale Boğazı'nın serbestliğini arzu ediyorsa bunda sorun yok. Eğer Boğazları ajanları veya doğrudan kendisi kapatmak istiyorsa dünya onların bu tutumuna sınırlama getirmelidir.(…)
>
> Anadolu'da yendiğimiz düşman başka sorunlar çıkarmak için Trakya'da organize olurken bizim onu takip etmemize izin verilmemesi akla ve mantığa aykırıdır. İngilizler bir tarafsız bölge ilan etmiş ama burası tarafsız değil yabancı orduyu korumak için oluşturulmuş bir projedir. İngiliz Hükümeti'nin asıl amacı Yunanistan'ı korumak dolayısıyla da Çanakkale Boğazı'nı tamamen kullanmamıza mani olmaktır. İngiliz Hükümeti'nin iki amacı vardır; birincisi Yunan ordusunun geri kalanını kurtarmak, ikincisi ise hem Çanakkale hem de İstanbul'daki varlığını

[1036] **Chicago Daily Tribune**, Sep 26, 1922; **Daily News**, Sep 26, 1922.

[1037] **Daily News**, Sep 27, 1922; **The New York Times**, Sep 27, 1922.

[1038] **The New York Times**, Sep 27, 1922.

sürdürmek. İstanbul'dan çıksalar dahi Çanakkale Boğazı'ndaki varlıklarını sürdürmeyi umuyorlar, bu da başkentimizin dolaylı olarak kontrol edilmesi anlamına geliyor.

Mevcut İngiliz Hükümeti diğer büyük devletleri aptal yerine koyarak her türlü oyunu deniyor. Şu anki durumda onları bir maceranın içine sürüklemek istiyor. Ancak ben, diğer devletlerin İngiltere'nin bu tuzağına düşecek kadar mantıklarını yitirdiklerini düşünmüyorum. İngiliz Hükümeti'nin şu anki politikası çok tehlikelidir ve bu politikayı sadece dünyanın diğer büyük güçleri değil İngiltere'nin kendi halkı da kabul etmemektedir. Eğer İngiliz ulusu devlet işlerini bir süre daha Başbakan Lloyd George gibi devlet adamlarının eline teslim ederse, imparatorluğun temellerinde onarılamaz çatlaklar ortaya çıkacaktır. Sayın Lloyd George gibi birinin muazzam bir bilgi ve öngörü eksikliğiyle Yakın Doğu sorununu ele aldığının farkına varmalıyız. (…)[1039]

M. Kemal bu açıklamalarıyla birlikte İngiltere'yi hedef alıp onu Müttefiklerden ayrı bir yerde konumlandırıyor ve özellikle 1921 yılında bu yana Müttefikler arasında oluşan politik ayrılıkları kullanarak mütareke öncesinde diğer devletlerin desteğini almaya çalışıyordu. Bununla birlikte İngiliz halkına da kendi hükümetlerini şikâyet eden M. Kemal Paşa, bu mesajıyla İngiltere'deki muhalif çevrelerle birlikte Lloyd George hükümeti üzerinde artan kamuoyu baskısına da katkı sunmuş oluyordu.[1040] Öyle ki aynı dönemde İngiltere'de İşçi Partisi lideri Arthur Henderson, İngiliz hükümetini Türklerle savaşa neden olabilecek adımlar atmakla suçlarken tarafsız bölgedeki kritik süreci işaret ederek şöyle diyordu: *"Hükümetin görevi bir İngiliz-Türk çatışmasını körükleyecek herhangi bir adım atmaktan kaçınmaktır. Biz tüm gücümüzle mevcut durumdaki savaş tehdidine karşı durmalıyız."*[1041]

Mütareke görüşmelerinin hemen öncesinde ABD basınında Mustafa Kemal ile yapılan görüşmeler yayımlanmaya devam etmişti. Buna göre *The Boston Globe'da Claire Sheridan* adındaki muhabirin M. Kemal Paşa ile yaptığı bir röportaj yayımlanmış, İzmir'de bir Türk ailenin konutunda gerçekleşen görüşmede, M. Kemal Paşa İngiltere'ye yönelik eleştirilerini sürdürürken şöyle demişti: "Ne kadar sabırlı olduğumuza bir bakın, zira biz İngiltere'ye asil bir şekilde geri çekilmesi hususunda her türlü fırsatı veriyoruz. Ancak bu ülkenin devlet adamları İngiliz halkının benimsemediği bir politika yürütüyor. Bununla birlikte tüm dünya şu anki durumda bize anlayışla yaklaşıyor."

Amerikalı muhabir M. Kemal'e, Türklerin Bolşevikleşmeden Bolşevikliği kullanan ilk ulus olduklarını sorduğunda ise kendisinden şu cevabı almıştı: "Aynen öyle. Ben Komünist değilim fakat Bolşevizm, yapısında pek çok olumlu şey barındırıyor. Ancak Türk Milleti açısından Bolşevizm'e gerek yok zira Türkler bir sanayi toplumu değil kendi topraklarına sahip çiftçilerdir."

[1039] **Chicago Daily Tribune**, Sep 27, 1922; **The Los Angeles Times**, Sep 27, 1922; **The Daily News**, Sep 27, 1922; **The New York Times**, Sep 27, 1922.

[1040] Bu dönemde hem içeride hem de dışarıda istediği desteği alamayan İngiliz hükümeti ciddi bir baskı altındaydı. Nitekim M. Kemal'in bu açıklmasından yaklaşık 20 gün sonra Yakın Doğu politikasındaki başarısızlığı nedeniyle muhafazakârlar koalisyon hükümetinden çekilmiş ve 19 Ekim 1922'de Lloyd George başbakanlıktan istifa etmek zorunda kalmıştı. Bkz. Howard, The Partition…, p.273; **Evening Star**, Oct 19, 1922; **The Boston Globe**, Oct 19, 1922.

[1041] **The New York Times**, Oct 1, 1922.

Azınlıklara yönelik Hristiyanlarla dini açıdan bir sorunun olmadığını söyleyen M. Kemal Paşa açıklamasının devamında şöyle diyordu: "Biz Müslüman olmayanlara karşı son derece hoşgörülüyüz ancak Ermeniler yabancıların politik entrikalarının kurbanı olmuşlardır. Eğer onlar dış etkiyle ayaklanmasalardı iyi birer vatandaş olarak kabul edilebilirlerdi."[1042]

4.1.8.2. Mudanya Mütarekesi'nin İmzalanması ve ABD Basınına Yansıması

3 Ekim 1922 tarihinde Mudanya'da barış görüşmelerinin başlayacağı ve Kemalistlerin taleplerinin resmi olarak açıklanacağı gazete sütunlarında yer almıştı. Konferansın özellikle Mustafa Kemal ile görüşen Bouillon'un çabaları neticesinde gerçekleşeceğine dikkat çekilen bir haberde Fransız elçinin *"Kemal savaşma konusunda gösterdiği çabadan çok daha fazlasını barış yapmada gösterecektir"* ifadesine yer veriliyordu. Ancak M. Kemal'in talepleri Müttefik temsilciler açısından *"tartışılabilir fakat kabul edilemez"* olarak nitelenmişti. Bu süreçte en önemli iki konunun İngiltere'nin önerdiği; Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasıyla İzmit'te yeni bir tarafsız bölge sınırı oluşturulması ve Trakya'nın boşaltılması olduğu söyleniyordu. Öte yandan görüşme öncesinde General Harrington'un M. Kemal yerine karşısında İsmet Paşa'yı bulması tuhaf karşılanmıştı, zira iki asker arasında rütbe farkı olduğu, İsmet Paşa Milliyetçi ordunun ikinci kumandanıyken, Harrington'ın müttefik kuvvetlerin başkumandanı pozisyonunda olduğuna dikkat çekiliyordu.[1043]

İlk günlerde görüşmelerin olumlu bir seyirde devam ettiği aktarılsa da 7 Ekim itibari ile taraflar arasında özellikle Trakya konusunda bir anlaşmazlığın yaşandığı basına yansımıştı. Buna göre Türkler Doğu Trakya'nın derhal boşaltılması konusunda Müttefiklere bir ültimatom göndenmiş ve Türk askerinin yabancı kontrolü olmadan bölgeye girerek sivil bir Türk yönetimi oluşturulmasını talep etmişti. Bu konuda açıklama yapan Hamit Bey, Trakya'nın boşaltılması konusunda Müttefiklerin 30 günlük süre istemesine karşı çıkarak bölgenin derhal Türklere verilmesini istemişti. Türklerin bu uyarısına rağmen Müttefik temsilcilerinin Mudanya'daki görüşmeler konusunda iyimser oldukları belirtiliyordu.[1044]

Diğer yandan Yunanistan'da tekrar başbakanlık koltuğuna oturan Venizelos, Türklerin Trakya konusundaki ısrarına karşı çıkmamış ve 1914'teki sınırlara geri dönülmesinde hemfikir olduğunu açıklamıştı.[1045]

[1042] **The Boston Globe**, Oct 3, 1922.

[1043] **The New York Times**, Oct 3, 1922; **Arizona Republic,** Oct 3, 1922.

[1044] **The Los Angeles Times**, Oct 7, 1922; **The Morning Call**, Oct 7, 1922; **The New York Times**, Oct 7, 1922.

[1045] **The New York Times**, Oct 7, 1922.

Görüşmelerin tekrar başlayacağını belirten bir haberde İstanbul'a giden Müttefik temsilcilerinin tekrar Mudanya'ya geri dönmekte olduğu bildiriliyordu. Bununla birlikte Türk kuvvetlerinin tarafsız bölgeye girmesi yine bir sorun çıkmasına neden olmuş, General Harringron'un İsmet Paşa'dan Türklerin İzmit yakınındaki tarafsız bölgeden çıkmasını istediği bildirilmişti. Haberde yer alan bir yoruma göre Kemal'in birlikleri İstanbul'a neredeyse 60 km. kadar yaklaşarak Mudanya'daki görüşmelerin başarısız olma ihtimaline karşı başkentin yakınında en avantajlı pozisyonları tutma niyetindeydi. İsmet Paşa'nın ise görüşmelerin tıkanması hususunda şöyle dediği aktarılıyordu: "Mudanya'daki görüşmelerin sürekli ertelenmesi hususunda biz büyük fedakârlıkta bulunuyoruz ancak Müttefikler bugün kesin bir karara varmazlarsa, ordumuz ilerleyecektir."[1046]

9 Ekim itibari ile saat 15.00'de toplanan konferansta Müttefiklerin taleplerini Türklere ilettiği duyurulmuştu. Buna göre Müttefikler Türklerden; tarafsız bölgeden çekilmelerini, Trakya'daki kolluk gücü sayısını azaltmalarını ve bir barış anlaşması imzalanana kadar Trakya'yı işgal etmemelerini talep etmişti. Haberde bu ortak kararın Türkleri endişelendirdiği belirtilirken M. Kemal Paşa'nın Müttefikleri bölme planının başarısız olduğu öne sürülüyordu. [1047]

Netice itibari ile bu teklifin ardından yapılan görüşmeler sonucu 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesinin imzalandığı duyurulmuştu. *"İsmet Paşa Ankara'nın Emriyle Mütareke Protokolünü İmzaladı",*[1048] *"Savaş Önlendi, Türkler İmzaladı",*[1049] *"Türkler Mudanya Konferansı'nda Müttefik Generallerinin Şartlarını Kabul Etti ve Mütareke Anlaşmasını İmzaladı",* [1050] *"Türkler Müttefiklerin Yakın Doğu Ateşkes Şartlarını Kabul Etti"*[1051] başlıkları altında verilen haberlerde Müttefiklerin kendi şartlarını Türklere kabul ettirdiği yorumu yapılıyor ve mütarekenin 14 maddesine yer veriliyordu.

Türklerin istekleri Mudanya'da tam olarak karşılanmasa da Yunanlılar Anadolu'dan atılarak temizlenmiş ve Doğu Trakya savaşmadan kurtarılmıştı. Boğazlar meselesi ise sonraki süreçte yapılacak barış müzakerelerine ertelenmişti. İki yıl öncesine göre Türklerin gösterdiği başarı inkâr edilemezdi. Nitekim ABD basınında bu süreçte yayımlanan karikatürler Mustafa Kemal önderliğinde Türklerin Müttefik Devletlere karşı kazandığı zaferi açıkça gösteriyordu.

[1046] **The Philedelphia Inquirer**, Oct 9, 1922; **The New York Times**, Oct 9, 1922.

[1047] **Chicago Daily Tribune**, Oct 10, 1922; **The New York Times**, Oct 10, 1922.

[1048] **The New York Times**, Oct 11, 1922.

[1049] **Chicago Daily Tribune**, Oct 11, 1922.

[1050] **The Washington Herald**, Oct 11, 1922.

[1051] **The Los Angeles Times**, Oct 11, 1922.

Buna göre *"Biblonun Kırılması"* başlığına sahip bir karikatürde, bir Türk elinde Kemal Paşa yazılı kılıçla bir Yunan askerini kovalıyor bu sırada arada kalan ve üzerinde Sevr Anlaşması yazılı büyük bir biblo sehpa üzerinden yere düşerken resmediliyordu.[1052] *"Bazı Büyük Gedikler"* başlığına sahip diğer bir karikatürde ise Sevr Anlaşması yazan koca bir suru Türkler elinde bayrakla yıkarak Avrupa tarafına geçiyor, karşılarında bekleyen Müttefikler ise elleriyle buyurun işareti yapıyordu. Karikatürün altında *"Türk bayrağını Avrupa'ya geri getiren Mudanya gediği"* yazıyordu.[1053]

The Literary Digest dergisine yansıyan çizimlerde ise Türklerin başarısına ve değişen konumuna vurgu yapılıyordu. *"Şaşırtıcı Geri Dönüş"* başlıklı bir karikatürde Türkiye'yi temsil eden hindi karakterinin karşısında elinde balta ve üzerinde Müttefikler yazılı genç bir oğlan duruyordu. Bu sırada hindinin İstanbul'u simgeleyen kafası kesilmiş vaziyetteydi. Ancak buna rağmen hindi elindeki kâğıdı okuması için çocuğa gösteriyor, *"onu yerine tak ve çabuk ol"* yazılı nota bakan çocuk büyük bir şaşkınlık yaşıyordu.[1054]

"Kaba Müşteri" başlıklı bir diğer karikatürde ise "Avrupa Restoran'ına" giren M. Kemal karakteri ayağını masaya uzatmış son derece rahat bir vaziyette sipariş almayı bekleyen garson rolündeki Müttefiklere şöyle diyor: *" İstediğim şeyi ne zaman istersem isterim"* ve ekliyordu :*"neyiniz varsa getirin bakalım".*[1055] *The New York Times* dergisine yansıyan bir çizimde ise *"Başka Bir Anka Kuşu"* başlığı altında Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nın yangın ve dumanı içerisinde yine bir hindi olarak çizilirken, kendi küllerinden yeniden doğan efsanevi anka kuşuna benzetiliyordu. Aynı çizimin yanında *"İki Kemal"* başlıklı uzun bir yazı da kaleme alınmış ve Mustafa Kemal Paşa için *"Fanatik Türklerin Zalim Kumandanına karşı Avrupa Çevrelerinin Parlak Bir Aristokratı"* ifadesi kullanılarak onun diplomatik yönüne de dikkat çekilmişti.[1056]

Bu dönemde *Claire Price* tarafından kaleme alınan ve Mustafa Kemal Paşa'yı konu alan bir makalede M. Kemal için "Türklerin yeni liderinin göz alıcı hikâyesi- Gençliğinden bu yana eski rejime karşı tutkulu bir ihtilalci- Bugünün dünyasının en sert ve dengeli liderlerinden biri." ifadeleri kullanılmıştı. Yazıda, M. Kemal'in kısa hayat hikâyesine değinilirken, Birinci Dünya Savaşı'nda farklı cephelerdeki mücadelesi anlatılmış, Enver Paşa ve ardından da Damat Ferit ile olan çekişmesine yer verilmişti. M. Kemal ile Ankara'da görüştüğünü belirten Price, Yunanlılara ve Sevr Anlaşması'na karşı yürütülen mücadelenin haklılığına vurgu yapmış, kazanılan zafer sonunda

---

[1052] **Chicago Daily Tribune**, Sep 27, 1922.

[1053] **Chicago Daily Tribune**, Oct 12, 1922.

[1054] **The Literary Digest,** Vol. LXXIV, (September 30, 1922), p.24.

[1055] **The Literary Digest,** Vol. LXXV, (October 14,1922), p.24.

[1056] **The New York Times** Oct 1, 1922.

M. Kemal Paşa'nın sadece kendi ülkesinde değil İslam dünyasında da bir lider haline geldiğine dikkat çekmişti.[1057]

Diğer yandan Mudanya Mütarekesi öncesi ve sonrasında Mehmet Şefik Ziya ve Müftizade Ziya Bey gibi Amerika'daki Türklerin kaleme aldığı yazılar bu dönemde ABD basınında yer bulmuştu. Bu kapsamda Mehmet Şefik Ziya Bey'in İzmir'deki Yunan işgalini olumlayan bir yazıya karşı cevaplar barındıran mektubu, Eylül ayında *"İzmir'de Yunan Mezalimi"* başlığıyla *Current History* dergisinde yayımlanmış, Ziya Bey İzmir ve Trakya'da Yunanlıların uyguladığı katliamdan bahsederek Amerikan basınındaki Türk ve Müslüman karşıtı İngiliz-Yunan propagandasının ağırlığına vurgu yapmıştı.[1058]

Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeni propagandasına karşı ABD basınına gönderdiği mektuplarla karşımıza çıkan Müftüzade Ziya Bey ise Türk Milliyetçilerini konu alan bir makale kaleme almış, söz konusu makale, Mondros Mütarekesi'nin ardından Kasım ayında *Asia* adlı dergide yayımlanmıştı. *"Türkler Nasıl Hissediyor"* başlıklı yazıda Misak-ı Milli ve Bağımsız Bildirgesi arasındaki benzerliğe dikkat çeken Müftüzade Ziya Bey, Amerikan kamuoyuna Türk tezlerini anlatmaya çalışmıştı. Müftüzade Ziya Bey yazısında "Biz Türkler" ifadeleri altında yabancı bir gücün yönetiminde yaşanamayacağını, Türklerin yaptığı fedakârlıkların sonunda artık göç edecek yerlerinin kalmadığını belirtmiş ve Napolyon'un *"Türkleri öldürebilirsiniz fakat asla yenemezsiniz"* sözünü hatırlatmıştı. Türkiye'de değişen koşullardan da bahseden Ziya Bey şöyle diyordu:

> (…)Anadolu'daki Türkler yenilmektense ölmeyi seçtiler. Sırtlarını duvara dayayıp bağımsızlık için gözü kara bir şekilde savaşmaya başladılar. Yavaş, zahmetli, sistematik bir şekilde, aşılmaz engellerle cesaretini kırmayan Büyük Millet Meclisi, üstün yetenekli Mustafa Kemal Paşa'nın emsalsiz liderliği altında çalışmaya başladı. Türkiye'nin hayatta kalabileceği sapasağlam bir irade Anadolu'da yeni bir Türkiye yaratmaya karar verdi. İşler gerçekten değişmişti! Bir ya da iki yıl önce İstanbul'da bir Sadrazam gördüm; Damat Ferit Paşa, "Anadolu isyanı" diye adlandırdığı yapıyı orduyla baskı altına almaya çalışıyordu. Mart 1922'de ise İstanbul eşsiz bir özveri ruhu ile yeni Türkiye'yi yaratan Milliyetçi liderin resimleriyle çoktan süslenmişti.(…)
>
> Bağımsızlık Bildirgesi Amerika için neyse Misak-ı Milli de Tük milleti için odur. İstanbul Batı Anadolu ve Trakya da dâhil olmak üzere bu bölgelerden seçilen mebuslar Misak-ı Millî'yi Amerikalıların Bağımsızlık Bildirgesi'ni yazdığı ruhla yazdılar. Her iki belge de aynı bağımsızlık ilkelerine sahiptir ve tüm Türkiye Misak-ı Millî'nin arkasındadır.(…)

Yazısının son bölümünde İngiltere'nin artık yeni Türkiye'deki durumu kabul etmesi gerektiğini belirten Müftüzade Ziya Bey, yine milli irade ve demokrasi vurgusuyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluş süreciyle Milli Hareket'i ilişkilendirerek yazısını şöyle bitiriyordu:

[1057] **Current History,** Vol. XVII, (November, 1922), pp.318-322.

[1058] **Current History,** Vol. XVI, (September, 1922), pp.993,994.

> "Mustafa Kemal Paşa gibi birini yetiştiren bir millet, George Washington'u yetiştirebilen bir millet gibi var olma hakkına sahiptir. Ayrıca gerektiğinde bir Monroe de yetiştirebilir. Bugünün Türkiye'si gerçek Türk halkının, dürüst Anadolu köylüsünün Türkiye'sidir. Hiçbir güç Türkiye'yi kendi yolunda ilerlemekten alıkoyamaz. Ankara'nın milliyetçi hükümeti bir halk hükümetidir. Anlatılmamış acıların ve zorlukların ortasındaki Türkiye dünyadaki herhangi bir devletten daha demokratik yeni bir hükümet şekli kurmuştur. Yürütme yetkisi dahi halkın seçtiği Büyük Millet Meclisi üyelerinin elindedir.(…)
>
> Son olarak, ancak kendi vatanımızın tartışmasız efendileri olduğumuzda Yakın Doğu bir kez daha barış, medeniyet ve bir kültür merkezi olacaktır. Bunun gerçekleşmesine izin verin."[1059]

Netice itibari ile Yunanlılar karşısında kazanılan zafer ve imzalanan Mudanya Mütarekesi'nin ardından ABD basını aksi yöndeki haberlerle birlikte Türk tezlerinin vurgulandığı haber, karikatür ve yorumlara yer vermeye devam etmişti. Her ne kadar yayımlanan bu tür haber ve yorumlar ABD'deki genel bakış açısını yansıtmasa da bu yöndeki yayınların Amerikan kamuoyunu etkilemede önemli bir rol oynadığı inkâr edilemez bir gerçekti.

[1059] **Asia,** Vol XXII (November 1922), pp. 857-934.

SONUÇ

100'den fazla farklı gazete ve dergiden başka, dönem hakkında bilgi veren belli başlı eserlerden yararlanılarak hazırladığımız bu çalışma, ABD kamuoyunun Türkler ve Türkiye hakkında olduğu kadar Yunan/Rum ve Ermeni halkına olan genel yaklaşımını da açıkça ortaya koymaktadır. Öyle ki daha Milli Mücadele dönemine gelinceye kadar Osmanlı topraklarında yaşanan isyan hareketleri ve özellikle Ermeniler başta olmak üzere azınlık unsurlarının içinde bulunduğu olaylara yönelik müdahaleler, okyanus ötesine Osmanlının yaptığı baskı ve katliamlar olarak yansımış, aynı olaylarda hayatını kaybeden on binlerce Türk veya Müslüman görmezden gelinmiştir. Söz konusu olaylar ABD basınına ekseriyetle Hristiyanlık ve ona karşı işlenen suçlar temelinde ele alınmış, haber başlık ve içeriklerinde *"Korkunç Türk", "Konuşulmaz Türk"* gibi ifadeler kullanılarak Türklere karşı suçlayıcı tanımlamalara yer verilmiştir.

Şüphesiz böyle bir tanımlamaya 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Osmanlı topraklarına gelerek etkinliğini zaman içerisinde arttıran Amerikan misyoner örgütleri ve bu teşkilat içerisinde aktif rol alan Rum ve Ermeniler önemli ölçüde etki etmiştir. Bununla birlikte Osmanlı coğrafyasına yönelik basında çıkan haberlerin ana kaynaklarında ABD'de bu unsurlar tarafından kurulan cemiyetlerin de yer alması bu sürece yön veren diğer bir etken olmuştur. Dolayısıyla Ermeni meselesi başta olmak üzere bölgeden aktarılan tek taraflı bilgiler eşliğinde Amerikan kamuoyu ciddi bir şekilde yönlendirilmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı boyunca kasıtlı olarak yürütülen Avrupa merkezli propaganda faaliyetleri Amerikan basınında da etkisini göstermiş ve Türklerin mevcut olan olumsuz imajını pekiştiren haberlerde bir artışın yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin gerek Balkanlarda gerekse Birinci Dünya Savaşı'nda aldığı yenilgiler Amerikan basınında sevinçle karşılanmıştır. Dolayısıyla Milli Mücadele döneminin hemen öncesinde yaşanan bu süreç, Türklere karşı son derece olumsuz bir bakış açısını Amerikan gazetelerinde geçerli bir tutum haline getirmiştir.

Mondros Mütarekesi sonrası ABD basınında yayımlanan haber ve yorumlar genel olarak Türk karşıtı bir çizgide devam etmiş, aksi yönde çok az sayıda yazıya yer verilmiştir. Bu dönemde basında çıkan haberlerde Osmanlı coğrafyasının demografik yapısına yönelik gerçekdışı pek çok bilgi paylaşılmış ve bu durum Türkiye'nin parçalanmasına yönelik yapılan tartışmalara basın üzerinden bir dayanak noktası teşkil etmiştir. Nitekim Yunan ve Rum iddialarını konu alan haber ve yorumlarda sık sık bin yıl önceki tarihsel sürece atıfta bulunulurken Karadeniz Bölgesi için; *"Pontus Devleti", "Helenistik Bölgeler"* gibi ifadeler kullanılmıştır. Aynı şekilde Ermenilerin asırlardır Doğu ve Güneydoğu'daki süren mevcudiyetinin vurgulandığı haberlerde ise bu

bölgelerden ekseriyetle "Ermenistan" olarak bahsedilmiştir. Ayrıca yine Ermeniler için yayımlanan pek çok yardım afişi ve karikatürde Ermeniler, perişan ve çaresiz vaziyetteki bir kadın veya çocuk figürleriyle resmedilirken bu mağduriyetin sorumlusu olarak Türkler gösterilmiştir.

Sevr Anlaşması'na giden süreçte ABD basınında ağırlıklı olarak azınlıklar ve bu unsurları destekleyen çevrelerin tek taraflı iddiaları kamuoyuna aktarılmış, gerçek dışı nüfus oranları ve bu durumu destekler nitelikteki harita ve görsellere yer verilmiştir. Özellikle İstanbul'da Türk varlığının devam edip etmeyeceği tartışmalarının sürdüğü sırada Türklerin Avrupa'dan atılması gerektiğine yönelik Amerikan gazetelerinde nefret düzeyindeki yorumlar göze çarparken bu süreçte basın organlarında neredeyse sadece Türk karşıtı çevrelerin sesi duyulmuştur.

Ermeniler ve Rumlarla çatışmaların yoğunlaştığı 1919 ile 1921 arası dönemde ise Milli Hareket, Amerikalı misyonerler ve ABD'deki diaspora örgütlerinin hedefi haline gelmiş, bu çevrelerin ulaştırdığı ve resmi makamlarca doğrulanmayan bilgi ve yorumlar ABD basınında abartılı içerikler eşliğinde Türklerin katliam yaptığına yönelik haberlere dönüşmüştür. Aynı dönemde ABD basını Türk karşıtı çevrelerin iddia ve açıklamalarını çarpıcı başlıklarla haber sütunlarına yansıtmış ve detaylar okunmasa dahi kamuoyunu ilk bakışta kolayca etkileyecek bir yayın politikası izlemiştir. Türk tezlerine yer veren bazı yorumlar ve Türk yetkililerin beyanları ise gazetelerde oldukça az yer bulurken bu yöndeki bilgiler haber başlıklarında değil ancak haberlerin satır aralarında görülebilmiştir.

Batı Anadolu'daki Yunan işgali ise başlangıçta geçmişte olduğu gibi "barbarlığa" karşı bir "medeniyet savaşı" olarak basında ele alınmış ve Yunan menşeili iddialara yer verilerek bölgedeki işgal süreci "asırlardır Türk baskısı ve zulmü altında yaşayan Yunan kökenli unsurların kurtulma mücadelesi" olarak haber sütunlarına yansımıştır. Yayımlanan haberlerde ekseriyetle Atina, işgal altındaki İzmir ve İstanbul'dan iletilen bilgilere doğrudan yer verilmesi de basındaki Türk karşıtı algının pekişmesinde şüphesiz etkili olmuştur. Dolayısıyla Türklerin işgalci kuvvetlere karşı kendi vatanlarını savunma mücadelesi bu süreçte adeta görmezden gelinmiştir.

M. Kemal'in liderliğini yürüttüğü Milli Hareket'e başlangıçta isyancı bir grup olarak yaklaşan Amerikan basını, bu hareket için yer yer "isyancılar" ve "asiler" ifadelerini kullanmıştır. Bu dönemde M. Kemal Paşa'yı eski İttihatçı liderlerle ilişkilendiren haber ve yorumlara yer verilirken, Bolşevizm tehlikesine dikkat çekilmiş ve Milli Mücadele Hareketi Sovyet Rusya ile Batı'ya karşı düşman olan bir cephede görülmüştür. Öyle ki doğuda Bolşevizm tarafından desteklenen bir İslami cephenin ortaya çıkma ihtimalinden bahsedilen haberlerde, Türklerin de bu tehditle bütünleşerek Batı'ya karşı bir savaş başlattığına dair yorumlara yer verilmiştir.

Ancak Ankara'da yeni bir yönetimin oluşması ve kurumsal bir yapının ortaya çıkmasının ardından sahada kazanılan askeri başarılar, yabancı çevrelerde ilgi ve merak uyandırmış, bölgeye

gelen Amerikalı muhabirlerin sayısının artmasıyla birinci elden edinilen bilgiler gazetelerde yayımlanmaya başlamıştır.

Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa'nın özellikle Bolşevizm'e mesafeli durarak batıcı temelde bir yaklaşım sergilemesi, Anadolu'da başlayan direniş hareketinin esasında batı karşıtı bir ideoloji taşımadığını göstermiştir. Bununla birlikte M. Kemal Paşa'nın ABD basınına verdiği röportajlarda her fırsatta Amerika'daki yönetimle Ankara'nın ortak yönlerini ön plana çıkararak "demokrasi", "halk egemenliği" ve "meclis" gibi kavramlar üzerinden okyanus ötesine medeni düzeyde sıcak mesajlar vermesi de basın üzerindeki değişimde şüphesiz etkili olmuştur. Nitekim özellikle 1921 yılından itibaren M. Kemal Paşa ve diğer milliyetçi liderlerle yapılan görüşme ve haberlerin sayısı gözle görülür bir şekilde artmış ve Türk tarafı daha önce olmadığı kadar ABD kamuoyuna kendini anlatma imkânı bulmuştur. Bu dönemde basında aksi yöndeki iddialara yer verilmişse de Milli Hareket'e yönelik olumlu haberler artık detaylar içerisinde değil haber başlıklarında ve manşetlerde kendine yer bulmuştur.

Anadolu'daki işgalin devam ettiği bu süreçte, basındaki değişimin farkında olan Yunanistan ise başbakan ve bakan düzeyinde gerek makale gerek gazete ve dergilerde yer bulan demeçleri üzerinden bu süreci kendi lehine döndürmeye ve ABD kamuoyunu kendi taraflarına çekmeye çalışmıştır. Öyle ki asırlardır baskı altında yaşadıkları iddiasıyla Anadolu'daki Rumlara "özgürlüklerini kazandırma" adına bir mücadelenin yapıldığını ileri süren üst düzey Yunan yetkililer, Sevr Anlaşması'nın İstanbul Hükümeti tarafından imzalandığına da vurgu yaparak Anadolu'daki askeri varlıklarına meşruluk kazandırmaya çalışmıştır.

Ayrıca Milli Mücadele dönemi boyunca ABD'li eski büyükelçi Henry Morgnethau başta olmak üzere James Gerard ve Senatör William H. King gibi ABD'li bazı diplomat ve siyasetçilerin "barbar Türklerin Ermeni ve Rumları katlettiği" yönündeki demeçleri de basında sık sık yer almıştır. Bu kişilerin ekseriyetle Ermenilerle olan sıkı ilişkileri ve bu kapsamda ABD'de oluşturulan örgütlerde aktif olarak yer almaları ise ABD basınındaki taraflı bakış açısında şüphesiz etkili olmuştur.

Diğer yandan Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde direniş hareketinin örgütlenmeye başlamasıyla birlikte özellikle Damat Ferit Paşa ve İstanbul'daki yönetimin Milli Hareket'e karşı takındığı tutum da Amerikan gazetelerinde yer bulmuş ve bu doğrultuda yapılan açıklamalar haber sütunlarına yansımıştır. Özellikle Milli Mücadele karşıtı ayaklanmaların ortaya çıktığı dönemde bu tutum somut bir hal almış, Milli kuvvetlere karşı savaşması için oluşturulan İstanbul destekli silahlı gruplar için ABD basını tarafından *"Sultan'ın Kuvvetleri"* ifadesi kullanılmıştır. Aynı şekilde İstanbul'daki Milli Mücadele karşıtı çevrelerin yazı ve yorumları da okyanus ötesine taşınmış ve belli çevrelerce ABD basını üzerinden Milli Hareket'i suçlayıcı bir araç olarak kullanılmıştır.

Bununla beraber Amerika Birleşik Devletleri'nin bu dönemde Türkiye'ye yönelik izlediği resmi politika, gazete sütunlarına yansıyan tek taraflı haberlerin aksine daha soğukkanlı ve kontrollü bir diplomatik süreç içerisinde yürümüştür. Nitekim daha önce işaret ettiğimiz üzere basında yer alan Türk karşıtı yoğun propagandaya rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler yer yer gerginleşse de Birinci Dünya Savaşı sürecinde ABD, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemiş, Amerikan Senatosu basındaki Ermeni yanlısı çok sayıda makale ve haberin aksi yönünde karar vererek Ermenilerle ilgili manda önergesini reddetmiştir. Bu çalışmada faydalandığımız Türk-Amerikan ilişkilerini konu alan tetkik eserler de bu durumu doğrulamakta ve basında Milli Hareket karşıtı haberlerin yoğunlaştığı dönemde ABD'nin Türkiye'ye karşı müdahaleci olmayan bir dış politika yürüterek olabildiğince tarafsız bir izleyici konumunda kaldığını göstermektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Süreli Yayınlar

Altoona Tribune

Arizona Daily Star

Arkansas Democrat

Asia

Boston Post

Buffalo Courier

Buffalo Evening News

Burlington Daily News

Chanute Blade

Chattanooga Daily Times

Chicago Daily Tribune

Current History

Daily Item

Daily News

Dayton Daily News

Democrat and Chronicle

Detroit Free Press

El Paso Herald

El Paso Times

Evening Herald

Evening Public Ledger

Evening Star

Great Falls Tribune

Harrisburg Telegraph

King Fisher Daily Free Press

Lincoln Journal Star

Mansfield Advertiser

New Castle News

New York Herald

New York Tribune

News and Observer

News Journal

Opinion Tribune

Pittsburgh Post-Gazette

Ponca Democrat

Press and The Sun-Bulletin

Public Opinion

Quad City Times

Reno-Gazette Journal

Republican and Herald

San Francisco Call

San Francisco Chronicle

St. Lois Post-Dispatch

St. Louis Star and Times

Star Tribune

Star-Gazette

The Atlanta Constitution

The Baltimore Sun,

The Berkshire Eagle

The Boston Globe

The Brooklyn Citizen

The Brooklyn Daily Eagle

The Buffalo Commercial

The Buffalo Enquirer

The Buffalo Times

The Burlington Free Press

The Capital Times

The Chattanooga News

The Courier-Journal

The Daily Times

The Dispatch

The Evening Sun

The Evening Telegraph

The Hoisington Dispatch

The Houston Post

The Indiana Polis News

The Indianapolis Star

The Journal and Tribune

The Lincoln Star

The Literary Digest

The Los Angeles Times

The Marion Star

The Miami Herald

The Miami News

The Mineapolis Star

The Morning Call

The Morning Post

The Mt Sterling Advocate

The New York Times

The News Herald

The News Journal

The News Leader

The News-Herald

The Oregon Daily Journal,

The Orlando Sentinel

The Philedelphia Inquirer

The Pittsburg Daily Headlight

The Pittsburgh Press

The Republic

The Roberts Herald

The Salt Lake Tribune

The San Bernardino County Sun

The San Francisco Examiner

The Saturday Evening Press

The Seattle Star

The Sentinel

The Sioux County Index

The Standard Union

The Star Press

The Sun

The Tampa Times

The Tampa Tribune

The Tennessean

The Times Dispatch

The Times and Tribune

The Wall Street Journal

The Washington Herald

The Washington Post

The Washington Times

The Wilmington Morning Star

The York Daily

Times and Democrat

Times Herald

Times Union

Washington Telegraph

Vakit

b. Diğer Kaynaklar

Acehan, Işıl, (2015), “Ottoman Immigrants and the Formation of Turkish Red Crescent Societies in the United States”, **Perceptions,** XX, (1), 59-75.

Adıvar, Halide Edip, (1998), **Türk'ün Ateşle İmtihanı,** Cumhuriyet**.**

Aiken Reeve, Annetta , (1972), **The Diplomatic Involvement of the United States in the Macedonian Question from 1900 to 1903: the Kidnapping of Ellen Maria Stone**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Texas Tech University.

Ahmet İzzet Paşa, (2017), **Feryadım İstiklâl Harbinin Gerçekleri**, C.2, Timaş Yayınları, İstanbul.

Akar, Hulusi, (2019), **Harbord Askeri Heyeti Raporu, Gerçekleri Araştırmakla Görevlendirilen Amerikan Askeri Heyetinin Çalışmaları ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi,** Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Akdevelioğlu, Atay ve Kürkçüoğlu, Ömer, (2016), “Arap Olmayan Ülkelerle İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar**, **Cilt I (1919-1980)**, 21. Baskı *içinde* (204-212), İletişim Yay. İstanbul.

Akgün, Seçil, (1988), "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesindeki Rolü", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu**, l (l), 1-13.

_______________, (1992), “Amerikalı Misyonerlerin Anadolu'ya Bakışları”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, (3), 1-16.

Akşin, Sina, (1992),**İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.1, Cem Yayınevi, İstanbul.

_______________, (2004), **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Allison, Robert J. (1995), **Crescent Obscured The United States and the Muslim World 1776-1815,** The University of Chicago Press, Chicago and London.

_______________, (2004), **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Apak, Rahmi, (1990), **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Armaoğlu, Fahir, (1989), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

_______________, (1991),**Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, TTK Basımevi, Ankara.

_______________, (1997), “Amerika, Sevres Antlaşması ve “Ermenistan” Sınırları”, **Belleten**, LXI (230), Ankara, 133-147.

_______________, (1997), “Harbord Misyonu Nasıl Ortaya Çıktı”, **Belleten**, LXI (232), Ankara,701-707.

_______________, (1997), **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Arslan, Esat, (1995), “1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız-İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XI (31), 187-222.

Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri Cilt I (1918-1922) (2009), Ahmet Tetik (Haz.), Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Atatürk, Kemal,(1969), **Nutuk**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, , İstanbul.

_______________,(1969), **Nutuk**, Cilt III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

_______________,(1970), **Nutuk**, Cilt I, Milli Eğitim Basımevi, , İstanbul.

Avcı, Casim, (2008), "Rum", **TDV İslam Ansikolpedisi** *içinde,* 35 (222-225), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul.

Aydın, Mithat, (2006), "Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi", **OTAM**, (19),Ankara,79-122.

_______________, (2018), "Galip Kemalî (Söylemezoğlu) Bey'in Hatıratında Atina Müsteşarlığı Sırasında Balkan Sorunu", **Belgi Dergisi,** 2 (16), Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 962-978.

Avcıoğlu, Doğan, (1978), **Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e**, **Birinci Kitap**, Tekin Yayınevi, İstanbul.

_______________, (1978), **Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e Üçüncü Kitap**, Tekin Yayınevi, İstanbul.

Balcıoğlu, Mustafa (1991), **Belgelerle Milli Mücadele Sırasında Anadolu'da Ayaklanmalar ve Merkez Ordusu**, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara.

Batakovic, Dusan T. , (1991), "Serbian Government And Essad Pasha Toptani", Andrej Mitroviz (Ed.), **Serbs And The Albanans In The 20th Century**, LXI (20), Beograd, p. 57-78.

Baytok, Taner,(1970), **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı,** Başnur Matbaası, Ankara.

Belen, Fahri,(1999), **Büyük Türk Zaferi(Afyon'dan İzmir'e Kadar)**, Cumhuriyet, Ağustos.

Bey, Mufty-Zade K. Zia,(1922),**Speaking of The Turks**, Duffield and Company, New York.

Bilgin, Mehmet, (2007), "Pontus Meselesine tarihsel Bakış", **Başlangıcından Günümüze Pontus Sorunu,** Veysel Usta (Ed.),Öncü Basımevi, Ankara.

Bryce, Viscount, (1915), **Report of the Committee on Alleged German Outrages,** Macmillan & Co, New York.

Bryson, Thomas A. (1977), **American Diplomatic Relations With the Middle East, 1784-1975: A Survey**, The Scarecrow Press, New Jersey.

Büyük Devletlerin Balkanlara ve Balkan Savaşlarına Bakışına Dair Bir Rapor: Carnegie Vakfı Raporu (1914), (2019), Okur, Mehmet (Haz.), TTK Yayınları, Ankara.

Cebesoy, Ali Fuat, (2002), **Moskova Hatıraları**, Osman Selim Kocahanoğlu (Haz.), Temel Yayınları, İstanbul.

Cox, Samuel,(1887), **Diversions of a Diplomat in Turkey**, Charles l. Webster & Co., New York.

Çapa, Mesut, (2007),"Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Pontusçu Rumlara Karşı Aldığı Tedbirler", Veysel Usta (Ed.), **Başlangıcından Günümüze Pontus Sorunu,** 1. Baskı *içinde* (409-424), Öncü Basımevi, Ankara.

Çubuk, Mustafa, (2018), *"Amerika Birleşik Devletleri Gazetelerinde Maraş Savunması",* **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 17 (1), 341-349.

De Kay, James,(1833), **Sketches of Turkey in 1831 and 1832 by an American,** J&J Harper, New York.

DeNovo, John A. , (1963), **American Interests and Policies in the Middle East 1900-1939**, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Duru, Orhan, (2001) **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kuruluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Ekim, Ahmet Cenk, (2010), **King-Crane ve General Harbord Heyetleri'nin Faaliyetleri (The New York Times Gazetesi'ne Göre)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Erarslan, Cezmi, (1997), "Hamidiye Alayları", **TDV İslam Ansikolpedisi** *içinde*, 15 (462-464), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul.

Erhan, Çağrı (2000), "The American Perceptıon of the Turks: an Historıcal Record", **The Turkish Yearbook of International Relations**, 31, 75-97.

_______________, (2015), **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, İmge Kitapevi, Ankara.

Ermeni Komitelerinin Amaçları ve Eylemleri, (2008), Ahmet Tetik vd.(Haz.), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Erol, Mine, (1972), **Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920**, İleri Basımevi, Giresun.

_______________, (1973), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyükelçisi A. Rüstem Bey**, Bilgi Basımevi, Ankara.

Evans, Laurance, (2003), **Turkiyenin Parcalanmasi ve ABD Politikası (1914 - 1924)**, Örgün Yayınevi, İstanbul.

Field, James A., (1969), **America and the Mediterranean World 1776-1882**, Princeton University Press ,New Jersey.

Fremont-Barnes, Gregory, (2006), **The Wars Of The Barbary Pirates: To the shores of Tripoli: the Rise of the US Navy and Marines**, Osprey Publishing, Oxford.

Gladstone , W. E., (1876), **Bulgarian Horrors and the Question of The East**, London.

Gökbilgin, Tayyib, (2011), **Milli Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Gökçen, Selim, (2018), *"Millî Mücadele Döneminde Yunanistan'ın Türkiye'deki Örgütlenme Faaliyetleri ve Rum Patrikhanesi"*, **Cumhuriyet Tarihi Dergisi**, 14 (27), 49-69.

Gönlübol, Mehmet, (1964), **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma**, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Grabill , Joseph L., (1971), Protestant **Diplomacy and the Near East Missionary İnfluence on American Policy, 1810-1927**, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Güler, Ali, (2003), **Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar**, Türkar Yayınları, Ankara.

Gürbüz, Vedat, (2002), "Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 8 (29), 87-99.

Gürün, Kâmuran, (1988), **Ermeni Dosyası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Halil Paşa, (1972), **İttihat ve Terakkî'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş**, M. Taylan Sorgun (Haz.), Yaylacık Matbaası, İstanbul.

Hamlin, Cyrus, (1893), **My Life and Times**, Congregational Sunday-School and Publishing Society, Boston and Chicago.

Harbord, Maj. Gen. James, (1920), **Report of The Military Mission to Armenia**, Goverment Printing Office, Washington.

Hart, B.H. Liddell, (1972), **History of the First World War**, Pan Books Ltd, London.

Helmreich , Paul C., (1996), **Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi**,(Çev. Şerif Erol), Sabah Kitapları, İstanbul.

Hacobian, A.P.,(1917), **Armenia and The War**, Hodder and Stoughton, London, New York, Toronto.

Howard, Harry N.,(1931), **The Partition of Turkey A diplomatic History 1913-1923**, University of Oklahoma Press, Norman.

_______________, (1963), **The King Crane Commission**, Khayats, Beirut.

Hülagü, Metin, (2007), "Osmanlı'dan Cumhuriyet' e Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye", **Journal of Islamic Research**, 20 (4), Nevşehir, 429-450.

Hüseyin Nazım Paşa, (1998) **Ermeni Olaylarının Tarihi I**, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara.

Jaeschke, Gotthard, (1971) **Kurtuluş Savaşıyla İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Kalelioğlu, Oğuz, (2008), "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", **Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 11 (41), 105-123.

Kansu, Mazhar Müfit, (1986), **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

_______________, (1986), **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Karabekir, Kazım, (1960), **İstiklâl Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

Karabulut, Sezen, "Amerikan Basınında İzmir Şehrinin Yunanistan Tarafından İşgali İzmir'in İşgali", **Belgi Dergisi**, 1 (11), 1-15.

Karacagil, Ö. Kürşad, (2015), "Amerika'da Tek kişilik Lobi: Vahan Cardashian", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, 8 (16), 95-120.

Karahanoğulları, Onur,(2008), **Birinci Meclisin İçki Yasağı, Men-i Müskirat Kanunu**, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Karal, Enver Ziya, (1999), **Osmanlı Tarihi**, Cilt IX, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

_______________, (2003), **Osmanlı Tarihi**, Cilt VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

_______________, (2003), **Osmanlı Tarihi**, Cilt VII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

_______________, (2007), **Osmanlı Tarihi**, Cilt V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Karpat, Kemal, (1985), **Ottoman Population 1830-1914, Demographic and Social Characteristics**, The University of Wisconsin, London.

Köprülü, Orhan F., (1987), "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", **Belleten**, LI(200), 928-947.

Köse, İsmail, (2016), **Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)**, TTK Yayınları, Ankara.

Kul, Hazel, (2019), **Mondros'tan Gümrü'ye ABD Basınında Ermeni Meslelesi (1918-1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Ankara.

Kurat, Akdes Nimet (1959), **Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)**, Doğu LTD Şirketi Matbaası, Ankara.

_______________, (1964), "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi,** 2 ,(2-3), Ankara, s. 175-213.

Kutay, Cemal, (1979), **Türk Milli Mücadelesinde Amerika**, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul.

Lippe, John M. Vander , (1993), "The "Other" Treaty of Lausanne: The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations", **Turkish Yearbook of International Relations**, XXIII, 31-63.

Malkasian, Mark, (1984),"The Disintegration of the Armenian Cause in the United States, 1918-1927", **International Journal of Middle East Studies**, 16 (3), 349-365

McCarthy, Justin ve McCarthy , Justin Carolyn (1989), **Turks and Armanians a Manual on the Armenian Question,** Assembly of Turkish American Associations, Washington D.C.

McCarthy, Justin , (2002), ''İngiliz Propagandası, Wellington Evi ve Türkler'', Hasan Celal Güzel (Ed.) **Türkler Ansiklopedisi** *içinde*, 13 (839-861), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre:3, İçtima:5, Cilt 8, TBMM Kütühanesi, Ankara.

Morgenthau, Henry ,(1918),**Ambassador Morgenthau's Story,** Doubleday, Page & Company, New York.

Nevis, Allan ve Commanger, (2014), Henry Steele, **ABD Tarihi**, (Çev: Halil İnalcık) 6. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Okur, Mehmet, (2007), "Pontus Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Karadeniz Bölgesi'nde Pontusçu Faaliyetler", Yahya Kemal Taşan (Ed.), **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, (14), 1-18.

_______________, (2011), "Venizelos'un 'Pontus Komplosu': Yunanistan'ın Ermenilerle İttifak Arayışı", **Karadeniz (Black Sea-Черное Море)** 3, (12), 10-28.

_______________, (2015), "Büyük Güçlerin Ermeni sorununa Etkisi ve Ermeni Politikaları", **Ermeni Ayaklanmaları (1894-1909) Sempozyumu**, TTK. Yay., Ankara, 19-53.

_______________, (2017), "Mütareke Dönemi'nde İngiltere'nin Karadeniz Politikası", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, (11), 31-49.

_______________, (2020), "IX. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın Raporlarında Karadeniz'de Pontusçu Faaliyetler", İsmail H. Demircioğlu – Rahmi Çiçek – Mehmet Okur (Ed.), **Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda,** 3. Baskı *içinde* (71-88),Yeditepe Yayınları, İstanbul.

Okur, Mehmet ve Dilek, Mehmet Sait (2011), "Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile Siyasi İlişki Kurma Girişimleri (1784-1820)", Deniz Ünver (Ed.), **International Turkish Art Workshop**, Florida, 253-260.

Okur, Mehmet ve Emir, Osman, (2019), "Doğu Karadeniz Üzerinde Pontus Rum İddialarına Yönelik Amerikan Ermeni Komitesi'nin Bir Bildirisi ve İlmi Tenkidi", Hikmet Öksüz Mehmet Okur-Yüksel Küçüker (Ed.)**, Pontus Meselesi Olaylar, Algılar ve Gerçekler**, 1. Baskı *içinde* (15-37), Karadeniz Üniversitesi Yayınları, Trabzon.

Okur, Mehmet ve Kul, Hazel, (2015), "Amerikan Konsolos Raporlarına Göre XX. Yüzyıl Başlarında Trabzon'un Ticari Durumu ve ABD'nin Ticaret Odası Açma Girişimleri", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2015, (19), 119-138

Ortaylı, İlber, (1981), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler", **Amme İdaresi Dergisi**, XIV (3), Ankara, 87-96.

_______________, (2014),“Osmanlı Devleti’nden Günümüze Ermeniler”,Mehmet Metin Hülagü (Ed.), **Tarihte Türkler ve Ermeniler (Birlikte Yaşama Kültürü)**, 3, TTK. Yay., Ankara, 193-202.

_______________, (2016), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Timaş Yayınları, Ankara.

Orbay, Rauf, (1993), **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım 2**,Emre Yayınları, İstanbul.

Org. İzzeddin Çalışlar’ın Anılarıyla Gün Gün Saat Saat İstiklâl Savaşı’nda Batı Cephesi, (2009), İzzeddin Çalışlar (Haz.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1819-1895) I, (2007), Karakaya, Recep vd, (Haz.), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1896-1919) II, (2007), Karakaya, Recep vd, (Haz.), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Örenç, Ali Fuat, (2013) “Yedi Ada Cumhuriyeti”, **TDV İslam Ansikolpedisi** *içinde* 43 (384-387) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul.

Özalp, Kâzım, (1988), **Milli Mücadele 1919-1922 I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özkan, Kenan, **(**2016), **Mondros Mütarekesi’nden Lozan Barış Konferansı’na Milli Mücadele Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri**, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul.

Özsüer, Esra, (2016), “19. Yüzyul Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri”, **Türkiyat Mecmuası**, 26 (2), , s.325-344.

Pallis, Alexander Anastasius , (1997), **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, (Çev. Orhan Azizoğlu) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Pauillin, Charles Oscar,(1912) **Diplomatic Negatitions Of American Naval Officers 1778-1883**, The John Hopkins Press, Baltimore.

Pontus Meselesi, (1995), Kurt, Yılmaz (Haz.), T.B.M.M. Basımevi, Ankara.

Sander, Oral, (2016), **Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü**, İmge Kitapevi, Ankara.

Sanders, M. L. ve Taylor, Philip M., (1982), **British Propaganda During the First World War 1914-18** The Macmillan Press Ltd., London.

Selek, Sabahattin , (1981), **Anadolu İhtilali**, Örgün Yayınları, İstanbul.

Should America Accept Mandate for Armenia, (1919), New York.

Siremarc, D.E. ,(1919), **Armenia and Pontus**, The American Committee for the Independence of Armenia, New York.

Sonyel, Salahi, (1999), “Disinformation: The Negative Factor in Turco-Armenian Relations”, **Perception**, 4 (2), 149-164.

_______________, (2010), **Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı,** Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Söylemezoğlu, Galip Kemali, (2001), **Yok Edilmek İstenen Millet**, Cumhuriyet, İstanbul.

Strong, William, (1910), **Story of American Board,** American Board of Commissioners for Foreign Missions, Boston, New York, Chicago.

Şemsutdinov , A., (2000), **Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye- Sovyetler Birliği İlişkileri,** (Çev. A. Hasanoğlu), 2. Baskı, Cumhuriyet.

Şimşir, Bilal, (1989), **İngiliz Belgeleri ile Sakarya’dan İzmir’e (1921-1922)**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Tansel, Selahattin, (1974), **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar IV**, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

_______________, (1977), **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

_______________, (1978), **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar III**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:1, Cilt 4, TBMM Kütühanesi, Ankara.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:1, Cilt 5, TBMM Kütühanesi, Ankara.

Tevetoğlu, Fethi, (1988), **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1988

Toynbee, Arnold, (1915), **Armenian Atrocities: Murder of a Nation**, Hodder & Stoughton, London New York, Toronto.

Turan, Mustafa, (1991), "İstiklâl Harbinde Müttefikler Arası Tahkik Heyeti Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 2 (8), 695-722.

Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi II'nci Cilt 2'nci Kısım, (1999), Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Türk İstiklâl Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 1'nci Kısım, (1994), Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Türk İstiklâl Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 6'nci Kısım, 1'inci Kitap Büyük Taaruza Hazırlık ve Büyük Taaruz, (1994),Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Türk İstiklâl Harbi VI'ncı Cilt İç Ayaklanmalar (1919-1921), (1964), Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Türkmen, Zekeriya, (2001), "Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)", **OTAM**, (12), Ankara, 219-244.

Ulagay, Osman, (1974), **Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı**, Yelken Matbaası, İstanbul.

Ulubelen, Erol, (1967) **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Yaylacık Matbaası, İstanbul.

URL,"https://www.kultursanatharitasi.com/saltin-yeni-sergisi-bos-alanlar-%E2%80%8Bsalt-galatada-acildi/#prettyPhoto" (08.07.2020)

Uzgel, İlhan, (2016), "Fransa'yla İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I**, 21. Baskı *içinde* (147-154), İletişim Yay. İstanbul.

Üçüncü, Uğur, (2012), **Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz,** Altınpost Yayıncılık, Ankara.

_______________, (2012), **Milli Mücadele Yıllarında Bir Yasak Denemesi Men-i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu ve Toplumsal Hayata Yansımaları**, Çizgi Kitapevi, Konya.

Ünsal, Emin, (2009), **"Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı**", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Şuhnaz, (2015), **Turkish American Relations, 1800-1952**, Routledge, New York.

Zürcher, Eric Jan, (1987), **Millî Mücadele'de İttihatçılık**, (Çev. Nüzhet Salihoğlu), 1. Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.

EKLER

Ek 1: Rus İşgalinin Ardından Trabzon Valilik Binası Önünde İtilaf Devletleri Bayrakları Arasında Henüz Savaşa Katılmayan ABD'ye Ait Bayrağın da Görüldüğü Bir Fotoğraf.

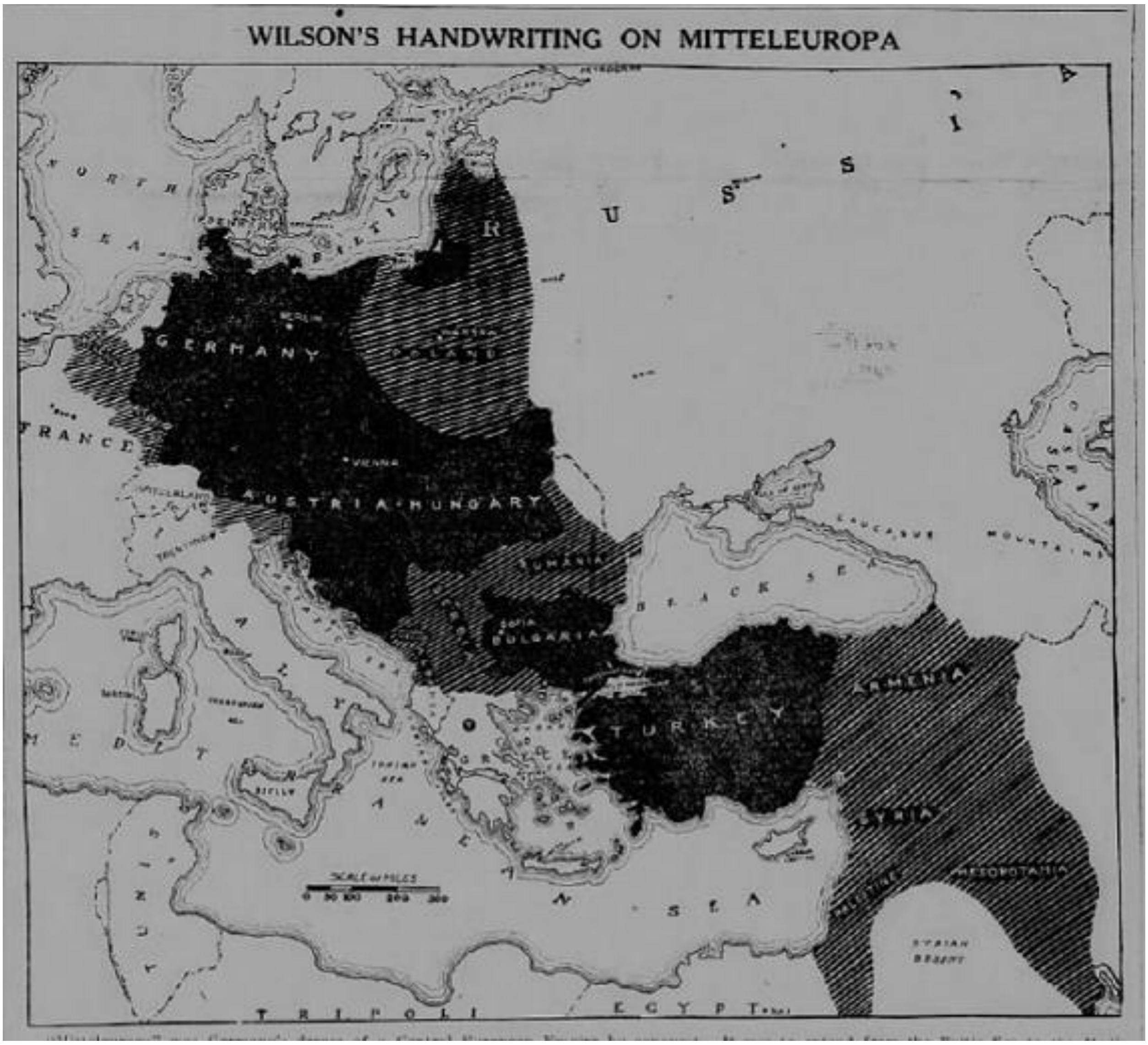

AMERICA PARTICIPATING IN ARMENIAN FREEDOM.

The U. S. flag held by a Russian officer amid the Allied forces outside the Governor's house at Trebizond just after the capitulation by the Turkish forces. This ancient city on the Black Sea was the seat of Armenian massacres.

Kaynak: The Literary Digest, Vol. LII, (June 17, 1916), p.1782

Ek 2: Birinci Dünya Savaşı Sırasında, Başkan Wilson Tarafından Çizilen Orta Avrupa ve Türkiye'yi Gösteren Harita.

Kaynak: New York Herald, Jan 09, 1918.

Ek 3: Paris Barış Konferansı Öncesinde Yunan İddialarına Yer Veren Bir Haber.

GREATER GREECE TO BE URGED AT PEACE CONFERENCE

The above map shows Greece as it would look if the claims to be urged by Athens at the peace conference were all granted. It would be a consolidation of all the settlements made by Greeks since ancient times in the adjacent regions to modern Greece. They extend from the Adriatic around the Ægean sea, far into Bulgaria, and through Thrace, around the Sea of Marmora to the Black sea, including Constantinople, and down the Asia Minor coast.

These aspirations, if attained at Versailles, would make the Ægean sea an inland Greek lake and place the Dardanelles and the Bosporus entirely within Grecian territory.

Paul Demos, president of the American Association of the Greek Community of Chicago, asserts that the Greek claims are based on the racial, social, and political rights of the inhabitants of the territories to be annexed. All these regions, he maintains, are unredeemed parts of Greece and include the following:

Northern Epirus, including Himara, Korytza, and Kastoria.

Macedonia, including that strip of land which connects Greek Macedonia with Thrace—that is, the purely Greek towns of Xanthi, Dedeagath, Porto-Lagos, and Enos.

Eastern Rumelia, including the purely Greek city of Philippopolis.

Thrace, including Constantinople and the country surrounding the Sea of Marmora.

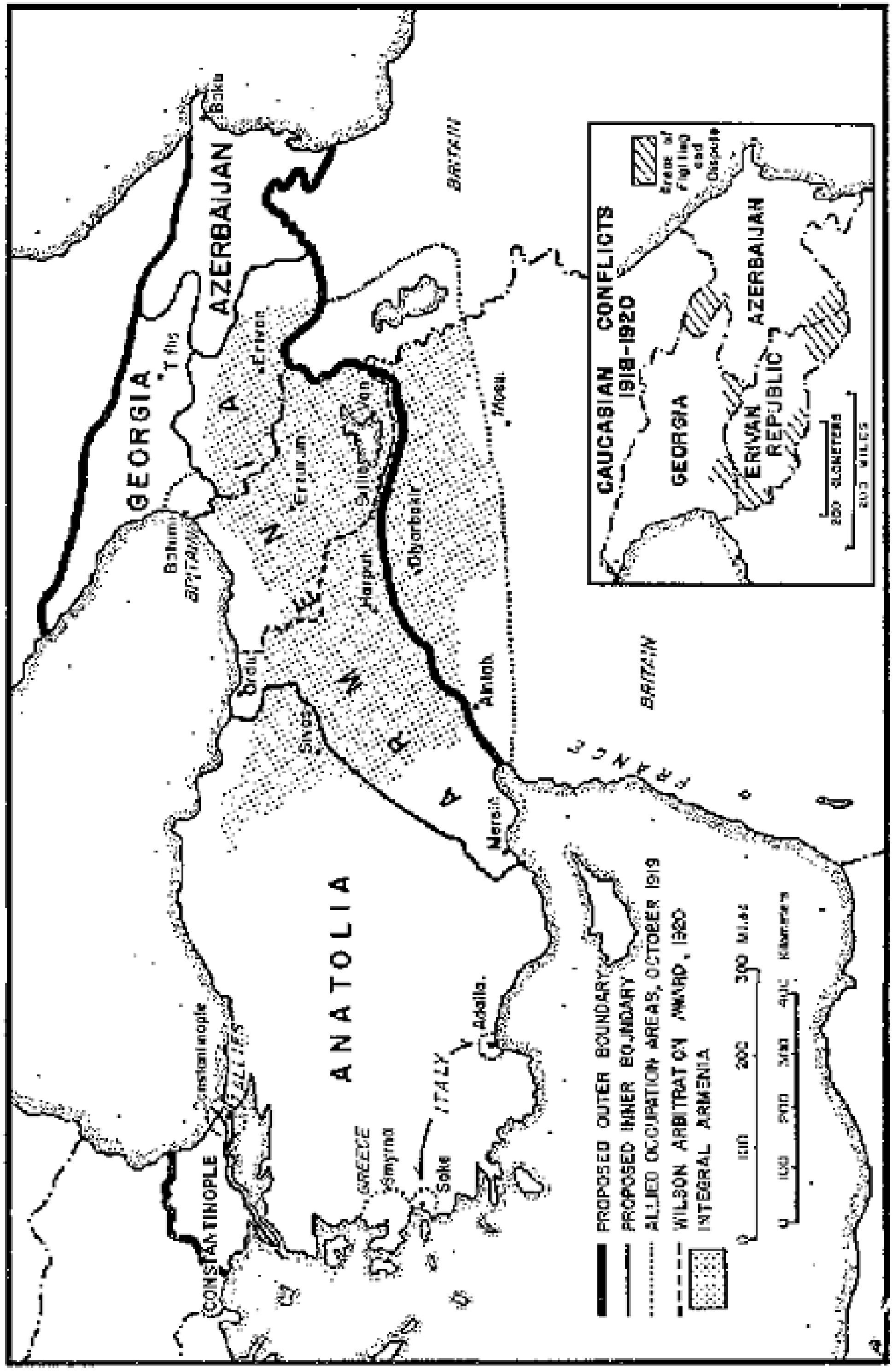
Asia Minor, Smyrna, and the contiguous territories inhabited by nearly 2,500,000 Greeks.

The islands of Dodecanese.

The island of Cyprus.

Kaynak: Chicago Daily Tribune, Dec 24, 1918.

Ek 4: 1919 Yılında Harbord Raporu'nda Amerika'ya Önerilen Türkiye ve Ermenistan Mandası Haritası.

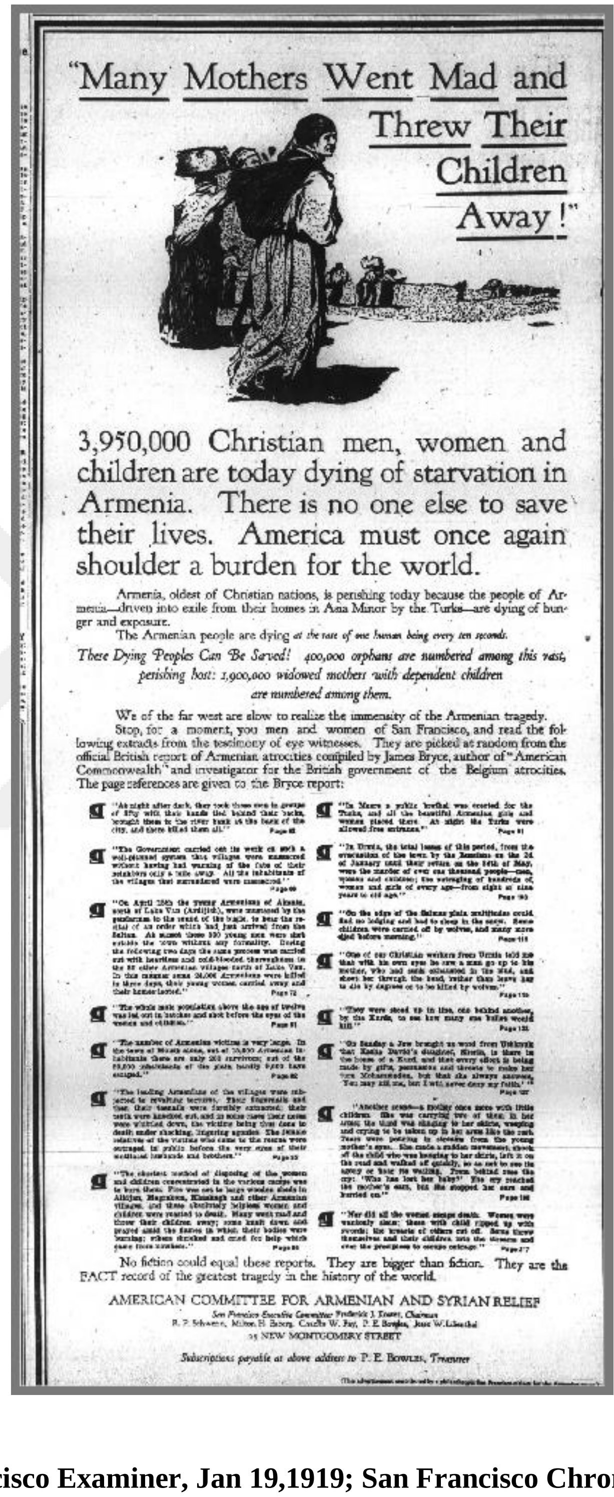
Kaynak: Joseph L. Grabill, Protestant **Diplomacy and the Near East Missionary İnfluence on American Policy, 1810-1927**, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1971.

Ek 5: Merzifon Anadolu Koleji Önünde, Amerikalı Misyonerlerin 1908 Yılı Toplantısına Ait Bir Fotoğraf.

Kaynak: https://www.kultursanatharitasi.com/saltin-yeni-sergisi-bos-alanlar-%E2%80%8Bsalt-galatada-acildi/#prettyPhoto (08.07.2020)

Ek 6: Türkiye'deki Ermenilere Yönelik Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin Yayımladığı Yardım Afişi.

"Many Mothers Went Mad and Threw Their Children Away!"

3,950,000 Christian men, women and children are today dying of starvation in Armenia. There is no one else to save their lives. America must once again shoulder a burden for the world.

Armenia, oldest of Christian nations, is perishing today because the people of Armenia—driven into exile from their homes in Asia Minor by the Turks—are dying of hunger and exposure.

The Armenian people are dying *at the rate of one human being every ten seconds.*

There Dying Peoples Can Be Saved! 400,000 orphans are numbered among this vast, perishing host: 1,900,000 widowed mothers with dependent children are numbered among them.

We of the far west are slow to realize the immensity of the Armenian tragedy.

Stop, for a moment, you men and women of San Francisco, and read the following extracts from the testimony of eye witnesses. They are picked at random from the official British report of Armenian atrocities compiled by James Bryce, author of "American Commonwealth" and investigator for the British government of the Belgium atrocities. The page references are given to the Bryce report:

No fiction could equal these reports. They are bigger than fiction. They are the FACT record of the greatest tragedy in the history of the world.

AMERICAN COMMITTEE FOR ARMENIAN AND SYRIAN RELIEF

25 NEW MONTGOMERY STREET

Subscriptions payable at above address to P. E. Bowles, Treasurer

Kaynak: The San Francisco Examiner, Jan 19,1919; San Francisco Chronicle, Jan 29,1919.

Ek 7: Bir Görsel ve Ermenistan Haritası Eşliğinde Ermenilerin Türkler Tarafından Katledildiğini İddia Eden ve Yardım Çağrısı Yapan Tam Sayfa Haber.

Magazine and Junior Eagle

THE BROOKLYN DAILY EAGLE

NEW YORK CITY, SUNDAY, MARCH 2, 1919. FIVE CENTS

To Save Armenian Nation From Death

Why Every Citizen Should Help America Raise $30,000,000 to Send Food to a Starving People, One-Third of Whom Were Brutally Murdered by the Infidel Turks.

By FREDERICK BOYD STEVENSON

First Christian Nation

THE TWO SHADOWS

How the Slaughter of 1,000,000 Christians Was Carried Out Under the Orders of the Moslem Sultan, Who Was Immediately Afterward Decorated by the German Kaiser, Who Also Had Honored Abdul Hamid in 1898 by Publicly Embracing Him After He Had Massacred 200,000 Armenians.

American Committee for Relief in the Near East

BROOKLYN AND QUEENS

NATIONAL CAMPAIGN COMMITTEE

NEW YORK COMMITTEE.

Quotas for Brooklyn and Queens

BROOKLYN.

QUEENS.

To Save the Race Which Established The Religion of Christ.

Notices of Turks and Germans Reversal to British Types.

Lord Bryce's Report

A Heart-Breaking Story Of Outrageous Crimes.

Why the Turks, With a German License to Kill, Revel in Blood

ARMENIA AS IT WILL REAPPEAR ON THE MAP. AREA 133,210 SQUARE MILES.

Kaynak: The Brooklyn Daily Eagle, Mar 2, 1919.

Ek 8: Mustafa Kemal Paşa’nın Müttefik Kuvvetlere Meydan Okuduğunu ve Anadolu’da Ayrı Bir Yönetim Oluşturduğunu Duyuran Bir Haber.

KEMAL DEFIES ALLIES; FORMS A GOVERNMENT

Rebel Turkish Leader in Asia Minor Says He Will Resist Intervention.

PARIS, Oct. 9.—A Turkish Nationalist Government has been constituted at Konieh, Asia Minor, according to a dispatch from Smyrna, and has issued a proclamation promising safety to the lives and property of all persons without distinction of race or religion, demanding the application of President Wilson's principles to Turkey and declaring the supporters of the Government will fight to the death to resist foreign intervention.

The proclamation was signed "Patriotic Committee" and was dated Sept. 27, according to the dispatch.

Haim Nahoum Effendi, Grand Rabbi of Constantinople, arrived in Paris today and had a long conference with Henry Morgenthau, former United States Ambassador to Turkey. The Grand Rabbi will leave shortly for the United States.

Mustapha Kemal, the Turkish Nationalist leader, who is head of the movement centring at Konieh, is said to have a force of more than 300,000 men under his command. His recent seizure of Konieh, an important railroad centre virtually dominating southern Asia Minor, was followed speedily by the fall of the Turkish Cabinet under Damad Ferid Pasha and the substitution of a new Cabinet headed by Ali Riza Pasha, in which Djemal Pasha, the Minister of War, is a political ally of Mustapha Kemal.

Recent Paris advices reported the Turkish situation created by the Nationalist movement as one apparently intended to confront the Allies with conditions, on a major scale, similar to those at Fiume through the action of Gabriele d'Annunzio in seizing the city, the Turkish insurgent intentions obviously being to prevent foreign intervention in Turkish affairs.

Kaynak: The New York Times, Oct 10, 1919

Ek 9: İstanbul'daki Müttefik İşgaline Karşı Türkler Tarafından Düzenlenen Protesto Gösterilerine Dair Görüntüler

© Donald Thompson

A STREET PROCESSION IN CONSTANTINOPLE DURING AN ANTI-ALLY DEMONSTRATION

Despite Turkish Treachery, Advocates of a Fair Deal as Opposed to Intrigue as the Basis of Settlement of Eastern Affairs Believe That Turkey Confined to Anatolia Will Make a Useful Nation

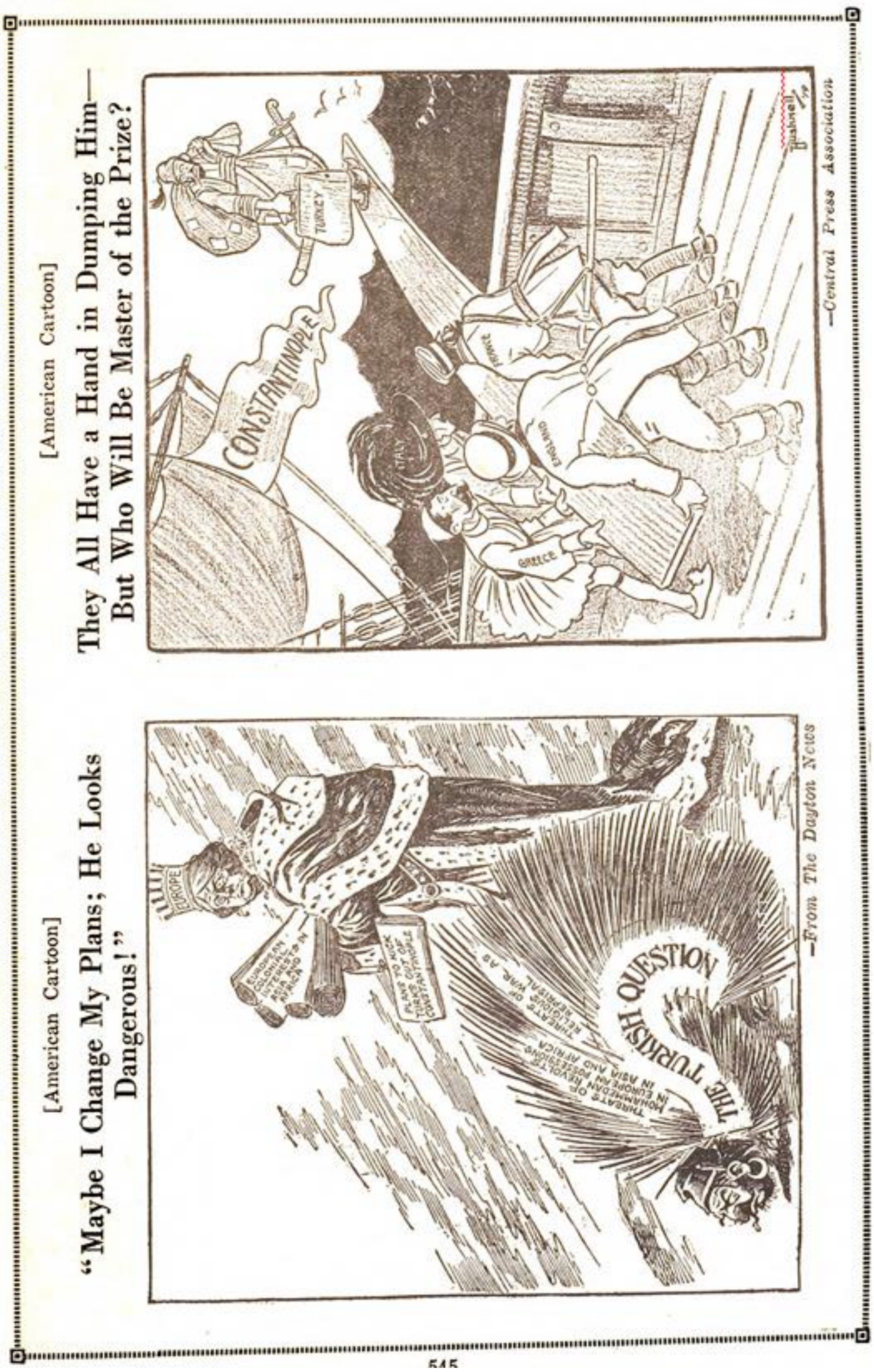
© Donald Thompson

EVEN THE MAHOMMEDAN MULLAHS ARE ADDRESSING LARGE POLITICAL MEETINGS

Is Islam a Menace? At Present It Is a Vastly Spreading Reality. If We Refuse to Deal with the Near Eastern Peoples as Potential Nationalists, We Must Deal with Them United as Moslems

Kaynak: Asia, Volume XX, (January 1920), p.70

Ek 10: Türklerin İstanbul'dan Çıkarılmasını Konu Alan Karikatürler.

Kaynak: Current History, Vol. XI, (March 1920), p.545

Ek 11: Mustafa Kemal Paşa Olarak Cemal Paşa'nın Foroğraflarının Yayımlandığı İki Farklı Haber.

ALLIES ORDER ARREST
OF TURHISH LEADER

Mustapha Kemal Pasha, leader of the Turk Nationalists, who are opposed to the dismemberment of Turkey, whose arrest has been ordered by the allied commander at Constantinople. Mustapha Kemal is said to have at his command 20,000 well-armed Nationalists and is in command of practically the whole interior of Asia Minor. Mustapha Kemal charges the Sultan with treachery and says he lacks courage and patriotism.

tyrized and in many cases slain.

In these circumstances the Turks preferred to be stockholders and torturers rather than to belong to the exploited and tortured. Hence Union and Progress became a great political party, and hence Enver, Talaat and Djemal were able, during four years of war, to gain complete possession of Turkey. That is why Union and Progress still exists, in spite of two or three hangings and of all the eloquent speeches delivered in Paris. Must we conclude from this that the Turks are to be hated and are and will remain our enemies? Certainly not. But we must know them, nevertheless, before we like them.

Among the Turks we have strong friends. They are numerous, but they are weak, because we do not support them, and even often do not know them. And they are weak also because they are fatalistic.

I have known, I think, all the Governmental officials of Turkey, all those who remained in Constantinople to receive the Allies. I have known a tottering, senile old Grand Vizier. I have known Ministers who were amiable, obliging

MUSTAPHA KEMAL
Leader of the Turkish Nationalist movement
(Photo International)

Kaynak: The Marion Star, Mar 30, 1920; Current History, Volume XII (May 1920), p.335

Ek 12: “Korkunç Türk” Başlığı Altında Türk Milliyetçilerin Müttefik Devletlere Karşı Yürüttüğü Mücadeleyi Konu Alan Bir Haber.

‘TERRIBLE TURK’ TRIES TO BREAK HOLD OF ALLIES

Troops Mobilize to Start Guerrilla Warfare.

BY PAUL WILLIAMS.

[Chicago Tribune Foreign News Service.]

[By Special Cable.]

CONSTANTINOPLE, April 3.—Turkish troops have evacuated Trebizond and are mobilizing at Djuverzlyk, where there are 9,000 men with machine guns and artillery. Trebizond is quiet and no trouble is expected. Wilson's note on the Turkish treaty was published here. The allies are increasing the pressure to bring on the fall of the cabinet, which has determined to remain until actually forced out.

Allies Bring Pressure.

LONDON, April 3.—[By the Associated Press.]—The allies have presented a collective note reiterating their demand that the Turkish government officially disavow the nationalist movement, according to an Exchange Telegraph dispatch from Constantinople under Tuesday's date.

Ada Bazar, a town directly east of Constantinople and twenty-three miles from Ismid, the British port of entry in western Asia Minor, was occupied by Turkish nationalist troops on Tuesday, according to a Constantinople dispatch to the Exchange Telegraph company.

Constantinople Isolated.

CONSTANTINOPLE, March 29.—Delayed.—[By the Associated Press.]—Constantinople is as much isolated from Asiatic Turkey as if the Atlantic ocean separated them. Railway communication between the Bosporus and the interior has been cut by detachments of British, who burned the large bridge south of Bilejik after getting out all their Indian troops, who had been guarding the line. British headquarters is at Ismid, and the protective area is restricted largely to districts within range of the naval guns.

Anatolia is the source of the food supply of Constantinople and, consequently, the prices of meat and vegetables have doubled. The huge profit taking is not checked by the high commissioners, who maintain the fiction that the Turkish government is functioning.

Mustapha Kemal Pasha, the nationalist leader, has called a congress to meet at Angora, with five representatives from each vilayet. General mobilization has been ordered and all military munitions ordered removed from the seacoast.

Kemal Defies Sultan.

Definite statements have been made by Mpstapha Kemal that he will not recognize the sultan's orders. At Sivas, Amasia, Tokat, Samsoun, and many other places there is trench digging and other preparations for defense.

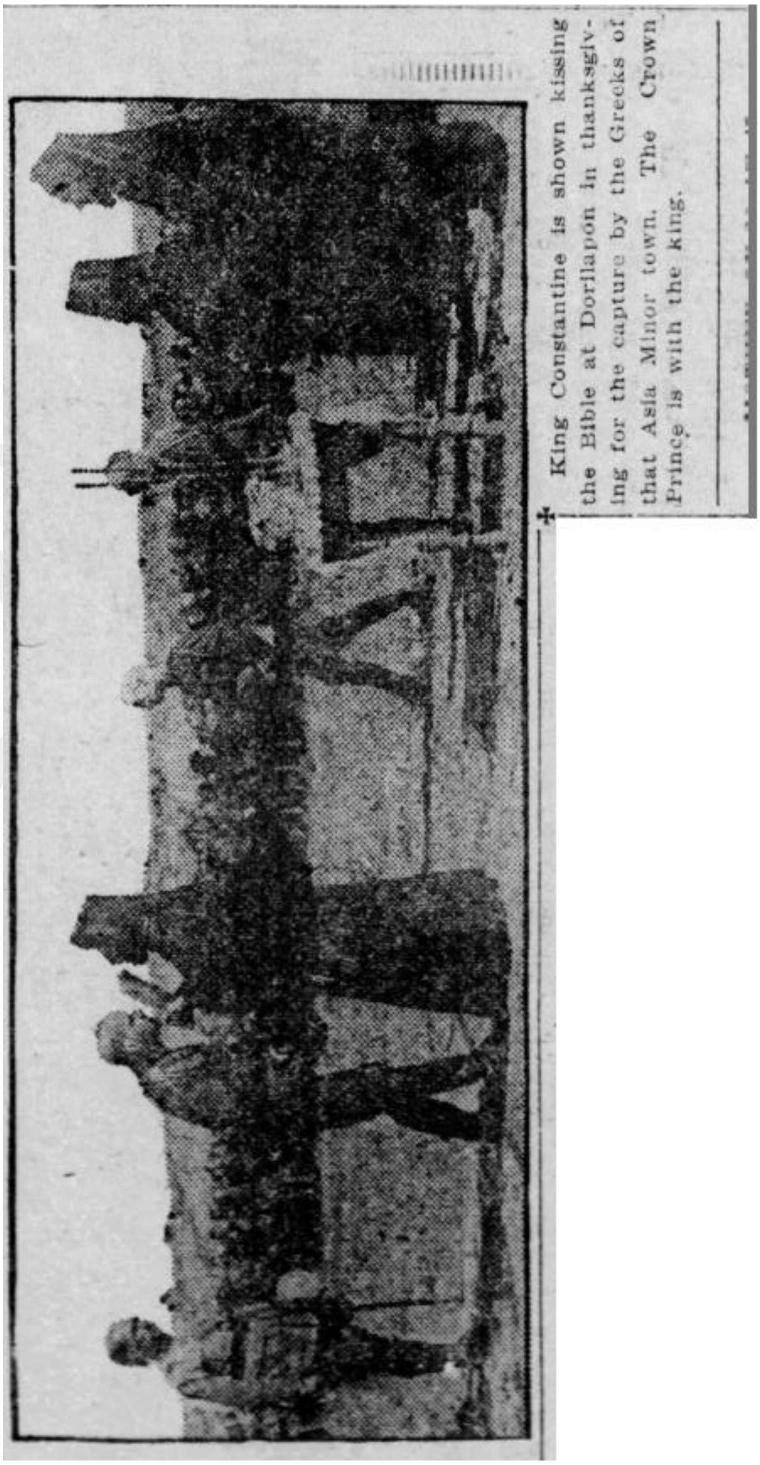
WILSON SHOCKS TURKS.

CONSTANTINOPLE, April 1.—[By the Associated Press.]—Delayed.—President Wilson's note to the allies intimating that the Turks must get out of Europe came as a shock to all Turkish parties.

Several brief dispatches asserting Mr. Wilson adhered to that position had been printed here under Paris and London date lines, but until part of the actual text of the note appeared in local newspapers Turks were unwilling to believe it. Mr. Wilson's note appeared in a slightly censored form, which made the position of the United States seem harsher on the Turks than it appeared in the full text of the communication.

Kaynak: Chicago Daily Tribune, Apr 4, 1920

Ek 13: Batı Anadolu'daki Yunan İşgali Sırasında Eskişehir Önlerinde Yapılan Bir Kutlama Töreni. Yunan Ordusu Başkumandanı Kral Konstantin'in Papazın Elindeki İncil'i Öpreken Görüldüğü Bir Fotoğraf.

Kaynak: Public Opinion, Sep 15, 1921; New Castle Herald, Sep 16, 1921; Times and Democrat, Sep 16, 1921

Ek 14: Sakarya Savaşı Öncesi Mustafa Kemal Paşa'nın ABD Basınına Verdiği Bir Röportaj.

TURKEY FOR THE TURKS IS NATIONALIST SLOGAN

Leader Mustapha Kemal Tells A. P. Correspondent That Greeks Are to Be Driven Out

(Correspondence Associated Press)

ANGORA—A reiterated determination to drive out the Greeks "if it takes years" is the keynote of conversations which a correspondent of the Associated Press has just had with the Nationalist leader, Mustapha Kemal, at hte latter's villa in the nearby village of Chankai which dominates the Angora plains. "Turkey for the Turks" is the Nationalist slogan.

"Although the Allies appear to be unable to believe it, we will not bargain nor accept half measures", Kemal said. "We are prepared to go on fighting for what we deem our rights. It is not the first time in history that a war has lasted a century", Kemal said to the correspondent.

"It is just that the vanquished party shall pay for a lost war", he went on, "but it is not just to kill a nation. It is unjust to attempt to divide up Turkish soil, giving part to the Greeks and spheres of influence to the French, the Italians and the British. This is a form of political slavery.

"Our conception of peace for the mainland has often been stated", Kemal continued. "As for Thrace, eastern Thrace is an inseparable part of our homeland, because of the Turkish majority there. For the rest of Thrace we are willing to agree to a plebiscite. Constantinople, too, is ours, but for the straits and the Sea of Marmora we are willing to accept any solution by which the safety of Constantinople can be protected. My honest opinion is that the old arrangement by which the Turks, armed, guaranteed the neutrality of the straits, is the only working solution. It is patent that an international commission will result in quarrels.

"If the llies desire peace, and sincerely wish to make us pay for the war", Kemal concluded, "let them cease trying to divide us, for division means political injustice as well as commercial folly. I realize war is a costly affair, and feel its atrocities deeply, but it would be a greater and lasting ruin if we permitted the cutting up of the country into zones of influence without fighting.

"If we are given a chance, we will, by our Nationalist movement, regenerate Turkey. We already observe prohibition strictly, and have also suppressed gambling and card playing.

"We look to the United States to continue its friendship and commerce with us. We believe we are as democratic as the United States, but have no intention to institute a republican government which we do not need. I personally have no ambition to become president.

"We shall keep to our Caliphate in Constantinople because the country needs that from a religious standpoint. It is a matter of detail who is made sultan, as he has no political responsibilities. The nation's power lies in the National Assembly which is both legislative and executive. We are united; it is not true that there is an Enverist party trying to overthrow me. As for bolshevism, we have a treaty of friendship with them, containing a clause which provides that no propaganda must be undertaken here, because the soviet organization differs from ours fundamentally on account of our religion."

Kaynak: The Miami News, Aug 19,1921

Ek 15: Hint Müslümanlarının Türk Kurtuluş Mücadelesi'ndeki Etkisine Dikkat Çeken Bir Karikatür.

HIS BIG BROTHER.

—Gale in the Los Angeles *Times*.

Kaynak: The Literary Digest, Vol LXXIII, (June 17, 1922), p.11

Ek 16: Mudanya Mütarekesi'ne Giden Süreçte Tarafsız Bölge Üzerinde Türk İngiliz Çatışmasını Konu Alan Tam Sayfa Bir Haber.

KEMAL REJECTS OFFER, BRITISH FLEE, REPORT; GREEKS RISE

GREEK LEGIONS RUSH TO REPEL TURKS IN THRACE

By OTIS SWIFT.
(Special Cable to DAILY NEWS.)

Athens, Sept. 24.—The news from Paris that the Allies propose to permit Turkey to reoccupy Thrace has thrown Greece into consternation.

The Government and the people are determined to resist such a step to a finish, and every available soldier is being rushed to Thrace to join the 100,000 Greeks there under Gen. Victor Dousmani.

Thrace is vital to Greece, and the people feel and they will fight to keep it from returning to the Turks.

Slavs Ready.

Jugo-Slavia is determined to aid the Greeks in this effort, and should Bulgaria move to aid the Turks Jugo-Slavic troops will cross the Bulgarian frontiers. Bulgarian irregulars are reported as ready to rush into Thrace.

News from Constantinople tells of an invasion of the neutral zone near Chanak, where the British troops are intrenched, by Kemalist cavalry. Chanak, on the Asiatic side of the Dardanelles, is the key to the straits, and the British have announced their intention of defending it to the last, pending the peace negotiations.

The Kemalist troops are said to be at Erenkoi, ten miles from Chanak, and are believed to have heard that the British had evacuated Chanak. They have been warned to retire.

Appeal to World.

The Central Committee of the Unredeemed Hellenes has issued an appeal to civilized humanity for aid in repressing the advance of Mustapha Kemal, whose troops, it is charged, "massacred and butchered Christians and others in an appalling number."

The situation created by the proposal to give back Thrace to the Turks is like that of a powder magazine over which sparks are flying. The Turkish minorities, the despairing Greeks, wearied and demobilized soldiers from Smyrna, hundreds of thousands of refugees and as many more promised, combine to make the Greeks ready for a fight with their backs to the wall.

(Copyright: 1922: By the Chicago Tribune.)

Turk Massacres Told In Appeal of Greeks.

Athens, Sept. 24.—Charging that the Greeks are "massacred and butchered like sheep by organized and disciplined fiends, aided and abetted by Mustapha Kemal," the Central Committee of the Unredeemed Hellenes issued an appeal to the entire civilized world today.

Chanak Force Flees to Shelter of Warships: Reinforcements Rushed

By HENRY WALES.
(Special Cable to DAILY NEWS.)

Constantinople, Sept. 24.—Coincident with persistent rumors that the Turks have attacked the British at Chanak, inflicting forty casualties and driving back the Tommies to the protection of destroyers' guns, comes a report that Mustapha Kemal Pasha has rejected the terms in the Allied note calling a conference, because it violates six clauses in the resolutions of the Turk Parliament of January, 1919.

Three transports, carrying British reinforcements, left Constantinople tonight and the interallied force mounted machine guns on Stamboul Bridge to hold back the Turks if they attempt to cross to the European quarter in force.

I understand Kemal has refused to consider French temporary occupation of Thrace, insisting that the Greeks evacuate and the Turks advance immediately, and he also rejects control by the League of Nations.

The Nationalists claim the neutrality of the straits was violated by the Greeks and therefore is inapplicable to the Turks alone, and the demilitarization demands violate the above mentioned parliamentary pledges.

Russia, Georgia and Rumania must participate in the negotiations, the Kemalists insist. It is not expected that the Allies will accept the Soviet's presence, and the whole situation is made more grave by the demilitarization problem.

The Allies are anxious to know how long Kemal will be able to hold in check his victorious troops, who are clamoring to liberate Thrace and Constantinople.

(By Wide World.)
Latest and exclusive photograph of Mustapha Kemal Pasha.

U. S. to Shepherd Greeks From Smyrna, Athens Told.

(Special Cable to DAILY NEWS.)

Athens, Sept. 24.—The Greek Government was today informed by Rear-Admiral Mark L. Bristol, U. S. High Commissioner at Constantinople, that the United States Government had instructed him to supervise the transportation of Greek refugees from Asia Minor to Greece, sheltering and feeding them at Smyrna and other ports until their evacuation is completed. The American Government requires that the refugees be transported in Greek ships and the evacuation completed in eight days. The refugees number 150,000.

British Active as Troops Rush to Constantinople.

(Special Cable to DAILY NEWS.)

Malta, Sept. 24.—The feverish British naval and military activity of the week past continues here unabated. Reinforcements still are being rushed to Constantinople. Embarking detachments to India have been diverted, the detachments landed and trained battalions embarked at short notice. Two battalions of infantry and two heavy artillery battalions have gone from Malta.

Yesterday the Rigorous and the Romola arrived and proceeded to Constantinople. The seaplane carriers Argus and Bacchus and mine destroyers arrived today and are now in the harbor coaling and taking on stores.

Allies Will Invite Turks to Conference.

(Special to DAILY NEWS.)

Constantinople, Sept. 24.—It is expected that tonight or tomorrow morning the Angora Government will officially be invited to a conference by the Allies. French and Italian sources say that none of the Allies are opposed to the occupation of Thrace by the Turks.

Where Reported Clash Occurred

THE TURKS are reported to have invaded the neutral zone at Erenkoi and attacked British at Chanak. Kemal is said to have rejected Allied terms for demilitarization of straits and control by League of Nations. British are preparing for big battle near Constantinople. Greeks will fight to last to keep Thrace, says Athens.

TURKS SEE GOAL OF FIGHTING YEARS ON WAR HORIZON

By JOHN CLAYTON.
(Special Cable to DAILY NEWS.)

Smyrna, Sept. 24.—The Kemalists are not bluffing when they declare they intend to carry through the redemption of Constantinople and eastern Thrace.

I talked today with Fethi Bey, Kemalist Minister of the Interior, and could not doubt the sincerity of his purpose. He said the rejuvenation of Turkey, for years deemed impossible, is near realization today. For that stake they are playing and the successes of the last meteoric month will be nil if they are unsuccessful.

Turks Want Peace.

Even greater importance is attached to the words Fethi Bey uttered after an all-night conference with Rauf Bey and Kemal Pasha discussing England's intention and the possibilities of success or failure than those spoken a week ago by Turkish leaders.

"We do not desire to continue the conflict," declared Fethi Bey. "If any country needs peace today it is Turkey, for we have been under arms for many years. But there can be no departure from our announced goal. To provoke a conflict we do not desire, but Great Britain desires to establish herself in Constantinople, or at least Gallipoli, where she will erect a new Gibraltar from which she constantly will exercise strong pressure on Turkish internal affairs."

British officials both at home and in Constantinople declare they have always intended to return Constantinople to the Turks if the freedom of the straits were guaranteed.

Freedom of Straits.

In discussing the situation here, Fethi Bey remarked to me: "We always have announced our readiness to guarantee the freedom of the straits, with demilitarization on both sides, and to permit a commission of the Allies or all interested powers in the League of Nations, or anybody who wished to maintain control, and see that no fortifications were constructed on either side of the Dardanelles. We are now ready to discuss this at a conference.

"We ask no more and will accept no less," he declared, "than complete independence of Turkey."

(Copyright: 1922: By the Chicago Tribune.)

Two New York Girls Taken in Opium Raid On Chinese Laundry

Atlantic City, Sept. 24.—Three girls, two of them sisters, giving a Manhattan address, were taken in the rear of Young Foy's Chinese laundry, 104 North South Carolina Avenue, and lodged in city jail for investigation today. They will be brought before Magistrate Joseph S. Paxson tomorrow for a hearing.

The girls are Vivian and Marion Lloyds, 207 West Eighty-fourth Street, Manhattan. Frances Capez, nineteen, Mineola, N. J., was the third girl.

Young Foy, forty-five, is already under bail, police say, charged with possessing narcotics.

The Vice Squad allege they found a box which they believe once contained opium, and a spoon such as is used for cooking the drug.

Stefansson Relief Ship Caught in Arctic Ice

The schooner Teddy Bear, which left Nome, Alaska, four weeks ago to go to the aid of the Stefansson expedition on Wrangell Island, has been caught in the drift ice and is moving slowly toward the Siberian coast.

News to this effect reached Vilhjalmur Stefansson, the Arctic explorer, at the Harvard Club yesterday.

WASHINGTON NEWS

(Special to DAILY NEWS.)

Washington, D. C., Sept. 24.—Republican Senatorial and Congressional leaders enter upon political campaign with confidence that party has done a good job toward getting country back from war's disorganization.

* * *

Congress next session to take up question of amending anti-trust laws to clear up doubtful points in connection with activities of trade associations.

* * *

Assistant Secretary of Treasury Gilbert says it would be national calamity to attempt to meet estimated government deficit this year of $672,000,000 by imposing additional taxes.

* * *

Commercial travelers encounter stiff opposition in effort to have mileage books restored.

* * *

Department of Commerce reports no significant recession of business in August despite strikes.

* * *

Veterans Bureau trying out plan of treating disabled veterans at their homes.

THRONGS MEET TO PROTEST TURK NEAR EAST DEEDS

A throng overflowed the senate hall of the Cathedral of St. John the Divine yesterday when, under the auspices of the Federal Council of Churches, a mass meeting was held at which resolutions protesting against anti-Christian atrocities in the Near East were adopted.

Among the speakers were Dr. John H. Finley, who presided; Dr. Robert E. Speer, president of the Federal Council; Dr. J. L. Barton, Dr. Harry Emerson Fosdick and Dr. Joseph McComas, pastor of St. Paul's chapel. Several of the speakers addressed an overflow meeting held outside the senate hall.

Three resolutions, including an appeal for relief for refugees from Smyrna and its environs, an appeal directed at France that protection be guaranteed minority populations left under Turk rule, and a request that the United States be represented at the coming conference on Near East affairs, were passed.

Telegrams were addressed to Premier Poincare of France and to the Secretary of the Assembly of the League of Nations at Geneva.

Dr. Harry Emerson Fosdick declared Turkey is not fit to be trusted with the unregulated government of Christian minorities.

THE WEATHER

MONDAY, SEPTEMBER 25, 1922

Sunrise, 5:56 A. M.; sunset, 5:53 P. M. Moon sets 9:11 A. M.

U. S. WEATHER FORECAST
MIDNIGHT

LOCAL—Fair and cooler today and probably tomorrow; fresh northwest winds.

NEW YORK STATE—Fair today and probably tomorrow, with fresh northwest winds.

DAILY NEWS BAROMETER

TEMPERATURES IN NEW YORK YESTERDAY.

MAXIMUM, 5 P. M. 83
MINIMUM, 6 A. M. 62

1 a. m. 65	9 a. m. 68	5 p. m. 82
2 a. m. 64	10 a. m. 65	6 p. m. 76
3 a. m. 64	11 a. m. 73	7 p. m. .... [illegible]
4 a. m. 64	Noon 77	8 p. m. 72
5 a. m. 64	1 p. m. 79	9 p. m. 71
6 a. m. 62	2 p. m. 81	10 p. m. 71
7 a. m. 64	3 p. m. 82	11 p. m. 70
8 a. m. 61	4 p. m. 82	Midnight .... [illegible]

Kaynak: Daily News, Sep 25,1922

Ek 17: Büyük Taaruz'un Ardından Türk Zaferiyle Sevr Anlaşması'nın Ortadan Kalktığını Gösteren Bir Karikatür.

Kaynak: Chicago Daily Tribune, Sep 27, 1922.

ÖZGEÇMİŞ

Abdullah BERK, 26.12.1984 tarihinde Trabzon İli Akçaabat İlçesi'nde doğdu. 1996 yılında 24 Şubat İlkokulu'nu; 1999 yılında Cumhuriyet Ortaokulu'nu; 2003 yılında Fatih Lisesi'ni; 2008 yılında da Anadolu Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği Programı'nı bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

BERK, evli ve bir erkek çocuk babası olup İngilizce bilmektedir.